

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA
27

UNGDOMAR OCH DIALEKT I ALINGSÅS

Anna Gunnarsdotter Grönberg

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

Anna Gunnarsdotter Grönberg

**UNGDOMAR OCH DIALEKT
I ALINGSÅS**

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA
EDITORER: LARS-GUNNAR ANDERSSON OCH BO RALPH
27

UNGDOMAR OCH DIALEKT I ALINGSÅS

(English Summary)

Anna Gunnarsdotter Grönberg

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
GÖTEBORG
2004

Abstract

Grönberg, Anna Gunnarsdotter, *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2004. 394 s. (Nordistica Gothoburgensia. 27.) Doktorsavhandling i nordiska språk. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Young people and dialect in a small town in West Sweden. Doctoral dissertation in Scandinavian Languages. Department of Swedish Language, Göteborg University. 2004. 394 pp.

This thesis presents a study of sociolinguistic variation among students from five municipalities, all attending an upper secondary school in Alingsås, a town of 25,000, northeast of Göteborg, Sweden. The material consists of recorded interviews with 97 students.

The informants are categorized according to social variables representing different aspects of background and identity: Sex, type of study programmes (vocational, intermediate, preparatory for university), demogeographical areas and Alingsås neighbourhoods (divided on the basis of urbanization and socio-economic factors), and lifestyle based on two-dimensional mapping (concerning taste, leisure, mobility, plans for the future, etc.). The lifestyle analysis both complements and includes traditional sociolinguistic variables.

Eight phonological and lexical variables are analyzed. The variants are found to be associated with traditional local dialect, regional and supraregional standard, Göteborg vernacular, general and Göteborg youth language.

Correlations with demogeographical area generally show a pattern going from southwest to northeast (along the E20 highway and the railway from Göteborg). One area does not fit into the continuum, in Sollebrunn (NW of Alingsås), where particularly female informants tend to use standard and innovations to a higher extent than informants in Herrljunga, which is situated the same distance from Göteborg (but NE of Alingsås).

Gender is the second most important social factor, in two different ways. There are general differences in linguistic behaviour between sexes, but also differences between groups when gender is combined with study programme and lifestyle. There are major differences from one social group to another when it comes to expressing gendered identity through linguistic means.

Key words: sociolinguistic variation; phonology; dialect levelling; language change; regionalization; urbanization; youth; upper secondary school; high school; youth language; sex and gender; geographic mobility; demogeography; lifestyle.

© Anna Gunnarsdotter Grönberg 2004

Distribution:
ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
P.O. Box 222
SE-405 30 GÖTEBORG, Sweden

Elanders Infologistics AB, Göteborg 2004

ISBN 91-7346-506-2
ISSN 0078-1134

Förord

En av mina första sociodialektologiska iakttagelser gjorde jag på min sexårsdag. I den förskola i Alingsås som jag gick i, brukade den som fyllde år bjuda på glass, och det var nu min tur. Ett stort paket glasspinnar med Dennis på omslaget, minns jag. Pappa körde mig dit i bilen, för att jag skulle slippa gå med all glassen. Jag pratade en massa på vägen, och efter en stund sa pappa att jag borde sluta säga så mycket *la*. Snart skulle jag ju börja skolan och få skriva mycket, och ordet *la* var ett sådant som man inte skulle skriva.

I vuxen ålder frågade jag pappa vid ett tillfälle varför jag har fått med mig så lite dialekt hemifrån, och fick då svaret: ”Vi har vinnlagt oss om att tala ett korrekt språk i hemmet.” Mina föräldrar var knappast unika under 60- och 70-talet, i sin strävan att uppfostra sina barn att tala så lite dialektalt som möjligt. Som inflyttade göteborgare och akademiker var de inte heller unika i Alingsås. Det rad- och småhusområde som jag växte upp i kallades i folkmun för ”lärarghettot”, på grund av de många unga lärare med småbarn som flyttade dit när det byggdes i slutet av 60-talet. I området fanns både arbetar- och medelklass, med en viss övervikt för arbetare med relativt välbetalda och självständiga yrken samt lägre tjänstemän. När Alingsås delas in i tre områden i avhandlingens tredje kapitel, faller mitt hemkvarter inom vad jag kallar Alingsås norra+östra, den del av staden som har lägst socioekonomisk status. Detta 60-talsområde är dock ganska typiskt för hur många delar av Alingsås ser ut demografiskt, och hur även de som växte fram under senare decennier kom att se ut. Det finns vissa kvarter som har högre eller lägre status än andra, och vissa som exempelvis har högre andel inflyttade finländare eller göteborgare, men överlag går det inga knivskarpa gränser mellan var arbetare och tjänstemän bor. (Därmed inte sagt att gränserna inte finns, mer eller mindre uttalade på andra sätt.) Detta gör det extra spännande att undersöka den språkliga variationen inom en småstad av Alingsås storlek, med kringliggande landsbygd och grannkommuner, eftersom de sociala skillnaderna inte är extremt polariserade och de språkliga uttrycken inte är givna på förhand.

Tackord

Jag har hunnit vara doktorand i ganska många år, så listan över dem som hjälpt till på olika sätt blir oundvikligen lång. Sven Schånberg skriver i förordet till *Kals od bok* [ordbok] att ”Nu ska jag inte tjôta längre. Långa förord e de vässta jag vet” (1998:5), men det hindrar inte mig. Jag tjôtar på, och hoppas att jag lyckas få med så många som möjligt!

Först och främst vill jag tacka elever och lärare på Alströmergymnasiet som avsatt lektionstid och håltimmar för intervjuer. Utan er hade det inte blivit någon vidare avhandling. Ett särskilt tack till lärarna Maria Stenson, Håkan Bäck och Anna Melin som engagerade sig i att förmedla kontakter med elever och med andra lärare, samt rektor Rolf Andersson.

Ett stort tack riktar jag till mina handledare Lars-Gunnar Andersson och Sally Boyd, som med olika infallsvinklar och under olika många år har haft tid för läsning och träffar och visat stort engagemang. Jag har nog inte varit helt lätt att handleda, men jag är mycket tacksam över att ni har visat lika stor envishet som jag.

Jag vill även tacka andra som i olika sammanhang har gett mig värdefulla kommentarer under arbetets gång (uppräknade i ungefärlig kronologisk ordning): Kerstin Nordenstam och Rune Gustafsson när jag skrev de första uppsatserna om språket i Alingsås; Helena Lund Isaksson under materialinsamling m.m. inom Västsverigeprojektet; Anna-Brita Stenström och Ulla-Britt Kotsinas i nätverket UNO (Språkkontakt och ungdomsspråk i Norden); Penelope Eckert, Peter Trudgill och Paul Kerswill i samband med kurser; Eva Sundgren och Mats Thelander under Uppsalavistelsen våren 01; Anders-Börje Andersson, Roger Källström, Lena Bergström och särskilt Per Lindblad för hjälp med fonetiken; Margareta Svahn som var opponent på slutseminariet; Orla Vigsø som bl.a. gett råd om livsstilsanalys, korrekturläst och översatt summary och abstract; Linda Schenck som språkgranskat de engelska texterna; Kristinn Jóhannesson för layout och redigering; Bo Ralph för läsning av slutmanus. Alla eventuella fel i den färdiga avhandlingen är dock helt mitt eget ansvar.

De sista åren har jag arbetat med avhandlingen på DAG, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. Förutom för tillgången till arbetsplats och transkriptionsutrustning, vill jag tacka Annika, Birgit, Catarina, Camilla, Hugo, Lena, Maria C., Maria L., Lina, Margareta, Rakel m.fl. för den stimulerande miljön.

På institutionen för svenska språket har doktorander och andra kolleger betytt mycket, särskilt vill jag tacka Emma, Kalle och Karolina. Förutom den vetenskapliga miljön har jag uppskattat den sociala gemenskap som finns på institutionen, som yttrar sig i bl.a. sillagillen, grill- och groggfester med Tom Jones osv. (Inte minst har traditionen med doktorandernas engagemang i disputationer varit rolig och sammansvetsande, och jag hoppas att den överlever efter 2 oktober 2004.)

Åren som doktorand har haft sina upp- och nergångar, och det finns en rad människor som var och en på sitt sätt stöttat och peppat mig under olika perioder: Doris, Gabriela, Ilse, Marianne, Marie-Christine och Ulla som bidragit med sjuk-, själa- och friskvård; Lena R., Maud och Åsa fick mig att börja jympa – en förutsättning för att ryggen skulle orka med långa dagar och nätter framför datorn; gemenskapen och vännerna i Lutherska Missionskyrkan (EFS i Göteborg), där det alltid har funnits utrymme för samtal och förbön; och inte minst Tove Jansson i Birgitta Ulfssons tappning – när jag upptäckte kassetböcker med mumintrollen blev det roligare att försöka sova!

Utöver anställning som doktorand vid Humanistiska fakulteten, har jag fått olika finansiering som jag vill tacka för: Meijerbergs institut för svensk ordforskning, Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur samt Fonden för forskning i modern svenska och för modern språkvård (Svenska Akademien) för stipendier som möjliggjorde mina studier i början och slutet av forskarutbildningen; Filosofiska fakulteternas gemensamma donationsnämnd för bl.a. resor i samband med materialinsamling i Alingsås och arkivstudier i Uppsala; de kurser, konferenser och workshoppar jag kunnat åka på genom UNO, European Science Foundation, Fondet for dansk-norsk samarbeid, NorFA och Nordkurs, Letterstedtska föreningen samt Wilhelm och Martina Lundgrens vetenskapsfond.

Slutligen vill jag tacka familj och vänner, i framtiden hoppas jag bättre hinna återgälda omtanke och tålamod! Först min närmaste familj: Party-Lena, syster yster i vått och torrt; mamma Elly, med sitt enorma kontaktnät i Alingsås med omnejd, som bl.a. skaffat dialektbeskrivningar från hembygdsföreningar.; pappa Gunnar, som tidigt väckte mitt intresse för språk och alltid engagerat sig i vad jag studerat, forskat och översatt.

Den utvidgade familjen: Kafé-Camilla med familj, extrasyster och vän sedan urminnes tider. Katrín Helga Andrésdóttir, Sveinfríður Sveinsdóttir och Reykjahlíðslakten, som öppnat sina hem under mina perioder på Island.

Vännerna med familjer och respektive: Aktiva Emma, Aktiva Marie, Kafé-Gussa, Kafé-Helene, Natur-Cecilia, Natur-Lotta och Teknik-Peo, som lättat upp tillvaron med skridskoturer och kanot-hajker, bruncher och vinprovningar, långa telefonsamtal och korta sms. Natur-Marie, Sport-Ann-Sofie och Sport-Linda, för tillgång till hus och katter på Stora Askerön, där stor del av arbetet med transkriptionerna utfördes.

Några kvinnliga förebilder som visat att en kan det en vill, och att det gäller att inte ge sig när stress, glastak eller annat kommer i ens väg: Aktiva Elly, Aktiva Katrín, Aktiva Kerstin Nm, Aktiva Kerstin Nn och Sport-Margareta.

Slutligen Natur-Orla: han har inte bara varit mitt stöd och skött markservicen när blodsockerkatastrofer hotat och diskbänken bågmat. Han har även hjälpt mig att t.ex. tyda namnen på de sångare och band som nämns i intervjuerna och lärt mig skilja på så väsensskilda begrepp som hårdrock och hård rock. Dessutom har han fått mig att börja titta på sport på TV – sedan jag upptäckte att det är ett av de bästa ställen man kan lyssna på dialekter och träna sina öron. Jag förstår inte hur jag skulle ha klarat det här utan dig!

Trots med- och motgångar i avhandlingsskrivandet har ämnet aldrig upphört att intressera mig. Jag vill avrunda mitt förord med ett citat ur förordet till Erik Abrahamsons avhandling *Västsvenska ordstudier* från 1936:

Dialektforskning har för mig varit en aldrig sinande källa till glädje, ja den har visat sig äga förmåga att skänka styrka och kraft att övervinna livets misräkningar och motigheter.

Mest kraft har jag dock fått från en djupare källa som definitivt aldrig sinar: ”Hämta nu styrka hos Herren, av hans oerhörda kraft.” (Ef. 6:10)

Anna Gunnarsdotter Grönberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Disposition	2
1.2. Syfte	3
1.3. Hypoteser och utgångspunkter	4
1.4. Bakgrund till avhandlingen: Västsverigeprojektet	5
1.5. Tankar bakom avhandlingsstudiens uppläggning	7
2. Teoretisk ram	12
2.1. Identitet	12
2.2. Kön	15
2.3. Gymnasieprogram	18
2.3.1. Begreppet ungdom	19
2.3.2. Ungdomar och språk	20
2.3.3. Gymnasieprogram som en social faktor	21
2.4. Geografi	24
2.4.1. Informanternas miljö: det posturala och postindustriella samhället	25
2.4.2. Det sub- och semiurbana samhället påkallar en vid definition av begreppet 'dialekt'	28
2.4.3. Dialektgeografi och regionalisering idag	31
2.5. Livsstil	35
2.5.1. Klass, socialgrupp, livsform eller livsstil?	35
2.5.2. Livsform eller livsstil?	42
2.5.3. Livsstilsanalys	43
2.5.4. Minervamodellen, Ungdomsbarometern och Mosaic	47
2.6. Sammanfattning av den teoretiska ramen	54
3. En bakgrundsteckning av Alströmergymnasiets geografiska elevupptagningsområde	56
3.1. Göteborgs inland	56
3.2. De fem geografiska områdena	59
3.2.1. Området Herrljunga–Vårgårda	60

3.2.2.	Området Sollebrunn–Essunga	61
3.2.3.	Området Gräfsnäs–Östadvallen	61
3.2.4.	Området Alingsås centralort	62
3.2.5.	Området Västra Bodarna–Lerum	62
3.2.6.	Områdena som helhet	63
3.3.	Alingsås kommun	63
3.3.1.	Allmänt om Alingsås	64
3.3.2.	Stadsdelar i Alingsås	66
3.3.3.	Området Alingsås norr+öster	67
3.3.4.	Området Alingsås centrum+söder	67
3.3.5.	Området Alingsås väster	68
3.3.6.	Skillnader och likheter mellan Alingsåsområdena	69
3.4.	Sammanfattning av beskrivningen av de geografiska områdena	69
4.	Metod och material	71
4.1.	Intervjuerna	71
4.1.1.	Urval av informanter	73
4.1.2.	Intervjuernas längd	75
4.1.3.	Transkriptioner	77
4.1.4.	Att undvika observationsparadoxen	78
4.2.	Sociala bakgrundsfaktorer	79
4.2.1.	Kön	80
4.2.2.	Programtyp	81
4.2.2.1.	De yrkesförberedande programmen	82
4.2.2.2.	Mellangruppen	82
4.2.2.3.	De studieförberedande programmen	83
4.2.2.4.	Könsfördelning inom programtyperna	84
4.2.3.	Kön/programtyp	85
4.2.4.	Geografisk indelning av hela området	85
4.2.4.1.	Informanter i Herrljunga–Vårgårda	87
4.2.4.2.	Informanter i Sollebrunn–Essunga	87
4.2.4.3.	Informanter i Gräfsnäs–Östadvallen	88
4.2.4.4.	Informanter i Alingsås centralort	88
4.2.4.5.	Informanter i Västra Bodarna–Lerum	88
4.2.5.	Stadsdelar i Alingsås	88
4.2.5.1.	Informanter i Alingsås norr+öster	88
4.2.5.2.	Informanter i Alingsås centrum+söder	89
4.2.5.3.	Informanter i Alingsås väster	89
4.2.6.	Livsstilsgrupper	89
4.2.6.1.	Aktiva Anna/Anders	94

4.2.6.2.	Gitarr-Janne/Jenny	96
4.2.6.3.	Kafé-Karin/Kalle	97
4.2.6.4.	Medel-Mårten/Maria	99
4.2.6.5.	Party-Pia/Pelle	100
4.2.6.6.	Sport-Stefan/Stina	102
4.2.6.7.	Teknik-Tobbe/Tova	103
4.2.6.8.	Livsstilsgrupperna i relation till kön, programtyp och geografi	104
4.3.	Undersökta språkliga variabler	106
4.3.1.	Jämförelsematerial	109
4.3.2.	Allmänt om svenska ö-varianter	110
4.3.2.1.	Öppet /ö/ framför /r/	110
4.3.2.2.	Öppet /ö/ i andra kontexter än framför /r/	111
4.3.2.3.	U-haltigt /ö/	115
5.	Skattad lokalgrad	117
5.1.	En första bedömning	117
5.1.1.	Lokalgrad i hela materialet	120
5.1.2.	Lokalgrad och kön	121
5.1.3.	Lokalgrad och programtyper	123
5.1.4.	Lokalgrad och bostadsort	125
5.2.	Sammanfattning av lokalgradsbedömning	127
6.	Äldre Alingsåsvarianter som är nästan helt ersatta av standardformer	129
6.1.	Tjockt <i>l</i>	129
6.2.	/rd/ som tjockt <i>l</i>	131
6.3.	Sje-ljud i /sl/	131
6.4.	<i>Sa</i> 'ska' och <i>sulle</i> 'skulle'	133
6.5.	Bakre /r/	134
6.6.	Böjningsformer	135
6.7.	Ett undantag	136
6.8.	Kort diskussion om äldre Alingsåsvarianter	137
7.	Varianter som är på väg att ersättas av standardformer	139
7.1.	Variabeln ÖR	139
7.1.1.	Beskrivning av varianter av ÖR	139
7.1.2.	Variabeln ÖR och sociala faktorer	140
7.1.3.	ÖR och kön	141
7.1.4.	ÖR och programtyp	142

7.1.5.	ÖR och kön/programtyp	143
7.1.6.	ÖR och geografiska områden	146
7.1.7.	ÖR och delar av Alingsås	147
7.1.8.	ÖR och livsstil	150
7.1.9.	Kort diskussion om ÖR och social variation	152
7.2.	Variabeln LA	154
7.2.1.	<i>La</i> och <i>änna</i> – lokala diskurspartiklar	154
7.2.2.	Variabeln LA, varianterna <i>la</i> och <i>väl</i>	155
7.2.3.	Variabeln LA och sociala faktorer	157
7.2.4.	LA och kön	158
7.2.5.	LA och programtyp	159
7.2.6.	LA och kön/programtyp	160
7.2.7.	LA och geografiska områden	162
7.2.8.	LA och delar av Alingsås	164
7.2.9.	LA och livsstil	167
7.2.10.	Jämförelse av LA i Alingsås och Göteborg	168
7.2.11.	Kort diskussion om LA och social variation	171
7.3.	Variabeln ÄNNA	173
7.3.1.	Variabeln ÄNNA, varianterna <i>änna</i> , <i>liksom</i> och <i>typ</i>	173
7.3.2.	Variabeln ÄNNA och sociala faktorer	176
7.3.3.	ÄNNA och kön	177
7.3.4.	ÄNNA och programtyp	178
7.3.5.	ÄNNA och kön/programtyp	180
7.3.6.	ÄNNA och geografiska områden	183
7.3.7.	ÄNNA och delar av Alingsås	186
7.3.8.	ÄNNA och livsstil	187
7.3.9.	Jämförelse av ÄNNA i Alingsås, Göteborg och Stockholm	189
7.3.10.	Kort diskussion om ÄNNA och social variation	193
7.4.	Variabeln VOK – vokalförkortning	196
7.4.1.	Bakgrund till variabeln VOK	198
7.4.2.	Beskrivning av varianter av VOK	199
7.4.2.1.	D-ord – korta i dialekten	200
7.4.2.2.	R+S-ord – fakultativ kvalitet i regional- och standardspråk	201
7.4.3.	Variabeln VOK och sociala faktorer	202
7.4.4.	VOK och kön	203
7.4.5.	VOK och programtyp	205
7.4.6.	VOK och kön/programtyp	206
7.4.7.	VOK och geografiska områden	209

7.4.8.	VOK och delar av Alingsås	212
7.4.9.	VOK och livsstilsgrupper	215
7.4.10.	Kort diskussion om VOK och social variation	218
8.	Variabler som är under påverkan från göteborgskt eller allmänt ungdomsspråk	221
8.1.	Variabeln I/Y	221
8.1.1.	Beskrivning av varianter av I/Y	222
8.1.2.	Några informanters bruk av I/Y	226
8.1.3.	Variabeln I/Y och sociala faktorer	230
8.1.4.	I/Y och kön	231
8.1.5.	I/Y och programtyp	233
8.1.6.	I/Y och kön/programtyp	234
8.1.7.	I/Y och geografiska områden	236
8.1.8.	I/Y och delar av Alingsås	240
8.1.9.	I/Y och livsstil	243
8.1.10.	Jämförelse av I/Y i Alingsås och Göteborg	246
8.1.11.	Kort diskussion om I/Y och social variation	247
8.2.	Variabeln U	249
8.2.1.	Beskrivning av varianter av U	250
8.2.2.	Variabeln U och sociala faktorer	251
8.2.3.	U och kön	252
8.2.4.	U och programtyp	253
8.2.5.	U och kön/programtyp	255
8.2.6.	U och geografiska områden	257
8.2.7.	U och delar av Alingsås	260
8.2.8.	U och livsstil	262
8.2.9.	Jämförelse av U i Alingsås och Göteborg	264
8.2.10.	Kort diskussion om U och social variation	266
8.3.	Variabeln Ö	268
8.3.1.	Beskrivning av varianter av Ö	268
8.3.2.	Variabeln Ö och sociala faktorer	269
8.3.3.	Ö och kön	269
8.3.4.	Ö och programtyp	270
8.3.5.	Ö och kön/programtyp	272
8.3.6.	Ö och geografiska områden	274
8.3.7.	Ö och delar av Alingsås	276
8.3.8.	Ö och livsstil	278
8.3.9.	Jämförelse av Ö i Alingsås och Göteborg	281
8.3.10.	Kort diskussion om Ö och social variation	282

8.4. Variabeln Ö/U	284
8.4.1. Beskrivning av varianter av Ö/U	284
8.4.2. Kort diskussion om Ö/U	286
9. Samvariation mellan språkliga och sociala variabler	288
9.1. Varianters sociala värde	289
9.2. Språk och kön	296
9.3. Språk och programtyper	301
9.4. Språk och kön/programtyper	305
9.5. Språk och geografi	310
9.5.1. Spridning från sydväst mot nordost	314
9.5.2. Demogeografi och Mosaic-livsstilar	316
9.6. Språk och delar av Alingsås	320
9.7. Språk och livsstil	322
9.8. Slutdiskussion	330
Summary	337
Litteratur	347
Källor på internet	376
Bilagor	378
Bilaga 1. Livsstilsgrupper	378
Bilaga 2. Geografiska områden och livsstil	387

Tabellförteckning

Tabell 2.1:1.	Olika sidor av identiteten	14
Tabell 2.4:1.	Inrikes flyttningar till några kommuner i Göteborgs och Bohus län 1972–1990	25
Tabell 2.4:2.	Flyttningsrelationen mot Stockholms och Uppsala län 1972–1990	26
Tabell 2.4:3.	Flyttningsrelationen mot kommuner inom Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län 1972–1990	27
Tabell 3.1:1.	Informanternas fördelning på geografiska områden	58
Tabell 3.1:2.	Informanternas fördelning på kommuner	59
Tabell 4.1:1	Frågeunderlag för intervjuer	72
Tabell 4.1:2.	Informanternas fördelade på programtyp och kön ...	73
Tabell 4.1:3.	Genomsnittstid, kön och programtyp	76
Tabell 4.2:1.	Livsstilsgrupperna, könsfördelning i avhandlingen och Ungdomsbarometern (1999a–e)	92
Tabell 4.3:1.	Översikt över undersökta språkliga variabler	107
Tabell 4.3:2.	Jämförelse med ö-varianter i Nordberg (1975) och C. Anderson (1980)	113
Tabell 5:1.	Översikt över lokalgradskala	118
Tabell 5:2.	Lokalgrad, antal informanter och procentsatser ...	120
Tabell 5:3.	Lokalgrad och kön, antal informanter och procentsatser	122
Tabell 5:4.	Lokalgrad och programtyp, antal informanter och procentsatser	123
Tabell 5:5.	Lokalgrad och geografiska områden, antal informanter och procentsatser	125
Tabell 6:1.	Substantiv av 1 dekl. i plural med <i>-or</i> eller <i>-er</i> ...	137
Tabell 7.1:1	Variabeln ÖR, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser	140
Tabell 7.1:2.	Variabeln ÖR och kön, antal belägg och procentsatser	142

Tabell 7.1:3.	Variabeln ÖR och programtyper, antal belägg och procentsatser	143
Tabell 7.1:4.	Variabeln ÖR och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	144
Tabell 7.1:5.	Variabeln ÖR och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	146
Tabell 7.1:6.	Variabeln ÖR och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	148
Tabell 7.1:7.	Variabeln ÖR och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	150
Tabell 7.2:1.	Variabeln LA, fördelning av <i>la/väl</i> i hela materialet, antal belägg och procentsatser	157
Tabell 7.2:2.	Variabeln LA och kön, antal belägg och procentsatser	159
Tabell 7.2:3.	Variabeln LA och programtyper, antal belägg och procentsatser	160
Tabell 7.2:4.	Variabeln LA och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	161
Tabell 7.2:5.	Variabeln LA och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	163
Tabell 7.2:6.	Variabeln LA och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	165
Tabell 7.2:7.	Variabeln LA och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	166
Tabell 7.2:8.	Jämförelse av <i>la</i> och <i>väl</i> i avhandlings- och GSM-korpusarna	169
Tabell 7.3:1.	Variabeln ÄNNA, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser	176
Tabell 7.3:2.	Variabeln ÄNNA och kön, antal belägg och procentsatser	177
Tabell 7.3:3.	Variabeln ÄNNA och programtyper, antal belägg och procentsatser	179
Tabell 7.3:4.	Variabeln ÄNNA och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	180
Tabell 7.3:5.	Variabeln ÄNNA och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	183
Tabell 7.3:6.	Variabeln ÄNNA och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	186
Tabell 7.3:7.	Variabeln ÄNNA och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	187

Tabell 7.3:8.	Jämförelse av <i>änna</i> , <i>liksom</i> och <i>typ</i> i avhandlings-, GSM- och Stockholmskorpusarna	190
Tabell 7.4:1.	Tentativa regler för vokalkvantitet framför konsonantkluster och dubbeltecknad konsonant	197
Tabell 7.4:2.	Ett urval D-ord, ordnade efter antal belägg med kort vokal	201
Tabell 7.4:3.	Ett urval R+S-ord, ordnade efter antal belägg med kort vokal	202
Tabell 7.4:4.	Variabeln VOK, fördelning av D-ord och R+S-ord i hela materialet, antal belägg och procentsatser	202
Tabell 7.4:5a.	Variabeln VOK, D-ord och kön, antal belägg och procentsatser	204
Tabell 7.4:5b.	Variabeln VOK, R+S-ord och kön, antal belägg och procentsatser	204
Tabell 7.4:6a.	Variabeln VOK, D-ord och programtyper, antal belägg och procentsatser	205
Tabell 7.4:6b.	Variabeln VOK, R+S-ord och programtyper, antal belägg och procentsatser	205
Tabell 7.4:7a.	Variabeln VOK, D-ord och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	207
Tabell 7.4:7b.	Variabeln VOK, R+S-ord och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	208
Tabell 7.4:8a.	Variabeln VOK, D-ord och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	210
Tabell 7.4:8b.	Variabeln VOK, R+S-ord och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	210
Tabell 7.4:9a.	Variabeln VOK, D-ord och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	213
Tabell 7.4:9b.	Variabeln VOK, R+S-ord och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	213
Tabell 7.4:10a.	Variabeln VOK, D-ord och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	216
Tabell 7.4:10b.	Variabeln VOK, R+S-ord och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	217
Tabell 8.1:1.	Översikt över varianter av I/Y	226
Tabell 8.1:2.	Fördelning av I/Y-varianter hos Bodil S.	230
Tabell 8.1:3.	Variabeln I/Y, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser	231
Tabell 8.1:4.	Variabeln I/Y och kön, antal belägg och procentsatser	232

Tabell 8.1:5.	Variabeln I/Y och programtyper, antal belägg och procentsatser	233
Tabell 8.1:6.	Variabeln I/Y och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	234
Tabell 8.1:7.	Variabeln I/Y och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	237
Tabell 8.1:8.	Variabeln I/Y och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	241
Tabell 8.1:9.	Variabeln I/Y och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	243
Tabell 8.1:10.	Jämförelse av I/Y i avhandlings- och GSM-korpusarna	246
Tabell 8.2:1.	Översikt över varianter av U	251
Tabell 8.2:2.	Variabeln U, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser	252
Tabell 8.2:3.	Variabeln U och kön, antal belägg och procentsatser	253
Tabell 8.2:4.	Variabeln U och programtyper, antal belägg och procentsatser	254
Tabell 8.2:5.	Variabeln U och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	255
Tabell 8.2:6.	Variabeln U och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	258
Tabell 8.2:7.	Variabeln U och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	260
Tabell 8.2:8.	Variabeln U och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	263
Tabell 8.2:9.	Jämförelse av U i avhandlings- och GSM-korpusarna	265
Tabell 8.3:1.	Variabeln Ö, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser	269
Tabell 8.3:2.	Variabeln Ö och kön, antal belägg och procentsatser	270
Tabell 8.3:3.	Variabeln Ö och programtyper, antal belägg och procentsatser	271
Tabell 8.3:4.	Variabeln Ö och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser	272
Tabell 8.3:5.	Variabeln Ö och geografiska områden, antal belägg och procentsatser	274
Tabell 8.3:6.	Variabeln Ö och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser	276

Tabell 8.3:7.	Variabeln Ö och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser	279
Tabell 8.4:1.	Beläggord med <i>u</i> -haltigt / <i>ö</i> /	286
Tabell 1.	Frågeblock för intervjuer	378
Tabell 2.	Livsstilsgrupper	379
Tabell 3.	Kategorier från <i>www.mosaic.se</i>	387

Figurförteckning

Figur 1:1.	Dialektskala	10
Figur 1:2.	Varieteter i Burträsk och Norsjö	10
Figur 1:3.	Modell för dialektsituationen i Alingsåsområdet	11
Figur 2.1:1.	Finks tredelade identitetsbegrepp	13
Figur 2.1:2.	Denciks sociala identiteter i Finks modell	14
Figur 2.4:1.	Tentativ negativ dialektförändringsskala – riktning mot neutral standard	30
Figur 2.4:2.	Tentativ positiv dialektförändringsskala – riktning mot regionala dialekter	31
Figur 2.5:1.	Kategorisering av arbetsplatser i Nyström (2004:267)	39
Figur 2.5:2.	Rummet för sociala positioner och livsstilar (ur Bourdieu 1995:35)	48
Figur 2.5:3.	Värderingskarta från Minerva (Dahl 1998:23)	51
Figur 2.5:4.	Värderingskarta ur Ungdomsbarometern (1999a:13)	52
Figur 3.1:1.	Karta över elevupptagningsområdet och den geografiska indelningen	58
Figur 3.2:1.	Värderingskarta över geografiska områden, inkl. delar av Alingsås, och värden baserade på <i>www.mosaic.se</i>	60
Figur 4.1:1.	Tid, spridning på kön och programtyp	76
Figur 4.2:1.	Avhandlingens värderingskarta med livsstilsgrupper baserad på Ungdomsbarometern (1999a:13) och figur 2.4:4.	94
Figur 4.2:2.	Kön, programtyper och bostadsorter inom livsstilsgrupperna	105
Figur 4.3:1.	Varianter av /ö/ i vokalfyrhörning, baserad på Elert (1997)	111
Figur 5:1.	Lokalgradsmodell	119
Figur 5:2.	Lokalgrad, samtliga informanter	120
Figur 5:3.	Lokalgrad och kön, fördelning i procent	122
Figur 5:4.	Lokalgrad och programtyp, fördelning i procent .	124
Figur 5:5.	Lokalgrad och geografiska områden	126
Figur 5:6.	Översikt över geografiska områden och lokalgrad	127

Figur 7.1:1.	Variabeln ÖR, procentuell fördelning av varianter i hela materialet	141
Figur 7.1:2.	Variabeln ÖR och kön, fördelning i procent	142
Figur 7.1:3.	Variabeln ÖR och programtyper, fördelning i procent.....	143
Figur 7.1:4.	Variabeln ÖR och kön/programtyper, fördelning i procent	145
Figur 7.1:5.	Variabeln ÖR och kön/programtyper, efter andel öppet ÖR	146
Figur 7.1:6.	Variabeln ÖR och geografiska områden, fördelning i procent	147
Figur 7.1:7.	Variabeln ÖR och delar av Alingsås, fördelning i procent	149
Figur 7.1:8.	Variabeln ÖR och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel öppet ÖR	149
Figur 7.1:9.	Variabeln ÖR och livsstilsgrupper, fördelning i procent	151
Figur 7.1:10.	Variabeln ÖR och livsstilsgrupper, efter andel öppet ÖR	151
Figur 7.2:1.	Variabeln LA, procentuell fördelning av <i>la/väl</i> i hela materialet	158
Figur 7.2:2.	Variabeln LA och kön, fördelning i procent	159
Figur 7.2:3.	Variabeln LA och programtyper, fördelning i procent	161
Figur 7.2:4.	Variabeln LA och kön/programtyper, fördelning i procent	162
Figur 7.2:5.	Variabeln LA och kön/programtyper, efter andel <i>väl</i>	162
Figur 7.2:6.	Variabeln LA och geografiska områden, fördelning i procent	163
Figur 7.2:7.	Variabeln LA och geografiska områden, efter andel <i>väl</i>	164
Figur 7.2:8.	Variabeln LA och delar av Alingsås, fördelning i procent	165
Figur 7.2:9.	Variabeln LA och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel <i>väl</i>	166
Figur 7.2:10.	Variabeln LA och livsstilsgrupper, fördelning i procent	167
Figur 7.2:11.	Variabeln LA och livsstilsgrupper, efter andel <i>väl</i>	167

Figur 7.2:12.	Variabeln LA i avhandlings- och GSM-korpusarna	170
Figur 7.2:13.	Variabeln LA i avhandlings- och GSM-korpusarna, efter andel väl	171
Figur 7.3:1.	Variabeln ÄNNA, procentuell fördelning av varianter i hela materialet	177
Figur 7.3:2.	Variabeln ÄNNA och kön, fördelning i procent ..	178
Figur 7.3:3.	Variabeln ÄNNA och programtyper, fördelning i procent	180
Figur 7.3:4.	Variabeln ÄNNA och kön/programtyper, fördelning i procent	181
Figur 7.3:5.	Variabeln ÄNNA och kön/programtyper, efter andel <i>liksom</i>	182
Figur 7.3:6.	Variabeln ÄNNA och geografiska områden, fördelning i procent	185
Figur 7.3:7.	Variabeln ÄNNA och geografiska områden, efter andel <i>liksom</i>	185
Figur 7.3:8.	Variabeln ÄNNA och delar av Alingsås, fördelning i procent	187
Figur 7.3:9.	Variabeln ÄNNA och livsstilsgrupper, fördelning i procent	188
Figur 7.3:10.	Variabeln ÄNNA och livsstilsgrupper, efter andel <i>liksom</i>	189
Figur 7.3:11.	Variabeln ÄNNA i avhandlings-, GSM- och Stockholmskorpusarna	192
Figur 7.3:12.	Variabeln ÄNNA i avhandlings-, GSM- och Stockholmskorpusarna, efter andel <i>liksom</i>	193
Figur 7.4:1.	Variabeln VOK, procentuell fördelning av varianter i hela materialet	203
Figur 7.4:2.	Variabeln VOK och kön, fördelning i procent	204
Figur 7.4:3.	Variabeln VOK och programtyper, fördelning i procent	206
Figur 7.4:4.	Variabeln VOK och kön/programtyper, fördelning i procent	208
Figur 7.4:5.	Variabeln VOK och kön/programtyper, efter andel lång VOK	209
Figur 7.4:6.	Variabeln VOK och geografiska områden, fördelning i procent	211
Figur 7.4:7.	Variabeln VOK och geografiska områden, efter andel lång VOK	212

Figur 7.4:8.	Variabeln VOK och delar av Alingsås, fördelning i procent	214
Figur 7.4:9a.	Variabeln VOK, D-ord och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel lång VOK	214
Figur 7.4:9b.	Variabeln VOK, R+S-ord och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel lång VOK	215
Figur 7.4:10.	Variabeln VOK och livsstilskategorier, fördelning i procent	217
Figur 7.4:11a.	Variabeln VOK, D-ord och livsstilskategorier, efterandel lång VOK	218
Figur 7.4:11b.	Variabeln VOK, R+S-ord och livsstilskategorier, efter andel lång VOK	219
Figur 8.1:1.	Varianter av I/Y i vokalfyrhörning, baserad på Elert (1997)	223
Figur 8.1:2.	Variabeln I/Y, procentuell fördelning i hela materialet	231
Figur 8.1:3.	Variabeln I/Y och kön, fördelning i procent	232
Figur 8.1:4.	Variabeln I/Y och programtyper, fördelning i procent	234
Figur 8.1:5.	Variabeln I/Y och kön/programtyper, fördelning i procent	235
Figur 8.1:6.	Variabeln I/Y och kön/programtyper, efter andel frikativiserat I/Y	236
Figur 8.1:7.	Variabeln I/Y och geografiska områden, fördelning i procent	237
Figur 8.1:8.	Variabeln I/Y och geografiska områden utom Sollebrunn–Essunga, efter andel frikativiserat I/Y	238
Figur 8.1:9.	Variabeln I/Y och geografiska områden, efter andel frikativiserat I/Y	240
Figur 8.1:10.	Variabeln I/Y och delar av Alingsås, fördelning i procent	241
Figur 8.1:11.	Variabeln I/Y och geografiska områden, inklusive delar av Alingsås, efter andel frikativiserat I/Y ...	242
Figur 8.1:12.	Variabeln I/Y och livsstilsgrupper	244
Figur 8.1:13.	Variabeln I/Y och livsstilsgrupper, efter andel frikativiserat I/Y	244
Figur 8.1:14.	Variabeln I/Y i avhandlings- och GSM-korpusarna	247

Figur 8.1:15.	Variabeln I/Y i avhandlings- och GSM-korpusarna, efter andel frikativiserat I/Y	247
Figur 8.2:1.	Varianter av U i vokalfyrhörning, baserad på Elert (1997)	250
Figur 8.2:2.	Variabeln U, procentuell fördelning av varianter i hela materialet	252
Figur 8.2:3.	Variabeln U och kön, fördelning i procent	253
Figur 8.2:4.	Variabeln U och programtyper, fördelning i procent	254
Figur 8.2:5.	Variabeln U och kön/programtyper, fördelning i procent	256
Figur 8.2:6.	Variabeln U och kön/programtyp, efter andel diftongiskt U	257
Figur 8.2:7.	Variabeln U och geografiska områden, fördelning i procent	259
Figur 8.2:8.	Variabeln U och geografiska områden, efter andel diftongiskt U	259
Figur 8.2:9.	Variabeln U och delar av Alingsås, fördelning i procent	261
Figur 8.2:10.	Variabeln U och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel diftongiskt U	262
Figur 8.2:11.	Variabeln U och livsstilsgrupper	263
Figur 8.2:12.	Variabeln U och livsstilsgrupper, efter andel diftongiskt U	264
Figur 8.2:13.	Variabeln U i avhandlings- och GSM-korpusarna	265
Figur 8.2:14.	Variabeln U i avhandlings- och GSM-korpusarna, efter andel diftongiskt U	266
Figur 8.3:1.	Variabeln Ö, procentuell fördelning av varianter i hela materialet	269
Figur 8.3:2.	Variabeln Ö och kön, fördelning i procent	270
Figur 8.3:3.	Variabeln Ö och programtyper, fördelning i procent	271
Figur 8.3:4.	Variabeln Ö och kön/programtyper, fördelning i procent	272
Figur 8.3:5.	Variabeln Ö och kön/programtyper, efter andel öppet Ö	273
Figur 8.3:6.	Variabeln Ö och geografiska områden, fördelning i procent	275
Figur 8.3:7.	Variabeln Ö och geografiska områden, efter andel öppet Ö	275

Figur 8.3:8.	Variabeln Ö och delar av Alingsås, fördelning i procent	277
Figur 8.3:9.	Variabeln Ö och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel öppet Ö	277
Figur 8.3:10.	Variabeln Ö och livsstilsgrupper, fördelning i procent	280
Figur 8.3:11.	Variabeln Ö och livsstilsgrupper, efter andel öppet Ö	280
Figur 8.3:13.	Jämförelse av variabeln Ö i avhandlingskorpusen och två GSM-band, efter andel öppet Ö	281
Figur 8.4:1.	Variabeln Ö/U i avhandlingsmaterialet och två GSM-band	285
Figur 8.4:2.	Jämförelse av göteborgska varianter av I/Y, U, Ö och Ö/U i avhandlings- och GSM-korpusarna	287
Figur 9.1:1.	Tredimensionell modell för dialektsituationen	290
Figur 9.1:2.	Dialektsituationmodell med språkliga varianter ...	291
Figur 9.2:1.	LA och kön	296
Figur 9.2:2.	I/Y och kön	297
Figur 9.2:3.	VOK R+S-ord och kön/programtyper	300
Figur 9.2:4.	LA och kön/programtyper	301
Figur 9.3:1.	ÄNNA och programtyper	302
Figur 9.3:2.	ÖR och programtyper	303
Figur 9.3:3.	I/Y och programtyper	304
Figur 9.3:4.	ÄNNA och kön/programtyper	305
Figur 9.4:1.	Ö och kön/programtyper	307
Figur 9.4:2.	ÖR och kön/programtyper	308
Figur 9.5:1.	ÖR och geografiska områden	311
Figur 9.5:2.	VOK D-ord och geografiska områden	312
Figur 9.5:3.	I/Y och geografi, utom Sollebrunn–Essunga	313
Figur 9.5:4.	Göteborgska varianter av ÄNNA, I/Y, U och Ö i avhandlings- och GSM-materialen	316
Figur 9.5:5.	U och geografiska områden	317
Figur 9.5:6.	Värderingskarta över geografiska områden och språkliga varianter	318
Figur 9.6:1.	Variablerna LA, ÖR och Ö, och delar av Alingsås	321
Figur 9.7:1.	Värderingskarta över livsstilsgrupper och språkliga varianter	325
Figur 9.7:2.	ÄNNA och livsstilsgrupper	326
Figur 9.7:3.	LA och livsstilsgrupper	327

1 . Inledning

Den språkliga marknaden på en Alingsåsskola, liksom på många andra västsvenska småstadsskolor, är relativt blandad. På en skolgård hörs knappast vad som kallas genuin dialekt men det förekommer olika varianter av t.ex. utjämnad västgötska, göteborgska och mer eller mindre standardnära uttal, bl.a. beroende på vad som talas i hemmen och vilka elever som har mest språkligt inflytande på sina kamrater. I samma klass kan det gå barn till föräldrar som strävar efter att tala rikssvenska, barn till inflyttade göteborgare som har kvar sin dialekt och barn till föräldrar som har en stark lokalanknytning, både språkligt och på andra sätt. Jämfört med storstadsregionerna finns det få elever med annat modersmål än svenska. Som jag ska diskutera närmare senare, visar många undersökningar att barn talar som sina föräldrar innan de börjar skolan och att de under skoltiden anpassar sig mer och mer till kamraterna och den lokala varieteten, för att vara som mest lokala ungefär under högstadiet. Det finns alltså flera valmöjligheter för en individ som börjar skolan. Vilka kamraters språk är viktigast att anpassa sig till eller påverka? Och efter grundskolan, när vuxenvärlden börjar få mer inflytande än de jämnåriga, är frågan vilka språkliga val man under gymnasieåren gör inför framtiden, medvetet eller omedvetet.

För att söka svar på frågor om ungdomar och dialekt har jag intervjuat 97 gymnasieelever i Alingsås. Alla går på samma skola, men de kommer från olika program och olika orter inom ett stort geografiskt elevupptagningsområde. I avhandlingen studeras sambandet mellan språk och social identitet på Alströmergymnasiet i Alingsås, där förändringar i dialekten relateras dels till sociala faktorer som kön, programval, geografi och livsstil, dels till påverkan från dialekten i Göteborg, rikssvenskt talspråk och allmänt ungdomsspråk.

De teoretiska ramar som avhandlingen placerar sig inom är sociolingvistik och dialektologi i en vid bemärkelse, och de företeelser som undersöks berör bl.a. dialektkontakt och ackommodation, social identifikation och livsstilsgrupper, nätverksteori och livsformsanalys, social och geografisk mobilitet, ungdomskultur och ungdomsspråk. Det yttre ramverket kan sammanfattningsvis kallas sociodialektologi, där ut-

gångspunkten är att kombinera teorier och metoder från sociolingvistik, främst variationslingvistik, och dialektologi, främst dialektgeografi. Sociolingvistiken, eller språksociologi som den även kallas,¹ har sitt ursprung i dialektologin, men i dagens svenska forskningstradition har de två forskningsgrenarna stått relativt långt från varandra. Dialektologin har främst studerat äldre stadier av landsbygdens folkmål, medan sociolingvistiken ofta har studerat samtida stadsspråk. På senare år har dock en del projekt visat att skillnaden inte nödvändigtvis är så stor. T.ex. har Anna Westerberg vid SOFI (Språk- och folkminnesinstitutet), i Uppsala, studerat en västerbottensdialekts förändring utifrån informanter födda mellan 1848 och 1986 (Westerberg 2003)²; Bengt Nordberg och Eva Sundgren vid FUMS (Avdelningen för forskning och undervisning i modern svenska), i Uppsala, har i ett longitudinellt projekt följt förändringar i Eskilstunaspråket (Nordberg 2001, Nordberg & Sundgren 2000, Sundgren 2002); inom projektet SweDIA 2000 har fonetiker från Lund, Stockholm och Umeå byggt upp en digitaliserad databas med landsbygdsdialekter runt år 2000 (Sven Björsten et al. 1999).³

Dagens sociolingvistik kan i sin tur beskrivas som uppdelad i två huvudparadigm, variationsparadigmet och interaktionsparadigmet (Norrby 1995:49). Interaktionslingvistik, särskilt samtalsanalys, är den gren av sociolingvistiken där det bedrivs mest forskning i Sverige idag medan variationslingvistiken utgör en förhållandevis smal gren. I övriga Norden (särskilt Norge och Danmark) utgör variationslingvistik en större del av den samlade språksociologiska forskningen, samtidigt som skiljelinjerna mellan dialektologi och sociolingvistik är mindre än i Sverige (se Akselberg et al. 2003; *Målbryting* 2 (1999) och 4 (2000); Pedersen 2000a, 2000b). Även i övriga Europa är sociodialektologin mer utbredd än i Sverige (se exempelvis Gunnarsson et al. 2004, Mattheier 2000).

1.1. Disposition

Avhandlingen är disponerad enligt följande: I kapitel 2–4 diskuteras övergripande teori- och metodfrågor. Kapitel 3–4 innehåller även be-

¹ Termerna *språksociologi* och *sociolingvistik* har ursprungligen något olika innebörd. Försättningsvis används de synonymt, men *sociolingvistik* förekommer oftast. Jfr Sundgren (2002:19).

² Se beskrivning om projektet Norsjömålet på www.sofi.se.

³ Projektbeskrivning av SweDIA 2000 finns på www.swedia.nu.

skrivningar av metoder, det undersökta området, intervjumaterialet och språkliga variabler. Därefter presenteras analyserna av språkliga och sociala faktorer i kapitel 5–8. I kapitel 5 görs en skattning av de enskilda ungdomars grad av lokalspråkighet baserad på helhetsintryck av intervjuerna, i kapitel 6 beskrivs traditionella dialektala varianter som knappt förekommer i materialet, kapitel 7 behandlar variabler där dialektala varianter håller på att ersättas av standardformer och kapitel 8 tar upp variabler där påverkan från göteborgskt eller allmänt ungdomsspråk förefaller ha påbörjats relativt nyligen. Slutligen förs en sammanfattande och jämförande diskussion av resultaten i kapitel 9.

1.2. Syfte

I denna avhandling studeras språklig variation bland gymnasieungdomar i Alingsås. Materialet består av bandupptagna intervjuer med 97 elever på Alströmergymnasiet i Alingsås. Intervjuerna utgör underlag för dels en språklig analys av en uppsättning fonologiska, grammatiska och lexikala variabler, dels en social analys av deras svar på frågor om intressen, livsstil, framtidsplaner m.m. Utifrån indelningar i grupper baserade på sociala mönster, vill jag undersöka och diskutera samband mellan språklig variation och social identitet.

Det finns ett antal syften och frågeställningar som ska belysas i avhandlingen:

- I vilken utsträckning beror språklig variation på orientering mot hemorten, Göteborg, Stockholm eller andra platser? Kommer påverkan från göteborgskan, föreställningar om standardsvenskan eller rikstäckande ungdomsspråksideal?
- Hur skiljer sig resultaten från Alingsåsgymnasisterna från motsvarande resultat från en undersökning av Göteborgsgymnasister?
- Är det möjligt att beskriva den språkliga variationen ur ett förändringsperspektiv? Vilka drag kan i så fall ses som tecken på en pågående dialektutjämning eller regionalisering?
- Kan språkbruk med inslag av västgötska drag i materialet betraktas som dialektalt, även om det inte kan anses vara så kallad genuin dialekt (kanske inte ens utjämnad dialekt) enligt traditionella definitioner?
- Vilka sociala faktorer har störst betydelse för språkliga val?

1.3. Hypoteser och utgångspunkter

Min huvudhypotes är att det finns variation i bruket av de utvalda variablerna och att denna variation går att sätta i samband med sociala

mönster som kan utkristalliseras från analysen av informanternas intervjuvar. Utifrån dessa samband tror jag att det går att urskilja kategorier med ungdomar som både har samma språkliga beteende och som har gemensamma livsstilar och gruppidentiteter.

Av de sociala faktorer som kan spela in i gruppidentifikationen har jag valt att undersöka kön, typ av gymnasieprogram, bostadsort och livsstil. Livsstil är ett vitt begrepp som även kan innefatta faktorer som kön, utbildning och hemort, men i detta sammanhang utgår jag från följande indikationer på livsstils- och gruppidentitetsval: klädstil, musiksmak och musikvanor, kafévanor, idrottsengagemang, andra fritidsintressen, attityder till hemorten, uppväxtort, orientering mot Göteborg eller andra orter, geografisk mobilitet på fritiden, planer för val av yrke eller fortsatta studier samt framtidsdrömmar. Jag har inte en bestämd hypotes om vilken av de sociala faktorerna som har starkast relation till den språkliga variationen, utan vill hålla den frågan öppen och förväntar mig att finna mönster där de olika faktorerna samspelar snarare än att en överskuggar de andra.

Vad gäller språkliga mönster i relation till sociala faktorer finns ett antal hypoteser:

- När kön behandlas som två hela grupper (flickor och pojkar) uppvisar pojkarna högst frekvens av traditionella, lokala drag medan flickorna har högst frekvens av standarddrag och novationer.

- När gymnasieprogrammen delas in i tre typer fördelas språkliga varianter mellan dem så att informanter på yrkesförberedande program uppvisar störst andel lokala drag, informanter på studieförberedande program uppvisar störst andel standard och göteborgska novationer, medan informanter i mellangruppen intar en mellanposition.

- När kön och programtyp kombineras framträder andra mönster än de ovan antagna övergripande mönstren för kön respektive programtyp. Den inbördes ordningen mellan de sex kombinerade grupperna (pojkar och flickor på yrkesförberedande program, pojkar och flickor på program i mellangruppen samt pojkar och flickor på studieförberedande program) är inte given. Exempelvis kan någon av flickgrupperna vara mer dialektal än pojkgrupperna eller kan en pojkgrupp oftare använda standarddrag eller novationer än flickgrupperna.

- Vid indelningen i geografiska områden finns det skillnader mellan de olika orterna, där andelen göteborgska varianter är gradvis mindre och andelen traditionella varianter gradvis större ju längre från Göteborg informanterna bor.

- I jämförelser med gymnasistsamtal från Göteborg är andelen standardvarianter och novationer större i Göteborgs- än i Alingsås-

materialet, och jämförelsen kan användas som stöd för antagandet att de flesta novationer sprids från (eller via) Göteborg till Alingsås.

– Vid indelningen av Alingsås i områden är andelen göteborgska och standardvarianter störst i de delar av staden som har högst socioekonomisk status och andelen traditionella västgötska varianter störst i de delar som har lägst socioekonomisk status.

– Vid indelningen i livsstilsgrupper uppvisar de mest förändringsbenägna grupperna störst andelar standardvarianter (Aktiva Anna/Anders och Kafé-Karin/Kalle), de grupper som tillbringar mest tid i öppna nätverk på kaféer har högst frekvens göteborgska varianter (Kafé-Karin/Kalle och Party-Pia/Pelle) och de grupper som är mest traditionalistiska har störst andelar traditionella västgötska varianter (Medel-Mårten/Maria och Teknik-Tobbe/Tova).

1.4. Bakgrund till avhandlingen: Västsverigeprojektet

En betydelsefull bakgrund till avhandlingen består av ett projekt som har utförts inom ramen för forskningsprogrammet "Västsvensk kultur och samhällsutveckling genom tiderna" vid humanistiska fakulteten på Göteborgs universitet (hädanefter "Västsverigeprojektet"). Under ledning av Lars-Gunnar Andersson genomförde jag tillsammans med Helena Lund Isaksson en enkätundersökning, där syftet var att få svar på frågorna om i vilken utsträckning Göteborgsdialekten lever kvar bland ungdomar i Göteborg, om göteborgska drag sprids till omkringliggande dialekter och hur ungdomsspråket varierar i Göteborgsregionen. Materialinsamlingen utförde Lund Isaksson och jag tillsammans, bearbetning och inmatning av materialet i en databas (upplagd i *StatView* 4.0) gjordes till största delen av Lund Isaksson. Bearbetning och analys av resultaten, liksom de skriftliga rapporter som hittills har utkommit, har gjorts av mig (Grönberg 1996, 1997, 1999a och under arbete).

Vi besökte 27 högstadielklasser i Göteborgsregionen under vårterminerna 1994 och 1996, och enkäten besvarades av 634 elever. (Göteborgsregionen utgjordes i undersökningen av ett område från Stenungsund i norr till Varberg i söder, och från Hisingen i väster till Vårgård och Borås i öster.) Enkäten bestod av frågor om geografisk bakgrund, ett flervalstest med äldre Göteborgsuttryck och en lista med standardsvenska bjudord där ungdomarnas egna synonymer efterfrågades. Under arbetet med en kursuppsats på C-nivån använde jag en i stort sett identisk enkät på två högstadieskolor i Alingsås (Grönberg 1994), och det materialet kunde därför inlemmas i projektet.

Resultaten visar bland annat tecken på hur ungdomsspråket i regionen förändras i riktning mot en regional standardvariant, där utvecklingen sker på två plan genom påverkan från två olika håll. Dels finns det ett närmande till riksspråket, dels märks en göteborgsk dialektimperialism. Närmandet till riksspråket kan skönjas i en tendens att regionala ord har ersatts av slangartade uttryck som förekommer i hela landet. Med 'riksspråket' är det alltså inte entydigt fråga om standardnormen, som skulle kunna uttryckas: [+riks, +standard]. I det här sammanhanget handlar det snarare om det ideal eller det ordförråd som är gemensamt för ungdomsspråk och vardagligt talspråk på en rikstäckande nivå, med andra ord: [+riks, -standard]. Detta kommer i avhandlingen att omtalas som 'allmänt ungdomsspråk'. Dialektimperialism yttrar sig bl.a. i att göteborgsuttryck som *bamba* 'barnbespisning, skolmatsal' sprids i regionen, vilket kan relateras till ökad mobilitet och migration inom regionen. Det är främst utflyttningen från Göteborg till mindre orter som är stark. Tillgänglig statistik visar att utflyttningen till kranskommunerna är omfattande, trots samtidigt ökande befolkningstillväxt i Storgöteborg. På de orter där vi besökte två olika skolor var det vanligt med skillnader i resultaten mellan skolorna, vilket ofta kan förklaras med att eleverna på den ena skolan i mycket högre grad är barn till inflyttade göteborgare, eller själva är inflyttade. Alingsås är en typisk sådan ort, med ett betydande inflytande från Göteborg och en märkbar skillnad mellan de besökta högskoleskolorna vad gäller elevernas anknytning till Göteborg och deras kunskap om och bruk av göteborgska uttryck.

Dialektutjämningen, tecknen på göteborgsk dialektimperialism och skillnaderna inom förhållandevis små kommuner, har fått mig att vilja gå vidare med en djupare studie på en enda av de undersökta platserna. Alingsås är ett intressant val av många olika skäl. Med sin närhet till Göteborg (ca 46 km), de goda kommunikationerna och den ökade orienteringen mot storstadens kultur- och näringsliv, är Alingsås ett bra exempel på en ort som står under massiv påverkan från Göteborg, men där utvecklingen ännu inte har gått så långt som i mer närliggande orter, som Kungälv, Lerum och Kungsbacka. Med bildandet av det nya storlandet Västra Götaland den 1 januari 1998, kan man också anta att regionaliseringen och Göteborgs inflytande i såväl Alingsås som övriga Västsverige ökar ytterligare de närmaste åren.

Stadens näringslivsstruktur och kulturyttringar, som den speciella kafékulturen, bidrar också till att göra Alingsås intressant. Kafékultur förknippas snarare med storstads- än med småstadsliv, vilket pekar på att det i denna småstad jämfört med andra svenska småstäder kan

finnas en miljö som ger speciella förutsättning för den sida av urbaniseringen som leder till dialektutjämning. Under första hälften av 1900-talet var kafékulturen utbredd i svenska städer, såväl mindre som större, och det fanns allt ifrån arbetar- och nykterhetskaféer till kulturkaféer och finkonditorier. Efter ”den stora kafédöden” som började i slutet av femtiotalet återstod bara enstaka kaféer i småstäderna på sjuttio- och åttiotalen. Även ”[i] storstäderna reducerades antalet kaféer och konditorier kraftigt” (Oddner 2003:109–110). Kafékulturen överlevde dock i Alingsås, liksom en specifik kategori av stamgäster förefaller att ha överlevt där i större omfattning än i de flesta svenska småstäder:

En ofta glömd kategori kafébesökare som fanns i början och mitten av 1900-talet är eleverna. [...] Elev- och ungdomsfiken torde ha fyllt en betydande social funktion för unga i en tid som föregick fritidsgårdar och andra fritidslokaler, daghem och diskotek. (Oddner 2003:106)

I slutet av 1990-talet fick kafékulturen ett nytt uppsving i svenska små- och storstäder, men den har alltså aldrig haft någon nedgång i Alingsås.

Ytterligare ett argument för valet av Alingsås som plats för studien, är att jag är född och uppvuxen där och därmed har kännedom om lokalförhållanden och känsla för dialektala nyanser. Lokalanknytningen kom också till nytta vid kontakten med rektor och lärare på Alströmergymnasiet. Det är inte ovanligt att göra ett val av undersökningsort utifrån lokalkännedom och kontakter som underlättar möjligheten att få informanter, bl.a. kan nämnas tidigare forskning av Bengt Nordberg, Inge Lise Pedersen, Mats Thelander, Peter Trudgill och Anna Westerberg.

1.5. Tankar bakom avhandlingsstudiens uppläggning

De frågeställningar jag söker svar på i avhandlingen sträcker sig mot mer underliggande språkliga nivåer än de lexikala vi utgick från i Västsverigeprojektet. Dels är flertalet av de variabler jag undersöker fonologiska eller morfofonologiska, eftersom jag tror att många språkbrukare är mer omedvetna om vissa uttalsvarianter än om lexikala drag, vilka kan vara lättare att tillägna sig eller sluta använda. Förvisso kan exempelvis de stigmatiserade, ”bonniga”, tjocka *l*:en vara lätta att både identifiera och träna bort, men exempelvis många vokaler har mer subtila varianter som kräver mer djupgående påverkan innan de

förändras. Dels vill jag, förutom en kartläggning av hur dialektsituationen ser ut i Alingsås idag och varifrån den huvudsakliga språkliga påverkan kommer, också undersöka några av de bakomliggande mekanismer som gör att enskilda individer mer eller mindre medvetet kan välja att förändra sitt språk. De mekanismer jag främst inriktar mig på är social identifikation och grupptillhörighet, och hur de kan ta sig uttryck i bl.a. livsstilsval (vilket diskuteras i kapitel 2).

I Västsverigeprojektet var våra informanter högstadieelever, men den kategori språkbrukare jag nu studerar är gymnasister. Valet att undersöka språk och identitet hos gymnasieelever grundar jag på att det är under den åldern som många viktiga val för identitetsformning och livsform i vuxenvärlden fattas. Hela tonårstiden präglas av identitetssökande, men med valet av gymnasieprogram och vägar efter gymnasiet grundläggs en stor del av den sociala vuxenidentiteten (jfr Bourdieu 2002 [1984], Johansson & Miegel 1992, Jönsson et al. 1993, Trondman & Bunar 2001b).

Social tillhörighet är ett av fundamenten, vid sidan av andra sociala faktorer som kön, etnicitet, ålder eller nätverk, för de förklaringsmodeller som används inom sociolingvistisk forskning (Labov 2001, Loman 1972 och 1977, Nordberg 1971, Sundgren 2002). Den sociala tillhörigheten har ofta definierats som klass, socialgrupp, socioekonomisk status eller livsform, vilket i sin tur i allmänhet baseras på yrkesstatus, utbildning, inkomst e.d. Barn och ungdomar kan inte kategoriseras på samma grunder, varför det vanligaste sättet har varit att utgå från föräldrarnas socioekonomiska status när exempelvis skolelevs språk studeras (Aniansson 1996, Hammermo 1989). En annan möjlighet är att utgå från stadsdelar eller förorter med olika demografisk sammansättning och socioekonomisk status (Kotsinas 1994). Jag tror att social bakgrund spelar en viktig roll för ungdomars identitet och språkliga beteende, där föräldrarnas socioekonomiska status och den geografiska hemvisten är betydelsefull. Men, när det gäller gymnasister har de inte själva kunnat påverka föräldrarnas val av yrke, bostad osv., och i denna studie strävar jag efter att vidga den sociala tillhörigheten till att även omfatta de val ungdomar själva kan göra när de konstruerar sin sociala identitet. Genom att informanterna har fått uppge vilket gymnasieprogram de går på och i vilken ort eller stadsdel de bor har jag indirekt information om deras socioekonomiska bakgrund, men studien är utformad så att den, med intervjufrågor om olika typer av grupptillhörighet och livsstilsval, även prövar andra vägar att beskriva informanternas sociala identitet. Med det hoppas jag

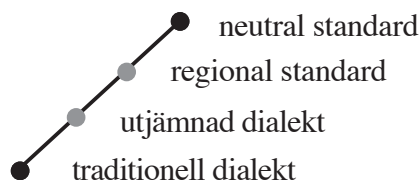
kunna finna några samband mellan gruppidentitet, livsstil och språklig variation.

Grupptillhörighet och gruppidentitet spelar ofta en stor roll i tonåringars liv, och genom val av grupp och livsstil är det möjligt för en del att gå utanför de gränser som kan finnas i den sociala kontext som föräldrarnas sätt att leva utgör. Gruppidentiteten kan därmed också påverka de eventuella språkförändringar som individerna i en grupp anammar eller tar avstånd ifrån, som en markering mot vuxenvärlden eller andra ungdomsgrupper som de anser ha lägre eller högre social status. Den biologiska könstillhörigheten kan ungdomarna inte påverka i någon större utsträckning, men även den är viktig i sammanhanget eftersom tonåren är en period då kön och sexualitet i hög grad präglar identitetsskapandet. Det sätt på vilket ungdomarna konstruerar sitt sociala kön är, tillsammans med social bakgrund, grupptillhörighet, livsstil etc., en central del i den sociala identiteten. Därmed kan även könstillhörigheten påverka hur språkförändringen varierar mellan individer i en grupp, och mellan grupper där det sociala könet konstitueras på olika sätt.

Som tidigare nämnts kunde vi i Västsverigeprojektet iaktta att språkförändringarna i regionen sker på två plan, på grund av att påverkan sker dels från standardsvenskan, dels från göteborgskan. Vidare fann vi belägg för dialektala skillnader mellan de två högstadieskolor i Alingsås (av tre i centralorten) som ingick i undersökningen. Skillnaderna kunde relateras till deras geografiska elevupptagningsområden. Vid materialinsamlingstillfället kom en stor del av eleverna på den ena skolan från områden strax sydväst om Alingsås, där en stor del av föräldragenerationen är pendlare och där många inflyttade göteborgare bor. Genom fältarbete på gymnasieskolan kunde jag få tillgång till elever från samtliga stadsdelar i Alingsås, liksom de flesta delar av den kringliggande landsbygden, mindre tätorter i kommunen och angränsande kommuner som Lerum, Vårgårda och Herrljunga. När elever från stora geografiska områden blandas i nya klasser på gymnasiet uppstår en mängd nya valmöjligheter, där språklig och social identitet inte längre begränsas av den närmiljö man vistats i under grundskoletiden. När språkpåverkan sker på två plan innebär det att de språkliga valmöjligheter som finns för en Alingsåsgymnasist blir minst tre: ett närmande till standardsvenskans norm, ett närmande till göteborgskan eller ett närmande till Alingsåsdialekten.

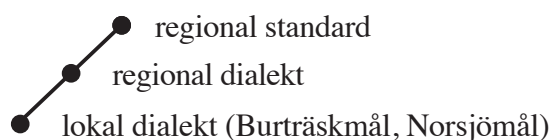
De (minst) tre möjligheterna till språkliga val i Alingsås gör situationen komplicerad att beskriva, men inte mindre spännande att studera. Det vanligaste fallet i en dialektutjämningsprocess är att det går

att beskriva den språkliga variationen med en glidande skala, där den traditionella dialekten befinner sig på den ena extremen, standard-språket på den andra och olika stadier av utjämnad dialekt och regional standard däremellan, se figur 1:1. Figuren är baserad på Karl-Hampus Dahlstedt (1979:45ff) och Lars-Gunnar Andersson (1985:62).

FIGUR 1:1. *Dialektskala.*

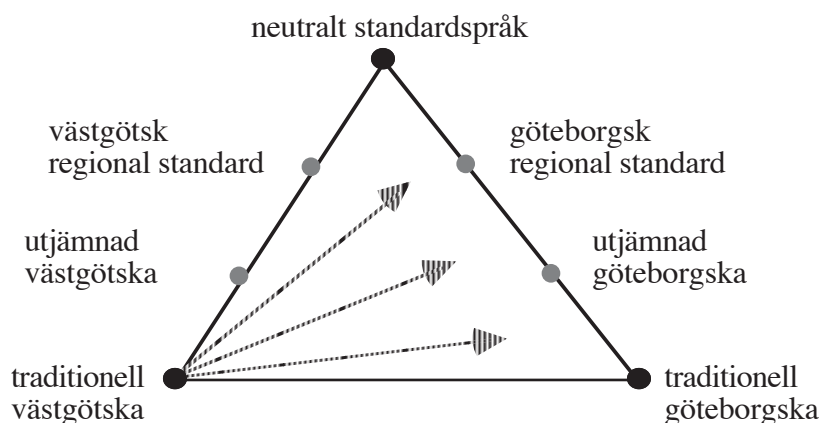
Ett exempel på en liknande situation är den i Burträsk i Västerbotten, som Mats Thelander (1979a och 1979b) har beskrivit, där invånarna har tre språkarter på sin repertoar: burträskmål, standardsvenska och en mellanliggande regional standard (Thelander 1979b:63 f.). I en senare artikel beskriver han situationen i termer som även kan appliceras på liknande situationer i övriga landet: lokal dialekt, regional dialekt och regional standard (Thelander 1991:75). De illustreras med tre cirklar som går in i varandra, men i figur 1:2 har jag i stället placerat dem längs en skala som motsvarar figur 1:1 ovan. Westerberg (2003) beskriver en liknande situation i Norsjö, också i Västerbotten, varför även Norsjömålet har lagts in i figuren.

FIGUR 1:2. *Varieteter i Burträsk och Norsjö.*

I fallet Alingsås är det svårt att placera den lokala västgötska dialekten i ena änden på en liknande skala med standardsvenska eller regional standard i den andra och göteborgskan i mitten. I stället kan man tänka sig ett slags trehörning med två axlar som i figur 1:3, där västgötskans respektive göteborgskans utjämnning i riktning mot standardspråket utgör varsin yttre axel. På varje axel finns traditionell dialekt på ena extremen och neutral standard på den andra, med olika stadier av utjämnade och regionala varianter däremellan. Verkligheten är långt ifrån så symmetrisk som figuren antyder, men den är ett redskap för att beskriva hur dialektsituationen i Alingsåstrakten ungefär ser ut. Det är sannolikt inga unga alingsåsare idag som talar traditionell väst-

götska, men ett flertal använder i intervjuerna en utjämnad dialekt som har många drag gemensamma med den traditionella (den näst understa punkten på vänsteraxeln i figuren). Därutöver finns ungdomar som i högre grad närmar sig standardsvenskan (näst översta punkten på vänster axel), men det finns även talare som uppvisar göteborgska drag i större eller mindre omfattning (de streckade pilarna). De sociala kategorier som informanterna grupperas i kommer att kunna bedömas efter om de har högst frekvens av västgötska, göteborgska eller standardsvenska drag. (Se vidare diskussionen om dialektbegreppet i 2.4.) I undersökningen tas inte hänsyn till stilistisk variation då materialet endast är inspelat i en typ av kontext, dvs. det är endast språket i intervjusituationen som bedöms. Det är både möjligt och troligt att många informanter använder ett mer dialektalt språk i mer informella situationer. Det språkbruk som analyseras här kan betraktas som den yta de vill visa upp i kontakt med utsocknes, vilket kan innebära både en önskan att betona tillhörighet med lokalsamhället, genom val av dialektala former, och att sociala ambitioner uttrycks genom att de undviker lokalspråkliga former.

FIGUR 1:3. *Modell för dialektsituationen i Alingsåsområdet.*

För att knyta ihop de olika trådarna – dialektförändring, social identifikation, göteborgskans inflytande – har jag gjort intervjuer med alingsåsgymnasister som kan analyseras både fonologiskt och innehållsmässigt. Med hjälp av indelningar i olika grupper och kategorier baserade på språkliga drag och sociala mönster, hoppas jag därmed kunna finna resultat som kan bidra till diskussionen om hur språk och social identitet hänger samman.

2. Teoretisk ram

I följande kapitel diskuteras relevant tidigare forskning och de teoretiska utgångspunkter som bildar bakgrund till avhandlingen. Kapitlet är uppdelat i fem avsnitt, dels en inledande diskussion om språk och identitet (avsnitt 2.1), dels fyra avsnitt som baseras på de sociala faktorer som är utgångspunkter för analyserna i kapitel 5–8: kön (avsnitt 2.2), gymnasieprogram (2.3), geografi (2.4) och livsstil (2.5). Tyngdpunkten ligger på avsnitt 2.5 där teorier och metoder inom livsstilsanalys beskrivs och diskuteras ingående, då det är förhållandevis ovanligt att utgå från livsstil som en systematiserad och kvantifierad kategori inom språkforskning.

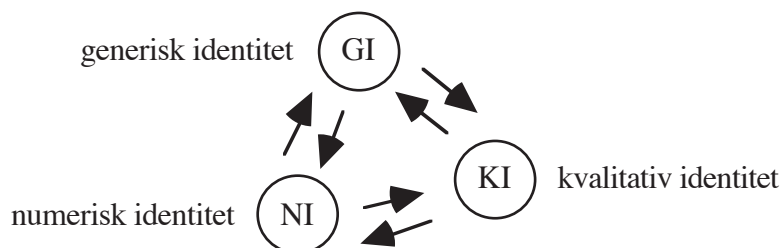
2.1. Identitet

De sociala faktorer som ställs i relation till språklig variation i avhandlingen, liksom i sociolingvistik i allmänhet, är valda för att de kan återspegla olika sidor av informanternas sociala identitet. En människas identitet är mycket mångfacetterad, men syftet är inte att söka klarlägga informanternas totala identitetsuppfattning eller deras innersta jag. Det är snarare fråga om vissa uttryck för sociala och språkliga identiteter som jag är intresserad av. Enligt den danska filosofen Hans Fink är begreppet identitet elastiskt och kan användas på en rad sätt:

Lad mig begynde med nærmere at karakterisere de indre spændinger i identitetsbegrebet, der giver sig af, at et individs identitet kan være både dets numeriske identitet med sig selv, dets generiske identitet med andre individer af en bestemt slags, og dets kvalitative identitet med andre individer som det ligner i en eller anden bestemt henseende (farve, størrelse, vægt, relationel position, materiale, form, struktur, anvendelse, oprindelse eller uendelig meget andet. (Fink 1991:210)

I figur 2.1:1 illustreras Finks tanke att en individs identitet kan betraktas som något elastiskt som är töjbart åt tre olika håll. (Figuren bygger på Finks egna illustrationer på ”Identitetssymposium”, Lysebu, Oslo. 12–14/11 1999.) Den numeriska identiteten (NI i figuren) inne-

bär att varje individ har en unik numerisk identitet; det finns inte två individer som har samma identitet. Numerisk identitet kan uttryckas genom egennamn, personnummer, pass eller liknande och är konkret såtillvida att man kan peka på en enskild person som är avgränsad av en fysisk kropp. Den generiska identiteten (GI) innefattar samhörighet med andra individer som är av "ett bestämt slag", vilket jag tolkar som någon form av gemensam grupp tillhörighet. Den kan sålunda bygga på exempelvis hudfärg, nationalitet, etnicitet (t.ex. 'svensk', 'samisk', 'afro-amerikansk'), relationer ('vi i vår familj', 'släkten Bernadotte', 'gamla lumparkompisar'), gemensamma intressen eller åsikter ('filatelister', 'veganer', 'akademiker') eller oändligt många andra typer av grupp tillhörighet. Kvalitativ identitet (KI) slutligen innebär samhörighet med andra individer genom någon form av yttre likhet. Den består både av faktorer som man kan påverka själv (som yrke, heminredning) och faktorer som man inte kan påverka (släktskap, kropps-konstitution, klädkod på arbetet), liksom av många faktorer som är påverkbara i mer eller mindre grad (t.ex. kan håret färgas, men färgen på det hår som växer ut igen kan man inte påverka).

FIGUR 2.1:1. *Finks tredelade identitetsbegrepp.*

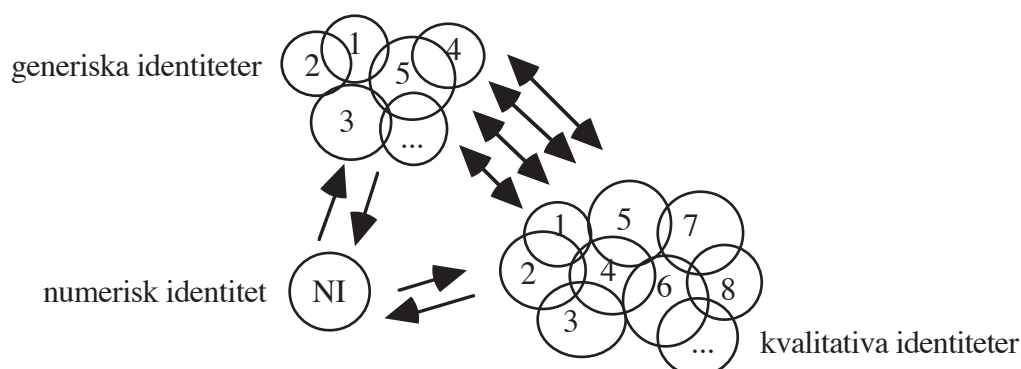
De olika delarna av identiteten samverkar med, återspeglar och reproducerar varandra. Vad som hör till generisk respektive kvalitativ identitet i Finks bemärkelse kan sannolikt överlappa varandra, men min tolkning är att den generiska identiteten främst innefattar grupp tillhörighet och att den kvalitativa identiteten består av hur grupp tillhörighets manifesteras på ett mer ytligt eller konkret plan.

När identitet diskuteras finns det ofta en spännvidd mellan om den anses vara essentiell eller konstruerad. I tabell 2.1:1 (baserad på Fink 1991 och ovannämnda "Identitetssymposium") finns en uppställning över motsatsförhållanden i de två synsätten, som oföränderlig-föränderlig och naturlig-kulturell. Som jag ser det behöver perspektiven inte nödvändigtvis utesluta varandra, vissa delar av en individs identitet kan utgöras av en fast kärna medan stora delar av den sociala identiteten utgörs av konstruktioner.

TABELL 2.1:1. *Olika sidor av identiteten.*

Essentialism	Konstruktivism
fast	flytande
oföränderlig	föränderlig
tidlös	historisk (i en radikal betydelse)
fundamental	formad, förvärvad, tillagd
upptäcks	uppskaffas
naturlig	kulturell
objektiv	subjektiv
inre kärna	yttre relation
en	många

Socialpsykologen Lars Dencik har utökat Finks tredelade identitetsmodell, se figur 2.1:2 (*Identitetssymposium*, Lysebu, Oslo. 12–14/11 1999). Den numeriska identiteten representeras av en ring i figuren (NI), men generisk och kvalitativ representeras av flera ringar som kan variera i det oändliga. Varje individ har många olika generiska och kvalitativa identiteter, som kan växla genom livet, och det är dessa sidor av identiteten som utgör en individs sociala identitetskonstruktion.

FIGUR 2.1:2. *Denciks sociala identiteter i Finks modell.*

De aspekter på identiteten som fokuseras i denna avhandling är generiska identiteter, som kön, social tillhörighet, geografisk hemvist och livsstil, och hur de samvarierar med språkbruk. Språkliga val, som att använda mer eller mindre dialekt, betraktar jag som en del av en individs kvalitativa identiteter, vilket baseras på ett antagande att det är möjligt att mer eller mindre medvetet välja grad av lokalspråkighet i en miljö (som Alströmergymnasiet), där det förekommer flera varieteter. För de tre förstnämnda typerna av generiska identiteter (kön, social tillhörighet och geografisk tillhörighet) används biologiskt kön,

gymnasieprogram respektive bostadsort som kriterier för att kunna bedöma generiska identiteter för enskilda individer, men för en kategorisering av livsstil används kvalitativa identiteter som underlag för bedömning av generiska identiteter. Grupptillhörighet bland gymnasieungdomar manifesteras i hög grad genom val av ytliga attribut, som kan betraktas som delar av kvalitativa identiteter. Genom kvalitativa val av exempelvis musik, klädstil, fritidsintressen eller kafévanor uttrycks tillhörighet, eller önskad tillhörighet, till en viss grupp. Även avstånd till andra grupper uttrycks genom vissa val, eller genom att en individ markerar vad den inte väljer. Få människor är beredda att själva sätta ett namn på vilken stil eller grupp de tillhör, de flesta kallar sig vanliga eller normala, men genom de olika kvalitativa val de gör finns mer eller mindre tydliga samband med olika generiska identiteter. Den samvariation som ofta förekommer mellan generisk identitet, kvalitativ identitet och språkliga val, kan betraktas som språklig identitet.

2.2. Kön

Traditionellt sett har biologiskt kön betraktats som definitivt och könsidentiteten som essentialistiskt, vilket modern genus- och queerforskning, liksom medicinska rön, dock ifrågasätter. Kerstin Nordenstam (2003) ger en översikt över olika förhållningssätt till kön och genus inom språk- och könforskningen.

Kön/genus betraktas alltså inte längre som en universell kategori utan dekonstrueras. Det finns de som relativiserar manlighet och kvinnlighet till helt flytande kategorier. Detta gäller dock endast på en hög abstraktionsnivå. I forskningstraditioner med mera pragmatisk inriktning betonas den sociala kontextens betydelse. (Nordenstam 2003:43)

Sedan 1980-talet har begreppet *genus* ofta använts på svenska för att markera att en social konstruktion menas, i motsats till begreppet *kön* som då används i en biologisk betydelse. På senare år har även *gender* kommit att användas som en synonym till *genus*. Förebilden till att kontrastera *genus*–*kön* kom från den anglosaxiska användningen av *gender* och *sex*. I de skandinaviska språken har dock *kön* en vidare betydelse än engelskans *sex*, och i övriga Norden har *genus/gender* inte fått samma genomslag som i Sverige. Närbesläktade motsvarigheter till svenskans *kön* används i allmänhet som beteckning för både det sociala och det biologiska begreppet, liksom för den grammatiska kategorin *genus* (jfr Nordenstam 2003:42). På senare år har *kön* börjat användas

i den sociala betydelsen även i Sverige, vilket filosofen och genusteoretikern Eva Gothlin påpekar har blivit möjligt först efter att vi så att säga har tagit omvägen över genus.

Inom nordisk forskning menar en del forskare att det finns en fördel i att använda begreppet kön, kön sett som socialt förmedlat och historiskt föränderligt, dvs inte fattat essentialistiskt.

Det är dock viktigt att minnas att begreppet gender/genus varit betydelsefullt för att avvisa essentialistiskt och biologiskt tänkande. Utan omvägen över genus skulle det nog varit svårt att utgå från begreppet kön. (Gothlin 1999:12)

Som språkvetare upplever jag det opraktiskt att använda termen *genus*, eftersom det även är en grammatisk term. Därför föredrar jag att använda *kön* både i biologisk betydelse och i betydelsen social identitetskonstruktion.

Traditionellt har variationslingvistikens behandlat variabeln kön som en uppdelning i två kategorier baserade på biologiskt kön, men detta har även ifrågasatts av en rad forskare som har sökt andra tillvägagångs- och förklaringsätt. En översikt finns hos Jenny Cheshire (2002; se även t.ex. Cameron & Coates 1989; Eckert & McConnell-Ginet 1992; 1999; Milroy & Milroy 1993; Holmes 1997). Som framkommer i analyserna av språkliga variabler och övriga sociala faktorer, visar även denna avhandling att mönstren blir mer komplicerade när kön sätts i relation till andra sociala faktorer.

Ett exempel på hur komplexa könskonstruktioner kan vara när de samvarierar med bl.a. socioekonomisk status, finns i socialantropologen Fanny Ambjörnssons avhandling (2004). Den har det talande namnet *I en klass för sig* och beskriver hur flickor på två olika gymnasieprogram, på en skola i en Stockholmsförort, konstruerar könsidentitet på skilda sätt beroende på bl.a. klasstillhörighet och etnicitet. De två grupper Ambjörnsson undersöker går på Barn- och fritidsprogrammet och Samhällsprogrammet, vilket motsvarar flickor i mellangruppen och på studieförberedande program i föreliggande avhandling. Mina intervjuer utgör ett mindre bedömningsunderlag än Ambjörnssons fältstudier, men jag känner igen mina egna iakttagelser och vissa intervju svar i hennes beskrivning av olikheter mellan de två grupperna när det gäller kläder, förhållningssätt till studier och vuxenvärlden, attityder till elever på det andra programmet samt språkbruk (användning av fult språk). Olikheterna mellan flickorna på de två olika programmen är så stora att det är svårt att tala om en kvinnlig identitet i singularis, snarare är det fråga om två skilda sätt att konstruera könsidentitet. Med största sannolikhet hade skillnaderna varit stora även om undersökningen hade rört pojkar på två olika program.

Att klass och kön hänger ihop är i sig inget nytt, men det som Ambjörnssons avhandling tillför genusforskningen är att två olika flickgrupper kontrasteras. I forskning om skolungdomars könskonstruktion är det vanligare att studera t.ex. en grupp flickors könsidentitet ur ett mikroperspektiv (som Inger Berggren 2001), eller att anlägga ett makroperspektiv och undersöka könsordningen i större populationer med både flickor och pojkar (t.ex. Ulla Forsberg 2002). Ambjörnssons fokus ligger på hur stora skillnader det kan vara mellan könsidentiteter, och i och med att hennes fältstudier är gjorda i en miljö som har likheter med Alströmergymnasiet i Alingsås är hennes avhandling relevant att ta upp i detta sammanhang.¹

Ett annat exempel på hur könsidentiteter kan variera bland ungdomar finns hos Penelope Eckert (1989a, 1991, 1997, 2000). Hon har gjort omfattande fältarbete på en high school i en förort till Detroit, ur ett etnografisk och språkvetenskaplig perspektiv. Resultaten visar bl.a. hur språkförändringar manifesteras på olika sätt inom två dominerande sociala grupper eller nätverk, *jocks* och *burnouts*. De två grupperna har olika sätt att förhålla sig till vuxenvärlden och den skolvärld de är en del av, och båda grupperna består av både flickor och pojkar. Det finns likheter med de skillnader mellan flickor på två program som Ambjörnsson beskriver, och bland det viktigaste med Eckerts studie i detta sammanhang är att flickorna i *jocks* och *burnouts* både konstruerar könsidentiteten och bidrar till språkförändringar på skilda sätt. Flickor i gruppen *burnouts*, vilka har flera likheter med flickorna på Barn och fritid i Ambjörnssons studie, är de som mest aktivt (av båda könen i båda grupperna) deltar i språkförändringsprocessen genom att anamma och sprida storstadsvarianter från Detroit.

Fler svenska studier om ungdomar visar att det är stora skillnader i identitetskonstruktion såväl inom könen som mellan dem. Kerstin Nordenstam och Ingrid Wallin (2002) har studerat hur ungdomar med

¹ Likheterna mellan gymnasieelever i Alingsås och i en Stockholmsförort är betydligt större än skillnaderna (jfr Broady & Börjesson 2002). Den största skillnaden mellan de två materialen är att gränserna mellan program och (i dubbel bemärkelse) klasser förefaller mycket skarpare på Stockholmsskolan än på Alströmergymnasiet. Alingsåsinformanternas svar på frågorna om vilka program deras tre bästa kamrater går och var dessa bor, visar att flertalet umgås med folk från olika typer av program och från olika delar av skolans geografiska upptagningsområde. Många har kvar umgänget med kamrater från grundskolan även om de valt olika gymnasieprogram, och i en stad av Alingsås storlek (liksom i de mindre orterna i området) är segregationen mellan bostadsområden mindre tydlig än i Stockholmsregionen, vilket gör att elever med olika social bakgrund oftare har gått i samma klass. Som analyserna av geografiska områden och stadsdelar inom Alingsås visar, finns det sociala skillnader som tar sig uttryck i skillnader i språkliga val, men dessa skillnader är sannolikt mindre än i en storstad.

invandrarbakgrund använder språket på olika sätt, beroende på olika identiteter som kan relateras till kön och etnicitet. I en nyutkommen avhandling analyserar Charlotte Engblom (2004) identitet i samtal, också den bland ungdomar med invandrarbakgrund, och även hon visar på olika samband mellan kön och identitet. Inom svensk ungdomskulturforskning har fokus ofta legat på pojkar i grupper med mer eller mindre extrema subgrupper, som Ove Sernhedes forskning om hiphopare (2001, 2002) och Johan Fornäs, Ulf Lindbergs och Ove Sernhedes studier av medlemmar i rockband (Fornäs et al. 1989). Även om dessa studier inte har ett jämförande perspektiv visar de att könsidentiteten kan variera mycket mellan olika ungdomsgrupper.

Med bakgrund i att flera studier visar att kön kan samvariera med andra sociala identiteter i komplexa identitetskonstruktioner, används kön på tre olika sätt i de språkliga analyserna i kapitel 7–8. Dels som en uppdelning i flickor och pojkar, dels i kombination med programtyper, dels som en del i livsstilsanalysen.

2.3. Gymnasieprogram

I en lång rad sociolingvistiska undersökningar, där åldern har ingått som en central faktor, har det framkommit att tonåren är den period i livet då de flesta individer är som mest talspråkliga och lokalpräglade i sitt språk (för en utförlig diskussion se Aniansson 1996:25 ff.; se äv. Romaine 1984, Chambers 1995, Eckert 2000:4).

Eva Aniansson (1996) behandlar i sin avhandling hur grundskoleelever i Eskilstuna lär sig förknippa och uttrycka social identitet med lingvistiska drag, och hur de med språket uttrycker social ambition snarare än social bakgrund. I förskoleåldern är individen påverkad av föräldrarnas varietet (som kan vara en annan än den omgivande miljöns, liksom både mer eller mindre dialektal). Under de lägre skolstadierna påbörjas skolans påverkan i riktning mot standardspråket eller den regionala normen, samtidigt som påverkan från jämnåriga ökar i riktning mot lokalvarietet, vilket innebär att barnens språkliga register breddas (Aniansson 1996:260). Under tonåren är identifikationen med kamratgruppen central, liksom motsättningarna mot vuxenvärlden och deras språknormer, vilket tar sig uttryck i ett språk laddat med gruppmarkörer som slang, fult språk och lokala drag. Flera undersökningar visar dock att detta kulminerar någonstans runt 15-årsåldern (Cheshire 1982, Mees 1983, Wolfram 1969), för att avta under övre tonåren, då vuxenblivandet och standardspråksanpassningen fort-

skriker. I några norska undersökningar visar det sig att dialektutjämnningen har kommit längst vid grundskoleperiodens slut och i en jämförelse mellan norska nio-, femton- och artonåringar har femtonåringarna (motsv. svenska niondeklassare) flest icke-standardformer och gymnasisterna flest standardformer (Maagerø 1983). Aniansson gör en liknande iakttagelse:

De förvärvade egenskaperna – som exempelvis identifikationen i test, den därpå byggande självskattningen och studievalet – ger resultat som tyder just på att de återspeglar en social identifikation. En talare i åk 9 som haft klar standardspråksutveckling under högstadiet kan ändå välja att se sig som lokalspråklig, och vice versa. Det samband mellan språkanpassning och framtida gymnasieval som mellanstadiegruppen uppvisar är otydligare i högstadiegruppen, låt vara övergående. Ändå visar sig identifikationen med den framtida rollen vara mer givande att undersöka än den samtida, den som visar var man fått sina första talvanor. (Aniansson 1996:271)

Det är ett rimligt antagande att det i svenska skolor är högstadieeleverna som är mest lokalspråkliga, medan gymnasieeleverna närmar sig det språk de kommer att ha som vuxna, med större eller mindre inslag av standardspråkighet. Eftersom jag är intresserad av dialektutjämningsprocessen, är detta ett av flera argument för att välja gymnasister som informanter i avhandlingsstudien.

2.3.1. Begreppet ungdom

Inom ungdomskulturforskningen avgränsas ungdomstiden ofta till ”13–24 år, dvs. från början av tonåren till den ålder då inträdet i vuxensamhället i västerländska samhällen sker i och med avslutad utbildning och påbörjad familjebildning” (Kotsinas 1994:16). I två av de studier som diskuteras i avsnitt 2.5 är informanterna 15–22 år (Bjurström 1997) och 16–25 år (Ungdomsbarometern 1999a–e). En vanlig utgångspunkt är även elever på högstadiet (Jönsson et al. 1993) eller gymnasiet (Engblom 2004, Wirdenäs 2002), då den svenska skolan är ett bra forum för att nå ungdomar. I Mats Erikssons (1997) studie av ungdomsspråk användes en annan miljö där ungdomar vistas, sommarkolonin, vilket innebar en något yngre grupp på 10–15 år. Det varierar följaktligen mellan olika svenska undersökningar var åldersgränserna för ungdomar dras, men de ligger i allmänhet omkring tonåren och eventuellt några år efter 20.

I denna undersökning har gymnasieelever intervjuats, dvs. ungdomen representeras här av 16–19-åringar. Denna grupp är lätt att uppsöka eftersom nästan alla svenska ungdomar går på gymnasiet, där yrkes-

och studieförberedande program ofta är samlade under samma tak. Svenska gymnasieskolor är också en miljö där olika schatteringar av ungdomskulturen förekommer, alltifrån mer eller mindre extrema subkulturer till den stora mängden mainstream-ungdomar.

Begreppet ungdom definieras ofta utifrån ålder, men därutöver finns en rad kulturella och livsstilsrelaterade faktorer som bidrar till föreställningen om vad ungdom är. Att betrakta denna del av livet som en avskild period med en egen kultur, ofta i opposition mot barndomen och vuxenlivet, är historiskt sett ett nytt fenomen, och ungdomskulturen har vuxit fram i takt med industrialiseringen och skolsystemets utveckling under 1900-talet. Ungdomskulturforskningen etablerades i USA på 1960-talet och utvecklade sin självständighet som vetenskapligt fält med den s.k. Birminghamskolan på 1970-talet (Bjurström 1997: 73 ff.). Det finns idag en livaktig ungdomsforskning i Sverige, särskilt inom kultursociologi och cultural studies (se exempelvis Jönsson et al. 1993, Lööv & Miegel 1991, Sernhede 1996, Sernhede & Johansson 2001, Trondman & Bunar 2001a). Massmedie- och ungdomskulturforskaren Erling Bjurström diskuterar och problematiserar både ungdomskulturens och ungdomskulturforskningens framväxt (Bjurström 1997). I de följande avsnitten diskuteras främst sådan forskning om ungdomsspråk, eller ungdomar och livsstil, som är relevant för avhandlingens teoriram och metodval.

2.3.2. Ungdomar och språk

Parallellt med den framväxande forskningen om ungdomskultur har även språkforskningen intresserat sig för ungdomars språkbruk. Tidigare har ungdomar ofta ingått som en del i studier av flera generationer, men från mitten av 1980-talet har fler och fler forskare undersökt ungdomsspråk ur perspektiv som samtalsanalys, diskurspartiklar, slang, fult språk, språket i skolan, språkkontakt, språkförändring, tvåspråkighet, engelskt inflytande m.m. En tidig artikel är Nordberg (1984).

Inom forskningsprojektet och nätverket UNO (Språkkontakt och ungdomsspråk i Norden), under ledning av Ulla-Britt Kotsinas och Anna-Brita Stenström, genomfördes ett stort antal studier som finns presenterade i tre volymer (Kotsinas et al. 2000, Stenström et al. 2001 och Drange et al. 2002). Projektet föregicks bl.a. av konferensen "Ungdomsspråk i Norden" 1996 (Kotsinas et al. 1997). På senare år har även en rad svenska och finlandssvenska avhandlingar rört ung-

domars tal- och skriftspråk ur olika perspektiv (t.ex. Eriksson 1997, Karlsson 2002, Wirdenäs 2002, Hård af Segerstad 2003, Forsskåhl 2003, Engblom 2004). Se även Nordberg (1997) och Norrby (2001), som diskuterar svensk ungdomsspråksforskning.

2.3.3. *Gymnasieprogram som en social faktor*

I avsnitt 2.5 jämförs och diskuteras livsstilsanalys och traditionell socialgruppsindelning. En kategorisering grundad på livsstilar kan vara ett bra komplement till en kategorisering baserad på socioekonomisk status, bl.a. för att den omfattar fler dimensioner än en hierarkisk socialgruppsindelning och därmed lämpar sig för studier av ungdomar som ännu inte har utbildning eller yrke. Det finns dock få tidigare variationslingvistiska studier med livsstil som utgångspunkt att stödja sig på, och livsstilsanalysen i denna avhandling får ses som ett experiment. Därför har jag valt att även undersöka en mer beprövad social variabel, där jag har grupperat informanterna efter vilken typ av gymnasieprogram de går (yrkesförberedande, studieförberedande eller en mellangrupp). Detta är förvisso ett avsteg från det mer gängse sättet att utgå från föräldrarnas socialgrupp (jfr Svensson 1999), men den sociala bakgrunden får jag i stället tillgång till indirekt genom informanternas programval.

Flera studier har visat att svenska gymnasieelevers val av program i hög grad har samband med föräldrarnas utbildning och socioekonomiska status, som i stora drag innebär att ju längre utbildning och högre inkomster föräldrar har, desto större är sannolikheten att barnen väljer studieförberedande gymnasieutbildning (Bjurström 1997:319 ff.; Eriksson & Jansson 1993:179 ff.; Reuterberg & Svensson 1990, 1991, 1998; Svensson & Reuterberg 2002; *Ungdomsstyrelsens utredningar* 17, 1999:104). En av Sven-Eric Reuterbergs och Allan Svenssons studier (1998) visar att detta förhållande inte har förändrats efter den gymnasiereform som genomfördes under första halvan av 1990-talet.¹ Reuterberg och Svensson jämförde 10 000 individer födda 1972, som

¹ Det s.k. programgymnasiet infördes successivt under läsåren 92/93 – 95/96. Det tidigare s.k. linjegymnasiet styrdes av en läroplan från 1970. Några av de viktigare skillnaderna är att begreppet *linje* bytts ut mot *program*, att alla program är treåriga (mot två-, tre- eller fyraåriga tidigare), att samtliga program ger allmän behörighet till högskolestudier (de tidigare tvååriga yrkeslinjerna har utökats med mer teoretiska inslag), och att betyg sätts enligt mål för varje kurs efter en fyrgradig skala i stället för i relation till övriga elever i riket enligt en femgradig skala. För en kortfattad men mer utförlig beskrivning av skillnaderna, se Reuterberg & Svensson 1998:1–2.

gick det äldre gymnasiet, med 5 000 individer födda 1977 som började i den nya gymnasieskolan mellan 1993 och 1995. ”Ser vi till den sociala bakgrunden har det inte skett några större förändringar i fråga om valet av studieinriktad eller yrkesinriktad utbildning” (Reuterberg & Svensson 1998:39). De konstaterar vidare att

I båda årskullarna är det c:a 75 procent från grupp 1, 50 procent från grupp 2 samt 25 procent från grupp 3 som valt ett studieinriktat alternativ.¹ I figur 7 [...] kan man dock iakttaga en viss skillnad mellan manliga och kvinnliga elever. Bland de förra finns en tendens till ett svagare samband mellan social bakgrund och teoretiska studieval, såtillvida att dessa val minskar med några procentenheter i grupp 1, medan de ökar med några i grupp 2 och 3. Denna tendens återfinns inte bland kvinnorna, där går förändringarna snarast går [sic] i motsatt riktning. (Ib. s. 39)

Även senare statistik befäster denna bild:

Andelen som börjat på något av de studieförberedande programmen ökar med föräldrarnas stigande utbildningsnivå. Exempelvis är andelen som börjat på ett studieförberedande program 68 procent bland dem som har en far med universitets/högskoleutbildning jämfört med 35 procent bland dem vars far har högst folkskole- eller grundskoleutbildning. (*Ungdomsstyrelsens utredningar* 18, 2000:20).

Donald Broady och Mikael Börjesson (2002) har gjort en social kartläggning av samtliga gymnasieprogram och gymnasieskolor i Stockholmsregionen 1998, som bl.a. redovisas i en karta som är uppbyggd på samma sätt som det schema av Bourdieu som visas i figur 2.5:2 nedan. De visar på starka samband mellan å ena sidan program, skolor och geografiskt läge (som innerstad, norrförort eller söderförort), och å andra sidan föräldrarnas socioekonomiska status. I Alingsås är alla program samlade på samma skola och de sociala skillnaderna är inte lika stora som i en storstadsregion, men inom skolan finns sannolikt motsvarande skillnader mellan program och grenar fast i mindre skala. Alströmergymnasiet är geografiskt utspritt med många olika byggnader för olika program, vilket för eleverna kan ge en känsla av att de går på olika skolor. Detta illustreras av exempel 2.3:1 hämtat från en informant på Omvårdnadsprogrammet, som tidigare har utgjort en egen skola (Vårdgymnasiet) i landstingets regi men som numera ingår i det kommunala Alströmergymnasiet:

¹ Gruppindelningen är baserad på den förälder som har högst socialgruppsstillhörighet. Grupp 1 = högre tjänstemän och storföretagare, grupp 2 = övriga tjänstemän och småföretagare, grupp 3: arbetare. (Reuterberg & Svensson 1998:12)

Exempel 2.3:1.

- I: finns det några kopplingar till program [och klädstil]?
 Ellen M.: nä inte så kanske, ja e inte så mycke i andra skolan men jag ser ju lite grann å näe inte direkt, ja ser ju dom som går, vi dom som går omvårdnad å barnåfritid de e kanske lite mer vanliga, många utav oss

Det har varit ett medvetet val att undvika direkta frågor om informanternas familj i intervjuerna. Genom programvalet och utifrån tillgänglig forskning och statistik, kan jag dock utgå ifrån att en stor del av informanterna på studieförberedande program har föräldrar med relativt hög utbildning och att flertalet informanter på yrkesförberedande program har föräldrar med kort eller ingen eftergymnasial utbildning.

När programmen i den svenska gymnasieskolan diskuteras i olika sammanhang görs ofta en indelning mellan yrkesförberedande och studieförberedande program (eller praktiska och teoretiska). Se exempelvis *Ungdomsstyrelsens utredningar* 9 (1997:16) och 17 (1999: 15). Där utgör även specialutformade och individuella program varsin grupp, men de är så få i mitt material att jag har valt att se till om programmen är i första hand yrkes- eller studieförberedande.

Den indelning i programtyper jag har gjort består, som tidigare nämnts, av tre grupper: yrkesförberedande, mellangruppen och studieförberedande. En indelning efter de tio olika program/grenar informanterna representerar, skulle resultera i för små enheter för att vara användbara i de statistiska analyserna. En tudelning i yrkes- och studieförberedande program blir däremot för grov, och gränsen däremellan är i praktiken inte helt knivskarp. Efter att ha prövat ett antal indelningar i fem, fyra och tre typer på olika grunder, bestämde jag mig för de tre programtyper som nu föreligger. Den bygger dels på Alströmergymnasiets egna beskrivningar av programmen (www.school.alingsas.se/alstromer) och samtal om programmen med lärare på skolan, dels på informanternas svar på frågor om framtidsplaner. Mellangruppen utgör ett ”mellanskikt” av ett par yrkesförberedande program, där många funderar på högskolestudier som exempelvis idrottslärare, polis, sjuksköterska eller läkare (Barn och fritidsprogrammets fritidsgren och Omvårdnadsprogrammet), och ett par studieförberedande program (Musikestetiskt program och Samhällsvetenskapsprogrammets turismgren), där motivationen till fortsatta studier inte är lika hög som på de mer traditionellt teoretiska programmen.

2.4. Geografi

Informanterna i den föreliggande undersökningen bor varken i utpräglat urbana eller utpräglat rurala miljöer, utan de flesta bor i eller nära en småstad eller mindre tätort. En gemensam nämnare är dock att de mer eller mindre regelbundet tar del av storstadsmiljön i Göteborg genom att åka dit för att handla kläder och skivor, gå på bio och liknande. (Se vidare beskrivning av området i kapitel 3.) Några vill flytta till Göteborg eller någon annan storstad efter gymnasiet, medan många uttrycker att de gärna åker till Göteborg men helst vill bo kvar där de bor och är nöjda med småstadslivet. Jämför spännvidden mellan de åsikter som uttrycks av Cajsa M. och Heidi S. i exempel 2.4:1 och 2.4:2.

Exempel 2.4:1.

I: vill du hellre bo nån annanstans än i Alingsås?

Cajsa M.: ja det har jag tjötat om hela mitt liv

Exempel 2.4:2.

I: vill du hellre bo nån annanstans än i Alingsås?

Heidi S.: nee, jag vet inte, jag trivs ganska bra här faktiskt, de e ganska lite, för lite å göra på helgerna så, men de e ändå skönt å inte bo i nån storstad, men vi har så nära till Göteborg så de e liksom ingen panik, nå jag trivs här

Den tillvaro som de flesta av informanterna har, kan beskrivas som *sub-* eller *semiurban*. Detta liknar Pedersens beskrivning av dagens samhälle:

One might say that traditional dialectology is directed towards the premodern era, and traditional sociolinguistics towards the era of industrialism. Both eras are now past history. Things have changed, and demographic, social and linguistic changes have led to a situation where sociolinguistics and dialectology have common data and common dilemmas. 'Rural' no longer forms a clear contrast with 'urban'. A great many people live in the suburbs and the suburban way of life is something different. Add to this that social identity is compound, and variation in speakers as important as variation between them. (Pedersen 2000b:10)

Informanterna är i allmänhet geografiskt mycket rörliga, i synnerhet de som bor på orter som är mindre än Alingsås. Lerumsborna går i skola i Alingsås men tillbringar kvällar och helger i Göteborg. Vårgårdabor har kamrater i Herrljunga. Sollebrunnsbor har kompisar i både Trollhättan och Alingsås. Osv., osv. De åker mycket buss och tåg runtomkring, och de som bor på landet blir ofta skjutsade av föräldrarna. Även inom Alingsås rör man på sig ganska mycket. Någon en-

staka umgås mest med kompisar i samma område/stadsdel som de själva bor i, men de flesta har kompisar över hela stan. Dessutom åker de flesta mer eller mindre regelbundet till Göteborg, även om få har ett umgänge i staden. Kontakten med göteborgare sker ofta på ett ytligt plan, i affärer och på kaféer, men informanternas attityd till livet i Göteborg är ofta positiv. Den mest varaktiga kontakt de har med göteborgare är sannolikt med sådana som är inflyttade till Alingsås.

2.4.1. Informanternas miljö: det postrurala och postindustriella samhället

I Västsverigeprojektet kunde vi iaktta tendenser till att spridning av göteborgska drag verkar ske dels genom utflyttning från Göteborg till de mindre orterna i regionen, dels genom förbättrade kommunikationer som underlättar att man söker sig från kranskommunerna till Göteborg för att arbeta och/eller ta del av kultur- och nöjesliv. John Helgander (1996) visar hur stor betydelse geografisk migration och dialektkontakt har för genomgripande språkförändringar. Han jämför bland annat språkförändring och mobilitet i Övre Dalarna med situationen i Västerbotten, dåvarande Göteborgs och Bohus län och Malmöhus län (Helgander 1996:149–162). Helgander redovisar bland annat flyttstatistik från de nämnda delarna av Sverige. I tabell 2.4:1, 2.4:2 och 2.4:3 nedan visas utdrag ur Helganders statistik, där de kommuner som innefattas i avhandlingen ingår genom att de tillhörde dåvarande Älvsborgs län.

TABELL 2.4:1. *Inrikes flyttningar till några kommuner i Göteborgs och Bohus län 1972–1990.*¹

	Inflyttade från Stockholms och Uppsala län, i % av totala antalet inflyttade	Inflyttade från andra kommuner i Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län, i % av totala antalet inflyttade
Kungälv	3,0	84,1
Stenungsund	3,1	80,9
Göteborg	9,3	44,0
Hela Göteborgs och Bohus län	6,6	60,4

¹ Källa: SCB, *Befolkningsförändringar 1972–1992. Del 2: Flyttning mellan kommuner*, uppgifterna hämtade ur Helgander (1996:155).

I tabell 2.4:1 redovisas hur stor procentandel av de under en 18-årsperiod inflyttade *till* Kungälv, Stenungsund, Göteborg samt Göteborgs och Bohus län, som har flyttat *från* Stockholm-Uppsalaområdet respektive Göteborg-Bohuslän-Älvsborgs län. Andelen inflyttade från Stockholm-Uppsala är låg, medan andelen som flyttar inom Västsverige är hög. Särskilt märks detta i de mindre kommunerna Kungälv och Stenungsund, som tar emot fler inflyttare (runt 80 %) från det egna och det närmaste länet än vad Göteborg gör (44 %).

Tabell 2.4:2 redovisar hur många som under åren 1972–1990 har flyttat från Kungälv, Stenungsund, Göteborg samt hela Göteborgs och Bohuslän, till Stockholm-Uppsalaområdet, och omvänt. Nettot blir att i länet har ca 2 400 fler flyttat till Stockholm-Uppsala än därifrån. Endast Stenungsund har en liten tendens till det motsatta förhållandet, med några fler inflyttade stockholmare än utflyttade.

TABELL 2.4:2. *Flyttningssrelationen mot Stockholms och Uppsala län 1972–1990.*¹

	Inflyttade	Minus utflyttade	Över/underskott
Kungälv	755	820	-65
Stenungsund	591	556	+35
Göteborg	26 595	29 153	-2 558
Göteborgs och Bohus län totalt	37 706	38 112	-2 406

I tabell 2.4:3 nedan syns i stället hur många som har flyttat från Kungälv, Stenungsund, Göteborg samt hela Göteborgs och Bohuslän, till orter i det egna länet samt närliggande Älvsborgs län (där Lerum, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga ingick) och omvänt. Här är siffrorna högre, långt fler flyttar inom Västsverige än därifrån till huvudstadsregionen. Dessutom syns en klar tendens till att fler flyttar från Göteborg och ut i regionen än tvärtom. Kungälv och Stenungsund har ett överskott på närmare 5 000 respektive 3 000 inflyttade västsvenskar, medan Göteborg har ett underskott genom att ca 60 000 fler än de inflyttade västsvenskarna har flyttat ut i Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län.

Flyttningen från Göteborg till orterna i den kringliggande regionen är alltså stor, och Alingsås är en av de orter i dåvarande Älvsborgs län där inflyttningen från Göteborg är betydande. I kapitel 3 beskrivs den omfattande pendlingen till och från Alingsås, som visar att inte bara

¹ Samma källa som för tabell 2.4:1.

ungdomarna rör sig mycket mellan Göteborg, Alingsås och andra västsvenska orter, utan även den vuxna befolkningen.

TABELL 2.4:3. *Flyttningsrelationen mot kommuner inom Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län 1972–1990.*¹

	Inflyttade	Minus utflyttade	Över/underskott
Kungälv	21 059	16 189	+4 870
Stenungsund	15 400	12 505	+2 895
Göteborg	125 265	185 297	-60 032
Göteborgs och Bohus län totalt	324 619	352 211	-27 592

Frågan är vilken inverkan denna geografiska rörlighet har på informanternas lokalidentitet. Dencik (1999) beskriver hur lokalidentiteten håller på att upplösas i dagens postmoderna samhälle, och jämför med det gamla bondesamhället:

Forskare har räknat ut att en människa för drygt hundra år sedan, då de allra flesta bodde på landet, under hela sin livstid kom i kontakt med ett par hundra människor – de som bodde i byn och några genomresande. Längre resor företog man i stort sett aldrig (bortsett från den femtedel av befolkningen som slog följe med Karl-Oskar och Kristina och lämnade landet för gott). Forskare uppskattar att en människas livsradi på den tiden i genomsnitt knappast överskred 60 kilometer. Man blev där man var, och man var med dem man kände. Orten, byn, platsen där man bodde, var ens livs enda livsarena. (Dencik 1999:36)

Denciks bild av att platsen har mist ”sin potens som socialt samlande och sammanhållande faktor” (ib. s. 40), liksom att den postmoderna människan lever på flera olika arenor och har flera olika sociala identiteter, stämmer i viss mån med den bild informanterna ger av sina liv i intervjuerna. Men det finns en mycket stor variation i vilken grad av överensstämmelse det är. Många söker sin identitet utanför Alingsås och i andra fenomen än geografiskt definierbara platser, men de gör det inte i samma utsträckning och långt ifrån alla gör det. Det finns fortfarande en stor grupp ungdomar som upplever det positivt att bo i Alingsås eller någon annan ort i området, och som förefaller ha en stark lokalförankring både i sin sociala och i sin språkliga identitet.

Den bild Dencik tecknar av det globala samhället, där människor lever i ”digitala diasporor” [sic] (ib. s. 40), stämmer än så länge bara in på en liten del av svenska ungdomars verklighet. Min uppfattning, utifrån intervjuerna i avhandlingen och egna iakttagelser av samhället,

¹ Samma källa som för tabell 2.4:1 och 2.4:2.

är att lokalförankringen fortfarande är en viktig del av den sociala identiteten för många svenskar, i synnerhet bland grupper med arbetar- eller lantbrukarbakgrund. De kultursociologiska beskrivningar av svenska ungdomar som finns i exempelvis Jönsson et al. (1993) och Trondman & Bunar (2001a, 2001b), pekar på att få av dagens svenska ungdomar är globala kosmopoliter. Med ökade ekonomiska klyftor är det snarare så att många arbetarklassungdomar lever i en gråzon med stora gap mellan hur de önskar leva och vad möjlighetsstrukturerna och livsvillkoren erbjuder (Trondman & Bunar 2001b:66 ff.). Skillnaden mot de äldre generationer som Dencik beskriver är sannolikt att lokalidentiteten idag sträcker sig över ett större område än exempelvis en by eller en socken. Av vad som framkommer i avhandlingsintervjuerna, sträcker sig dock Alingsåsgymnasisternas lokalidentitet sällan utanför den region de bor i.

2.4.2. Det sub- och semiurbana samhället påkallar en vid definition av begreppet 'dialekt'

Den eller de dialekter som talas av Alingsåsinformanterna motsvarar ungefär vad som i avsnitt 1.5 beskrevs som *utjämnad dialekt* och *regionalt standardspråk*. Dahlstedts (1982) definition av begreppet dialekt, vilken även inbegriper regionalspråk, stämmer väl överens med det dialektbegrepp jag använder mig av i denna avhandling:

En **dialekt** är varje geografiskt avgränsad underart av ett språk, vilken icke anses utgöra eller tillhöra ett högspråk eller ett standardspråk. (Dahlstedt 1982:22–23)

J.K. Chambers och Peter Trudgill (1980:3) använder en liknande definition, vilket även Inge Lise Pedersen (2000a:271) och Gun Widmark (1996:416) talar för. Ytterst få unga (om ens några) i dagens Sverige talar det som ofta kallas *genuin dialekt* och definieras som en geografiskt avgränsad variant av ett språk, som skiljer sig från standardspråket på nivåerna uttal, ordförråd, formlära och meningsbyggnad (jfr L.-G. Andersson 1985:62, Dahlstedt 1982:22–23, Pamp 1978:9, Pettersson 1996:179, *Svensk ordbok* 1986, Wessén 1954:7 ff.). Däremot talar de flesta någon form av utjämnad dialekt, stadsdialekt eller regionalt standardspråk som, i varierande grad och på varierande antal språkliga nivåer, skiljer sig från neutral standardsvenska. Dahlstedt definierar neutralt riksspråk som att det ”uttalas lika, har enhetlig grammatik och enhetligt ordförråd över hela landet, förstås av alla och

innebär att man inte kan fastställa den talandes geografiska ursprung med hjälp av hans språk” (Dahlstedt 1979:47). Sannolikt är det mycket få svenskar som talar ett helt neutralt riks- eller standardspråk, de flesta har något eller några drag som kan hänföras till geografisk variation. Det är alltså fråga om gradskillnader av dialektalt tal, men i denna avhandling låter jag alla grader av geografiskt betingade varianter av talad svenska ingå i begreppet dialekt. Bland svenska dialektologer pågår en diskussion om hur de utjämnade talspråksvarianter som varken är traditionella folkmål eller neutral standard ska definieras idag (jfr Widmark 1996, Eklund 2002 och Svahn 2003b), men tills vidare använder jag alltså termen *dialekt* i en mycket vid bemärkelse.

Termen *genuin dialekt* antyder en nationalromantisk föreställning om dialekten som något äkta, ursprungligt och (fram till 1900-talets urbanisering) konstant, vilket kan anas hos exempelvis Wessén (1954: 9): ”De svenska folkmålen hänga nära tillsammans med den gamla allmogekulturen och dela i vår tid dess öde.” För att undvika de värderande konnotationerna använder jag fortsättningsvis termen *traditionell dialekt*. På samma sätt som en levande kultur eller tradition alltid genomgår en viss förändring över tid, förändras också dialekter.¹ Vad som är gammalt måste ses i relation till vad som för tillfället är ungt eller samtida. En utbredd föreställning har varit att det som ungdomars utjämnade dialekt bör jämföras med är något språkstadium många generationer tillbaka, helst så långt tillbaka som exempelvis Bertil Björseth resonerar sig fram till:

Om det alltså är svårt att definiera vad jag menar med genuin D [dialekt], har jag likväl ej ansett mig kunna undvara detta begrepp. Jag menar därmed det *relativt* enhetliga system, som D [dialekten] utgjorde före den stora invasionen av utsocknes folk efter 1900, det som avspeglas hos den äldste [...]. Dessas dialekt betraktas som ”genuin”. Men denna genuinitet är mer eller mindre relativ. (Björseth 1946:11)

¹ Jfr exempelvis med föreställningar om regler för svenska folkdräkter. Många vill skapa exakta kopior av idealiserade modeller (där man ibland strider om vilken modell som är mest äkta), medan andra kan utgå från tillgängliga material och egna önskemål inom en given ram. Ur en intervju med en dräktsömmerska i Hälsingland:

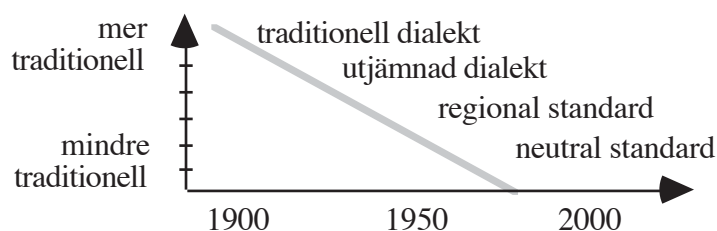
”Ett exempel: vid inventeringen fick vi in ca 80 exemplar av Bjuråkersdräktens livstykke. Av dem var 60 randiga – *men bara två i samma randning*. Det var en stor överraskning för oss som trodde oss veta hur det skulle vara. Jag tror nu att det som skapat den verkliga folkliga dräkten är befolkningens sätt att uppfatta modet, bygdens egen produktion, materialutvecklingen i övrigt [...], fattiga tider och välbärgade tider, praktiska ekonomiska lösningar [...]. Och så vidare, och så vidare.

’Vet exakt’ när det gäller folkdräkter, det gör man bara när man är osäker!” (Notini 1980:97)

Vad uppfattas som äldre eller traditionell dialekt av ungdomar som är födda i början av 1980-talet? Ett rimligt antagande är att det är de varianter som talas av deras mor- och farföräldrageneration, som kan förmodas vara född omkring 1920–30-talen. Och dessas dialektbruk är sannolikt ganska utjämnat i jämförelse med de äldre dialektbeskrivningar som finns tillgängliga (exempelvis Götlind & Landtmanson 1940–1950, Björseth 1946, Lindqvist 1947, Wessén 1954). Liksom Björseth, har även Pamp uppmärksammat denna förskjutning i vad som uppfattas som gammalt och traditionellt:

Men liksom alla språkvarianter förändras också dialekterna hela tiden, och vad en yngre språkforskare kan tycka är relativt genuint kan ha förkastats av en äldre generation dialektologer därför att det rör sig om något alltför riksspråkspåverkat. (Pamp 1978:34)

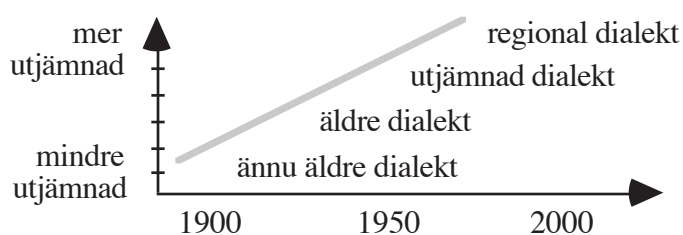
Gradskillnaderna mellan dialekt och standard beskrivs ofta som flytande (Dahlstedt 1979:45 ff.) och illustreras med en glidande skala som i figur 1:1 (avsnitt 1.5). På samma sätt kan man tänka sig att vilka drag eller varianter av dialekter som kan betecknas som ”traditionella”, ”utjämnade”, ”regionala” och ”neutrala” förhåller sig relativt till varandra, och att relationerna förskjuts med tiden längs med skalan. Kanske är traditionell eller äldre dialekt alltid en eller ett par generationer äldre än den man själv eller ens informanter tillhör, snarare än en diffus guldålder runt förra sekelskiftet eller ännu tidigare. Figurerna 2.4:1 och 2.4:2 är utkast till hur man kan föreställa sig en sådan skala, där den dialektala varietet som talas på en viss ort eller av en viss person rör sig längs en tidsaxel och en axel med dialektgrader. I figur 2.4:1 illustreras den traditionella synen på dialektförändring som något negativt:

FIGUR 2.4:1. *Tentativ negativ dialektförändringsskala – riktning mot neutral standard.*

Figur 2.4:2 illustrerar en syn på dialektförändring som en mer positiv utveckling, där uppfattningen och värderingen av den dialektala graden hos äldre och yngre dialektstadier är subjektiv och relativ. Den svenska

dialektutjämningsen går sannolikt mot fyra–fem större områden med regionala dialekter (2.4:2), snarare än mot att alla svenskar så småningom kommer att tala neutral standardsvenska (figur 2.4:1). Jämför Thelander, som mot bakgrunden av dialektvariation i Burträsk visar på framväxten av en norrländsk standard med vissa drag som är gemensamma för ett stort geografiskt område (Thelander 1979:63 f., 120 f.), och L.-G. Anderssons indelning i varianter av regional standard (en sydsvensk, en västsvensk, en finlandssvensk samt en uppsvensk, alternativt en mellansvensk och en norrländsk) (L.-G. Andersson 1985: 63 f.), som i sin tur bygger på äldre indelningar av svenska dialektområden (Wessén 1954).

FIGUR 2.4:2. *Tentativ positiv dialektförändringsskala – riktning mot regionala dialekter.*

Man kan fråga sig om det över huvud taget finns något helt geografiskt neutralt standardtalspråk. Standardspråket är framvuxet ur senmedeltida centralsvenska dialekter, varför ett uttal som uppfattas som geografiskt neutralt sannolikt även kan jämföras med regional standard från exempelvis Mälardalen. Det jag hädanefter syftar till med *standardspråk* och *rikssvenska* utgår från den norm eller det ideal för ett neutralt riksspråk som är utgångspunkt för bl.a. uttalsanvisningar i ordböcker och i litteratur om svenska för inlärare. Som måttstock för den standard som dialektala och ungdomsspråkliga varianter avviker från används i avhandlingen *Norstedts svenska uttalslexikon* (NSU) och *Svenska språknämndens uttalsordbok* (SSU).

2.4.3. *Dialektgeografi och regionalisering idag*

Under 1900-talets sista decennier har svensk dialektgeografisk forskning breddats från att tidigare i huvudsak ha beskrivit äldre dialektstadier, till att i större utsträckning även studera samtida svenskt talpråk ur en geografisk synvinkel med fokus på bl.a. variation, utjämnings och regionalisering. Thelander (1979a, b) kombinerade tidigt

variationslingvistiska metoder med ett dialektperspektiv, och i det följande skisseras några huvudlinjer i det svenska dialektgeografiska forskningsfältet runt år 2000, med en kortfattad nordisk utblick. Översiktliga beskrivningar av hur dialektsituationen ser ut i Sverige idag finns hos exempelvis Lars-Erik Edlund (1994, 2003) och Claes-Christian Elert (1994).

Anna Westerberg har följt dialektförändringar i Norsjö, i norra Västerbottens inland. Med utgångspunkt i arkivmaterial och nyinspelningar har hon studerat 20 dialektdrag hos tolv informanter födda mellan 1848 och 1986. Den traditionella dialekten i området, Norsjömålet, skiljer sig så mycket från riksspråket att det har rått tvåspråkighet i området. Två av de tre yngsta informanterna, födda 1961 och 1986 (men inte den som är född 1965), talar dock inte traditionell dialekt utan en regionaliserad variant:

Den språkart som CH 1961 och ML 1986 representerar kan sägas vara ett mellanting mellan det gamla Norsjömålet och riksspråket. Den består av ”dialektala varianter med tämligen vid norrländsk spridning i kombination med de riksspråkliga motsvarigheterna till dialektdrag som har sin utbredning begränsad till Västerbotten” (Thelander 1991: 74 f.) och gör därmed skäl för benämningen regional dialekt. Framväxten av detta kompromisspråk i Norsjö är ett exempel på regionalisering [...]. (Westerberg 2004:550)

Dialekter i Väster- och Norrbotten är väl representerade i forskningen. Utöver Thelander och Westerberg kan nämnas Margareta Källskogs (1992) avhandling om dialektanvändning i Överkalix, Lisa Erikssons (1998, 2001) pågående avhandlingsarbete om ungdomar och dialekt i Piteå och Gunvor Flodells (1998) undersökning av nutida dialektgränser i Bjurholm. Dessa tre studier tar även på olika sätt upp attityder till dialekt och kommenteras vidare i avsnitt 2.5.1. Eva Kärrlander (2000) har följt dialektutjämningen i Dorotea, med inspelningar gjorda 1972–1973 och 1996–1997 av talare i 70–80-årsåldern, och uppföljande inspelningar med högstadieelever 1998.¹

Björn Bihl (2001) studerar äldre dialektmaterial från Närke, men utgår från nyare teorier om dialektkontakt och övergångar mellan dialekter (Chambers & Trudgill 1980, Trudgill 1986). Han utvecklar och testar en egen metod för att undersöka dialektövergångar, och beskriver mötet mellan traditionella Närkedialekter och novationer från omkringliggande götamål och sveamål.

¹ Senare har materialet även kompletterats med inspelningar av barn i lågstadieåldern (föredrag av Eva Kärrlander vid konferensen ”Svenska språkets historia” 8, Lunds universitet, 21–22 maj 2004).

Dialektdatabasen SweDIA 2000 utgör material för en rad studier av svenska fonetiker (se t.ex. Björsten & Engstrand 1999 och Engstrand et al. 2000). Perspektivet är ofta synkront och det övergripande syftet är att beskriva svenska landsbygdsdialekter runt år 2000 på en fonetisk nivå. Inom ramen för SweDIA pågår My Segerups avhandlingsprojekt om göteborgskans prosodi:

Det övergripande syftet med min forskning är att utröna göteborgskans dialektala identitet, kartlägga dess prosodiska mönster (den för göteborgskan typiska fonetiska variationen i melodi och tonala förlopp) och vidare kontrastera göteborgskan med omkringliggande västsvenska dialekter i Bohuslän, Halland, Västergötland och Dalsland (götamål). (www.ling.lu.se/persons/My/)

Segerups avhandling har flera beröringspunkter med min, i det att hon bl.a. undersöker hur långt från Göteborg man kan finna göteborgska influenser. De dialektala drag som undersöks är främst accentuering och kvantitet (se t.ex. Segerup 1999, 200a, 200b, 2001, 2003). Då vi använder olika metoder och beskriver olika språkliga fenomen kommer våra avhandlingar att komplettera varandra, genom att de belyser västsvensk regionalisering och göteborgskans utbredning ur olika synvinklar.

Ett annat pågående avhandlingsprojekt med beröringspunkter med denna avhandling, är Lena Bergströms undersökning av sammanfall mellan kort /ø/ and /ø/ i Uppland (Bergström 2003, 2004). Som konstateras senare i kapitel 8 förekommer detta drag med ytterst få belägg i Alingsåsmaterialet, men sammanfallet är mycket frekvent i Göteborg och i framtida forskning kan det vara värt att jämföra Bergströms resultat med situationen i Västsverige.

Vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (SOFI) pågår i samarbete med Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet förberedelser för ett projekt med arbetsnamnet ”Bambagränsen – var går den?”. Inom ramen för detta har undertecknad ett delprojekt, ”Ungdomar och dialekt i Göteborg” (finansierat av Gunvor och Josef Anérs stiftelse och Birgit & Gad Rausings Stiftelse för Humanistisk forskning), och föreliggande avhandling kommer att kunna utgöra en del i projektets material. Syftet är att undersöka språkförändringar i Västsverige efter 1950 och att relatera dem till samhällsförändringar som folkomflyttning och utbyggd infrastruktur. Se Camilla Grönvall (2003), Margareta Svahn (2003a) och Anna Gunnarsdotter Grönberg (2003a).

I Norge pågår inom ramen för paraplyprojektet Talemålsändring i Noreg (TEIN)¹ en rad hovedfags-, avhandlings- och forskningsprojekt sedan 1998, se exempelvis *Målbryting 2* (1999) och 4 (2000). Däribland kan nämnas Magnhild Selaas avhandling (2004) och Unn Røyne-lands och Ellen Skolsegs pågående avhandlingsprojekt (se Røyne-land 1999; Skolseg 2000, 2003). Selaas undersöker språkförändring i ett område i Sørlandet, Aust-Agder fylke med bl.a. kommunerna Lille-sand och Arendal. Två språkliga variabler, ändelser i trycksvag ställ-ning och diftongering av långa vokaler, analyseras och relateras till tre sociala variabler, geografiskt område, kön och ålder. Den sociala faktor som är mest betydelsefull för alla varianter av de undersökta variablerna är geografi (se Selaas 2004). Även i Røyne-lands projekt utgör geografi en viktig variabel, men samtliga informanter är ung-domar och tyngdpunkten ligger vid livsstilar som skiljer sig kraftigt åt mellan de två orter där undersökningen genomförs (se vidare i avsnitt 2.5.1). Skolseg studerar språkliga strategier och attityder i Romerike nordost om Oslo, en region som har stora likheter med Västsverige då det finns tre konkurrerande språkliga ideal: Oslo väst-dialekt (hög status), Oslo öst-dialekt (låg status) och traditionell romerikedialekt.

Bland finlandssvenska studier av dialektförändringar, kan Viveka Rabbs och Caroline Sandströms licentiatsavhandlingar nämnas. Båda har studerat utjämningstendenser i grammatiska genussystem, i Kvev-lax i Österbotten respektive mellersta och östra Nyland (i Helsingfors närhet och 100–150 km österut), se presentationer i Rabb (2003) och Sandström (2003). I följande avsnitt presenteras danska studier av Inge Lise Pedersen och Tore Kristiansen, varför jag inte går in på dansk forskning i detalj här. En översikt över regionalisering i Danmark ges av Kristiansen (2003), som även ställer sig frågan om det verkligen är regionalisering som försiggår. En stor del av senare års dansk socio-dialektologisk forskning rör ungdomars attityder till lokala dialekter, riksdanska och köpenhamnska. Däribland kan nämnas studier av Marie Maegaard (2001) och Tore Kristiansen, Tina Bruun Clausen och Merete Havgaard (2002).

På Island är språksituationen mycket annorlunda jämfört med övriga Norden. Det finns vissa regionala former på fonologisk och lexikal nivå, men avvikelser från standardspråket är för liten för att begreppet dialekt i en traditionell bemärkelse ska kunna användas. Därmed före-kommer det inte heller dialektgeografiska studier i någon större om-fattning på Island. Den variation som finns spelar dock ofta en socio-lingvistisk roll, och värderingen av enskilda drag skiftar bl.a. mellan

¹ Se projektbeskrivning på www.hf.uib.no/tein/prosjektbeskrivelse.html.

generationerna (Kristján Árnason & Höskuldur Þráinsson 2003: 193). Þóra Björk Hjartardóttir (1998) beskriver korrelation mellan *a*-uttal och kön och attityder i en avfolkningsbygd i Västfjordarna, och Siguríður Sigurjónsdóttir och Joan Maling (2001) konstaterar i en studie av en syntaktisk förändring att det finns skillnader i bruk mellan ungdomar i innerstads- och ytterområden i Reykjavík.

2.5. Livsstil

Som diskuterades i kapitel 1.5, är utgångspunkten inom socio- och variationslingvistik den att variation i språkbruk kan relateras till sociala strukturer, vilket också är utgångspunkten för denna avhandling. För att kunna beskriva de strukturer som samverkar med den språkliga variationen behövs modeller för kategorisering av individer, vilka oftast har hämtats från sociologin och består av klassindelning eller socioekonomiskt index, kön, ålder och etnicitet. Som exempel kan nämnas projektet Talsyntax (Loman 1972, 1977) liksom ett av de tidigaste och ett av de senaste svenska sociolingvistiska projekten, Nordbergs Eskilstunaundersökning från 1960-talet (Nordberg 1971) och Sundgrens uppföljning på 1990-talet (Sundgren 2002). Den sociala indelningen har varit den som används i officiell svensk statistik (socialgrupp I–III i de tidigare studierna, socioekonomisk grupp, SEI, 1–4 i den senare).

Denna typ av indelning utgår från faktorer som utbildning, yrkesstatus och inkomst, vilket kan ge problem om informanterna inte själva har utbildning, yrke eller inkomst, som ofta är fallet med gymnasieelever. Det gängse är i sådana fall att "[i]cke yrkesarbetande familjemedlemmar förs till familjeförsörjarens socialgrupp" (Nordberg 1972: 9; se även Aniansson 1996, Hammermo 1989). Min strävan i denna avhandling är att söka komma åt fler av de faktorer som är betydelsefulla för ungdomar utöver föräldrarnas socioekonomiska status (vilken jag har indirekt tillgång till genom informanternas val av gymnasieprogram; se vidare avsnitt 4.2.2), varför valet har fallit på att pröva att använda en livsstilsanalys som är baserad på bl.a. Pierre Bourdieus och Anthony Giddens teorier (se mer om Bourdieu och Giddens nedan).

2.5.1. *Klass, socialgrupp, livsform eller livsstil?*

Den modell för livsstilsanalys som används i denna avhandling innefattar informanternas val av gymnasieutbildning och tankar om kom-

mande yrkesstatus (liksom i viss mån inkomst), vilket innebär att den inte är helt väsensskild från mer traditionell socioekonomisk klassificering, men samtidigt vävs fler dimensioner in i kategoriseringen då även attityder till musik, kläder, idrott, fritidsvanor etc. beaktas.

Svensson diskuterar, i rapporten *Socialgruppsbegreppet – sett ur den pedagogiska forskningens synvinkel* (1999), bl.a. hur socialgrupp bestäms för familjer och vid vilken ålder individer kan anses ha en egen socialgruppstillhörighet. Efter en genomgång av olika indelningar, såväl internationella som nationella liksom äldre såväl som yngre, ställer han frågan ”om inte tiden snart är inne för att överge eller komplettera en i huvudsak hierarkiskt uppbyggd socialgruppsindelning med en flerdimensionell” (ib. s. 26). Han refererar även till Broady som förespråkar indelningar baserade på den franska sociologen Bourdieus (1979, 1986, 2002) teorier, och är den som har introducerat dessa teorier i Sverige (se exempelvis Broady 1989):

Ett är säkert, nämligen att såväl marxistisk klassanalys som traditionell socialgruppsindelning bygger på ett ohållbart metodiskt postulat om en endimensionell ’vertikal’ fördelning av resurser: borgarklass, mellanskikt, arbetarklass, respektive socialgrupp 1, 2, 3 eller hur man nu vill numrera dem. I mindre grova klassifikationer brukar man anta att stegen har fler pinnar, men problemet kvarstår. Bilden av en stege är en dålig metafor för ett socialt rum som utbreder sig i mer än en dimension. (Broady 1987:123; citerat ur Svensson 1999:26)

Rapporten bygger till stor del på resultat från ett longitudinellt utbildningssociologiskt projekt vid Göteborgs universitet, ”Utvärdering Genom Uppföljning” (UGU), vars första materialinsamling skedde 1961 och då gällde skolelever födda 1948. Projektet har följt förändringar i det svenska utbildningssystemet under fyra decennier, och mot den bakgrunden avslutar Svensson med följande kommentar:

Som tidigare nämnts ökar andelen av den svenska befolkningen som skaffar sig eftergymnasiala utbildningar i accelererande tempo. Man genomgår högskoleutbildningar som inte skiljer sig så mycket åt i fråga om längd, men som i andra avseende [sic] uppvisar en oerhörd variation och som leder till helt olika funktioner på arbetsmarknaden. Med hänsyn härtill torde det vara väl befogat att försöka konstruera en socialgruppsindelning, där individerna inte endast placeras efter en ”vertikal” utan även efter en ”horisontell” dimension. (Svensson 1999:27)

De förändringar som har skett inom gymnasieskolan sedan den reformerades 1969, och som har fortsatt med bl.a. den senaste reformen 1992–1996, innebär även att alla gymnasieutbildningar är lika långa idag, att samtliga ger allmän behörighet till högskolan och att närmare

hundra procent av 16–18-åringarna påbörjar gymnasieutbildning.¹ Den sociala snedrekryteringen har minskat kraftigt sedan 1960-talet, men den är inte utrotad och än finns alltså sociala skillnader mellan utbildningar, funktioner i arbetslivet och liknande. Men skillnaderna tar sig andra uttryck idag och påkallar därmed andra mätmetoder, vilket jag vill experimentera med i denna avhandling genom att använda en modell för livsstilsanalys.

Inom svensk språkforskning har begreppet livsstil, i en betydelse baserad på Bourdieu och Giddens, hittills använts i liten omfattning. De exempel jag känner till är studier av Catharina Nyström (2004) och Orla Vigsø (2004 och under arbete). Livsstil eller livsform har dock diskuterats i andra termer eller med delvis andra definitioner, där ett tidigt exempel är Björseths avhandling *Dialekt och riksspråk i en bohuslänsk socken* (1946). Han konstaterar att ”[d]en sociala skiktningen av befolkningen, som i ett stadsmål är så viktig, synes nästan helt sakna betydelse för D. [den genuina dialekten]” (ib. s. 6). De faktorer han beskriver som viktigare är bl.a. ökad rörlighet, sommargäströrelsen, handel, kyrkospråket, radion, skolan och teknikens utveckling (ib. s. 272 f.). Björseth noterar vidare:

Meddelarens individuella läggning spelar stor roll för [den språkliga] påverkningens resultat. En del ha lätt att taga efter nyheter, andra äro mera konservativa. Eftersom dylika egenskaper väsentligen bero på arv och miljö, kan man tala om konservativa eller moderna familjer, resp. miljöer. (Björseth 1946:7)

Även Lars Levander (1909) berör aspekter som har med livsstil att göra. Han jämförde språket mellan individer, gårdar och generationer och beskrev en dialekt som varierade mellan små miljöer inom ett geografiskt mycket begränsat område. Helgander (1997a) diskuterar Levanders studie med utgångspunkt i nätverksteori, baserad på James och Lesley Milroy (bl.a. Milroy & Milroy 1985, 1993; L. Milroy 1980), och jämför med egna empiriska data från Dalarna på 1990-talet. Några av de iakttagelser Helgander gör med utgångspunkt i Levanders undersökning skulle också kunna diskuteras ur ett livsstilsperspektiv: ”Även de blotta ambitionerna att vilja identifiera sig med världen utanför – här finns klara individuella skillnader – leder till en sådan försvagning av de tidigare grupsammanhållande sociala nät-

¹ Exempelvis kan informanter ur UGU-projektet födda 1972 och 1977 jämföras: ”Om vi granskar andelen som ej påbörjat gymnasieskolan finner vi att denna andel fortsatt att minska – från sju procent bland dem födda 1972 till två procent bland dem födda fem år senare” (Reuterberg & Svensson 1998:8).

verken att resultaten kan bli ett språkbyte” (Helgander 1997). Denna typ av ambitioner kan ingå i en omfattande livsstilsanalys, och just attityder till och identifikation med omvärlden återkommer i några av de livsstilsgrupper som används i denna avhandling.

Attityder till dialekter diskuteras även av Källskog (1992) och L. Eriksson (2001). Främst Erikssons studie har stora likheter med livsstilsanalys, och den har det gemensamt med denna avhandling att informanterna utgörs av ungdomar. Gunvor Flodell (1998) diskuterar skillnader i livsstilar och livsmönster mellan stad och landsbygd, och jämför med Pedersens (1994) användning av livsformsanalys (som presenteras mer ingående nedan). Hon konstaterar att det bland informanterna i landsbygdskommunen Bjurholm, Västerbotten, främst finns exempel på en rural livsstil och en sammansatt livsstil, som kombinerar urbana och rurala mönster.

Ett klassiskt internationellt exempel på hur livsstil kan ta sig olika uttryck är Labovs studier på ön Martha’s Vineyard (1972b), där attityder till lokalidentitet var en viktig faktor i språkförändringsprocessen. Identifikationen yttrade sig inte bara i att de som var lojala med lokalsamhället bevarade äldre dialektdrag, medan de som orienterade sig mer mot fastlandet var öppna för uttalsförändringar. De som var mest lokalorienterade tenderade dessutom att förstärka det dialektala uttalet så att det blev mer olikta nya former, och hemvändande yngre människor, som hade bott på fastlandet, visade en tendens att använda mer dialektala drag än äldre individer som hade förblivit bofasta.

Catharina Nyström deltar i forskningsprojektet ”Moderna importord i Norden” och har genomfört en intervjuundersökning om attityder till importord.¹ Informanterna kommer från olika typer av arbetsplatser och de har valts på grundval av vilken position de har i arbetslivet, enligt en modell som baseras på den danska sociologen Henrik Dahls (1998) användning av begreppet livsstil och den s.k. Minervamodellen som kan användas för omfattande livsstilsanalyser (modellen beskrivs mer ingående nedan). Dahl bygger i sin tur på bl.a. Bourdieu och den brittiska sociologen Giddens (1991). I figur 2.5:1 presenteras den kategorisering som används av Nyström. Indelningen baseras i likhet med socialgruppsindelning på yrkesstatus, men skillnaden är att ytterligare en dimension har lagts till genom att olika företagskulturer kontrasteras. De olika positionerna förhåller sig inte hierarkiskt till varandra i en skala med två ytterpoler, utan placeras i stället i ett fyrfältschema som delas av två axlar. Ofta refereras till de två axlarnas ytter-

¹ ”Termen används för alla typer av ord som lånas in från andra språk” (Nyström 2004:265). En utförlig presentation av projektet finns på www.hf.uib.no/moderna.

punkter som norr och söder på den vertikala axeln, respektive väster och öster på den horisontella, vilket underlättar resonemang kring vad som placerats i de olika fälten. I de två västra fälten i Nyströms modell finns traditionella företag inom produktions- eller transportnäring och i öster finns moderna företag med inriktning mot service eller kunskap, medan det i de två nordliga fälten återfinns höga företagspositioner och i söder låga positioner inom företagen. De fyra fälten kan läsas som abstraktioner av olika livsstilar, där individer som kan placeras inom samma fält har ett antal livsstilsfaktorer gemensamt, som yrkesval, attityder och värderingar. I Nyströms fall kan de förväntas ha bl.a. attityder till importörd gemensamt.

Traditionell (konservativ) produktions- eller transportnäring. Hög.	Modern firmakultur. Inriktning på service eller kunskap. Hög.
Traditionell (konservativ) produktions- eller transportnäring. Låg.	Modern firmakultur. Inriktning på service eller kunskap. Låg.

FIGUR 2.5:1. *Kategorisering av arbetsplatser i Nyström (2004:267).*

Vigsø undersöker i en avhandling under arbete retorik i text och bild på valaffischer i det svenska riksdagsvalet 2002 och diskuterar livsstilsbegreppet i samband med teorier om politisk marknadsföring. När politiska partier ska marknadsföra sig inför val, kan livsstilsanalyser av presumtiva väljargrupper ligga till grund för hur retoriken används på bästa sätt för att appellera till den tänkta målgruppen. Även Vigsø utgår från Dahls livsstilsdefinition och Minervamodellen, den mycket detaljerade modell som Nyströms kategorisering bygger på.

I övriga Norden har livsstil och det närliggande livsformsbegreppet använts i större utsträckning än i Sverige. Vid universitetet i Oslo utår Røynealand från bl.a. Bourdieus teorier, vilket har många beröringspunkter med föreliggande avhandling (för en presentation av de språkliga variablerna, se Røynealand 1999). Informanterna består av ungdomar i två tätorter i Trøndelag, Tynset och Røros, och livsstilsvariabler relateras till dialektförändring i riktning mot den geografiskt och språkligt näraliggande Trondheimsdialekten alternativt den såväl geografiskt som språkligt mer avlägsna Oslo- eller östnorskan.

I Danmark har Pedersen och Kristiansen arbetat med livsform och livsstil på olika sätt. Pedersen (1994, 1997) kombinerade livsforms- och nätverksanalys i en undersökning av språklig urbanisering i Visenbjerg, en tätort 15 km väster om Odense, och några kringliggande

småorter.¹ Från att ha varit ett område med två separata kulturer, lantbrukare i de mindre orterna och arbetare i tätorten, har det övergått till ett område med i det närmaste tre kulturer eller livsformer: ett fåtal lantbrukare med en rural livsform, en växande grupp arbetare med en urban livsform och arbetare med en rural livsform. I försöket att förklara varför vissa arbetare med rural bakgrund har integrerats språkligt i stadslivet medan andra inte har det, föll livsformsanalysen bättre ut än nätverksanalysen. De som kombinerar en urban tillvaro och arbetaryrken med bibehållna rurala värderingar och livsformer, är också mer benägna att behålla ett lokalt färgat språkbruk. I en annan studie använder Pedersen (1995) livsformsanalys till att beskriva och förklara skillnader mellan olika kvinnliga informanters bruk av *a*-ljud i köpenhamnskan. Det Pedersen vinner på att utgå från livsformsanalys är möjligheten att ringa in bl.a. värderingar som kan skifta mellan individer eller grupper av individer som har samma socioekonomiska status eller samma kön som i Köpenhamnsstudien. Detta kan jämföras med svenska gymnasister som alla genomgår en lika lång utbildning på likartade villkor, men där värderingar och språkliga val ändå kan variera kraftigt mellan olika grupper inom en och samma skola.

Kristiansen (1997a; Kristiansen & Giles 1992) genomförde ett experiment om attityder till variation i en biograf med fem salonger i Næstved, 80 km söder om Köpenhamn. Metoden hämtades från Richard Y. Bourhis och Howard Giles (1976), som utförde ett liknande experiment på teater- och biobesökare i Wales. Före och efter totalt 32 filmvisningar av fem olika filmer spelades ett högtalarmeddelande upp för biopubliken, som ombads att fylla i en enkät med frågor om biovanor och synpunkter på bioprogrammet. Enkäten innehöll även frågor om kön, ålder, yrke, bostadsort, uppväxtort och skol- eller arbetsort. Meddelandet fanns i fyra varianter med olika uttal: ett riksdanskt, ett köpenhamnskt, ett utjämnat själländskt och ett traditionellt själländskt, och publikens benägenhet att fylla i enkäten sattes i relation till vilket meddelande de hade hört, vilken typ av film som hade visats och publikens sociala sammansättning.² Det visade sig finnas kopplingar mellan publik och attityd till högtalarmeddelandet, som är relevanta för föreliggande avhandling eftersom filmsmak har gemensamma nämnare med de olika livsstilsval som efterfrågas i Alingsås-

¹ I likhet med Lerum, Alingsås och Vårgårda går E20 och en av landets viktigare järnvägar genom Vissenbjerg.

² I Bourhis och Giles studie var meddelandena inlästa på RP ("standard Received Pronunciation"), engelska med bred sydwalesisk accent, engelska med lätt sydwalesisk accent och standardwalesiska. Publiken var antingen enspråkig (engelska) eller tvåspråkig (engelska och walesiska).

intervjuerna. Förutom skillnader mellan de filmer som hade en vuxen publik och de som mest sågs av ungdomar, fanns det skillnader mellan de filmer som hade en publik med många stadsbor och de som sågs av fler från regionen runt Næstved. Det fanns också skillnader i resultat beroende på hur filmerna rankades på en skala från mest ”seriös/intellektuell” till mest ”lätt/underhållande”.

Det ur livsstilsperspektiv sett mest relevanta i Kristiansens undersökning är att det går att se samband mellan språkliga attityder, sociala variabler (ålder, geografisk hemvist, utbildning och yrke) och en till synes ytlig aspekt som filmsmak. Dahl (1998) betonar i sin presentation av livsstilsbegreppet att ytan är viktig – det är genom val av ytliga ting som kläder, heminredning, matvanor, bilmärke m.m., som djupare värderingar uttrycks och manifesteras.

Livsstilen skaber en praktisk indsigt i det overfladiske, som medfører, at dagligdags ting og begivenheter bliver meningsfulde og føjer sig ind i egne og andres projekter. Livsstilen er dagligdags hermeneutik og den skaber bestandigt social integration og social differentiering. Blot ved at orientere sig i den fysiske verden, bliver individer integreret i nogle grupper og udskilt fra andre, og grupperne opretholder deres struktur og grænser i forhold til andre grupper. Man kan således sige, at livsstilen slet ikke er en ting, men en proces, men da det er meget besværligt og forvirrende at beskrive processer, hvis man ikke har matematisk notation til sin rådighed, vil jeg i bogen tillade mig den kunstneriske frihed at tale om livsstilen, som om den var en ting. Men procesaspektet er meget vigtigt. Denne betoning af procesaspektet og sammenhængen til social integration og differentiering betyder i øvrigt også, at det efter min opfattelse er ørkesløst at diskutere, om livsstil ”eksisterer”. For så vidt som man tror, at det er noget, der hedder social integration og differentiering (og det gør jeg, fordi jeg er sociolog), så må man også nødvendigvis tro, at det er en praktisk proces, der skaber denne integration og differentiering. Og denne praktiske proces er livsstilen. (Dahl 1998:14–15)

Inga val är slumpmässiga eller så individuella som den enskilda gärna vill tro, och de flesta olika val kan oftast relateras till varandra, vilket även Giddens framhåller:

Lifestyle is not a term which has much applicability to traditional cultures, because it implies choice within a plurality of possible options, and is 'adopted' rather than 'handed down'. Lifestyles are routinised practices, the routines incorporated into habits of dress, eating, modes of acting and favourite milieux for encountering others; but the routines followed are reflexively open to change in the light of the mobile nature of self-identity. Each of the small decisions a person makes every day – what to wear, what to eat, how to conduct himself at work, whom to meet with later in the evening – contributes to such routines. All such choices (as well as larger and more consequential ones) are decisions not only about how to act but who to be. The more post-traditional the settings in which an individual moves, the more lifestyle concerns the very core of self-identity, its making and remaking. (Giddens 1991:81)

2.5.2. *Livsform eller livsstil?*

De närbesläktade termerna livsstil och livsform överlappar delvis varandra och kan lätt förväxlas, varför det är lämpligt att reda ut vad som skiljer dem åt. Gemensamt för de två begreppen är att de utgör möjligheter att analysera sociala mönster med utgångspunkt i fler dimensioner än klass- eller socialgruppsanalys, genom att utgångspunkten är både materiella och ideologiska aspekter. De stora skillnaderna består i att livsformsanalysen baseras på försörjningssätt och har utvecklats inom en etnologisk tradition, av främst Thomas Højrup och Lone Rahbek Christensen, medan livsstilsanalys framför allt har utvecklats av sociologer, och grundas på en vidare uppsättning kriterier som kan innefatta allt från estetiska preferenser till politiska värderingar. För en kort diskussion om hur klass, livsstil och livsform förhåller sig till varandra, se Jakobsen & Karlsson (1993a:21–22).

De danska etnologerna Højrup och Christensens strukturella livsformsanalys är en form av social klassificering som bygger på individens existensvillkor och förhållningssätt till relationen mellan arbete och fritid. Basen i indelningen bestod till att börja med av: (a) arbetarlivsformen, (b) självständighetens livsform samt (c) karriärlivsformen, och senare tillades (d) kapitalistens livsform (Højrup 1983a, 1983b, 1995; Jakobsen 1993, 1999). Christensen har vidareutvecklat analysen till att även omfatta de kvinnor som inte befinner sig på arbetsmarknaden: (e) husmorslivsformen och (f) "baklandets" livsform (Christensen 1987, 1988, 1989; Højrup & Christensen 1989). Liselotte Jakobsen och Jan Ch. Karlsson på Försvarets forskningsanstalt i Karlstad har vidareutvecklat livsformsanalysen för svenska förhållanden (Jakobsen 1993, Jakobsen & Karlsson 1993), och Jakobsen har särskilt arbetat med teoretiseringen kring kvinnliga livsformer och blandlivsformer (Jakobsen 1999).

Livsformsanalysen är ett intressant alternativ till socialgruppsindelning, men när informanterna består av barn eller ungdomar som inte deltar i produktionssystemet uppstår samma kategoriseringsproblem som vid bruk av socioekonomisk status. Pedersen (1994) har visat hur begreppet livsform kan vara mycket fruktbart i en variationslingvistisk studie, men där möjliggjordes det av att informanterna bestod av vuxna arbetare. Eftersom den strukturella livsformsanalysen i hög grad utgår från yrkesverksamma vuxnas försörjningssätt och de värderingar som samvarierar med yrke eller position i arbetslivet och samhället, har jag valt att i denna avhandling utgå från livsstilsanalysen som rymmer fler möjligheter att utgå ifrån de kulturyttringar och värderingar som är centrala för ungdomar i gymnasieåldern.

2.5.3. *Livsstilsanalys*

Termen livsstil används i många sammanhang och på olika sätt beroende på kontext, varför det är behövligt att reda ut begreppen. Många beskrivningar av livsstilsbegreppet inleds på samma sätt (Miegel & Dalqvist 1991:32; Johansson & Miegel 1992:7; Vilhelmson 1994:2; Ziehe 1994:1; Dahl 1998:14; Mörck 1998:7). Med risk för upprepning av vad andra har sagt måste det betonas att livsstil, såsom begreppet används här, är något vidare och mer djupgående än den bild man kan få av exempelvis diskussioner i massmedia om livsstilsreklam och livsstilssjukdomar.¹ *Nationalencyklopedins* artikel om livsstil återspeglar detta genom att främst fokusera på konsumtionsbeteende:

livsstil, term ursprungligen lanserad av Alfred Adler för att beteckna beteendemönster bestämda av personliga egenskaper, motiv och värderingar. Livsstil används ofta vid beskrivning av konsumentbeteende som grund för utformning av produkter och reklam med avsikt att tilltala olika segment av konsumenter. Exempelvis stod yuppien för en uppmärksam livsstil under 1980-talet. Inom resurs- och miljöforskningen är människors livsstil en viktig faktor att ta med i beräkningarna.

Ämnesklassning: Marknadsföring, försäljning och distribution
(www.ne.se)

Alfred Adler och Max Weber, som var bland de första att använda begreppet, var individualpsykolog respektive sociolog. Det är dock främst inom sociologin (och dess deldiscipliner som kommunikations-sociologi, kultursociologi och cultural studies) som livsstilsanalysen har vidareutvecklats, även om den också har kommit att användas inom bl.a. marknadsföring och medicinsk forskning (två områden där målet ofta är att få konsumenter respektive patienter att ändra livsstilsmönster). För en mer ingående diskussion om begreppets utveckling och användning inom olika discipliner, se Johansson & Miegel 1992:7–28

¹ Magnus Mörck (1998:7) uttrycker detta på ett fyndigt sätt:

”Begreppet livsstil går inte att uttala utan att framkalla ett surr av bibetydelser. Man kan säga det bistert och med snörpta mungipor som Pierre Bourdieu, fromt och djupsinnigt som Michel Maffesoli och bussigt och medmänskligt som Anthony Giddens. Det tycks finnas en innebörd av detta begrepp för var och en [...]. Surren av bibetydelser stiger till ett kraftigt brummande om man också vänder sig utåt från den akademiska debatten och lyssnar efter allt livsstilsprat som tycks pågå överallt. Det kan bli tröttsamt i längden faktiskt. Alla vet ju redan vad lajfstajl betyder – löparskor till överpris och träningskläder i material från framtiden. Begreppet livsstil kommer från USA, precis som Nike. Ursprungligen hette det något annat på tyska, eftersom upphovsmanen var den store sociologen Max Weber. Fast på tyska säger man förstås numera Lebensstiel [sic]. Det är ett uttryck för en av de många betydelser man kan förknippa med begreppet livsstil, en av de tråkigare, nämligen hur allting blir mer likadant.”

och Mörck 1998:9–31, 37–45. Sociologen och ungdomsforskaren Thomas Ziehe bemöter den kritik som livsstilsbegreppet ofta får på grund av dess popularitet:

I would like to give below a few examples supporting the descriptive claim that aestheticizing may currently be enjoying an increased popularity. I would also like, if cautiously, to defend such tendencies against any exaggerated attacks, by advancing the normative postulate, that such popularity may be justified.

What I understand by 'life styles' is not what is represented by life style magazines, that is primarily the display of consumer styles. Nor do I understand them from the vantage point of a life-philosophy whereby life styles are seen as expressions of each individual's uniqueness. The concept, from a socio-cultural point of view, refers more to collective ways of life. Life styles are therefore not a 'domain', but a dimension of a life form.

Lifestyles point to common orientations of taste and interpretations of meaning; they demonstrate a certain group-specific succinctness of usage of signs. In this way representational worlds of symbols as well as styles of perception and action emerge and reproduce themselves. Life styles thus constitute (new) 'environments'. Meanings pertaining to a specific environment become distinguishing features, permitting individual self-allocation, be it cognitive, symbolic or affective. (Ziehe 1994:1)

Ziehe framhåller att livsstil inte är något unikt och individuellt, utan att de livsstilsval en individ gör representerar gruppsspecifika smakpreferenser, praktiker och bruk av symboler. Han fortsätter dock med en iakttagelse att livsstilsval inte längre är lika beroende av de praktiker som ärvs och reproduceras inom vissa miljöer eller kulturella strukturer.

Social actions always consist of symbolic practices; and these symbolic practices unavoidably always have a representational element. This is no novel historical feature. What seems new, or at least more recent, is:

- that choice of a life style occurs on the basis of (or at least with participation of) one's own, cultural self-allocation – this would mean breaking through environment-specific barriers;
- that it has become more subjectively biased – that would indicate a shift within the subjective horizon of expectation;
- and that it is supported by cross-situational meaning structures or cultural semantics – that would be a shift within the definitions of normality. (Ziehe 1994:1)

Det har enligt Ziehe blivit lättare att korsa gränser och välja livsstilar från andra miljöer, vilket är intressant ur denna avhandlings perspektiv. Genom att göra en livsstilsanalys utifrån informanternas individuella val finns möjligheten att, utöver en traditionell indelning baserad på gymnasieprogram och hemort, kategorisera informanterna efter deras egna attityder och inte bara uppväxtmiljön.

De svenska språkforskare som har utgått från en livsstilsanalys baserad på Bourdieu eller Giddens är få, som nämndes ovan, men inom andra discipliner finns det fler exempel, varav många rör kultursociologi, ungdoms- och massmediaforskning. Vid Lunds universitet pågick under slutet av 1980- och början av 1990-talet ett kommunikations-sociologiskt projekt, "Livsstil och massmediekultur" (LOM), som bl.a. resulterade i Johanssons & Miegels avhandling (1992) och en rad rapporter (se exempelvis Gunilla Jarlbro & Dalqvist 1991; Lööv & Miegel 1991; Miegel & Dalqvist 1991). Vidare har exempelvis Mats Lieberg (1992, 1995, 2000) studerat ungdomar och livsstil vid Institutionen för byggnadsfunktionslära vid Lunds universitet och Institutionen för arkitektur vid Lunds tekniska högskola, och Bertil Vilhelmson (1994) vid Kulturgeografiska institutionen vid Göteborgs universitet har studerat geografisk rörlighet som en aspekt på relationen mellan livsstil och miljö.

Mest relevant för denna undersökning är Bjurström (1997), som i sin avhandling analyserar ungdomsstilar och smak med utgångspunkt från Bourdieus teorier. På basis av enkät- och intervjustudier bland gymnasister i Göteborg, Gävle och Stockholm visar han hur smak och stil hänger tätt samman med gymnasieprogram och kön, men i mindre utsträckning beror på socioekonomisk bakgrund.

De empiriska undersökningarna [...] bekräftar att såväl ungdomars smak som deras stiltillhörighet främst varierar med deras (påbörjade) ackumulering av utbildningskapital och deras könstillhörighet. Samtidigt har analyserna visat att ungdomarnas sociala bakgrund fortfarande spelar en viktig roll för deras utbildningsval och framtidsplaner. Att deras sociala bakgrund trots detta slår igenom i en relativt begränsning i deras smak och stilidentifikation kan förklaras av en rad olika faktorer. (Bjurström 1997:530)

En av Bjurströms förklaringar till att den sociala bakgrunden har förhållandevis liten inverkan på ungdomars smak och stil, är en pågående individualiseringsprocess i samhället som skapar fler val för ungdomar och svagare band till föräldrarnas sociala och kulturella positioner. Individualiseringen kan vara "ett uttryck för att den allt snabbare förändringen och differentieringen av det moderna samhället försvårar reproduktionen av intergenerationella smakkulturer" (ib. s. 530). Aniansson (1996) gör en liknande iakttagelse av hur grundskoleelever använder språket för att uttrycka social identitet, där de snarare uttrycker social ambition än social bakgrund med språkliga medel.

Som tidigare nämnts har den näraliggande livsformsanalysen utvecklats inom en etnologisk tradition, men även livsstilsanalys används av

etnologer. Mörck (1991, 1998) har använt livsstilsbegreppet i intervjuer utförda i Göteborg, varav särskilt den senare är av relevans för denna avhandling. I sin diskussion om olika användningar av begreppet konstaterar han:

Försöken att frikoppla livsstil från den sociala strukturen tycks alltså inte ha lyckats. En viktig invändning är dock att den sociala strukturen inte är så tydlig och heller aldrig har varit det. Sambanden mellan klass och livsstil är klarast när samhällets ytterligheter lyfts fram. (Mörck 1998:30–31)

I samband med detta bör det betonas, att min strävan med att använda livsstilar inte innebär att jag bortser från andra sociala kategoriseringar, men att jag söker finna fler relevanta sätt att gruppera unga människor. Förutom livsstil ingår även en kategorisering av Alingsåsinformanterna efter gymnasieprogram (se vidare avsnitt 4.2.2), och min förhoppning är att jag i likhet med Mörck ska kunna konstatera att livsstilsanalysen har tillfört något som inte täcks av enbart en indelning efter program.

En livsstilsanalys av det slag som genomförts här har ibland kunnat visa på fenomen som knappast låter sig deduceras ur variabler som utbildning, yrke eller social bakgrund. Livsstilsanalysen tillför något genom att den säger något delvis annorlunda än det som brukar sägas om ”typisk medelklass eller ”typiska arbetare”. (Ib. s. 242)

Mörcks material består av intervjuer med två informantgrupper med en medelålder på ca 25 år, bestående av verksamma inom två förutbestämda områden, kultur (fria yrkesutövare och kulturförmedlare) och idrott (inom både lagsporter och individuella grenar). Föreliggande avhandling fokuserar mer hur värderingar kommer till uttryck i val av ytliga företeelser som kläder, musiksmak etc., men i livsstilsanalysen ingår även informanternas tankar om framtida yrken och utbildning. De två informantgrupper som Mörck beskriver är intressanta, då de uppvisar stora likheter med några av de livsstilsgrupper som Alingsåsinformanterna har indelats i, Gitarr-Janne/Jenny och Kafé-Karin/Kalle respektive Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/ Maria (se vidare i avsnitt 4.2.7), liksom motsvarigheterna i Ungdomsbarometern (”Kulturella Karin” resp. ”Sportige Stefan” och ”Medel-Mårten”). Vidare visar han hur det ofta finns tydliga samband mellan livsstilarna och klass eller kön, men också att det finns möjligheter till gränsöverskridande. De likheter som finns mellan grupperna i Mörcks studie, Alingsåsundersökningen och Ungdomsbarometern, tyder på att

det kan finnas vissa generella livsstilmönster som delas av fler unga svenskar runt sekelskiftet 2000.

Hos Bourdieu (1979) finns ett flertal figurer som visar hur olika smakpreferenser, politiska värderingar, fritidsintressen, yrkeskategorier m.m. kan relateras till varandra, alla baserade på omfattande empiriska studier. De presenterade livsstilarna och estetiska preferenserna var aktuella i Paris under andra halvan av 1970-talet och är på flera sätt avlägsna från den verklighet som gällde för gymnasister i Alingsås 1998. Samtidigt finns det återkommande mönster i västeuropeisk kultur under slutet av 1900-talet, och den analysmodell som används i denna avhandling kan sägas härstamma från Bourdieus analyser. I figur 2.5:2 visas ett abstraherat schema över rummet för sociala positioner och livsstilar, som är hämtat ur den norska översättningen (Bourdieu 1995), där det är förenklat i förhållande till originalet. Figuren är delad i fyra fält på motsvarande sätt som Nyströms (2004: 267), med låga samhällspositioner i de södra fälten och högre positioner i de norra. Skillnaden mot Nyströms och de modeller som presenteras nedan (Minervamodellen och Ungdomsbarometern) är dock att konservativa värderingar och ekonomiskt kapital återfinns i öster medan moderna värderingar och kulturellt kapital finns i väster, vilket är spegelvänt hos Bourdieu jämfört med de övriga. Figuren kan användas så att man relaterar olika värderingar och livsstilsval till varandra och placerar dem i det abstraherade rummet. Om en individ i 70-talets Paris exempelvis var arbetsgivare inom industrin och ägnade sig åt tennis och vattenskidåkning på fritiden, var det rimligare att anta att vederbörande röstade på högern än vänstern liksom att favoritdrycken var whisky eller champagne snarare än öl eller enkelt rödvin. Hur denna typ av relationer mellan olika värderingar kan användas för kategorisering av svenska ungdomar runt år 2000 presenteras nedan.

2.5.4. Minervamodellen, Ungdomsbarometern och Mosaic

Som nämndes ovan förknippas begreppet livsstil ofta med marknadsföring och konsumtionsmönster, men hittills har exemplen på livsstilsforskning främst hämtats från sociologi och etnologi. Den modell jag har valt att tillämpa i kategoriseringen av Alingsåsinformanterna är dock en bearbetad version av modeller som framställts av företag som säljer analysinstrument för marknadsföring, Ungdomsbarometern (www.ungdomsbarometern.se) och Marknadsanalys (www.mosaic.se; refereras härnäst till som Mosaic). De modeller de använder byg-

ger dock på sociologisk och statistisk forskning samt stora empiriska undersökningar. I denna avhandling utgår jag från Ungdomsbarometerns metod för kategorisering av ungdomslivsstilar, samt Mosaics de-

FIGUR 2.5:2. Rummet för sociala positioner och livsstilar (ur Bourdieu 1995:35).

mografiska gruppering efter postnummerområden. Då de är uppbyggda med en närmast identisk grundstruktur som Minervamodellen, vilken i sin tur bygger på bl.a. Bourdieus teorier (se ovan), baseras presentationen här på Dahl (1998).

I likhet med Ungdomsbarometern och Mosaic är livsstilsmodellen och analysinstrumentet Minerva utformade av ett kommersiellt företag, vilket har både för- och nackdelar som Dahl kommenterar själv:

Den model, der opstilles i denne bog, hedder Minerva og er udviklet af mig selv og mine kolleger ved markedsanalyseinstituttet ACNielsen AIM. Dette kunne for så vidt være ligegyldigt, hvis det ikke var for to forhold. Det første er positivt, nemlig at modellen er baseret på og verificeret af empiriske data, og at den er bygget til at danne en fortolkende – og til dels prognosticerende – ramme om empiriske data og konkrete problemstillinger. Det betyder med andre ord, at der ikke er tale om en rent teoretisk model, men en model, der har været testet empirisk og benyttes hver dag et eller andet sted i de skandinaviske lande.

Det andet forhold er negativt, nemlig at et analyseinstitut ikke er omfattet af de samme offentlighedsgforpligtelser som offentlig, akademisk forskning. Det er således af selvklare, forretningsmæssige årsager ikke muligt at offentliggøre samtlige detaljer om modellen. (Dahl 1998:22)

Minervamodellen bygger alltså på omfattande empiriska data och kan därför betraktas som en pålitlig utgångspunkt även för en livsstilsanalys i vetenskapligt syfte. Det faktum att modellen är dansk ställer inte heller några hinder i vägen, då de kulturella likheterna i Norden är stora. Minerva används i Sverige, Norge och Danmark, och analyser finns även i en anpassad skandinavisk version.

De empiriska data som används består av intervjuer och enkäter, som genomförs vartannat år med ca 2 500 informanter. Svaren värderas enligt ett 40-tal index över normativa orienteringar. Därefter dikotomiseras varje informants svarsvärden genom att det, beroende på förutbestämda gränsvärden för index, slås fast huruvida informanten har eller inte har olika värderingar. Därpå följer en korrespondensanalys av de dikotomiserade svaren, med syfte att få en grafisk avbildning av hur olika värderingar samvarierar eller korrelerar. Efter matematiska operationer framställs slutligen en värderingskarta med två axlar, som till sin grundstruktur är densamma som i de refererade figurerna från Nyström och Bourdieu (se figur 2.5:3 nedan). I det nordvästra fältet återfinns värderingar som materialism, resultat och utåtriktning; i sydväst finns t.ex. privatisering, egenansvar och status; i nordost bl.a. miljömedvetenhet, jämlikhet och alternativt liv; och i sydost finns värden som konformitet, förnöjsamhet och hänsyn. Exakt vilka värderingar som återfinns längs axlarna och i de olika fälten kan

variera mellan olika studier, beroende på vilken population som undersöks eller vilket syftet är. Olika grupperingar av individer kan relateras till olika delar av värderingskartan, och Dahl exemplifierar detta med bl.a. värderingskartor där de danska politiska partierna, olika sporter eller typer av semester är utplacerade. I kommersiella eller ideologiska syften kan denna typ av värderingskarta utgöra en viktig grund för att exempelvis finna rätt målgrupp för en ny produkt, eller för att finna vilka marknadsföringsmedel som fungerar bäst för en tänkt målgrupp. Den kan också användas för att utkristallisera olika segment eller kategorier i en population, på det sätt som testas i denna avhandling.

Dahls bok om livsstilar teoretiserar och problematiserar hur livsstilsanalysen kan användas, men den bjuder inte på några färdiga kategoriseringar eftersom sådana måste utformas efter varje undersöknings aktuella behov. En modell med kategoriseringar som efter viss anpassning kan tillämpas på Alingsåsgymnasisterna finns däremot i Ungdomsbarometern (1999a–e; www.ungdomsbarometern.se), vars värderingskarta uppvisar en grundstruktur som är mer eller mindre identisk med Minervamodellen. Även denna bygger på omfattande empiriska material. Sedan 1991 har företaget Ungdomsbarometern AB årligen genomfört en enkät som skickas till ett slumpmässigt, riktäckande urval bestående av ungdomar i Sverige mellan 16 och 25 år. Den årgång jag har valt att använda är Ungdomsbarometern 1999 pga. att enkäten genomfördes i november–december 1998, dvs. samma år som materialinsamlingen för denna avhandling. Antalet som svarade var 4 599, av 9 500 som fick enkäter hemskickade (Ungdomsbarometern 1999a:84). Det stora antalet informanter tyder på hög statistisk tillförlitlighet, och jämförelser med den totala populationen svenska ungdomar har gjorts för att kontrollera representativiteten.¹ I tabeller i rapporterna (Ungdomsbarometern 1999a–n) finns samtliga data som ligger till grund för undersökningen tillgängliga.

Enkäten är omfattande och namnen på delrapporterna återspeglar de olika aspekter som tas upp i frågorna. De fem huvudrapporterna som har använts här heter *Kost & hälsa*, *Livsstil & fritid*, *Politik & samhälle*, *Reklam & media* samt *Utbildning & arbetsliv* (Ungdomsbarometern 1999a:84).

¹ ”Den statistiska tillförlitligheten i Ungdomsbarometern 99 är generellt mycket god. Eftersom undersökningens resultat baseras på 4 559 respondenter med god representativitet för hela populationen, kan vi dra säkra slutsatser med hjälp av resultatet. Samma sak gäller nedbrytningar av resultatet. En nedbrytning innebär en indelning av respondenter i olika undergrupper” (Ungdomsbarometern 1999b:66).

År 2000 sändes 12 000 enkäter ut, varav 6 821 besvarades (Ungdomsbarometern 2000:80).

metern 1999a–e). Därutöver finns åtta varumärkesrapporter, som inte har använts i avhandlingsarbetet (*Bilar, Choklad, Hårvård, Jeans, Kaffe & Te, Läk, Skor och Tuggummi*; Ungdomsbarometern 1999f–n). Syftet med rapporterna är att de ska vara ”verktyg för att göra en nutidsanalys av ungdomar, se på förändringar i gruppen över tid men också för att blicka framåt i tiden – hitta de attityder och värderingar som bär in i nästa årtusende” (Ungdomsbarometern 1999a:3).

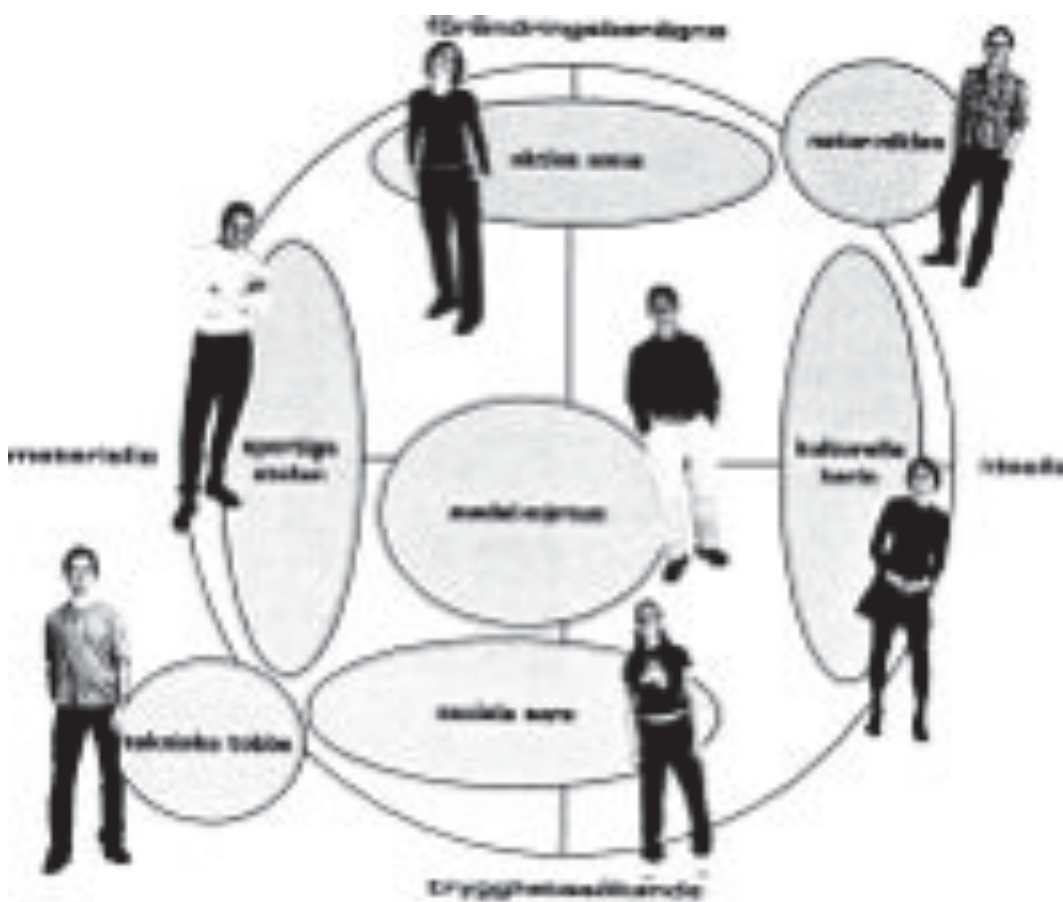

FIGUR 2.5:3. Värderingskarta från Minerva (Dahl 1998:23).

För att underlätta tillämpning av resultaten i Ungdomsbarometern har ungdomarna delats in i sju olika livsstilsgrupper. ”De som har svarat på ett liknande sätt när vi har frågat om intressen och livsstilar har hamnat i samma grupp. Dessa så kallade livsstilsgrupper har fått namn som på ett enkelt, om än generaliserande sätt beskriver dem som ingår

i dem. Givetvis finns det skillnader inom livsstilsgrupperna, men en Sportige Stefan har mer gemensamt med en annan Sportige Stefan än vad han exempelvis har med en Kulturella Karin” (Ungdomsbarometern 1999a:9).

De sju livsstilsgrupperna har placerats på en värderingskarta som finns återgiven i figur 2.5:4, där de två axlarna representerar värdena förändringsbenägenhet–trygghetssökande (vertikal) och materiella–ideella (horisontell). De skuggade fälten i figuren representerar ungefärlig placering på kartan, inte storlek på grupperna.

FIGUR 2.5:4. Värderingskarta ur *Ungdomsbarometern* (1999a:13).

Ungdomsbarometerns modell med sju grupper har utgjort grund för en indelning i sju livsstilsgrupper som används i den språkliga analysen i avhandlingens kapitel 7–8. I stort sett används samma grupper som i *Ungdomsbarometern*, men namnen har ändrats något för att bli kortare och lättare att hålla i sär ("Sociala Sara" har blivit Party-Pia/Pelle) och två av grupperna ("Natur-Niklas" och "Kulturella Karin") har först slagits ihop för att därefter bilda två nya grupper (Kafé-Karin/

Kalle och Gitarr-Janne/Jenny) som stämmer bättre in på informanterna i Alingsåsmaterialet. En närmare presentation av de grupper som används återfinns i avsnitt 4.1.6. I bilaga 1 redovisas kortfattat de huvudsakliga värderingar ur Ungdomsbarometern som avhandlingens sju livsstilsgrupper bygger på.

Informanterna kategoriseras även efter hemort i sju geografiska områden, dels beroende på vilka orter som ligger nära varandra, dels utifrån demogeografiska förhållanden, såsom grad av urbanisering och (för stadsdelar inom Alingsås) socioekonomisk status (se vidare diskussion i kapitel 3). Denna indelning byggde till stor del på min egen lokalkännedom men jämfördes i efterhand med livsstilskategoriseringar av geografiska områden på www.mosaic.se (040116–040119), en jämförelse som föll väl ut då det finns stora samstämmigheter mellan mina beskrivningar av områdena och de s.k. Mosaic-livsstilarna.¹ Till beskrivningarna av de geografiska områdena i kapitel 3 har fogats upplysningar om Mosaic-livsstilar, vilket ger en breddad bild av både demografiska och socioekonomiska förhållanden i områdena och av värderingar och livsstilar som är utmärkande för den vuxna befolkningen i områdena. I bilaga 2 ges en mer detaljerad sammanställning av avhandlingsområdenas Mosaic-livsstilar.

De analysinstrument som framställs av Marknadsanalys under varumärket Mosaic, syftar exempelvis till marknadsföring baserad på kartläggning av en befintlig eller potentiell kundgrupps socioekonomiska förhållanden, värderingar m.m. Bl.a. finns klassificeringssystemet Mosaic-livsstilar, ”som grupperar Sveriges befolkning utifrån ett antal statistiska variabler och mycket små geografiska områden. De små områdena och de många variablerna gör att träffsäkerheten på olika sökningar blir mycket hög” (www.mosaic.se). Sveriges postnummerområden har delats i mindre geografiska områden, totalt 68 000 områden med i genomsnitt 50 hushåll. (Dessa ska alltså täcka samtliga

¹ På hemsidan www.mosaic.se finns en enkel sökfunktion, där man kan skriva in postnummer och få en kortfattad livsstilsbeskrivning av postnummerområdet. Detta är en grövre beskrivning än de analyser som görs av samtliga Mosaic-områden, men för avhandlingens syfte bedömdes den som tillräcklig. I januari 2004 gjordes sökningar på www.mosaic.se på samtliga postnummer som finns i de områden som informanterna har uppgett att de bor i. De uppgifter om Mosaic-livsstilar som angavs på hemsidan sammanställdes för de sju områden som ingår i avhandlingen. I bilaga 2 redovisas sammanfattningar av livsstilskategoriseringarna för varje område.

För vart och ett av de sju områden som ingår i avhandlingen resulterade sökningen i mellan tre och åtta olika livsstilstyper. De beskrivningar av områdena som ingår i kapitel 3 och bilaga 2 är sammanfattningar av det som är mest utmärkande, och i allmänhet gemensamt, för de livsstilstyper som förekommer inom varje område. Det är i allmänhet stora likheter mellan de Mosaic-typer som återfinns inom ett område, och skillnaderna är i allmänhet större mellan områdena än inom dem.

svenska hushåll.) För varje område finns uppgifter om bl.a. åldersfördelning, hushållens sammansättning, typer av anställningar, bostadstyper, utbildningsnivå, inkomster, köpkraft, inkomst- och utgiftsräntor, betalningsanmärkningar och bilägande (*MOSAIC™ Livsstilar* 2004). Varje område har klassificerats med en Mosaic-livsstil, som bygger på att området har bl.a. demografiska faktorer och värderingar gemensamma med andra områden. Det finns 34 Mosaic-livsstilar, vilka i sin tur är grupperade i nio Mosaic-grupper ("A. Välutbildade storstadsbor", "B. Låg- och medelinkomsttagare", "C. Pensionärstata områden", "D. Lågutbildade på mindre orter", "E. Yngre låginkomsttagare", "F. Välbeställda villaägare", "G. Radhus- och villaboende", "H. Medelinkomsttagare i villaboende", "I. Landsbygd"). Av dessa återfinns sju grupper (alla utom A och E) och 22 livsstilar i avhandlingens områden.

Uppgifterna som ligger till grund för MOSAIC Livsstilar bygger på data från Statistiska Centralbyrån (SCB), Fastighetsregistret, Bilregistret och Bonniers Kreditinformation. Vidare har Research International's (fd SIFO's) årliga konsumentundersökningar, Orvesto Konsument samt KonsumentMonitorn använts för att ge mer mjuka data - för att belysa intressen och värderingar, men också konsumtion, innehav, köpplaner och medievänor för de 34 livsstilstyperna. (*www.mosaic.se* 2004-01-19)

Huvuddelen av uppgifterna i Mosaic-livsstilarna rör den vuxna befolkningen i området, vilket innebär att när de används i beskrivningen av avhandlingens geografiska områden bidrar de till att teckna informanternas bakgrund men inte deras egna val (till skillnad från livsstilsgrupperna baserade på Ungdomsbarometern).

2.6. Sammanfattning av den teoretiska ramen

I detta kapitel har forskning och teorier om språk och identitet ur olika perspektiv diskuterats, med utgångspunkt i bl.a. kön, gymnasieprogram, geografi och livsstil. Detta bildar en bakgrund till den empiriska undersökning som utgör huvuddelen av avhandlingen, där språklig variation relateras till en uppsättning sociala variabler.

Informanterna indelas i olika kategorier, som beskrivs vidare i kapitel 3 och 4. Indelningarna bygger på flera av de teorier som diskuteras i detta kapitel, bl.a. genom att en omfattande livsstilsanalys baserad på Minervas och Ungdomsbarometerns metoder, görs av samtliga informanter som delas in i sju livsstilsgrupper. De andra sociala variabler som används i analysen är beprövade inom sociolingvistik, sociologi och sociologi.

men det är förhållandevis oprövat att göra en livsstilsanalys på det sätt som görs här. Livsstilsanalysen är ett försök att tillföra en dimension till den sociala analysen och att gruppera informanterna på ett icke-hierarkiskt sätt. Om försöket faller väl ut kan livsstilsgrupperna både komplettera och kombinera traditionella sociala variabler, och undersökningen bli ett bidrag till diskussionen om språk och identitet.

3. En bakgrundsteckning av Alströmergymnasiets geografiska elevupptagningsområde

De 97 informanterna lever i en miljö som liknar det suburbana samhälle som Pedersen beskriver (2000b), där gränserna mellan urbant och ruralt är diffusa. Det de har gemensamt är den stora gymnasieskola med ca 1 400 elever (läsåret 97/98), där de vistas nästan dagligen, men de kommer från ett stort geografiskt område. Tre fjärdedelar av informanterna bor inom Alingsås kommun och en dryg tredjedel bor i centralorten, men det kommer elever resande från bl.a. Lerums, Vårgårda, Herrljunga och Essunga kommuner (se tabell 3.1:2). Skolans elevupptagningsområde innehåller, förutom ren småstadsmiljö, allt från storstads- och småstadsförort (dock inga s.k. betongförorter, snarare radhus- och villaförort) till centralorter med några tusen invånare, små byar och ren lands- eller skogsbygd. Trots att ett antal bor på landet är det endast en handfull, som uppger att de bor på gårdar där föräldrarna driver jord- eller skogsbruk.

3.1. Göteborgs inland

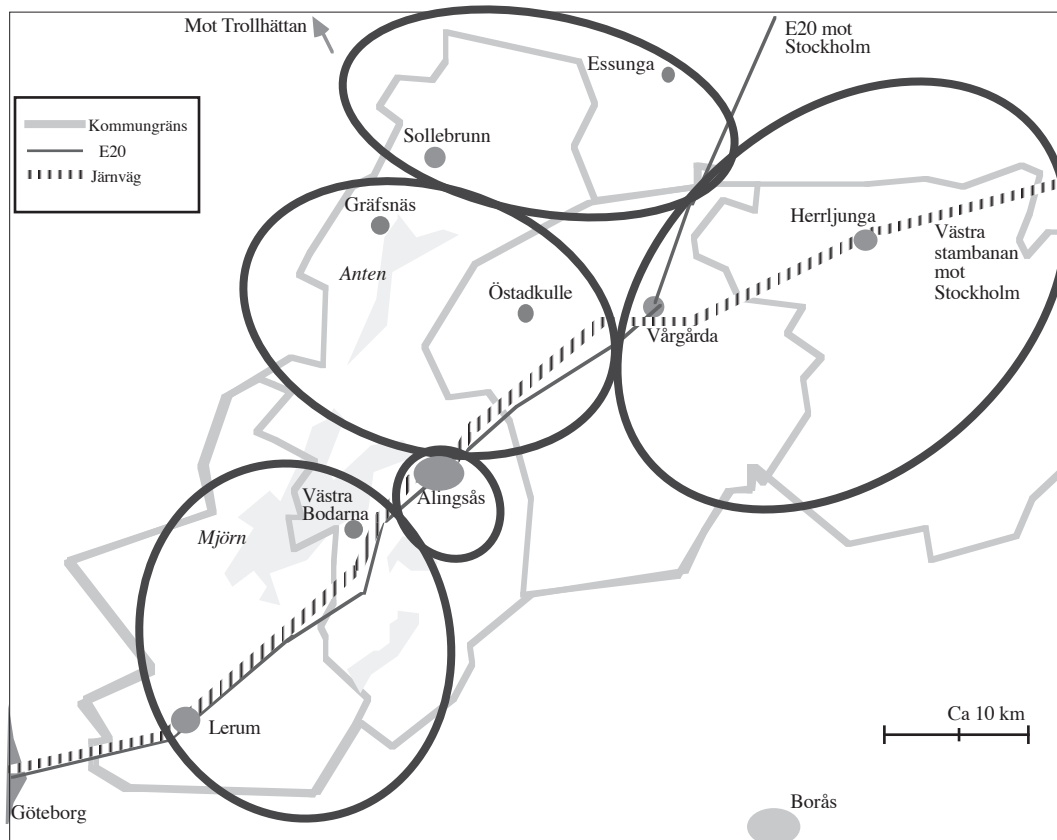
Åren 2000–2003 samarbetade Lerums, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga kommuner med turistmarknadsföring under det gemensamma områdesnamnet och varumärket Göteborgs inland. Bl.a. utgavs årligen en broschyr med samma namn, som innehöll omfattande turistinformation (*Göteborgs Inland Upplevelsehandbok 2000*, *Göteborgs Inland Guide 2001*, 2002, 2004). Valet av namn berodde bl.a. på att man ville locka de turister i Göteborg som mest kände till Västkusten sedan tidigare, men det tyder också på en Göteborgsorienterad självbild som faller väl in under beskrivningen sub- eller semiurban. Sedan 2002 bedriver de nordligare delarna av Göteborgs inland även ett samarbete med mer rurala grannkommuner under områdesnamnet och varumärket Västgötalandet, vilket innefattar Vårgårda, Vara, Essunga, Grästorp och Herrljunga kommuner samt Bjärke (norra delen av Alingsås kommun, från sjön Anten och norrut, se karta i figur 3.1.1)

(www.vastsverige.com/vastgotalandet). I marknadsföringen beskrivs området även som kärnan i Västra Götaland, och det finns länkar till alla ingående kommuner. Bjärkelänken leder till www.alingsas.se, men på Alingsås hemsida finns dock ingen motsvarande länk till Västgötalandet.

År 2004 ges ingen gemensam guide för Göteborgs inland ut, och de nya former av turistsamarbete och marknadsföring som är sökbara på internet sommaren 2004, kan ses som metaforer för hur identifikationen varierar inom området. Lerums kommuns (www.lerum.se) turistinformation administreras av www.goteborg.com, och den turistbroschyr som erbjuds är *Göteborgs Inland Guide 2003*. Alingsås kommun har sin turistinformation på egna hemsidan, www.alingsas.se/turism, och den turistbroschyr som kan beställas heter *Alingsås 2004*. Vårgårda och Herrljunga kommuners hemsidor har turistinformationen på sina egna hemsidor (www.vargarda.se och www.herrljunga.se), men de hänvisar även till www.vastsverige.com/vastgotalandet och broschyren *Västgötalandet 2004*. På Vårgårdas hemsida går det också att ladda ner *Vårgårdakartan 2003*. Den bild detta ger av kommunerna är att Lerum orienterar sig mest mot Göteborg och centrala Alingsås står på egna ben, medan Bjärke, Vårgårda och Herrljunga orienterar sig mot områden längre norrut i Västergötland. Som de språkliga analyserna i kapitel 7–8 visar återspeglas denna bild delvis, i informanternas bruk av göteborgska respektive traditionella västgötska drag.

Figur 3.1:1 innehåller en översiktlig karta över Alströmerskolans huvudsakliga elevupptagningsområde, som sammanfaller med Göteborgs inland. Gränserna för Alingsås, Herrljunga, Vårgårda och Lerums kommuner är markerade, samt två av de viktigaste komponenterna i områdets infrastruktur, Europaväg 20 och Västra stambanan (järnvägen mellan Göteborg och Stockholm). I samband med analysen av språkliga variabler i kapitel 5–8 delas informanterna in i fem geografiska kategorier efter bostadsort inom området (indelningen av informanterna beskrivs vidare i avsnitt 4.1.4): Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga, Gräfsnäs–Östadvädd, Alingsås och Västra Bodarna–Lerum. De fem områdena är inringade på kartan och de orter som har fått ge dem namn är markerade.

Tabell 3.1:1 visar fördelningen av informanter mellan de geografiska områdena, där placeringen uppifrån och ner motsvarar en ungefärlig nordostlig–sydvästlig spridning på ca 100 km. I Alingsås centralort bor det två till tre gånger så många informanter som i de övriga områdena, men detta balanseras av att det även görs en indelning av Alingsåsinformanterna efter stadsdelar (avsnitt 3.2).

FIGUR 3.1:1. Karta över elevupptagningsområdet och den geografiska indelningen.

TABELL 3.1:1. Informanternas fördelning på geografiska områden.

Område	Ungefärligt avstånd t. Alingsås	Antal informanter
Herrljunga–Vårgårda	20–40 km nordost	14
Sollebrunn–Essunga	20–40 km nordväst	13
Gräfsnäs–Östadkulle	5–15 km norrut	13
Alingsås centralort		38
V. Bodarna–Lerum	10–25 km sydväst	19
Samtliga		97

Indelningen i fem områden följer inte kommungränser, utan bygger på hur olika central- och tätorter ligger i förhållande till varandra och till Alingsås centralort. Grad av urbanisering ingår också i indelningen, då ett av områdena utgörs av landsbygd (Gräfsnäs–Östadkulle), två domineras av små centralorter (Herrljunga–Vårgårda och Sollebrunn–Essunga), en består av orter med förortskaraktär (V. Bodarna–Lerum) och ett utgörs av en småstad (Alingsås). Se tabell 3.1:2 för en för-

delning av informanter mellan kommuner. Utöver denna geografiska indelning har jag prövat att indela informanterna i kategorier efter hur stora orter de bor på, i ett försök att finna vilken betydelse det kan ha om de bor i mer eller mindre urbana eller rurala områden. Efter ett par försök med tre och fem kategorier fann jag att det inte bidrog till att belysa fördelningen av varianter för någon av de språkliga variablerna, utan enbart resulterade i komplicerade och svårtolkade mönster.

En majoritet av informanterna, sammanlagt 72 personer, bor inom Alingsås kommun men de finns representerade i alla områden utom Herrljunga–Vårgårda (beroende på att områdena korsar kommungränser). Informanter från Vårgårda kommun återfinns både i Herrljunga–Vårgårda och Gräfsnäs–Östadkulle. De fem områdena beskrivs kortfattat nedan, men eftersom en majoritet av informanterna kommer från Alingsås kommun får den kommunen även en utförligare beskrivning i avsnitt 3.3 nedan.

TABELL 3.1:2. *Informanternas fördelning på kommuner.*

Område	Kommuntillhörighet, antal informanter					
	Herrljunga	Vårgårda	Essunga	Alingsås	Lerum	Totalt
Herrljunga–Vårgårda	7	7				14
Sollebrunn–Essunga			2	11		13
Gräfsnäs–Östadkulle		3		10		13
Alingsås centralort				38		38
V. Bodarna–Lerum				13	6	19
Samtliga	7	10	2	72	6	97

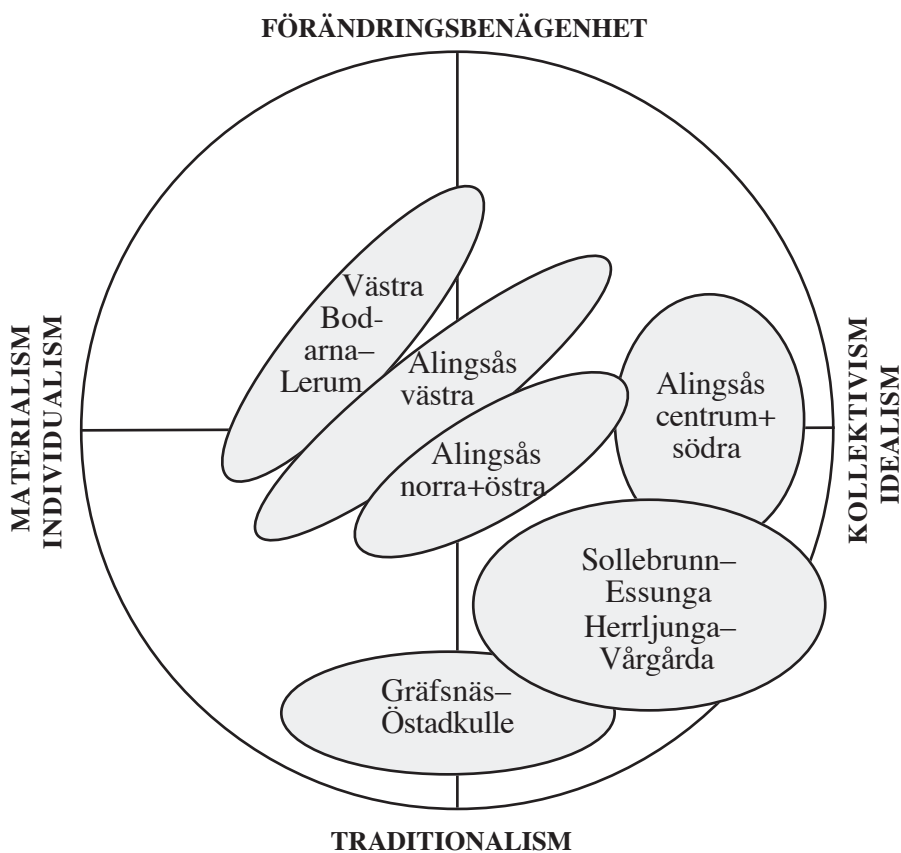
3.2. De fem geografiska områdena

Nedan följer kortfattade beskrivningar av de fem områdena Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga, Gräfsnäs–Östadkulle, Alingsås centralort och Västra Bodarna–Lerum. Uppgifter om invånarantal är hämtade från <http://www.alingsas.se/kommun/fickdata00/index.html>, *Norstedts plusordbok* (1997) och *Nationalencyklopedin* (1989–1996).

I beskrivningarna ingår utdrag från enkla livsstilskategoriseringar på www.mosaic.se (040116–19), som ger en uppfattning om den vuxna befolkningens socioekonomiska status och värderingar. Baserat på Mosaic-livsstilar kan områdena placeras i en värderingskarta liknande dem som används i Minerva och Ungdomsbarometern (avsnitt 2.5.5). I

figur 3.2:1 nedan finns en värderingskarta där avhandlingens geografiska områden (inklusive delar av Alingsås) har placerats in, beroende på hur Mosaic-livsstilarna anger värderingar som passar i relation till två axlar: förändringsbenägenhet–traditionalism och materialism/individualism–kollektivism/idealism.

Till skillnad från de livsstilskategorier, som utgör en oberoende social variabel i de språkliga analyserna i kapitel 7–8, ger beskrivningarna av Mosaic-livsstilar för de geografiska områdena endast en bild av informanternas demogeografiska bakgrund och inte deras egna livsstilsval.

FIGUR 3.2:1. Värderingskarta över geografiska områden, inkl. delar av Alingsås, och värden baserade på www.mosaic.se.

3.2.1. Området Herrljunga–Vårgårda

Herrljunga, ca 40 km nordost om Alingsås, är centralort i egen kommun med samma namn, med 3 890 invånare i tätorten. Det finns högskolestadium och sedan 1999 även gymnasieskola, men den fanns alltså inte vid tiden för materialinsamlingen.

Vårgårda, ca 20 km nordost om Alingsås, är också centralort i egen kommun, med 5 030 invånare i tätorten (1995). Det finns högstadium och en gymnasieskola som tog emot de första eleverna 1997, men programutbudet var då begränsat och många ungdomar valde att gå gymnasiet i Alingsås.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaic-grupper: "Lågutbildade på mindre orter", "Medelinkomsttagare i villaområden" och "Landsbygd".

Mindre tätorter, landsbygd eller glesbygd, ofta gamla brukssamhällen. Privatägda villor, tvåfamiljshus eller radhus. Åldersfördelningen är relativt jämn.

Utbildningsnivån är lägre än rikssnittet, de personliga inkomsterna är ofta låga. Arbetaryrken är överrepresenterade. Vanligaste branscher är tillverknings- och stenindustrin, jordbruk, skogsbruk. Andelen egna företagare är hög, men tjänstemannayrken ovanliga.

De värderingar som är mest dominerande är traditionalism, kollektivism, lokalorientering, låg förändringsbenägenhet, lågt risktagande, trygghet och samhällsgemenskap [sydost].

3.2.2. Området Sollebrunn–Essunga

Sollebrunn ligger ca 25 km norr om Alingsås, och är centralort i de norra delarna av Alingsås kommun (församlingarna Erska, Stora Mellby och Magra hade tillsammans 4 803 invånare 1999), som fram till 1973 utgjorde Bjärke kommun. Idag finns det en högstadieskola i Sollebrunn, men de åtta informanter som kommer från centralorten och de närmaste byarna har gått högstadiet i Nossebro.

Essunga kommun ligger ca 35 km norr om Alingsås och har 5 930 invånare. Nossebro är centralort, med ca 1 890 invånare, men kommunens namn har samband med småorterna Essunga kyrkby och Essunga station.

Livsstilsbeskrivningen baserad på utdrag ur *www.mosaic.se* är densamma som för Herrljunga–Vårgårda ovan.

3.2.3. Området Gräfsnäs–Östadvallen

Området Gräfsnäs–Östadvallen består av ren landsbygd mellan Alingsås och Vårgårda, med några byar och småorter, bl.a. *Gräfsnäs*, Långared (1 868 invånare i Långareds församling 1999), Hol och *Östadvallen*. Beroende på inom vilken kommun skolungdomar bor går de på högstadieskolor i antingen Alingsås eller Vårgårda. (Området ingick fram till 1973 i tre olika kommuner, de nordvästra delarna tillhörde Bjärke,

de sydvästra tillhörde Alingsås landsförsamling och Rödene, de östra tillhörde Vårgårda.)

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyp: "Landsbygd".

Glest befolkad landsbygd. Privatägda villor och tvåfamiljshus. Åldersstrukturen ovanlig för den rena landsbygden med många barn och yngre medelålders. Låg andel utlandsfödda.

Utbildningsnivån är låg, gymnasiekompetens är den vanligaste utbildningsnivån. Arbetaryrken är överrepresenterade liksom andelen egna företagare. De vanligaste branscherna är jordbruk, skogsbruk, tillverkning, byggnadsindustri samt el-, gas- och vattenproduktion.

En stark dominans av traditionella värderingar med lokal förankring [syd], med viss spännvidd mellan kollektivism [sydost] eller individualism och materialism [sydväst].

3.2.4. Området Alingsås centralort

Två femtedelar av informanterna (38 av 97) bor i *Alingsås* centralort och den närmaste kringliggande landsbygden. Alingsås församling, som ungefär motsvarar området, hade 24 171 invånare 1999. Se vidare avsnitt 3.3.

3.2.5. Området Västra Bodarna–Lerum

Västra Bodarna och Ingared, mindre tätorter ca 5 och 10 km söder om Alingsås, kan beskrivas som radhus- och villaförorter till Alingsås. Där finns goda pendlingsmöjligheter till Alingsås och Göteborg, och en hög andel inflyttade göteborgare. Runt omkring finns landsbygd och småorter som Ödenäs och Hemsjö. Församlingarna Ödenäs och Hemsjö (*Västra Bodarna* och Ingared ingår i den senare, båda församlingarna utgjorde Hemsjö kommun till 1973) hade 4 841 invånare 1999. Högstadielärover från området åker till en skola i Alingsås.

Lerum, ca 25 km sydväst om Alingsås och ca 21 km nordost om Göteborg, är centralort i egen kommun (ca 14 500 invånare i centralorten), men utgör en villa- och radhusförort till Göteborg (jfr Grönvall 2003:5). Lerum har en gymnasieskola, men på grund av programutbudet väljer en del Lerumsungdomar gymnasiet i Alingsås och vice versa. I kommunen ligger även tätorten Floda, med egen högstadieskola.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: ”Välbeställda villaägare”, ”Radhus och villaboende”, ”Medelinkomsttagare i villaområden” och ”Landsbygd”.

Strax utanför mindre tätorter i glesbygd alt. i utkanten av tätorter. Privatägda villor, tvåfamiljshus och bostadsrättsradhus. Barnfamiljer, med barn mellan 7 och 15 år, är överrepresenterade.

I småorterna ligger utbildningsnivån och inkomsterna på rikssnittet. Egenföretagare, jord- och skogsbruk och byggnadsindustri.

Utbildningsnivån i tätorterna är högre än rikssnittet. Personliga inkomsten är medelhög till hög. De förvärvsarbetande finns oftast i branscher såsom finans-, bank- och försäkring, utbildning, offentlig förvaltning samt inom handel, utbildning, och till viss del inom vård och omsorg. Tjänstemannayrken dominerar samtidigt som andelen egna företagare är hög. Låg andel arbetaryrken.

Värderingarna är polariserade med en övervikt av värderingar som står för materialism, individualism, förändringsbenägenhet, riskbenägenhet och globalistiskt tänkande [nordväst], men med en dragning åt traditionalism i stället för förändringsbenägenhet utanför tätorten [sydväst]. Den andra sidan domineras av kollektivism, förändringsbenägenhet och globalism [nordost].

3.2.6. Områdena som helhet

Sammanfattningsvis bor informanterna varken i utpräglat urbana eller i utpräglat rurala miljöer, utan de flesta bor i eller strax utanför en småstad eller mindre tätort. En av informanternas stora gemensamma nämnare är dock, att i stort sett samtliga mer eller mindre regelbundet tar del av storstadsmiljön i Göteborg. Många uttrycker att de gärna åker till Göteborg, men vill bo kvar där de bor och är nöjda med småstadslivet eller livet på landet. De som vill flytta till Göteborg eller någon annan större stad är främst flickor på studieförberedande program och program i mellangruppen. Den tillvaro som de flesta av informanterna har, kan beskrivas som semiurban.

Områdenas Mosaic-livsstilar visar på skillnader mellan områdena norr om respektive söder om Alingsås, med bl.a. lägre utbildning och inkomstnivåer norrut än i området Västra Bodarna-Lerum. I de tre nordliga områdena finns det mer traditionalistiska och kollektivistiska värderingar, vilket återspeglas i värderingskartan i figur 3.2:1 där Herrljunga-Vårgårda, Sollebrunn-Essunga och Gräfsnäs-Östadkulle har placerats i sydost och syd, medan Västra Bodarna-Lerum i huvudsak ligger i nordväst.

3.3. Alingsås kommun

I detta avsnitt presenteras fakta om kommunen Alingsås, främst vad gäller näringsliv och arbetsmarknad, för att ge en bakgrund till den

sociala miljö som flertalet informanter har vuxit upp i (72 av 97). Där inte annat anges är sifferuppgifter hämtade från kommunens hemsida (www.alingsas.se) 1999-01-18. Siffror från 1997 på underavdelningen www.alingsas.se/kommun/fickdata98/index.html, och siffror från 1998 på www.alingsas.se/naringsliv/index.html.

3.3.1. Allmänt om Alingsås

Alingsås kommun ligger 46 km nordost om Göteborg. 1997 hade kommunen 34 824 invånare, varav 24 046 i centralorten (här beräknat på folkmängden i Alingsås församling). I kommunens marknadsföring framhålls ofta bilden av en trivsamt stad med bevarad träbebyggelse och ett rikt kaféliv, liksom att det är den plats där potatis odlades för matbruk för första gången i Sverige. Potatisen odlades av stadens store son Jonas Alströmer, som också har fått ge namn åt Alströmerskolan där undersökningen är genomförd. Kommunen har haft nuvarande geografiska utsträckning sedan 1975, efter sammanslagningar och delningar med landsbygdskommuner 1951–55 och 1974–75. De landskommuner som Alingsås slogs samman med motsvarar ungefär de geografiska områden som informanterna har delats in efter. 1951 fördes kommunen Alingsås landsförsamling och Rödene till Alingsås stad och 1955 tillfördes Bälinge (ung. motsv. södra ”Gräfsnäs–Östadkulle”). 1974 tillkom större delen av Bjarke (motsv. ”Sollebrunn–Essunga” utom Nossebro–Essunga, och norra ”Gräfsnäs–Östadkulle”) och Hemsjö (motsv. ”Västra Bodarna–Lerum”, utom Floda och Lerum; uppgifter från *Kommunarkivet* 1999:3–4).

Kafélivet, som har viss betydelse i livsstilskategoriseringen, har frodats ovanligt väl i Alingsås. Detta sägs bero på den kraftigt expanderande textilindustrin i staden under 1800-talet. Kvinnor behövdes då som arbetskraft i ökande omfattning, vilket skapade ett behov av bagerier och kaféer, eftersom få kvinnor längre hade tid att baka sitt bröd själva. Upplysningsmannen Alströmer inte bara marknadsförde potatisen, han låg också bakom den första industriella textilframställningen i Alingsås. Därför vill jag framhålla att hans viktigaste insats för stadens kulturliv (och därmed kanske också dess språkutveckling) snarare är textilindustrin än potatisen. Potatisen har aldrig odlats kommersiellt i någon större skala i Alingsås, och den har först under de senaste årtiondena börjat användas som symbol i turistnäringen, medan textilindustrin har haft långtgående spin-off-effekter på kafé- och näringslivet.

Idag är textilindustrin nedlagd. De näringsgrenar som är störst i Alingsås idag återfinns i stället inom service-, verkstads- och handelssektorerna. De största arbetsgivarna är kommun och landsting med 3 800 anställda 1997, jämfört med de totalt 12 350 arbetstillfällen som fanns inom kommunen 1998. I övrigt kan Alingsås snarast karaktäriseras som en stad med en relativt livaktig företagsamhet inom handel och tillverkning. Lågprisstormarknader är något som Alingsås har varit känt för, och tillsammans med ett stort utbud av småbutiker, karamelltillverkare med fabriksförsäljning, gratis parkering, kullerstensgator i centrum, träbebyggelsen och kafélivet, lockar de kunder från stora delar av Västsverige varje helg.¹

Den ökade mobiliteten inom Västsverige har varit gynnsam för Alingsås de senaste årtiondena, inte bara på så sätt att många åker dit för att handla. Den utbyggda pendeltågstrafiken med täta avgångar till bl.a. Göteborg bidrar starkt. Trots att många större industrier har lagts ner² ökar inflyttningen och ut- och inpendlingen, vilket jag tror kan tillskrivas både de förbättrade kommunikationerna och en ökad satsning under senare år på att få mindre företag i de flesta branscher att etablera sig i staden. Av de 12 350 arbetstillfällen som fanns i Alingsås kommun 1998 uppehölls ca 2 650 av inpendlare, vilket betyder att ca 9 700 alingsåsare arbetade i hemkommunen. Samtidigt pendlade ca 4 800 alingsåsare till andra orter (www.alingsas.se/naringsliv/index.html). Uttryckt i andra ord innebär detta att var femte anställd i Alingsås pendlar in från någon annan kommun, medan var tredje yrkesverksam Alingsåsbo pendlar till någon annan ort.

Trots arbetslöshet och industrinedläggningar förefaller det att råda en relativt positiv anda inom näringslivet i Alingsås. Det gäller dock i vuxenvärlden, andan är inte alltid lika positiv bland de gymnasister jag intervjuat. Många vill bort från Alingsås, något som jag tror kan förknippas både med mobiliteten inom Västsverige och förändringar inom näringslivsstrukturen och på arbetsmarknaden. Detta är givetvis också en allmän tendens bland ungdomar i svenska småstäder, eftersom det inte är självklart att man ska bo kvar på den plats där man är upp-vuxen. Bland informanterna är eleverna med inriktning mot industri- och vårddyrken de som ser mest positivt på att bo kvar. De är också de enda som är någorlunda säkra på att få jobb direkt efter gymnasiet,

¹ Idag (2004) finns 24 kaféer i Alingsås, vilket gör staden till Sveriges kafé- och konditoritätaste (www.alingsas.se/turism/indexturism.htm). Det finns också över 150 butiker, vilket är ”trettio procent fler än andra städer i samma storleksordning” (Wiktorsson 2004:43).

² Det senaste exemplet vid tiden för materialinsamling var Electrolux, stadens största företag 1997 med 365 anställda, som lade ner hela fabriken under 1998.

eftersom de utbildar sig till yrken inom just de näringsgrenar som vid insamlingstillfället (1998) är bland de största i Alingsås.

3.3.2. Stadsdelar i Alingsås

Alingsåsbor utgör den största gruppen av informanterna (38 av 97), och de har delats in i tre grupper efter var de bor. Indelningen görs för att testa hypotesen att det kan finnas språklig variation som beror på sociala skillnader inom en stad av Alingsås storlek. Indelningen bygger på en kombination av geografi och informanternas programtillhörighet, samt på lokalkännedom¹ om bebyggelsekaraktär och social sammansättning i olika delar av Alingsås.

Symboler för varje enskild informant och den programtyp de går på placerades ut på en Alingsåskarta, varefter jag prövade olika indelningar tills jag fann en lämplig uppdelning av staden i tre delar som jag har valt att kalla ”norr+öster” (N+Ö), ”centrum+söder” (C+S) och ”väster” (V).

Informanterna tillfrågades om skillnader i klädstil kan kopplas till olika stadsdelar. Svaren är mycket blandade och medvetenheten om sociala skillnader skiftar, men flera informanter beskriver vissa delar av staden som hög- respektive lågstatusområden, liksom att detta kan relateras till klädstilar och andra stilar. Därifrån är inte steget realistiskt långt till att man även i en förhållandevis liten stad som Alingsås skulle kunna hitta språkliga skillnader mellan stadsdelar. I exempel 3.4:1 nämner Cia S. några områden som har hög respektive låg status, och i 3.4:2 exemplifierar Ellen M. att det finns skillnader mellan stad och landsbygd.²

Exempel 3.4:1.

Cia S.: a de e ju mer dom här lite finare områdena då typ Kullingsberg å Kvarnbacken som ligger lite högre ovanför stan
 I: e de både ”kickers” å ”Peak Performance”? eller e-
 Cia S.: nä de e bara fina dom finare människorna dom andra dom bor typ på ett lite grann på dom där halv- lösiga ställen Stockslycke Ängabo Gråbo (alla dom) allt de där så de man märker ju alltså att de e skillnad, de e de, ja ja, rätt så mycke också de e samma sak me pengar å sånt i allmänhet också de stämmer

¹ Lokalkännedomen är dels min egen, dels har jag diskuterat en rad varianter av indelningar med vänner och bekanta från Alingsås.

² Namnen är fingerade. Initialer betecknar programtyp, Y. = yrkesförberedande, M. = mellangruppen och S. = studieförberedande.

Exempel 3.4:2.

Ellen M.: Alingsåstjejer, dom e väldigt fina såär, dom har, jag tycker de e överdrivet dom håller, dom e väldigt fina e dom i kanten [...]

I: du sa Alingsåstjejer, e de bor dom, e de mest tjejer från Alingsås?

Ellen M.: de e från Alingsås dom har bott här hela sitt liv å dom tror a- tycker att dom e lite över alla andra vi som kommer utifrån för jag bor i Sollebrunn då, å så vi e inte riktigt vi e bönnen änna lite grann

I avsnitt 3.4.3–3.4.5 nedan följer korta beskrivningar av vad som främst utmärker de tre Alingsåsområdena.

3.3.3. Området Alingsås norr+öster

Informanterna i detta område bor i stadsdelarna Noltorp (centrala och södra), Hagaplan, Bolltorp, Nolby, Östlyckan, Stockslycke och Ängabo. Den största andelen informanter på yrkesförberedande program finns i Alingsås N+Ö.

Bostadstyperna i området är främst radhus, småhus och hyreslägenheter i privatägda eller det kommunala bostadsbolagets flerfamiljshus, och de få lågstatusområden som finns i Alingsås ligger inom området. Av de tre Alingsåsområdena är detta det som i genomsnitt kan sägas ha lägst socioekonomisk status.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: "Pensionärstata områden", "Lågutbildade på mindre orter", "Radhus och villaboende", "Medelinkomsttagare i villaområden".

En blandning av små hus, tvåfamiljshus, radhus och lägenhetsboende. Åldersstrukturen blandad.

Utbildningsnivån ligger på rikssnittet eller under. Snittinkomsterna varierar mellan låga och något över rikssnittet. Ungefär lika många tjänstemän och kollektivanställda arbetare. Överrepresenterade branscher är vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion, tillverkningsindustri och offentlig verksamhet.

Värderingarna är blandade. Å ena sidan kollektivistiska med viss dragning åt förändringsbenägenhet och visst risktagande, omsorg om det gemensamma, globalistisk inriktning [nordost–mitten]. Å andra sidan värderingar som individualism och viss riskbenägenhet samt traditionalism, trygghet, materiella värden och låg förändringsbenägenhet [sydväst].

3.3.4. Området Alingsås centrum+söder

Informanterna i området Alingsås C+S bor i centrum, stadsdelarna Klinten, Dammen, Prästeryd och Torvmossen, samt Hjälpared. (Hjälpared ligger 5 km söder om Alingsås, men liknar mer en liten förort

än landsbygd.) Majoriteten av informanterna går på program i mellangruppen.

Området består mest av bostadstyperna små hyreslägenheter i centrum eller en- och tvåfamiljshus. Bostadsområdenas status är ganska blandad, men varken särskilt hög eller låg. Av de tre Alingsåsområdena kan detta betraktas som en mellangrupp vad gäller socioekonomisk status.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: "Låg- och medelinkomsttagare", "Lågutbildade på mindre orter", "Välbeställda villaägare", "Medelinkomsttagare i villaområden".

En blandning av småhus, tvåfamiljshus och lägenhetsboende. Åldersstrukturen är jämn, i vissa områden finns många barnfamiljer.

En svag överrepresentation av högre utbildning, samtidigt som den personliga inkomsten ligger på rikssnittet eller strax över. En viss överrepresentation av tjänstemannayrken och egenföretagare. De förvärvsarbetande finns typiskt inom offentliga sektorn, servicenäring, handel, finans, bank, försäkring, utbildning, personliga tjänster, vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion samt byggnadsindustri.

Här dominerar värderingar som präglas av kollektivism och omsorg om det gemensamma [öst]. Spännvidd mellan traditionalism [sydost] och förändringsbenägenhet, visst risktagande samt globalism [nordost].

3.3.5. *Området Alingsås väster*

Informanterna i området bor i stadsdelarna Enehagen, Kvarnbacken, Tegelbruket, västra Noltorp, Sörhaga, Kavlös och Kullingsberg. Knappt hälften av informanterna går på program i mellangruppen och knappt hälften på studieförberedande program.

Bostadstyperna i området består mest av småhus och större villor, men lägenheter i privatägda mindre flerfamiljshus förekommer också. Inom Alingsås V finns stadens fåtal högstatusområden. Av de tre Alingsåsområdena är detta det som har högst socioekonomisk status.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: "Lågutbildade på mindre orter", "Välbeställda villaägare", "Radhus och villaboende".

Majoriteten bor i villor, tvåfamiljshus, lägenheter, rad- och kedjehus. Husen är ofta stora. Barnfamiljer är överrepresenterade, men det finns även många hushåll med utflugna barn.

Utbildningsnivån ligger något över rikssnittet. Relativt hög andel med 3-årig universitetsutbildning. Den personliga inkomsten är medelhög till hög. Andelen tjänstemän, kollektivanställda och egenföretagare ligger runt rikssnittet, något mer tjänstemän än arbetare. Förvärvsarbetande finns oftast i branscher såsom finans-, bank- och försäkring, utbildning, offentlig förvaltning, handel, vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion.

Värderingar som dominerar är kollektivism, förändringsbenägenhet, risktagande, globalism och omsorg om det gemensamma [nordost]. Samtidigt finns det drag av motpolen materialism, individualism och traditionalism [sydväst].

3.3.6. Skillnader och likheter mellan Alingsåsområdena

I likhet med de större geografiska områdena har indelningen av Alingsås i efterhand jämförts med Mosaic-livsstilar (www.mosaic.se), och det råder stor samstämmighet mellan min beskrivning av områdenas socioekonomiska status och de uppgifter som framkommer i Mosaicklassificeringen. Exempelvis är utbildnings- och inkomstnivåerna lägst i norra+östra och högst i västra Alingsås. Inget av de tre områdena är något renodlat hög- eller lågstatusområde, Alingsås är för litet för någon utpräglad segregation, men skillnaderna finns där. Exempelvis förekommer Mosaic-gruppen ”Välbeställda villaägare” i centrum+södra och västra Alingsås, men inte i norra+östra, liksom andelen arbetare är något större i det sistnämnda området än i de två förra.

Den inbördes ordning som Alingsåsområdena placeras i på värderingskartan i figur 3.2:1 kan förvåna vid första anblicken. De kan ordnas efter låg–hög socioekonomisk status, men i figuren placeras norra+östra mitt emellan västra och centrum+södra. Värderingskartan utgår dock inte från endimensionella hierarkier, och grupperna placeras inte ut i någon rak ordning. De värderingar som speglas av områdena yttrar sig däremot så att norra+östra placeras till större delen under horisontaxeln och de två andra till största delen över, dvs. norra+östra domineras av mer traditionella värderingar än de två andra. Västra och centrum+södra skiljer sig däremot åt genom att värderingarna i västra har mer inslag av materialism och individualism, medan de i centrum+södra har större inslag av idealism och kollektivism.

De språkliga analyserna i kapitel 7–8 får utvisa om det finns någon samvariation mellan socioekonomiska skillnader eller Mosaic-stilar inom Alingsås och skillnader i språkbruk.

3.4. Sammanfattning av beskrivningen av de geografiska områdena

I kapitel 3 har Alströmergymnasiets geografiska elevupptagningsområde givits en kortfattad bakgrundsteckning, liksom de geografiska områden som informanterna har indelats i har beskrivits. Området

som helhet består av en blandning av småstad, förorter, tätorter, småorter och landsbygd med relativ närhet till, och goda kommunikationer, med storstaden Göteborg. I övergripande ordalag kan området kallas sub- eller semiurbant.

Den första geografiska grupperingen av informanterna består av fem stora områden, som omfattar hela det undersökta området: Herrljunga–Vårgårda (centralorter med ca 4 000–5 000 invånare och landsbygd), Sollebrunn–Essunga (centralorter med ca 2 000 invånare och landsbygd), Gräfsnäs–Östadvallen (landsbygd), Alingsås centralort (småstad med ca 25 000 invånare) och Västra Bodarna–Lerum (villa- och radhusförorter, landsbygd och centralort med 14 500 invånare). Därefter har Alingsås centralort delats i tre områden med olika socioekonomisk status: norra+östra (lägst status), centrum+södra (mellanstatus) och västra (högst status) Alingsås.

Utifrån sökningar på postnummer på *www.mosaic.se* har även de vanligaste livsstilstyperna bland den vuxna befolkningen i områdena beskrivits, vilket visar på skillnader mellan främst norr och söder. I de tre områdena norr om Alingsås (Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga och Gräfsnäs–Östadvallen) dominerar traditionalistiska och idealistiska/kollektivistiska värderingar, medan området sydväst om staden (Västra Bodarna–Lerum) domineras av mer materialistiska/individualistiska och förändringsbenägna värderingar. Det finns också skillnader i Mosaic-livsstilar inom Alingsås, där väster är relativt sett förändringsbenäget och materialistiskt/individualistiskt, centrum+söder präglas av förändringsbenägenhet och idealism/kollektivism och norr+öster är mer traditionalistiskt än de andra.

I nästa kapitel beskrivs kategoriseringen av informanterna efter samtliga sociala faktorer, där kön, programtyp, kön/programtyp i kombination och livsstil (baserad på ungdomarnas egna val) tillkommer. I de följande kapitlen relateras de sociala variablerna till språkliga variabler i statistiska analyser av språklig variation i materialet, för att undersöka hur språk och social identitet samvarierar och vilka sociala variabler som har mest betydelse för bruket av dialektala drag, standard och novationer.

3. En bakgrundsteckning av Alströmergymnasiets geografiska elevupptagningsområde

De 97 informanterna lever i en miljö som liknar det suburbana samhälle som Pedersen beskriver (2000b), där gränserna mellan urbant och ruralt är diffusa. Det de har gemensamt är den stora gymnasieskola med ca 1 400 elever (läsåret 97/98), där de vistas nästan dagligen, men de kommer från ett stort geografiskt område. Tre fjärdedelar av informanterna bor inom Alingsås kommun och en dryg tredjedel bor i centralorten, men det kommer elever resande från bl.a. Lerums, Vårgårda, Herrljunga och Essunga kommuner (se tabell 3.1:2). Skolans elevupptagningsområde innehåller, förutom ren småstadsmiljö, allt från storstads- och småstadsförort (dock inga s.k. betongförorter, snarare radhus- och villaförort) till centralorter med några tusen invånare, små byar och ren lands- eller skogsbygd. Trots att ett antal bor på landet är det endast en handfull, som uppger att de bor på gårdar där föräldrarna driver jord- eller skogsbruk.

3.1. Göteborgs inland

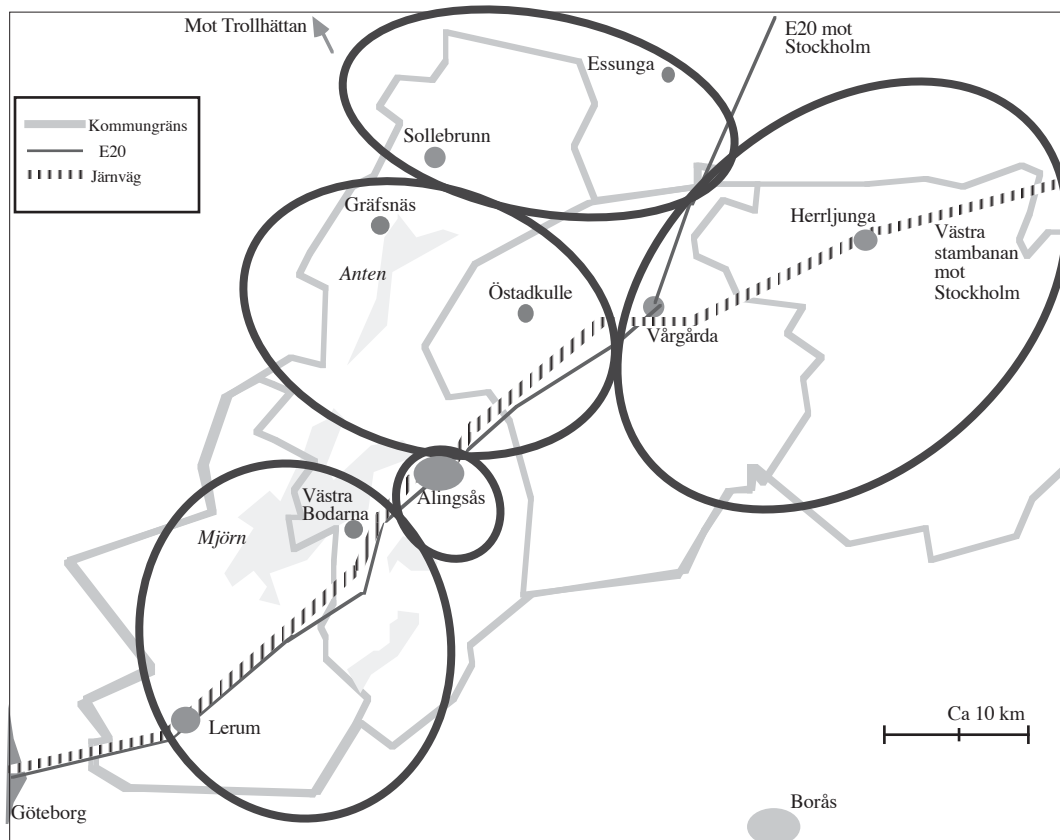
Åren 2000–2003 samarbetade Lerums, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga kommuner med turistmarknadsföring under det gemensamma områdesnamnet och varumärket Göteborgs inland. Bl.a. utgavs årligen en broschyr med samma namn, som innehöll omfattande turistinformation (*Göteborgs Inland Upplevelsehandbok 2000*, *Göteborgs Inland Guide 2001*, 2002, 2004). Valet av namn berodde bl.a. på att man ville locka de turister i Göteborg som mest kände till Västkusten sedan tidigare, men det tyder också på en Göteborgsorienterad självbild som faller väl in under beskrivningen sub- eller semiurban. Sedan 2002 bedriver de nordligare delarna av Göteborgs inland även ett samarbete med mer rurala grannkommuner under områdesnamnet och varumärket Västgötalandet, vilket innefattar Vårgårda, Vara, Essunga, Grästorp och Herrljunga kommuner samt Bjärke (norra delen av Alingsås kommun, från sjön Anten och norrut, se karta i figur 3.1.1)

(www.vastsverige.com/vastgotalandet). I marknadsföringen beskrivs området även som kärnan i Västra Götaland, och det finns länkar till alla ingående kommuner. Bjärkelänken leder till www.alingsas.se, men på Alingsås hemsida finns dock ingen motsvarande länk till Västgötalandet.

År 2004 ges ingen gemensam guide för Göteborgs inland ut, och de nya former av turistsamarbete och marknadsföring som är sökbara på internet sommaren 2004, kan ses som metaforer för hur identifikationen varierar inom området. Lerums kommuns (www.lerum.se) turistinformation administreras av www.goteborg.com, och den turistbroschyr som erbjuds är *Göteborgs Inland Guide 2003*. Alingsås kommun har sin turistinformation på egna hemsidan, www.alingsas.se/turism, och den turistbroschyr som kan beställas heter *Alingsås 2004*. Vårgårda och Herrljunga kommuners hemsidor har turistinformationen på sina egna hemsidor (www.vargarda.se och www.herrljunga.se), men de hänvisar även till www.vastsverige.com/vastgotalandet och broschyren *Västgötalandet 2004*. På Vårgårdas hemsida går det också att ladda ner *Vårgårdakartan 2003*. Den bild detta ger av kommunerna är att Lerum orienterar sig mest mot Göteborg och centrala Alingsås står på egna ben, medan Bjärke, Vårgårda och Herrljunga orienterar sig mot områden längre norrut i Västergötland. Som de språkliga analyserna i kapitel 7–8 visar återspeglas denna bild delvis, i informanternas bruk av göteborgska respektive traditionella västgötska drag.

Figur 3.1:1 innehåller en översiktlig karta över Alströmerskolans huvudsakliga elevupptagningsområde, som sammanfaller med Göteborgs inland. Gränserna för Alingsås, Herrljunga, Vårgårda och Lerums kommuner är markerade, samt två av de viktigaste komponenterna i områdets infrastruktur, Europaväg 20 och Västra stambanan (järnvägen mellan Göteborg och Stockholm). I samband med analysen av språkliga variabler i kapitel 5–8 delas informanterna in i fem geografiska kategorier efter bostadsort inom området (indelningen av informanterna beskrivs vidare i avsnitt 4.1.4): Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga, Gräfsnäs–Östadkulle, Alingsås och Västra Bodarna–Lerum. De fem områdena är inringade på kartan och de orter som har fått ge dem namn är markerade.

Tabell 3.1:1 visar fördelningen av informanter mellan de geografiska områdena, där placeringen uppifrån och ner motsvarar en ungefärlig nordostlig–sydvästlig spridning på ca 100 km. I Alingsås centralort bor det två till tre gånger så många informanter som i de övriga områdena, men detta balanseras av att det även görs en indelning av Alingsåsinformanterna efter stadsdelar (avsnitt 3.2).

FIGUR 3.1:1. Karta över elevupptagningsområdet och den geografiska indelningen.

TABELL 3.1:1. Informanternas fördelning på geografiska områden.

Område	Ungefärligt avstånd t. Alingsås	Antal informanter
Herrljunga–Vårgårda	20–40 km nordost	14
Sollebrunn–Essunga	20–40 km nordväst	13
Gräfsnäs–Östadkulle	5–15 km norrut	13
Alingsås centralort		38
V. Bodarna–Lerum	10–25 km sydväst	19
Samtliga		97

Indelningen i fem områden följer inte kommungränser, utan bygger på hur olika central- och tätorter ligger i förhållande till varandra och till Alingsås centralort. Grad av urbanisering ingår också i indelningen, då ett av områdena utgörs av landsbygd (Gräfsnäs–Östadkulle), två domineras av små centralorter (Herrljunga–Vårgårda och Sollebrunn–Essunga), en består av orter med förortskaraktär (V. Bodarna–Lerum) och ett utgörs av en småstad (Alingsås). Se tabell 3.1:2 för en för-

delning av informanter mellan kommuner. Utöver denna geografiska indelning har jag prövat att indela informanterna i kategorier efter hur stora orter de bor på, i ett försök att finna vilken betydelse det kan ha om de bor i mer eller mindre urbana eller rurala områden. Efter ett par försök med tre och fem kategorier fann jag att det inte bidrog till att belysa fördelningen av varianter för någon av de språkliga variablerna, utan enbart resulterade i komplicerade och svårtolkade mönster.

En majoritet av informanterna, sammanlagt 72 personer, bor inom Alingsås kommun men de finns representerade i alla områden utom Herrljunga–Vårgårda (beroende på att områdena korsar kommungränser). Informanter från Vårgårda kommun återfinns både i Herrljunga–Vårgårda och Gräfsnäs–Östadkulle. De fem områdena beskrivs kortfattat nedan, men eftersom en majoritet av informanterna kommer från Alingsås kommun får den kommunen även en utförligare beskrivning i avsnitt 3.3 nedan.

TABELL 3.1:2. *Informanternas fördelning på kommuner.*

Område	Kommuntillhörighet, antal informanter					
	Herrljunga	Vårgårda	Essunga	Alingsås	Lerum	Totalt
Herrljunga–Vårgårda	7	7				14
Sollebrunn–Essunga			2	11		13
Gräfsnäs–Östadkulle		3		10		13
Alingsås centralort				38		38
V. Bodarna–Lerum				13	6	19
Samtliga	7	10	2	72	6	97

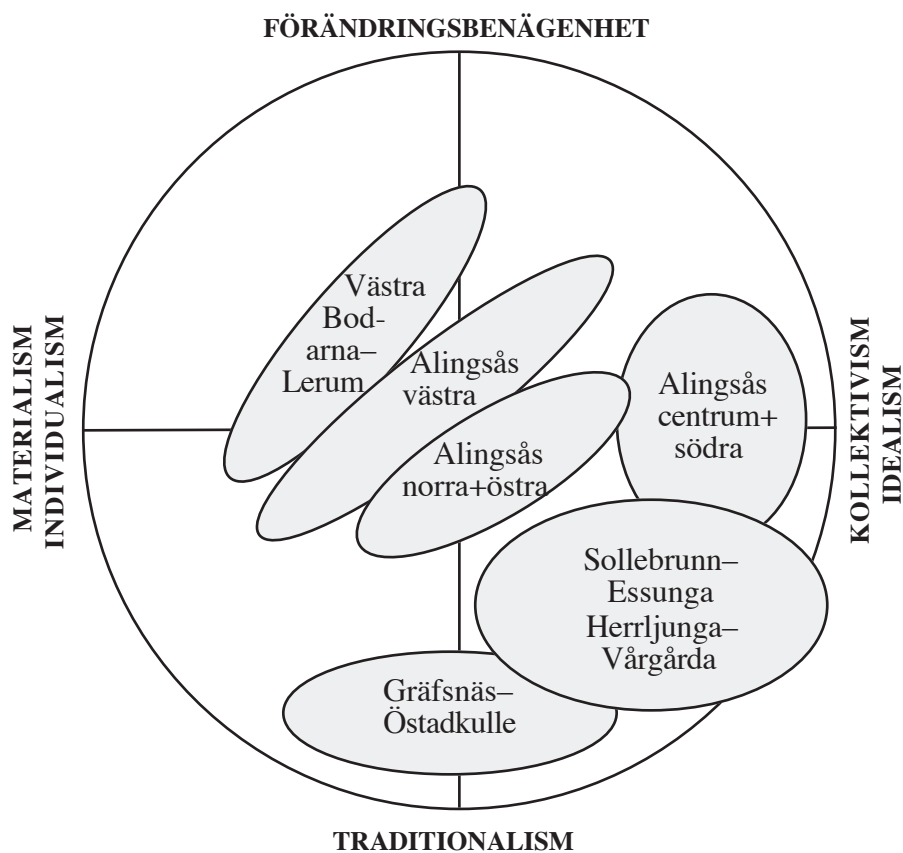
3.2. De fem geografiska områdena

Nedan följer kortfattade beskrivningar av de fem områdena Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga, Gräfsnäs–Östadkulle, Alingsås centralort och Västra Bodarna–Lerum. Uppgifter om invånarantal är hämtade från <http://www.alingsas.se/kommun/fickdata00/index.html>, *Norstedts plusordbok* (1997) och *Nationalencyklopedin* (1989–1996).

I beskrivningarna ingår utdrag från enkla livsstilskategoriseringar på www.mosaic.se (040116–19), som ger en uppfattning om den vuxna befolkningens socioekonomiska status och värderingar. Baserat på Mosaic-livsstilar kan områdena placeras i en värderingskarta liknande dem som används i Minerva och Ungdomsbarometern (avsnitt 2.5.5). I

figur 3.2:1 nedan finns en värderingskarta där avhandlingens geografiska områden (inklusive delar av Alingsås) har placerats in, beroende på hur Mosaic-livsstilarna anger värderingar som passar i relation till två axlar: förändringsbenägenhet–traditionalism och materialism/individualism–kollektivism/idealism.

Till skillnad från de livsstilskategorier, som utgör en oberoende social variabel i de språkliga analyserna i kapitel 7–8, ger beskrivningarna av Mosaic-livsstilar för de geografiska områdena endast en bild av informanternas demogeografiska bakgrund och inte deras egna livsstilsval.

FIGUR 3.2:1. Värderingskarta över geografiska områden, inkl. delar av Alingsås, och värden baserade på www.mosaic.se.

3.2.1. Området Herrljunga–Vårgårda

Herrljunga, ca 40 km nordost om Alingsås, är centralort i egen kommun med samma namn, med 3 890 invånare i tätorten. Det finns högskolestadium och sedan 1999 även gymnasieskola, men den fanns alltså inte vid tiden för materialinsamlingen.

Vårgårda, ca 20 km nordost om Alingsås, är också centralort i egen kommun, med 5 030 invånare i tätorten (1995). Det finns högstadium och en gymnasieskola som tog emot de första eleverna 1997, men programutbudet var då begränsat och många ungdomar valde att gå gymnasiet i Alingsås.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaic-grupper: "Lågutbildade på mindre orter", "Medelinkomsttagare i villaområden" och "Landsbygd".

Mindre tätorter, landsbygd eller glesbygd, ofta gamla brukssamhällen. Privatägda villor, tvåfamiljshus eller radhus. Åldersfördelningen är relativt jämn.

Utbildningsnivån är lägre än rikssnittet, de personliga inkomsterna är ofta låga. Arbetaryrken är överrepresenterade. Vanligaste branscher är tillverknings- och stenindustrin, jordbruk, skogsbruk. Andelen egna företagare är hög, men tjänstemannayrken ovanliga.

De värderingar som är mest dominerande är traditionalism, kollektivism, lokalorientering, låg förändringsbenägenhet, lågt risktagande, trygghet och samhällsgemenskap [sydost].

3.2.2. Området Sollebrunn–Essunga

Sollebrunn ligger ca 25 km norr om Alingsås, och är centralort i de norra delarna av Alingsås kommun (församlingarna Erska, Stora Mellby och Magra hade tillsammans 4 803 invånare 1999), som fram till 1973 utgjorde Bjärke kommun. Idag finns det en högstadieskola i Sollebrunn, men de åtta informanter som kommer från centralorten och de närmaste byarna har gått högstadiet i Nossebro.

Essunga kommun ligger ca 35 km norr om Alingsås och har 5 930 invånare. Nossebro är centralort, med ca 1 890 invånare, men kommunens namn har samband med småorterna Essunga kyrkby och Essunga station.

Livsstilsbeskrivningen baserad på utdrag ur *www.mosaic.se* är densamma som för Herrljunga–Vårgårda ovan.

3.2.3. Området Gräfsnäs–Östadvallen

Området Gräfsnäs–Östadvallen består av ren landsbygd mellan Alingsås och Vårgårda, med några byar och småorter, bl.a. *Gräfsnäs*, Långared (1 868 invånare i Långareds församling 1999), Hol och *Östadvallen*. Beroende på inom vilken kommun skolungdomar bor går de på högstadieskolor i antingen Alingsås eller Vårgårda. (Området ingick fram till 1973 i tre olika kommuner, de nordvästra delarna tillhörde Bjärke,

de sydvästra tillhörde Alingsås landsförsamling och Rödene, de östra tillhörde Vårgårda.)

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyp: "Landsbygd".

Glest befolkad landsbygd. Privatägda villor och tvåfamiljshus. Åldersstrukturen ovanlig för den rena landsbygden med många barn och yngre medelålders. Låg andel utlandsfödda.

Utbildningsnivån är låg, gymnasiekompetens är den vanligaste utbildningsnivån. Arbetaryrken är överrepresenterade liksom andelen egna företagare. De vanligaste branscherna är jordbruk, skogsbruk, tillverkning, byggnadsindustri samt el-, gas- och vattenproduktion.

En stark dominans av traditionella värderingar med lokal förankring [syd], med viss spännvidd mellan kollektivism [sydost] eller individualism och materialism [sydväst].

3.2.4. Området Alingsås centralort

Två femtedelar av informanterna (38 av 97) bor i *Alingsås* centralort och den närmaste kringliggande landsbygden. Alingsås församling, som ungefär motsvarar området, hade 24 171 invånare 1999. Se vidare avsnitt 3.3.

3.2.5. Området Västra Bodarna–Lerum

Västra Bodarna och *Ingared*, mindre tätorter ca 5 och 10 km söder om Alingsås, kan beskrivas som radhus- och villaförorter till Alingsås. Där finns goda pendlingsmöjligheter till Alingsås och Göteborg, och en hög andel inflyttade göteborgare. Runt omkring finns landsbygd och småorter som Ödenäs och Hemsjö. Församlingarna Ödenäs och Hemsjö (*Västra Bodarna* och *Ingared* ingår i den senare, båda församlingarna utgjorde Hemsjö kommun till 1973) hade 4 841 invånare 1999. Högstadielärover från området åker till en skola i Alingsås.

Lerum, ca 25 km sydväst om Alingsås och ca 21 km nordost om Göteborg, är centralort i egen kommun (ca 14 500 invånare i centralorten), men utgör en villa- och radhusförort till Göteborg (jfr Grönvall 2003:5). Lerum har en gymnasieskola, men på grund av programutbudet väljer en del Lerumsungdomar gymnasiet i Alingsås och vice versa. I kommunen ligger även tätorten Floda, med egen högstadieskola.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: ”Välbeställda villaägare”, ”Radhus och villaboende”, ”Medelinkomsttagare i villaområden” och ”Landsbygd”.

Strax utanför mindre tätorter i glesbygd alt. i utkanten av tätorter. Privatägda villor, tvåfamiljshus och bostadsrättsradhus. Barnfamiljer, med barn mellan 7 och 15 år, är överrepresenterade.

I småorterna ligger utbildningsnivån och inkomsterna på rikssnittet. Egenföretagare, jord- och skogsbruk och byggnadsindustri.

Utbildningsnivån i tätorterna är högre än rikssnittet. Personliga inkomsten är medelhög till hög. De förvärvsarbetande finns oftast i branscher såsom finans-, bank- och försäkring, utbildning, offentlig förvaltning samt inom handel, utbildning, och till viss del inom vård och omsorg. Tjänstemannayrken dominerar samtidigt som andelen egna företagare är hög. Låg andel arbetaryrken.

Värderingarna är polariserade med en övervikt av värderingar som står för materialism, individualism, förändringsbenägenhet, riskbenägenhet och globalistiskt tänkande [nordväst], men med en dragning åt traditionalism i stället för förändringsbenägenhet utanför tätorten [sydväst]. Den andra sidan domineras av kollektivism, förändringsbenägenhet och globalism [nordost].

3.2.6. Områdena som helhet

Sammanfattningsvis bor informanterna varken i utpräglat urbana eller i utpräglat rurala miljöer, utan de flesta bor i eller strax utanför en småstad eller mindre tätort. En av informanternas stora gemensamma nämnare är dock, att i stort sett samtliga mer eller mindre regelbundet tar del av storstadsmiljön i Göteborg. Många uttrycker att de gärna åker till Göteborg, men vill bo kvar där de bor och är nöjda med småstadslivet eller livet på landet. De som vill flytta till Göteborg eller någon annan större stad är främst flickor på studieförberedande program och program i mellangruppen. Den tillvaro som de flesta av informanterna har, kan beskrivas som semiurban.

Områdenas Mosaic-livsstilar visar på skillnader mellan områdena norr om respektive söder om Alingsås, med bl.a. lägre utbildning och inkomstnivåer norrut än i området Västra Bodarna-Lerum. I de tre nordliga områdena finns det mer traditionalistiska och kollektivistiska värderingar, vilket återspeglas i värderingskartan i figur 3.2:1 där Herrljunga-Vårgårda, Sollebrunn-Essunga och Gräfsnäs-Östadkulle har placerats i sydost och syd, medan Västra Bodarna-Lerum i huvudsak ligger i nordväst.

3.3. Alingsås kommun

I detta avsnitt presenteras fakta om kommunen Alingsås, främst vad gäller näringsliv och arbetsmarknad, för att ge en bakgrund till den

sociala miljö som flertalet informanter har vuxit upp i (72 av 97). Där inte annat anges är sifferuppgifter hämtade från kommunens hemsida (www.alingsas.se) 1999-01-18. Siffror från 1997 på underavdelningen www.alingsas.se/kommun/fickdata98/index.html, och siffror från 1998 på www.alingsas.se/naringsliv/index.html.

3.3.1. Allmänt om Alingsås

Alingsås kommun ligger 46 km nordost om Göteborg. 1997 hade kommunen 34 824 invånare, varav 24 046 i centralorten (här beräknat på folkmängden i Alingsås församling). I kommunens marknadsföring framhålls ofta bilden av en trivsamt stad med bevarad träbebyggelse och ett rikt kaféliv, liksom att det är den plats där potatis odlades för matbruk för första gången i Sverige. Potatisen odlades av stadens store son Jonas Alströmer, som också har fått ge namn åt Alströmerskolan där undersökningen är genomförd. Kommunen har haft nuvarande geografiska utsträckning sedan 1975, efter sammanslagningar och delningar med landsbygdskommuner 1951–55 och 1974–75. De landskommuner som Alingsås slogs samman med motsvarar ungefär de geografiska områden som informanterna har delats in efter. 1951 fördes kommunen Alingsås landsförsamling och Rödene till Alingsås stad och 1955 tillfördes Bälunge (ung. motsv. södra ”Gräfsnäs–Östadkulle”). 1974 tillkom större delen av Bjarke (motsv. ”Sollebrunn–Essunga” utom Nossebro–Essunga, och norra ”Gräfsnäs–Östadkulle”) och Hemsjö (motsv. ”Västra Bodarna–Lerum”, utom Floda och Lerum; uppgifter från *Kommunarkivet* 1999:3–4).

Kafélivet, som har viss betydelse i livsstilskategoriseringen, har frodats ovanligt väl i Alingsås. Detta sägs bero på den kraftigt expanderande textilindustrin i staden under 1800-talet. Kvinnor behövdes då som arbetskraft i ökande omfattning, vilket skapade ett behov av bagerier och kaféer, eftersom få kvinnor längre hade tid att baka sitt bröd själva. Upplysningsmannen Alströmer inte bara marknadsförde potatisen, han låg också bakom den första industriella textilframställningen i Alingsås. Därför vill jag framhålla att hans viktigaste insats för stadens kulturliv (och därmed kanske också dess språkutveckling) snarare är textilindustrin än potatisen. Potatisen har aldrig odlats kommersiellt i någon större skala i Alingsås, och den har först under de senaste årtiondena börjat användas som symbol i turistnäringen, medan textilindustrin har haft långtgående spin-off-effekter på kafé- och näringslivet.

Idag är textilindustrin nedlagd. De näringsgrenar som är störst i Alingsås idag återfinns i stället inom service-, verkstads- och handelssektorerna. De största arbetsgivarna är kommun och landsting med 3 800 anställda 1997, jämfört med de totalt 12 350 arbetstillfällen som fanns inom kommunen 1998. I övrigt kan Alingsås snarast karaktäriseras som en stad med en relativt livaktig företagsamhet inom handel och tillverkning. Lågprisstormarknader är något som Alingsås har varit känt för, och tillsammans med ett stort utbud av småbutiker, karamelltillverkare med fabriksförsäljning, gratis parkering, kullerstensgator i centrum, träbebyggelsen och kafélivet, lockar de kunder från stora delar av Västsverige varje helg.¹

Den ökade mobiliteten inom Västsverige har varit gynnsam för Alingsås de senaste årtiondena, inte bara på så sätt att många åker dit för att handla. Den utbyggda pendeltågstrafiken med täta avgångar till bl.a. Göteborg bidrar starkt. Trots att många större industrier har lagts ner² ökar inflyttningen och ut- och inpendlingen, vilket jag tror kan tillskrivas både de förbättrade kommunikationerna och en ökad satsning under senare år på att få mindre företag i de flesta branscher att etablera sig i staden. Av de 12 350 arbetstillfällen som fanns i Alingsås kommun 1998 uppehölls ca 2 650 av inpendlare, vilket betyder att ca 9 700 alingsåsare arbetade i hemkommunen. Samtidigt pendlade ca 4 800 alingsåsare till andra orter (www.alingsas.se/naringsliv/index.html). Uttryckt i andra ord innebär detta att var femte anställd i Alingsås pendlar in från någon annan kommun, medan var tredje yrkesverksam Alingsåsbo pendlar till någon annan ort.

Trots arbetslöshet och industrinedläggningar förefaller det att råda en relativt positiv anda inom näringslivet i Alingsås. Det gäller dock i vuxenvärlden, andan är inte alltid lika positiv bland de gymnasister jag intervjuat. Många vill bort från Alingsås, något som jag tror kan förknippas både med mobiliteten inom Västsverige och förändringar inom näringslivsstrukturen och på arbetsmarknaden. Detta är givetvis också en allmän tendens bland ungdomar i svenska småstäder, eftersom det inte är självklart att man ska bo kvar på den plats där man är upp-vuxen. Bland informanterna är eleverna med inriktning mot industri- och vårddyrken de som ser mest positivt på att bo kvar. De är också de enda som är någorlunda säkra på att få jobb direkt efter gymnasiet,

¹ Idag (2004) finns 24 kaféer i Alingsås, vilket gör staden till Sveriges kafé- och konditoritätaste (www.alingsas.se/turism/indexturism.htm). Det finns också över 150 butiker, vilket är "trettio procent fler än andra städer i samma storleksordning" (Wiktorsson 2004:43).

² Det senaste exemplet vid tiden för materialinsamling var Electrolux, stadens största företag 1997 med 365 anställda, som lade ner hela fabriken under 1998.

eftersom de utbildar sig till yrken inom just de näringsgrenar som vid insamlingstillfället (1998) är bland de största i Alingsås.

3.3.2. *Stadsdelar i Alingsås*

Alingsåsbor utgör den största gruppen av informanterna (38 av 97), och de har delats in i tre grupper efter var de bor. Indelningen görs för att testa hypotesen att det kan finnas språklig variation som beror på sociala skillnader inom en stad av Alingsås storlek. Indelningen bygger på en kombination av geografi och informanternas programtillhörighet, samt på lokalkännedom¹ om bebyggelsekaraktär och social sammansättning i olika delar av Alingsås.

Symboler för varje enskild informant och den programtyp de går på placerades ut på en Alingsåskarta, varefter jag prövade olika indelningar tills jag fann en lämplig uppdelning av staden i tre delar som jag har valt att kalla "norr+öster" (N+Ö), "centrum+söder" (C+S) och "väster" (V).

Informanterna tillfrågades om skillnader i klädstil kan kopplas till olika stadsdelar. Svaren är mycket blandade och medvetenheten om sociala skillnader skiftar, men flera informanter beskriver vissa delar av staden som hög- respektive lågstatusområden, liksom att detta kan relateras till klädstilar och andra stilar. Därifrån är inte steget realistiskt långt till att man även i en förhållandevis liten stad som Alingsås skulle kunna hitta språkliga skillnader mellan stadsdelar. I exempel 3.4:1 nämner Cia S. några områden som har hög respektive låg status, och i 3.4:2 exemplifierar Ellen M. att det finns skillnader mellan stad och landsbygd.²

Exempel 3.4:1.

Cia S.: a de e ju mer dom här lite finare områdena då typ Kullingsberg å Kvarnbacken som ligger lite högre ovanför stan
 I: e de både "kickers" å "Peak Performance"? eller e-
 Cia S.: nä de e bara fina dom finare människorna dom andra dom bor typ på ett lite grann på dom där halv- lösiga ställen Stockslycke Ängabo Gråbo (alla dom) allt de där så de man märker ju alltså att de e skillnad, de e de, ja ja, rätt så mycke också de e samma sak me pengar å sånt i allmänhet också de stämmer

¹ Lokalkännedomen är dels min egen, dels har jag diskuterat en rad varianter av indelningar med vänner och bekanta från Alingsås.

² Namnen är fingerade. Initialer betecknar programtyp, Y. = yrkesförberedande, M. = mellangruppen och S. = studieförberedande.

Exempel 3.4:2.

Ellen M.: Alingsåstjejer, dom e väldigt fina såär, dom har, jag tycker de e överdrivet dom håller, dom e väldigt fina e dom i kanten [...]

I: du sa Alingsåstjejer, e de bor dom, e de mest tjejer från Alingsås?

Ellen M.: de e från Alingsås dom har bott här hela sitt liv å dom tror a- tycker att dom e lite över alla andra vi som kommer utifrån för jag bor i Sollebrunn då, å så vi e inte riktigt vi e bönnen änna lite grann

I avsnitt 3.4.3–3.4.5 nedan följer korta beskrivningar av vad som främst utmärker de tre Alingsåsområdena.

3.3.3. Området Alingsås norr+öster

Informanterna i detta område bor i stadsdelarna Noltorp (centrala och södra), Hagaplan, Bolltorp, Nolby, Östlyckan, Stockslycke och Ängabo. Den största andelen informanter på yrkesförberedande program finns i Alingsås N+Ö.

Bostadstyperna i området är främst radhus, småhus och hyreslägenheter i privatägda eller det kommunala bostadsbolagets flerfamiljshus, och de få lågstatusområden som finns i Alingsås ligger inom området. Av de tre Alingsåsområdena är detta det som i genomsnitt kan sägas ha lägst socioekonomisk status.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: "Pensionärstata områden", "Lågutbildade på mindre orter", "Radhus och villaboende", "Medelinkomsttagare i villaområden".

En blandning av små hus, tvåfamiljshus, radhus och lägenhetsboende. Åldersstrukturen blandad.

Utbildningsnivån ligger på rikssnittet eller under. Snittinkomsterna varierar mellan låga och något över rikssnittet. Ungefär lika många tjänstemän och kollektivanställda arbetare. Överrepresenterade branscher är vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion, tillverkningsindustri och offentlig verksamhet.

Värderingarna är blandade. Å ena sidan kollektivistiska med viss dragning åt förändringsbenägenhet och visst risktagande, omsorg om det gemensamma, globalistisk inriktning [nordost–mitten]. Å andra sidan värderingar som individualism och viss riskbenägenhet samt traditionalism, trygghet, materiella värden och låg förändringsbenägenhet [sydväst].

3.3.4. Området Alingsås centrum+söder

Informanterna i området Alingsås C+S bor i centrum, stadsdelarna Klinten, Dammen, Prästeryd och Torvmossen, samt Hjälmarred. (Hjälmarred ligger 5 km söder om Alingsås, men liknar mer en liten förort

än landsbygd.) Majoriteten av informanterna går på program i mellangruppen.

Området består mest av bostadstyperna små hyreslägenheter i centrum eller en- och tvåfamiljshus. Bostadsområdenas status är ganska blandad, men varken särskilt hög eller låg. Av de tre Alingsåsområdena kan detta betraktas som en mellangrupp vad gäller socioekonomisk status.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: "Låg- och medelinkomsttagare", "Lågutbildade på mindre orter", "Välbeställda villaägare", "Medelinkomsttagare i villaområden".

En blandning av småhus, tvåfamiljshus och lägenhetsboende. Åldersstrukturen är jämn, i vissa områden finns många barnfamiljer.

En svag överrepresentation av högre utbildning, samtidigt som den personliga inkomsten ligger på rikssnittet eller strax över. En viss överrepresentation av tjänstemannayrken och egenföretagare. De förvärvsarbetande finns typiskt inom offentliga sektorn, servicenäring, handel, finans, bank, försäkring, utbildning, personliga tjänster, vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion samt byggnadsindustri.

Här dominerar värderingar som präglas av kollektivism och omsorg om det gemensamma [öst]. Spännvidd mellan traditionalism [sydost] och förändringsbenägenhet, visst risktagande samt globalism [nordost].

3.3.5. *Området Alingsås väster*

Informanterna i området bor i stadsdelarna Enehagen, Kvarnbacken, Tegelbruket, västra Noltorp, Sörhaga, Kavlös och Kullingsberg. Knappt hälften av informanterna går på program i mellangruppen och knappt hälften på studieförberedande program.

Bostadstyperna i området består mest av småhus och större villor, men lägenheter i privatägda mindre flerfamiljshus förekommer också. Inom Alingsås V finns stadens fåtal högstatusområden. Av de tre Alingsåsområdena är detta det som har högst socioekonomisk status.

Livsstilsbeskrivning baserad på utdrag ur *www.mosaic.se*:

Mosaictyper: "Lågutbildade på mindre orter", "Välbeställda villaägare", "Radhus och villaboende".

Majoriteten bor i villor, tvåfamiljshus, lägenheter, rad- och kedjehus. Husen är ofta stora. Barnfamiljer är överrepresenterade, men det finns även många hushåll med utflugna barn.

Utbildningsnivån ligger något över rikssnittet. Relativt hög andel med 3-årig universitetsutbildning. Den personliga inkomsten är medelhög till hög. Andelen tjänstemän, kollektivanställda och egenföretagare ligger runt rikssnittet, något mer tjänstemän än arbetare. Förvärvsarbetande finns oftast i branscher såsom finans-, bank- och försäkring, utbildning, offentlig förvaltning, handel, vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion.

Värderingar som dominerar är kollektivism, förändringsbenägenhet, risktagande, globalism och omsorg om det gemensamma [nordost]. Samtidigt finns det drag av motpolen materialism, individualism och traditionalism [sydväst].

3.3.6. Skillnader och likheter mellan Alingsåsområdena

I likhet med de större geografiska områdena har indelningen av Alingsås i efterhand jämförts med Mosaic-livsstilar (www.mosaic.se), och det råder stor samstämmighet mellan min beskrivning av områdenas socioekonomiska status och de uppgifter som framkommer i Mosaicklassificeringen. Exempelvis är utbildnings- och inkomstnivåerna lägst i norra+östra och högst i västra Alingsås. Inget av de tre områdena är något renodlat hög- eller lågstatusområde, Alingsås är för litet för någon utpräglad segregation, men skillnaderna finns där. Exempelvis förekommer Mosaic-gruppen ”Välbeställda villaägare” i centrum+södra och västra Alingsås, men inte i norra+östra, liksom andelen arbetare är något större i det sistnämnda området än i de två förra.

Den inbördes ordning som Alingsåsområdena placeras i på värderingskartan i figur 3.2:1 kan förvåna vid första anblicken. De kan ordnas efter låg–hög socioekonomisk status, men i figuren placeras norra+östra mitt emellan västra och centrum+södra. Värderingskartan utgår dock inte från endimensionella hierarkier, och grupperna placeras inte ut i någon rak ordning. De värderingar som speglas av områdena yttrar sig däremot så att norra+östra placeras till större delen under horisontaxeln och de två andra till största delen över, dvs. norra+östra domineras av mer traditionella värderingar än de två andra. Västra och centrum+södra skiljer sig däremot åt genom att värderingarna i västra har mer inslag av materialism och individualism, medan de i centrum+södra har större inslag av idealism och kollektivism.

De språkliga analyserna i kapitel 7–8 får utvisa om det finns någon samvariation mellan socioekonomiska skillnader eller Mosaic-stilar inom Alingsås och skillnader i språkbruk.

3.4. Sammanfattning av beskrivningen av de geografiska områdena

I kapitel 3 har Alströmergymnasiets geografiska elevupptagningsområde givits en kortfattad bakgrundsteckning, liksom de geografiska områden som informanterna har indelats i har beskrivits. Området

som helhet består av en blandning av småstad, förorter, tätorter, småorter och landsbygd med relativ närhet till, och goda kommunikationer, med storstaden Göteborg. I övergripande ordalag kan området kallas sub- eller semiurbant.

Den första geografiska grupperingen av informanterna består av fem stora områden, som omfattar hela det undersökta området: Herrljunga–Vårgårda (centralorter med ca 4 000–5 000 invånare och landsbygd), Sollebrunn–Essunga (centralorter med ca 2 000 invånare och landsbygd), Gräfsnäs–Östadvallen (landsbygd), Alingsås centralort (småstad med ca 25 000 invånare) och Västra Bodarna–Lerum (villa- och radhusförorter, landsbygd och centralort med 14 500 invånare). Därefter har Alingsås centralort delats i tre områden med olika socioekonomisk status: norra+östra (lägst status), centrum+södra (mellanstatus) och västra (högst status) Alingsås.

Utifrån sökningar på postnummer på *www.mosaic.se* har även de vanligaste livsstilstyperna bland den vuxna befolkningen i områdena beskrivits, vilket visar på skillnader mellan främst norr och söder. I de tre områdena norr om Alingsås (Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga och Gräfsnäs–Östadvallen) dominerar traditionalistiska och idealistiska/kollektivistiska värderingar, medan området sydväst om staden (Västra Bodarna–Lerum) domineras av mer materialistiska/individualistiska och förändringsbenägna värderingar. Det finns också skillnader i Mosaic-livsstilar inom Alingsås, där väster är relativt sett förändringsbenäget och materialistiskt/individualistiskt, centrum+söder präglas av förändringsbenägenhet och idealism/kollektivism och norr+öster är mer traditionalistiskt än de andra.

I nästa kapitel beskrivs kategoriseringen av informanterna efter samtliga sociala faktorer, där kön, programtyp, kön/programtyp i kombination och livsstil (baserad på ungdomarnas egna val) tillkommer. I de följande kapitlen relateras de sociala variablerna till språkliga variabler i statistiska analyser av språklig variation i materialet, för att undersöka hur språk och social identitet samvarierar och vilka sociala variabler som har mest betydelse för bruket av dialektala drag, standard och novationer.

4. Metod och material

Avhandlingsmaterialet består av bandupptagningar av intervjuer med 97 elever¹ på Alströmergymnasiet i Alingsås. Eleverna har intervjuats enskilt enligt ett frågeunderlag, för att få ett enhetligt innehåll i intervjuerna. Frågorna är valda för att få en bred bild av hur informanterna konstruerar sin sociala identitet, dels genom en rad mer eller mindre medvetna val (som gymnasieprogram, klädstil, musiksmak och fritidsaktiviteter), dels genom faktorer som de i lägre grad har möjlighet att påverka (som ålder, kön, bostadsort).² Dessutom syftar några frågor till att kartlägga geografisk mobilitet och informanternas orientering mot Göteborg. Det främsta syftet med valet av frågor, utöver att få informanterna att prata, var att de skulle utgöra en grund för livsstilsanalys. När intervjuunderlaget formulerades kände jag inte till Ungdomsbarometern, men det visade sig att de frågor som ingår i intervjuerna har stora likheter med delar av Ungdomsbarometerens enkät. Frågeunderlaget är uppdelat i åtta block som berör kläder, musik, sport, fritid, umgänge, kaféer, geografisk orientering och framtiden. Frågorna redovisas i tabell 4.1:1 nedan. I samband med intervjun fick informanterna också fylla i ett papper med uppgifter om födelseår, kön, program och klass, samt namn och telefonnummer (de två senare uppgifterna endast för att möjliggöra ev. uppföljande intervjuer).

4.1. Intervjuerna

Intervjuerna har bearbetats och analyserats på två olika plan, både innehållsligt och språkligt. En transkription med talspråksanpassad standardortografi har utgjort underlag för analysen av den sociala identifikationen. Informanterna har efter hand delats in i olika grupper och subgrupper. De språkliga variabler som uppvisar en variation har

¹ Ursprungligen gjordes 103 intervjuer, men 97 återstår efter att några har sållats bort på grund av dålig ljudkvalitet.

² Idén till vissa frågor om fritidsvanor har hämtats från en enkät som Björn Andersson (2002), Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet, använde i ett avhandlingsprojekt om hur Göteborgs ungdomar rör sig i offentliga miljöer.

TABELL 4.1:1. *Frågeunderlag för intervjuer.*

 Intervjufrågor (indelning i åtta frågeblock)

a) Kläder, stil

1. Varför har du just de här kläderna på dig?
2. Vilka färger använder du mest? Varför?
3. I vilka affärer köper du helst kläder, skor, väskor etc.?
4. Är några speciella märken viktiga?
5. Vilken stil har du?

b) Musiksmak, radiovanor

6. Vilken typ av musik lyssnar du mest på?
7. Vilka tre artister eller grupper är dina favoriter?
8. Vilken radiokanal lyssnar du mest på?

c) Sport, motion, idrott

9. Idrottar eller sportar du någonting?
10. Hur ofta i så fall?

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

11. Vad gör du oftast på vardagskvällarna (måndag–torsdag)?
12. Vad gör du oftast på helgerna (fredag kväll–söndag)?
13. Är du aktiv i någon förening?

e) Umgås, fest, bio

14. Vart går du om du ska på bio eller festa?
15. När du umgås med kompisar, var träffas ni oftast?
16. Vilka program går (eller vad gör) dina tre bästa kompisar?
17. Var bor du? (Om Alingsås – vilken stadsdel?)
18. Var bor dina tre bästa kompisar? (Om Alingsås – vilka stadsdelar?)

f) Kaféer

19. Går du ofta på kafé?
20. Vilket eller vilka kaféer går du oftast till?
21. Varför går du (eller går du inte) på kafé?

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

22. Hur ofta åker du till Göteborg?
23. Vad gör du där?
24. Känner du mycket folk i Göteborg?
25. Åker du ofta till någon annan ort i Västsverige?
26. Vad gör du där?
27. Har du bott där du bor i hela ditt liv?
28. Om inte – var har du bott förut, hur gammal var du när du flyttade dit?

h) Utbildning, framtiden

29. Skulle du hellre vilja bo någon annanstans – i så fall var?
 30. Vad vill du göra efter gymnasiet?
 31. Vad tror du att du gör om tio år?
 32. Har du familj då? Är det viktigt?
 33. Vill/ska du göra lumpen? [*följdfråga till vissa pojkar*]
-

jag räknat manuellt med hjälp av scheman. Variationen har sedan bearbetats statistiskt i programmet *StatView* 4.01, där även de sociala faktorerna har matats in. I vissa fall har även konkordansprogrammet *Conc* använts till beräkning av enstaka beläggs frekvens.

Informanternas anonymitet skyddas genom att de presenteras med fingerade namn i avhandlingen. Under arbetet med materialet har de dessutom fått koder som anger programtillhörighet, kön och en siffra för nummerordning inom programmet, men här presenteras de inte med hela koden. Till det fingerade förnamnet läggs dock en bokstav som ser ut som en efternamnsinitial, men som betecknar vilken programtyp de går på. "Y" står således för yrkesförberedande program (t.ex. Alice Y. och Adam Y.), "M" för mellangruppen (t.ex. Agnes M. och Anton M.), och "S" anger studieförberedande program (t.ex. Ada S. och Anders S.).

4.1.1. Urval av informanter

Informanterna består av 49 flickor och 48 pojkar fördelade på tio program, eller grenar av program, med åtta till elva elever från varje. Dessa tio olika program/grenar har sedan delats in i tre grupper: yrkesförberedande, studieförberedande och en mellangrupp (indelningen i olika kategorier diskuteras mer ingående i avsnitt 4.2 nedan). Fördelningen av informanter mellan olika programtyper och mellan könen redovisas i tabell 4.1:2. Antalet informanter har bedömts som tillräckligt stort för att statistiska beräkningar ska vara tillförlitliga och för att det ska vara möjligt att urskilja olika grupper och subgrupper med skillnader i språkliga, sociala och livsstilsmönster.

TABELL 4.1:2. *Informanterna fördelade på programtyp och kön.*

	Yrkesförberedande program	Mellangruppen	Studieförberedande program	Samtliga
Flickor	6	17	26	49
Pojkar	22	13	13	48
Samtliga	28	30	39	97

Alströmergymnasiet hade vid inspelningstillfället 1998 ca 1 400 elever fördelade på fjorton nationella program, samt en rad grenar och lokala

varianter av vissa program.¹ De informanter som ingår i materialet utgör ett stratifierat slumpmässigt urval, där de sociala faktorer som ligger till grund för stratifieringen är programval och kön. Bland de program som ingår finns en stor spridning, dels mellan mer eller mindre praktiska eller teoretiska program, dels mellan program med olika jämn eller ojämn könsfördelning i klasserna. I samråd med några av lärarna på skolan strävade jag dels efter en spridning mellan olika typer av program och grenar, dels efter att få sammansättningen av kvinnliga och manliga informanter från olika program att ungefär återspegla den faktiska könsfördelningen på respektive program eller gren.

Vilka klasser som kom med i undersökningen beror till viss del på vilka lärare jag kände sedan tidigare (jag har själv varit elev på skolan, vilket underlättade kontakten med rektor, lärare och elever), vilka de i sin tur hade kontakt med, eller helt enkelt vilka som råkade befinna sig i närheten när jag gick runt i skolans olika lärarrum och sökte efter lärare som hade möjlighet att avsätta lektionstid till mina intervjuer. De elever som deltog utvaldes på delvis olika sätt. I ett par mindre klasser fick jag intervjua hela gruppen, i några fall märks det på intervjuaren att två eller tre kompisar har gått efter varandra, och i ett fall valde läraren en del av informanterna för att få ett tvärsnitt av klassen (musikesteterna, där eleverna har olika inriktningar som rock, jazz eller klassisk musik), men i de flesta fall var informanterna frivilliga. Få hade något emot att få gå ifrån lektionen en stund eller offra en stund av en håltimme, och överlag speglar informanterna många olika personlighetstyper. Det var alltså inte bara de mest pratglada och öppna som kom, utan det var lika vanligt att jag fick arbeta hårt på att få en avslappnad situation, där de vågade prata inför mikrofonen.

¹ I den treåriga svenska gymnasieskolan runt år 2000 väljer man ett program som man följer under tre år. Ofta finns det även olika grenar och inriktningar inom programmen att välja under ett eller flera år, liksom möjligheter till individuella val av ämnen. Ett program kan definieras som en kombination av ämnen som ska studeras. På alla program finns ett minimum av kärnämnen (bl.a. svenska, engelska, matematik och samhällskunskap) och därutöver har varje program sina karaktärsämnen. Det finns 16 nationella program (1998) och de flesta enskilda gymnasieskolor har därutöver några lokala varianter. Valmöjligheterna är alltså stora och det finns allt från direkt yrkesförberedande, praktiska program till utpräglat teoretiska program som förbereder för universitetsstudier. Däremellan finns det givetvis olika gradskillnader. Exempel på praktiska program är industri- och omvårdnadsprogrammen, medan de naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga programmen är exempel på teoretiska. Exempel på grenar finns på det samhällsvetenskapliga programmet, där man på Alströmerskolan läsåret 97/98 kunde välja mellan fem grenar: ekonomisk, samhällsvetenskaplig, humanistisk, turism och den s.k. Europaklassen (med undervisning och litteratur på engelska i vissa ämnen).

Detta skulle kunna innebära att intervjuerna fick en formell prägel med låga frekvenser av dialektala drag, men mitt intryck av intervjuerna är snarare att de håller en förvånansvärt hög dialektal nivå. Intervjuernas förhållandevis korta längd (i genomsnitt 11 minuter) innebär dock att de kan karakteriseras som omsorgsfull stil (eng. *careful style*), då det brukar behövas längre tid innan en mer informell inspelningssituation kan uppnås.

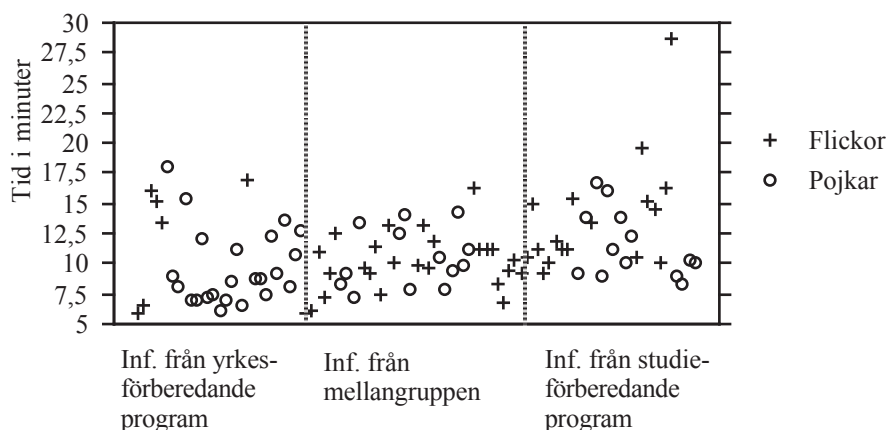
Grupperna av elever från samma program eller gren går i många fall även i samma klass, med några undantag: Informanterna på Individuella programmet kommer från år ett till tre, och två individer har inte uppgivit vilket år de går. Av informanterna på Industriprogrammet går sju stycken första året, två går andra och en går tredje, men de arbetar ofta samtidigt i verkstaden över årskursgränserna. Musikesteterna kommer från två klasser, fyra från första årskursen och fem från andra, samt en sjätte andraringare som går ett annat nationellt program men har musik som tillval och läser ihop med de andra fem andraringarna. Eleverna på Naturvetenskapsprogrammet kommer från tre parallellklasser, men de går i samma grupp i ett tillvalsämne.

Inspelningarna genomfördes under vårterminen 1998 och informanterna är födda mellan 1978 och 1981. Ca hälften (47 individer) var 17 år under inspelningsåret, en tredjedel (32 individer) var 18 år, fjorton informanter var 19 år och två var 20 år. En har inte uppgett ålder. De är fördelade med drygt hälften (52) i årskurs 1, 39 i årskurs 2 och fyra individer i årskurs 3. Två har inte angivit årskurs. De åldersskillnader som finns mellan eleverna räknar jag inte med som en relevant variabel i det här sammanhanget. De flesta är 17–18 år (83 %) och en klar majoritet går i årskurs 1 och 2 (90 %). Jag betraktar därför informanterna som en relativt enhetlig grupp vad gäller ålder och årskurs – det är snarare val av program och andra sociala faktorer som är mer avgörande för språket.

4.1.2. Intervjuernas längd

Intervjuerna varade i genomsnitt 11,0 minuter, men den individuella variationen är mycket stor. I figur 4.1:1 illustreras spridningen i intervjuernas längd, där varje informant symboliseras med ett kors (flickor) eller en ring (pojkar). Genomsnittstider för programtyper och kön återfinns i tabell 4.1:3 nedan. De kortaste intervjuerna är 5,9 min. (två flickor, yrkesförberedande program) och 6,2 min. (flicka och pojke, yrkesförberedande program), och de längsta är på 28,7 min. (flicka, studieförberedande program) 19,7 minuter (flicka, stu-

dieförberedande program), 18,0 min. (pojke, yrkesförberedande program) och 16,9 min. (flicka, yrkesförberedande program).

FIGUR 4.1:1. *Tid, spridning på kön och programtyp.*

Skillnaden i genomsnitt mellan könen är en dryg minut, med 11,7 min. för flickor och 10,4 min. för pojkar, men den individuella variationen inom könen är betydligt större. Det finns tidsskillnader mellan de enskilda programmen, men spridningen är stor även inom programmen. En något tydligare skillnad finner man mellan de två ytterpolerna, informanter på yrkesförberedande respektive studieförberedande program (tabell 4.1:3 och figur 4.1:1). I figur 4.1:1 går det att skönja en tendens mot fler korta intervjuer i den vänstra delen, där representationer för informanter på de yrkesförberedande programmen finns, och mot fler långa intervjuer till höger, där informanter på de studieförberedande programmen är representerade.

TABELL 4.1:3. *Genomsnittstid, kön och programtyp.*

	Yrkesförberedande program	Mellangruppen	Studieförberedande program	Samtliga
Flickor	12,3	10,0	14,0	11,7
(n)	(n 6)	(n 17)	(n 26)	(n 49)
Pojkar	9,5	10,6	11,5	10,4
(n)	(n 22)	(n 13)	(n 13)	(n 48)
Samtliga	10,1	10,1	12,2	11,0
(n)	(n 28)	(n 30)	(n 39)	(n 97)

P. <0,0001 för samtliga celler i χ^2 -test. ("P." står för sannolikhetsvärde, "n" för antal individer.)

4.1.3. *Transkriptioner*

Intervjuerna har transkriberats relativt grovt med en talspråksanpassad standardortografi i *syncWRITER*. Transkriptionsprincipen bygger på den anpassade CA-metod som använts i ”Korpus Gruppsam” och GSM-projektet (Nordenstam 1994:223, Wirdenäs 2002:52 f.), men eftersom mitt syfte inte är samtals- eller diskursanalytiskt har jag valt en mycket förenklad transkription.

Metakommentarer skrivs med versaler och ligger på separata rader i transkriptionen. De få metakommentarer som förekommer anger skratt, störande buller, längre pauser och liknande. Korta pauser och mikropauser markeras med kommatecken, mest för att underlätta läsningen eftersom de ofta avgränsar satser, fraser eller avbrutna tankegångar. Intonation, röststyrka, tonläge osv. har inte markerats. Dock har stark emfas markerats med halvfet stil vid enstaka tillfällen, och citat eller pseudocitat markeras med citationstecken. Parentes runt ord anger att transkriptionen är osäker, svår- eller ohörbara sekvenser anges med (xxx).

Talspråksanpassningen av ortografin är begränsad till vissa ofta förekommande ord. De vanligaste talspråksanpassade orden är: *dom* för ’de, dem’; *de* för ’det’; *e* eller *ä* för ’är’; *va* för ’vara, var (pret.), vad’; *mycke* för ’mycket’; *å* för ’och, att (inf.)’; *sej* för ’sig’; *sär, såär, sådär, sånaär* för varianter av ’så här, så där, sådana här’. Även talspråksanpassad böjning förekommer, som *byxer* för ’byxor’ och *orka* (pret.) för ’orkade’. Om ett ord uttryckligen uttalas som det normalt stavas, så återges det med standardortografi. ’Jag’ återges i allmänhet som *jag*, då det är risk för sammanfall med ’ja’. Vid övriga sammanfall mellan former framgår tolkningen oftast klart av sammanhanget. Exempel på detta är om *va* ska tolkas som verb eller pronomen, som i ”försöker väl *va* ganska modern” (Anneli S.) och ”ja de finns ju punkare å, *va* finns de mer” (Annika M.), eller om *å* är en konjunktion eller ett infinitivmärke som i ”blått *å* svart” (Calle M.) och ”de går *å* kombinera” (Bjarne M.).

Intervjufrågorna är sammanfattade med nyckelord, eftersom samtliga informanter har fått samma frågor i ungefär samma ordning. Endast i de fall där jag har formulerat mig mycket annorlunda, eller ställt följdfrågor som inte ingår i mallen, har mina frågor transkriberats mer utförligt.

4.1.4. Att undvika observationsparadoxen

Inom sociolingvistikens diskuterar ofta begreppet *Observer's Paradox* som myntades av William Labov, vilket i korthet innebär att det naturliga språkbruk man som språkforskare önskar undersöka påverkas negativt av att man själv är närvarande. "[O]ur goal is to observe the way people use language when they are not being observed" (Labov 1972c:61). Risken är alltför hög att informanterna anpassar sitt språk efter situationen med en forskare och eventuell utrustning närvarande. Å andra sidan kan det vara en omöjlighet att komma åt det naturliga språkbruket utan att själv vara närvarande, och utan att informanterna vet om att exempelvis en bandupptagning pågår, eftersom etik och lagstiftning inte tillåter dolda inspelningar. Det finns dock en rad faktorer som har påverkat mitt val av metod, och som gör att jag tror att jag har kunnat undvika de största problemen med observationsparadoxen.

Frågornas karaktär och innehåll rör ungdomars liv och vardag i hög grad, varför jag hoppades att intervjusituationen kunde upplevas som otvungen och att de flesta informanterna skulle prata mycket och engagerat. Jag ställde inte heller några direkta frågor om deras språk eller dialekt, för att undvika att inleda dem i funderingar som kunde få dem att medvetet anpassa sitt språkbruk. Det syfte med undersökningen som jag uppgav för dem i samband med intervjuerna var delsytet att analysera social identifikation på grupp- och individnivå, genom att jag presenterade intervjun som en undersökning om ungdomskultur.

Det faktum att jag själv är alingsåsare hoppades jag också skulle underlätta. Även om jag talar en relativt utjämnad dialekt, eller möjligen snarare regional standard, och det vid inspelningstillfället var drygt tio år sedan jag flyttade från Alingsås, så ligger mitt idiom nära informanternas. Risken för att de anpassar sitt språk till exempelvis ett mer standardsvenskt, var alltså mindre än om intervjuaren hade talat en helt annan dialekt. Dessutom känner jag till skolan, många av lärarna och de olika platser, föreningar m.m. som ungdomarna kunde komma att prata om i intervjuerna, vilket skulle kunna underlätta för dem att berätta om sådana ting om de märkte att jag förstod vad de pratade om. De två sistnämnda faktorerna, min egen dialekttillhörighet och lokalkännedomen, låg också till grund för valet av just Alingsås som plats för undersökningen.

En tredje faktor som skulle kunna påverka intervjuerna i positiv riktning var min ålder. Eckert påpekar:

Age stratification presents a seemingly enormous barrier to the establishment of engagement and trust between a researcher and an adolescent population. [...] kids tend to view adults as carriers and enforcers of norms. One way of overcoming this age difference is to minimize it, by being or appearing young, presenting oneself as in roughly the same life stage (see Cheshire 1982). (Eckert 1997:59)

Min förhoppning var att jag med mina 30 år kunde framstå som om inte ung så åtminstone ungdomlig i en gymnasists ögon. I och med att jag inte hade en lärar- eller föräldraroll, utan också fortfarande var student, hoppades jag kunna uppfattas som en person som visserligen är vuxen, men som ändå kan vara på ungefär samma nivå i livet som en gymnasist.

De olika försöken att motverka observationsparadoxen slog olika väl ut. Mitt intryck är, att strävan efter en otvungen intervjusituation med hjälp av frågeinnehållet fungerade relativt bra. Som tidigare har kommenterats fick jag ibland kämpa hårt för att få en avslappnad situation, när informanten var blyg eller omeddelsam, men det var också många intervjuer som utvecklades till samtal där det märktes att informanten engagerades av ämnet. (Vid några tillfällen fick jag ta emot förtroenden efter att bandspelaren stängts av eller efter att informanten försäkrat sig om att anonymiteten skulle skyddas, och en informant uttryckte önskemål om att få bli intervjuad igen och berätta mer.) Mina förhoppningar att det skulle märkas att jag är alingsåsare och uppfattas som relativt ung fungerade inte alltid, jag presenterade mig som doktorand från Göteborgs universitet men insåg i efterhand att jag också kunde ha gjort det tydligare från början i alla intervjuer att jag själv har gått på Alströmergymnasiet och att rollen som doktorand är mer lik studentens än lärarens. Min uppfattning är dock att det språk som informanterna använder i intervjuerna speglar ett språkbruk som är mer omsorgsfullt än vardagligt (t.ex. är inslaget av svordomar litet), men präglas av en låg grad av formalitet.

4.2. Sociala bakgrundsfaktorer

För att kunna göra någon form av kvantitativ analys har jag valt att göra en indelning av mer eller mindre beständiga sociala faktorer, som i sin tur delas in i olika kategorier, vilka ger en bild av informanternas sociala bakgrund. I analysavsnitten i kapitel 5–8 analyseras de språkliga variabelernas relation till begränsade uppsättningar sociala bakgrundsfaktorer. I lokalgradsbedömningen i kapitel 5 används endast tre faktorer (kön, programtyp och bostadsort), vilka sedan utvidgas i

kapitel 7–8 där både sociala och språkliga variabler analyseras på ett mer ingående sätt och bearbetas statistiskt. (I kapitel 6 diskuteras variabler med belägg som är för få för att användas i statistiska analyser.)

De sociala faktorer som används i kapitlen 7–8 är följande, mer eller mindre beständiga, bakgrundsfaktorer:

- kön;
- programtyp (baserat på statistik över socioekonomisk bakgrund);
- kön/programtyp i kombination;
- bostadsorter i hela undersökningsområdet (indelning baserad på geografi och urbaniseringsgrad);
 - hemvist inom Alingsås centralort (indelning baserad på socioekonomiska och geografiska förhållanden);
 - livsstilsgrupper (baserat på en tvådimensionell värderingskarta i stället för hierarkisk rangordning).

De uppräknade faktorerna bygger på fyra grundfaktorer: kön, program, geografi och livsstil. Därav har kön och programtyp kombinerats till en ny faktor och den geografiska faktorn har delats i två. Den senare är uppdelad i en övergripande indelning av hela området, som främst bygger på geografiska avstånd och grad av urbanisering (småstäder, tätorter, landsbygd), och en indelning av Alingsås stad i tre områden, som utöver geografiska områden baseras på socioekonomiska skillnader mellan stadsdelar.

Inga av de faktorer som jag här betraktar som beständiga är helt orubbliga eller bestående, men de är ändå relativt sett stabila i en tonårings liv. Minst stabil och lättast att byta är troligen livsstilsfaktorn, eftersom den bl.a. innehåller många ytliga val som klädstil och fritidsintressen. Samtidigt omfattar livsstilen även mer djupgående värderingar, som attityder till fortsatta studier och vilja att bo kvar i småstaden eller att flytta, vilket innebär att ett fullständigt livsstilsbyte är något omvälvande som inte kan ske över en natt.

De sociala faktorerna beskrivs och diskuteras i de följande avsnitten.

4.2.1. *Kön*

Jag väljer i denna avhandling att av praktiska skäl dela in informanterna i kategorierna flickor och pojkar. Kategoriseringen bygger dels på mina egna konventionella uppfattningar om biologiskt kön och iakttagelser av informanternas utseende och röst, dels deras egna uppgifter på den enkät de fick i början av intervjuerna (uppgifter om program,

klass, namn, kön och födelseår), där jag gav alternativen 'kvinna' och 'man' att välja mellan.¹

Valet att utgå från biologiskt kön för indelningen är, som diskuteras i avsnitt 2.2, inte självklart om modern genusteori beaktas. Min utgångspunkt är att informanterna lever i en ungdomskultur där könsidentitet är en social konstruktion, men att denna konstruktion baseras på uppfattningar om tillhörighet till biologiskt kön och att det biologiska könet i en småstadsskola är en mycket tungt vägande faktor för hur flickor och pojkar beter sig och förväntas bete sig, såväl språkligt som ur andra kulturella aspekter. Genom att, utöver analyser baserade på enbart kön, kombinera kön med programtyp och att göra en livsstilsanalys (där kön är en av de faktorer som ingår), strävar jag efter att närma mig en mer nyanserad bild av hur språk och kön samvarierar med andra sociala faktorer.

4.2.2. *Programtyp*

Det har varit ett medvetet val att undvika direkta frågor om informanternas familj i intervjuerna, eftersom mitt fokus ligger på att kartlägga fler viktiga faktorer utöver föräldrarnas socialgrupp som kan förklara lingvistisk variation. En anledning är att jag vill veta hur mycket man själv kan påverka sin sociala status under gymnasietiden, då många viktiga val inför framtiden avgörs. Genom programvalet och utifrån tillgänglig forskning och statistik (se avsnitt 2.3.3), kan jag dock utgå ifrån att en stor del av informanterna på studieförberedande program har föräldrar med relativt hög utbildning och att flertalet informanter på yrkesförberedande program har föräldrar med kort eller ingen eftergymnasial utbildning. Informanterna på program i mellangruppen bör ha föräldrar med mer blandad utbildningsbakgrund.

I avsnitt 4.2.2.1–4.2.2.3 följer beskrivningar av de tre programtyper som informanterna har delats in i, yrkesförberedande program, mellangruppen och studieförberedande program. Därefter följer i avsnitt 4.2.2.4 en kort diskussion om könsfördelning inom programtyperna.

¹ När jag arbetade med indelning av informanterna i olika kategorier var informanternas egna uppgifter om könstillhörighet viktiga, eftersom jag inte såg dem framför mig eller lyssnade på inspelningarna, utan endast hade enkäter och transkriptioner framför mig. Förnamn är inte alltid könsspecifika, varför informanternas namn inte räckte som grund för könskategorisering.

4.2.2.1. *De yrkesförberedande programmen*

I denna grupp ingår Individuella programmet (Iv), Bygg- och anläggningsprogrammet, Gren för hus och anläggning (Bp) och Industriprogrammet, Gren för industri (Ip).

I bygg- och industriprogrammen ingår arbetsplatsförlagd utbildning som en obligatorisk del av programmen och de ger allmän behörighet till högskolan, möjlighet finns att som individuellt val välja kurser som ger särskild behörighet. De ger med andra ord både en grund för yrkesverksamhet inom programmets specialområde direkt efter gymnasiet, samtidigt som möjlighet till vidare studier finns. Bland informanterna är det få som siktar på högskolestudier, men ett flertal vill vidareutbilda sig inom bygg- eller industribranschen.

Individuella programmet är ett gränsfall, men jag räknar in det i kategorin yrkesförberedande. Det ger möjlighet för dem som inte har full behörighet från grundskolan att komplettera sin behörighet för att kunna fullfölja ett nationellt program. Orsakerna kan vara alltifrån skoltrötthet till att invandrare har bott kort tid i Sverige och behöver lära sig mer svenska innan de kan följa ett nationellt program. Bland informanterna finns också en elev som är inskriven på ett av de nationella yrkesförberedande programmen, men som följer det i sin egen takt inom ramen för det individuella programmet. Det är alltså inte ett direkt yrkesförberedande program, men största delen av de sökande har låg studiemotivation och få går vidare till de studieförberedande nationella programmen. Därför anser jag att Individuella programmet kan kategoriseras som ett yrkesförberedande program i denna undersökning.

4.2.2.2. *Mellangruppen*

Till denna grupp räknas Barn- och fritidsprogrammet, fritidsgren (Bf), Omvårdnadsprogrammet (Op), Estetiska programmet, musikgren (Es) och Samhällsvetenskapsprogrammet, turismgren (Sptu). Barn och fritid och Omvårdnad hör till dem som brukar anses vara praktiska program medan Estetiska och Turismgrenen skulle kunna räknas som teoretiska. Dessa fyra utgör dock på många sätt en mellangrupp eftersom de inte är enbart yrkes- eller studieförberedande. Bf, Op och Sptu har dessutom den gemensamma nämnaren att de förbereder för olika typer av serviceyrken och uppgifter där man arbetar med människor. Detta skiljer sig från de renodlade yrkesprogrammen, som inriktas mot produktion och arbete med maskiner, och mot de mer renodlat

studieförberedande, där högskolestudier kan förberedas på en mer teoretisk nivå. I en jämförelse med det tidigare linjebaserade gymnasiet motsvarar programmen inom mellangruppen några av de då tvååriga linjerna, medan de studieförberedande motsvarar dåvarande treåriga linjer.

Eleverna på Bf och Op får ”grundläggande kunskaper för arbete med människor i alla åldrar inom pedagogiska och sociala yrkesområden samt inom kultur- och fritidssektorn” respektive ”grundläggande kunskaper för arbete i verksamheter inom hälso- och sjukvård samt vård och omsorg” (www.school.alingsas.se/alstromer). Men programmen är även förberedande för högskolestudier och flertalet av informanterna funderar på att läsa vidare till exempelvis idrottslärare eller polis (Bf), sjuksköterska, ambulanssjukvårdare eller läkare (Op). På den fritidsgren som informanterna på Bf har valt finns det fler pojkar än på den nästan helt flickdominerade inriktningen mot pedagogisk och social verksamhet.

Estetiskt program, musikgrenen utgör ett tydligt gränsfall mellan yrkes- och studieförberedande: ”Estetiska programmet är både ett teoretiskt och ett praktiskt program” (ib.). Det finns möjlighet att välja arbetsplatsförlagda delar under utbildningen, men det är inte obligatoriskt. Samtidigt läggs stor vikt vid kärnämnen och vid att eleven inte ska ”enbart vara låst till framtida yrken inom musikens värld” (ib.). Det finns också stor spännvidd bland informanterna vad gäller framtidsplaner, allt från att söka operasångarutbildning till att försöka slå igenom med det egna rockbandet.

Turismgrenen av Samhällsvetenskapsprogrammet skulle kunna räknas till de studieförberedande, men skiljer sig från andra grenar av samma program. Det har en tydlig inriktning mot att förbereda för serviceyrken inom turism- och resebranchen, och informanterna är mindre motiverade till fortsatta högskolestudier än de som går andra grenar av Sp. Studierna är också upplagda på ett annat, projektbaserat, sätt än den mer traditionella undervisningen på övriga grenar. En av lärarna kallade i ett samtal turismgrenen för ”samhäll light” och en annan jämförde den med linjegymnasiets tvååriga sociala linje.

4.2.2.3. *De studieförberedande programmen*

Till denna grupp räknar jag Naturvetenskapsprogrammet (Nv) och två grenar av Samhällsvetenskapsprogrammet: Humanistisk gren (Sphu) och Europaklass (Speu).

Denna kategori är den som är lättast att avgränsa: ”Samhällsvetenskapsprogrammet är tillsammans med det naturvetenskapliga programmet enbart av studieförberedande karaktär” (www.school.alingsas.se/alstromer). På den humanistiska grenen finns möjlighet att välja flera moderna språk liksom latin och klassisk grekiska. Europaklassen innebär att litteraturen i ett flertal ämnen är på engelska i årskurs 2 och 3. De elever från Nv som har intervjuats går i olika klasser, men har det gemensamt att de har dataprogrammering som tillval (jag fick möjlighet att intervjua dem i ett rum som gränsade till datasalen).

4.2.2.4. Könsfördelning inom programtyperna

Indelningen i programtyper är inte helt oavhängig kön, även om det inte utgör någon bas för indelningen. Som framgår av tabell 4.1:2 är fördelningen mellan flickor och pojkar jämn i hela materialet, men mellan de olika programtyperna skiljer det sig kraftigt åt. Gruppen informanter på yrkesförberedande program är pojkdominerad (79 %, 22 av 28), medan det finns en övervikt av flickor på studieförberedande program (67 %, 26 av 39). Jämnast är fördelningen inom mellangruppen, där det finns 57 procent flickor och 43 procent pojkar (17 resp. 13 av 30). Som tidigare nämnts återspeglar fördelningen ungefär den reella könsfördelningen på programmen och har åstadkommit genom ett stratifierat slumpmässigt urval (avsnitt 4.1.1).

I de fördjupade analyserna av språkliga variabler finns en risk att den ojämna könsfördelningen påverkar resultatet, när val av varianter korreleras med programtyp. Å andra sidan kan man betrakta könsfördelningen som en aspekt av den sociala faktorn programtyp i stället för ett problem. Flertalet av yrkesprogrammen förbereder för traditionellt mansdominerade yrken inom bygg, industri, verkstad m.m., vilket medför att dessa program på många sätt utgör en traditionellt manlig diskurs. Förberedelser för traditionellt kvinnodominerade yrken inom exempelvis vård, omsorg och skola återfinns på program i mellangruppen och de studieförberedande programmen (främst det samhällsvetenskapliga). Det är också något fler flickor än pojkar som går vidare till längre utbildningar på högskola och universitet, varför de studieförberedande programmen idag kan ses som en i stora delar kvinnlig diskurs (*Ungdomsstyrelsens utredningar* 18, 2000:24–25).

4.2.3. *Kön/programtyp*

En indelning baserad på enbart kön blir alltför grov, då skillnader inom grupperna flickor och pojkar kan vara stora. Kön är en mycket viktig faktor i tonåringars identitetskonstruktion, men den samverkar med andra faktorer som programtyp. Som diskuteras ovan är inte heller faktorn programtyp helt könsneutral.

Ambjörnsson (2004) skildrar och problematiserar hur två flickgrupper på en gymnasieskola i en Stockholmsförort skiljer sig diametralt åt i hur de konstruerar sin könsidentitet, bl.a. beroende på att de går två olika program (Barn och fritid resp. Samhällsvetenskapligt), se vidare diskussion i avsnitt 2.2.2. Hennes studie visar på ett mycket tydligt sätt att det finns mer än ett sätt att "göra kön" på (*do gender*), dvs. konstruera könsidentitet, för unga flickor idag, och den ger stöd åt min strävan att genom att kombinera kön med programtyp söka finna en mer rättvisande bild av hur språk och kön samvarierar.

4.2.4. *Geografisk indelning av hela området*

Bostadsorten har de flesta gymnasister låg möjlighet att påverka, eftersom det stora flertalet fortfarande bor hemma hos sina föräldrar. Ett fåtal har flyttat hemifrån, men det är endast en informant som har lämnat föräldrahemmet helt och dessutom är sambo. För de övriga som bor för sig själva handlar det mest om att de har lång resväg från föräldrahemmet till skolan i Alingsås och är inneboende eller har en liten lägenhet nära skolan men åker hem till föräldrarna över helgerna.

Undersökningsområdet är uppdelat i fem områden, som presenteras närmare i kapitel 3 och i figur 3.1:1, Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga, Gräfsnäs–Östadkulle, Alingsås och Västra Bodarna–Lerum. Indelningen av informanterna bygger på intervju svaren på frågorna om var de bor, om de har bott där hela livet och, om de har flyttat, var de bodde tidigare och när de flyttade. Sex informanter har uppgett att de bor på två ställen, t.ex. för att föräldrarna bor på skilda håll eller för att de är inneboende i Alingsås. I de fallen har jag valt att placera informanterna i den ort eller stadsdel de nämner först. Fyra av dem har varit explicita med att de tillbringar sin mesta tid på det ställe de nämnde först och med det som utgångspunkt har jag även placerat de andra på den plats de nämnde först.

Elva informanter har flyttat (själva eller med hela familjen) relativt nyligen, men de som har flyttat ett år eller kortare tid före intervju-tillfället kategoriseras efter den ort de bodde på tidigare. Denna av-

gränsning på ett år är vald utifrån att flertalet av dem som nyligen har flyttat, uttrycker att de har kvar en stor del av sitt sociala liv på sin förra hemort. Undantagna från ettårsgränsen är dock tre informanter med utländsk bakgrund, två från olika delar av före detta Jugoslavien som har flyttat upp till tio gånger under sina fem–sex år i Sverige och en västeuropeisk utbytesstudent, vilka har kategoriserats efter nuvarande bostadsort. Några av dem som nyligen har flyttat till Alingsås på grund av lång resväg från föräldrahemmet är mycket socialt aktiva i Alingsås, men flertalet av de nyflyttade rör sig mer på förra hemorten än den nya, vilket talar för att kategorisera dem efter den tidigare hemorten. Några är dessutom negativa till den ort de mer eller mindre har tvingats flytta till på grund av föräldrarnas nya arbeten eller liknande. Detta gäller särskilt två informanter som har flyttat från Flodatrakten (i området Västra Bodarna–Lerum), i synnerhet den ena är mycket negativ till Alingsås och åker till flickvännen och kompisarna i Floda och Lerum så ofta han kan.

Det finns även språkvetenskapliga skäl att dra en gräns vid ett år. De som flyttade för upp till ett år sedan var då som yngst 16 år och kan antas ha passerat den s.k. *kritiska perioden*, som är ett begrepp inom språkinlärningsforskning och avser den period i barn- och ungdomsåren som är kritisk för att man helt ska kunna lära sig en ny språkvarietet.

Labov (1972) has argued that, while children younger than eight appear to be certain to accommodate totally, there can be no assurance that, after the age of eight, children will become totally integrated into a new speech community. I would also add that, after the age of 14, one can be fairly sure that they do not. The problem years are eight to 14, with the degree of integration depending on many different social and individual factors. (Trudgill 1986: 34)

Fyra informanter bor på landsbygden relativt nära Alingsås, vilka har kategoriserats på två olika sätt. De som bor ca tre och fem kilometer nordost om staden (i Saxebäcken och Björkekärr) har jag fört till den informantgrupp som bor på landet norr om Alingsås (Gräfsnäs–Östadkulle). De bor inte på lantbruk men beskriver sina liv som förhållandevis rurala (den ena är en ensamvarg som fiskar mycket, den andra har häst och kan inte tänka sig att flytta in till stan) och de har större delen av sitt umgänge på olika ställen på landsbygden runt Alingsås. De två som bor ca fem km söder om staden (i Hjälpared) har jag däremot fört till de näraliggande stadsdelarna i södra+centrala Alingsås. De bor inte på landet på samma sätt som de två andra informanterna som bor nordväst om staden. Hjälpared har mer karak-

tären av en mycket liten förort till Alingsås och de båda som bor där är mer urbant orienterade och har sitt umgänge inne i staden.¹

I avsnitt 4.2.4.1–4.2.4.5 nedan redovisas fördelningen mellan kön och programtyper i de fem områdena. Könfördelningen är relativt jämn, med undantag för en majoritet flickor bland informanterna från Sollebrunn–Essunga och en majoritet pojkar bland dem från Västra Bodarna–Lerum. Fördelningen mellan programtyper är mer ojämn. Detta återspeglar ibland de socioekonomiska och demografiska förhållanden som råder i de olika områdena (se kapitel 3), men inte alltid. Det område där informanterna är mest ojämnt fördelade mellan programtyper är Herrljunga–Vårgårda, där flertalet återfinns i mellangruppen och endast en informant går på ett yrkesförberedande program. Man skulle kunna tänka sig att bostadsort och programtyp hade en tydlig korrelation, som att det skulle finnas en majoritet på yrkesförberedande program bland informanterna från Herrljunga–Vårgårda och Sollebrunn–Essunga, då arbetaryrken är överrepresenterade bland de vuxna i dessa områden (*www.mosaic.se*). Detta är dock inte fallet bland de informanter som ingår i avhandlingsmaterialet.

4.2.4.1. Informanter i Herrljunga–Vårgårda

I Herrljunga–Vårgårda bor det fjorton informanter. De är relativt jämnt fördelade mellan könen (sex flickor och åtta pojkar), men fördelningen mellan programtyper är ojämn. De flesta, nio stycken, går på ett program i mellangruppen, medan fyra går på studieförberedande program och en går på ett yrkesförberedande.

4.2.4.2. Informanter i Sollebrunn–Essunga

I Sollebrunn–Essunga bor tretton informanter. Detta är det område som har mest ojämn könsfördelning av informanter, med nio flickor och fyra pojkar. Fördelningen mellan programtyper är däremot jämn, med fyra informanter på yrkesförberedande program, fyra i mellangruppen och fem på studieförberedande.

¹ Dessa bedömningar bekräftades av Mosaic-livsstilarna. Saxebäcken och Björkekärr klassificeras i Mosaic-gruppen ”Landsbygd”, medan Hjälmed återfinns i samma Mosaic-grupp som Prästeryd i södra Alingsås, ”Medelinkomsttagare i villaområden”.

4.2.4.3. *Informanter i Gräfsnäs–Östadkulle*

Det bor tretton informanter i området Gräfsnäs–Östadkulle. De är jämnt fördelade mellan könen (sex flickor och sju pojkar). Närmare hälften (sex informanter) går på yrkesförberedande program, medan fyra går på program i mellangruppen och tre på studieförberedande.

4.2.4.4. *Informanter i Alingsås centralort*

I Alingsås finns 38 informanter. De är jämnt fördelade mellan könen (tjugo flickor och arton pojkar). Den största andelen (sexton informanter) går på program i mellangruppen, därefter följer tretton på studieförberedande och nio på yrkesförberedande program. Alingsåsinformanterna delas även upp efter områden inom staden, se avsnitt 4.2.5.

4.2.4.5. *Informanter i Västra Bodarna–Lerum*

Det bor 19 informanter i området Västra Bodarna–Lerum. De är ojämnt fördelade mellan könen, med en liten övervikt av pojkar (åtta flickor och elva pojkar). De flesta går antingen på yrkesförberedande program (åtta informanter) eller program i mellangruppen (sju informanter), och ett litet antal (fyra) går på studieförberedande program.

4.2.5. *Stadsdelar i Alingsås*

Alingsåsarna är den största gruppen av informanterna och de har delats in i tre grupper efter var de bor. Indelningen av hela området bygger huvudsakligen på geografiska avstånd och grader av urbanisering, men denna indelning baseras mer på socioekonomiska skillnader inom Alingsås. I avsnitt 4.2.5.1–4.2.5.3 nedan redovisas fördelning mellan kön och programtyper inom de tre områdena, samt en gradering av deras socioekonomiska status.

4.2.5.1. *Informanter i Alingsås norr+öster*

I Alingsås N+Ö bor fjorton informanter. De är relativt jämnt fördelade mellan könen (åtta flickor och sex pojkar) och mellan pro-

gramtyperna (fyra på yrkesförberedande program, fyra på mellanprogram, tre på studieförberedande). Andelen elever på yrkesförberedande program är dock större här än i de två andra områdena i Alingsås. Alingsås N+Ö har lägst socioekonomisk status av de tre Alingsåsområdena.

4.2.5.2. *Informanter i Alingsås centrum+söder*

Det bor elva informanter i Alingsås C+S. Könsfördelningen är jämn (sex flickor och fem pojkar), men majoriteten går på program i mellangruppen (sex informanter). Därutöver går en på ett yrkesförberedande och fyra på studieförberedande program. Alingsås C+S placeras i mitten i en rangordning av de tre Alingsåsområdenas socioekonomiska status.

4.2.5.3. *Informanter i Alingsås väster*

I Alingsås V bor tretton informanter. De är jämnt fördelade mellan könen (sex flickor och sju pojkar) och går antingen på program i mellangruppen eller på studieförberedande program (sex informanter på vardera). En informant går på ett yrkesförberedande program. Alingsås V har högst socioekonomisk status av de tre områdena.

4.2.6. *Livsstilsgrupper*

De 97 informanterna har delats in i sju livsstilsgrupper, som baseras på Ungdomsbarometern (1999a–e; www.ungdomsbarometern.se). Se avsnitt 2.5 för en diskussion om livsstilsanalys och figur 2.5:4 för en presentation av Ungdomsbarometerens värderingskarta. Namnen på de sju livsstilsgrupperna har modifierats något, epitetet är kortare och gruppen ”Sociala Sara”¹ betecknas som Party-Pia/Pelle för att undvika att ha två grupper med samma begynnelsebokstäver (”Sportige Stefan” motsvaras av Sport-Stefan/Stina). Ungdomsbarometerens grupp ”Natur-Niklas” är borttagen, men i gengäld har Gitarr-Janne/Jenny tillkommit.

Varje enskild informant har bedömts utifrån de värderingar, preferenser och livsstilsval som uttrycks i intervjusvaren, och har därefter

¹ Beteckningarna från Ungdomsbarometern återges med citationstecken, för att särskilja dem från avhandlingens modifierade beteckningar.

placerats i den livsstilsgrupp som ligger närmast. Indelningen i sju livsstilsgrupper utgör bas för kvantitativa beräkningar, men själva kategoriseringen har gjorts på kvalitativ väg utifrån tolkningar av intervjuerna. I Ungdomsbarometern och storskaliga analyser med Minervamodellen sker beräkningar på statistisk och matematisk grund, men här har jag bedömt en kvalitativ indelning som tillräcklig. Ungdomsbarometern består av en omfattande enkät med flervalsfrågor och listor med fenomen som ska poängsättas (åsikter, musikgrupper m.m.), vilket ger ett lämpligt underlag för kvantitativa beräkningar. I Alingsåsintervjuerna ställdes däremot öppna frågor, som bättre lämpar sig för kvalitativ analys. Dahl betonar att ytan och ytliga val är viktiga som symboler för värderingar och attityder, varför även korta svar på de ca 30 intervjufrågorna (tabell 4.1:1) ger omfattande information, som kan användas i denna typ av livsstilsanalys.

Den første og på sin vis vigtigste påstand er, at overflader er uhyre vigtige ikke i en banal materialistisk eller forbrugeristisk sammenhæng, men som "tænke-objekter". (Dahl 1998:17)

Gruppindelningen av informanterna genomfördes i flera steg. I Ungdomsbarometern (1999a–e) redovisas svenska ungdomars attityder i en lång rad frågor, och i de fall där någon eller några livsstilsgrupper särskiljer sig från genomsnittet ges sammanfattningar av livsstilsgruppernas attityder. I ett första steg sammanställde jag samtliga sådana sammanfattningar ur de fem huvudrapporterna och sorterade dem efter livsstilsgrupper. Steg två var att från denna sammanställning av värderingar i Ungdomsbarometern gallra ut allt som berörde de frågor som ingick i frågeunderlaget för intervjuerna. Sammanfattningar av dessa värderingar redovisas i bilaga 1.

I steg tre jämfördes de transkriberade intervjuvaren med sammanfattningarna, informant för informant, och var och en placerades i den livsstilsgrupp de hade mest likheter med. I steg fyra jämfördes de attityder och värderingar som framkom i avhandlingsmaterialet med Ungdomsbarometerens sammanfattningar, varefter grupperna modifierades för att bättre stämma överens med hur Alingsåsinformanterna gav uttryck för livsstilsval. Ungdomsbarometern är en rikstäckande studie och omfattar allt från de tre storstadsregionerna till glesbygd i skogsläna, och alla livssyttringar återfinns inte i Alingsåsområdet. Exempelvis beskrivs Ungdomsbarometerens "Kulturella Karin" som storstadstjej, vilket inte stämmer in på Alingsåsbor (även om flera av dem gärna vill bli storstadsbor efter gymnasiet). "Kulturella Karins" övriga värderingar har dock stora likheter med två av avhandlingens grupper

(Kafé-Karin/Kalle och Gitarr-Janne/Jenny). I steg fem jämfördes informanterna med de modifierade livsstilsgrupperna och delades slutgiltigt in i grupper. Noteringar för livsstilsgruppstillhörighet matades därefter in i databasen i *StatView*, och kunde användas i de statistiska beräkningarna av språkbruksval.

Modifieringen av Ungdomsbarometerns grupper innebar att en har tagits bort, "Natur-Niklas", medan en ny har tillkommit i avhandlingen, Gitarr-Janne/Jenny. Det var få informanter som passade in i "Natur-Niklas" medan väldigt många stämde relativt bra in på "Kulturella Karin". Bland de senare fanns det främst en faktor som gjorde gruppen heterogen: ungefär hälften går på kafé nästan dagligen, medan andra hälften sällan eller aldrig går ut och fikar. Lösningen blev att de som först kategoriserades som "Natur-Niklas" fördes över till de grupper som de bedömdes som näst mest lika (i de flesta fall "Aktiva Anna" eller "Kulturella Karin"). Därefter delades "Kulturella Karin" upp i Kafé-Karin/Kalle och Gitarr-Janne/Jenny. Den största skillnaden mellan dem är att de förra är flitiga kafébesökare och ofta uttrycker någon form av alternativt engagemang (t.ex. är medlemmar i Amnesty eller handlar kläder på UFF), medan de senare är mycket engagerade i någon form av musik- eller kulturutövande (ofta ett eller flera rockband).

De modifierade beteckningarna på livsstilsgrupperna består av ett epitets och två personnamn, som Aktiva Anna/Anders eller Teknik-Tobbe/Tova. Ungdomsbarometerns grupper har antingen ett kvinno- eller ett mansnamn, beroende på vilket kön som dominerar gruppen. Avhandlingens grupper har två namn, men det som placeras först återspeglar vilket kön som det finns flest individer av i den aktuella gruppen. Alla grupper domineras av ena eller andra könet, jämnast är det i tre grupper som består av en tredjedel flickor och två tredjedelar pojkar: Gitarr-Janne/Jenny, Medel-Mårten/Maria och Sport-Stefan/Stina. Därefter följer två grupper med fyra femtedelar flickor och en femtedel pojkar: Aktiva Anna/Anders och Kafé-Karin/Kalle. Den ojämnaste könsfördelningen återfinns i grupperna Party-Pia/Pelle och Teknik-Tobbe/Tova, med ca 90 procent flickor (Party-Pia/Pelle) respektive pojkar (Teknik-Tobbe/Tova). Könsfördelningen inom grupperna i Ungdomsbarometern uppvisar stora likheter med avhandlingens grupper, den största skillnaden är att det i avhandlingen finns en större andel pojkar i gruppen Aktiva Anna/Anders. Eftersom indelningen bygger på jämförelsevis få informanter i avhandlingen, är det dock vanskligt att jämföra siffrorna alltför ingående. I tabell 4.2:1 redovisas antalet informanter och könsfördelning i avhandlingens livs-

stilsgrupper, med siffror från Ungdomsbarometern 1999 som jämförelse (i kursiv stil).

Gruppernas storlek skiljer sig något åt, den största skillnaden utgörs av Medel-Mårten/Maria som är störst bland Alingsåsinformanterna med 21,7 procent, medan de endast utgör 10 procent i Ungdomsbarometern 1999. Detta kan sannolikt bero på att det undersökta området består av en småstad och mindre tätorter, där det inte finns lika mycket variation eller utrymme för mer extrema livsstilsuttryck och subkulturer som i större städer. Övriga grupper uppvisar mer lika proportioner i avhandlingen och Ungdomsbarometern. De som är minst i båda materialen är Kafé-Karin/Kalle och "Natur-Niklas" respektive Teknik-Tobbe/Tova och "Tekniska Tobbe" med 10–12 procent, medan övriga ligger mellan 14 och 19 procent.

TABELL 4.2:1. *Livsstilsgrupperna, könsfördelning i avhandlingen och Ungdomsbarometern (1999a–e).*

Livsstilsgrupp, Alingsås <i>Livsstilsgrupp, Ungd.b.</i>	Flickor n (%)	Pojkar n (%)	Totalt n (%)	(% av samtliga)
Aktiva Anna/Anders <i>"Aktiva Anna"</i>	11 (78,6) (92)	3 (21,3) (8)	14 (100) (100)	(14,4) (17)
Gitarr-Janne/Jenny	4 (33,3)	8 (66,7)	12 (100)	(12,4)
Kafé-Karin/Kalle <i>"Kulturella Karin"</i> <i>"Natur-Niklas"</i>	8 (80,0) (76) (44)	2 (20,0) (24) (56)	10 (100) (100) (100)	(10,3) (12) (10)
Medel-Mårten/Maria <i>"Medel-Mårten"</i>	7 (33,3) (38)	14 (66,7) (62)	21 (100) (100)	(21,7) (10)
Party-Pia/Pelle <i>"Sociala Sara"</i>	13 (92,9) (90)	1 (7,1) (10)	14 (100) (100)	(14,4) (19)
Sport-Stefan/Stina <i>"Sportige Stefan"</i>	5 (31,3) (28)	11 (68,8) (72)	16 (100) (100)	(22,7) (19)
Teknik-Tobbe/Tova <i>"Tekniska Tobbe"</i>	1 (10,0) (7)	9 (90,0) (92)	10 (100) (100)	(10,3) (12)
Samtliga	49 (50,5)	48 (49,5)	97 (100)	(100)

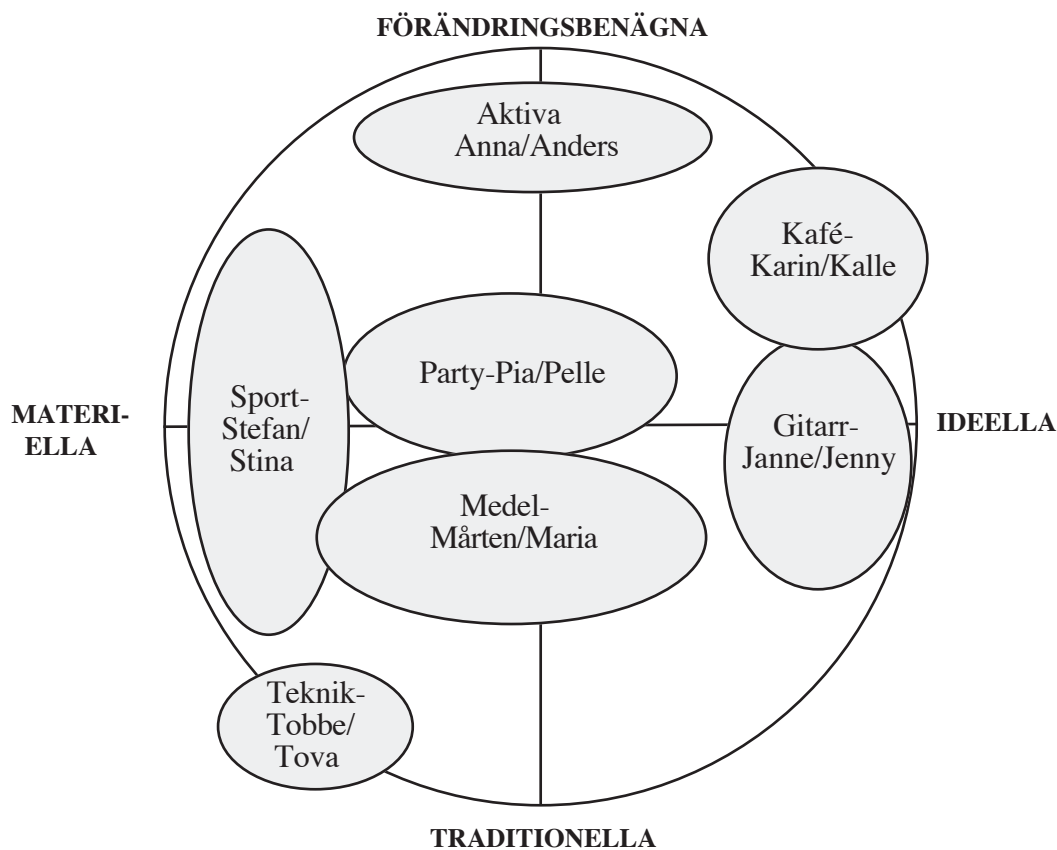
De olika livsstilsgrupperna kan placeras på en värderingskarta (figur 4.2:1), som illustrerar hur gruppernas attityder förhåller sig till värden längs axlarna förändringsbenägna–traditionella och materiella–ideella. De mest förändringsbenägna grupperna är Aktiva Anna/Anders och Kafé-Karin/Kalle, där den senare är mer ideellt inriktad än den förra. I dessa grupper återfinns de informanter som har någon form av samhällsengagemang, exempelvis vill några Aktiva Annor utbilda sig för biståndsarbete. De mest traditionella grupperna är Medel-Mårten/Maria och Teknik-Tobbe/Tova, där i synnerhet en stor

del av Teknik-Tobbarna bor i småorter och går på yrkesförberedande program. Mest materiella är informanterna i Sport-Stefan/Stina, där flertalet är karriärs- och prestationsinriktade. I den andra änden av den axeln återfinns Gitarr-Janne/Jenny och Kafé-Karin/Kalle, där de flesta vill satsa på musik, konst eller språk efter gymnasiet. I mitten återfinns Party-Pia/Pelle och, strax därunder, Medel-Mårten/Maria. Jämfört med Ungdomsbarometern har Party-Pia/Pelle och Medel-Mårten/Maria omvänd placering, vilket främst grundar sig på min bedömning av svaren på intervjufrågorna om framtidsplaner, där informanterna i gruppen Party-Pia/Pelle ger uttryck för mer förändringsbenägna attityder (intresse för fortsatta studier och utlandsjobb) än informanterna i Medel-Mårten/Maria (där de flesta inte har någon aning om vad de vill göra och flera helst skulle slippa jobba). I gruppen Medel-Mårten/Maria återfinns många informanter som idrottar mycket, men det som skiljer dem från informanterna i Sport-Stefan/Stina är att de inte är lika materialistiska och prestationsinriktade inom andra områden än sporten (t.ex. framtids- och yrkesplaner). Informanterna i Party-Pia/Pelle är mycket sociala, vilket märks på att umgänge är en av de viktigaste fritidssysselsättningarna och att de vill arbeta med människor på något sätt.

Alingsås alla kaféer har tidigare nämnts som ett viktigt inslag i stadens kultur, inklusive ungdomskulturen. I två av livsstilsgrupperna, Kafé-Karin/Kalle och Party-Pia/Pelle, går 70–80 procent av informanterna på kafé mellan en gång i veckan och två gånger varje skoldag, men det är stora skillnader mellan vilka kaféer de frekventerar. De kaféer som nämns kan delas in i tre kategorier efter hur de beskrivs: de alternativa, de trendiga och de vuxeninriktade. I kategorin alternativa finns Götas, som främst frekventeras av Kafé-Karin/Kalle. Det beskrivs av andra som det där humanister, esteter och punkare sitter. De trendiga kaféerna utgörs av Baudes, Precis och Puh's, som föredras av Party-Pia/Pelle och som beskrivs som trendiga av Party-Piorna själva. Vid tiden för materialinsamlingen var Precis nyöppnat, medan Puh's var det enda kvällsöppna i Alingsås. De övriga Alingsåskaféer som nämns i materialet har inte en lika utpräglad ungdomlig kundkrets enligt informanterna, varför de hädanefter kallas för de vuxeninriktade.

Även i den tredje flickdominerade gruppen, Aktiva Anna/Anders, är fikafrekvensen relativt hög (två femtedelar går veckoligen–dagligen), men där är det större variation på kaféer. Det som nämns av flest är Götas och några går till Baudes eller Precis, men därutöver nämns även några av de vuxeninriktade. Som senare framgår i de språkliga analyserna finns det skillnader i vilka språkliga val informanterna i

Kafé-Karin/Kalle, Party-Pia/Pelle och Aktiva Anna/Anders gör, och utöver andra livsstilsval som skiljer de två grupperna åt är det möjligt att även relatera fikafrekvens och val av kafé till språkbruket.

FIGUR 4.2:1. *Avhandlingens värderingskarta med livsstilsgrupper baserad på Ungdomsbarometern 1999a:13, figur 2.4:4.*

Nedan följer sammanfattningar av vad som främst utmärker de sju livsstilsgrupperna i avhandlingsmaterialet. Varje beskrivning avslutas med en kort sammanfattning av relevant livsstilsgrupp från Ungdomsbarometern (för längre beskrivningar av Ungdomsbarometerens grupper se bilaga 1).

4.2.6.1. *Aktiva Anna/Anders*

Den typiska Aktiva Anna/Anders är oftast en flicka som går på ett studieförberedande program och som bor i Sollebrunn, Alingsås C+S, Västra Bodarna eller Lerum. Hon är ganska modeintresserad, handlar oftast på HM eller KappAhl men kan någon gång köpa dyra märken

som Peak Performance eller Calvin Klein. Det finns en spännvidd vad gäller klädintresse mellan vad som uttrycks av Ada S. och Bosse S., som båda kategoriserats som Aktiva Anna/Anders, i exempel 4.2:1 och 4.2:2.

Exempel 4.2:1.

Ada S.: tycker man ska bry sej lite, att de ska va lite finare såär, mittemellan snob-barna å skejtarna

Exempel 4.2:2.

Bosse S.: de ska va päskkläder [ung. 'slappa kläder'], så man kan va sej själv

Musiksmaken är bred, allt från klassiskt till hiphop, men mest står radion på med pop och soul.

Aktiva Anna/Anders tränar volleyboll, innebandy, jympa eller dans två gånger i veckan, antingen för att tävla eller för att det är roligt. Därutöver är hon mycket aktiv på olika håll, t.ex. i elevråd, amatörteater eller en frikyrka. Hon har ett stort umgänge och går hellre på privatfester än på Hotellet.¹ Fikafrekvensen är näst högst (efter Kafé-Karin/Kalle och Party-Pia/Pelle), men det är större variation på vilka kaféer som gäller (det alternativa Götas, de trendiga Baudes och Precis eller något vuxeninriktat).

Hon trivs där hon bor men vill flytta till Göteborg för att gå på universitetet. Eventuellt flyttar hon tillbaka till småstaden efter studierna. Hon är ganska Göteborgsorienterad, åker dit ca två gånger i månaden, men åker även till andra orter i Västsverige ibland.

Hon vill bo utomlands en period, för att lära sig språk och kanske arbeta med biståndsarbete. Arbeten som nämns är läkare, biolog, något inom UD, journalist, psykolog, gymnasielärare, förskollärare, guide, skådespelare. Planerna och funderingarna är ofta många. Karriär och pengar lockar lite grann, men det är viktigt att jobbet är roligt och varierande.

Den stora skillnaden gentemot Kafé-Karin/Kalle och Party-Pia/Pelle är att Aktiva Anna/Anders, förutom att hon inte fikar lika ofta, är mer förändringsbenägen och mer karriärinriktad i yrkes- och studieval. Aktiva Anna/Anders motsvarar Ungdomsbarometerns "Aktiva Anna" och delar av "Natur-Niklas" (främst samhällsengagemang och studiemotivation):

¹ Det gamla stadshotellet i Alingsås är navet i stadens nöjesliv. Det har bytt namn och ägare under årens lopp, men kallas kort och gott Hotellet av alla informanter som nämner det. Där är det 18- och även 16-årsgräns någon gång i månaden, och de flesta av informanterna som går ut för att festa eller dansa brukar gå dit. 1998 fanns även en bar med 18-årsgräns (Martins Bar och Kök) och några andra restauranger nämns.

Aktiva Anna är en ambitiös tjej, i skolan, på jobbet och på fritiden. Skolan är viktig och vidareutbildning ofta självklar. Aktiva Anna siktar på arbeten som psykolog, formgivare, journalist eller programledare. Arbeta utomlands lockar också, då hon är [sic] gillar att möta nya människor och kulturer.

Aktiva Anna, som är en stadsbo, har många intressen som mer än fyller hennes tid. Hon är kreativ, utåtriktad och har åsikter om det mesta; åsikter som hon mer än gärna delar med sig av. (Ungdomsbarometern 1999a:10)

Natur-Niklas skulle kunna vara Natur-Nina – det finns nästan lika många tjejer som killar i den här gruppen. Det är en engagerad person, som vill förändra samhället. Högre utbildning är ofta självklar, för att så småningom få ett arbete som till exempel forskare, civilingenjör eller lärare. Ett intressant arbete är mycket viktigare än ett välavlönat, tycker Natur-Niklas, som allra helst skulle vilja arbeta med miljöfrågor.

Natur-Niklas är oftare än andra ungdomar engagerad i politiska partier och ideella organisationer. Han läser många tidningar och deltar gärna i politiska diskussioner. (Ungdomsbarometern 1999a:11)

4.2.6.2. *Gitarr-Janne/Jenny*

Gitarr-Janne/Jenny är i själva verket oftast en pojke som går på ett program i mellangruppen, helst estetiskt. Han kan bo var som helst i det undersökta området (men sällan i Alingsås V eller V. Bodarna–Lerum).

Han klär sig lite flummigt och hippie-inspirerat, eller rockigt i jeans och tröja. Kläderna är ofta second hand eller från Indiska, jeans köps dock på JC. (Gitarr-Jenny kan sy själv och skapa sin egen stil.) Han lyssnar på tung musik som hårdrock, hardcore eller amerikansk indie-rock. Därutöver förekommer blues, jazz, gospel, klassiskt, världsmusik, reggae, pop, 50–60-talsrock och progressiv rock. Han lyssnar hellre på P3 och P2 än kommersiella kanaler och tar avstånd från dansband, techno, hiphop och populärmusik.

Gitarr-Janne/Jenny hinner sällan motionera, musiken tar all tid. Han spelar bas, gitarr eller trummor i minst ett band och är med i en musikförening för att få replokal. Andra intressen är körsång, klassiska instrument som fiol eller flöjt, Alingsås musikteatersällskap, film och måleri. På helgkvällar repar han eller umgås med kompisar. Om han festar är det hellre på privatfester än på disko. Kafé går han i stort sett aldrig på (om det händer är det på det alternativa Götas).

Han trivs bra där han bor, men vill flytta till en större stad eller utomlands för att studera eller arbeta. En kallar Alingsås för ”rena rama

begravningsplatsen”.¹ Gitarr-Janne/Jenny åker till Göteborg ca tre gånger i månaden, främst för att utbudet är större i skiv- och musikaffärer, men i övrigt är han ganska lite Göteborgsorienterad.

Efter gymnasiet vill han satsa på musiken och gå en musiklinje på folkhögskola eller musikhögskola. Andra alternativ är konsthögskola eller regissörsutbildning. Det vore roligt att slå igenom med bandet, men även om det inte händer kommer han fortfarande att hålla på med musik om tio år. Framtidsyrken är musiker, musiklärare, operasångare, regissör, konstnär eller något med människor. Det är viktigt att inte vara en Svensson.

Gitarr-Janne/Jenny motsvarar delar av Ungdomsbarometerns ”Kulturella Karin” (avsnitt 4.2.6.3; främst musik- och kulturintresset) och i viss mån ”Natur-Niklas” (avsnitt 4.2.6.1; gäller främst ointresse för mode).

4.2.6.3. *Kafé-Karin/Kalle*

Kafé-Karin/Kalle är i typfallet en flicka som går på ett program i mellangruppen eller på ett studieförberedande program och bor i Alingsås N+Ö (ev. i Alingsås V eller V. Bodarna–Lerum).

Kafé-Karin/Kalle är inte fullt så modemedveten som Ungdomsbarometerns ”Kulturella Karin”, men de har prismedvetenheten gemensamt. UFF:s second hand nämns oftast, men även andra förhållandevis billiga alternativ som Myrorna, Överskottsbolaget och Indiska nämns. En kallar sig punkare, andra beskriver sig som ”lite halvpunkdräggig”, lite hippie eller vanliga. En uttrycker att det är viktigt att variera sig och ”gillar inte nördar med vanliga kläder”.

Musiksmaken är bred, hon lyssnar på punk, visor, pop, reggae, äldre rock, funk, soul, jazz, dvs. nästan allt utom techno och dansband. Jämfört med Gitarr-Janne/Jenny lyssnar hon lite mer på radio, men även hon föredrar P3 eller P2 (jazz) framför kommersiella kanaler. Kafé-Karin/Kalle kan vara med i ett band eller spela ett instrument, men satsar inte lika hårt på det som Gitarr-Janne/Jenny. Om hon inte spelar något instrument kan det hända att hon skriver dikter.

Kafé-Karin/Kalle tränar sällan; om det händer är det t.ex. ridning, afrikansk dans, simning, handboll. Friluftsliv kan vara ett alternativ. Hon är medlem i någon form av ideell förening, som fältbiologerna, Friluftsförbundet, Alingsås ridklubb, Amnesty, Djurens rätt eller

¹ En Gitarr-Janne frågade om jag skulle spela upp intervjuerna för någon annan och sa med hög röst ”flytta inte hit!” till alla som eventuellt skulle få höra intervjun.

Alingsås hardcore¹, men är inte särskilt aktiv. På helgerna fester hon ibland på Hotellet, deltar i skolans bussfester² eller åker till Göteborg³, men hon går lika gärna på privatfester eller på kafé.

På vardagarna går hon på kafé, i stort sett varje dag efter skolan (om hon har råd), helst till Götas. Julia M. förklarar varför hon, i likhet med de flesta andra Kafé-Karin/Kalle, föredrar Götas i exempel 4.2:3. Hon nämner bl.a. att det är mer alternativt, vilket är ett nyckelord för både Kafé-Karin/Kalle och Gitarr-Janne/Jenny. Det har de gemensamt med grupper som ligger i nordost på andra värderingskartor, som i Minervamodellen och Ungdomsbarometern.

Exempel 4.2:3.

Julia M.: Puh's e trendigt å så, samma sak på Baudes, Götas e mer olika stilar, mer alternativt kanske, å punkare, alla möjliga sådär

Däremot är den största skiljelinjen mellan Kafé-Karin/Kalle och Gitarr-Janne/Jenny den att Kafé-Karin/Kalle går till Götas mer eller mindre dagligen, medan Gitarr-Janne/Jenny bara går på kafé i undantagsfall.

Kafé-Karin/Kalle åker till Göteborg ca två gånger i månaden, det händer också att hon åker till andra orter i Västsverige. Hon vill inte bo i Alingsås längre än hon måste, sedan vill hon flytta till Göteborg, Stockholm, London eller New York. Jämfört med Aktiva Anna/Anders är hon mindre Göteborgsorienterad och mer allmänt storstadsorienterad.

Efter gymnasiet vill hon resa runt eller plugga utomlands för att lära sig språk. Fortsatta studier är något ganska självklart, planerna är inte konkreta men det är viktigt att läsa något roligt. Hon vill arbeta med språk, litteratur, människor, barn, musik eller film. Lärare ligger nära till hands, kanske advokat.

¹ Alingsås hardcore är en lös sammanslutning av punkare med gemensamma åsikter. En informant i gruppen Aktiva Anna/Anders beskriver:

”X. skrev en väldigt bra insändare, Alingsås hardcore heter det märket från oss för vi ville gå ut å visa våra åsikter vad det handlar om att vi inte bara e ligister”.

² Ibland ordnar elevrådet så kallade bussfester som innebär att man får åka buss till och från någon hemlig plats (oftast en bygdegård eller liknande i exempelvis Floda eller Herrljunga), där det arrangeras fest. Flera informanter nämner att de nyligen har varit på en bussfest, och det verkar vara mycket populärt inom vissa grupper. Andra uttrycker däremot att de ”umgås inte i dom kretsarna liksom” (Freja S.).

³ Göteborg är inget alternativ för mer än ett fåtal av informanterna, på grund av åldersgränserna och att det blir för dyrt med både resa och vad det kostar att gå ut.

Kafé-Karin/Kalle motsvarar delar av Ungdomsbarometerns ”Kulturella Karin” (det mesta utom kulturutövandet) och ”Natur-Niklas” (avsnitt 4.7.2.1; gäller främst friluftsförälska- och miljöintresset).

Kulturella Karin är en storstadstjej som helst av allt sitter på ett kafé och diskuterar livet och hur man ska lösa världsproblemen. Hon är intresserad och engagerad i samhällsfrågor, och ofta med i ideella organisationer, kanske för att göra något åt den värld vars framtid hon tvivlar på.

Kulturella Karin tycker att bildning är viktigt. Därför studerar hon gärna, även om hon inte är särskilt intresserad av att göra karriär. Det skulle vara inom media, kultur eller musik, i så fall. Kultur är nämligen väldigt viktigt i hennes liv. Hon både utövar och tittar på andra som utövar musik, teater, konst... (Ungdomsbarometern 1999a:11)

4.2.6.4. *Medel-Mårten/Maria*

Medel-Mårten/Maria är i allmänhet en pojke som går på ett program i mellangruppen eller på ett yrkesförberedande. Han bor oftast i något av de nordliga områdena Herrljunga–Vårgårda, Gräfsnäs–Östadkulle och Alingsås N+Ö, men kan också finnas i V. Bodarna–Lerum.

Medel-Mårten/Maria klär sig helst så det ”ser snyggt ut till lagom pris” (Felix N.), gärna märkeskläder om ekonomin tillåter. Han beskriver sig oftast som vanlig i Levi’s-jeans, tröja och jympaskor, men kan också ha en sportig stil, inlines- eller skejtarkläder, slapp stil eller hårdrocksstil.

Han lyssnar mycket på musik, gärna kommersiella radiokanaler. Musiksmaken är ganska blandad, det kan vara tung musik som hårdrock eller punk och hardcore, eller lugn musik som Celine Dion och blandade cd-skivor av typen ”Love Songs”. Även äldre rocksångare som Bruce Springsteen och Tomas Ledin nämns.

Medel-Mårten/Maria tränar mycket, allt från rugby, basket, innebandy och fotboll till jympa, styrketräning, klättring, mountainbike och inlines eller skateboard. Skillnaden mot Sport-Stefan/Stina är att Medel-Mårten/Maria har mer tid över för annat och inte är lika prestationsinriktad inom sporten och i sina framtidsplaner. Andra aktiviteter är dataspel, programmering, rollspel, bowling, sega på fritidsgården, teve, fiske, ridning, spela i hårdrocksband. Den enda förening han är med i är t.ex. rugby- eller innebandyklubben eller Friskis & Svettis. En i gruppen Medel-Mårten är i viss mån aktiv i en frikyrka.

På helgerna händer det att Medel-Mårten/Maria går på Hotellet, någon pub i Göteborg eller på privatfester, eller så tittar han på video med kompisar. På kafé går han nästan aldrig, om det skulle inträffa är det på något av de trendiga.

Han åker till Göteborg två–tre gånger i månaden eller några gånger om året och är inte särskilt Göteborgsorienterad. Han trivs väldigt bra där han bor i Alingsås, någon mindre tätort eller på landet. Om han bor på landet kan han vilja flytta till Alingsås för att få nära till allt. Eventuellt behöver han flytta för att studera men vill i framtiden ”bo i lite större än Vårgårda, men inte så stort som Göteborg och inte för långt bort” (Fiffi M.).

Medel-Mårten/Maria vet inte vad han vill göra efter gymnasiet. Gärna ta det lugnt ett år först eller göra lumpen, sen resa, söka jobb, läsa upp betygen på komvux eller kanske söka högskola. I framtiden jobbar han antagligen inom byggbranschen, med datorer, som svetsare eller (om det är en Medel-Maria) som barnskötare eller förskollärare.

Medel-Mårten/Maria motsvarar Ungdomsbarometerns ”Medel-Mårten”, men avhandlingens informantgrupp är mindre förändringsbenägen och inte lika inriktad på fortsatta studier.

Medel-Mårten är som folk är mest. Det kan också vara en Medel-Maria, det finns en tredjedel tjejer i den här gruppen. Troligen kommer Medel-Mårten att läsa vidare efter gymnasiet, troligen blir det något som har att göra med datorer och IT. Medel-Mårten tycker om att titta på video med kompisar, lyssna på musik och bläddra igenom en kvällstidning. Han är inte särskilt intresserad av samhällsfrågor – det är som det är, och det är inte mycket man kan göra åt det. (Ungdomsbarometern 1999a:11)

4.2.6.5. Party-Pia/Pelle

Party-Pia/Pelle är i stort sett alltid en flicka som går ett program i mellangruppen, eller eventuellt ett yrkesförberedande. Hon bor oftast i Sollebrunn–Essunga, Alingsås C+S, Alingsås V eller i V. Bodarna–Lerum.

Party-Pia/Pelle klär sig gärna i det senaste från småaffärer eller de stora kedjorna, vid tiden för intervjuerna var det populärt med ”hipsterstil” (långt skurna stretchjeans och v-ringad tröja). Hon kan också handla mycket i sportaffärer och ha hiphop- eller kickersstil.¹ I likhet med klädintresset lyssnar hon gärna på den senaste musiken, i kommersiella radiokanaler och det som hörs på diskon och kaféer. Hiphop, dansmusik, eurotechno och rejev är populärt, liksom pojkband, disko, soul och kanske lite punk.

Party-Pia/Pelle tränar lite i jämförelse med de andra grupperna, bara Teknik-Tobbe/Tova tränar mindre. Hon cyklar till skolan, jympar

¹ De flesta drar sig för att använda ordet *kickers* om sig själva eller andra, då det har en nedsättande laddning. Se Wirdenäs 1997.

eller rider några gånger i veckan, eller är tränare för yngre barn i simning eller pingis. Hon är inte med i någon förening.

De viktigaste fritidsaktiviteterna är olika former av socialt umgänge, med kompisarna eller pojkvännen, hemma eller på kafé. På helgerna går hon ofta ut på Hotellet, Piruetten¹, pubar i Göteborg eller bussfester. Sällan privatfester, ”folk vågar inte ha privatfester, så mycket som kan hända” (Alva M.). Åldersgränser och det begränsade utbudet för ungdomar i Alingsås är ett bekymmer, men ”de e inte så mycke å göra, man får göra de bästa” (Frida S.).

Vid sidan av Kafé-Karin/Kalle är Party-Pia/Pelle den som oftast går på kafé, från någon gång i veckan till två gånger om dagen. Ofta går hon till något av de trendiga Baudes eller Precis direkt efter skolan, och på kvällen (efter ev. läxor och annat) till det kvällsöppna Puh's. Kompisarna är så många att de inte kan träffas hemma hos varandra, och på kaféer kan man träffa mycket nytt folk. (En av de viktigaste skillnaderna gentemot Kafé-Karin/Kalle är att Party-Pia/Pelle föredrar de trendiga kaféerna.)

Hon åker till Göteborg ca två gånger i månaden för att shoppa och är ganska Göteborgsorienterad. Hon trivs ganska bra där hon bor men vill flytta till Göteborg eller utomlands längre fram, där det finns mer att göra och nya människor. Efter gymnasiet vill hon först resa och jobba utomlands, t.ex. som au pair eller reseledare. Hon är trött på skolan just nu men vill läsa vidare om några år. Hon vill arbeta med människor eller inom turism- och resebranschen och tänker på yrken som fritidsledare, sjuksköterska, barnmorska, kurator, lärare, turistchef, kanske starta eget.

Party-Pia/Pelle motsvarar Ungdomsbarometerns ”Sociala Sara”, men hon är mer förändringsbenägen och studiemotiverad.

Sociala Sara är utåtriktad, familjekär och vänfast, en riktig partyingla. Man ska dock inte låta sig luras, ofta plågas Sociala Sara av sin dåliga självkänsla. Skolan tar hon sig igenom för att hon måste, och om hon vidareutbildar sig är det för att det förväntas. När det gäller jobb är det viktigast att hon får arbeta med människor, och med bra arbetskamrater. Samhället i stort är hon dock inte särskilt intresserad av, och hon tror sig inte heller ha några större möjligheter att påverka det.
(Ungdomsbarometern 1999a:10)

¹ I Alströmerskolans matsal och aula ordnas ibland fester och konserter, under namnet Piruetten.

4.2.6.6. *Sport-Stefan/Stina*

Sport-Stefan/Stina är oftast en pojke som går på ett studieförberedande program, men han återfinns även på yrkesförberedande och i mellangruppen. Han bor oftast i Herrljunga–Vårgårda, Alingsås V eller V. Bodarna–Lerum.

Sport-Stefan/Stina tänker ganska mycket på hur han klär sig och handlar gärna märkeskläder i sportaffärer och på JC; märken som nämns är Ralph Lauren – Polo Sport, Diesel, Levi's, Champion, Adidas, Nike, Fila, Crocker, Donna Karan. Det ska dock inte vara överdrivet, HM och KappAhl kan också gå bra. Stilen kan också bero på vilken sport han utövar, t.ex. golf-, snowboard- eller skejtkläder.

Musiksmaken är ofta ganska tuff, hårdrock och heavy metal, skejtpunk och punk, men om han lyssnar på skejtpunk lyssnar han också gärna på surfmusik som Beach Boys. Ibland lyssnar han på radio, i så fall en kommersiell kanal eller sporten på P4. För Sport-Stina gäller också listettor som Natalie Imbruglia och Ricky Martin.

Sport-Stefans/Stinas största intresse är idrott. Gärna lagsporter som innebandy, fotboll, handboll, volleyboll och rugby, men också mer individuella som mountainbike, paintball, snowboard, skateboard, golf, skytte, aerobics, spinning, stepup, löpning, styrketräning, karate. Han tränar tre–fem gånger i veckan och tävlar ofta på helgerna.

Träningen tar mesta delen av fritiden, men när han gör något annat spelar han dataspel, chattar, gör läxor, fiskar, jobbar, spelar i rockband. Den förening han är med i är fotbollsklubben, en skateboardförening e.d. En, eventuellt två, är i växlande grad med i en frikyrka. På helgkvällarna hittar han på något med kompisarna, som att se på video eller titta på hockey i Göteborg. Det finns en spännvidd mellan att han antingen festar mycket (Hotellet, bussfester, Göteborg, privatfester) eller inte festar alls.

Kaféer besöker han sällan, på sin höjd kan han gå med klasskompisar på fredagsfika (en stående punkt i några klasser på studieförberedande program) eller med föräldrarna någon lördag. Det finns inget särskilt favoritställe, utöver tre av de mest populära (Baudes, Precis och Götas) nämns flera av de vuxeninriktade.

Sport-Stefan/Stina åker till Göteborg en–två gånger i månaden. Han åker ofta på matcher i andra orter i Västsverige ”men hinner inte se nåt av platsen” (Alice Y.). I allmänhet trivs han bra där han bor, Alingsås är tryggt och det är nära till Göteborg. Om han bor utanför stan vill han gärna flytta in till Alingsås. Det finns även en liten tendens att vilja flytta till en större stad (gäller främst två informanter

som oftast vistas utomlands på grund av tävlingar på landslagsnivå respektive en utlandsboende förälder).

Efter gymnasiet vill han först göra lumpen (gäller även en av Sport-Stinorna) och resa runt och försörja sig på ströjobb, gärna i USA eller Sydeuropa. Därefter vill han läsa vidare inom data och industri, eller på högskola för att bli polis, idrottslärare, lärare, civilingenjör, ekonom eller jurist. Chalmers i Göteborg och idrottshögskolan i Örebro nämns ofta. Det som tydligast skiljer Sport-Stefan/Stina från Medel-Mårten/Maria, som också idrottar relativt mycket, är framtidsplanerna som är mer karriär- och prestigeinriktade.

Sport-Stefan/Stina motsvarar Ungdomsbarometerns ”Sportige Stefan”:

Sportige Stefan är en kille med gott självförtroende, inriktad på att göra karriär. Det viktigaste är inte jobbet i sig, utan att det leder till en bra inkomst – Sportige Stefan mäter lycka och framgång i pengar. Han väljer därför säkra kort när det gäller utbildning och arbete. Polis är dock ett favoritjobb, kanske för att han vill ha mer av lag och ordning, eventuellt genom dödsstraff. Dessutom hade han gärna sett ett samhälle med lägre skatter.

Sportige Stefans passion här i livet är – sport. Han tittar och lyssnar på sport, läser om sport och utövar sport, helst lagsporter.

(Ungdomsbarometern 1999a:11)

4.2.6.7. *Teknik-Tobbe/Tova*

Teknik-Tobbe/Tova är nästan alltid en pojke. Han går oftast ett yrkesförberedande program, men kan även finnas i mellangruppen och på studieförberedande program. De flesta Teknik-Tobbe/Tova bor i Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga eller V. Bodarna–Lerum.

Teknik-Tobbe/Tova är den minst trendkänsliga när det gäller kläder. Han kan handla i sport- och skejtaffärer eller jeansbutiker med dyra märken, men kan också klä sig som hårdrockare eller raggare (bl.a. t-shirtar med hårdrocksband resp. amerikanska flaggan).

Musiksmaken är mest inriktad på hårdrock, hardcore och punkrock, men han lyssnar också mycket på techno, äldre rock, som Dire Straits och Judas Priest, eller folkhemsrock som Svenne Rubins. Han lyssnar en del på radio, mest kommersiella kanaler men även programmet Rally i P3 på fredagar.

Teknik-Tobbe/Tova är den som tränar minst av alla grupper; om det händer är det styrketräning, ridning, rugby, mountainbike eller motocross. Det som tar hans mesta tid har med teknik att göra, antingen bilar eller datorer. Han mekar och svetsar i egna verkstaden, åker

ragnarbil, kör cross, tar körkort för att kunna börja med bilsport, programmerar eller spelar dataspel. Ett alternativ (för Teknik-Tova) är att ha travhästar som tar all tid. Andra intressen är att jobba i skogen, titta på teve och umgås med flickvännen.

På helgerna kan han umgås eller festa med kompisar, oftare hemma än på Hotellet e.d., eller så åker de bil. I allmänhet är han inte särskilt social (det finns en Teknik-Tobbe som beskriver sig som asocial), men han kan åka på cruisingträffar där han träffar mycket folk. Han går aldrig på kafé (med undantag för att intresset för raggarbilar kan kombineras med frekventa besök på det trendiga Baudes).

Till Göteborg åker han max en gång i månaden, Teknik-Tobbe/Tova är den minst Göteborgsorienterade gruppen och han rör sig relativt mycket inom Västsverige. Han bor på landet eller i en liten tätort och trivs bra med det, med få undantag vill han bo kvar där.

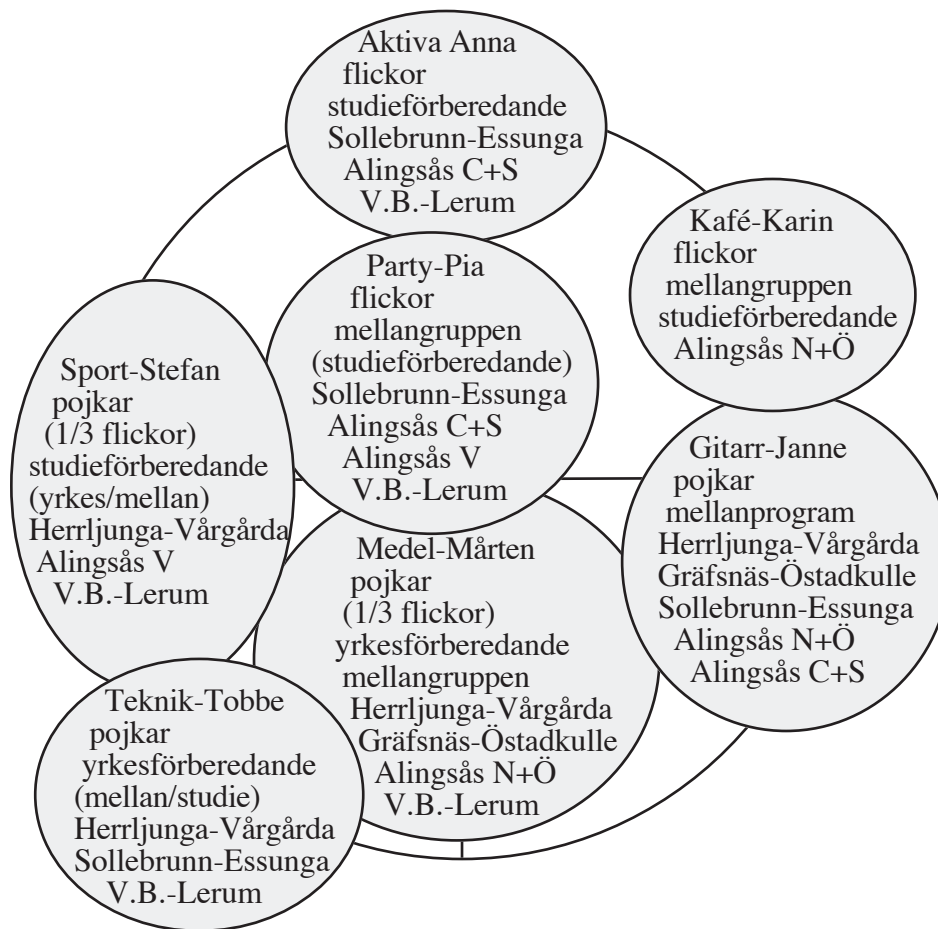
Efter gymnasiet och lumpen vill han helst jobba och tjäna pengar, med vägarbete, i byggbranschen, inom industrin, köra lastbil, svetsa eller på oljeplattform i Norge. Eventuellt vill han starta eget inom svets och plåt. Fortsatta studier har inte hög prioritet, möjligen något inom data eller på lärarhögskola efter några års arbetslivserfarenhet för att bli industrilärare.

Teknik-Tobbe/Tova motsvarar Ungdomsbarometerns ”Tekniska Tobbe”:

Tekniska Tobbe tycker inte att skolan är varken rolig eller viktig. Däremot är det viktigt att tjäna pengar, så han genomlider skolan för att kunna få ett välavlönat jobb, helst som dataspecialist. Tekniska Tobbe gillar nämligen det tekniska, alltifrån mopeder till datorer. Dessutom gillar han att vara ute i naturen. Han bor ofta i en småstad eller på landsbygden. Han vill inte flytta därifrån, utan anser att politikerna får fixa fram jobb så att han kan bo kvar. Men han är en skeptiker när det gäller samhället i stort: politiker, EU och invandring ger han inte mycket för.
(Ungdomsbarometern 1999a:10)

4.2.6.8. *Livsstilsgrupperna i relation till kön, programtyp och geografi*

Som framkommer i livsstilsbeskrivningarna varierar det vilket kön de flesta informanterna i varje grupp tillhör, vilken typ av program de går på och var de bor. I figur 4.2:2, som bygger på figur 4.2:1, har de sociala faktorer som dominerar inom varje livsstilsgrupp skrivits ut på värderingskartan. Några grupper är mer homogena, främst Kafé-Karin/Kalle och Aktiva Anna/Anders, men det finns inom varje grupp samstämmighet med, och mellan, de andra bakgrundsfaktorerna.

FIGUR 4.2:2. *Kön, programtyper och bostadsorter inom livsstilsgrupperna.*

Å ena sidan finns det likheter med den geografiska värderingskartan i figur 3.2:1. Det tydligaste är att alla grupper med flera informanter från V. Bodarna–Lerum återfinns till största delen i den vänstra hälften av värderingskartan (SS, PP, TT, MM) och att livsstilsgrupperna med flera informanter från Herrljunga–Vårgårda och Gräfsnäs–Östadvallen återfinns inom den nedre halvan (TT, MM, GJ). Även Alingsås-områdena fördelas på liknande sätt på båda värderingskartorna, särskilt Alingsås västra, som här återfinns i vänstra halvan (SS, PP), och Alingsås norra+östra, som i huvudsak återfinns i den högra (MM, GJ, KK). De som avviker är informanter från Alingsås centrum+södra, som oftare finns nära mitten (AA, PP) än längst åt höger (GJ), och de från Sollebrunn–Essunga, som både återfinns i den övre delen av kartan (AA, PP) och i den undre (TT, GJ). De informantgrupper, vilkas placering i figur 4.8:1 mest skiljer sig från den i figur 3.2:1, är två av de flickdominerade grupperna, Aktiva Anna/Anders och Party-Pia/Pelle.

Å andra sidan finns det övergripande mönster för hur kön och programtyp fördelas mellan livsstilsgrupperna. Alla flickdominerade grupper (AA, KK, PP) har placerats i den övre halvan, dvs. de har bedömts som mer förändringsbenägna än de pojkdominerade grupperna (SS, TT, MM, GJ), som återfinns på den nedre delen av värderingskartan. Även programtyperna kan sägas spänna över olika delar av kartan. Grupper med stor andel informanter på yrkesförberedande program finns till största delen i nedre vänstra fältet, som domineras av värderingar som materialism och traditionalism (TT, MM, i viss mån SS); de grupper där många informanter går på program i mellangruppen återfinns nära den horisontella axeln, från mitten till ytterpunkten med hög grad av ideella värderingar (PP, KK, GJ); informanter på studieförberedande program slutligen återfinns i grupper som till stor del placeras i övre vänstra hörnet, där de dominerande värderingarna är materialism och förändringsbenägenhet (SS, AA, PP).

Sammanfattningsvis kan detta ses som tecken på att livsstilsanalysen både utgör ett komplement till och innefattar de mer traditionella sociolingvistiska variablerna.

4.3. Undersökta språkliga variabler

I kapitel 5–8 presenteras analyser av språkliga variabler. Kapitel 5 innehåller en skattning av lokalgrad, baserad på helhetsintryck av informanternas tal, som relateras till tre sociala variabler (kön, programtyp och bostadsort). I kapitel 6 behandlas traditionella dialektala drag som är i det närmaste försvunna bland informanterna; då de är mycket få relateras de inte till sociala faktorer. Därefter behandlas i kapitel 7 och 8 de språkliga variabler som har analyserats på en mer detaljerad nivå, och som relateras till sociala faktorer (kön, programtyp, demogeografiska områden och livsstil).

De språkliga fenomen som tas upp i kapitel 6–8 presenteras i en ordning som följer en ungefärlig linje från äldre drag med hävd i Alingsåsområdet till yngre drag, som ofta är inlån från göteborgskan. Se tabell 4.3:1 för en översikt över variablerna i den ordning som de följer i texten. Indelningen representerar även en tänkt nivåskillnad i utjämning. Variablerna i tabellens översta avdelning (avsnitt 6.2.1–6.2.6) har det gemensamt att de utgår från äldre lokala dialektdrag vilka nästan helt har utjämnats. De lokala varianterna används alltså i stort sett inte alls av informanterna i intervjuerna, och det är i det närmaste bara standardvarianter som förekommer. I mittenavdelning-

en (avsnitt 7.1.–7.4) återfinns variabler vilkas lokala varianter används i relativt stor utsträckning i materialet, vari emellertid göteborgska och/eller standardspråkliga varianter också har en förhållandevis hög frekvens. Den understa avdelningen slutligen (avsnitt 8.1.–8.4) utgörs av variabler som inte förefaller lika utjämnade som variablerna i de två andra avdelningarna, dvs. de lokala varianterna har en mycket hög frekvens i materialet medan de göteborgska eller standardspråkliga varianterna används i betydligt lägre grad än de lokala varianterna i mittenavdelningen. De olika proportionerna i förhållandet mellan lokala och göteborgska/standardspråkliga drag kan tolkas som tecken på en pågående utjämningsprocess, där placeringen i tabellen representerar en rangordning från mest till minst utjämnade variabler.

I de fyra högerkolumnerna i tabell 4.3:1 anger versalerna A, G, S och U med plus-, minus- eller frågetecken om varifrån de mest markerade dragen antas härröra: (A) alingsåsiska eller närliggande lokala varieteter; (G) göteborgska; (S) standardsvenska eller riksomfattande uttalsnorm; (U) allmänt ungdomsspråk.

TABELL 4.3:1. *Översikt över undersökta språkliga variabler.*

Avsnitt Variabel	Beskrivning (den mest markerade varianten el. motsv.)	De mest markerade dragens ungefärliga ursprung			
<i>Äldre Alingsåsvariabler som nästan helt ersatts av standardformer</i>					
6.2.1. L	tjockt <i>l</i>	+A	–G	–S	–U
6.2.2. RD	<i>r+d</i> > tjockt <i>l</i>	+A	–G	–S	–U
6.2.3. SL	<i>schläkt</i> 'släkt'	+A	–G	–S	–U
6.2.4. SA	<i>sa/sulle</i> 'ska'/'skulle'	+A	–G	–S	–U
6.2.5. BÖJN	best. f. n. pl., best. f. fem. sg., obest. art. fem. sg., bakre <i>r</i> ("götaskorning")	+A	+/-G	–S	–U
6.2.6. R		+A	–G	–S	–U
<i>Variabler som är på god väg att ersättas av standardformer</i>					
7.1. ÖR	slutet /ö/ framför /r/	+A	–G	–S	–U
7.2. LA	diskurspartikeln <i>la</i>	+A	+G	–S	–U
7.3. ÄNNA	diskurspartikeln <i>änna</i>	+A	+G	–S	–U
7.4. VOK	vokalförkortning	+A	+/-G	–S	–U
<i>Variabler som är under påverkan från göteborgskt eller allmänt ungdomsspråk</i>					
8.1. IY	frikativiserat långt /i/, /y/	+A	+/-G	–S	+U
8.2. U	diftongiskt långt /u/	+A	+/-G	–S	+U
8.3. Ö	öppet /ö/, ej framför /r/	–A	+/-G	–S	+U
8.4. Ö/U	<i>u</i> -haltigt kort /ö/	–A	+/-G	–S	+U

Att sätta etiketter som "rikssvenska" eller "standard" är några av de mest vanskliga bedömningarna i detta sammanhang, och jag har valt att

skilja på olika typer av riksomfattande påverkan. Beteckningen S anger här en form av rikstäckande uttal som kan betraktas som den standard eller norm, mot vilken språkbrukarna strävar i en dialektutjämningsprocess (en norm för språkbruk som inte är begränsad till ett avgränsat geografiskt område i ett större språksamfund; jfr Dahlstedt 1982:22–23, Bandle 1982:34–35), och som kan användas som utgångspunkt för vilka former som är dialektala eller ej. I denna avhandling används *Norstedts svenska uttalslexikon* (NSU) och *Svenska språknämndens uttalsordbok* (SSU) som rättesnöre för riksomfattande uttalsnorm. SSU har ett normerande syfte till skillnad från NSU, som mer speglar den vanligaste uttalsvarianten eller de vanligaste varianterna i dagens svenska. Båda har anlitats, då de kompletterar varandra.

All språklig påverkan på alingsåsiskan som inte är göteborgsk kan dock inte betraktas som påverkan från normerat riksspråkligt bruk eller standard, även om det kan röra sig om mer eller mindre riksomfattande uttalsformer. Den typen av språkbruk betraktas här som allmänt ungdomsspråk och betecknas med U. Exempelvis rör det sig om uttalsvarianter som *u*-haltigt kort /ö/ och öppet långt /ö/ i andra positioner än framför /r/. De har under andra halvan av 1900-talet brett ut sig på olika håll i landet, främst bland ungdomar och i stadspråk, men betraktas i allmänhet inte som eftersträvansvärt normuttal och har periodvis motarbetats av lärare och språkvårdare (jfr Ståhle 1981). De förekommer alltså i stora delar av landet och utgör prestigevarianter för vissa ungdomar, men de ligger i det normgivande språk-etablissemangets ögon på en nivå under standardnormen, som ett slags substandard.

De drag som analyseras i kapitel 6–8 är fonologiska och morfologiska. Det förekommer även enstaka belägg på lexikala dialektdrag i materialet, men med undantag för LA och ÄNNA (avsnitt 7.2 och 7.3) analyseras inga lexikala variabler i avhandlingen. Varianter av LA och ÄNNA är dessutom mer att betrakta som formord med en diskursfunktion än som ord med ett semantiskt innehåll. Det inslag av lexikal variation som förekommer i intervjuerna är för litet för att kunna analyseras med kvantitativa metoder och min bedömning är att det är främst på en fonologisk, och i viss mån grammatisk, nivå som det finns en dialektal variation bland de intervjuade Alingsåsungdomarna.

Analyserna av språkliga variabler i relation till sociala bakgrundsfaktorer i kapitel 7–8 disponeras i följande ordning: 1) samtliga informanter, 2) kön, 3) programtyp, 4) kön/programtyp, 5) geografisk indelning av hela området, 6) stadsdelar inom Alingsås centralort, 7) livsstilsgrupper. Analysavsnitten följer ett genomgående mönster med en tabell med antal belägg och procentsatser, samt ett stapeldiagram

med procentsatser som grafiskt illustrerar fördelningen mellan varianterna. I tillämpliga fall kompletteras även med ett linjärt diagram där grupperna har "möblerats om" för att tydligare illustrera olika mönster.

Statistisk signifikans har beräknats med χ^2 -analyser i programmet *StatView* 4.0. Gränsvärdet för signifikans har satts vid 5 procent ($p \leq 0,05$), vilket brukar anses vara en tillräcklig nivå för signifikans i lingvistiska studier (Butler 1985:71). När sannolikhetsvärde redovisas i tabeller gäller värdet för resultaten i en tabell som helhet; att analysera och redovisa χ^2 i flera underliggande nivåer har inte varit nödvändigt för att få tillräcklig information om resultatens statistiska sannolikhet. I allmänhet är signifikansen god i de genomförda analyserna, vilket beror på högt antal belägg. Även post hoc-tester har utförts i *StatView* och de resultat som avviker mest från statistiskt förväntat resultat anges, då stor avvikelse tyder på statistisk signifikans.

4.3.1. Jämförelsematerial

Vid några variabler jämförs spridningen av varianter som antas komma från eller via Göteborg med ett material med göteborgskt ungdomsspråk. "Gymnasisters språk- och musikkvärldar" (GSM) är en korpus vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet, som består av 27 gruppsamtal med 105 gymnasister från Göteborg och Kungsbacka, inspelade 1997. Detta innebär att de är inspelade en till två terminer före avhandlingsmaterialet. Se vidare beskrivningen hos Wirdenäs (2000 och 2002). Dels har konkordanssökningar på ordfrekvens i hela materialet gjorts med programmet *Conc*, dels har jag inom ramen för en projektanställning på Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) i Göteborg gjort fonologiska analyser av göteborgska dialektdrag i två av samtalen (Grönberg 2003).

För att få ökad kännedom om äldre stadier av dialekter i Alingsås-området har jag använt de dialektinspelningar från Kullings och Bjärke härader (motsvarar ungefär nuvarande Alingsås, Vårgårda och Herrljunga kommuner) som i mars 2001 fanns tillgängliga på cd på dialektavdelningen på SOFI i Uppsala. Det äldre dialektmaterialet har jag dock inte analyserat systematiskt.

En rad ordlistor och dialektbeskrivningar sammanställda av privatpersoner, forskare och i ett fall en hembygdsförening, från Göteborg och trakterna runt Alingsås har även konsulterats. Om göteborgska: Andersson & Ralph (1986, 1987), Björseth (1958), Gustafsson (1994), Holmberg (1976) samt Schånberg (1998 [1982; 1968]). Från Alingsås

kommun: Hjalmarsson (2001) om Bjärke, Johansson (2002) om Ödenäs och Ohlsson (2000) om Hemsjö. Allmänna om västgötska (med tonvikt på f.d. Skaraborgs län): Bengtsson (1981, 1993), Norén & Gustafsson (1998); dessutom Stjerna (1995) om Asklanda (Vårgårda kommun) och Sager (1998) om Skepplanda (Ale kommun).

4.3.2. Allmänt om svenska ö-varianter

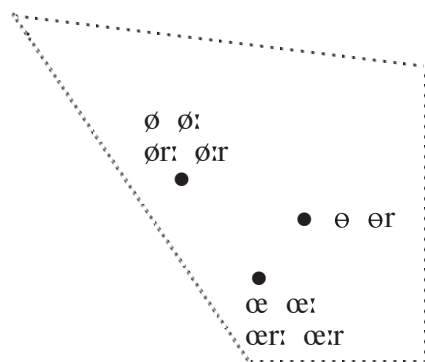
I detta avsnitt ges en gemensam bakgrundsteckning till de tre variablerna ÖR, Ö och Ö/U. Beläggsord med /ö/ har delats upp på tre olika variabler, dels eftersom ö-ljudet varierar på olika sätt beroende på fonologisk kontext, dels på grund av att de olika varianterna påverkas på olika sätt av standarduttalet och göteborgskan. I kapitel 7.1 behandlas /ör:/ och /ö:r/ (variabeln ÖR), medan långt och kort /ö/ i andra positioner behandlas i 8.3 (variabeln Ö). En kort variant som endast förekommer med totalt tio belägg, s.k. *u*-haltigt /ö/, behandlas separat som en variabel i avsnitt 8.4 (variabeln Ö/U).

4.3.2.1. Öppet /ö/ framför /r/

I dagens standardsvenska finns det två ö-allofoner, ett mer slutet uttal, [ø ø:] och ett mer öppet, [œ œ:]. Det vanliga uttalet är [ø ø:], men framför /r/ används allofonen [œ œ:]. Detta gäller både korta och långa vokaler, som i 'snö' [snø:] – 'snöre' [snœ:rø] och 'följa' [føl:ja] – 'förra' [førra]. Se figur 4.3:1 för en översikt över ö-ljudens förhållande till varandra i en vokalfyrhörning. Nota bene: vokalfyrhörningen är inte avsedd att ange exakta positioner för vokalernas artikulationsställen (varken här eller senare). Syftet är att med hjälp av en grafisk illustration ge en ungefärlig uppfattning om hur de olika varianternas relation till varandra, t.ex. om de är mer eller mindre slutna/öppna, främre/bakre etc. Jfr Per Lindblads diskussion om vokalfyrhörningens historiska bakgrund och dess diskutabla tillförlitlighet idag (Lindblad 2001). Fyrhörningens kanter är streckade för att markera att den inte ska tolkas alltför exakt.

Historiskt sett är det öppna /ö/ framför /r/ en novation, sannolikt från 1700-talet vad gäller långt [œ:r] (Wessén 1951:13), som etablerats under 1800-talet och under 1900-talet kommit att betraktas som standarduttal (jfr Ralph 2003:5 f., som utgår från bl.a. Karl Eduard Kindblad 1840, Ivar Adolf Lyttkens & Fredrik Amadeus Wulff 1885, Henry Sweet 1877 och Adolf Noreen 1903). I många dialekter, i t.ex.

Värmland och Västergötland, görs dock fortfarande ingen (eller mycket liten) distinktion mellan dessa ö-ljud; uttalet är alltså detsamma (eller ungefär detsamma) i 'snö' [snø:] – 'snöre' [snø:rə] och 'följa' [føljə] – 'förra' [førrə]. Så är fallet i traditionellt dialektuttal i Alingsås med omnejd, men det förefaller som om detta slutna uttal av /ö/ framför /r/ är under påverkan från standarduttalet och kanske även från göteborgskan.

FIGUR 4.3:1. *Varianter av /ö/ i vokalfyrhörning, baserad på Elert (1997).*

Det är denna pågående öppning av [ør: ø:r] till [œr: œ:r] som är bakgrunden till variabeln ÖR i 7.1.2.–7.1.7. Nästa beskrivning av en pågående förändring av ö-uttal gäller öppning av /ö/ i andra kontexter än framför /r/.

4.3.2.2. *Öppet /ö/ i andra kontexter än framför /r/*

Samtidigt som det i Alingsås (och sannolikt i andra områden) sker en påverkan från standarduttalet mot ett öppet /ö/ framför /r/, pågår också en utveckling mot ett öppet ö-uttal även i andra positioner. I Göteborg har ett öppet långt /ö/, oftast återgivet med *ô* i massmedia och populära sammanhang, länge varit ett karakteristiskt dialektdrag. Uttalet har dock varit lexikalt bundet till vissa dialektala ord, som *knô* 'trängas' och *tjôta* 'tjata; snacka, prata'. Språkbrukare som i övrigt uppvisar få dialektala drag använder öppet långt /ö/ i dessa ord (alternativet är att inte använda orden alls), men mer dialektala talare har även haft det öppna uttalet i andra ord, bl.a. ord med /ön/ som *höna*, *böna*. Bland andra Bengt Holmberg (1976) och Lars-Gunnar Andersson har försökt finna en systematik i när uttalet kan vara öppet eller ej, men ingen har lyckats hitta någon fonologisk princip som

anger när det skall vara det ena eller det andra ö-ljudet” (L.-G. Andersson 1994a:287). Under de senaste två–tre decennierna har det öppna ö-uttalet spridits till fler ord, och många ungdomar använder det i långt fler än de ord som traditionellt sett har haft ett lexikalt bundet [œ:].¹

Parallellt med att denna utveckling har pågått i Göteborg har motsvarande öppning av långt /ö/ brett ut sig även på andra håll i landet, främst i stadsspråk och ungdomsspråk. Ofta förknippas denna spridning med Norrköpingsmål och andra östgötska dialekter, vilka i allmänhet endast har ett ö-uttal, [œ], i såväl ’snö’ [snœ:] och ’snöre’ [snœ:rə] som ’följa’ [fœl:ja] och ’förra’ [fœr:a]), men frågan är om påverkan verkligen kommer från ”Norrkœ:ping” eller om detta fenomen har uppstått av andra orsaker. (Jfr Nordberg 1971, 1975, 1984, C. Anderson 1980, L.-G. Andersson 1994a:288, Kotsinas 1994:117 och Aniansson 1996:274.) Enligt Kotsinas förknippas öppet /ö/ med värden som ”lantligt” av äldre generationers stockholmare, vilket kan vara en orsak till att många förefaller anse uttalet som fult och tycker att det bör motarbetas.

Men ungdomarna utgår inte bara från föräldragenerationens språk. De har också fört in uttalsvarianter som är nya för stockholmskan (men gamla i andra delar av landet), och även här har en omdefiniering av det sociala värdet av varianterna skett, som när de tidigare som ”lantliga” betraktade öppna långa ä- och ö-ljuden har fått den nya konnotationen ”ung stockholmska”. (Kotsinas 1994:117)

Denna geografiskt spridda, men i viss mån generationsmässigt bundna, pågående öppning av främst [ø:] till [œ:], men även [ø] till [œ], är alltså bakgrunden till variabeln Ö.

Bengt Nordberg (1971, 1975) och Carin Anderson (numera Östman) (1980) har undersökt variation av långt /ö/ i Eskilstuna, där [œ:] eller en liknande variant förefaller vara under utbredning. De har använt finmaskigare uppdelningar av varianter än vad som används i denna avhandling. Skillnaden mellan antalet varianter i de två Eskils-

¹ ”Under de senaste fem eller tio åren har det bland unga människor [i Göteborg] funnits en tendens till att generalisera det öppna ö-uttalet, alltså efter östgötskt eller mellansvenskt mönster ha œ-allofonen överallt.

Vad gäller den språkliga värdesättningen kan man säga att œ-uttalet i samtliga fall ansetts vardagligare och mindre fint [...]. För orden i gruppen *lösa, knö* o.s.v., där det inte förekommer någon växling i uttalet, betyder detta att man antingen använder orden med öppet ö-ljud eller också låter bli att använda dem. [...]

I dagens läge när en del unga människor generaliserar œ-uttalet tycks även värdesättningen förändras. Man kan alltså höra en del unga människor uttala sig om ø-uttalet som något löjligt, som något allt för förnämt för att passa i unga och tuffa killars och tjejers mun.” (Andersson 1994a:288)

tunaundersökningarna och i avhandlingen ligger i noggrannhet på analysnivå, med en gradindelning i fler eller färre steg. Nordberg skiljer ut sju *ö*-varianter, medan C. Anderson (1980:4) gör en något mindre finmaskig indelning i tre varianter, vilka bygger på sex av Nordbergs varianter (1975:591). Min indelning är ännu mera grovmaskig, och motsvarar i stort sett C. Andersons ”ö:1” samt en sammanslagning av hennes ”ö:2” och ”ö:3”. Jag har valt att inte ta hänsyn till olika mellanformer, utan har klassificerat varje enskilt belägg efter om jag uppfattar det som antingen mer eller mindre slutet, eller mer eller mindre öppet. Av tabell 4.3:2 framgår relationerna mellan Nordbergs, C. Andersons och min egen indelning. Nordberg diskuterar även diftongering, vilket både Anderson och jag väljer att inte ta hänsyn till (en tendens till diftongering av långa vokaler förekommer även i Alingsås).

TABELL 4.3:2. *Jämförelse med ö-varianter i Nordberg (1975) och C. Anderson (1980).*

Nordberg (1975:591)	C. Anderson (1980:4)	Alströmergymnasiet
(ö:-1) [ø:ʰ]	ö:1 [ø:]	Slutet Ö/ÖR [ø ø:]/[ø:r, ø:r]
(ö:-2) [ø:]		
(ö:-3) [ø: œ:]	ö:2 [œ:]	Öppet Ö/ÖR [œ œ:]/[œ:r, œ:r]
(ö:-4) [œ: ^ç]		
(ö:-5) [œ: ^ç]		
(ö:-6) [œ:]	ö:3 [ø:]	
(ö:-7) [œ: ^ç ø: ^ç]		

I västgötska dialekter och i göteborgska finns, som nämnts ovan, traditionellt även ett annat öppet *ö*-liknande uttal som ofta återges med *ô* i skrift (i ord som *brôte* ’bråte’), men detta handlar inte om samma fonologiska förändring som öppningen av långt /*ö*/. Bruket skiljer sig också åt mellan göteborgskan och övriga västgötska dialekter. Det äldre *ô*-uttalet återfinns i ord som historiskt sett har varit kortstaviga med /*o*/ i rotmorfemet, men som i riksspråket idag oftast har ett långt /*å*/ (*hól* ’hål’, *kól* ’kol’¹, *pôse* ’påse’, *knô* ’trängas’ av *knåda*, *lô*

¹ ’Kol’ (t.ex. ’stenkol, koks’) kan i dialekten uttalas *kól* [kœ:l], till skillnad från ’kål’ (t.ex. ’kålhuvud’) som inte varit kortstavigt i fornsvenskan och endast kan uttalas *kål* [ko:l] i såväl dialekten som riksspråket. Om min farmorsfar berättas en anekdot från när han var tulltillsyningsman i Frihamnen i Göteborg runt förra

'behåring' av äldre *låd*) eller kort /o/ (*môse* 'mosse', *drôpe* 'droppe') (se Götling 1940–41:157 ff.). Även *tjôta* 'tjata; prata'¹ kan jämföras med den typen av ord. I flera fall är dock *ô*-uttalet lexikaliserat, dvs. ord som *knô*, *knôka* ('packa, pressa' av *knô*), *lô* och *tjôta* uppfattas av de flesta språkbrukare sannolikt inte som varianter av *knåda*, *låd* eller *tjata* utan som egna lexem med /ô/ i roten. När det gäller Göteborg har *ô*-uttal av ord där riksspråket har långt /å/ främst varit lexikalt bundet till en mindre uppsättning ord, medan fler ord har haft *ô*-uttal i västgötska. *Ô*-uttal av exempelvis *höna*, *böna*, där riksspråket har långt /ö/, har dock endast förekommit i Göteborg och inte i Västergötland. De få belägg på ord av dessa typer som förekommer i materialet har behandlats som beläggsord med långt /ö/ (1 *knökigt* [ø:]² 'trångt, packat', 5 *tjôta* [æ:]), 7 *tjôta* [ø:]), då de är för få för att utgöra någon egen variabel.

En sammanblandning av de två fenomenen kan möjligen ha bidragit till att spridningen av öppet långt /ö/ har gått snabbt i Göteborg, om t.ex. ett ord som *knô* av många språkbrukare har uppfattats som en positiv dialektmarkör. I Alingsåstrakten kan förhållandet eventuellt ha varit det omvända, med *ô*-ljudet som en negativt laddad dialektmarkör,

sekelskiftet. Han sände en underordnad att se efter om ett fartyg från Newcastle eller Hull, lastat med [ko:l] (*kol*), hade anlänt. En stund senare fick han till svar att det inte hade kommit. Detta upprepades, tills han undrande gick och såg efter själv och kunde konstatera att skeppet låg vid kaj. Farmorsfar frågade sin underordnade varför han inte sagt att det kommit in, och fick till svar att han hade frågat efter en last med [ko:l] (*kål*), men det där var ju [kœ:l] (*kôl*).

¹ Uttrycket *tjôta* [çœ:ta] är en Göteborgsvariant av standardsvenskt *tjata*, vilken med tiden har genomgått en betydelseutvidgning och idag kan användas i de två kärnbetydelseerna 'gnata' och 'prata'. När det används i betydelsen 'prata' kan detta ha en antingen positiv eller negativ innebörd. I följande exempel visas hur det kan användas i en positiv bemärkelse :

Dagny M.: bra mötesplats [...] sitta å **tjôta** [çœ:ta] ta en cigarett å eller ja **prata**

Douglas M.: jag e en social person jag gillar å ta kontakt med folk jag e inte rädd för å ta kontakt med folk så jag **tjôtar** [çœ:ta:] gärna å håller på sådär
[...]
så sitter vi väl ett gäng om ungefär tie personer **småtjôtar** [smo:çœ:ta:]
hyr film går på konserter å så vidare

Märk väl att Douglas M. varierar mellan [æ:] och [ø:]!

² *Knökigt*, eller oftare *knôkat*, är adjektivbildningar till *knô*, *knôka* ('trångt, packat, pressat'). Se exempel på användningen:

I: går du ofta på kafé?

Cissi Y.: aldrig SKRATTAR

I: varför inte?

Cissi Y.: nä jag vet inte varför men de e väl (xx) man tycker, **knökigt**, mycke liv, de (härligare bara å sätta sej ute nånstans prata ta de lugnt å lite (lugnt) sådär

eftersom det öppna långa /ö/ inte har samma spridning (ännu) bland unga alingsåsare som bland unga göteborgare (se avsnitt 8.3.9). Det är också intressant att det i avhandlingsmaterialet finns något fler belägg på det från Göteborg inlånade uttrycket *tjöta* med [ø:] än med [œ:], vilket tyder på att ordet inte bara har inlemmats i alingsåsiskan utan även har anpassats till lokalt uttal med slutet i stället för öppet långt /ö/.¹

4.3.2.3. U-haltigt /ö/

En tredje parallell utveckling gäller uttalet av kort /ö/ som har närmat sig ett kort *u*-uttal hos många språkbrukare, i främst Stockholm, Göteborg och andra städer, vilket brukar kallas ”*u*-haltigt /ö/”. Carl-Ivar Ståhle har beskrivit detta.

Företeelsen är som nämnt ingalunda begränsad till ungdomen i Stockholm. I sin undersökning av Sörmlands stadsmål fann Gjerdmann (omkr. 1918) att draget också där framför allt tillhörde de yngsta, födda på 1900-talet, och var särskilt framträdande i stationssamhället Katrineholm. I svaren på en rundfråga om skolungdomens uttalsvanor, som genom Modersmåsläraernas förening 1946 riktades till landets läroverk, redovisades företeelsen från en rad mellansvenska städer, framförallt Göteborg (där den länge uppmärksammats; se utförligare i Björseths bok om Göteborgsspråket), men också t.ex. Skövde, Hallsberg, Örebro, Katrineholm, Nyköping, Uppsala, och också Norrlandsstäderna Gävle och Söderhamn. Under en censorsresa i början av 60-talet gjorde jag anteckningar om abiturienternas uttal av typen ”funster”, ”trutt” och fann att Västerås ledde stort framför Nacka och Djursholm (i nämnd ordning). (Ståhle 1981:97)

Denna uttalsvariant uppträder både då /r/ följer och då det inte följer något /r/, ’följa’ [føl:ja] och ’förra’ [fø:r:a]. Det finns ingen motsvarande

¹ Fyra kvinnliga informanter har dessutom gjort ett slags hyperkorrekt omtolkning (eng. *reallocation*, se L.-G. Andersson 1994:289) av *tjöta* och antagit att standardspråkets *tjata* är den korrekta icke-dialektala formen. Detta kan också tyda på att de har använt en omsorgsfull stil i intervjusituationen. I följande exempel används *tjata* som ’prata’ i en positiv betydelse (båda är svar på frågan om vad de tycker om med att gå på kafé):

Clara S.: gott å sitta å slappa snacka å så träffa mycke folk **sitta å tjata** [çɑ:ta]

Diana S.: sitter å **tjatar** [çɑ:taɪ] massa skit om ingenting

Denna användning av *tjata* förekommer också med ett belägg i GSM-materialet, även detta använt av en kvinnlig informant:

F bra (.) jag ä nöjd å belåten (.) tack så hemskt mycke för hjälpen

X de e mycke

HK3 ja

HK5 vi **tjata** järnet

HK4 *ja* SKRATTAR

lång variant. Ståhles tes (1981:98) är att ett sammanfall mellan kort /ö/ och /u/ kan bero på att [ø] och [e] ligger så nära varandra i riksspråket, så att språkbrukare med bakgrund i dialekter där distinktionen mellan kort /ö/ och /u/ är större inte kan upprätthålla distinktionen utan får ett sammanfall i uttalet.

Resultaten i avsnitt 8.3 och 8.4 pekar på att varianten öppet Ö, eventuellt även *u*-haltigt Ö/U, är under utbredning bland ungdomar i Alingsås med omnejd. Jag väljer att betrakta detta som påverkan från Göteborg snarare än påverkan från allmänna ungdomsspråkliga trender, vilket grundas på flera iakttagelser. De viktigaste iakttagelserna är dels den geografiska spridningen av varianterna i avhandlingsområdet, dels att Göteborgsungdomar i GSM-materialet uppvisar avsevärt högre frekvens av öppet Ö och *u*-haltigt Ö/U än Alingsåsinformanterna. Bruket av öppet Ö och *u*-haltigt Ö/U i övriga landet kan även påverka till viss del, men den fysiska närheten till Göteborg liksom Alingsåsungdomarnas orientering mot den närliggande storstaden talar för att det är därifrån det största inflytandet kommer.

För vidare analyser av de olika ö-variablerna se 7.1.2.–7.1.7 (variabeln ÖR); 8.3.1.–8.3.9 (variabeln Ö); och 8.4 (variabeln Ö/U).

5 . Skattad lokalgrad

I det följande presenteras en undersökning av vad jag har valt att kalla skattad lokalgrad, dvs. i vilken mån informanternas språk i intervju-situationen främst utmärks av standardsvenskt, lokalt västgötskt eller göteborgskt uttal.

5.1. En första bedömning

Intervjuerna har, som tidigare nämnts, grovtranskriberats med en tal-språksanpassad standardortografi. I samband med transkriptionsarbetet har jag gjort en bedömning av helhetsintrycket av lokalgraden i varje informants språkbruk. Denna bedömning bygger dels på hur jag som infödd alingsåsare spontant uppfattar informanternas tal utifrån intonation och betoning (som inte behandlas i de fördjupade analyserna i följande kapitel), dels har jag antecknat huruvida dialektala eller göteborgska varianter (i synnerhet de som analyseras närmare i kapitel 7–8) förekommer ofta, enstaka gånger eller inte alls.

Varianter som markerar västgötska är bl.a. sänkt långt /u/ [ʊː]; sänkt långt /i/ [iː]; sänkt långt /y/ [yː]; slutet /ä/ före /r/ [ɛːr]; slutet /ö/ före /r/ [øːr]; mycket slutet eller öppet kort /e/ – *hemma* [hemːa] eller *helg* [hælj] uttal; diftong i betonad lång vokal *natur* [natʊːer]; kort vokal i exempelvis *jeans* [jɪnːs]; tjockt l [ɾ]; sje-ljud i /sl/ [ʃl̥]; raspigt mörkt sje-ljud [x]¹; långt /e/ för /i/ i gamla kortstaviga ord som (*en*) *bit* [beːtə]; *sa* [saː] och *sulle* [søːlə] för 'ska' och 'skulle'; adverbena *la* och *änna*; e-ändelse i ord som *borta* [bøːtə]; *te* för 'till'; samt inslag av lokala uttryck som *ock* 'också', (*att*) *päsa* 'slappa, softa' och *sjövliga* 'ovärdade'.

¹ Det ach-lautliknande [x] förekommer även i Stockholm och Göteborg, där det har låg prestige (Kotsinas 1994:111 f., L.-G. Andersson 1994:286). I likhet med *la* förekommer [x] i både Göteborg och övriga Västergötland. Förekomster av [x] och *la* beror inte på inflytande från någon annan varietet, utan på att de för många är ett naturligt inslag i allmänt västsvensk talspråk och signalerar lokaltillhörighet. Frånvaro av [x] och *la* bedömer jag däremot som en förändring från det lokala i riktning mot standard.

De göteborgska inslag som förekommer är främst frikativiserat långt /i/ [i:^z] och /y/ [y:^z]¹, diftongiskt långt /u/ [ʊβ], öppet långt /ö/ som inte följs av /r/ [œ:^z] och uttrycket *tjöta* [çœ:ta]. Uttal av *tjöta* med slutet /ö/, [çœ:ta], har bedömts som västgötska.

Bedömningarna av lokalgrad har fått beteckningar efter hur stor eller liten andel lokala västgötska, standardsvenska eller göteborgska drag de uppvisar i relation till varandra, se tabell 5:1.

TABELL 5:1. *Översikt över lokalgradskala.*

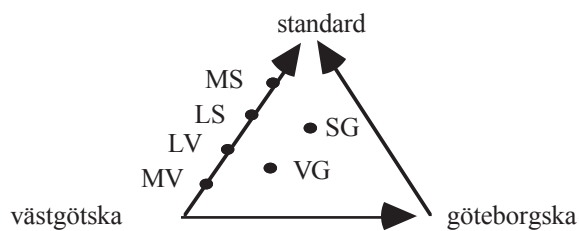
Kod	Beskrivning
1. MS	<i>mycket standard</i>
2. LS	<i>lite standard</i>
3. LV	<i>lite västgötska</i>
4. MV	<i>mycket västgötska</i>
5. VG	<i>lite västgötska med göteborgsinslag</i>
6. SG	<i>lite standard med göteborgsinslag</i>

Alla lokalgrader innebär ett visst inslag av utjämnad västgötska, som jag utgår från är grunden för de flesta talare i området. De fyra första graderna, MS (*mycket standard*), LS (*lite standard*), LV (*lite västgötska*) och MV (*mycket västgötska*), utgör en glidande skala från stort inslag av standard eller standardnära former och få västgötska drag, till stort inslag av västgötska drag och få standardformer. Se figur 5:1 nedan. De två sista graderna, VG (*lite västgötska med göteborgsinslag*) och SG (*lite standard med göteborgsinslag*), liknar de mittersta av de fyra första graderna men innebär även att jag har uppfattat en del göteborgska drag hos informanterna.

Kombinationerna *mycket västgötska med göteborgsinslag* eller *mycket standard med göteborgsinslag* förekommer inte i materialet, såvitt jag kan bedöma. *Mycket göteborgska* förekommer inte heller, vilket sannolikt hade varit fallet om undersökningen hade genomförts på någon annan ort i Göteborgsregionen där inflyttningen och pendlingen till och från Göteborg har varit större än i Alingsås (som

¹ Frikativiserat /i:/ och /y:/ har hög status i stockholmskt ungdomsspråk, vilket komplicerar bilden. Jfr Kotsinas 1994:109 f. Det är dock ett mer allmänt drag i göteborgskan, vilket tidigare har haft hög prestige och förekommit i de övre sociala skikten (Holmberg 1976:10), men som i dag kan höras hos de flesta ungdomar från olika sociala miljöer. Uttalet noteras ofta [iz] resp. [yz], men som diskuteras närmare i avsnitt 8.1. används [i:^z] och [y:^z] i denna avhandling

Kungälv eller Stenungsund i södra Bohuslän eller Kungsbacka i norra Halland).¹

FIGUR 5:1. *Lokalgradsmodell.*

I figur 5:1 har skalan med lokalgrader placerats i en lokalgradsmodell. Den är en kombination av dialektskalan i figur 1:1, dialektsituationsmodellen i figur 1:3 och ett triangeldiagram som Ann-Marie Ivars (1986:203) har använt i beskrivningen av en situation med dialektkontakt mellan österbottniska, riks-standardsvenska och mellansvenska. Figur 5:1 illustrerar något grovhugget dialektkontaktsituationen i Alingsås- och Göteborgsområdet, och man kan utläsa den både dynamiskt och statiskt. Modellen är dynamisk såtillvida att de tre axlarna representerar rörelse åt olika håll – både västgötska och göteborgska genomgår en utveckling i riktning mot standardsvenskan, medan västgötskan i Alingsås även kan uppvisa en dragning åt göteborgska. Samtidigt är det möjligt att placera in bedömningar av informanternas språkbruk i intervjusituationen, här i form av den sexgradiga lokalgradskalan, vilket då blir en mer statisk användning av modellen.

I kapitel 7–8 görs frekvensanalys av enskilda drag, främst fonologiska men även några lexikala, vilka bearbetas statistiskt med avseende på hur västgötskt, göteborgskt respektive standardpåverkat informanternas språk är. Detta ställs i relation till de sociala variabler som används i detta kapitel, kön, gymnasieprogram och geografi. Dessutom utökas de sociala variablerna i kapitel 7–8 med kön/programtyp i kombination, stadsdelar i Alingsås och livsstilsgrupper. Frekvensanalysen av dragen jämförs därefter med min subjektiva bedömning i kapitel 9, för att se hur mycket ett spontant intryck av lokal anknytning

¹ GSM-materialet har analyserats ur musikvetenskapligt och samtalsanalytiskt perspektiv, men flera av projektmedarbetarna har iakttagit att de som talar mest göteborgska utgörs av en grupp elever i Kungsbacka, ca 30 km söder om Göteborg, och inte i någon av skolorna i centrala Göteborg (muntlig information från Karolina Wirdenäs, Lars-Gunnar Andersson m.fl.).

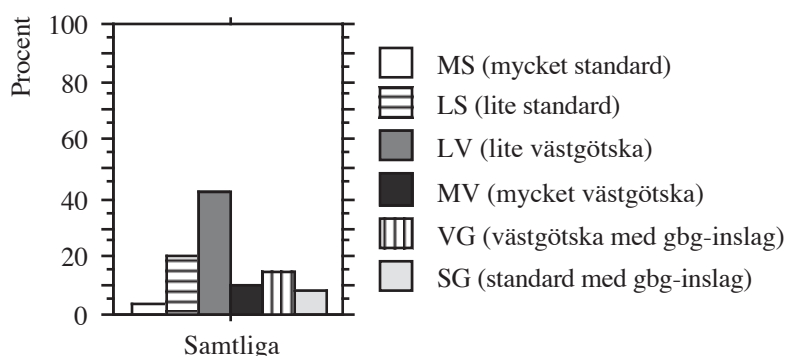
i tal kan stämma överens med en mer objektiv analys av dialektala drag.¹

5.1.1. Lokalgrad i hela materialet

Tabell 5:2 och figur 5:2 visar hur bedömningen av lokalgrad fördelar sig på samtliga informanter. Helhetsbilden av graden av lokalspråkighet bland informanterna är att endast en handfull har ett mycket standardnära språk (*MS*), medan övriga har mer eller mindre inslag av västgötska (*MV*, *LV*, *LS*) eller göteborgska drag (*SG*, *VG*). De ungdomar från Alingsås med omnejd som deltar i studien bedöms knappast tala neutral standardsvenska, och med Dahlstedts vida dialektdefinition kan deras språkbruk anses vara dialektalt.

TABELL 5:2. Lokalgrad, antal informanter och procentsatser.

Lokalgrad	MS	LS	LV	MV	VG	SG	Totalt
Antal informanter	4	20	41	10	14	8	97
Procent	4,1	20,6	42,3	10,3	14,4	8,2	100,0
	<i>MS+LS</i>		<i>LV+MV</i>		<i>VG+SG</i>		<i>Tot.</i>
<i>Antal informanter</i>	24		51		22		97
<i>Procent</i>	24,7		52,6		22,7		100,0

FIGUR 5:2. Lokalgrad, samtliga informanter.

¹ Avvikelsen bör sannolikt inte bli alltför stor. Resultat från ett projekt om brytning vid Institutet för svenska som andraspråk vid Göteborgs universitet visar att icke-språkvetares uppfattning av brytning hos en grupp lärare med annat modersmål än svenska överensstämmer väl med språkvetenskapliga analyser av lärarnas behärskning av svenska (Boyd 2000:55 f.). Loman (1976) fick liknande resultat av gymnasisters bedömning av dialektalt uttal.

Ytterst få informanter har bedömts tala *MS* (4 av 97). De flesta, drygt tre femtedelar, befinner sig i något av intervallen som betecknar språkbruk med *lite västgötska* eller *lite standard*. Flest av dem i sin tur, är de två femtedelar som bedöms tala *LV* (41 informanter), och den femtedel som bedöms tala *LS* (20 informanter). De som bedöms tala mer utpräglad västgötska, *MV*, utgör en tiondel (10 informanter). Märkbara inslag av göteborgska (*SG* eller *VG*) finns bland en femtedel av informanterna (22 personer), men dessa skiljer sig åt genom att mindre än en tiondel bedöms tala *SG* (8 personer) medan en sjundedel uppskattas tala *VG* (14 personer).

Med kursiverad stil i tabell 5:2 finns även siffror för en grövre indelning, där lokalgraderna har slagits ihop två och två. Resultaten kan då ses som en illustration över att västgötskt uttal dominerar i materialet. Ca hälften av informanterna (51) bedöms tala *LV* eller *MV*, dvs. mer eller mindre västgötska, medan de två grupper som bedöms tala mer eller mindre standardnära, *MS* och *LS*, respektive med göteborgska inslag, *VG* och *SG*, utgör knapp en fjärdedel vardera.

5.1.2. Lokalgrad och kön

Tabell 5:3 och figur 5:3 illustrerar att lokalgraden skiljer sig åt mellan könen, enligt ett mönster som i viss mån påminner om resultaten i en rad sociolingvistiska studier. Få av informanterna bedöms tala *MS*, och där är det en jämn fördelning mellan två flickor och två pojkar. Om man slår ihop de två lokalgrader som har störst andelar hos respektive kön, så finner man att ca två tredjedelar av både flickorna (62 %) och pojkarna (65 %) uppskattas tala *LV* eller *LS*. Majoriteten av båda könen bedöms alltså tala någon av varianterna vid mitten av axeln mellan västgötska och standard i figur 5:1. *Lite västgötska* har den största andelen hos båda könen, men det är olika hur stor den är. Närmare hälften av pojkarna (47%) uppskattas tala *LV*, jämfört med en tredjedel av flickorna (35 %). Det är också fler pojkar (14 %) än flickor (6 %) som bedöms tala *MV*. Flickorna (27 %) uppskattas i stället tala *LS* oftare än pojkarna (18 %).

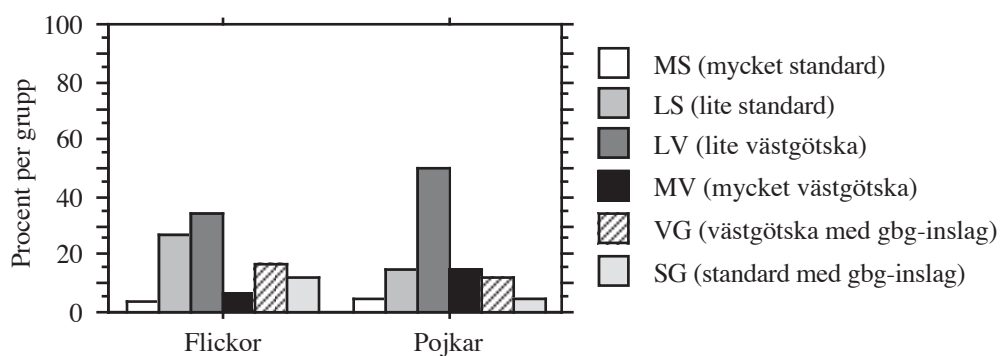
De enskilda cellerna i tabellen ovan är små, och resultatet blir därför inte statistiskt signifikant på en övergripande nivå (χ^2 -testet ger sannolikhetsvärdet $<0,2304$). Ett annat sätt att betrakta siffrorna på och därmed få mer statistiskt tillförlitliga resultat, är att räkna ihop de tre lokalgrader som innehåller någon grad av standardspråk, dvs. *MS*, *LS* och *SG*. Sett ur det perspektivet har närmare hälften av de kvinnliga informanterna (46 %) ett språkbruk med relativt många standardin-

slag, jämfört med en dryg fjärdedel av pojkarna (26 %). Det omvända gäller om man i stället slår ihop de lokalgrader som innehåller västgötska i någon grad (*MV*, *LV*, *VG*). Då finner man att tre fjärdedelar av pojkarna (73 %) och drygt hälften av flickorna (53 %) har ett mer eller mindre västgötskt språkbruk. Flickorna i undersökningen tycks alltså tala ett något mer utjämnt språk och använda fler standardformer (som representerar vuxenvärldens högprestigespråk) i intervjusituationen än pojkarna. Om vi ser till påverkan från göteborgskan skiljer sig könen åt även där, om de två graderna med göteborgska inslag räknas ihop. Fjorton av flickorna uppvisar några inslag av göteborgska (*VG* och *SG*), jämfört med åtta pojkar. Om man betraktar göteborgskan som en lågstatusvarietet i förhållande till standardsvenska blir detta förvånande. Om man däremot tänker sig att den göteborgska som unga göteborgare talar idag har hög status bland ungdomar i regionen, blir förhållandet det omvända. Då har vi i stället två konkurrerande högprestigenormer – standardsvenska och ung göteborgska, vilka man som ung alingsåsare så att säga kan välja mellan.

TABELL 5:3. *Lokalgrad och kön, antal informanter och procentsatser.*

Kön (n) \ Lokalgrad	MS	LS	LV	MV	VG	SG	Tot.
Flickor, (n)	2	13	17	3	8	6	49
procent	4,1	26,5	34,7	6,1	16,3	12,2	100,0
Pojkar, (n)	2	7	24	7	6	2	48
procent	4,2	14,6	50,0	14,6	12,5	4,2	100,0
Samtliga, (n)	4	20	41	10	14	8	97
procent	4,1	20,6	42,3	10,3	14,4	8,2	100,0

DF 5; χ^2 6,9; P. <0,2304.

FIGUR 5:3. *Lokalgrad och kön, fördelning i procent.*

5.1.3. Lokalgrad och programtyper

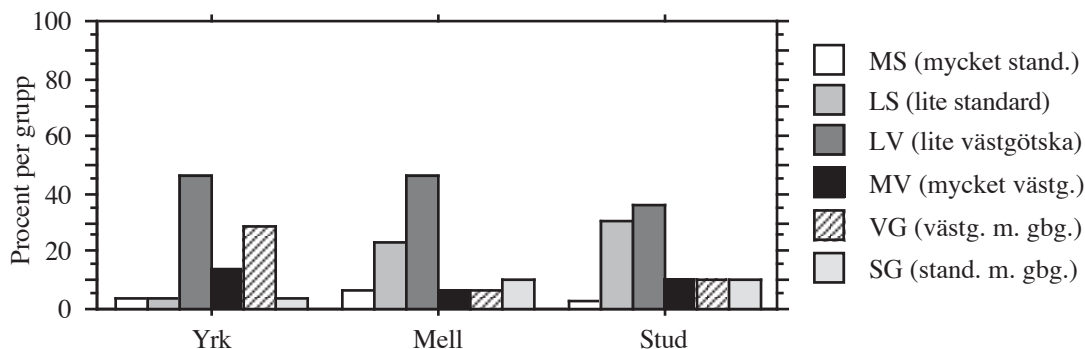
En skiljelinje i den svenska gymnasieskolan är den mellan yrkesförberedande och studieförberedande program. Utöver dessa polariserade typer urskiljs i denna avhandling även en mellangrupp med program som är både yrkes- och studieförberedande. Som illustreras i tabell 5:4 och figur 5:4, skiljer sig eleverna på de tre programtyperna åt när det gäller lokalgraden. *MS* talas av ytterst få på alla typerna av program, och skillnaderna är marginella. En informant på ett yrkesförberedande program och en på ett studieförberedande program men två informanter i mellangruppen uppskattas tala *MS*. Differenserna är dock ofta små sett till procentenheter och resultaten är inte statistiskt signifikanta på femprocentsnivån när alla jämförs på en övergripande nivå ($p < 0,1390$ i χ^2 -testet).

TABELL 5:4. *Lokalgrad och programtyp, antal informanter och procentsatser.*

Lokalgrad Programtyp (n)	MS	LS	LV	MV	VG	SG	Tot.
Yrkesförbered., (n)	1	1	13	4	8	1	28
procent	3,6	3,6	46,4	14,3	28,6	3,6	100,0
Mellangruppen, (n)	2	7	14	2	2	3	30
procent	6,7	23,3	46,7	6,7	6,7	10,0	100,0
Studieförbered., (n)	1	12	14	4	4	4	39
procent	2,6	30,8	35,9	10,3	10,3	10,3	100,0
Samtliga inf., (n)	4	20	41	10	14	8	97
procent	4,1	20,6	42,3	10,3	14,4	8,2	100,0

DF 10; χ^2 14,8; P. $< 0,1390$.

När det gäller graden av västgötska är skillnaderna betydligt större. Närmare hälften av informanterna på yrkesförberedande program (46,4 %) bedöms tala *LV*, vilken är den lokalgrad som flest elever på yrkesförberedande bedöms ha. Fyra informanter uppskattas tala *MV*, och endast en uppfattas tala *LS*. Även i mellangruppen bedöms nästan hälften av informanterna (46,7 %) tala *LV*, men jämfört med informanterna på yrkesförberedande program är det fler i mellangruppen som uppfattas tala *LS* (sju informanter) och färre som använder *MV* (två). Bland de studieförberedande eleverna är det två lokalgrader som utgör en ungefärlig tredjedel var av bedömningarna, och därmed är så stora att de skiljer ut sig: fjorton bedöms tala *LV* och tolv bedöms tala *LS*. Endast en av informanterna på studieförberedande program uppskattas tala *MV* i intervjusituationen.

FIGUR 5:4. Lokalgrad och programtyp, fördelning i procent.

Om man ser åt vilka håll tyngdpunkterna i figur 5:4 ligger, framträder ett mönster som påminner om skillnaderna mellan könen. Den största gruppen informanter på yrkesförberedande program bedöms tala *lite västgötska (LV)* eller *västgötska med göteborgska inslag (VG)*, medan majoriteten av informanterna i både mellangruppen och på studieförberedande program uppfattas tala *lite västgötska (LV)* eller *lite standard (LS)*. Om man utgår från att majoriteten på yrkesförberedande program har lågutbildade eller facklärd föräldrar, medan majoriteten på studieförberedande program har högutbildade föräldrar (avsnitt 4.2.2), är detta resultat inte överraskande mot bakgrund av de flesta tillgängliga sociolingvistiska undersökningar, såväl i Sverige som internationellt. Mellangruppen är dock svårare att uttala sig om utifrån detta, eftersom föräldrarnas bakgrund borde vara mer blandad där, men det finns en skillnad gentemot informanterna på de studieförberedande programmen som uppvisar en större andel *LS* och mindre andel *LV* än mellangruppen.

Med utgångspunkt i inflytande från *göteborgskan* är det, kanske något överraskande, de yrkesförberedande informanterna som så att säga leder med totalt 32,3 procent *VG* och *SG* sammanslaget, mot 16,7 procent i mellangruppen och 20,6 procent bland de studieförberedande. Dessutom finns en viss skillnad i hur de bedöms tala utöver att de har göteborgska inslag. De flesta på yrkesförberedande program (åtta informanter) uppfattas tala *VG, västgötska med göteborgska inslag*, jämfört med två respektive fyra i de två andra grupperna. När det gäller *SG, standard med göteborgska inslag*, är skillnaden inte signifikant mellan de tre programtyperna (antalet individer är för litet). Här stämmer dock inte de förväntningar jag har haft, då det är eleverna på de yrkesförberedande programmen som uppvisar mest göteborgska inslag i sitt språkbruk. Enligt en av mina hypoteser skulle novationer från göteborgska vara vanligast på de studieförberedande

programmen (där ungdomar med medelklassbakgrund ofta återfinns), men så verkar inte vara fallet. Resultaten i figur 5:3 påminner mer om situationen bland de high school-ungdomar i Detroit-området som Eckert har studerat, där det är arbetarklassungdomarna som tar med sig drag från storstadsspråket till förorterna (Eckert 2000). De vidare analyserna får visa vilka ytterligare faktorer som spelar mest roll för Alingsåsgymnasisternas språkbruk, liksom om det finns skillnader mellan olika typer av göteborgska drag som attraherar Alingsåsongdomar. Frågan är alltså om göteborgsinslag i informanternas språkbruk är exempel på en språkförändring som kommer uppifrån (*change from above*) eller underifrån (*change from below*).

5.1.4. Lokalgrad och bostadsort

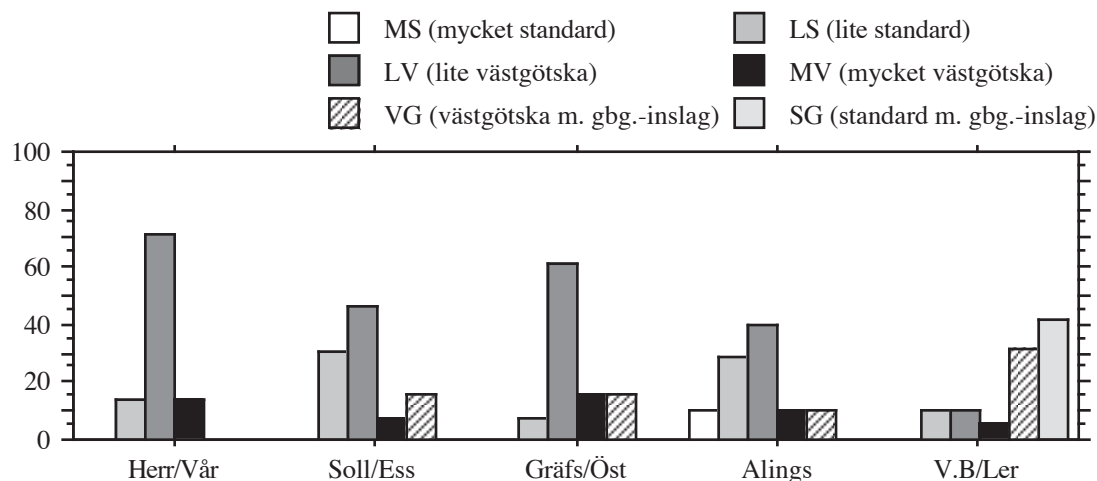
Tabell 5:5 och figur 5:5 visar hur lokalgraderna fördelar sig på de orter som informanterna representerar. I kapitel 3 återfinns en beskrivning av orterna och indelningen i områden efter bl.a. avstånd till Alingsås. Den största variationen finns i Alingsås, där nästan hela skalan av lokalgrad uppvisas och där antalet informanter också är störst (38 stycken). Där är *LV* och *LS* klart vanligast, samtidigt som de enda som bedöms tala *MS* bor i Alingsås.

TABELL 5:5. *Lokalgrad och geografiska områden, antal informanter och procentsatser.*

Lokalgrad Programtyp (n)	MS	LS	LV	MV	VG	SG	Tot.
Herrljunga–Vårgårda, (n)	0	2	10	2	0	0	14
procent	0,0	14,3	71,4	14,3	0,0	0,0	100,0
Sollebrunn–Essunga, (n)	0	4	6	1	2	0	13
procent	0,0	30,8	46,2	7,7	15,4	0,0	100,0
Gräfsnäs–Östadkulle, (n)	0	1	8	2	2	0	13
procent	0,0	7,7	61,5	15,4	15,4	0,0	100,0
Alingsås centralort, (n)	4	11	15	4	4	0	38
procent	10,5	28,9	39,5	10,5	10,5	0,0	100,0
V. Bodarna–Lerum, (n)	0	2	2	1	6	8	19
procent	0,0	10,5	10,5	5,3	31,6	42,1	100,0
Samtliga områden, (n)	4	20	41	10	14	8	97
procent	4,1	20,6	42,3	10,3	14,4	8,2	100,0

DF 20; χ^2 59,3; P. <0,0001.

I de tre områdena norr och nordost om Alingsås (Herrljunga–Vårgårda, Sollebrunn–Essunga och Gräfsnäs–Östadkulle) är det påtagligt att västgötska drag har kvar ett fotfäste. Här finns ingen som har fått bedömningen *MS*, och övervikten är stark för *LV* (24 av 40 informanter). Intressanta är de fyra informanter i Sollebrunn–Essunga och Gräfsnäs–Östadkulle som bedöms tala *VG* (främst på grund av frikativiserat /i:/). Dessa utgör ingen stor grupp, men de bryter mot ett mönster med i övrigt mest Göteborgspåverkan söder om Alingsås.

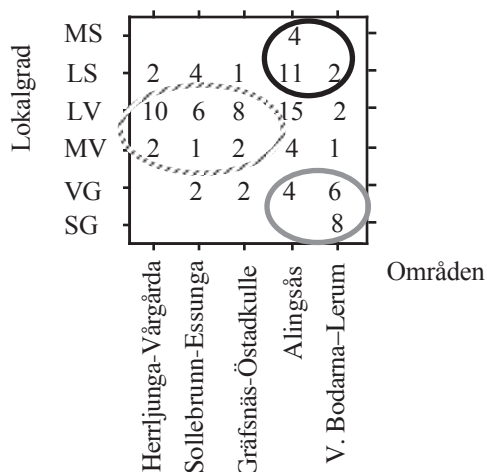

FIGUR 5:5. Lokalgrad och geografiska områden.

I området Västra Bodarna-Lerum söder om Alingsås är den göteborgska påverkan och inslaget av standard (om *SG* räknas in) större än norrut. Endast en informant talar enligt min uppfattning *MV*, och *LV* talas bara av två enstaka individer. I Västra Bodarna-Lerum har fjorton informanter några göteborgska inslag i sitt språk; de utgör drygt hälften av samtliga 24 informanter som uppvisar göteborgska drag. Av de fjorton informanterna med göteborgska drag söder om Alingsås uppskattas åtta tala *SG* och sex bedöms tala *VG*, medan enbart fyra informanter med göteborgska inslag som bor i Alingsås uppskattas tala *VG*.

Det finns en klar tendens till att inslagen av västgötska är mest frekventa i Alingsås och norrut, medan Göteborgspåverkan och utjämnningen mot standardsvenska är störst i Alingsås och söderut, med undantag för Sollebrunn. I figur 5:6 har resultaten placerats på ett annat sätt än i figur 5:5, där siffror markerar hur många informanter som har en viss kombination av lokalgrad och bostadsort. Runt siffrorna i figuren har ringar dragits för att markera tre huvudtendenser: en ”standardring” och en ”göteborgsring” runt de sydvästligare områdena

och en ”västgötskaring” runt de nordligare. Tendensen i sydväst är inte helt överraskande, eftersom närheten till Göteborg bäddar för att möjligheten till språklig påverkan och anpassning ökar med bättre kommunikationer, pendling och flyttning som är både delar i och följer av tillväxten i Göteborgsregionen under de senaste årtiondena. Men situationen är inte riktigt så enkel. Variationen är störst i själva Alingsås, med en övervikt för *lite västgötska (LV)* och *lite standard (LS)*. Detta och inslagen av göteborgska i Sollebrunn–Essunga och Gräfsnäs–Östadvädd antyder att påverkan inte bara ökar med geografisk närhet och bra kommunikationer. Vilka andra faktorer som är viktiga undersöks vidare i kapitel 7–8, där även informanterna inom Alingsås centralort delas in i tre grupper, men för tillfället nöjer jag mig med att konstatera att informanterna uppvisar stor dialektal variation, där det bland annat finns geografiska mönster i sydväst-nordostlig riktning.

FIGUR 5:6. Översiktssbild över geografiska områden och lokalgrad.

5.2. Sammanfattning av lokalgradsbedömning

En skattning av graden av språklig lokalanknytning visar att avvikelserna från standardsvenska är påtagliga i materialet som helhet. Två tredjedelar av informanterna bedöms tala någon av varianterna som ligger i mitten på en axel mellan mycket västgötska och mycket standard (se lokalgradsmodellen i figur 5:1). Graderna av lokalspråkighet varierar med kön, programval och bostadsort inom skolans stora geografiska upptagningsområde. Bland annat är graderna av standardspråkighet högre ju närmare Göteborg eleverna bor, men samtidigt är graderna av

Göteborgspåverkan också större (inte nödvändigtvis hos samma informanter). Det finns också könsskillnader, där flickorna tenderar att ha fler inslag av göteborgska eller standardspråk. På de yrkesförberedande programmen är graden av västgötska högst, liksom inslaget av göteborgska, medan eleverna på de studieförberedande programmen bedöms tala det mest utjämnade språket. Mönstren för de olika variablerna är dock inte helt entydiga, och gemensamma faktorer för de informanter som uppvisar andra mönster hoppas jag finna i den vidare analysen av sociala variabler.

I kapitel 5 används intuitiv skattning medan en traditionell metod används i kapitel 7–8, där belägg på språkliga variabler räknas och bearbetas statistiskt. I de följande kapitlen studeras variationen därmed på en detaljerad nivå, och den relateras även till fler sociala faktorer (en kombination av programtyp och kön, områden inom Alingsås samt livsstilsgrupper). Analysen i kapitel 5 utfördes som en pilotstudie för att få en översiktsbild i grova drag av den språkliga variationen i avhandlingsområdet, varför de sociala variablerna begränsades till kön, programtyp och den övergripande indelningen i fem geografiska områden. I kapitel 9 slutligen kommer de olika resultaten att jämföras, och vi får då se dels om mönstren går igen med bl.a. västgötska från Alingsås och norrut och göteborgspåverkan i sydväst, dels om de två metoderna överensstämmer.

6. Äldre Alingsåsvarianter som är nästan helt ersatta av standardformer

Några traditionella dialektvarianter ges en kort beskrivning här, trots att de i stort sett inte förekommer i materialet. Det intressanta består just i att de förefaller vara mer eller mindre utjämnade, och man kan diskutera varför just dessa drag är frånvarande i materialet medan andra förekommer i hög grad. En trolig förklaring kan ligga i att vissa variabler får en social laddning och blir utmärkande på ett mer eller mindre negativt sätt, som *markörer* eller *indikatorer* på dialekt eller informell stil.

Avsnitten innehåller beskrivningar av dragen och exempel ur materialet, men beräkningar av frekvens eller statistik görs inte då beläggen är för få för den typen av analyser. Sannolikt är några av dragen bundna eller begränsade till vissa ord, vilket är vanligt när dialektala drag är på väg att utjämnas. Exempelvis kan man ana en sådan tendens i de belägg på tjockt *l* som återfinns, där tre av de fyra säkra beläggen finns i ord som börjar på /bl-/. Antalet belägg är dock för litet för en mer ingående utredning av liknande förhållanden.¹

6.1. Tjockt *l*

I traditionell dialekt i Alingsås, liksom i övriga Västergötland utom Göteborg, förekommer *l*-allofonen tjockt (kakuminalt) [ɾ]. Tjockt *l* kan dock inte användas i alla fonologiska kontexter där tunt *l* [l] kan användas. Tjockt *l* kan förekomma postvokalt eller som sista konsonant i ett konsonantkluster, men aldrig initialt. I dessa positioner har tjockt *l* använts i det närmaste utan undantag i den traditionella dialekten (Götlind 1944:52 ff.).

Tjockt *l* och de två närliggande varianter som beskrivs i följande avsnitt, uttal av /rd/ som [ɾ] (avsnitt 6.2) och uttal av /sl/ som [ʃl] eller

¹ Det finns totalt 489 ord som börjar med /bl/ i materialet; de vanligaste är *bli*, *bland* och *blå*. De fyra beläggen på /bl/ med tjockt *l* utgör mindre än en procent av det totala antalet.

[ʃɾ] (avsnitt 6.3), har traditionellt använts över stora delar av Sverige, Norge och svensktalande Finland. Utbredningar av tjockt *l* och /rd/ som [ɾ] framgår av kartor hos Helge Sandøy (1987:74) och Gösta Sjöstedt (1936:229). I den göteborgska stadsdialekten som den sett ut under 1900-talet har inte tjockt *l* förekommit, trots (eller kanske snarare just på grund av) att det har funnits i samtliga omkringliggande dialektområden i Bohuslän, Västergötland och norra Halland.

I materialet finns fyra otvetydiga belägg på tjockt *l*: ett finalt i *kul folk* (Didrik Y.; lägg dock märke till att det är tjockt *l* i *kul* men inte i *folk*, vilket också hade varit möjligt) och tre i konsonantklustret /bl/ i *bllandad* (Fiffi M.) och *blli* (Fiffi M. och Agnes M.); se exempel 6:1. Möjligen förekommer ytterligare ett par tjocka /l/ i *kan man väl inte* (Finn Y.) och *trasiga klälder* (Dag M.), samt eventuellt ytterligare några till, men det har ibland varit svårare än väntat att höra skillnad på tjockt och tunt /l/. Både de mer och de mindre säkra beläggen på tjockt *l* används av informanter på yrkesförberedande program eller program i mellangruppen, men inte av elever på de studieförberedande programmen.

Från intervjun med Fiffi M. följer ett längre utdrag (exempel 6:1), som visar hur tjockt /l/ står i samklang med att hon i övrigt är mycket lokal (västgötsk) i sitt språkbruk och bl.a. uttalar /sl/ som [ʃl], /ö:r/ och /ör:/ med slutet [ø] och /i:/ med sänkt [ɪ], samt använder dialektformerna *ock* 'också' och *sa/sulle* 'ska/skulle'. Det är också intressant att hon blandar uttalsvarianter inom samma yttrande, som i de två första raderna i exemplet där *blandat* och *blandade* uttalas med tunt /l/, medan *blandad* strax därefter uttalas med tjockt /l/.

Exempel 6:1.

- Fiffi M.: nä, ähm, a de e så blandat [bl] de e mest blandade [bl] skiver [ʃɪr] då som ä lite [lit:ə] **blandad** [bɾ] musik [ɪ], sådär Love Songs å sånär
[...]
I: åker du ofta te nån annan ort i Västsverige?
Fiffi M.: a Borås [ʃ] kan de **bli** [bɾɪ] nån gång men de e väldigt sällan, så e de ju [ɸɾ] Alingsås (skola), a de beror på om de e nån som fyller år, för [føɪ] jag har **släktingar** [ʃl] i [ɪ] Trollhättan också då
[...]
I: när du åker ti Borås va e de för ärende typ?
Fiffi M.: a de e no kläder då **ock** ['också']
[...]
I: skulle du hellre vilja bo nån annanstans än Vårgårda eller så (x) eller?
[...]
Fiffi M.: a de **sa** [sa] va större [øɪ] än Vårgårda [vo:ɪgøɖa] alla fall, a, lite [ɪt:] roligare de e så dött i Vårgårda [vo:ɪgøɖa] så de trivs [ɪ] inte där, men ändå så de e ändå där [ɛɪ] man e född från [ɔn:] början [øɪ] då, å alla **släktingar** [ʃl] å allting, föräldrar å allt de, så de **sulle** [søɪ:ə] bli [ɪ] lite [ɪt:] konstigt kanske om de e för [øɪ] långt bort

6.2. /rd/ som tjockt l

Det traditionella dialektala uttalet av /r/ och gammalt mjukt /d/ (ð) som tjockt l, /rd/ → [ɾ], *gård* 'gård', förekommer över huvudtaget inte bland informanterna i intervjuerna, och detta drag är enligt min intuition inte vanligt annat än hos medelålders och äldre alingsåsare. Till min egen förvåning förekommer dock ett mycket tydligt dylikt uttal hos mig själv i ett par av intervjuerna (med Bodil S. och Dennis S.).¹ Se exempel 6:2 och 6:3, där /r/ och /d/ i ordgränser uttalas som tjockt l/.

Exempel 6:2.

I: **går du** [go:ɾɸɹ] ofta på kafé?

Exempel 6:3.

I: va **tror du** [tru:ɾɸɹ] att du gör [jø:ɹ] om tie [trə] år?²

6.3. Sje-ljud i /sl/

Traditionellt uttalas konsonantkombinationen /sl/ med sje-ljud och tjockt eller avtonat l, [ʃɾ] eller [ʃl]. Detta uttal förekommer i ca tretton ord i materialet, vilket är fler än beläggen på tjockt l utan /s-/: *slut-et/jätteslut/till slut* (Amy Y., Agnes M., Ellen M. 2 belägg, Christin M.), *släkt/släkting* (Ellen M., Emma M. 3 belägg), *slafsiga* (Cenneth S. 2 belägg), *Stockslycke* (Amy Y., Cia S.).

Det råder ingen tvekan om att detta drag har varit genomgående i äldre stadier av dialekten i Alingsåsområdet. Bland annat har jag studerat en ordlista som utarbetats av Hembygdsföreningen i Bjärke³ (Hjalmarsson 2001), där många ord har använts av nu levande uppgiftslämnare. Samtliga ord med /sl/ initialt (24 stycken) eller medialt

¹ Båda går på studieförberedande program. Bodil S. är från Sollebrunn och Dennis S. är från Herrljunga, och båda har ganska mycket västgötska drag (Bodil har dock samtidigt en hög frekvens av [i:ʒ]). Det är fullt möjligt att mina västgötska drag kommer lättare fram i intervjuer med lokalspråkiga informanter, som en form av mer eller mindre omedveten anpassning (*accommodation*) till situationen.

² Avhandlingsförfattaren har trott sig om att ha ett mer utjämnat uttal än vad transkriptionerna indikerar. Lägga märke till tjockt l, slutet /ör/ och sänkt /i/ i exempel 6:3.

³ Det tidigare Bjärke härad utgörs av tre socknar (Erska, Magra, Stora Mellby) i norra delen av nuvarande Alingsås kommun samt Lagmansered socken som nu tillhör Trollhättans kommun. Fram till kommunsammanslagningstrenden i början av 1970-talet utgjorde Bjärke en egen kommun (då även Långared ingick). Sollebrunn är centralort. Många av invånarna i trakten är måna om att bevara Bjärkebygdens identitet och hembygdsföreningen är livaktig. Ordlistans tillkomst är resultatet av en studie-cirkel.

(har inte räknats i exakta tal) anges uttalas med "shl". Hur /l/-ljudet uttalas i denna kontext uppges inte, till skillnad från notationer om när /l/ i andra kontexter uttalas tjockt, men det beror sannolikt på att syftet med ordlistan inte är att ge en detaljerad beskrivning på fonetisk nivå. Samuel Landtmanson (Götlind & Landtmanson 1950:41 f.) har en kort diskussion om beskrivningen av /sl/, då det finns stor variation mellan uppgiftslämnarna i hur de noterar med landsmålsalfabetet. Han försöker utreda en eventuell geografisk spridning av olika sje- och l-ljud, men tar aldrig riktigt steget till att fundera på om upptecknarna kan skilja sig åt i hur de uppfattar och beskriver uttalet, snarare än att det är stora skillnader i hur /sl/ realiseras.

Sje-ljud i /sl/ kan traditionellt förekomma även i avledda ord som *omväxling* [ɔmvɛk:ʃlɪŋ], *växla* [vɛk:ʃla] och *gödsla* [jøʃ:ɪla], och i analogi med detta kan även de motsvarande formerna med ett inskjutet /e/ uttalas med sje-ljud: *växel* [vɛk:ʃɛl] och *gödsel* [jøʃ:ɛl]. Det finns några avledda ord i materialet där ett [ʃl]-uttal hade varit möjligt, t.ex. *omväxling*, men de uttalas enbart med [sl].

Två lustiga exempel på hur [ʃl] kan "slinka med" finns hos en informant, Cia S. (exempel 6:5). Cia S. uppvisar i övrigt ett mycket standardnära uttal, men använder samtidigt många göteborgska frikativiserade /i:/ och /y:/, några öppna /ö:/ och har en tendens till å-haltiga /a:/. Båda beläggen på [ʃl] förekommer medialt (över morfemgränsen i ortnamnet *Stocks-lycke* och i andra ledet i sammansättningen *av-slappnat*), medan ordet *slappa* med initialt /sl/ har standarduttal.¹ Det är sannolikt så att den som vill undvika uttalet [ʃl] är mer uppmärksam på ord med initialt /sl/. Särskilt i de två sista raderna i exempel 6:4 finns belägg som stöder denna tes, då Cia S. inom samma yttrande säger både *slappa* med initialt [sl] och *avslappnat* med medialt [ʃl]

Exempel 6:4.

- Cia S.: a de e ju [jʉ:ɪ] mer dom här [hæ:ɪ] lite [i:z] finare [i:z] områdena [r]
då typ [tyʉp] Kullingsberg å Kvarnbacken som ligger lite [i:z] högre
[ø:] ovanför [ø:] stan [ɔ:]
- I:
e de både "kickers" å "Peak Performance"? eller e-
- Cia S.: nä de e bara fina [i:z] d- finare [i:z] människorna dom andra bor typ
[tyʉp] på ett lite [i:z] grann på dom där halv- lösiga [œ:] ställen
Stockslycke [ʃl] Ängabo Gråbo (alla dom) allt de där så man märker
[ær] ju alltså att de e skillnad [ʃ], de e de, jaja, rätt så mycke också de e
samma sak me pengar å sånt i [r] också de stämmer [æm:]

[...]

¹ Övriga ord med [sl]-uttal i intervjun med Cia: *landslagsnivå*, *slowjam*, *arbetslivserfarenhet*. Jag bedömer det som långsökt att ens den mest dialektala skulle ha [ʃl] i de positionerna, i synnerhet i *slowjam* (en musikstil).

I: går du ofta på kafé?
 Cia S.: [...] de e gott sitta å **slappa** [sl] å snacka å så de e jätteskönt [fjœ:] för [fœ:r] de e så **avslappnat** [] ofta

De övriga informanter som uppvisar något eller några initiala [f1] är mer lokalspråkiga än Cia S. och har lägre grad av både standard- och Göteborgsinslag som Amy Y. i exempel 6:5.

Exempel 6:5.

Amy Y.: aa så de e la de
 I: åker du ofta till Göteborg?
 Amy Y.: ja förut så hade jag en pojkvän i Göteborg men det tog **slut** [ʃlʉ:t] å då åkte jag till Göteborg varje helg ungefär nästan men nu blir det inte alls mycket i å med att vi har gjort **slut** [ʃlʉ:t] så tycker inte att de e nån anledning å åka ner direkt så
 I: känner du nå folk i Göteborg?
 Amy Y.: nä inga kompisar direkt som jag umgås (men jag har) **släktingar** [sl] som bor där¹

6.4. *Sa* 'ska' och *sulle* 'skulle'

Det finns ett fåtal belägg på formerna *sa* [sa:] (tre belägg) och *sulle* [sø:ə] (ett belägg) för 'ska' och 'skulle'. Detta är gamla former som har varit allmänt förekommande i praktiskt taget hela Västergötland. Idag torde de framstå som stigmatiserande eller markerade drag, men i snabbt tal verkar de ändå kunna förekomma utan att göra så mycket väsen av sig. De belägg som finns i materialet har jag blivit helt säker på först efter flera genomlysningar.

Två av de fyra beläggen återfinns hos Fiffi M. (se exempel 6:1 ovan: ”de **sa** va större än Vårgårda alla fall [...] de **sulle** bli lite konstigt kanske om de e för långt bort”), som också i övrigt ger intryck av att ha ett mycket västgötskt uttal. I exempel 6:6 och 6:7 nedan illustreras hur Edvin S. och Greta Y. växlar mellan *ska* och *sa* inom samma yttrande.

Exempel 6:6.

Edvin S.: först **ska** [ska:] ja [ja:] göra lumpen, sen **sa** [sa:] ja [ja:] ju läsa vidare

Exempel 6:7.

Greta Y.: när den dan **sa** [sa:] komma när man **ska** [ska:] bestämma de

¹ Övriga ord med [sl]-uttal i intervjun med Amanda: *Presley*, *Stockslycke*, *pyssla om*. I både *Stockslycke* och *pyssla* är det fullt möjligt att ha [f1]. Det är ganska osannolikt att någon kan ha det i *Presley*, vilket i så fall torde tyda på mycket hög grad av dialektalitet (eller skämtsamhet).

Nota bene: såväl *sa* som *ska* uttalas med långt öppet [a:] i Västsverige, och inte med [ɑ:] som på de flesta håll i landet. L.-G. Andersson (2000: 21) beskriver detta vad gäller göteborgskan:

Kortformen *ska* uttalas som regel med ett a-ljud som det i *gålen* av de flesta göteborgare, medan de flesta andra i landet låter det rimma på *ta* och *dra*. Också detta är ett drag som är omedvetet för de allra flesta. (Andersson 2000:21)

Uttalet av *ska* har inte analyserats närmare i avhandlingsmaterialet, men mitt intryck är att uttalet är [ska:] genomgående. Två band från GSM-materialet har analyserats, och där uttalas 17 av 18 belägg på *ska* med [a:] (Grönberg 2003a:16).

6.5. Bakre /r/

Bakre /r/, [ʀ]¹, kan i västgötska dialekter förekomma initialt: *röra* [ʀø:ɹa] och som lång ensam konsonant efter kort vokal: *dörr* [døʀ:]; i övriga positioner realiseras /r/ med främre uttal. Denna så kallade götaskorning är, med ett undantag, obefintlig i materialet. Det vanligaste uttalet av /r/ är approximantiskt [ɹ], men tremulerande [r] förekommer också relativt ofta, främst hos de informanter som har viss Göteborgspåverkan i sitt språkbruk. Jag har endast hört ett tydligt uttal med bakre /r/, hos en informant som i övrigt har ganska tydligt tremulerande [r].² Det bakre *r*:et kommer lite överraskande hos Elias Y. i ordet *radion* (exempel 6:8), där det dialektala intrycket av hela ordet förstärks av att /a/ är förkortat med bibehållen kvalitet:

Exempel 6:8.

I: m, va e de som e bra me, me just P3 till exempel, eller e de nåt speciellt program du lyssnar på?

Elias Y.: nä, slänger på radion [ʀɑdjøn] ibland så

Det låter inte på rösten eller yttrandet i övrigt som om Elias medvetet skojar till det genom att använda ett mycket dialektalt uttal, men det kan inte heller uteslutas att så är fallet. En annan möjlig tolkning är att han har bakre /r/ i sin dialekt men mer eller mindre medvetet undviker

¹ [ʀ] är en approximant eller frikativa jämfört med det tremulerande [R]. Båda allofonerna finns i sydsvenska dialekter, men mitt intryck är att det främst är den approximantiska varianten som kan förekomma i västgötska och i Alingsås.

² Hos en pojke på ett studieförberedande program finns möjligen också ett [ʀ], det är dock mycket otydligt.

det i intervjun och liknande situationer, men att han ”glömmer sig” och råkar producera ett bakre /r/. Eftersom det här belägget på bakre /r/ inte bara är det enda i denna intervju utan det enda i hela materialet, kan jag dessvärre inte dra några stora slutsatser av det.

Däremot framstår frånvaron av bakre /r/ i materialet som ett starkt indicium på att detta drag är försvunnet bland unga alingsåsare. Det skulle kunna vara så att vissa informanter har bakre /r/ i andra kontexter men, mer eller mindre medvetet, väljer [ɾ] eller [r] i intervju-situationen. Jag kan inte veta om så är fallet, men icke desto mindre visar frånvaron av bakre /r/ i intervjuerna att det sannolikt betraktas som ett stigmatiserat eller lågstatusdrag. Elias bakre /r/ kan vara ett exempel på båda företeelserna – antingen slinker ett [ɾ] ur honom i ett obevakat ögonblick, eller också använder han det medvetet för att det är ett drag man kan leka med.

6.6. Böjningsformer

Det förekommer mycket få dialektala morfologiska varianter bland ungdomarna i materialet, och förekomsten är även låg av dialektala lexikala drag. Det är i främst i uttal som alingsåsiskan (och göteborgskan) skiljer sig från standardsvenskan bland unga idag. Några morfologiska former som hade kunnat förekomma (som jag har iakttagit bland jämnåriga, födda runt 1965–1970), men som alltså inte, eller med endast några enstaka belägg, förekommer är:

- *-a* i best. form av gamla femininer¹ (*dörra* ’dörren’, *flecka* ’flickan’). Förekommer inte i materialet.
- *ena* ’en’ obest. artikel fem. sing., *ena flecka* ’en flicka’ (motsvaras i göteborgska av *e*, som i 50-talsuttrycket *e fjälla* ’en tjej, en brud’). Förekommer inte i materialet.²
- böjningsformer av vissa verb, som *-ade*-böjning av *röka* där standardspråket har *-te* (*röka–röka(de)–rökat*, pres. *rökar*, ’röka–rökte–

¹ Jfr L.-G. Andersson (1994:282). I göteborgska har *-a*-ändelsen tappat sin grammatiska funktion som genusmarkör och fått en funktion som social markör. Ändelsen kan idag även höras vid gamla maskuliner, t.ex. i *vagna* ’spårvagnen’, ett uttryck som tydligt signalerar göteborgska.

² En klasskamrat till min syster gjorde en av sina första dagar på Alströmerskolan, hösten 1986, följande uttalande: *Ja sa* [sa] *köpa ena råtta* [ɾɔ:t:a] ’Jag ska köpa en råtta’, vilket genast placerade henne i kategorin ”född och uppvuxen på landet” i min systers, och övriga klasskamraters, öron (vilket lyckligtvis inte hindrade att de två sedan blev goda vänner). Det skiljer inte mer än tolv år mellan detta uttalande och mina inspelningar.

rökt', pres. 'röker'), eller det omvända förhållandet med *-te*-böjning av *putta* i stället för standardspråkets *-ade* (*putta-putte-putt*, pres. *putter* 'putta-puttade-puttat', pres. 'puttar').

Presensformen *rökar* är frekvent i Alingsås och jag har även iakttagit den i Göteborg. Det finns ett säkert och ett osäkert belägg på *rökar* i presens och fem belägg på *röker* i materialet. Ett fåtal av informanterna nämner rökning i samband med kafébesök och formen skulle kunnat förekomma oftare i materialet, men jag ställde inga frågor om rökvanor och man kan tänka sig att det är något som ungdomarna helst inte ville diskutera ingående med en vuxen intervjuare (på samma sätt som de ofta undvek att tala om eventuell alkoholkonsumtion i samband med frågorna om fester).

- *e*-ändelser där standardspråket har *-a* eller ingen ändelse. Det finns fem belägg på *borte* 'borta' (*de e där borta Mjörn där borte*, Bjarne M.) ett belägg på *samme* 'samma' (*samme låt*, Birk. Y.) och ett på *bete* 'bit' (*en bete in i framtiden*, Ivar Y.). Av dessa totalt sju belägg här rör intressant nog fyra från samma informant, Birk Y.

- *-ena* i best. form. neutr. plur., *torgena* 'torgen', *fönstrena* 'fönstren'. Se Ebba Y. i exempel 6:9, som använder både standardformen och den dialektala i samma yttrande. I övrigt förekommer i materialet få eller inga pluralformer i bestämd form av neutrer som i standardspråket har *-en* men i dialekten *-ena*.

Exempel 6:9.

Ebba Y.: jag tycker inte om domär kill**banden** å tjejb**andena** som har kommit nu

6.7. Ett undantag

Talspråksformen *-er*, där skriftspråket och skriftspråksuttal har *-or*, i plural av 1:a deklinationens substantiv (*byxer* 'byxor', *skjorter* 'skjortor') är mycket vanlig, till skillnad från övriga dialektala varianter i kapitel 6, och uppgår till 70,7 procent av beläggen (152 av 215; se tabell 6:1 nedan). Jag väljer dock att inte ta upp detta som en enskild variabel i den fortsatta språkliga analysen, eftersom denna form tillhör allmänt talspråk med spridning över hela landet. Närmare en tredjedel av beläggen (29,3 %) uttalas med böjningsformen *-or* i materialet, vilket jag tolkar som en vilja att tala korrekt och standardspråkligt. Men den variationen rör sig inte på en skala dialektalt-standardspråkligt, utan snarare en skala från informellt till formellt talspråk utan hänseende till lokal variation. Det finns sedan länge en allmän tendens till att läsuttal sprider sig.

Sundgren analyserar variation mellan *-er* och *-or* i Eskilstunaspråket som en dialektal–standardspråklig variabel, men det är i stort sett endast substantivet *människor* som uttalas med *-or* i 1990-talets Eskilstuna (Sundgren 2002:162). Den situationen påminner om den i Alingsås-materialet, där *människor* endast förekommer med *-or*. Andra frekventa ord som *byxor*, *läxor*, *skivor*, *skjortor* och *tröjor* används oftare med *-er* än *-or*.

TABELL 6:1. *Substantiv av 1 dekl. i plural med -or eller -er.*

Beläggsord	-or	-er	Totalt
blommor	1	1	2
blöjor	1	0	1
brallor	3	5	8
byxor	14	33	47
divor	0	2	2
kronor	4	4	8
kängor	1	1	2
människor, mänskor	12	0	12
läxor	6	27	33
skejtbräder	0	1	1
skivor	2	37	39
skjortor	1	12	13
skolor	5	0	5
tröjor	6	24	30
veckor	1	2	3
vågor	0	1	1
väschor	6	2	8
Totalt antal	63	152	215
Procent	29,3	70,7	100,0

6.8. Kort diskussion om äldre Alingsåsvarianter

I detta kapitel har en rad språkliga fenomen diskuterats, där det framgår att vissa traditionella fonologiska och morfologiska dialektdrag uppträder i mycket liten utsträckning i materialet. Enda undantaget är pluraländelsen *-er* i substantiv av första deklinationen, som förekommer oftare än skriftspråksuttalet *-or*. Denna variation är dock allmänt förekommande i svenskt talspråk, och jag har valt att betrakta den som en fråga om formellt–informellt talspråk snarare än en fråga om dialekt–standardspråk.

De traditionella uttalsvarianter som i stort sett inte används av informanterna är tjockt *l* [ɾ], uttal av /rd/ som [ɾ], uttal av /sl/ som [ʃl], *sa* 'ska' och *sulle*, 'skulle', samt bakre /r/ [ɹ]. Man skulle kunna anta att de

belägg som förekommer härrör från informanter på mindre orter nordost om Alingsås, men faktum är att de flesta återfinns hos informanter från centralorten. Frågan om beläggens slumpartade spridning och varför vissa uttalsvarianter är mer eller mindre ur bruk idag och framstår som salienta, dvs. särskilt avvikande, när de förekommer, medan ett flertal andra (som analyseras i kapitel 7 och 8) används i hög grad, kan inte helt utredas i denna avhandling men berörs i slutdiskussionen.

I kapitel 7 och 8 analyseras fonologisk och lexikal variation, men inte morfologisk eller syntaktisk. Anledningen till detta är att det nästan inte förekommer några dialektala morfologiska eller syntaktiska drag i det analyserade materialet, vilket framkommer i avsnitt 6.6 om böjningsformer. Mitt intryck är att detta överensstämmer även med bruk av utjämnad eller regional dialekt bland ungdomar i stora delar av Västsverige. De drag som kvarstår eller tillkommer i utjämnings- och regionaliseringsprocessen består främst av uttalsvarianter, vilket är en av anledningarna till att tyngdpunkten i avhandlingen ligger på fonologisk variation.

7. Varianter som är på väg att ersättas av standardformer

I detta kapitel analyseras variabler som förefaller vara stadda i förändring. Resultaten tyder på att varianter som har hävd i den traditionella lokala dialekten håller på att ersättas av varianter från standardspråket eller göteborgskan. De variabler som behandlas är ÖR (slutet eller öppet /ö/ före /r/) i 7.1, LA (*la* eller *väl*) i 7.2, ÄNNA (*änna*, *liksom* eller *typ*) i 7.3 och VOK (vokalförkortning i vissa morfofonologiska kontexter) i 7.4. I inledningen till 7.2 ges en gemensam introduktion till de lokala diskurspartiklarna *la* och *änna*.

7.1. Variabeln ÖR

I följande avsnitt behandlas uttalet av /ö/ framför /r/, som i Alingsåsområdet (liksom i bl.a. övriga Västergötland och delar av Värmland) kan variera mellan mer slutet och mer öppet ö-uttal. Totalt 1 284 beläggsord med /ör/ analyseras.

I avsnitt 4.3.2 finns en översiktlig beskrivning av ö-ljud i svenska, vilken tjänar som en gemensam bakgrund till 7.1 (variabeln ÖR), 8.3 (variabeln Ö) och 8.4 (variabeln Ö>U).

7.1.1. Beskrivning av varianter av ÖR

Varianterna av variabeln ÖR beskrivs nedan och i vokalfyrhörningen i figur 4.3:1 ovan; se även översikten i tabell 4.3:2.

- **Slutet ÖR**, [ø:r̥ ø:r̥] är det lokala uttalet av denna variabel.
- **Öppet ÖR**, [œ:r̥ œ:r̥] är standardvarianten, som är under utbredning i Alingsåstrakten.

Hur slutet eller öppet informanternas realisation av ö-ljuden är varierar, men jag har i bedömningen av de enskilda beläggen ställt upp en

subjektiv gräns för när jag uppfattar ett enskilt belägg som antingen mest slutet eller mest öppet. De två varianterna förhåller sig relativt till varandra, där slutet ÖR [ø:r: ø:r] är slutnare och främre än standardvarianten, medan de belägg som kategoriserats som öppet ÖR [œ:r: œ:r] är påtagligt öppna i förhållande till lokalvarianten.

7.1.2. Variabeln ÖR och sociala faktorer

I materialet finns totalt 1 284 belägg på variabeln ÖR, där både långa och korta vokaler ingår. Fördelningen mellan de två varianterna är relativt ojämn (se tabell 7.1:1 och figur 7.1:1). Den variant som har störst andel belägg är det lokala slutna [ø:r: ø:r], som utgör närmare två tredjedelar av beläggen (64,5 %), medan standardvarianten, öppet [œ:r: œ:r] utgör en dryg tredjedel (35,5 %).

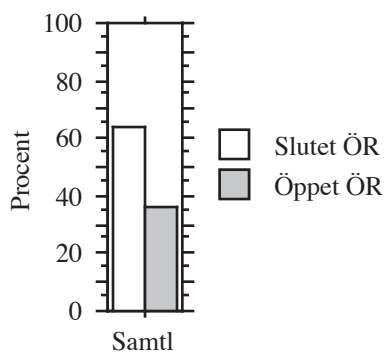
TABELL 7.1:1 *Variabeln ÖR, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser.*

97 informanter	Slutet ÖR	Öppet ÖR	Totalt
Totalt antal belägg	828	456	1 284
Procent av antalet belägg	64,5	35,5	100,0
Antal belägg med långt /ö/	669	393	1 062
Procent av antalet belägg	63,0	37,0	100,0
Antal belägg med kort /ö/	164	58	222
Procent av antalet belägg	73,9	26,1	100,0

Fördelningen med två tredjedelar slutna ÖR och en tredjedel öppna ÖR är intressant, i och med att övervikten för det lokala, traditionella draget är oväntat stor. Min förhandsuppfattning var att utjämnningen mot standarduttal skulle ha gått längre när det gäller /ö/ framför /r/ och att proportionerna snarare skulle vara de omvända, men så var alltså inte fallet. Som analyserna nedan visar finns det dock stora skillnader i resultat mellan olika sociala kategorier, då några grupper har en betydligt högre andel standarduttal än andra.

Ingen skillnad görs i de fortsatta analyserna mellan belägg med långt och kort /ö/. Huvuddelen består av belägg med långt /ö/, 1 062 totalt, medan beläggen med kort /ö/ endast är 222 stycken. I tabell 7.1:1 visas fördelningen mellan varianter, uppdelade i belägg med långt respektive kort /ö/. Fördelningen av slutet och öppet ÖR för beläggen med långt ö-ljud är mycket lika proportionerna för samtliga ÖR-belägg, slutet

ÖR utgör 63,0 procent av beläggen med långt /ö/ och 64,5 procent av samtliga. Av beläggen med kort ö-ljud utgörs en större del av uttal med slutet ÖR, 73,9 procent. Beläggorden med kort /ö/ är dock förhållandevis få (17 % av alla belägg), vilket är för få för att de ska utgöra ett tillförlitligt underlag för en separat statistisk bearbetning. Samtidigt påverkar de inte genomsnittet i någon missvisande riktning. Därför väljer jag att behandla alla belägg med variabeln ÖR gemensamt och inte göra separata analyser för ord med långt eller kort /ö/.

FIGUR 7.1:1. *Variabeln ÖR, procentuell fördelning av varianter i hela materialet.*

7.1.3. ÖR och kön

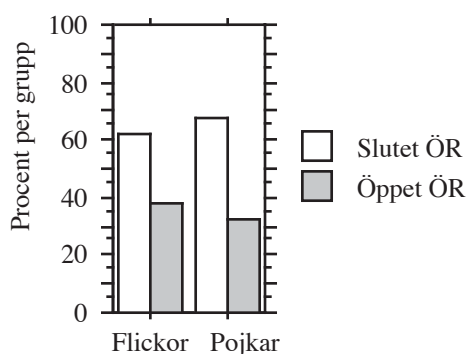
Båda könen uppvisar en fördelning som liknar den genomsnittliga, dvs. med en klar övervikt för slutet ÖR, som kan avläsas i tabell 7.1:2 och figur 7.1:2 nedan. Skillnaderna mellan resultaten är statistiskt signifikanta ($p < 0,0458$) enligt χ^2 -testet. Övervikten för det lokala draget är dock störst hos pojkarna, som använder två tredjedelar (67,3 %) slutna ÖR och en tredjedel (32,7 %) öppna, med en skillnad på 34,6 procentenheter. Flickorna använder ca tre femtedelar (62,0 %) slutna och knappt två femtedelar (38,0 %) öppna ÖR, vilket gör en mindre mellanskillnad på 24 procentenheter.

För flickor och pojkar som hela grupper kan vi alltså konstatera att flickorna har fler belägg på standarduttal och färre på lokalt uttal än pojkarna, vilket ligger i linje med en allmän stereotyp föreställning om att män talar mer dialekt än kvinnor. När kön kombineras med programtyp i avsnitt 7.1.5 längre fram blir dock bilden mer nyanserad.

TABELL 7.1:2. *Variabeln ÖR och kön, antal belägg och procentsatser.*

Kön (n)	Slutet ÖR	Öppet ÖR	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg procent	424 62,0	260 38,0	684 100,0
Pojkar (n 48), antal belägg procent	404 67,3	196 32,7	600 100,0
Samtliga (n 97), antal belägg procent	828 64,5	456 35,5	1 284 100,0

DF 1; χ^2 4,0; P. <0,0458.

FIGUR 7.1:2. *Variabeln ÖR och kön, fördelning i procent.*

7.1.4. *ÖR och programtyp*

Av tabell 7.1:3 och figur 7.1:3 kan man vid en första blick utläsa att även de olika programtypernas val av ÖR-varianter liknar genomsnittsresultatet, såtillvida att slutet ÖR dominerar över öppet ÖR i alla tre kategorierna. Det finns dock en grupp som utmärker sig, mellangruppen, vars resultat har större differens mellan andel slutna och öppna ÖR och därmed avviker mest från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet. Informanter på yrkesförberedande och studieförberedande program har resultat som mer liknar genomsnittet. Skillnaden mellan de olika programtyperna (var och en jämförd med var och en av de övriga), enligt det övergripande sannolikhetsvärdet från χ^2 -testet, är med goda marginaler statistiskt signifikanta (p. <0,0003).

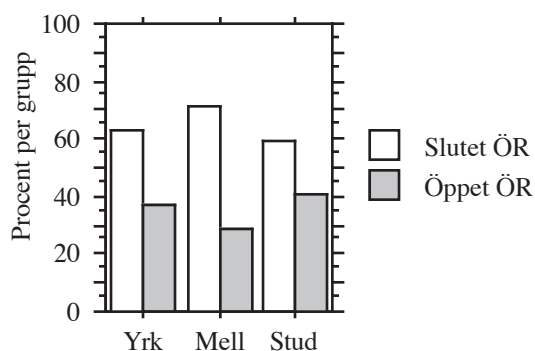
Mellangruppen är alltså den grupp som har högst andel lokala slutna ÖR, drygt två tredjedelar (71,0 %), och lägst andel av standarduttalet öppet ÖR, knappt en tredjedel (29,0 %). Yrkes- och studieförberedande uppvisar sinsemellan jämförbara fördelningar, ca tre femtedelar

(62,7 % resp. 59,0 %) slutna ÖR och två femtedelar (37,3 % resp. 41,0 %) öppna ÖR. Den största andelen av standardvarianten öppet ÖR återfinns därmed bland informanter på studieförberedande program.

TABELL 7.1:3. *Variabeln ÖR och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (n)	Slutet ÖR	Öppet ÖR	Totalt
Yrkesförberedande (n 28), antal belägg procent	192 62,7	114 37,3	306 100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg procent	348 71,0	142 29,0	490 100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg procent	288 59,0	200 41,0	488 100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg procent	828 64,5	456 35,5	1 284 100,0

DF 2; χ^2 15,9; P. <0,0003.

FIGUR 7.1:3. *Variabeln ÖR och programtyper, fördelning i procent.*

7.1.5. ÖR och kön/programtyp

När kön och programtyp kombineras framträder en mer komplex bild med större skillnader i resultat mellan olika informantgrupper, än när de två sociala faktorerna behandlas var för sig ovan. Se tabell 7.1:4 och figur 7.1:4. Trots det låga antalet informanter per cell, med som minst endast sex informanter (flickor/yrkes), är den statistiska signifikansen för resultaten god enligt χ^2 -testet (p. <0,0001).

TABELL 7.1:4. *Variabeln ÖR och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser.*

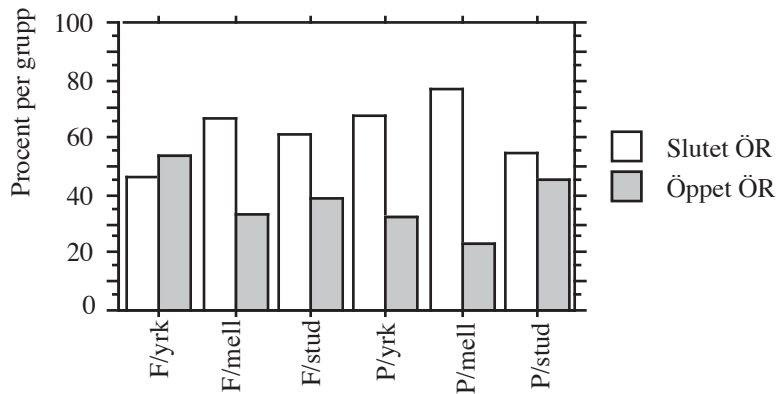
Kön/programtyp (n)	Slutet ÖR	Öppet ÖR	Totalt
Flickor/yrkes (n 6), antal belägg	34	39	73
procent	46,6	53,4	100,0
Flickor/mellan (n 26), antal belägg	194	96	290
procent	66,9	33,1	100,0
Flickor/studie (n 16), antal belägg	196	125	321
procent	61,1	38,9	100,0
Pojkar/yrkes (n 22), antal belägg	158	75	233
procent	67,8	32,2	100,0
Pojkar /mellan (n 13), antal belägg	154	46	200
procent	77,0	23,0	100,0
Pojkar /studie (n 13), antal belägg	92	75	167
procent	55,1	44,9	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	828	456	1 284
procent	64,5	35,5	100,0

DF 5; χ^2 33,8; P. <0,0001.

När enbart kön respektive programtyp analyserades uppvisade alla grupper en övervikt för slutet ÖR, även om spannet mellan slutet och öppet ÖR varierade. Här framträder dock en grupp med det omvända förhållandet, nämligen flickor på yrkesförberedande program som använder standardvarianten öppet ÖR i drygt hälften (53,4 %) av fallen och den lokala varianten slutet ÖR i knappt hälften (46,6 %). Skillnaderna är dock jämförelsevis små, med en fördelning nära 50/50, och eftersom detta är den minsta cellen i analysen får resultatet anses som lite mer osäkert än för övriga informantgrupper. Övriga informantkategorier uppvisar fler belägg på den lokala än på standardvarianten, om än i varierande grad. Störst skillnad finns bland pojkar i mellangruppen, som använder drygt tre fjärdedelar (77,0 %) slutna ÖR och ca en fjärdedel (23,0 %) av den öppna varianten. Flickor på yrkesförberedande och pojkar i mellangruppen är de två grupper, vilkas resultat avviker mest från statistiskt förväntade resultat i post hoc-testet.

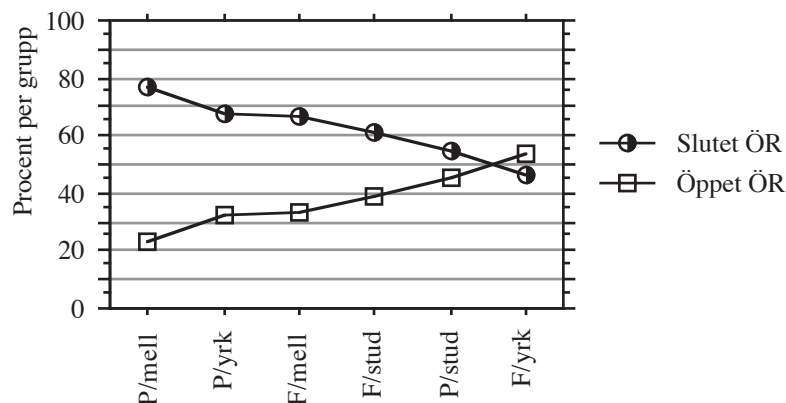
Flickor på mellanprogram och pojkar på yrkesförberedande uppvisar resultat som liknar varandra, båda gruppernas belägg består till ca två tredjedelar av slutna ÖR (66,9 % resp. 67,8 %) och en tredjedel öppna (33,1 % resp. 32,2 %), vilket är mycket nära medelvärdena för samtliga informanter. Flickor och pojkar på studieförberedande program har, näst efter flickor på yrkesförberedande program, de lägsta andelarna lokaluttal. Flickor på studieförberedande program uppvisar

runt tre femtedelar (61,1 %) slutna ÖR och ca två femtedelar (38,9 %) öppna ÖR, vilket är relativt nära genomsnittresultatet. Pojkar i samma programkategori avviker mer från statistiskt förväntat resultat med en andel på 55,1 procent slutet ÖR och 44,9 procent öppet ÖR.

FIGUR 7.1:4. *Variabeln ÖR och kön/programtyper, fördelning i procent.*

När kön och programtyp samtidigt relateras till variabeln ÖR framstår skillnaderna inom könen som större än mellan dem, medan skillnaderna inom programtyperna inte är lika dramatiska. I figur 7.1:5 visas ett linjärt diagram där informantgrupperna har placerats i rangordning, från högst andel slutet ÖR på vänsterkanten till högst andel öppet ÖR på högersidan. Könen är relativt jämnt fördelade över hela skalan, de två första grupperna består av pojkar, de två mittersta av flickor och därefter följer först en pojkgrupp och slutligen en flickgrupp. De två ytterpolerna utgörs dock av olika kön, med pojkar som har högst andel slutet ÖR (lokaluttal) och flickor med högst andel öppet (standard). När det gäller programtyp är bilden mer uppdelad, längst till vänster och till vänster om mitten återfinns de två mellangrupperna och näst längst till höger finns de två studieförberedande grupperna, men informanterna på de yrkesförberedande programmen har placerats strax till vänster om mitten (pojkarna) och längst till höger (flickorna). Figur 7.1:5 kan tolkas på så sätt, att för informanter på studieförberedande program är programtypen viktigare än könet vid val av ÖR-variant, för informanter på yrkesförberedande program är kön den viktigaste faktorn, medan mellangruppen även utgör en mellangrupp, på så vis att kön väger över till viss del men även samverkar med programtillhörighet.

FIGUR 7.1:5. Variabeln ÖR och kön/programtyper, efter andel öppet ÖR.

7.1.6. ÖR och geografiska områden

Den sociala faktor, som visar de tydligaste resultaten vid en analys av ÖR-varianterna, är informanternas geografiska hemvist. I tabell 7.1:5 och i synnerhet figur 7.1:6, kan ett klart mönster urskiljas. Ju närmare Göteborg informanterna bor, desto högre är andelen standarduttal med öppet ÖR. Resultatet från χ^2 -testet är statistiskt signifikant ($p < 0,0001$).

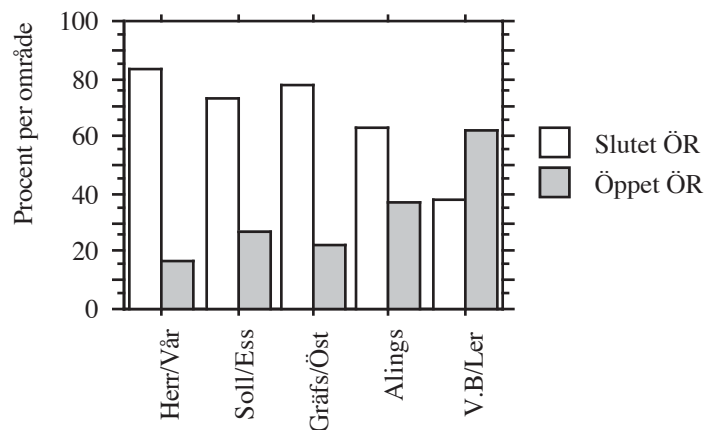
TABELL 7.1:5. Variabeln ÖR och geografiska områden, antal belägg och procentsatser.

Geografiskt område (n)	Slutet ÖR	Öppet ÖR	Totalt
Herrljunga–Vårgårda (n 14), antal belägg	152	30	182
procent	83,5	16,5	100,0
Sollebrunn–Essunga (n 13), antal belägg	148	54	202
procent	73,3	26,7	100,0
Gräfsnäs–Östadkulle (n 13), antal belägg	107	30	137
procent	78,1	21,9	100,0
Alingsås centralort (n 38), antal belägg	332	198	530
procent	62,6	37,4	100,0
V. Bodarna–Lerum (n 19), antal belägg	89	144	233
procent	38,2	61,8	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	828	456	1 284
procent	64,5	35,5	100,0

DF 4; χ^2 117,8; P. <0,0001.

Mellan Alingsås och området V. Bodarna–Lerum finns en brytpunkt, som framgår tydligt i linjediagrammet i figur 7.1:8 i nästa avsnitt. I

områdena norrut och i Alingsås är andelen slutet ÖR betydligt större (från fem sjättedelar i Herrljunga–Vårgårda till knappt två tredjedelar i Alingsås) än andelen öppet ÖR (från en femtedel till en tredjedel), men i området i sydväst är förhållandet det omvända med två femtedelar (38,2 %) slutet och tre femtedelar (61,8 %) öppet ÖR.

FIGUR 7.1:6. *Variabeln ÖR och geografiska områden, fördelning i procent.*

Som nämndes inledningsvis är det ett tydligt mönster att andelen öppet ÖR är större ju närmare Göteborg informanterna bor. Samtidigt finns det en viss skillnad mellan dem som bor längst från storstaden. Herrljunga–Vårgårda, som ligger längst åt nordost har den lägsta andelen öppet ÖR med en sjättedel (16,5 %) och högsta andelen slutet ÖR på 83,5 procent. I områdena i nordväst, Sollebrunn–Essunga, och strax norr om Alingsås, Gräfsnäs–Östadkulle, är skillnaden mellan den lokala varianten och standardvarianten inte lika stor som i nordost. Bland informanterna i norr och nordväst utgör andelen öppet ÖR 26,7 procent resp. 21,9 procent, medan andelen slutet ÖR utgör 73,3 procent respektive 78,1 procent.

7.1.7. *ÖR och delar av Alingsås*

Efter indelningen av samtliga informanter baserad på geografisk hemvist ovan, följer här en analys av informanterna från Alingsås centralort och deras bruk av ÖR-varianter. I tabell 7.1:5 ovan behandlas alla informanter från Alingsås i en grupp, men den gruppen är två–tre gånger större än övriga grupper. På grund av storleken på gruppen och av att Alingsås är så pass stort att det kan finnas språkliga differenser inom staden, delas alingsåsarna upp i tre områden, se tabell

7.1:6. Denna indelning bygger främst på vilken socioekonomisk status vissa delar av staden har. I norr+öster bor flest informanter från yrkesförberedande program och där finns de flesta av stadens bostadsområden med låg status; centrum+söder har en jämnare fördelning mellan informanter från olika programtyper men högst andel från mellangruppen, liksom det finns mer blandade typer av bostadsområden med olika status; i väster finns flest informanter från studieförberedande program och där ligger även fler högstatusbostadsområden. (Se mer ingående diskussion i kapitel 3.)

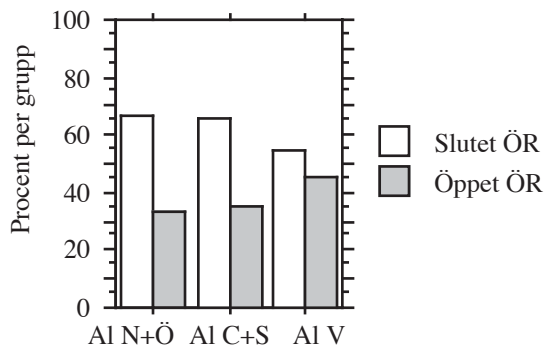
Som indelningen i geografiska områden i föregående avsnitt visar, finns det en skillnad i andelarna slutet och öppet ÖR som i princip följer en nordostlig–sydvästlig riktning. Vid en närmare titt på olika delar av Alingsås framkommer ett liknande mönster, där främst informanter från de västra stadsdelarna skiljer sig från övriga områden av staden (tabell 7.1:6 och figur 7.1:7). Skillnaderna i resultaten är statistiskt signifikanta (p. <0,0471).

TABELL 7.1:6. *Variabeln ÖR och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (n)	Slutet ÖR	Öppet ÖR	Totalt
Norr+öster (n 14), antal belägg	126	62	188
procent	67,0	33,0	100,0
Centrum+söder (n 11), antal belägg	126	69	195
procent	64,6	35,3	100,0
Väster (n 13), antal belägg	80	67	147
procent	54,4	45,6	100,0
Alingsås totalt (n 38), antal belägg	332	198	530
procent	62,6	37,4	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	828	456	1 284
procent	64,5	35,5	100,0

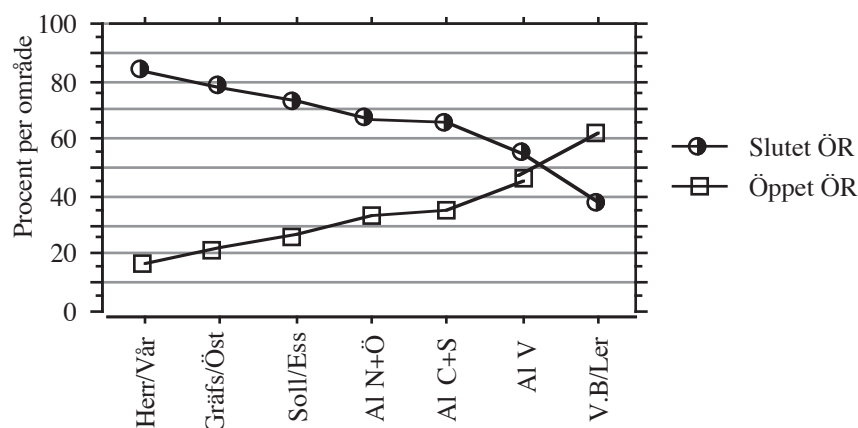
DF 2; χ^2 6,1; P. <0,0471.

I Alingsås norra+östra och centrum+södra ligger andelen belägg på lokalvarianten slutet ÖR runt två tredjedelar (67,0 % resp. 64,6 %). I de västra delarna av Alingsås är skillnaden mellan de två dominerande varianterna betydligt mindre, med 54,4 procent belägg på slutet ÖR och 45,6 procent belägg på den öppna varianten.

FIGUR 7.1:7. Variabeln ÖR och delar av Alingsås, fördelning i procent.

Om resultaten från de olika delarna av Alingsås placeras in i ett linjärt diagram tillsammans med övriga geografiska områden som i figur 7.1:8, framträder det nordost-sydvästliga tydligt. Den översta linjen som markerar förändringar i andelen slutna ÖR sluttar kraftigt nedåt mellan Herrljunga-Vårgårda och Alingsås norr+öster, för att därefter plana ut till en mindre brant kurva. (Observera att resultatet för Sollebrunn-Essunga har placerats till höger om Gräfsnäs-Östadvädd.) Efter Alingsås centrum+södra blir kurvan brantare igen, för att därefter brytas av linjen för öppet ÖR mellan västra Alingsås och V. Bodarna-Lerum. Andelen slutet ÖR är betydligt större än andelen öppet ÖR i alla områden till och med Alingsås centrum+södra, men informanterna i västra Alingsås ligger mycket nära brytpunkten och i V. Bodarna-Lerum är proportionerna de omvända med flest belägg på öppet ÖR.

FIGUR 7.1:8. Variabeln ÖR och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel öppet ÖR.

7.1.8. ÖR och livsstil

Slutligen indelas informanterna i sju kategorier efter livsstilsval. När variabeln ÖR relateras till livsstilsgrupperna framträder två grupper som avviker från de övriga. I livsstilsgruppen Sport-Stefan/Stina är fördelningen mellan belägg på slutet och öppet ÖR relativt jämn, med en viss övervikt för den öppna varianten (53,7 %). Lägst andel öppna ÖR (22,9 %) finns i gruppen Medel-Mårten/Maria. I samtliga övriga grupper dominerar däremot den slutna, lokala varianten med frekvenser på två tredjedelar till tre fjärdedelar av beläggen. Se tabell 7.1:7 och figur 7.1:9.

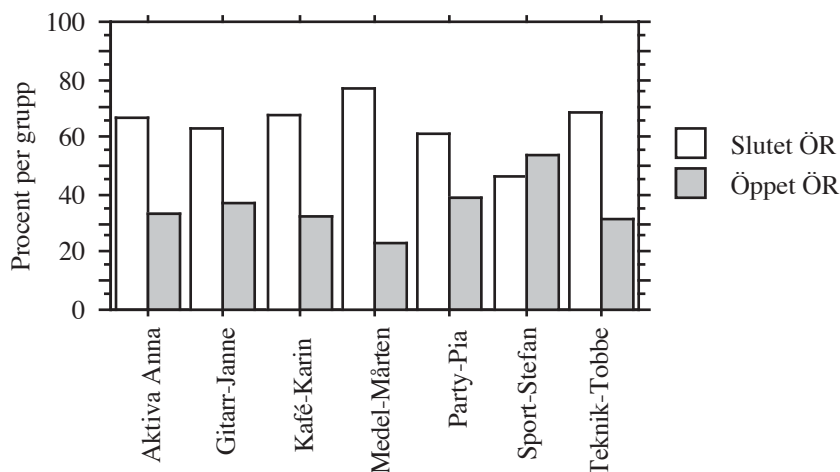
TABELL 7.1:7. *Variabeln ÖR och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser.*

Livsstilsgrupp (n)	Slutet ÖR	Öppet ÖR	Totalt
Aktiva Anna/Anders (n 14), antal belägg	191	95	286
procent	66,8	33,2	100,0
Gitarr-Janne/Jenny (n 12), antal belägg	117	69	186
procent	62,9	37,1	100,0
Kafé-Karin/Kalle (n 10), antal belägg	91	43	134
procent	67,9	32,1	100,0
Medel-Mårten/Maria (n 21), antal belägg	155	46	201
procent	77,1	22,9	100,0
Party-Pia/Pelle (n 14), antal belägg	117	74	191
procent	61,3	38,7	100,0
Sport-Stefan/Stina (n 16), antal belägg	82	95	177
procent	46,3	53,7	100,0
Teknik-Tobbe/Tova (n 10), antal belägg	75	34	109
procent	68,8	31,2	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	828	456	1 284
procent	64,5	35,5	100,0

DF 6; χ^2 42,8; P. <0,0001.

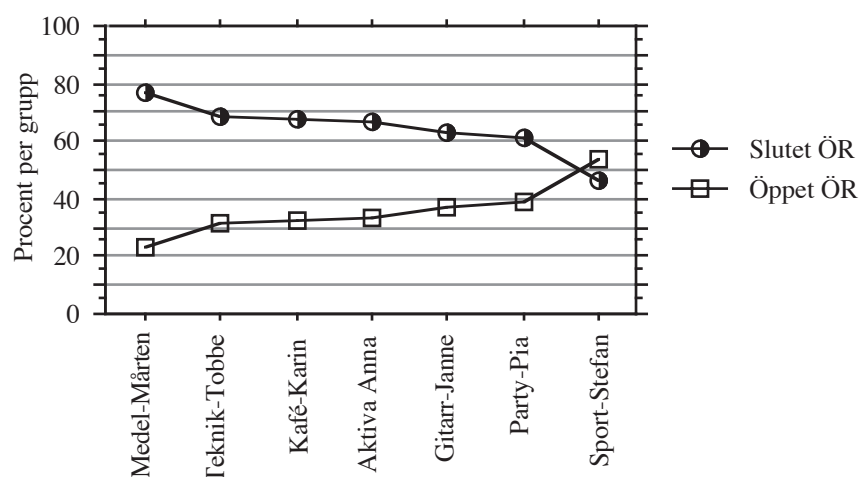
Det övergripande sannolikhetsvärdet från χ^2 -analysen, p. <0,0001, visar att den statistiska signifikansen är god. I post hoc-testet avviker Medel-Mårten/Maria och Sport-Stefan/Stina mest från statistiskt förväntat resultat, och de är alltså de två grupper som uppvisar lägst respektive högst andel av den öppna ÖR-varianten.

I figur 7.1:10 har informanterna placerats i rangordning, med störst andel öppet ÖR till höger. Fördelningen av ÖR-varianter mellan grupperna liknar en glidande skala men är också möjlig att betrakta som en indelning i fyra steg, dock med ganska små skillnader mellan de steg som ligger nära varandra.

FIGUR 7.1:9. Variabeln ÖR och livsstilsgrupper, fördelning i procent.

Längst till vänster placeras Medel-Mårten/Maria med dryga tre fjärdedelar (77,1 %) slutna ÖR och en knapp fjärdedel (22,9 %) öppna. Därefter följer Teknik-Tobbe/Tova, Kafé-Karin/Kalle och Aktiva Anna/Anders med drygt två tredjedelar (68,8 %, 67,9 % resp. 66,8 %) slutna ÖR och en knapp tredjedel (31,2 %, 32,1 % resp. 33,2 %) öppna ÖR. Den tredje gruppen utgörs av Gitarr-Janne/Jenny, Aktiva Anna/Anders och Party-Pia/Pelle som uppvisar knappt två tredjedelar (62,9 % och 61,3 %) slutet ÖR och drygt en tredjedel (37,1 % och 38,7 %) öppet ÖR. Längst till höger placeras slutligen Sport-Stefan/Stina med ungefär hälften vardera av belägg på slutet (50,6 %) och öppet (49,4 %) ÖR.

FIGUR 7.1:10. Variabeln ÖR och livsstilsgrupper, efter andel öppet ÖR.

Den viktigaste iakttagelsen här är dock att Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria framstår som de livsstilsgrupper som uppvisar störst andel av standardvarianten (hälften öppna ÖR) respektive störst andel av lokalvarianten (tre fjärdedelar slutna ÖR). I övriga grupper används runt en tredjedel öppna och två tredjedelar slutna ÖR.

7.1.9. Kort diskussion om ÖR och social variation

När de olika analyserna av variabeln ÖR och sociala faktorer jämförs, framstår några resultat som mer slående än andra. Det mest framträdande är den geografiska variationen, som uppvisar ett klart mönster, där det går en skiljelinje mellan nordost och sydväst. De informanter som bor i Alingsås västra och området V. Bodarna–Lerum uppvisar de största andelarna av standardvarianten (öppet ÖR), 45,6 respektive 61,8 procent, medan informanterna från Alingsås centrum+södra och övriga områden i norr och nordost uppvisar de minsta andelarna öppet ÖR, från 35,3 till 16,5 procent. Mot bakgrund av att slutet ÖR är en traditionell västgötsk variant är det inte helt oväntat att standardvarianten är vanligare ju närmare Göteborg informanterna bor, men de avsevärda skillnaderna överraskar ändå. Under transkriptionsarbetet var jag förvånad över att det slutna ÖR förekommer så ofta som det gör, och till viss del är jag det fortfarande, men det som framstår som mest intressant nu är att det kan skilja så mycket som 45 procentenheter mellan största och minsta andelarna ÖR-varianten i V. Bodarna–Lerum och Herrljunga–Vårgårda.

När det gäller livsstilsgrupperna finns det också markanta skillnader. Här är det två grupper som särskiljer sig, Sport-Stefan/Stina med högst andel standard-ÖR, 53,7 procent, och Medel-Mårten/Maria med lägst andel, 22,9 procent. Övriga grupper fördelas i jämna intervall mellan 30 och 40 procent. Informanterna i Sport-Stefan/Stina utgör en prestations- och materialistiskt inriktad grupp med i många fall tydliga karriärmål, vilket sannolikt är en förklaring till att de har så hög andel standard-ÖR. Det är i stället något förvånande att inte gruppen Aktiva Anna/Anders också uppvisar hög andel standard här, eftersom de utgör den mest förändringsbenägna gruppen. På samma sätt kan man resonera att gruppen Teknik-Tobbe/Tova, som är den minst förändringsbenägna, borde ha stått för den lägsta andelen standarddrag och inte Medel-Mårten/Maria som nu är fallet. Teknik-Tobbe/Tova bor dock ofta på landsbygden i området V. Bodarna–Lerum, medan Medel-Mårten/Maria oftast bor i Alingsås eller norrut. Informanterna i gruppen Medel-Mårten/Maria är de som framstår som mest

västgötska i fråga om denna variabel, och som kommer att märkas i fortsättningen är detta fallet även vid ett flertal andra variabler. En majoritet av dem bor dessutom i Herrljunga–Vårgårda, Gräfsnäs-Östadkulle och Alingsås norra+östra (se figur 4.2:2), där frekvensen av lokala varianter är hög vid flertalet variabler.

Det finns även skillnader mellan kön och mellan programtyper i bruket av ÖR-varianter, men där utkristalliseras inte lika klara mönster som vid den geografiska indelningen och livsstilsanalysen. För att börja med faktorn kön uppvisar flickorna en större andel standardvarianter än pojkarna, och när det gäller programtyp är det informanter på de studieförberedande programmen som använder flest standard-ÖR och de på program i mellangruppen som använder flest av den lokala varianten. Resultaten blir dock mer nyanserade, och därmed mer intressanta, när faktorerna kön och program kombineras. Flickor på yrkesförberedande program får då ett helt annat resultat än när de ingår i gruppen informanter på yrkesförberedande program som helhet. (Dessa flickor är dock endast sex stycken, varför siffrorna får tas med viss försiktighet.) Skillnaden i andel ÖR-varianter mellan könen är betydligt större bland informanterna på de yrkesförberedande programmen än på de andra programtyperna. De kan tolkas som att för informanter på yrkesförberedande program väger könstillhörighet tyngre än programtyp vid valet av ÖR-varianter, medan programtypen är viktigare än kön vid samma språkliga val för informanter på studieförberedande program. Mellangruppen utgör en mellangrupp även genom att kön både väger över, till viss del, och samverkar med programtillhörighet.

Slutligen är det intressant att dra paralleller mellan kön/programtyp och andra sociala faktorer. Frånsett den numerärt lilla gruppen flickor på yrkesförberedande program är det pojkar i mellangruppen och pojkar på studieförberedande program som utgör de två extremerna med minst respektive störst andel öppet ÖR. Dessa två grupper har vissa likheter med livsstilsgrupperna Medel-Mårten/Maria och Sport-Stefan/Stina, särskilt när det gäller Sport-Stefan/Stina finns det en tydlig koppling till kön/programtyp, då sex av sexton i gruppen Sport-Stefan/Stina är pojkar som läser på studieförberedande program (övriga tio är jämnt fördelade med en till tre informanter i övriga kön/programtypskategorier). Samtidigt finns det många Sport-Stefan/Stina som bor i Alingsås västra eller området V. Bodarna-Lerum (sju av sexton), det geografiska område med störst andel av standardvarianten öppet ÖR, och på så vis kan man se att de olika sociala faktorerna på olika sätt samvarierar med varandra. Prototypen för en informant som använder många slutna ÖR är således en Medel-Mårten från Vårgårda

eller Herrljunga som går på ett program i mellangruppen, medan den som använder mest öppna ÖR är en Sport-Stefan från V. Bodarna eller Lerum som går på ett studieförberedande program.

7.2. Variabeln LA

I 7.2 och 7.3 behandlas bruket av två västsvenska diskurspartiklar, *la* (7.2) och *änna* (7.3), samt deras närmaste standardsvenska motsvarigheter *väl* respektive *liksom* och *typ*.

7.2.1. La och änna – lokala diskurspartiklar

Diskurspartiklarna *la* och *änna* är adverb, som ursprungligen är uttalsvarianter av *väl* 'väl, förmodligen' (jfr andra dialektala varianter som *felle*, 'l (tjockt /l/), *välan*) respektive *ända*, 'alldeles, riktigt, mycket, just'. I nutida talspråk har deras semantiska betydelse kraftigt försvagats, och de har främst en funktion som diskursmarkörer och modifierare, ungefär som *väl* och *liksom*.

Under senare år har diskurspartiklar blivit ett vanligt ämne för studier inom nordisk ungdomsspråksforskning, ofta ur samtalsanalytiskt perspektiv (Eriksson 1992, Kotsinas 1994, Helga Hilmisdóttir & Camilla Wide 2000, Wirdenäs 2000, Wirdenäs & Norrby 2002, Hansund 2003). Diskurspartiklarna *ba* ('bara') och *sär* ('så/sådan här/där') har även beskrivits ur språkförändringsperspektiv som exempel på grammatikalisering (Eriksson 1992 resp. Öqvist 2000). Diskurspartiklar förekommer även i vuxnas talspråk, men de är ofta rikligare förekommande i ungdomsspråk, och de fungerar som markörer för talspråk och ungdomlighet när de förekommer i stora mängder (Nordberg 1985, Kotsinas 1994, Wirdenäs 2000). Det är därför extra intressant att här kunna analysera två dialektala diskurspartiklar, som inte bara är talspråksmarkörer utan även kan ha en funktion som lokalidentitetsmarkörer i ungdomsspråk.

La och *änna* uppfattas av många som något "[t]ypisk göteborgskt" (Schånberg 1968:62 om *la*). Om *änna* skriver Schånberg vidare att "Odet [sic]¹ är mycket vanligt och hör till dem som sätter sin speciella färg på Kals språk" (ib. s. 105). De två diskurspartiklarna har dock

¹ Schånberg använder en delvis dialektanpassad ortografi. Stavningen *odet* 'ordet' (liksom titeln *Kals odbok* 'Karls ordbok') återspeglar att det i traditionellt göteborgskt uttal inte finns supradentaler.

hävd i dialekterna i hela Västsverige och kan betraktas som en del av traditionell Alingsåsdialekt, såväl som inslag i traditionell skaraborgska, bohuslänska, göteborgska etc. I de äldre dialektupptagningar från SOFI som jag har hört, har i synnerhet *la* en påfallande hög frekvens. Idag förekommer *la* i ett område ungefär motsvarande nuvarande Västra Götalandsregionen och Halland, medan *änna* främst hör hemma i ett mindre område i de sydvästra delarna av Västergötland samt Göteborg (muntliga uppgifter från L.-G. Andersson).¹

La är mycket frekvent bland vissa av informanterna, vilket alltså inte beror på inflytande från göteborgskan. Som de fortsatta analyserna visar är det snarare så att de informanter som har en stor andel *la*, tillhör de grupper som har en hög frekvens av vissa västgötska drag. De som har hög frekvens av vissa nyare drag från göteborgska har däremot mycket låg frekvens *la*, vilket kan tyda på att *la* är på tillbakagång bland ungdomar i Alingsåsområdet. *Änna* har fått så få belegg att det kan anses vara i det närmaste borta. Även i Göteborg förefaller *la* och *änna* vara på tillbakagång bland ungdomar, vilket snabba jämförelser med ett ungdomsspråksmaterial från Göteborg pekar på (se avsnitt 7.2.10 och 7.3.9).

7.2.2. Variabeln LA, varianterna *la* och *väl*

Variabeln LA har två varianter i undersökningen, det dialektala *la* och den närmaste standardsvenska motsvarigheten *väl*.

• **La**, [la], obetonat eller svagbetonat.

Som nämndes i inledningen ovan har *la* hävd i de flesta västsvenska dialekter. Som adverb finns *la* upptaget i de flesta av de dialektordböcker jag har haft tillgång till. Johan Ernst Rietz behandlar *la* under uppslagsordet 'l, en variant som funnits på fler håll i landet:

'L, förkortning av *felle*, conj. väl, fuller, [...] Sdm. I andra munarter *la*, id. "Du går 'la mä mej? Ja ser 'la. Vi ska 'la dä". Vg.,ög.,sm.,kl.,bhl.,hl. [Västergötland, Östergötland, Småland, Kalmar län, Bohuslän, Halland.] (Rietz 1867:385)

¹ Uppgifterna från L.-G. Andersson är opublicerade. Han har genomfört en enkät bland studenter på Göteborgs universitet och framställt kartor för undervisningsbruk. Kartorna visar tydligt att *la* endast används i Västra Götaland och delar av Halland och Småland, studenter från andra delar av landet har inte uppgett att de använder ordet. *Änna* är betydligt mer begränsat. Alla som har uppgett att de använder *änna* använder även *la*, men inte vice versa.

Idag förknippas *la* främst med göteborgska och andra västsvenska dialekter. Det förklaras med 'väl' av Schånberg (1968:62), med 'väl; väl, nog' av Hjalmarsson (2001) och med 'väl' av Johansson (2002).

Exempel 7.2:1 visar hur det kan se ut när någon använder *la* flitigt, här Amy Y.:

Exempel 7.2:1.

I: går du ofta på kafé?

Amy Y.: nej, (det gör jag) inte eh det händer **la** men de e väldi sällan

I: va e-, varför-, varför går du inte på kafé?

Amy Y.: jag vet inte de e **la**, på dom flesta kaféerna sitter folk å röker väldit mycket jag kan inte va bland folk som röker mycke, så de e **la** de delvis de å sen brukar jag inte ha så ofta pengar

SKRATT I RÖSTEN

I: (xxx)

Amy Y.: aa så de e **la** de

• **Väl**, [vɛ:l], obetonat eller svagbetonat.

I de ovan citerade ordböckerna anges *väl* oftast som betydelse eller motsvarighet till *la*, vilket gör det lämpligt att använda som variant i denna undersökning. Även av *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) kan man dra samma slutsats: "Regionalt förekommer obetonat *la* med samma betydelse som det modala satsadverbialet *väl*" (SAG 4, 1999: 116).

La och *väl* är alltså i det närmaste synonyma, men de är inte alltid helt utbytbara. Detta illustreras bl.a. av att båda kan användas inom ett och samma yttrande, som i exempel 7.2:2.

Exempel 7.2:2.

I: åker du ofta till nån annan ort i Västsverige?

Emma M.: hmm, iblann åker **la** jag **väl** ti Borås, nå de e ännu mindre SKRATTAR fast man vill ju hem ti Vårgårda SKRATTAR

Det finns även en viss syntaktisk skillnad i bruket av *la* och *väl*, vilket också noteras av Schånberg (1968:62; se ovan) och i SAG 4 (1999:95). *La* kan stå både före och efter subjektet i omvänd ordföljd, och det är mycket vanligt att det kommer före. I exempel 7.2:3 skulle inte alla språkbrukare byta ut *la* mot *väl* utan en ordföljdsändring:

Exempel 7.2:3.

Gustav Y.: a i da har **la** ja vanlia jeans [jm:s] T-shirt [ti:ʃœ:t] å en tröja [...]

Gustav Y.: nej de tycker **la** ja inte [...]

Gustav Y.: a då e **la** de fest

Väl placeras oftast efter subjektet i motsvarande satskonstruktioner (SAG 4, 1999:94 ff.), medan *la* utan vidare skulle kunna sättas in i stället för *väl* i exemplen 7.2:4 och 7.2:5.¹

Exempel 7.2:4.

I: ska du läsa vidare?

Anki M.: tror ja **väl**, om man ska bli nåt så får man **väl**

Exempel 7.2:5.

Elsa S.: ja, åå, får se punkare e de **väl**

[...]

Elsa S.: ja dom går ju nåt program gör dom **väl**

Trots att *la* och *väl* inte är helt och hållet utbytbara eller synonyma, fungerar de utmärkt som varianter till variabeln LA.

7.2.3. Variabeln LA och sociala faktorer

Det totala antalet belägg på variabeln LA är 901, varav en knapp tredjedel (30,3 %) utgörs av *la* och drygt två tredjedelar (69,6 %) utgörs av *väl*. Se tabell 7.2:1 och figur 7.2:1.

TABELL 7.2:1. Variabeln LA, fördelning av *la/väl* i hela materialet, antal belägg och procentsatser.

97 informanter	<i>La</i>	<i>Väl</i>	Totalt
Antal belägg	274	627	901
Procent av antalet belägg	30,4	69,6	100,0

¹ Jämför följande alternativa konstruktioner, där c) och g) är markerade med frågetecken:

a) i da har la ja vanlia jeans	e) om man ska bli nåt så får la man
b) i da har ja la vanlia jeans	f) om man ska bli nåt så får man la
c) ? i da har väl ja vanlia jeans	g) ? om man ska bli nåt så får väl man
d) i da har ja väl vanlia jeans	h) om man ska bli nåt så får man väl

SAG 4 (1999:95) konstaterar dock:

”Vissa språkbrukare accepterar placering av ett obetonat modalt satsadverbial framför ett obetonat pronominent subjekt:

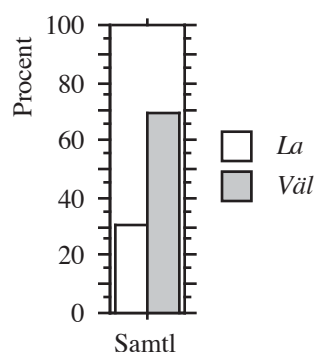
På torsdag kan {*väll/ju*}₀ vi åka till stan.

[...] fri invandring är *väl* det inte.

Det regionala *la* (§25 not I) placeras ofta så:

Men i stort sett så är *la* dom ihop med sina stamfränder, så att säga. (T)”

Som har konstaterats ovan är diskurspartikeln *la* ett dialektalt adverb som länge har haft sin hemvist i hela Västsverige, både i storstaden Göteborg och på landsorten. Det faktum att 30 procent av beläggen består av *la* pekar på att partikeln fortfarande används aktivt av ungdomar i Alingsåsområdet, men att det har stark konkurrens från standardspråkets motsvarighet *väl*. Analyserna nedan visar att det finns stor variation mellan olika grupper, där några har en mycket stor andel *la*, medan andra använder det i förhållandevis liten utsträckning. Det finns tecken som antyder att *la* är ett lågprestigedrag, då det bl.a. används mest av grupper som i enlighet med tidigare sociolingvistisk forskning oftare använder lågprestigedrag (t.ex. pojkar mer än flickor, informanter på yrkesförberedande program mer än de på studieförberedande).

FIGUR 7.2:1. Variabeln LA, procentuell fördelning av la/väl i hela materialet.

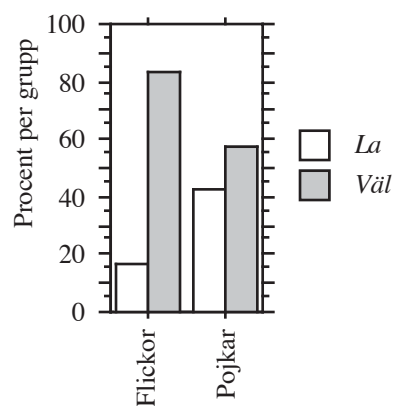
7.2.4. LA och kön

Vid en första analys av LA och kön framstår en mycket markant och med goda marginaler statistiskt signifikant skillnad ($p < 0,0001$ i χ^2 -testet): flickorna uppvisar 16,7 procent *la* och pojkarna 43 procent (se tabell 7.2:2 och figur 7.2:2). Båda resultaten avviker kraftigt från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet. *La* förefaller vara ett ord som ofta undviks av flickor i intervjusituationen. Det finns dock ännu större skillnader inom könen än mellan dem, vilket inte framkommer här. När kategorin kön kombineras med programtyp nedan framträder en något annorlunda bild av könsskillnaden.

TABELL 7.2:2. Variabeln LA och kön, antal belägg och procentsatser.

Kön (n)	<i>La</i>	<i>Väl</i>	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg procent	72 16,7	359 83,3	431 100,0
Pojkar (n 48), antal belägg procent	202 43,0	268 57,0	470 100,0
Samtliga (n 97), antal belägg procent	274 30,4	627 69,6	901 100,0

DF 1; χ^2 73; P. <0,0001.

FIGUR 7.2:2. Variabeln LA och kön, fördelning i procent.

7.2.5. LA och programtyp

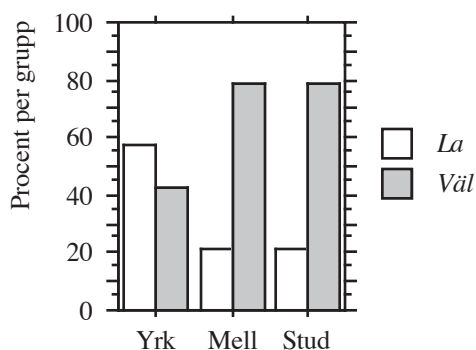
Bruket av *la* och *väl* varierar mellan de olika programtyperna, och den grupp som urskiljer sig mest från de andra är informanterna på de yrkesförberedande programmen med störst andel *la* och minst andel *väl*. Skillnaden är signifikant mellan å ena sidan informanter på yrkesprogrammen, vilka har 57,3 procent *la* och 42,7 procent *väl*, och å andra sidan informanter på program i mellangruppen och på studieförberedande program, vilka uppvisar i det närmaste identiska siffror med ca 21,5 procent *la* och ca 78,5 procent *väl* (tabell 7.2:3). Bland informanterna på yrkesprogrammen är förhållandet med fler *la* än *väl* alltså det omvända jämfört med informanterna i mellangruppen och på de studieförberedande programmen. Alla siffror avviker från förväntade resultat i post hoc-testet (jfr fördelningen 30–70 % för samtliga), men det är informanterna på yrkesförberedande program som står för den

största avvikelserna, samtidigt som de är ensamma om att använda fler *la* än *väl*. De omvända proportionerna framträder tydligt i figur 7.2:3.

TABELL 7.2:3. *Variabeln LA och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (n)	<i>La</i>	<i>Väl</i>	Totalt
Yrkesförberedande (n 28), antal belägg procent	129 57,3	96 42,7	225 100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg procent	57 21,5	208 78,5	265 100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg procent	88 21,4	323 78,6	411 100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg procent	274 30,4	627 69,6	901 100,0

DF 2; χ^2 103; P. <0,0001.

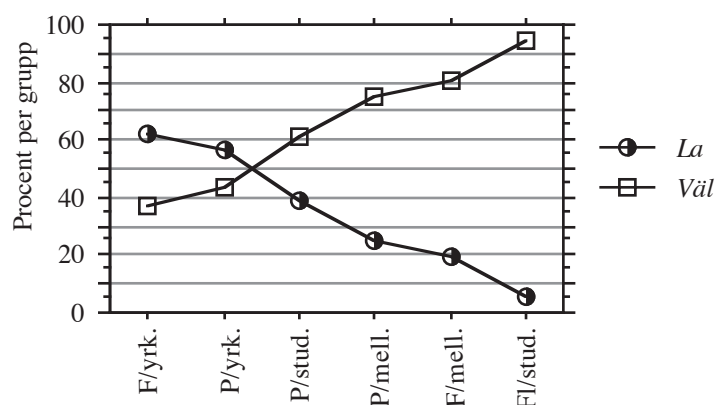
FIGUR 7.2:3. *Variabeln LA och programtyper, fördelning i procent.*

7.2.6. *LA och kön/programtyp*

Utifrån de två föregående analyserna skulle man kunna dra slutsatsen att *la* främst används av pojkar på yrkesförberedande program, men bilden blir något annorlunda när programtyp och kön kombineras i en analys (tabell 7.2:4 och figur 7.2:4). Skillnaden mellan yrkesprogram å ena sidan och mellan- och studieprogrammen å andra sidan kvarstår i stort sett, men könsskillnaderna är mycket förskjutna. Den grupp som uppvisar högst andel *la* är flickor på yrkesförberedande program (62,5 %), där andelen är något högre än för pojkar på yrkesförberedande program (56,2 %). Kontrasten mellan flickor på yrkesförbe-

står pojkarna på yrkesprogrammen och flickorna på studieprogrammen som de två grupper som skiljer sig mest från förväntat resultat, de ligger nära de två extremerna på en skala med dem som använder mest *la* i ena änden och dem som använder mest *väl* i andra änden. Se linjediagram i figur 7.2:5 nedan.

Program och kön samverkar här på olika sätt. Exempelvis har informanterna av båda könen på de yrkesförberedande programmen mer lika resultat sinsemellan än vad pojkar och flickor i mellangruppen och den studieförberedande gruppen har. En möjlig förklaring till det är att det, när det gäller variabeln LA, är viktigare för informanter på yrkesförberedande program att markera programtillhörighet än könstillhörighet genom val av diskurspartikel. I de två andra programtyperna kan det däremot vara viktigare att markera könstillhörigheten än programtillhörigheten i det här fallet, särskilt för informanterna på de studieförberedande programmen där skillnaden mellan resultaten för flickor och pojkar är störst. Detta resonemang implicerar en medveten tanke bakom valet av diskurspartikel, vilket inte är helt osannolikt då ordval ligger på en högre språklig medvetandenivå än exempelvis vokalvariation.

FIGUR 7.2:5. Variabeln LA och kön/programtyper, efter andel väl.

7.2.7. LA och geografiska områden

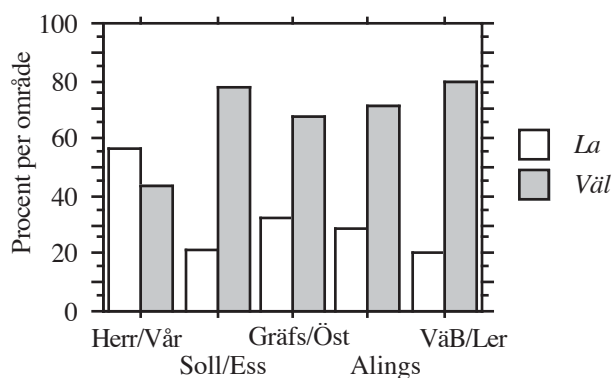
När det gäller geografisk variation utmärker sig Herrljunga-Vårgårda markant, som ett område där *la* används avsevärt mer än i övriga områden (tabell 7.2:5 och figur 7.2:6). Beläggen från Herrljunga- och Vårgårdainformanterna består till 56,5 procent av *la*, vilket också är det resultat som kraftigast avviker från förväntat resultat i post hoc-testet. I Gräfsnäs-Östadkulle och Alingsås är siffrorna mycket lika det

totala genomsnittet, med 32 procent respektive 29 procent *la*. Herrljunga-Vårgårda står för den största avvikelser från förväntat resultat, men även de två områdena Sollebrunn-Essunga och V. Bodarna-Lerum uppvisar en viss avvikelse, om än åt andra hållet. I de två sistnämnda områdena är andelen *la* lägst, cirka en femtedel (21,9 % resp. 20,6 %) jämfört med genomsnittets knappa tredjedel.

TABELL 7.2:5. *Variabeln LA och geografiska områden, antal belägg och procentsatser.*

Geografiskt område (n)	<i>La</i>	<i>Väl</i>	Totalt
Herrljunga-Vårgårda (n 14), antal belägg	64	49	113
procent	56,6	43,4	100,0
Sollebrunn-Essunga (n 13), antal belägg	26	93	119
procent	21,9	78,2	100,0
Gräfsnäs-Östaskulle (n 13), antal belägg	41	87	128
procent	32,0	68,0	100,0
Alingsås centralort (n 38), antal belägg	109	267	376
procent	29,0	71,0	100,0
V. Bodarna-Lerum (n 19), antal belägg	34	131	165
procent	20,6	79,4	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	274	627	901
procent	30,4	69,6	100,0

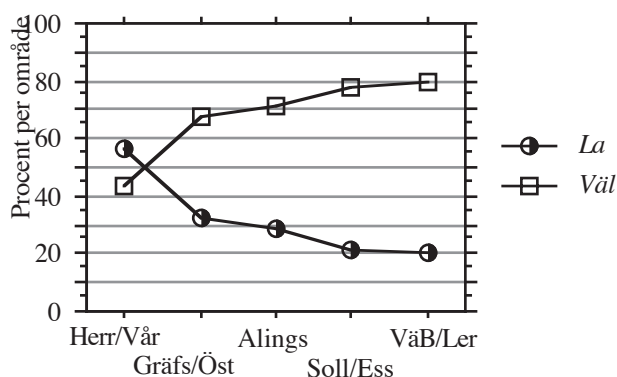
DF 4; χ^2 49; P. <0,0001.

FIGUR 7.2:6. *Variabeln LA och geografiska områden, fördelning i procent.*

Proportionerna i fördelningen mellan de olika geografiska områdena framstår än tydligare i det linjära diagrammet i figur 7.2:7 nedan. I Herrljunga-Vårgårda, längst till vänster i diagrammet, är andelen *la* högre än andelen *väl*, men linjerna korsas redan före Gräfsnäs-Öst-

kulle och ju längre till höger i diagrammet desto lägre andel *la*. Här har jag även manipulerat geografien och placerat Sollebrunn-Essunga strax till vänster om V. Bodarna-Lerum. Det framgår då tydligt att Sollebrunnsinformanternas här uppvisar språkliga val som har mer gemensamt med informanterna söder om Alingsås än med dem som bor norr om staden. Som framkommer i samband med fler variabler avviker informanterna från Sollebrunnstrakten ofta från förväntat beteende och får resultat som mer liknar resultat från området sydväst om Alingsås än från de andra områdena norr om staden.

FIGUR 7.2:7. Variabeln *LA* och geografiska områden, efter andel väl.

Här kan man också fundera över om det kan vara så att *la* tillmäts olika sociala värden i olika områden. I äldre generationer (informanternas mor- och farföräldrar eller äldre) har *la* i Göteborg associerats med lågstatusspråk, men på landsbygden har det varit normalfallet att använda *la*, medan *väl* har ansetts som något "förnämt" eller tillgjort (L.-G. Andersson 1980:207). *La* har även hög frekvens i det dialektmaterial från SOFI som jag har lyssnat på, vilket tyder på ett liknande förhållande i Västergötland. Rester av detta synsätt kan avspeglas i att *la* är vanligast i de nordöstra områdena, Herrljunga–Vårgårda och Gräfsnäs–Östadkulle.

7.2.8. *LA* och delar av Alingsås

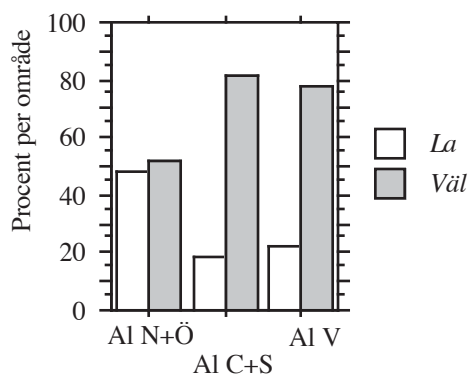
Alingsåsinformanterna som grupp har en fördelning av *la* och *väl* som ligger mycket nära genomsnittet, men vid en uppdelning i tre områden inom staden framträder ett mönster som i mycket liknar det ovan (se tabell 7.2:6 och figur 7.2:8). I alla områden är andelen *väl* större än andelen *la*, men proportionerna ser mycket olika ut. I den norra+östra

delen av Alingsås utgör *la* närmare hälften av beläggen (47,9 %) jämfört med ca en femtedel i centrum+söder (18,6 %) och väster (21,8 %).

TABELL 7.2:6. *Variabeln LA och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (n)	<i>La</i>	<i>Väl</i>	Totalt
Norr+öster (n 14), antal belägg procent	58 47,9	63 52,1	121 100,0
Centrum+söder (n 11), antal belägg procent	27 18,6	118 81,4	145 100,0
Väster (n 13), antal belägg procent	24 21,8	86 78,2	110 100,0
Alingsås totalt (n 38), antal belägg procent	109 29,0	267 71,0	376 100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg procent	274 30,4	627 69,6	901 100,0

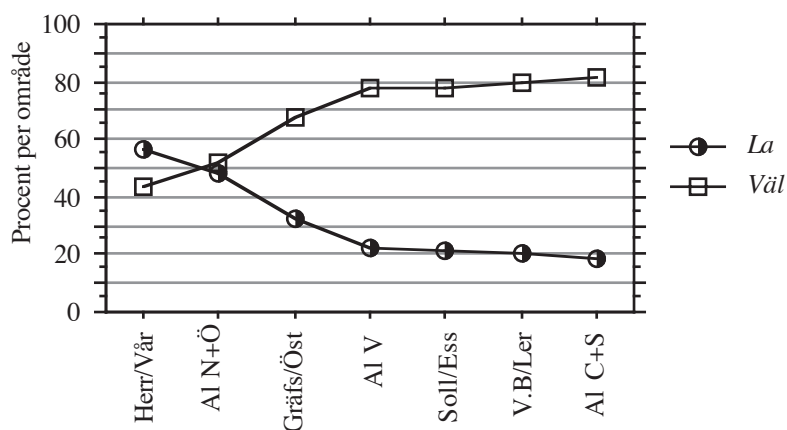
DF 2; χ^2 31; P. <0,0001.

FIGUR 7.2:8. *Variabeln LA och delar av Alingsås, fördelning i procent.*

I figur 7.2:9 visas resultaten för de övriga geografiska områdena och Alingsås uppdelat i tre områden. Resultatet för norra+östra Alingsås har flyttats till strax höger om Herrljunga-Vårgårda, vilket illustrerar ett mönster som framträder vid flera andra variabler i undersökningen. Det är inte ovanligt att informanterna i norra+östra Alingsås har en hög andel av den eller de varianter som också är frekventa i områdena norr och nordost om staden. I figur 7.2:9 har även centrum+södra Alingsås flyttats, men längst till höger eftersom infor-

manterna i denna grupp har lägst andel *la*. Linjerna i figuren påminner om en stämgaffel, där huvuddelen av de nordostliga områdena (Herrljunga-Vårgårda, Alingsås östra+norra, Gräfsnäs-Östadvallen) ligger på eller nära "skaftet", medan de sydvästligare områdena (Alingsås centrum+södra, Alingsås västra, V. Bodarna-Lerum) och Sollebrunn-Essunga utgör ytterdelen av "byglarna" på stämgaffeln.

FIGUR 7.2:9. Variabeln LA och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel väl.

TABELL 7.2:7. Variabeln LA och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser.

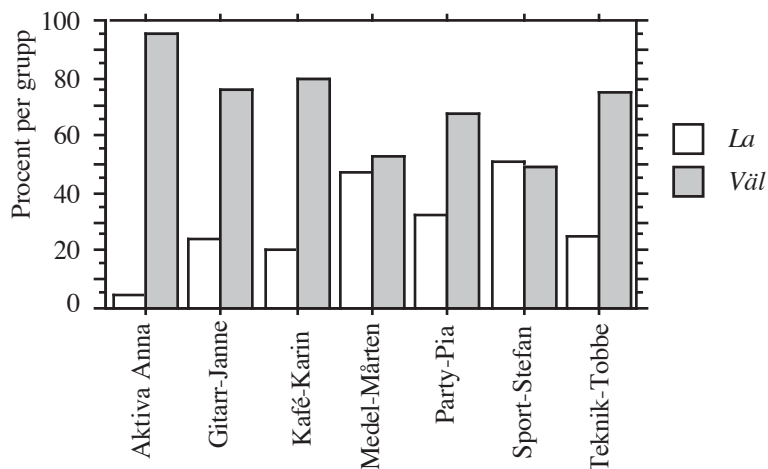
Livsstilsgrupp (n)	La	Väl	Totalt
Aktiva Anna/Anders (n 14), antal belägg	8	177	185
procent	4,3	95,7	100,0
Gitarr-Janne/Jenny (n 12), antal belägg	19	59	78
procent	24,4	75,6	100,0
Kafé-Karin/Kalle (n 10), antal belägg	24	95	119
procent	20,2	79,8	100,0
Medel-Mårten/Maria (n 21), antal belägg	80	88	168
procent	47,6	52,4	100,0
Party-Pia/Pelle (n 14), antal belägg	31	65	96
procent	32,3	67,7	100,0
Sport-Stefan/Stina (n 16), antal belägg	95	93	188
procent	50,5	49,5	100,0
Teknik-Tobbe/Tova (n 10), antal belägg	17	50	67
procent	25,4	74,6	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	274	627	901
procent	30,4	69,6	100,0

DF 6; χ^2 127,2; P. <0,0001.

7.2.9. LA och livsstil

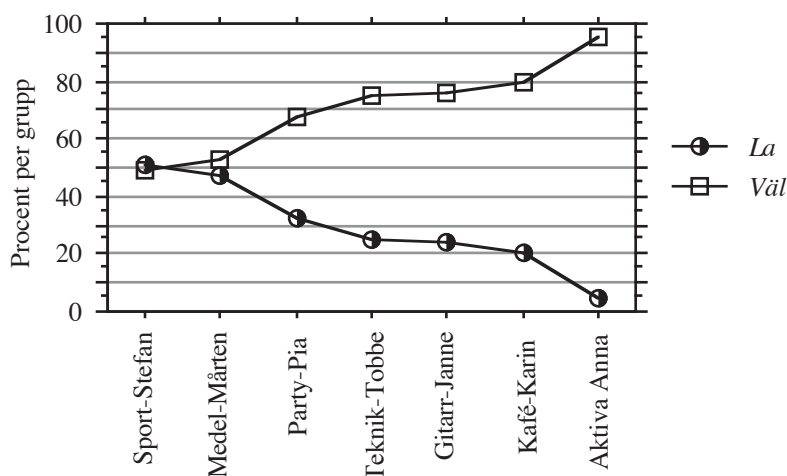
I analysen av livsstilsgruppernas användning av *la* och *väl* urskiljer sig tre grupper. Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria uppvisar en jämn fördelning med ungefär hälften vardera av de två diskurspartiklarna, medan det i gruppen Aktiva Anna/Anders endast finns åtta belegg på *la* (4,3 %). Se tabell 7.2:7 och figur 7.2:10.

Sannolikhetsvärdet från χ^2 -analysen, $p < 0,0001$, tyder på en god statistisk signifikans, och de ovan nämnda tre grupperna är de som avviker mest från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet.

FIGUR 7.2:10. Variabeln LA och livsstilsgrupper, fördelning i procent.

I figur 7.2:11 redovisas resultaten i ett linjärt diagram med livsstilsgrupperna inplacerade i rangordning, där de som uppvisar högst andel

FIGUR 7.2:11. Variabeln LA och livsstilsgrupper, efter andel väl.

la återfinns till vänster och de med högst andel *väl* till höger. Här är det möjligt att urskilja tre kluster.

Längst till vänster återfinns Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria vilka, som nämndes ovan, uppvisar de högsta andelarna *la* (50,5 % resp. 47,6 %) och de lägsta andelarna *väl* (49,5 % resp. 52,4 %). En stor mellangrupp med ca 20–30 procent *la* och 70–80 procent *väl* utgörs av Party-Pia/Pelle (32,3 % *la*, 67,7 % *väl*), Teknik-Tobbe/ Tova (25,4 % *la*, 74,6 % *väl*), Gitarr-Janne/Jenny (24,4 % *la*, 75,6 % *väl*) och Kafé-Karin/Kalle (24,4 % *la*, 75,6 % *väl*). Längst till höger finner vi slutligen livsstilsgruppen Aktiva Anna/Anders, som använder diskurspartikeln *la* i mycket liten utsträckning, 4,3 procent, jämfört med både den stora mellangruppen och de två andra yttergrupperna Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria. Bruket av diskurspartiklarna *la* och *väl* visar därmed en markant samvariation med den sociala faktorn livsstilsgrupp.

Aktiva Anna/Anders och Sport-Stefan/Stina är de två mest karriärinriktade grupperna, men de uppvisar ändå helt olika användning av *la* och *väl*. Förklaringen ligger sannolikt i olika sätt att konstruera könsidentitet. Resultaten för livsstilsgrupperna har likheter med hur andelarna *la* och *väl* fördelas mellan könen (avsnitt 7.2.3). Flickor som hel grupp uppvisar en lägre andel *la* än pojkar som hel grupp, vilket dock modifieras när analysen senare kompletteras med kombinationen programtyp/kön. Indelningen i livsstilsgrupper är inte könsneutral, och det är därför inte heller överraskande att de två livsstilsgrupper som har högst frekvens *la* är pojkdominerade (Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria), medan den grupp som har högst frekvens *väl* är flickdominerad (Aktiva Anna/Anders). De två karriärinriktade grupperna förefaller ha olika språkliga strategier, som kan relateras till föreställningar om kvinnligt och manligt språk. Flickor med höga sociala ambitioner tror sig behöva använda ett standardnära språk med få lokala varianter, på ett närmast hyperkorrekt sätt, för att få social acceptans, medan det är mer accepterat för pojkar med sociala aspirationer att använda ett delvis mycket lokalt språk, som i likhet med svordomar och fult språk kan signalera tuffhet och manlighet.

7.2.10. Jämförelse av LA i Alingsås och Göteborg

I avsnitt 7.2.1 nämns att *la* och *änna* förefaller vara på tillbakagång bland ungdomar i Göteborg. Det är intressant om man ser till att de grupper och geografiska områden som har lägst andel *la* i denna undersökning i hög grad också är samma grupper och områden som

har högst frekvens av de göteborgska dragen frikativiserat I/Y och frikativiserat U (kapitel 8.1 och 8.2). Karolina Wirdenäs (2000) diskuterar förekomsten av diskurspartiklar i allmänhet i två av samtalen med Göteborgsungdomar i GSM-materialet och kommenterar även de dialektala diskurspartiklar som förekommer där, vilket utgör en bra utgångspunkt för en kort jämförelse med Alingsåsmaterialet.

De två samtal Wirdenäs diskuterar i den aktuella artikeln består av två grupper med pojkar, den ena från ett yrkesförberedande gymnasieprogram på en skola i Kungsbacka (band 12) och den andra från ett studieförberedande program på en skola i centrala Göteborg (band 6). Skillnaden i andelarna *la* och *väl* mellan de två GSM-samtalen är mycket stor, och den är mer polariserad än motsvarande skillnader i Alingsåsmaterialet. Pojkarna på det yrkesförberedande programmet använder få diskurspartiklar överhuvudtaget, men av 17 belägg på *la* och *väl* utgörs en såpass stor andel som tolv av *la* (70,6 %) och fem av *väl* (29,4 %). Pojkarna på det studieförberedande programmet pratar mer och använder något fler diskurspartiklar, i deras samtal förekommer sammanlagt 34 *la* och *väl* vilka består av två *la* (5,9 %) och 32 *väl* (94,1 %). Enligt muntlig information från Wirdenäs är det endast i band 12 och ett band till (med ungdomar på ett yrkesförberedande program i en Göteborgsskola), som *la* och *änna* förekommer i någon märkbar utsträckning, i övriga 25 samtal (från såväl praktiska som teoretiska program) är *la* och *änna* mycket sällsynta.

TABELL 7.2:8. *Jämförelse av la och väl i avhandlings- och GSM-korpusarna.*

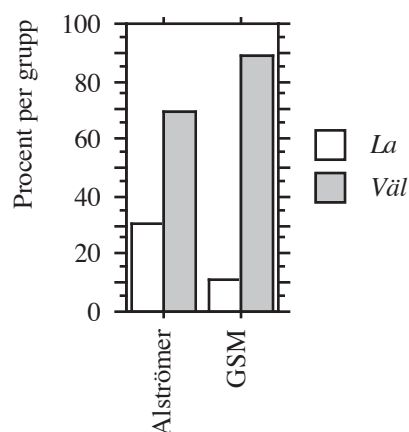
Korpus	<i>La</i>	<i>Väl</i>	Totalt
Alströmer (n 97), antal belägg	274	627	901
procent	30,4	69,6	100,0
GSM (n 106), antal belägg	128	989	1 117
procent	11,5	88,5	100,0

De två diskuterade GSM-samtalen utgör dock en för liten korpus för jämförelse med avhandlingsmaterialet, varför jag i stället har tagit fram siffror för hela GSM-korpusen med hjälp av programmet *Conc*.¹

¹ GSM-korpusen består av 230 194 ord, inklusive metakommentarer och intervjuarens yttranden. 105 gymnasister har spelats in, men i konkordansen ingår även intervjuarens frågor och de eventuella *la* och *väl* hon har använt, varför antalet informanter anges vara 106 i tabell 7.2:14. Se mer om GSM i avsnitt 4.3.2.3.

Avhandlingsmaterialet består av 90 842 ord, inklusive metakommentarer och intervjufrågor. Frågorna är dock endast transkriberade i stödordsform och bitvis är även

Det totala antalet *la* och *väl* är relativt lika för båda korpusarna; i Alingsåskorpusen finns 901 belägg och i GSM finns 1 117 belägg. Fördelningen mellan de två varianterna skiljer sig dock åt mellan de två materialen, där andelen *la* är betydligt större bland Alingsåsgymnasisterna, 30,4 procent, än bland Göteborgsgymnasisterna, 11,5 procent (tabell 7.2:8 ovan och figur 7.2:12). Utan att ha några äldre statistiskt bearbetade material som jämförelse är det svårt att fastslå att det rent faktiskt har skett en minskning i bruket av *la* i både Alingsås och Göteborg, men utifrån tillgänglig dialektlitteratur och egna och andras iakttagelser av språkbruk idag och under de senaste åren, är det ett fullt rimligt antagande att så har skett och att bruket har minskat mer bland yngre göteborgare än bland yngre alingsåsare.

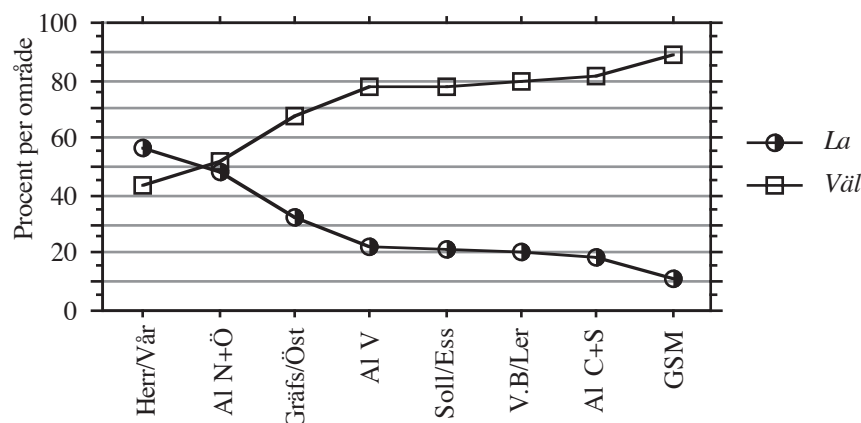

FIGUR 7.2:12. Variabeln LA i avhandlings- och GSM-korpusarna.

I figur 7.2:13 har resultaten för GSM och de olika geografiska områdena i avhandlingsmaterialet placerats in i ett linjärt diagram, efter andel *la* i fallande ordning från vänster till höger. Vi får då samma stämgaaffelliknande figur som kommenterades i avsnitt 7.2.7, med de nordostliga områdena med störst andel *la* längst till vänster (Herrljunga–Vårgårda, Alingsås norra+östra, Gräfsnäs–Östadkulle). Längst till höger placeras resultatet från GSM med minsta andelen *la*, och däremellan finns de områden som ligger längst åt sydväst (V. Bodarna–Lerum, Alingsås västra, Alingsås centrum+södra) samt Sollebrunn–Essunga som vid flertalet variabler uppvisar resultat som är mer lika resultaten för områden i sydväst än de mer närliggande områdena i

svaren mycket grovt transkriberade (t.ex. utan kopula och andra formord), varför det totala antalet yttrade ord egentligen är större än det material som använts till koncordans. Antalet *la*, *väl* och andra analyserade varianter är dock nogräknade, och intervjuarens tal ingår inte i beräkningarna.

nordost. Denna fördelning av områden, i en i princip nordostlig–sydvästlig riktning från Herrljunga till Göteborg, stöder tesen att bruket av *la* har minskat mer i Göteborg än i Alingsås, eftersom informanterna från de områden som är mer Göteborgsorienterade än övriga också använder *la* i mindre omfattning.

FIGUR 7.2:13. Variabeln LA i avhandlings- och GSM-korpusarna, efter andel väl.

7.2.11. Kort diskussion om LA och social variation

Alla analyser av LA och sociala faktorer resulterar i stor variation mellan olika grupper av informanter. De geografiska skillnaderna är stora men påtagligast är dock de analyser som kombinerar flera faktorer, som kön/programtyp och livsstil. Varianten *la* ger intryck av att kunna vara en klassmarkör, men är det inte helt renodlat.

För att börja med geografien, som i sammanfattningen av ÖR ovan, är det även denna gång områdena Herrljunga–Vårgårda och V. Bodarna–Lerum som utgör ytterligheterna i analysen. Det är i synnerhet Herrljunga–Vårgårda som skiljer sig från mängden, genom att informanterna som bor där använder lokalvarianten *la* betydligt oftare än övriga, 56,6 procent jämfört med ca 20–30 procent i övriga områden. När alingsåsarna delas upp efter områden inom staden framstår även informanterna från Alingsås norra+östra som en ytterlighet, med en andel *la* på 47,9 procent. Informanterna från övriga delarna av Alingsås uppvisar *la*-andelar runt 20 procent som ligger nära resultaten för Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum. I princip finns det en nordost-sydvästlig spridning av *la*, men informanterna från Alingsås norra+östra avviker lite från mönstret genom att uppvisa en större andel *la* än de från landsbygden norr om staden i Gräfsnäs–Östadkulle,

liksom informanterna från Sollebrunn–Essunga avviker genom att uppvisa en nästan lika låg andel *la* som informanterna i de södra och västliga delarna av Alingsås samt i området V. Bodarna–Lerum. En snabb jämförelse med GSM-korpusen visar att den nordost-sydvästliga spridningen även kan omfatta Göteborg, då Göteborgsgymnasisterna uppvisar en ännu mindre andel *la*. Som diskuterats ovan är *la* ett traditionellt drag i både västgötska och göteborgska, vilket förefaller vara på tillbakagång i både Göteborg och Alingsås. Resultaten i analyserna kan tolkas som tecken på en pågående tillbakagång, men med förbehåll för att detta gäller intervjusituationen och inte mer informella sammanhang.

Faktorerna kön och programtyp ger var för sig resultat som är ungefär vad som kan förväntas utifrån tidigare sociolingvistisk forskning (pojkar använder fler *la* än flickorna liksom informanterna på yrkesförberedande utbildningar använder fler *la* än de på övriga typer av program). Men när dessa faktorer kombineras med varandra och andra i analyserna av kön/programtyp och livsstilsgrupper, framträder en mer mångfacetterad bild. När en analys av LA och livsstilsgrupper genomförs är det tre grupper av informanter som utgör ytterligheterna, å ena sidan grupperna Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria, som står för de största andelarna *la* (runt 50 %), och å andra sidan Aktiva Anna/Anders, som uppvisar den minsta andelen *la* på endast 4,3 procent. Dessa grupper har likheter med de kön/programtypskategorier som uppvisar stora respektive små andelar av den lokala diskurspartikeln. Många Medel-Mårten och Sport-Stefan återfinns i grupperna pojkar på yrkesförberedande program (10 av 21 Medel-Mårten) och studieförberedande program (6 av 16 Sport-Stefan) som använder 56,2 respektive 38,6 procent *la*. På samma sätt återfinns många Aktiva Annor bland flickor på studieförberedande program (9 av 14 Aktiva Anna), vilka använder 5,6 procent *la*. Gruppen flickor på yrkesförberedande program avviker dock mot den överensstämmelse som råder i övrigt; de är få och utgör en heterogen grupp ur livsstilsperspektiv sett (de sex flickorna representerar fem av de sju stilarna) men visar också att kombinationen kön/programtyp inte utan vidare kan bytas ut mot livsstilsgrupper.

Inledningsvis nämndes att *la* skulle kunna vara en klassmarkör, vilket stämmer om vi ser till att pojkar och flickor på yrkesförberedande program (där många Medel-Mårten finns) använder flest *la* och flickor på studieförberedande program (varav många är Aktiva Annor) använder minst *la*. Pojkarna på studieförberedande program passar dock vid första anblicken inte in i hypotesen om *la* som en klassmarkör, där studieförberedande program förutsätts associeras med hög

status, om inte begreppet förtäckt eller omvänd prestige används (eng. *covert prestige*; se Labov 1966, Trudgill 1972). *La* är sannolikt förknippat med både låg konventionell prestige och tuffhet, eller möjligen manlighet, vilket gör det mer acceptabelt att använda för prestationsinriktade pojkar i gruppen Sport-Stefan/Stina än för förändringsbenägna flickor i gruppen Aktiva Anna/Anders. Det är också intressant att de två grupper som har högst frekvens av *la* i förhållande till denna variabel hade helt olika resultat vid variabeln ÖR (avsnitt 7.1.8), där Sport-Stefan/Stina har störst andel av standardvarianten öppet ÖR och Medel-Mårten/Maria har störst andel av det lokala slutna ÖR. De två variablerna har sannolikt olika social laddning, där *la* kan markera omvänd prestige i vissa grupper, medan slutet ÖR inte uppfattas på samma sätt.

Om *la* kan fungera som klassmarkör eller markör för omvänd prestige, gäller detta dock sannolikt inte heller i samma utsträckning i hela det undersökta området. Informanterna som bor i området Herrljunga–Vårgårda är den geografiskt definierade grupp som använder mest *la*, och bland dem återfinns nästan bara informanter som går på program i mellangruppen och på studieförberedande program. Detta pekar på att den indelning efter socioekonomisk status, som programtyperna utgör, inte är tillräcklig utan behöver kompletteras med andra sociala faktorer som demogeografi.

7.3. Variabeln ÄNNA

I kapitel 7.3 behandlas användningen av den västsvenska diskurspartikeln *änna* och dess närmaste motsvarigheter *liksom* och *typ*. Totalt analyseras 737 belägg. Se vidare avsnitt 7.2.1 för en gemensam bakgrundsteckning av variablerna LA och ÄNNA.

7.3.1. Variabeln ÄNNA, varianterna *änna*, *liksom* och *typ*

Variabeln ÄNNA har tre varianter i undersökningen, det dialektala *änna* och de två mer eller mindre riksomfattande diskurspartiklarna *liksom* och *typ*. Valet av varianter var inte lika självklart här som vid valet av *väl*, som har en tydligare semantisk likhet med *la*. Det förekommer en lång rad olika diskurspartiklar i materialet och någon mer hade eventuellt kunnat komma ifråga, t.ex. *såhär/sär*, men valet föll på *liksom* och *typ* av skäl som framkommer i beskrivningen av varianterna nedan.

• **Änna**, [ˈɛn:a].¹

En exakt betydelse hos *änna* är svår att fånga, och de ordböcker som har konsulterats pekar på att det semantiska innehållet har försvagats avsevärt under årens lopp, vilket talar för att *änna* snarare har en funktion som diskurspartikel och vaghetsmarkör än ett bestämmande adverb.

Rietz (1867:846) återger preciserande och förstärkande betydelser: ”ÄNDA el. *änna*, adv. alldeles, riktigt, mycket, just. ’Dä va änna så. Dä va änna bra. Ho e änna stor.’ Bhl.,vgl.,sm. [Bohuslän, Västergötland, Småland]”. Den preciserande betydelsen verkar ha försvagats under hundra år, då nyare dialektordlistor från Alingsåstrakten anger mer modifierande betydelser som ’nästan’ och ’nära nog’ (Stierna 1995, Hjalmarsson 2001). Se även *Kals odbook*:

Ursprungsoudet är *ända*. Oudet är mycket vanligt och hör till dem som sätter sin speciella färg på Kals språk. Betydelse: nästan, riktigt. Övnings-exempel. De e änna konstigt. De va änna som en båt på sjön. De gör änna gott i kroppen. (Schånberg 1968:105; min kursivering)

Några ordlistor anger *liksom* som motsvarighet: ”Den närmaste riksspråkliga motsvarigheten till *änna* i den här funktionen är nog *liksom*” (L.-G. Andersson & Ralph 1987:128); ”Änna så, änna sum = liksom” (Ohlson 2000); och ”Ännasom = liksom” (Johansson 2002).

Exempel 7.3:1 och 7.3:2 visar hur *änna* kan användas i en modifierande funktion, i 7.3:1 närmast använt som synonym till *ungefär*.

Exempel 7.3:1.

- I: åker du ofta till nån annan ort i Västsverige?
 Ada S.: äe, min mor hon tycker om å åka till Trollhättan, hon åker hellre till Trollhättan än till Göteborg om man kör bil då [...]
 I: nä, de e lite närmre? [från Sollebrunn]
 Ada S.: ja de e ju hälften **ungefär**, de e ju tre mil **ungefär**
 I: a, hur långt e de in till Alingsås ungefär?
 Ada S.: a de e också tre mil, de ligger mittemellan **änna** SKRATTAR så de e sex mil då till Göteborg

Exempel 7.3:2.

- Greta Y.: men om man inte har pengar å försörja sej själv å om ja beroende på miljö **änna** ja menar de man känner ju av växthuseffekten egentligen

Andersson & Ralph (1987:128–130) påpekar att ”*änna* och *liksom* kan höras tillsammans: ’Den va änna gul liksom’”. Detta hindrar inte att

¹ Accent noteras i allmänhet inte i avhandlingen, med undantag för varianten *änna* där accenten har viss betydelse. För icke-västsvenska läsare bör det framhållas att *änna* uttalas med accent 2.

änna och *liksom* kan fungera som varianter till samma variabel. Tvärtom visar exemplet hos Andersson & Ralph och ett par parallell-exempel, där *liksom* och *typ* förekommer tillsammans, att de har samma funktion som diskurspartiklar, likvärdiga och inbördes utbytbara. I exempel 7.3:3–6 nedan skulle diskurspartiklarna i princip fritt kunna byta plats. Särskilt exemplen 7.3:3 och 7.3:4 är mycket lika.

Exempel 7.3:3.

”Den va **änna** gul **liksom**.” (Andersson & Ralph 1987:129; min fetstilsmarkering)

Exempel 7.3:4.

Birk Y.: ja gillar inte en massa blandade färger som **typ** röd å grön å gul **liksom**

Exempel 7.3:5.

Frida S.: ja vet faktiskt inte, vi får se, ja kanske, blir **liksom typ** intresserad av nåt annat under tiden å väljer sen

Exempel 7.3:6.

Alfred S. dom har ju fem skiver som dom kör me hela tiden **typ**, och ja vet inte, dom spelar ju **liksom** bara nya trendigaste musiken då

- **Liksom**, [lik:som],

Liksom anges i flera av de ovan citerade ordlistorna som närmaste motsvarighet till *änna*. Som diskurspartikel har *liksom* ofta en modifierande funktion som vaghetsmarkör och kan användas på ungefär samma sätt som *änna* (se exemplen under beskrivningen av *typ* nedan).

Liksom är en vanlig diskurspartikel i talspråk, såväl hos ungdomar som hos vuxna. Till skillnad från några andra partiklar, som *typ* och *ba*, är *liksom* idag inte utsatt för kritik från vuxenvärlden, sannolikt på grund av att *liksom* är äldre som diskurspartikel och har en funktion som inte avviker så kraftigt från det mer traditionella bruket av konjunktionen och adverbet *liksom*. Som variant till variabeln ÄNNA kan *liksom* betraktas som en standardvariant.

- **Typ**, [ty:zɸ]/[tyɸ]/[ty:p]/[ty:p].

Typ är en relativt ung diskurspartikel, som har utvecklats ur substantivet *typ*, den är till och med så pass ny att den grammatikaliserade funktionen inte finns upptagen i nyare ordböcker. I SAOL₁₂ finns endast substantivet *typ* med, men i *Norstedts svenska ordbok* (NSO) anges, utöver substantivet *typ*, att det ”numera ibl. anv. som en sorts prep.: *en hamnstad ~ Göteborg*”. En tidig beskrivning av *typ*-bruket i dagspress och TV gjordes av Sölve Ohlander (1983), men han behand-

lar samma typ av prepositionsanvändning som NSO ("Förslag typ löntagarfonder") och inte den diskursfunktion partikeln har kommit att få i ungdomsspråk. Den vanligaste användningen av *typ* i materialet är alltså inte som substantiv eller preposition, utan som en modifierande diskurspartikel eller vaghetsmarkör, som ofta anger något ungefärligt, som i exempel 7.3:7. Denna funktion framstår även tydligt i exemplen i beskrivningen av varianten *änna* ovan.

Exempel 7.3:7.

Ada Y: ja nu har de varit **typ** en tre gånger i veckan jympa

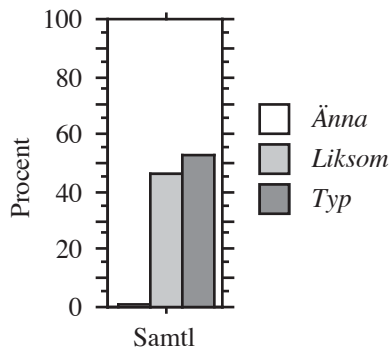
Typ är alltså en novation, och som sådan har den länge haft låg prestige i vuxenvärldens ögon och blivit motarbetad av bl.a. lärare. Som variant till variabeln ÄNNA kan *typ* betraktas som en ungdomsspråksvariant med låg konventionell status (bland andra än ungdomar).

7.3.2. Variabeln ÄNNA och sociala faktorer

I materialet finns totalt 737 belägg på *änna*, *liksom* och *typ*, varav endast sju (0,95 %) utgörs av *änna*. I princip skulle jag ha kunnat stanna där och nöjt mig med att konstatera att den västsvenska diskurspartikeln *änna* i det närmaste är utdöd bland informanterna, till skillnad från *la*. Det finns dock flera aspekter som är intressanta att undersöka, som vilka informanter som har använt de få *änna* som förekommer och vilka diskurspartiklar som föredras i stället. Som synes i tabell 7.3:1 och figur 7.3:1 råder en relativt jämn fördelning mellan *liksom* (46,5 %) och *typ* (52,7 %), men vid närmare skärskådande är det stora skillnader mellan vilka grupper som använder de två partiklarna *liksom* eller *typ* i stället för *änna*.

TABELL 7.3:1. Variabeln ÄNNA, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser.

97 informanter	<i>Änna</i>	<i>Liksom</i>	<i>Typ</i>	Totalt
Antal belägg	7	343	387	737
Procent av antalet belägg	0,95	46,5	52,5	100,0

FIGUR 7.3:1. Variabeln ÄNNA, procentuell fördelning av varianter i hela materialet.

7.3.3. ÄNNA och kön

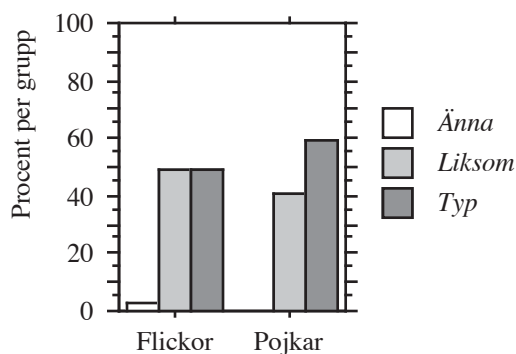
Resultatet vid en analys av könsfördelningen av *änna*, *liksom* och *typ* är något överraskande (tabell 7.3:2 och figur 7.3:2). I avsnitt 7.2.1 framkom att *la* används i högre grad av pojkar än av flickor, med undantag för flickorna på de yrkesförberedande programmen, och i analogi med det ligger det nära till hands att anta att även *änna* främst används av pojkar. De sju beläggen på *änna* återfinns dock samtliga hos kvinnliga informanter, vilket är minst sagt förvånande. Som framkommer nedan härrör fem av beläggen från flickor i området Sollebrunn–Essunga, vilket är ett intressant område, där informanternas språkliga val ofta avviker från de övriga. De avviker också från förväntningarna baserade på områdets geografiska läge och låga grad av urbanisering.

TABELL 7.3:2. Variabeln ÄNNA och kön, antal belägg och procentsatser.

Kön (n)	Änna	Liksom	Typ	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg	7	242	241	490
procent	1,4	49,4	49,2	100,0
Pojkar (n 48), antal belägg	0	101	146	247
procent	0,0	40,9	59,1	100,0
Samtliga (n 97), antal belägg	7	343	387	737
procent	0,95	46,5	52,5	100,0

DF 2; χ^2 9; P. <0,0103.

Även vad gäller de två andra diskurspartiklarna finns det könsskillnader, och även om beläggen på *änna* är mycket få är skillnaderna i bruk mellan pojkar och flickor statistiskt signifikanta ($p. <0,0103$). Flickorna har en mycket jämn fördelning mellan *liksom* (49,4 %) och *typ* (49,2 %). Den avviker dock något från förväntat resultat i post hoc-testet, med den jämna fördelningen mellan *liksom* och *typ* i stället för en övervikt av *typ*. Pojkarnas resultat avviker också från det förväntade, men på ett annat sätt eftersom de, jämfört med genomsnittet, uppvisar en större övervikt än förväntat för *typ*, 59,1 procent mot 40,9 procent för *liksom*.

FIGUR 7.3:2. Variabeln ÄNNA och kön, fördelning i procent.

En annan könsskillnad som framträder i tabell 7.3:2 är att flickorna använder nästan dubbelt så många av dessa diskurspartiklar (490) som pojkarna (247). Jämför med variabeln LA i tabell 7.2:2, där fördelningen är jämnare (flickor 431 belägg, pojkar 470). Den genomsnittliga intervjulängden skiljer sig inte mycket mellan könen (flickor 11,7 minuter, pojkar 10,4 minuter), så mängden diskurspartiklar beror inte på att flickor skulle prata mycket längre än pojkarna i materialet. Däremot finns det bland flickorna många individer med ett mycket högt antal diskurspartiklar i intervjuerna. Det finns även några pojkar med högt antal diskurspartiklar, och spridningen i antal diskurspartiklar per informant är stor. Det förekommer både korta intervjuer med ett stort antal partiklar och långa intervjuer med få belägg på diskurspartiklar.

7.3.4. ÄNNA och programtyp

Variablerna LA och ÄNNA uppvisar förvånansvärt olika resultat. De skiljer sig åt när de relateras till kön, och här framträder även ett

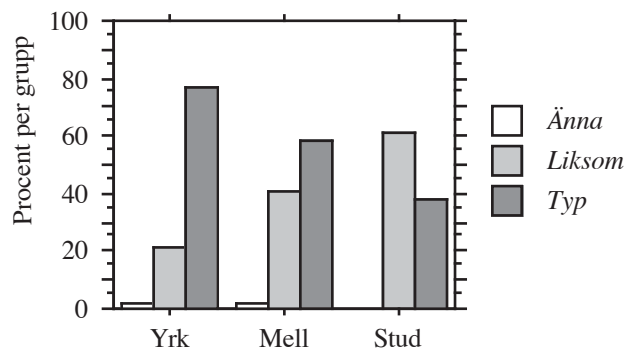
annorlunda mönster i analysen av ÄNNA och programtyper. När det gäller bruket av *la* och *väl* går en skiljelinje mellan å ena sidan informanterna på de yrkesförberedande programmen och å andra sidan informanterna i mellangruppen och på de studieförberedande programmen. När det gäller variabeln ÄNNA ligger informanterna i mellangruppen i stället närmare dem som går på yrkesförberedande program. I genomsnittet väger andelen *liksom* över, men gemensamt för yrkesprogrammen och mellangruppen är att andelen *typ* är störst. *Typ* utgör ett betydande övertal bland informanterna på yrkesprogram (77,1 %) och ett något lägre, men fortfarande relativt stort, övertal i mellangruppen på 58,0 procent (se tabell 7.3:3 och figur 7.3:3). De flesta *änna* förekommer också här, två av de sju beläggen återfinns hos informanter på yrkesförberedande program och fyra förekommer hos informanter på program i mellangruppen.

TABELL 7.3:3 *Variabeln ÄNNA och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (n)	<i>Änna</i>	<i>Liksom</i>	<i>Typ</i>	Totalt
Yrkesförberedande (n 28), antal belägg	2	28	101	131
procent	1,5	21,4	77,1	100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg	4	112	160	276
procent	1,5	40,6	58,0	100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg	1	203	126	330
procent	0,3	61,5	38,2	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	7	343	387	737
procent	0,95	46,5	52,5	100,0

DF 4; χ^2 68; P. <0,0001.

Fördelningen av varianter inom mellangruppen ligger nära förväntat resultat, men värdena för informanter på yrkesprogrammen avviker avsevärt. Resultatet för informanterna på studieförberedande program är de som avviker mest från förväntat resultat i post hoc-testet. Den största andelen *liksom* (61,5 %) finns bland informanter på studieprogram, och det finns endast ett belägg på *änna* bland dem. Den stora skillnaden mellan informanterna på yrkes- och studieförberedande program kan ses som stöd för tesen att *liksom* har högre konventionell status än *typ*.

FIGUR 7.3:3. *Variabeln ÄNNA och programtyper, fördelning i procent.*

7.3.5. ÄNNA och kön/programtyp

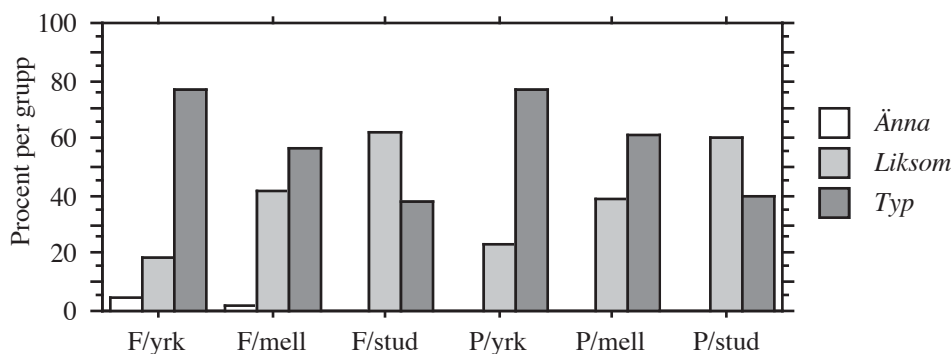
I analysen av de flesta språkliga variablerna framträder nya mönster när kön och programtyp kombineras, jämfört med när enbart kön eller programtyp behandlas. Det gäller i viss mån även för ÄNNA, men det är endast skillnaderna mellan könen som ändras när de kombineras med programtyp (tabell 7.3:4 och figur 7.3:4). Kategorin programtyp förefaller väga tyngre än kön vid valet av ÄNNA-variant. Staplarna med fördelningen av varianter mellan programtyperna, även om de är uppdelade på flickor och pojkar, ser i figur 7.3:4 mer eller mindre ut som spegelbilder av staplarna i figur 7.3:3.

TABELL 7.3:4. *Variabeln ÄNNA och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Kön/programtyp (n)	Änna	Liksom	Typ	Totalt
Flickor/yrkes. (n 6), antal belägg	2	9	37	48
procent	4,2	18,8	77,1	100,0
Flickor/mellan. (n 26), antal belägg	4	82	112	198
procent	2,0	41,4	56,6	100,0
Flickor/studie. (n 16), antal belägg	1	151	92	244
procent	0,4	61,9	37,7	100,0
Pojkar/yrkes. (n 22), antal belägg	0	19	64	83
procent	0,0	22,9	77,1	100,0
Pojkar/mellan. (n 13), antal belägg	0	30	48	78
procent	0,0	38,5	61,5	100,0
Pojkar/studie. (n 13), antal belägg	0	52	34	86
procent	0,0	60,5	39,5	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	7	343	387	737
procent	0,95	46,5	52,5	100,0

DF 10; χ^2 77; P. <0,0001.

Könsfördelningen av *liksom* och *typ* får alltså en delvis annan bild när man ser till kön och program i stället för könen som hela grupper. Som tabell 7.3:2 och figur 7.3:2 ovan visar, har flickor som grupp lika stora andelar av de två alternativen till *änna*, medan pojkarna har fler *typ* än *liksom*. För informanterna på de yrkesförberedande programmen och i mellangruppen gäller dock för båda könen att de har fler *typ* än *liksom*. Tydligast är detta mönster på yrkesprogrammen där både pojkar och flickor har närmare fyra femtedelar *typ* (77,1 % för både könen var för sig och som hel grupp) och runt en femtedel *liksom* (flickor 18,8 % och pojkar 22,9 %, 21,4 % som grupp). Bland flickorna på yrkesprogrammen finns två belägg på *änna*, men den låga procentsatsen (4,2 %) förändrar inte helhetsbilden nämnvärt. Siffrorna för mellangruppen som helhet ligger på två femtedelar *liksom* (40,6 %) och tre femtedelar *typ* (58,0 %), och resultaten för flickor och pojkar var för sig är mycket lika helheten (41,4 % resp. 38,5 % *liksom* och 56,6 % resp. 61,5 % *typ*). Även flickorna i mellangruppen har några få belägg på *änna* (fyra stycken), vilka inte påverkar helhetsbilden. Gemensamt för flickor på yrkesförberedande program och i mellangruppen är dock till största delen det att de har mer likheter med pojkar på de egna programmen än med flickor på studieförberedande program, när det gäller bruket av *liksom* och *typ*.

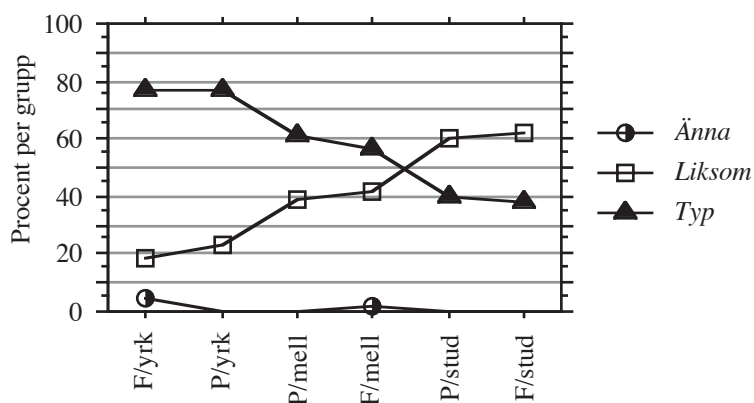
FIGUR 7.3:4. Variabeln ÄNNA och kön/programtyper, fördelning i procent.

På de studieförberedande programmen som helhet är proportionerna de omvända, med en övervikt av *liksom* med tre femtedelar av beläggen (61,5 %) mot två femtedelar *typ* (38,2 %), och proportionerna är ungefär desamma för flickor och pojkar var för sig (61,9 % resp. 60,5 % *liksom* och 37,7 % resp. 39,5 % *typ*). Det enda belägg på *änna* som återfinns bland flickor på studieprogram påverkar inte fördelningen av *liksom* och *typ*. Här skiljer sig både flickor och pojkar

från genomsnittet för könen som grupper, särskilt pojkarna på de studieförberedande programmen som har tre femtedelar *liksom* jämfört med tre femtedelar *typ* för pojkar som hel grupp. Även för informanterna på de studieförberedande programmen väger program tyngre än kön vid användningen av *liksom* och *typ*.

De resultat som avviker mest från förväntat resultat i post hoc-testet, är resultaten för *liksom* och *typ* i grupperna pojkar på yrkesförberedande program och flickor på studieförberedande program. De två grupperna framstår som motpoler i bruket av varianter för variabeln ÄNNA. Detta liknar resultaten för variabeln LA och kön/programtyp, där pojkar på yrkesförberedande program och flickor på studieförberedande program också är de två grupper som avviker mest från det totala genomsnittet (se avsnitt 7.2.5).

I figur 7.3:5 har informantgrupperna placerats i ordning efter flest *liksom* till höger. Om man ser till den inbördes ordningen följs programtyperna åt, längst till vänster kommer informanterna på yrkesförberedande program, sedan informanter i mellangruppen och sist de som går på studieförberedande program. Könsskillnaderna upprepas inom mellangruppen och bland de studieförberedande informanterna, där pojkarna är placerade till vänster (flest *typ*) och flickorna till höger (flest *liksom*), med undantag för flickorna på yrkesprogrammen som har största andelen *änna*. Program- och könsordningen uppvisar delvis andra mönster i figur 7.3:5 än motsvarande figur 7.2:5, där resultaten för LA har placerats efter andel *väl*. Flickor och pojkar på yrkesprogram har samma placering i båda figurerna, men när det gäller informanter i mellangruppen och på studieprogrammen väger kön tyngst för variabeln LA, medan programtyp väger över för variabeln ÄNNA.

FIGUR 7.3:5. Variabeln ÄNNA och kön/programtyper, efter andel liksom.

7.3.6. ÄNNA och geografiska områden

Skillnaderna mellan val av ÄNNA-varianter i de olika geografiska områdena är små (tabell 7.3:5 och figur 7.3:6), och sannolikhetsvärdet ($p. <0,0533$) ligger strax över gränsen för vad som kan anses vara statistiskt signifikant i denna undersökning. Det finns dock ett par tendenser som är värda att lyfta fram, då de liknar mönster som återkommer i analyserna av ett flertal andra språkliga variabler i korrelation med geografiska områden.

TABELL 7.3:5. Variabeln ÄNNA och geografiska områden, antal belägg och procentsatser.

Geografiskt område (n)	Änna	Liksom	Typ	Totalt
Herrljunga–Vårgårda (n 14), antal belägg	0	46	51	97
procent	0,0	47,4	52,6	100,0
Sollebrunn–Essunga (n 13), antal belägg	5	83	112	200
procent	2,5	41,5	56,0	100,0
Gräfsnäs–Östadvallen (n 13), antal belägg	1	26	30	57
procent	1,8	45,6	52,6	100,0
Alingsås centralort (n 38), antal belägg	1	125	148	274
procent	0,4	45,6	54,0	100,0
V. Bodarna–Lerum (n 19), antal belägg	0	63	46	109
procent	0,0	57,8	42,2	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	7	343	387	737
procent	0,95	46,5	52,5	100,0

DF 8; χ^2 15; P. $<0,0533$.

Den första tendens som är intressant utan att vara statistiskt signifikant, är att fem av de sju beläggen på *änna* återfinns i Sollebrunn-Essunga. Vid en närmare titt på resultaten framgår att de är använda av tre flickor (varav en står för tre av beläggen) som alla bor i centrala Sollebrunn. Av de två andra beläggen på *änna* kommer ett från en flicka i Gräfsnäs-Östadvallenområdet, som bor på landsbygden strax nordväst om Alingsås¹, och en flicka som bor i en av de norra stadsdelarna i Alingsås. Flickorna i Sollebrunn uppvisar ett språkligt beteende som bryter geografiska mönster för många av de språkliga variablerna, och det är mycket intressant att det är just från dem som de flesta beläggen på *änna* kommer. Exempel 7.3:8 visar hur en av Solle-

¹ Hon bor i ett område som jag valde att räkna till landsbygden tillsammans med Gräfsnäs osv., men området ligger såpass nära staden att jag först övervägde att räkna in det i området "Alingsås norra+östra".

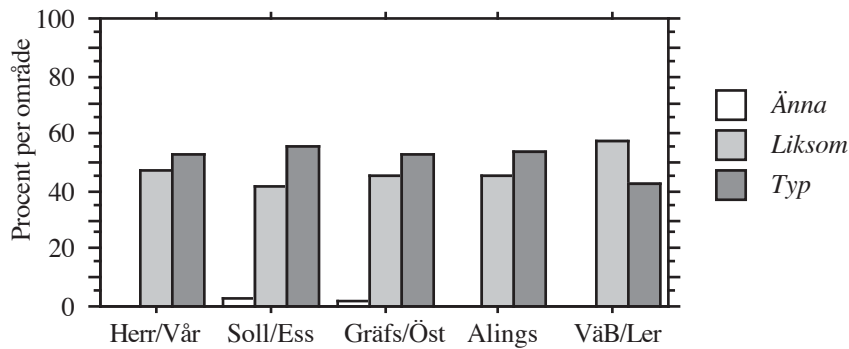
brunnsinformanterna både har en hög frekvens av det göteborgska frikativiserade [i:z]¹ och dialektala former som *bönner* 'bönder' och *änna*. I det aktuella exemplet kunde "vi e bönner änna lite grann" vara ett utslag av självironi, eftersom Ellen M. talar om att flickorna från Alingsås ser ner på dem som kommer från landet. Hon använder dock *änna* ytterligare två gånger i intervjun och har ett i övrigt intressant språkbruk, med hög grad av både novationer, som frikativiserat I/Y och diftongiskt U, och traditionella dialektdrag. Innehållet i exempel 7.3:8 ger också en antydan om varför just Sollebrunnsflickorna bryter mot vissa geografiska mönster – kanske har några av dem ett behov av att med språkliga medel visa att de inte är sämre än stadsborna.

Exempel 7.3:8.

- Ellen M.: å även Alingsåstjejer, Alingsåstjejer, dom e väldigt fina [fi:zna] såär, dom har, jag tycker de e överdrivet [i:vət], dom håller, dom e väldigt fina [fi:zna] e dom i kanten å dom väldigt propra å väldigt sminkade å tofsar de-, allt ska va såär perfekt innan dom går till skolan, går upp två timmar tidigare [ti:d] å gör sej i ordning
- I: du sa Alingsåstjejer, e de bor dom, e de mest tjejer från Alingsås?
- Ellen M.: de e från Alingsås dom har bott här hela sitt liv [li:zv] å dom tror a- tycker att dom e lite [li:ztə] över alla andra vi som kommer utifrån för jag bor i Sollebrunn då, å så vi [vi:z] e inte riktigt vi [vi:z] e bönner **änna** lite [li:ztə] grann

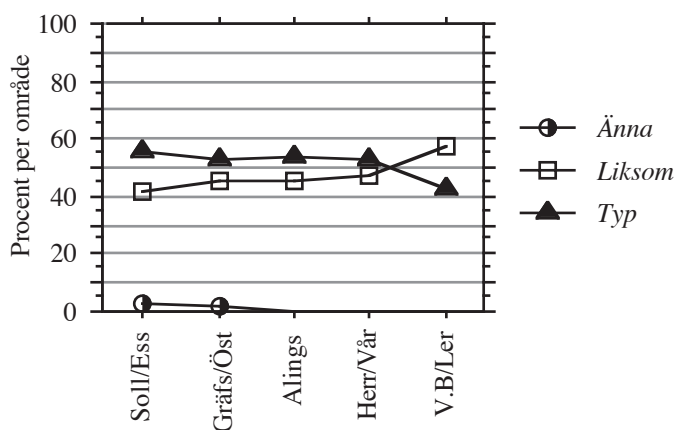
Om man ser till att två av beläggen på *änna* kommer från landsbygden strax nordost om Alingsås och de nordligare delarna av staden, kan man föreställa sig att *änna* dröjt sig kvar längre i de nordvästliga delarna av Alströmerskolans elevupptagningsområde. De sju beläggen på *änna* är dock mycket få och resultatet för dem blir därmed inte statistiskt signifikant, men en spekuliation kan låta sig göras. Det förefaller råda en intressant situation, där flertalet informanter i nordväst både har en hög andel traditionella drag vid vissa variabler (t.ex. *änna*) och en hög andel nya drag vid andra variabler (som frikativiserat I/Y). Detta ger en något paradoxal bild – de använder vissa göteborgska drag för att hävda sig men fortsätter samtidigt att använda andra traditionella varianter, som borde vara lättare att ändra på.

¹ Ellen M. uppvisar totalt 148 belägg på variabeln I/Y, varav 55 (37,2 %) är frikativiserade, 52 (35,1 %) standard och 41 (27,7 %) sänkta. Den genomsnittliga fördelningen för samtliga informanter är 16,9 procent frikativiserade, 37,1 procent standard-I/Y och 46,1 procent sänkta. Ellens andel frikativiserade I/Y är därmed drygt dubbelt så stor som genomsnittet (37,2 % jämfört med 16,9 %).

FIGUR 7.3:6. Variabeln ÄNNA och geografiska områden, fördelning i procent.

En annan intressant tendens är att området V. Bodarna-Lerum skiljer sig från övriga genom att ha fler *liksom* (57,8 %) än *typ* (42 %). Det omvända förhållandet råder från Alingsås och norrut med mer *typ* (52,6–56,0 %) än *liksom* (41,5–47,4 %). Om procentsatserna för ÄNNA-varianternas fördelning på de geografiska områdena placeras ut i ett linjediagram (figur 7.3:7), framstår det visuellt tydligare hur V. Bodarna-Lerum skiljer sig från övriga områden. Proportionerna mellan *liksom* och *typ* byter så att säga plats söder om Alingsås och resulterar i att linjerna korsas. Intressant är också att Sollebrunn-Essunga uppvisar minst andel *liksom*, medan informanterna i Herrljunga-Vårgårda är de som har högst frekvens *liksom*. Skillnaderna är för små för att vara statistiskt signifikanta, men tendensen är ändå värd att peka på.

FIGUR 7.3:7. Variabeln ÄNNA och geografiska områden, efter andel liksom.

Det faktum att det är mycket liten variation mellan Alingsås och de tre nordliga områdena är intressant. En möjlig förklaring är att spridningen inte har gått gradvis från Göteborg och norrut, som verkar vara fallet vid de flesta andra variabler, utan att *typ* har etablerats samtidigt i hela området eller att det har spridits först till Alingsås och därefter i snabb takt till kringliggande orter. Kanske kan förklaringen även ligga i att det här är fråga om en lexikal variant (om än med diskursfunktion). Lexikala förändringar ligger ofta på en högre språklig medvetandenivå än fonologiska, och det är lättare att ta till sig eller avstå från att använda ett ord än att genomgående ändra uttal av exempelvis en vokal.

7.3.7. ÄNNA och delar av Alingsås

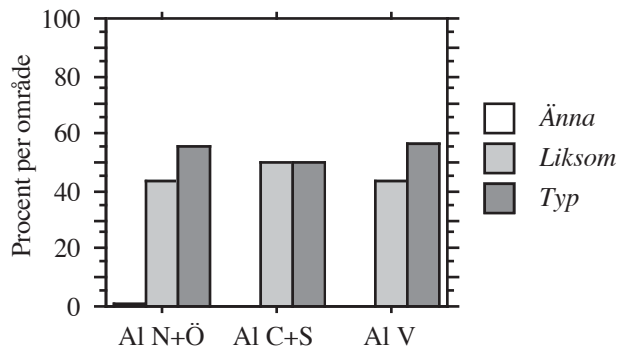
Vid en jämförelse av siffrorna för variabeln ÄNNA inom Alingsås är antalet belägg för varianten *änna* (ett belägg) för lågt för att resultatet ska kunna bli statistiskt signifikant (p. <0,587 i det övergripande χ^2 -testet; se tabell 7.3:6), och i figur 7.3:8 är stapeln för *änna* så låg att den inte syns.¹

TABELL 7.3:6. *Variabeln ÄNNA och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (n)	<i>Änna</i>	<i>Liksom</i>	<i>Typ</i>	Totalt
Norr+öster (n 14), antal belägg	1	44	57	102
procent	1,0	43,1	55,9	100,0
Centrum+söder (n 11), ant. belägg	0	50	50	100
procent	0,0	50,0	50,0	100,0
Väster (n 13), antal belägg	0	31	41	72
procent	0,0	43,1	56,9	100,0
Alingsås totalt (n 38), antal belägg	1	125	148	274
procent	0,4	45,6	54,0	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	7	343	387	737
procent	0,95	46,5	52,5	100,0

DF 4; χ^2 2,8; P. <0,5872.

¹ Som diskuterades ovan är det dock anmärkningsvärt var det enda belägget för *änna* finns, nämligen i gruppen informanter från norra+östra Alingsås. Denna grupp uppvisar, vid analysen av ett flertal variabler, ett beteende som har mer likhet med orterna norr om Alingsås, jämfört med de centrala+södra och västra delarna av Alingsås, som ofta har större likheter med orterna söder om staden. Beläggen på *änna* är dock så få att detta endast kan bli spekulationer.

FIGUR 7.3:8. Variabeln ÄNNA och delar av Alingsås, fördelning i procent.

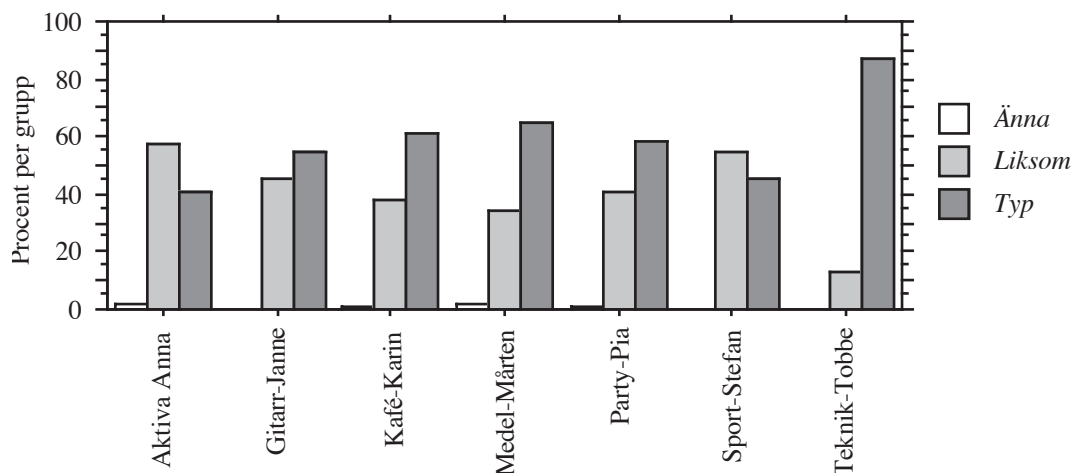
7.3.8. ÄNNA och livsstil

När variabeln ÄNNA jämförs med livsstilsgrupper framträder två grupper som ytterligheter: Teknik-Tobbe/Tova som uppvisar högst andel *typ* (86,7 %) och Aktiva Anna/Anders med den högsta andelen *liksom* (57,4 %). I gruppen Aktiva Anna/Anders återfinns även fyra av de totalt sju beläggen på *änna*. I post hoc-testet är det också dessa två livsstilsgrupper som avviker mest från statistiskt förväntat resultat. Enligt χ^2 -testet är den statistiska signifikansen god, med sannolikhetsvärdet $p < 0,0007$. Se samtliga resultat i tabell 7.3:7 och figur 7.3:9 nedan.

TABELL 7.3:7. Variabeln ÄNNA och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser.

Livsstilsgrupp (n)	Änna	Liksom	Typ	Totalt
Aktiva Anna/Anders (n 14), antal belägg	4	116	82	202
procent	2,0	57,4	40,6	100,0
Gitarr-Janne/Jenny (n 12), antal belägg	0	40	48	88
procent	0,0	45,5	54,6	100,0
Kafé-Karin/Kalle (n 10), antal belägg	1	30	48	79
procent	1,3	38,0	60,8	100,0
Medel-Mårten/Maria (n 21), antal belägg	1	21	40	62
procent	1,6	33,9	64,5	100,0
Party-Pia/Pelle (n 14), antal belägg	1	73	105	179
procent	0,6	40,8	58,7	100,0
Sport-Stefan/Stina (n 16), antal belägg	0	51	51	179
procent	0,0	54,5	45,5	100,0
Teknik-Tobbe/Tova (n 10), antal belägg	0	2	13	15
procent	0,0	13,3	86,7	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	7	343	387	737
procent	1,0	52,2	46,9	100,0

DF 12; χ^2 33,8; P. <0,0007.

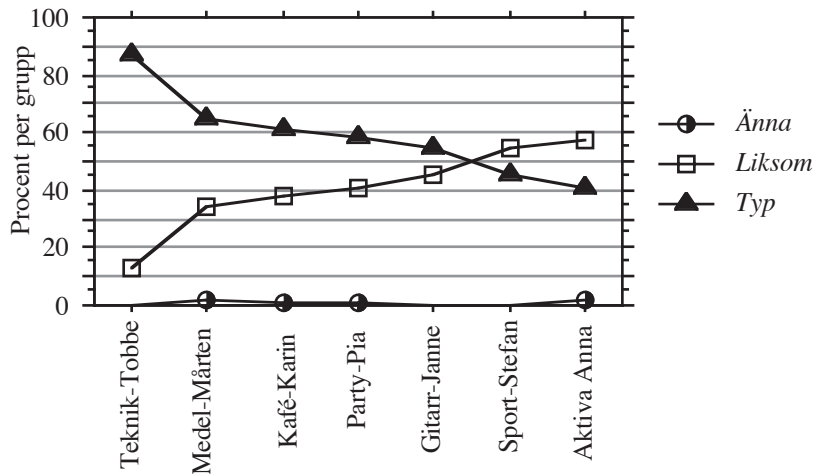

FIGUR 7.3:9. Variabeln ÄNNA och livsstilsgrupper, fördelning i procent.

Liksom vid variabeln LA är det möjligt att urskilja tre kluster när det gäller valet av ÄNNA-varianter. I linjediagrammet i figur 7.3:10 framträder de relativt tydligt. Längst till vänster återfinns livsstilsgruppen Teknik-Tobbe/Tova, som utmärker sig med en betydligt mindre andel *liksom* (13,3 %) och större andel *typ* (86,7 %) än övriga. Ett problem är att antalet belägg på variabeln ÄNNA är ytterst få i denna grupp, men förekomsten av *liksom* är ändå mycket låg med enbart två belägg av totalt femton. Några av grupperna har stora antal belägg (Party-Pia/Pelle 179, Sport-Stefan/Stina 179, Aktiva Anna/Anders 202), och man kan se spännvidden i antal belägg som en del av livsstilsgruppernas karaktärsdrag i stället för som ett problem. Intervjuerna med flera av informanterna i Teknik-Tobbe/Tova tillhör de kortaste i materialet, och med tanke på att diskurspartiklar har en funktion som samtalsmarkörer är det inte så märkligt att de fåordigaste informanterna inte heller har en hög frekvens av vare sig *liksom* eller *typ*. (De har dessutom det lägsta antalet belägg på *la* och *väl*.) I de tre grupperna med många belägg på diskurspartiklar var informanterna överlag mer öppna och pratsamma i situationen med en främmande intervjuare, vilket kan relateras till att de är mer sociala och förändringsbenägna. Den livsstilsgrupp som placeras närmast till höger om Teknik-Tobbe/Tova i figuren är Medel-Mårten/Maria, med 33,9 procent *liksom* och 64,5 procent *typ*.

Ett stort mellankluster utgörs av livsstilsgrupper som uppvisar en mindre andel *liksom* än *typ*, Kafé-Karin/Kalle (38,0 % *liksom*, 60,8 % *typ*), Party-Pia/Pelle (40,8 % *liksom*, 58,7 % *typ*) och Gitarr-Janne (45,5 % *liksom*, 54,6 % *typ*). I det tredje klustret är

proportionerna de omvända, med en större andel *liksom* än *typ*, vilket förekommer hos Sport-Stefan/Stina (54,5 % *liksom*, 45,5 % *typ*) och Aktiva Anna/Anders (57,4 % *liksom*, 40,6 % *typ*).

FIGUR 7.3:10. Variabeln ÄNNA och livsstilsgrupper, efter andel liksom.

När det gällde variabeln LA fanns det likheter i fördelningen av varianter mellan könen som hela grupper och fördelningen av varianter mellan livsstilar. När det gäller variabeln ÄNNA och livsstilar är det i stället lättare att finna likheter med fördelningen av varianter mellan programtyper (avsnitt 7.3.4) än mellan könen. De två livsstilsgrupper som placeras längst till vänster med hög andel *typ* i figur 7.3:10, Teknik-Tobbe/Tova och Medel-Mårten/Maria, består i hög grad av informanter från yrkesförberedande program, och de är de mest traditionalistiska livsstilsgrupperna. Informanter på yrkesförberedande program är också den grupp som använder den största andelen *typ*, när ÄNNA och programtyp jämförs. På samma sätt finns det ett samband mellan att Sport-Stefan/Stina och Aktiva Anna/Anders uppvisar störst andel *liksom* i likhet med gruppen informanter på studieförberedande program, eftersom en majoritet av informanterna i dessa två livsstilsgrupper återfinns på just studieförberedande program. De utgör också de mest karriärinriktade livsstilsgrupperna, och Aktiva Anna/Anders är den mest förändringsbenägna.

7.3.9. Jämförelse av ÄNNA i Alingsås, Göteborg och Stockholm

I avsnitt 7.2.10 diskuteras att *la* sannolikt är på tillbakagång bland ungdomar i Göteborg och Alingsås, och detta förefaller även gälla *änna*

när avhandlingsmaterialet jämförs med GSM-korpusen.¹ Förhållandet är dock det omvända här, det finns en något större andel belägg på *änna* bland informanterna från Göteborg (2,8 %) än bland dem från Alingsås med omnejd (0,95 %). Göteborgsinformanternas belägg på *änna*, *liksom* och *typ* sammanlagt är dock avsevärt fler än alingsåsarnas, 2 428 jämfört med 737, och procentsatserna för *änna* är mycket låga, vilket gör siffrorna mer osäkra vid en jämförelse (tabell 7.3:8 och figur 7.3:11). Andelarna *liksom* och *typ* är dock betydligt större, vilket borgar för en mer tillförlitlig jämförelse. I tabell 7.3:8 finns även siffror för *liksom* och *typ* från Stockholm som jämförelse, hämtade från Kotsinas (1994:72) analys av diskurspartiklar i en korpus med ungdomsspråk från Stockholmsförorter.²

TABELL 7.3:8. *Jämförelse av änna, liksom och typ i avhandlings-, GSM- och Stockholmskorpusarna.*

Korpus	<i>Änna</i>	<i>Liksom</i>	<i>Typ</i>	Totalt
Alströmer (n 97), antal belägg	7	343	387	737
procent	0,95	46,5	52,5	100,0
GSM (n 106), antal belägg	67	1 384	977	2 428
procent	2,8	57,0	40,2	100,0
Stockholm N+S (n 59), antal	0	699	187	886
procent	0,0	78,9	21,1	100,0

Resultaten från Stockholm får här representera ett tänkt ideal för ungdomsspråk, vilket bygger på ett antagande att många ungdomsspråkliga drag sprids till övriga landet från Stockholmsområdet, där en stor del av centrum för ungdomskultur och kulturliv fortfarande finns

¹ Intervjuarens tal ingår i uppgifterna för GSM. Andelarna skulle förändras om intervjuaren inte räknades in, men inte relationerna mellan de tre materialen. T.ex. skulle andelen *liksom* öka, men den skulle fortfarande vara större än i avhandlings- och mindre än i Stockholmsmaterialen.

² Stockholmsmaterialet omfattar 95 641 ord och består av gruppsamtal med sammanlagt 59 informanter i åldern 14–17 år från två förorter, en norr om och en söder om Stockholm. Inspelningarna genomfördes 1989–1991 (Kotsinas 1994:29 ff.). Beläggen från Stockholm är alltså 7–9 år äldre än de från Alingsås och Göteborg, och det framkommer av Kotsinas beskrivning av *liksom*, *typ* och några liknande diskurspartiklar att de kan ha använts på ett lite annat sätt i Stockholm än i Västsverige. Främst handlar det om att *liksom* och *typ* inte förefaller vara lika lätt inbördes utbytbara i stockholmskt ungdomsspråk runt 1990 som i västsvenskt 1997/1998 (jfr Kotsinas 1994:87).

Trots vissa olikheter i materialen anser jag dock att de kan jämföras med varandra, eftersom likheterna ändå är fler än olikheterna. Och de olikheter som framkommer tyder på att det finns regionala skillnader i bruket av diskurspartiklar i ungdomsspråk.

(även om t.ex. hiphopen har haft ett starkt centrum i Malmö under de senaste åren och många populära rockband och artister har kommit från Göteborg). Jämför hur många uttryck från äldre ekenslang har spridits och idag ingår i ett allmänsvenskt vardagligt ordförråd (Kotsinas 2001). *Änna* förekommer helt naturligt inte i Stockholmsmaterialet, men *liksom* och *typ* förekommer med sammanlagt 886 belägg.

Fördelningen av de två vanligaste ÄNNA-varianterna skiljer sig åt mellan de tre orterna. *Typ* är vanligast i Alingsåskorpusen, där ordet utgör drygt hälften av *typ*- och *liksom*-beläggen med 52,5 procent, men det förekommer i mindre utsträckning i GSM där beläggen på *typ* utgör två femtedelar (40,2 %), och minst i Stockholmsmaterialet där de utgör ca en femtedel (21,1 %). I 7.3.1 beskrivs *liksom* som en neutral eller högprestigevariant och *typ* som en lågprestigevariant i ungdomsspråk, vilket kan utgöra en del i förklaringen till skillnaden mellan Alingsås, Göteborg och Stockholm. *Liksom* var vanligast i huvudstaden runt 1990 och *typ* är vanligast i den västsvenska småstaden med omgivande landsbygd 1998, medan rikets andra och Västsveriges största stad intar en mellanposition med fler *liksom* än *typ*, men inte fullt så många som i Stockholm. Tidsaspekten utgör sannolikt också en del av skillnaderna.¹

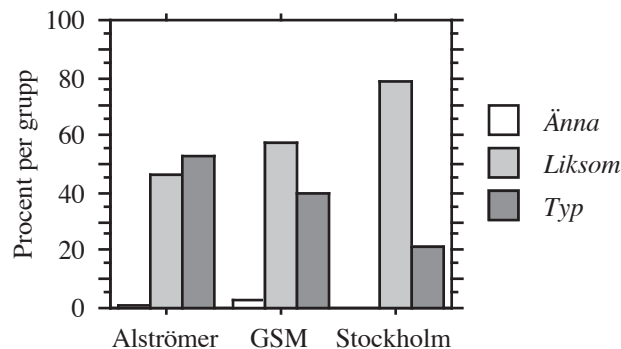
¹ Om andelen *typ* var en annan i Stockholm vid tiden för insamlandet av GSM- och Alingsåsmaterialen, så är sannolikheten stor att användandet av *typ* snarare har minskat än ökat med tiden i ungdomsspråket i huvudstadsområdet. Jag har under ett tiotal år haft ett intryck av att unga västsvenskar använder *typ* i en större omfattning än unga talare från andra delar av landet, och tycker mig se i tabell 7.3:8 att det kan finnas fog för den uppfattningen. Om bruket av *typ* har minskat i stockholmskt ungdomsspråk bör bruket av någon annan eller några andra diskurspartiklar ha ökat i stället, på samma sätt som slangord kommer och går i vågor, och jag tror att *sär* kan vara en sådan partikel.

Jenny Öqvist (2000) har beskrivit diskurspartikeln *sär* (av *så här/där, sådan här/där*), som förefaller att dels ha ökat under senare år, dels ha genomgått en grammatikaliseringsprocess på liknande sätt som *ba'* (se M. Eriksson 1992).

Jag tror att 'sär' är en möjlig kandidat till en mer etablerad och ganska allmänt använd anföringsmarkör, medan den i andra funktioner, liksom 'ba', kan komma att bli mer socialt eller åldersmässigt specialiserad. (Öqvist 2000:21)

Varianter av *sär* förekommer även i Kotsinas material, *så här* (*så'ä, s'ä*), i betydligt större utsträckning än *typ* (1 282 belägg jämfört med 187). Varianter av *såhär* förekommer även i avhandlingsmaterialet, med ca 459 belägg, vilket är fler än de 387 beläggen på *typ*, men ändå inte fler än motsvarande antal i Stockholmskorpusen. *Såhär* etc. ingår inte som variant till variabeln ÄNNA i avhandlingen, på grund av att *såhär* kan ha fler funktioner än *typ* och *liksom*. Följande exempel visar dock att partiklarnas funktioner kan vara mycket lika och att de i vissa fall är mer eller mindre utbytbara:

- B: undrar hur re e därborta i landsbygden *typ* så
- C: Göteborg *så'är*

FIGUR 7.3:11. Variabeln ÄNNA i avhandlings-, GSM- och Stockholmskorpusarna.

I figur 7.3:12 har resultaten för de olika områdena i Alingsås-materialet, GSM och Stockholm lagts in i ett linjediagram, där resultaten är placerade efter andel *liksom*. *Änna* har inte tagits med på grund av det låga antalet belägg. Linjerna för *liksom* och *typ* kan liknas vid ett liggande långsmalt kryss, som dock spretar betänkligt längst till höger. Alingsås centrum+södra utgör en brytpunkt – i övriga områden i och norr om Alingsås är andelen *typ* större än andelen *liksom*. I området V. Bodarna–Lerum och i Göteborgskorpusen är emellertid andelen *liksom* störst; intressant nog är den ungefär lika stor (57,8 % resp. 57,0 %). Informanterna som bor i V. Bodarna–Lerum uppvisar vid många av de undersökta variablerna en stor andel av den variant som är påverkad av göteborgska eller standard, vilket blir tydligt i just detta fall. Störst andel *liksom* finns i Stockholmskorpusen, och den spridning som diskuterades i föregående stycke blir här mycket synlig. *Liksom* förefaller vanligast i Stockholm, närmast kommer Göteborg, som följs av området mellan Göteborg och Alingsås, medan *typ* blir vanligare längre ut i provinsen. *Typ* förefaller att ha ersatt *änna* i funktionen som klass- eller lokalidentitetsmarkör i Alingsåsområdet.

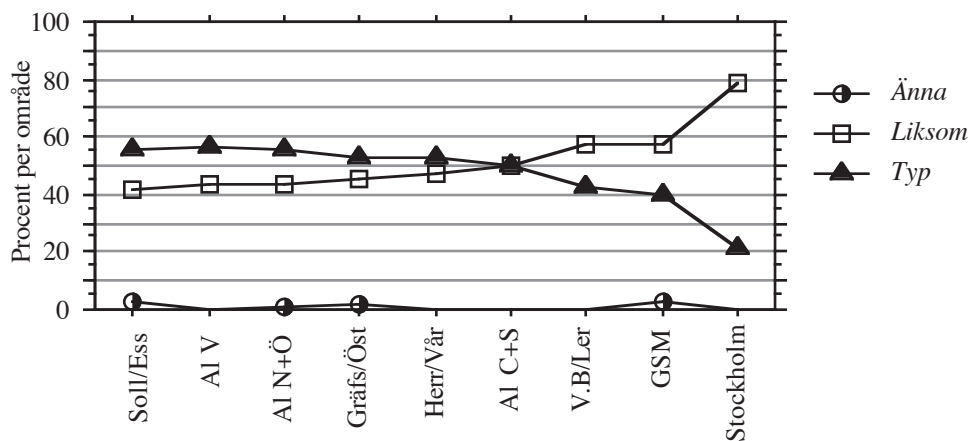
I figuren 7.3:12 gör sig det lilla inslaget av *änna* påmint, genom att de områden där de få beläggen finns dyker upp likt siluetten av Storsjöodjuret (om den drastiska liknelsen tillåts) med huvudet i Göteborg. Ovan antogs att *änna* kan ha dröjt sig kvar längst i de nordvästligaste delarna av det undersökta området (som mest 2,5 % i Sollebrunn–Essunga), men det antagandet blir svårt att upprätthålla när det visar

(Kotsinas 1994:72; min fetstilsmarkering.)

EH: [...] *många* gånger när man träffar på *djurvänner* då, som *säger* att dom e *djurvänner*, då e dom *sär* dom **typ** *bryr* sej inte om de folk som *svälter* i *hjä*l då nånstans [...]

(Öqvist 2000:15; min fetstilsmarkering av *typ*.)

sig att det finns ett antal belägg på *änna* i GSM-korpusen (2,8 %). Detta förvånar också med tanke på att andelen *la* var betydligt lägre i GSM-materialet än i Alingsås (11,5 jämfört med 30,4 %, se avsnitt 7.2.10). Samtidigt bör det påpekas att beläggen på *änna* är alltför få för att tillåta annat än spekulationer. Men teorin om att *änna* dröjt sig kvar i nordväst faller ändå inte helt på att det även finns belägg från Göteborgsgymnasisterna, eftersom ett flertal av informanterna som bor i Sollebrunn-Essunga ofta uppvisar en intressant kombination av både traditionella västgötska drag och novationer från göteborgskan. Det skulle kunna vara så att *änna* associeras med göteborgska i Sollebrunns-trakten och därför används förhållandevis frekvent av vissa informanter där.

FIGUR 7.3:12. Variabeln ÄNNA i avhandlings-, GSM- och Stockholmskorpusarna, efter andel liksom.

7.3.10. Kort diskussion om ÄNNA och social variation

Vid en närmare analys av variabeln ÄNNA visade sig att den variant som var utgångspunkt för variabeln knappast förekommer i materialet. Analysen hade kunnat stanna där, men under transkriptionsarbetet hade jag märkt att det fanns variation i bruket av diskurspartiklarna *liksom* och *typ*, som används i ungefär samma funktion och betydelse som *änna*. Variabeln ÄNNA utvecklades snarare till variabeln TYP eller LIKSOM, men namnet har fått kvarstå, eftersom det är *änna* som är grunden för att dessa diskurspartiklars variation undersöks över huvud taget.

Varianten *änna* förekommer med 7 av totalt 737 belägg i materialet. När totalsiffrorna för *liksom* och *typ* jämförs förefaller skillnaden

vara liten (46,5 % mot 52,5 %), men när sociala faktorer tas in i analysen framkommer större skillnader. Jämfört med den andra lokala diskurspartikeln *la* är den geografiska variationen liten. Informanterna som bor i V. Bodarna–Lerum avviker genom att vara de enda som använder *liksom* oftare än *typ*, och informanterna från Alingsås centrum+södra uppvisar en jämn fördelning på femtio procent av vardera partikeln. Detta passar in i ett större mönster när jämförelser görs med en korpus med Stockholmsungdomar och GSM-materialet, som visar att *liksom* är avsevärt mer frekvent än *typ* i Stockholm (ca 80 % resp. 20 %), något mer frekvent i Göteborg och V. Bodarna-Lerum (ca 60 % resp. 40 %) och mindre frekvent i Alingsås och norrut (ca 40 % resp. 60 %).

Det är intressant att *typ*, som är en novation, inte uppvisar samma gradvisa spridningsmönster från sydväst till nordost som de novationer som behandlas i kapitel 8. I stället är etableringen lika stark i Alingsås och orterna norr om staden. Mönstret liknar den *typ* av regionalisering som innebär att drag först ”hoppas” mellan regioncentra och därefter till kringliggande mindre orter och landsbygd (s.k. *urban jumping*). Spridningen av bakre /r/ i delar av Nederländerna, Nordtyskland, Danmark och delar av Norge är ett exempel på en språkförändring som anses ha gått till på ett sådant sätt (Chambers & Trudgill 1980: 189, Sandøy 1993:119, Sjöstedt 1936:227 ff.). Liknande iakttagelser har även gjorts i Västsverigeprojektet:

Ett rikstäckande ord som *mula* breder ut sig i Västsverige på bekostnad av lokala uttryck som *göra* och *sylta*. Utjämnningen sker dock inte samtidigt i hela regionen med påverkan direkt från riksspråket, utan går via regionens centrum Göteborg, där dragen först tas upp för att därefter spridas i regionen. (Grönberg 1999a:40)

En möjlig slutsats är också att *liksom* är ett storstadsord i ungdomsspråk och att *typ* är mer provinsialt. Man kan jämföra ett annat resultat från Västsverigeprojektet. Det traditionella göteborgska uttrycket *hånka* ’åka snålskjuts efter spårvagn eller moped’ (med varianter som *hanka*, *hänka* i kringliggande dialekter), är idag mer utbrett i de mindre orterna i regionen än i Göteborg (Grönberg 1997:115).

Vad gäller ÄNNA och kön finns det en liten, men statistiskt signifikant, skillnad, flickornas fördelning mellan *liksom* och *typ* är cirka 50/50 procent och resultatet för pojkarna är ca 40/60 procent. Utifrån det kan man tänka sig att *typ* är ett ”killord”, likaväl som att det är provinsialt. Skillnaderna mellan programmen är mer markant, den stora skiljelinjen går mellan å ena sidan informanter på yrkesprogrammen och på program i mellangruppen, med fler *typ* än *liksom*,

och å andra sidan informanter på de studieförberedande programmen, som uppvisar fler *liksom* än *typ*. Flest *typ* återfinns i gruppen informanter på yrkesförberedande program (77,1 %), något färre i mellangruppen (58 %) och minst bland informanter på studieförberedande program (38,2 %). Liksom när det gäller *la* talar mycket för att *typ* är en klassmarkör, på grund av de stora skillnaderna i bruk mellan informanter på yrkesförberedande och på studieförberedande program. När faktorerna kön och programtyp kombineras i analysen kvarstår de stora skillnaderna mellan programtyperna utan att påverkas nämnvärt av de relativt små könsskillnaderna. Könsskillnaderna består inom grupperna informanter i mellangruppen och på studieförberedande program, där flickorna uppvisar något fler *liksom* och färre *typ* än pojkarna. Förhållandet är dock det omvända bland informanter på yrkesförberedande program, där flickorna har något färre belägg på *liksom* (procentuellt sett) än pojkarna, vilket dock huvudsakligen beror på att flickorna har två belägg på *änna* som påverkar procentsatserna för deras totalt sett få belägg. Procentandelen *typ* är lika hög för flickor och pojkar som går på yrkesförberedande program (77,1 %).

I analysen av livsstilsgrupper är det tre–fyra livsstilar som utmärker sig. Gruppen Teknik-Tobbe/Tova uppvisar den största andelen *typ*, 68,7 procent, men deras totala antal belägg uppgår bara till femton vilket gör siffrorna osäkra. Den näst största andelen *typ* återfinns hos informanterna i Medel-Mårten/Maria, den grupp som i de hittills behandlade variablerna har uppvisat högst frekvenser av lokala varianter. Bland Medel-Mårten/Maria återfinns också många pojkar på yrkesförberedande program. De två grupper som står för den mest frekventa användningen av *liksom* är Sport-Stefan/Stina och Aktiva Anna/Anders, de grupper som är mest prestationsinriktade respektive mest förändringsbenägna, vilket ligger helt i linje med ett antagande att *typ* associeras med konventionell låg prestige och *liksom* därmed är ett konventionellt högprestige- eller neutralt drag.

Sammanfattningsvis är ÄNNA en mer socialt än geografiskt betingad variabel inom Alingsåsområdet, medan ÄNNA på en annan nivå är mer geografiskt betingad, när olika delar av Sverige jämförs. Samtidigt finns det en geografisk aspekt som tar sig uttryck i att *typ* blir mindre vanligt ju närmare Göteborg informanterna bor, vilket kan bero på påverkan från göteborgskt och stockholmskt ungdomsspråk. De tre ÄNNA-varianterna kan beskrivas med termer som täcker in både de geografiska och de andra sociala aspekterna: *liksom* – ungdomsspråk, neutralt eller hög konventionell prestige, storstadsord; *typ* – ungdomsspråk, låg konventionell prestige, västsvenskt; *änna* – traditionell dialekt, låg konventionell prestige, västsvenskt. Nota bene: detta

gäller materialet vid inspelningstillfällena i Göteborg och Alingsås 1997–1998. Det kan på goda grunder antas att *typ* något tiotal år tidigare var ett modernt storstadsuttryck med betydligt högre frekvens i Stockholm än i Herrljunga. I Alingsåsområdet 1998 förefaller varianten *typ* dock fungera som en klass- eller lokalidentitetsmarkör, som oftare används av en Medel-Mårten på ett yrkesförberedande program som bor i norra+östra Alingsås, medan *liksom* föredras av en karriärinriktad Sport-Stefan eller Aktiv Anna som går på ett studieförberedande program och bor i Västra Bodarna–Lerum.

7.4. Variabeln VOK – vokalförkortning

I detta avsnitt behandlas variation i vokalkvantitet, i ord där standardspråket normalt har lång vokal men där vokalen kan förkortas i västgötska dialekter eller där vokallängden, i vissa fall, är fakultativ på regional nivå och i standardspråket. Totalt 3 104 belägg finns i materialet, men av dessa analyseras ett urval på 2 407 belägg.

Ett flertal informanter uppvisar vokalförkortning i olika typer av morfofonologiska kontexter, dels framför konsonantkluster av olika kategorier som i 'trivs', 'jeans', 'Gräfsnäs', 'Vårgårda', 'hårt', 'fint', 'plånbok' och 'fotboll', dels framför enkla konsonanter som i 'liten', 'olika' och 'huvudsakligen'. I många fall avviker detta från ett såväl formellt som informellt standarduttal, och min uppfattning är att vokalförkortningarna markerar lokaltillhörighet.

Det finns skilda morfofonologiska förklaringar i de olika fallen, men jag anser att de kan behandlas som samma variabel på en sociolingvistisk nivå. En tes är att de, trots olika morfofonologisk struktur, har den gemensamma funktionen att de markerar hög grad av lokaltillhörighet och/eller är lågprestigedrag. Detta kan vara en form av omtolkning (eng. *reallocation*, Trudgill 1986), vilket innebär att drag som kan förklaras utifrån olika språkliga processer omtolkas av dagens språkbrukare, så att de får en och samma funktion (i de här fallen en social funktion). Jämför L.-G. Andersson (1994), som diskuterar hur den gamla feminina bestämda artikeln *-a*, som i *dörren* 'dörren', i dagens göteborgska även kan användas som bestämd form i gamla maskuliner, som *vagna* '(spår)vagnen'. Ändelsen har ändrat betydelse för språkbrukare med ett tvågenus- i stället för ett tregenus-system, och den har idag en social funktion.

TABELL 7.4:1. *Tentativa regler för vokalkvantitet framför konsonantkluster och dubbeltecknad konsonant.*

1. Huvudregler och undantag

1.1. Kort vokal om vokalen + de två nästföljande konsonanterna tillhör samma morfem (*hand, bark, sax, fors, barsk*).

1.1.1. Undantag: lång vokal framför supradentalerna /rd/, /rn/, /rl/ (*ord, hård, värld; barn, hörn, torn; sord, pärla, Karl*).

1.1.2. Undantag: vokalkvantiteten varierar framför /rt/. (Lång vokal i *kart, fart, snart*; kort vokal i *stjårt, svart, fort*; fakultativ kvantitet i *port, ort, skjorta*).

1.1.3. Undantag: en grupp andra ord med fakultativ vokalkvantitet (*moln, aln, hävd, blåst*).

1.2. Lång vokal om de två (första) postvokaliska konsonanterna tillhör olika morfem (*lågt, bils*).

1.2.1. Undantag: kort vokal i adjektiv med stamslut på /t/ eller /d/ + neutrumändelsen -t (*vitt, vitt, gott*).

1.2.2. Undantag: fakultativ vokalkvantitet framför preteritumändelsen -te och supinumändelsen -t (kort vokal dock vanligast) (*köpte, köpt, kockt*).

1.2.3. Undantag: vissa ord behandlas på olika sätt trots att de verkar lika (kort vokal i *högt* men lång i *lågt*, oftast kort i *köpte, köpt* men lång i *löpte, löpt*).

1.3. Det finns fyra kategorier av mediala konsonantkombinationer med olika vokalkvantitet:¹

1.3.1. Kombinationer som föregås av såväl lång som kort vokal, t.ex. /pn/ (*håpna – öppna*).

1.3.2. Kombinationer som föregås av endast lång vokal, t.ex. /gr/ (*magra*).

1.3.3. Kombinationer som föregås av endast kort vokal, t.ex. /dg/ (*fradga*).

1.3.4. Kombinationer som i vissa ord föregås av fakultativt lång eller kort vokal, t.ex. /gl/ (*ögla – ”öggla”*)

1.4. Vanligen kort vokal framför kluster av tre eller flera konsonanter, förutsatt att de inte innehåller någon morfemgräns.

2. Regional variation

2.1. Kort vokal före konsonantkluster är vanligast i Syd- och Västsverige (t. ex. *fjärde, Hans, horn, hårt, moln, mård, fjorton, torsdag, vårda, värd*).

2.2. Lång vokal före konsonantkluster är vanligast i Mellansverige (se ovanstående exempel).

2.3. I Mellansverige varierar kvantiteten hos /o/ framför retroflekt /rt/ (*port, skjorta*). (Långt /o/ i sådana ord kan ge intryck av vårdat riksspråk.)

För de flesta vokaler gäller att vokalkvaliteten förändras i samband med förkortning av kvantiteten, t.ex. *åka* [o:ka] → *åkte* [ɔk:tə], *fin*² [fi:n] → *fint* [fi:nt], *heta* [he:ta] → *heter* [hɛ:tɛr]. Vokalen /a/ har dock i

¹ Kategorierna citeras i det närmaste ordagrant efter Garlén (1983:111–113), som i sin tur hämtat dem från Loman (1967:72).

² Långt uttal av /i/ varierar även i vokalkvalitet, men det behandlas under variabeln I/Y i kapitel 8. Ett ord som *fint* kan hypotetiskt sett, förutom med kort /i/ [fi:nt], uttalas [fi:ʔnt], [fi:nt] eller [fi:nt].

allmänhet samma kvalitet vid långt och kort uttal, som i *van* [va:n] → *vanlig* [van:lɪ].

7.4.1. Bakgrund till variabeln VOK

En av grundreglerna i svensk fonotax är att det ska vara kort vokal framför konsonantkluster, med undantag för att vokalen är lång om konsonantklustret innehåller någon morfemgräns och rotmorfemets vokal är lång. Exempelvis är det kort /i/ i *fink* men långt /i/ i *fint* ([fin]_{ADJ+NEUTR}]_{ADJ.N} → [fin]_{ADJ}-t]_{ADJ.N} → [fint]_{ADJ.N}). Det finns dock en mängd variation inom standardsvenskan, vilket inte är helt enkelt att reda ut. Med utgångspunkt i Garlén (1984:111–113), Loman (1967:72) och Elert (1970:53, 1997:131–132) har jag kompilerat en tentativ uppställning av regler, som redovisas i tabell 7.4:1 på s. 197.

Vokalförkortning i vissa morfologiska kontexter är ett traditionellt västgötskt dialektdrag, där dialekterna alltså följer andra regler än de ovan skisserade för standardspråket (Wessén 1954, Norén & Gustafsson 1998). Elias Wessén och Landtmanson ger en lång rad exempel på ord i västgötskan med vokalförkortning, indelade efter, i första hand, ändelser:

Vokalförkortning framför ändelser, t.ex. finnt 'fint', rennt 'rent', juppt 'djupt', rickt 'rikt'; lässte, lysste, blåsste, tjännte, stöppte, söckte; räknna, vackna, lickna, seggla, höggre 'högra', övning. Detta är i Sverige ett västligt drag, som götamålen ha gemensamt med östnorska mål. Svenska riksspråket har lång vokal, i likhet med centralsvenska dialekter. Dock förekommer vacklan i ett par ord: köpte, kokte (löskokta ägg, inkokt frukt). Jfr t.ex. uttalet av grovt (mjöl) och styvt (arbete). (Wessén 1954:23)

Ett för västgötamålet mycket utmärkande drag är förkortning av vokal framför två eller flera konsonanter. Det heter sålunda maggra 'magra', vakkna 'vakna', rakkt 'rakt', vannlit 'vanligt', tavvla 'tavla', garrvinna 'gärnvinda', hellt 'helt', lennvär 'lenväder', rennt 'rent', seggla 'segla', likkna 'likna', rickt 'rikt', finnt 'fint', grobble 'groblad', mjukkt 'mjukt', juppt 'djupt', jüssna 'ljusna', osunnlit 'osynligt', blåsste 'bläste', räknna 'räkna', säkkrna 'säkra', lässte 'läste', köppte 'köpte', össte 'öste', brösspae 'brödspade', hövvla 'hyvla' etc. Denna vokalförkortning inträder också i nybildade ord, t.ex. hårbann 'hårband' och rissbassta 'risbastu'. – Genom anslutning till andra ordformer (association) kunna givetvis ibland vokaler få lång kvantitet framför konsonantgrupp. Så mjukna av mjuk, rikt av rik.

[...]

Om ett ord, som ändas på lång vokal, ingår i sammansättning eller ordfogning med ett följande, som börjar på *en* konsonant, inträffar stundom att vokalen förkortas och konsonanten förlänges. Det kan sålunda heta blåbbär 'blåbär' och på-mmäk 'på mig'. Oftast inträder denna kvantitets-

förskjutning i ortnamn, vilka i mindre grad än andra ord äro utsatta för association med det enkla ordet: Flobbu 'Floby', Fruggårn, Nyttorp, Åmmot 'Åmot' o. s. v.

[...]

Ord, som ofta äro obetonade, bortkasta gärna, i vgm. som i rspr., vokal, t. ex. tar 'tager', bå 'både', lell 'likväl'. (Landtmanson 1952:17–18)

Utifrån Wessén kan man tänka sig följande indelning i kategorier: adjektiv/adverb med *t*-ändelse (*finnt* etc.), verb med preteritumändelsen *-te* (*lässte* etc.), infinitiver som bildats med *-na/-la* (*räckna*, *segglä* etc.), adjektiv med *-re/-ra* (*höggre*; gäller sannolikt både komparativändelsen och grundformer med /r/ i stammen) och slutligen substantiv med *-ning* (*övning*).

I Wesséns kategorier handlar det i samtliga fall om konsonantkluster där konsonanterna tillhör olika morfem (stammar + ändelser eller avledningar), och de kan jämföras med 1.2 – 1.2.3 samt 2.1 i tabell 7.4:1 ovan. Wessén nämner dock fler varianter av vokalförkortning i västgötskan än vad som ryms i Garléns och Elerts presentationer: infinitiver med *-na/-la*, adjektiv med *-re/-ra* och substantiv med *-ning*.

Landtmanson uppmärksammar att förkortning även kan ske i ord där bara en konsonant följer. Detta förekommer även i ett antal frekventa ord i materialet, som inkluderats bland beläggen. Landtmanson ger exempel på ord med /t/, men i materialet förekommer även beläggsord med /k/ och /n/. Frekventa ord med kort vokal före enkel konsonant i materialet är *lite*, *lika*, *olika*, *från*.

Riksspråkets ord fläta, rät, slät, -sot 'sjukdom' och tät ha i vgm. i allmänhet (ej i n. Vadsbo) långt *t*: flätta, rätter, schlätter, rösott, tätter. Detta uttal beror på att orden ursprungligen ändats på *-ht* (jfr tyskans Flechte, recht, schlicht, Sucht, dicht.) Detta har redan förlitterärt assimilerats till *tt*. (Landtmanson 1952:58)

7.4.2. *Beskrivning av varianter av VOK*

Beläggen på ord i materialet där vokalförkortning är möjlig är uppdelade i två grupper: **D-ord** ("dialektord", dvs. ord i vilka vokalförkortning är möjlig i västgötska) och **R+S-ord** ("regionala och standardord", dvs. ord i vilka vokalförkortning är möjlig i regionalt och neutralt standardspråk). De utgör totalt 2 407 belägg, varav 1 900 har bedömts som D-ord och 507 som R+S-ord.

Utöver de analyserade beläggen förekommer *liksom* 342 gånger och *Göteborg* vid 355 tillfällen i materialet. De uttalas dock nästan uteslutande med kort /i/ (98,5 % av *liksom* och 96,3 % av *Göteborg*)

och har inte tagits med i analyserna, eftersom de på grund av stort antal belägg i kombination med minimal variation skulle göra helhetsresultaten missvisande.

De ord som analyserats har lång eller kort vokal i varierande grad, och vissa av dem förekommer endast i en uttalsvariant. För alla ord gäller dock att de skulle kunna användas med både lång och kort vokal i Alingsås. Beläggen är huvudbetonade eller, i vissa fall, bibetonade vokaler (i ord som *olika*, *omvårdnad*, *Vårgårda*) och jag har i varje enskilt fall bedömt att de skulle kunna förekomma med både lång och kort vokal i den aktuella kontexten. Urvalet är baserat på en kombination av egen dialektintuition, genomlysning av äldre dialektmaterial från SOFI, de verk om svensk fonologi och svenska dialekter som refereras i 7.4.1 ovan samt *Norstedts svenska uttalslexikon* (NSU) och *Svenska språknämndens uttalsordbok* (SSU). NSU och SSU har använts som måttstock för vad som kan betraktas som standarduttal, i synnerhet i de fall där det finns variation även i standardspråket.

7.4.2.1. D-ord – korta i dialekten

D-ord består av ord som i traditionell och/eller nutida lokal västgötska kan uttalas med kort vokal, men som på ett regionalt plan eller i standardspråket uttalas med lång vokal. För vissa ord finns det lång hävd för kort uttal i traditionell västgötska (*fint*, *åkte*) medan andra är lånord av yngre datum som anpassats till lokalt uttal av några språkbrukare (*jeans*, *t-shirt*). I tabell 7.4:2 presenteras ett urval av D-ord, som innehåller både de mest frekventa orden och några av de ord som förekommer med enstaka belägg (i ordning efter antal belägg med kort vokal). De två varianter av D-ord som kan förekomma är:

- **D-ord långa**, belägg med standarduttal, t.ex. *lite* [li:tə], *Vårgårda* [vø:rgø:d̥ɑ]¹.
- **D-ord korta**, belägg med lokalt uttal, t.ex. *lite* [li:tə], *Vårgårda* [vø:r:gø:d̥ɑ].

¹ Ortnamnen *Vårgårda* och *Gräfsnäs* kan förekomma i flera varianter med kort eller långt uttal i ett eller två av sammansättningsleden, som [vø:rgø:d̥ɑ], [vørgø:d̥ɑ], [vø:rgø:d̥ɑ], [vørgø:d̥ɑ]. Varje sammansättningsled har räknats som ett belägg.

TABELL 7.4:2. Ett urval D-ord, efter antal belägg med kort vokal.

D-ord	Långa	Korta	Totalt
lite/-t/-n/-grann/pytte-	408	306	714
olika	17	169	186
Vårgårda	45	58	103
jeans/-en	53	32	85
svårt	63	12	75
Gräfsnäs	13	10	23
klart	27	9	36
fint	26	8	36
t-shirt/-ar	8	8	16
vanlig/-a/-t/o-	79	7	87
åkt/-e	5	6	11
radio/-n/Alingsås-/Göteborgs- (etc.)	83	3	86
omvårdnad/-sprogrammet	7	3	10
brunt	15	2	17
plånboken	1	2	3
Horla	0	2	2
liknande	1	1	2
Magra	7	0	7
vakna	1	0	1
Skövde	1	0	1

7.4.2.2. R+S-ord – fakultativ kvalitet i regional- och standardspråk.

R+S-ord består av ord som i både västgötska och på ett regionalt plan eller i standardspråket kan uttalas med kort vokal.

För de flesta gäller dock att de även kan uttalas med lång vokal. Hit har också räknats några frekventa kortformer av verb, som *blitt–blivit* och *vart–varit*. I tabell 7.4:3 presenteras ett urval av R+S-ord, som innehåller både de mest frekventa orden och några av de ord som förekommer med enstaka belägg (i ordning efter antal belägg med kort vokal). De två varianter av R+S-ord som kan förekomma är:

- **R+S-ord långa**, belägg med standarduttal, t.ex. *fotboll* [fu:tbɔ:l:], *tisdag* [ti:sda] *gjort* [ju:t], *trivs* [tri:f:s], *varit* [va:rit].¹

- **R+S-ord korta**, belägg med regionalt uttal, t.ex. *fotboll* [fɔ:pɔ:l:], *tisdag* [ti:sda] eller möjlig standardvariant, t.ex. *gjort* [ju:t:], *trivs* [tri:f:s], *vart* [va:t:].

¹ I mellansvenskt talspråk förekommer även en kortform med lång vokal: *vart* [va:rt:].

TABELL 7.4:3. *Ett urval R+S-ord, efter antal belägg med kort vokal.*

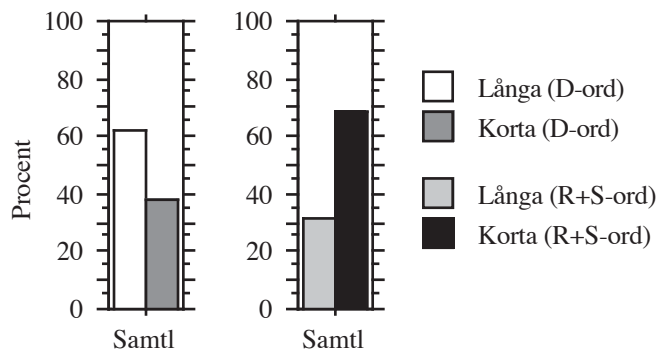
R+S-ord	Långa	Korta	Totalt
varit/vart	14	72	86
från	15	31	46
fotboll/-en/-sförening/-splanen	2	31	33
köpt/-e	0	21	21
blivit/blitt	14	20	34
skjort/-a/-er/-erna	0	20	20
gjort	1	19	20
trivs	52	13	65
linje/-n/-rna/natur-/journalist-/telefon- etc.	2	12	14
fort-/farande/sätta	1	12	13
gjorde	8	7	15
stort	18	6	24
heter	3	5	8
tis-/torsdag/-ar	0	5	5
syns	6	3	9
Jön-/Linköping	0	3	3
hårt	2	2	4
behövs	1	2	3
hållit/hållt	0	2	2
huvud-/byggnaden/saken/sakligen	2	1	3

7.4.3. Variabeln VOK och sociala faktorer

De två grupperna av ord som kan uttalas med förkortad vokal uppvisar mycket olika fördelning mellan långa och korta varianter, som redovisas i tabell 7.4:4. För D-orden utgör beläggen med lång vokal knappt två tredjedelar (62,3 %) och beläggen med kort vokal en dryg tredjedel (37,7 %), medan förhållandet är det omvända för R+S-ord, där de långa beläggen uppgår till en knapp tredjedel (31,8 %) och de korta beläggen till drygt två tredjedelar (68,2 %).

TABELL 7.4:4. *Variabeln VOK, fördelning av D-ord och R+S-ord i hela materialet, antal belägg och procentsatser.*

97 informanter	Långa	Korta	Totalt
<i>D-ord</i>			
Antal belägg	1 184	716	1 900
Procent av antalet belägg	62,3	37,7	100,0
<i>R+S-ord</i>			
Antal belägg	161	346	507
Procent av antalet belägg	31,8	68,2	100,0

FIGUR 7.4:1. *Variabeln VOK, procentuell fördelning av varianter i hela materialet.*

Det omvända förhållandet mellan D-ord och R+S-ord blir extra tydligt när resultaten redovisas grafiskt i figur 7.4:1. Försättningsvis diskuteras D-orden mest detaljerat, då proportionerna mellan D- och R+S-orden i allmänhet är desamma som i tabell 7.4:4 och figur 7.4:1 ovan, dvs. kort vokal är mest frekvent vid uttal av D-ord medan långt uttal är mest frekvent vid R+S-ord. I stort sett genomgående gäller även att den informantgrupp, som uppvisar högst frekvens av kort uttal av D-ord även uppvisar högst frekvens av kort uttal av R+S-ord. I några fall finns det dock intressanta undantag, som analyserna nedan visar.

7.4.4. *VOK och kön*

När VOK D-orden relateras till kön framkommer en statistiskt signifikant skillnad i resultaten mellan flickor och pojkar ($p < 0,0001$ i χ^2 -testet). Flickorna uppvisar den minsta andelen korta vokaler på en tredjedel (34,2 %), medan pojkarna uppvisar två femtedelar korta vokaler (42,9 %). Se tabell 7.4:5a och figur 7.4:2. Samtliga resultat för D-ord avviker i lika hög grad från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet.

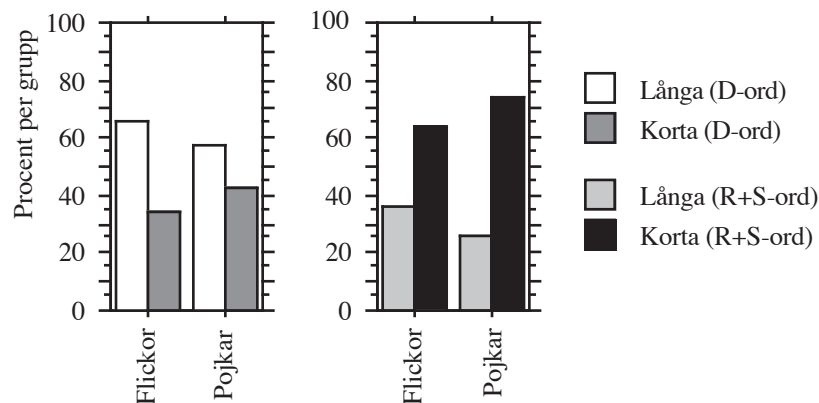
Resultaten för VOK R+S-ord motsvarar proportionerna för D-ord, på så vis att flickorna uppvisar minst andel (63,5 %) kort uttal av vokal och pojkarna uppvisar störst andel (74,2 %). Se tabell 7.4:5b och figur 7.4:2. Även där är resultatet statistiskt signifikant ($p < 0,0098$) och avvikelserna från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet jämnstora.

TABELL 7.4:5a. *Variabeln VOK, D-ord och kön, antal belägg och procentsatser.*

Kön (n)	Långa	Korta	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg procent	744 65,8	386 34,2	1 130 100,0
Pojkar (n 48), antal belägg procent	440 57,1	330 42,9	770 100,0
Samtliga (n 97), antal belägg procent	1 184 62,3	716 37,7	1 900 100,0

DF 1; χ^2 14,8; P. <0,0001.TABELL 7.4:5b. *Variabeln VOK, R+S-ord och kön, antal belägg och procentsatser.*

Kön (n)	Långa	Korta	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg procent	103 36,5	179 63,5	282 100,0
Pojkar (n 48), antal belägg procent	58 25,8	167 74,2	225 100,0
Samtliga (n 97), antal belägg procent	161 31,8	346 68,2	507 100,0

DF 1; χ^2 6,7; P. <0,0098FIGUR 7.4:2. *Variabeln VOK och kön, fördelning i procent.*

7.4.5. VOK och programtyp

Skillnaderna mellan programtyper är mindre än skillnaderna mellan könen när det gäller VOK D-ord, och de är inte statistiskt signifikanta ($p. <0,1532$). Mellangruppens resultat ligger på genomsnittet med 37,6 procent kort uttal. Gruppen informanter på yrkesförberedande program har störst andel kort uttal (41,3 %), och gruppen på studieförberedande har minst andel kort uttal (35,6 %), men resultaten avviker endast med enstaka procentandelar från förväntat statistiskt resultat i post hoc-testet och de alltså är inte signifikanta. Se tabell 7.4:6a och figur 7.4:3.

TABELL 7.4:6a. *Variabeln VOK, D-ord och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (n)	Långa	Korta	Totalt
Yrkesförberedande (n 28), antal belägg	262	184	446
procent	58,7	41,3	100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg	459	276	735
procent	62,4	37,6	100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg	463	256	719
procent	64,4	35,6	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	1 184	716	1 900
procent	62,3	37,7	100,0

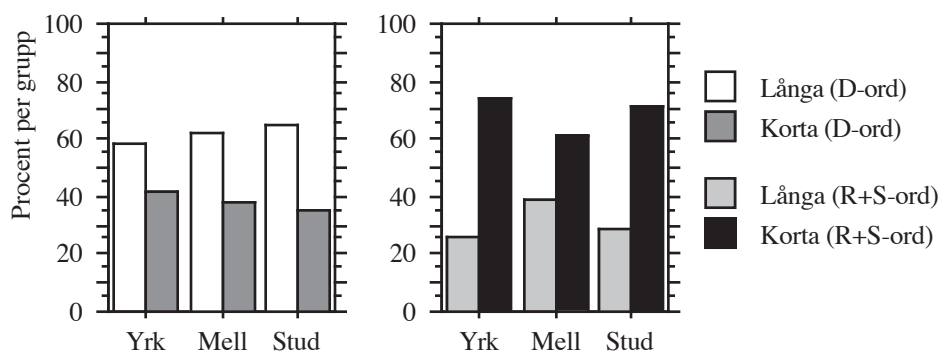
DF 2; χ^2 3,8; P. $<0,1532$.

TABELL 7.4:6b. *Variabeln VOK, R+S-ord och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (n)	Långa	Korta	Totalt
Yrkesförberedande (n 28), antal belägg	32	90	122
procent	26,2	73,8	100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg	74	117	191
procent	38,7	61,3	100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg	55	139	194
procent	28,4	71,6	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	161	346	507
procent	31,8	68,2	100,0

DF 2; χ^2 7,1; P. $<0,0293$.

Resultaten för R+S-orden är däremot statistiskt signifikanta ($p < 0,0098$ i χ^2 -testet). Se tabell 7.4:6b och figur 7.4:3. När det gäller R+S-orden är det dock mellangruppen som avviker mest från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet. Resultaten för grupperna informanter på yrkesförberedande och studieförberedande program är mycket lika och resultaten för kort uttal ligger runt fem procentenheter över genomsnittet för samtliga (67,9 %), med frekvenser på 73,8 respektive 71,6 procent. Mellangruppens andel av kort uttal ligger däremot ca fem procentenheter under genomsnittet (61,3 %).

FIGUR 7.4:3. *Variabeln VOK och programtyper, fördelning i procent.*

7.4.6. VOK och kön/programtyp

Ovan framkommer att pojkarna är de som oftast uttalar både D-ord och R+S-ord med kort vokal, liksom att informanterna i mellangruppen avviker mest av programtyperna genom att uppvisa minst andel kort uttal av R+S-ord. Skillnaderna mellan programtypernas resultat är dock små i övrigt. När faktorerna kön och programtyp kombineras framkommer att kön är den faktor som väger tyngst vid uttal av både D- och R+S-ord, vilket syns tydligast i linjediagrammen i figur 7.4:5.

I tabell 7.4:7a och figur 7.4:4 redovisas resultaten för D-ord, vilka är statistiskt signifikanta enligt ett övergripande χ^2 -test ($p < 0,0004$). Flickor på yrkesförberedande program är den grupp som uppvisar lägst frekvens kort vokal, 27,0 procent, medan pojkar på samma programtyp är de som har högst frekvens kort uttal, 46,6 procent. Skillnaden mellan könen utgör där närmare tjugo procentenheter och är de som avviker mest från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet (flickorna på yrkesförberedande program är dock så få, att resultatet

bör hanteras varsamt). Även inom de andra programtyperna är det gruppen flickor som har lägst andel kort uttal, men könsskillnaderna är mindre där. Det är minst skillnad (tre procentenheter) mellan resultaten för flickor och pojkar i mellangruppen, 36,7 respektive 39,3 procent korta vokaler, medan differensen är åtta procentenheter mellan resultaten för flickor och pojkar på studieförberedande program, 33,4 respektive 41,2 procent korta vokaler.

TABELL 7.4:7a. *Variabeln VOK, D-ord och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Kön/programtyp (n)	Långa	Korta	Totalt
Flickor/yrkes. (n 6), antal belägg	89	33	122
procent	73,0	27,0	100,0
Flickor/mellan. (n 26), antal belägg	312	181	493
procent	63,3	36,7	100,0
Flickor/studie. (n 16), antal belägg	343	172	515
procent	66,6	33,4	100,0
Pojkar/yrkes. (n 22), antal belägg	173	151	324
procent	53,4	46,6	100,0
Pojkar /mellan. (n 13), antal belägg	147	95	242
procent	60,7	39,3	100,0
Pojkar /studie. (n 13), antal belägg	120	84	204
procent	58,8	41,2	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	1 184	716	1 900
procent	62,3	37,7	100,0

DF 5; χ^2 22,4; P. <0,0004.

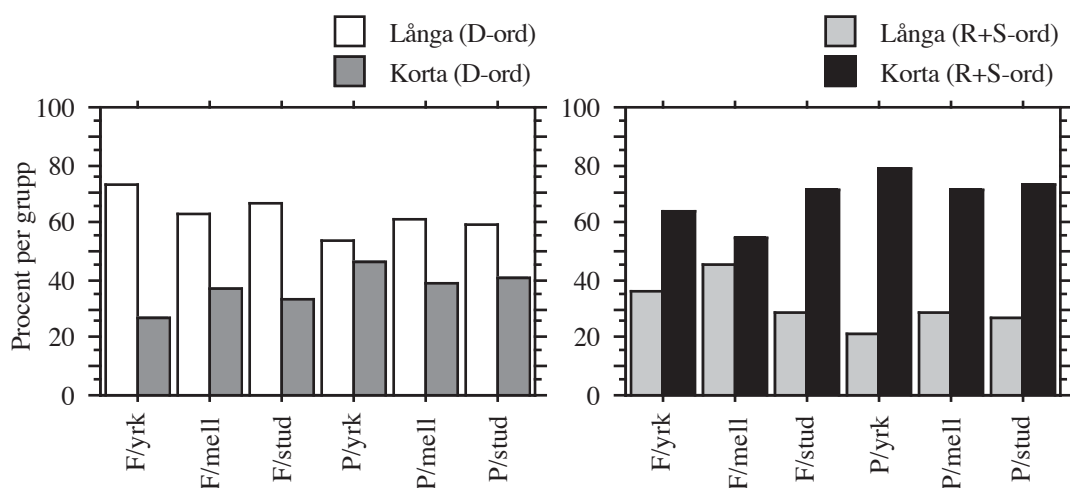
Resultaten för R+S-orden motsvarar till stor del D-ordsresultaten (tabell 7.4:7b och figur 7.4:4). Även här väger kön tyngre än programtyp och den inbördes ordningen mellan grupperna är ungefär densamma, om de placeras efter sjunkande ordning kort vokal, som i linjediagrammet i figur 7.4:5. Resultaten är statistiskt signifikanta på en övergripande nivå (p. <0,0083 i χ^2 -testet). Skillnaden i resultat mellan könen är stor bland informanterna på både de yrkesförberedande programmen och i mellangruppen, med en differens på 15–16 procentandelar. Flickor och pojkar på yrkesförberedande program uppvisar 64,3 respektive 78,8 procent kort uttal, medan flickor och pojkar på program i mellangruppen uppvisar 54,5 resp. 70,9 procent kort vokal i R+S-ord. Bland informanterna på studieförberedande program är skillnaden däremot bara en procentenhet och inte statistiskt signifikant (flickor 71,7 % kort uttal och pojkar 72,7 %).

TABELL 7.4:7b. *Variabeln VOK, R+S-ord och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Kön/programtyp (n)	Långa	Korta	Totalt
Flickor/yrkes. (n 6), antal belägg	15	27	42
procent	35,7	64,3	100,0
Flickor/mellan. (n 26), antal belägg	51	61	112
procent	45,5	54,5	100,0
Flickor/studie. (n 16), antal belägg	37	91	128
procent	28,9	71,7	100,0
Pojkar/yrkes. (n 22), antal belägg	17	63	80
procent	21,2	78,8	100,0
Pojkar /mellan. (n 13), antal belägg	23	56	79
procent	29,1	70,9	100,0
Pojkar /studie. (n 13), antal belägg	18	48	66
procent	27,3	72,7	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	161	346	507
procent	31,8	68,2	100,0

DF 5; χ^2 15,5; P. <0,0083.

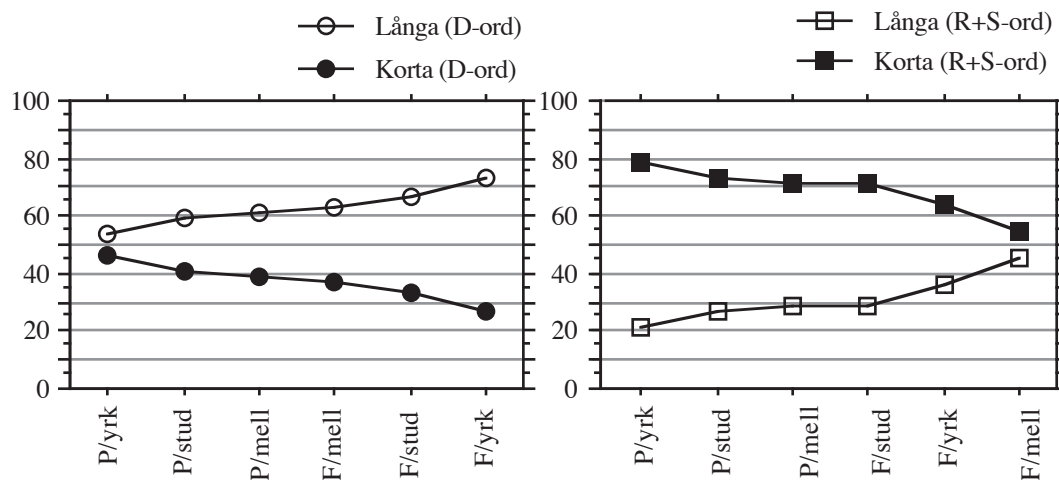
De grupper, vars resultat avviker mest från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet för R+S-orden, är pojkar på yrkesförberedande program och flickor i mellangruppen, med störst respektive minst andel vokalförkortning.

FIGUR 7.4:4. *Variabeln VOK och kön/programtyper, fördelning i procent.*

Vid en jämförelse mellan VOK D-ord och R+S-ord finns det, som nämnts ovan, stor samstämmighet när resultaten placeras i ordning efter sjunkande andel vokalförkortning. Skillnaden består i att flickor

på yrkesförberedande program är den grupp som uppvisar lägst andel kort uttal av D-ord, medan flickor i mellangruppen är den grupp som har lägst frekvens av kort vokal i R+S-ord. Det är även den senare gruppen som påverkar resultatet för informanter på program i mellangruppen som helhet, då det är mellangruppens resultat som avviker mest från statistiskt förväntat i analysen i avsnitt 7.4.5 ovan.

FIGUR 7.4:5. Variabeln VOK och kön/programtyper, efter andel lång VOK.

Det som är mest intressant här är flickor på program i mellangruppen, som har mycket olika resultat för D-ord och R+S-ord. De uppvisar en genomsnittlig andel kort uttal av D-ord, men är den grupp som har störst andel långt uttal av R+S-orden. Detta kan ses som en form av hyperkorrekt språkligt beteende, om man tänker sig att de uppfattar kort vokal av D-ord som en lokalidentitetsmarkör och övergeneraliserar detta till att undvika kort uttal även av R+S-orden. Informanter i Sollebrunn–Essunga visar ett liknande beteende i sammanhang som redovisas i följande avsnitt.

7.4.7. VOK och geografiska områden

När VOK D-orden relateras till de geografiska områdena är det mest slående resultatet att området Herrljunga–Vårgårda skiljer sig kraftigt från de övriga (se tabell 7.4:8a och figur 7.4:6; se även det vänstra linjediagrammet i figur 7.4:7, där linjen korsas mellan Herrljunga–Vårgårda och övriga grupper). Det är också det resultat som avviker mest från det statistiskt förväntade i post hoc-testet. Informanterna i

gruppen Herrljunga-Vårgårda uppvisar den största andelen vokalförkortning, tre femtedelar (59,4 %). Övriga områden uppvisar en tredjedel vokalförkortning (Sollebrunn–Essunga 34,3 %, Alingsås 33,2 %, V. Bodarna–Lerum 32,3 %), med undantag för Gräfsnäs–Östadkulle, där frekvensen för kort vokal är något högre med 37,2 procent. Resultaten är statistiskt signifikanta ($p < 0,0001$ i χ^2 -testet).

TABELL 7.4:8a. *Variabeln VOK, D-ord och geografiska områden, antal belägg och procentsatser.*

Geografiskt område (n)	Långa	Korta	Totalt
Herrljunga–Vårgårda (n 14), antal belägg procent	112 40,6	164 59,4	276 100,0
Sollebrunn–Essunga (n 13), antal belägg procent	201 65,7	105 34,3	306 100,0
Gräfsnäs–Östadkulle (n 13), antal belägg procent	186 62,8	110 37,2	296 100,0
Alingsås centralort (n 38), antal belägg procent	480 66,8	239 33,2	719 100,0
V. Bodarna–Lerum (n 19), antal belägg procent	205 67,7	98 32,3	303 100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg procent	1 184 62,3	716 37,7	1 900 100,0

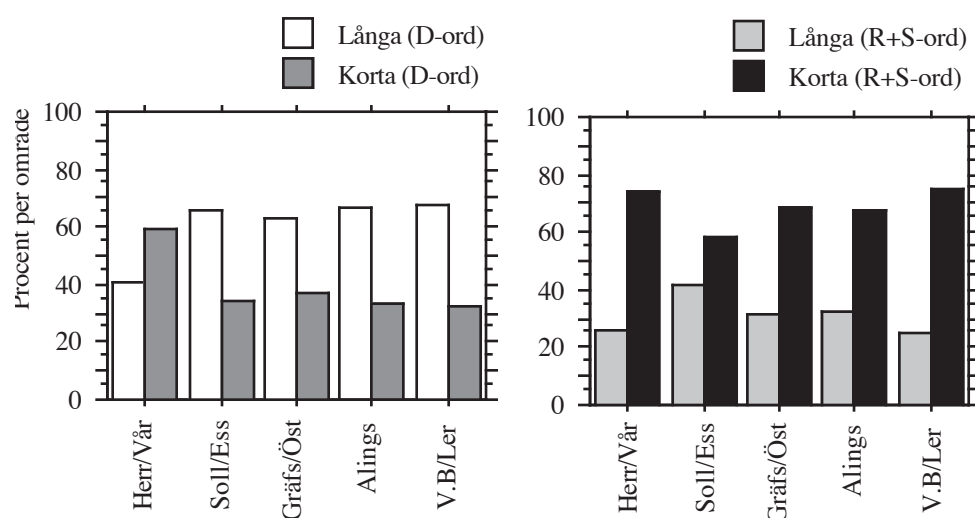
DF 4; χ^2 66,8; P. <0,0001.

TABELL 7.4:8b. *Variabeln VOK, R+S-ord och geografiska områden, antal belägg och procentsatser.*

Geografiskt område (n)	Långa	Korta	Totalt
Herrljunga–Vårgårda (n 14), antal belägg procent	20 25,6	58 74,4	78 100,0
Sollebrunn–Essunga (n 13), antal belägg procent	35 41,7	49 58,3	84 100,0
Gräfsnäs–Östadkulle (n 13), antal belägg procent	15 31,2	33 68,8	48 100,0
Alingsås centralort (n 38), antal belägg procent	72 32,7	148 67,3	220 100,0
V. Bodarna–Lerum (n 19), antal belägg procent	19 24,7	58 75,3	77 100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg procent	161 31,8	346 68,2	507 100,0

DF 4; χ^2 7,0; P. <0,1340.

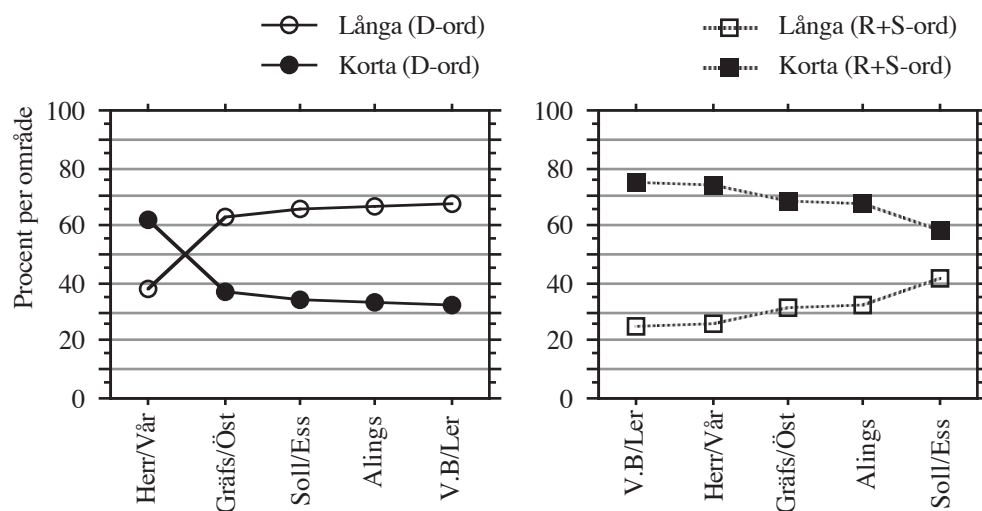
Resultaten för R+S-orden och geografiska områden är mindre tydliga med mindre differenser, och de är inte statistiskt signifikanta på en övergripande nivå ($p < 0,1340$). Se tabell 7.4:8b och figur 7.4:6. Resultatet för informanterna i området Sollebrunn–Essunga är dock det som avviker mest från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet, och det är den grupp som har lägst frekvens vokalförkortning på 58,3 procent (ca tre femtedelar). Övriga grupper uppvisar resultat från ca två tredjedelar (Gräfsnäs–Östaskulle 68,8 % och Alingsås 67,3 %) till tre fjärdedelar vokalförkortning (Herrljunga–Vårgårda 74,4 % och V. Bodarna–Lerum 75,3 %).

FIGUR 7.4:6. *Variabeln VOK och geografiska områden, fördelning i procent.*

Vid en jämförelse av resultaten för VOK D-ord och R+S-ord i relation till geografiska områden, framstår Herrljunga–Vårgårda och V. Bodarna–Lerum som två av de mest intressanta informantgrupperna. Skillnaderna framkommer tydligt i figur 7.4:7, där resultaten placeras efter sjunkande andel vokalförkortning i linjediagram. När det gäller kort vokal i D-ord, dvs. ord där vokalförkortning är ett dialektalt drag, står gruppen Herrljunga–Vårgårda för den största andelen vokalförkortning medan V. Bodarna–Lerum uppvisar den minsta andelen. När det gäller R+S-orden, de som kan uttalas med kort vokal i regional- och standardspråk, uppvisar de två grupperna näst intill identiska resultat. Vid övriga variabler i kapitel 7–8 uppvisar dessa informantgrupper ofta hög frekvens traditionella dialektala drag respektive hög frekvens standarddrag eller göteborgska novationer, och när det gäller vokal-

förkortning finns det en överlappning mellan vad som kan vara både dialektalt (kort vokal i D-ord) och regionalt/standard (kort vokal i R+S-ord). Lite förenklat kan man säga att informanter från Herrljunga–Vårgårda genomgående uppvisar vokalförkortning, medan informanterna från V. Bodarna–Lerum endast uttalar vokalen kort när det även kan ske i Göteborg. Då uppfattas troligen uttal med kort vokal helt enkelt som standarduttal.

FIGUR 7.4.7. *Variabeln VOK och geografiska områden, efter andel lång VOK.*

Även gruppen informanter från Sollebrunn–Essunga är intressant vid en jämförelse mellan de två typerna av ord som kan uttalas med kort vokal. De uppvisar låga frekvenser vokalförkortning av både D-ord och R+S-ord, vilket kan tolkas som en form av hyperkorrektion, som innebär att de associerar vokalförkortning med dialekt och undviker det även när kort vokal vore möjligt med regionalt uttal och standarduttal. (Jfr resultaten för flickor på program i mellangruppen i föregående avsnitt.)

7.4.8. *VOK och delar av Alingsås*

När informanterna från Alingsås delas in i tre grupper och relateras till VOK D-ord och R+S-ord blir skillnaderna i resultat för små för att vara statistiskt signifikanta, då antalet informanter är lågt ($p < 0,2059$ resp. $< 0,3108$ i de övergripande signifikanstesten). Se tabell 7.4:9a och 7.4:9b samt figur 7.4:9. De enda resultat som avviker nämnvärt från

statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet är andelarna kort och långt uttal av R+S-ord i gruppen Alingsås väster.

TABELL 7.4:9a. *Variabeln VOK, D-ord och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (n)	Långa	Korta	Totalt
Norr+öster (n 16), antal belägg	158	93	251
procent	62,9	37,1	100,0
Centrum+söder (n 10), antal belägg	159	78	237
procent	67,1	32,9	100,0
Väster (n 12), antal belägg	163	68	231
procent	70,6	29,4	100,0
Alingsås totalt (n 38), antal belägg	480	239	719
procent	66,8	33,2	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	1 184	716	1 900
procent	62,3	37,7	100,0

DF 2; χ^2 3,2; P. <0,2059.

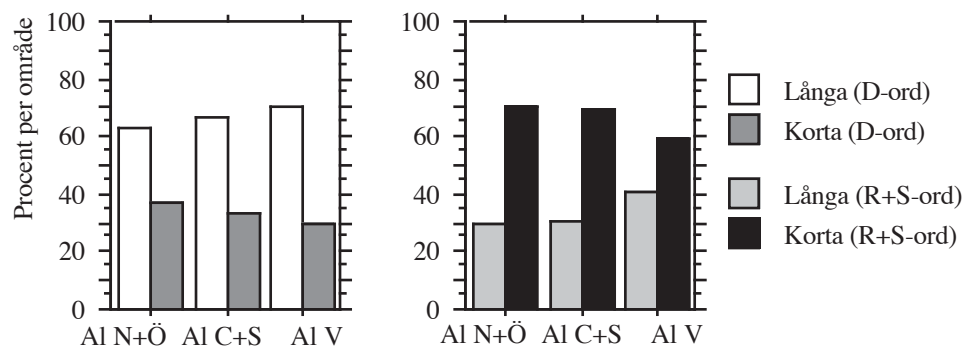
TABELL 7.4:9b. *Variabeln VOK, R+S-ord och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (n)	Långa	Korta	Totalt
Norr+öster (n 16), antal belägg	24	58	82
procent	29,3	70,7	100,0
Centrum+söder (n 10), antal belägg	24	55	79
procent	30,4	69,6	100,0
Väster (n 12), antal belägg	24	35	59
procent	40,7	59,3	100,0
Alingsås totalt (n 38), antal belägg	480	239	719
procent	66,8	33,2	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	161	346	507
procent	31,8	68,2	100,0

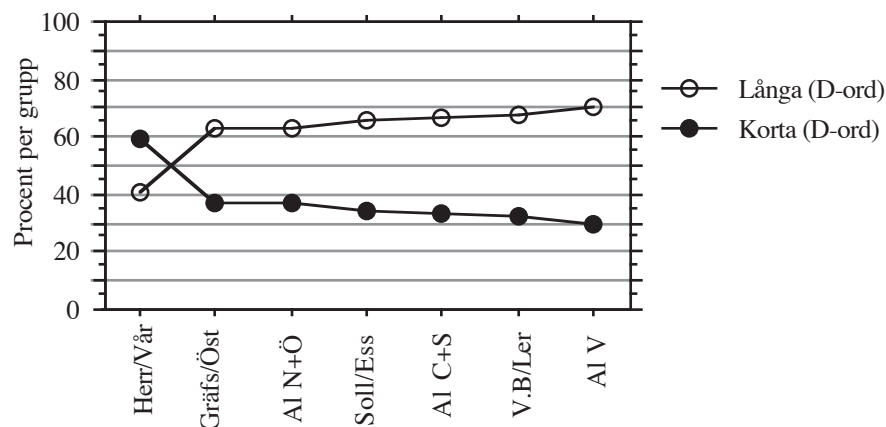
DF 2; χ^2 2,3; P. <0,3108.

När det gäller D-orden finns en tendens till skillnader mellan områdena som följer väderstrecken och ligger i linje med de fem stora geografiska områdena (se figur 7.4:8). Andelen vokalförkortning är störst i nordost (Alingsås N+Ö 37,1 % resp. Herrljunga–Vårgårda 59,4 %) och minst i väst-sydväst (Alingsås V. 29,4 % resp. V. Bod-

arna–Lerum 32,3 %). I figur 7.4:9a anges resultat för samtliga områden inklusive de tre Alingsåsområdena i ett linjediagram, där områdena har placerats efter sjunkande andel vokalförkortning. Resultaten för Alingsås N+Ö och Alingsås V har placerats till vänster om Sollebrunn-Essunga respektive till höger om V. Bodarna–Lerum. Linjerna för D-ord följer ungefär samma mönster i figur 7.4:9a som motsvarande linjer i figur 7.4:7, och områdena följer en i huvudsak nordostlig–sydvästlig riktning.

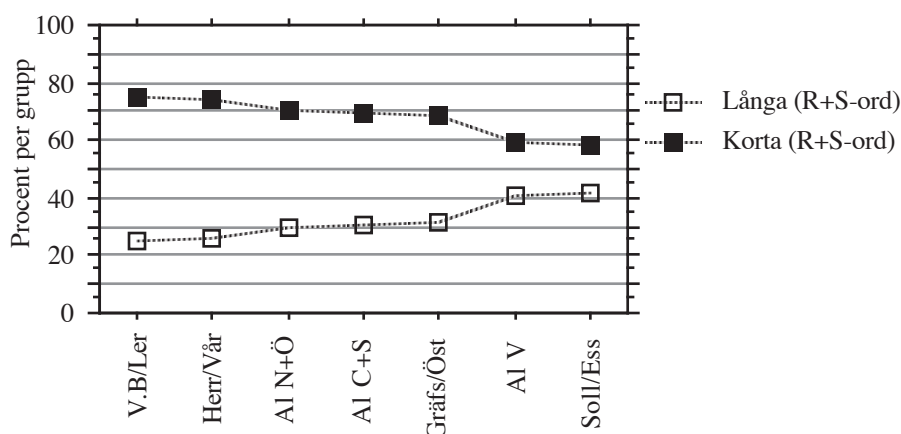
FIGUR 7.4:8. *Variabeln VOK och delar av Alingsås, fördelning i procent.*

FIGUR 7.4:9a. *Variabeln VOK, D-ord och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel lång VOK.*

För R+S-orden är mönstret däremot inte det samma för stadsdelar i Alingsås som för samtliga geografiska områden. I figur 7.4:9b nedan finns ett linjediagram med resultat för samtliga områden inklusive Alingsåsområdena, placerade efter sjunkande andel kort vokal. Resultaten för Alingsås N uppvisar ungefär samma proportioner som

Herrljunga–Vårgårda, med en hög andel vokalförkortning (70,7 % resp. 74,4 %). Däremot liknar resultaten för Alingsås V (59,3 % kort vokal) inte de för V. Bodarna–Lerum (75,3 % kort vokal) men snarare de för Sollebrunn–Essunga (58,3 % kort vokal). Utifrån tidigare resultat vore det rimligt att informanterna i västra Alingsås uppvisade resultat som mer liknade de från V. Bodarna–Lerum, men i stället förefaller de vara lika språkligt hyperkorrekta här som Sollebrunnsinformanterna. En möjlig förklaring kan vara att de inte uppfattar att kort vokal är vanligt även på regional nivå, utan mest förknippar uttalet med traditionell västgötska och därmed undviker det.

FIGUR 7.4:9b. Variabeln VOK, R+S-ord och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel lång VOK.

7.4.9. VOK och livsstilsgrupper

När livsstilsgrupperna relateras till VOK D-ord och R+S-ord framkommer flera komplicerade mönster. Liksom i några fall tidigare är det inte givet att de som har låg frekvens vokalförkortning av D-ord även uppvisar en låg frekvens vokalförkortning av R+S-ord. Resultaten är statistiskt signifikanta ($p < 0,0001$ resp. $< 0,0079$).

De livsstilsgrupper som har störst andelar, i närmare hälften av beläggen, vokalförkortning av D-ord är Medel-Mårten/Maria och Sport-Stefan/Stina (47,7 % resp. 44,5 %; se tabell 7.4:10a och figur 7.4:10). Dessa två grupper återkommer vid flera variabler som de som har högst frekvens av dialektala drag – och gör det alltså även här. De som uppvisar minst andel vokalförkortning på runt en tredjedel är Aktiva Anna/Anders (28,7 %) och Gitarr-Janne/Jenny (32,3 %). Av dessa återkommer Aktiva Anna/Anders som en av de mest standardpå-

verkade grupperna vid fler variabler. Resultaten för Medel-Mårten/Maria, Sport-Stefan/Stina och Aktiva Anna/Anders är de som avviker mest från förväntat resultat i post hoc-testet. De övriga gruppernas frekvens av vokalförkortning ligger mycket nära genomsnittet för vokalförkortning som är 37,7 procent (Kafé-Karin/Kalle 38,5 %, Party-Pia/Pelle 37,2 %, Teknik-Tobbe/Tova 36,0 %).

TABELL 7.4:10a. *Variabeln VOK, D-ord och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser.*

Livsstilsgrupp (n)	Långa	Korta	Totalt
Aktiva Anna/Anders (n 14), antal belägg procent	293 71,3	118 28,7	411 100,0
Gitarr-Janne/Jenny (n 12), antal belägg procent	178 67,7	85 32,3	263 100,0
Kafé-Karin/Kalle (n 10), antal belägg procent	144 61,5	90 38,5	234 100,0
Medel-Mårten/Maria (n 21), antal belägg procent	156 52,3	142 47,7	298 100,0
Party-Pia/Pelle (n 14), antal belägg procent	167 62,8	99 37,2	266 100,0
Sport-Stefan/Stina (n 16), antal belägg procent	182 55,5	146 44,5	328 100,0
Teknik-Tobbe/Tova (n 10), antal belägg procent	64 64,0	36 36,0	100 100,0
Samtliga informanter (n 97), ant. belägg procent	1 184 62,3	716 37,7	1 900 100,0

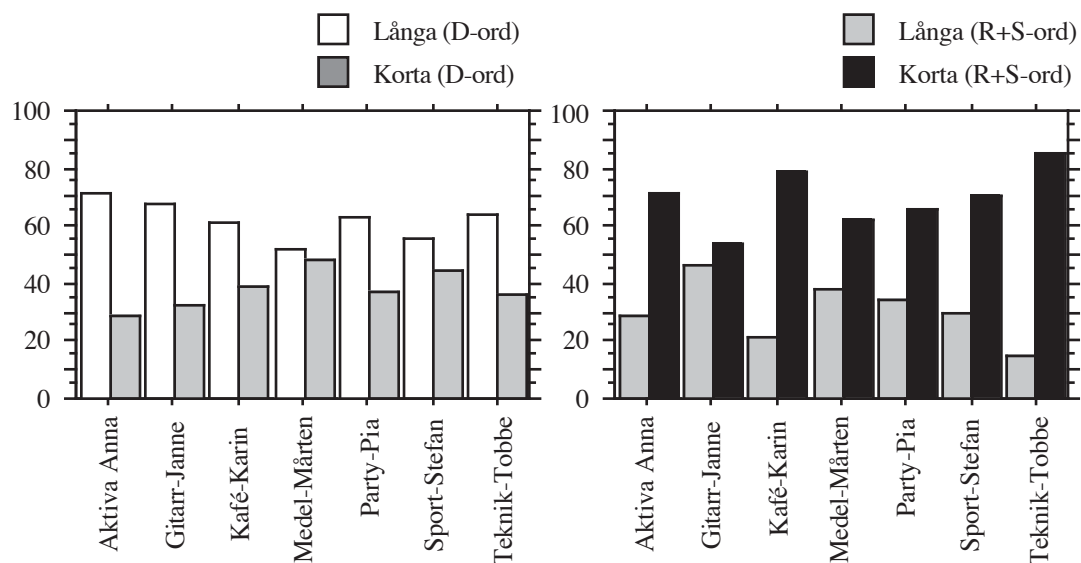
DF 6; χ^2 36,6; P. <0,0001.

Resultaten för R+S-orden är i de flesta fall de omvända jämfört med resultaten för D-ord, med ett undantag (se tabell 7.4:10b och figur 7.4:10). Gruppen Gitarr-Janne/Jenny uppvisar näst lägst frekvens vokalförkortning av D-ord och uppvisar dessutom den lägsta frekvensen av R+S-ord med kort vokal, 53,5 procent. Gruppen Medel-Mårten/Maria visar motsatt tendens, med högst frekvens vokalförkortning av D-ord men näst lägst frekvens av R+S-ord med kort vokal, 62,3 procent. Även Party-Pia/Pelle har en relativt låg frekvens av kort vokal i R+S-ord (65,3 %), trots ett genomsnittligt resultat för D-orden. Informanterna i Sport-Stefan/Stina och Aktiva Anna/Anders har hög respektive låg andel kort uttal av D-ord, men när det gäller vokalförkortning av R+S-ord ligger de i stället nära genomsnittets 68,2 procent (70,8 % resp. 71,6 %). Den grupp som oftast har kort vokal i R+S-orden är Teknik-Tobbe/Tova med 84,8 procent, vilket skiljer sig från deras genomsnittliga resultat för D-orden.

TABELL 7.4:10b. *Variabeln VOK, R+S-ord och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser.*

Livsstilsgrupp (n)	Långa	Korta	Totalt
Aktiva Anna/Anders (n 14), antal belägg	31	78	109
procent	28,4	71,6	100,0
Gitarr-Janne/Jenny (n 12), antal belägg	35	40	75
procent	46,7	53,5	100,0
Kafé-Karin/Kalle (n 10), antal belägg	15	54	69
procent	21,7	78,3	100,0
Medel-Mårten/Maria (n 21), antal belägg	29	48	77
procent	37,7	62,3	100,0
Party-Pia/Pelle (n 14), antal belägg	25	47	72
procent	34,7	65,3	100,0
Sport-Stefan/Stina (n 16), antal belägg	21	51	72
procent	29,2	70,8	100,0
Teknik-Tobbe/Tova (n 10), antal belägg	5	28	33
procent	15,2	84,8	100,0
Samtliga informanter (n 97), ant. belägg	161	346	507
procent	31,8	68,2	100,0

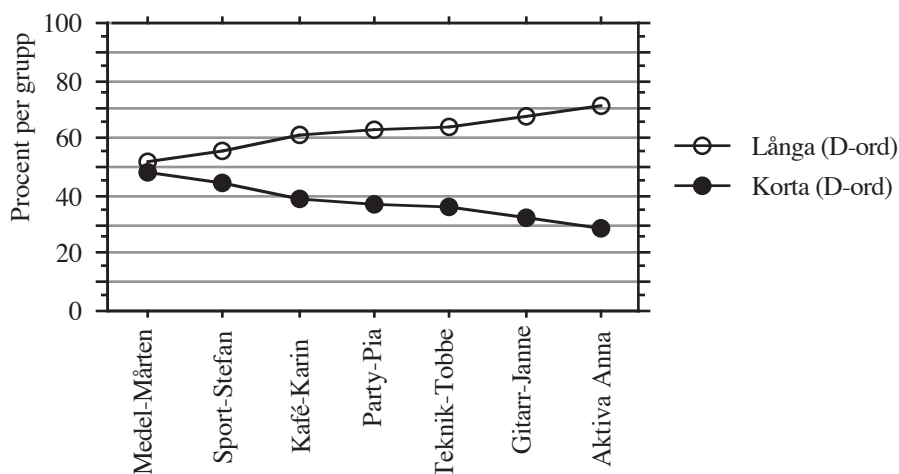
DF 6; χ^2 17,4; P. <0,0079.

FIGUR 7.4:10. *Variabeln VOK och livsstilskategorier, fördelning i procent.*

I figurerna 7.4:11a och 7.4:11b nedan redovisas resultaten i linjediagram, där livsstilsgrupperna har placerats efter sjunkande frekvens vokalförkortning. Här framstår skillnaderna mellan D-ord och R+S-

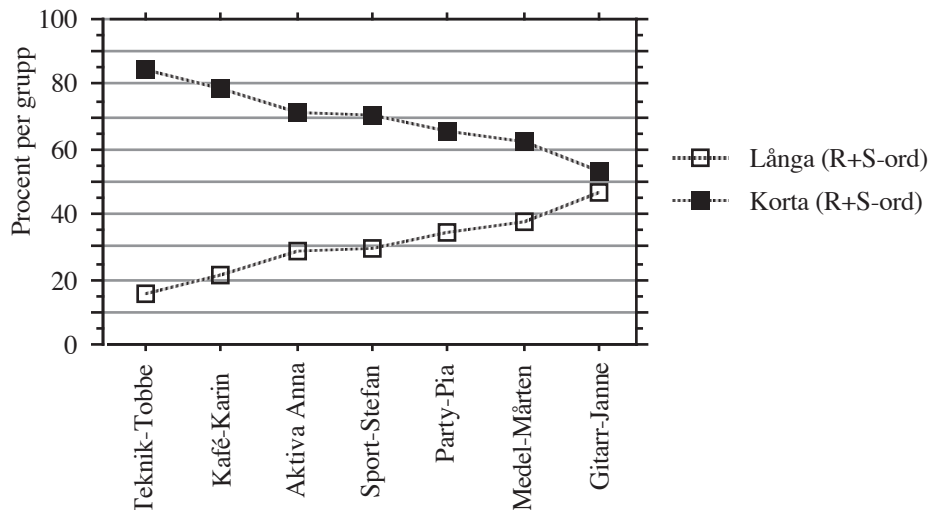
ord tydligt, då den inbördes ordningen mellan livsstilsgrupperna skiljer sig markant åt mellan figurerna. Om man utgår från hur livsstilarna placeras efter axlarna materiella–ideella och förändringsbenägna–traditionella i värderingskartan i figur 4.2:1, går det dock att urskilja en tendens för D-orden. De grupper som har störst andel vokalförkortning i D-orden återfinns i den mer materiella och traditionella sydvästra delen av kartan (Medel-Mårten/Maria och Sport-Stefan/Stina), medan de grupper som har minst andel vokalförkortning gränsar mot den nordvästra delen som är mer förändringsbenägen och ideell (Gitarr-Janne/Jenny och Aktiva Anna/Anders). För R+S-orden är det däremot svårare att urskilja några sådana mönster. Det är därmed möjligt att sluta sig till att livsstilsval samvarierar med vokalförkortning av D-ord men att livsstil inte har någon tydlig inverkan när det gäller R+S-ordens vokalkvantitet.

FIGUR 7.4:11a. *Variabeln VOK, D-ord och livsstilskategorier, efter andel lång VOK.*

7.4.10. Kort diskussion om VOK och social variation

Beläggen på ord som kan uttalas med antingen kort eller lång vokal har delats upp i D-ord, där kort vokal endast är möjlig i dialekten, och R+S-ord, där kort uttal är möjligt även på regional och standardnivå. De två typerna av ord uppvisar olika mönster när de relateras till sociala faktorer, ibland så olika att det kunde ha varit relevant att tala om två variabler.

FIGUR 7.4:11b. *Variabeln VOK, R+S-ord och livsstilskategorier, efter andel lång VOK.*

De sociala faktorer som väger tyngst för vokalförkortning är kön, geografi och (för D-orden) livsstil. När kön och programtyp kombineras till en social faktor är det könstillhörigheten som dominerar, de tre flickgrupperna har mindre andelar vokalförkortning än de tre pojkgrupperna när det gäller både D-ord och R+S-ord. Geografi ger också tydliga utslag, men på olika sätt för de två ordtyperna. Området Herrljunga–Vårgårda avviker från samtliga andra områden med en mycket hög frekvens vokalförkortning av D-ord. Hög frekvens av vokalförkortade R+S-ord återfinns däremot både i Herrljunga–Vårgårda och V. Bodarna–Lerum, medan Sollebrunn–Essunga utmärker sig med lägst frekvens vokalförkortning. Analysen av livsstilsgrupper och vokalförkortning visar att de grupper som är materiella och traditionella (Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria) ofta har vokalförkortning av D-ord, medan förändringsbenägna och ideella grupper (Aktiva Anna/Anders och Gitarr-Janne/Jenny) har en låg andel kort vokal i D-ord.

De olika sociala faktorernas samvariation med vokalförkortning innebär i korta drag att D-ord har störst sannolikhet att uttalas med vokalförkortning om informanten är pojke, kommer från Herrljunga–Vårgårda och har en materialistisk (Sport-Stefan) eller traditionell (Medel-Mårten) livsstil. Vokalförkortning av D-ord är därmed ett klassiskt sociolingvistiskt drag med konventionell lågprestige eller omvänd prestige, som kan markera manlighet, rural hemvist och traditionella värderingar. Resultaten för R+S-orden är inte lika samstämmiga, men den geografiska variationen pekar på att vokalförkortning kan

förknippas med både västgötska (hög frekvens i Herrljunga–Vårgårda) och regionalspråk eller göteborgska (hög frekvens i V. Bodarna–Lerum). Den låga frekvensen av vokalförkortade R+S-ord i Sollebrunn–Essunga och västra Alingsås kan tolkas som hyperkorrektion, där den dialektalt och socialt laddade vokalförkortningen av D-ord förväxlas med möjligheten att ha kort vokal i R+S-ord.

8. Variabler som är under påverkan från göteborgskt eller allmänt ungdomsspråk

I kapitel 8 analyseras variabler med varianter som är novationer och sprids från göteborgskan eller allmänt ungdomsspråk, varvid förändringsprocessen förefaller att ha börjat relativt nyligen. Jämfört med variablerna i föregående kapitel är andelen lokala varianter genomgående högre, men resultaten pekar på att varianter från standardspråket, allmänt ungdomsspråk eller göteborgska är på väg att spridas bland ungdomar i det undersökta området. De variabler som behandlas är I/Y (långt /i/ och /y/ med frikativiserat, standarduttal eller sänkt uttal) i 8.1, U (långt /u/ med diftongiskt, standard- eller sänkt uttal) i 8.2, Ö (slutet eller öppet /ö/ i andra kontexter än före /r/ i 8.3 och Ö/U (*u*-haltigt eller *ö*-haltigt kort Ö) i 8.4.

8.1. Variabeln I/Y

I detta avsnitt behandlas uttalsvariation av /i:/ och /y:/, och totalt 5 986 belägg analyseras. Ord med /i:/ är relativt frekventa i materialet, medan de med /y:/ är förhållandevis få. De uppvisar dock samma mönster i variation och är därför lämpliga att behandla tillsammans. Tre varianter har skilts ut av de långa *i*- och *y*-ljuden som förekommer mer eller mindre frekvent i materialet: frikativiserat I/Y [i:^z]/[y:^z], standard-I/Y [i:]/[y:] och sänkt I/Y [ɪ]/[ɪ̟]. I nedanstående avsnitt och i tabell 8.1:1 presenteras de med olika särdrag och IPA-notationer. Informanterna kan ibland uppvisa mellanformer, eftersom artikulationsställe ibland skiljer sig något åt mellan individer och de tre varianterna ligger relativt nära varandra och kan sägas utgöra ett kontinuum, men för varje enskilt belägg har jag strävat efter att avgöra vilken variant som närmast motsvarar det aktuella uttalet.

Analysen har inte begränsats till belägg på I/Y med huvudbetoning, mot bakgrund av att det i materialet framgår att val av variant inte är bundet till betoning i satsen. Obetonade och något reducerade I/Y får inte automatiskt de sänkta varianterna, vilka annars skulle kunna tolkas

som riksspråkets korta allofoner i stället för Alingsåsvarianter av /i:/. (Argument för detta diskuteras närmare i avsnitt 8.1.2.) Mycket reducerade former av *i* har dock inte räknats, i synnerhet inte i fraser som *igår* där prepositionen *i* i allmänhet har ett kort uttal.

Orden *aldrig* och *alltid* har, med några få undantag, inte räknats med, eftersom de ytterst sällan uttalas med långt /i/. I allmänhet är sista konsonanten struken och /i/ kort: [aldri] eller [alri] respektive [altri] (vilket enligt NSU är vanligt i ledigt talspråk.) Det förekommer dock i materialet ett par enstaka [aldri:g] med enfatiskt bitryck på andra stavelsen, vilka är medräknade. (NSU anger att *alltid* kan få långt [i:] vid tydligt uttal, men motsvarande uttal uppges inte för *aldrig*, vilket dock inte hindrar enstaka Alingsåsungdomar från att använda det för att markera emfas.)

Ytterligare några ord används på liknande sätt, dvs. med standarduttal har de långt *i/y*-ljud men förkortas ofta. Förkortningen är i vissa ord vanlig i informellt talspråk i större delen av landet, men för vissa ord gäller att förkortningen är utmärkande för språkbruket i Väst-sverige. Om a) vokalkvaliteten [ɪ]/[ʏ] beror på vokalförkortningen eller om b) vokalförkortningen lättare uppstår på grund av att vokalkvaliteten är sänkt och motsvarar det korta uttalet är det svårt att uttala sig om. Men alternativ b) är fullt möjligt, och därför räknas korta I/Y i ord som med standarduttal skulle ha lång vokal. Andra ord som ofta har kort I/Y, men som det inte finns någon annan anledning att särbehandla, är *jeans*, *trivs*, *olika* och *mina/dina/sina* (de behandlas även i samband med variabeln VOK i avsnitt 7.4).

8.1.1. Beskrivning av varianter av I/Y

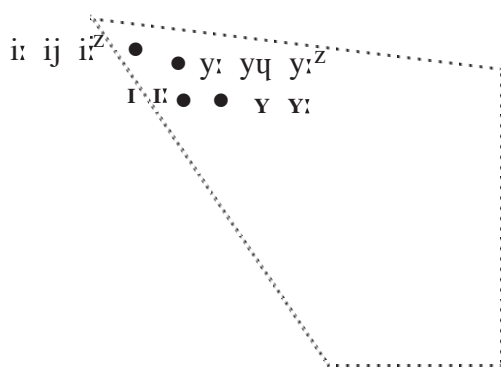
Varianterna av variabeln I/Y beskrivs i detta avsnitt, vilket kompletteras med en vokalfyrhörning i figur 8.1:1 och en översikt i tabell 8.1:1.

- **Frikativiserat I/Y**, [i:z]/[y:z] är alltid frikativiserat, med en längre och kraftigare förträngning än standardvariantens approximantiska avslut.
- **Standard-I/Y** [i:]/[y:] varierar i Alingsås mellan [i:]/[y:] och ett diftongiskt uttal med approximantisk avslutning [ij]/[yɥ]. I ord som [bijʊ] *bio*, [tijə] *tio*, [nyɥa] *nya* avslutas /i/ och /y/ i allmänhet approximantiskt.¹ I övrigt varierar det något, men denna variation är inte relevant

¹ Ofta används 'frikativor' i svensk litteratur som ett samlat begrepp för både frikativor och approximanter. Skillnaden består, något förenklat, i att frikativor uttalas med

att särskilja här. Den viktiga skillnaden gentemot de två andra varianterna är att sänkt I/Y aldrig är frikativiserat eller approximantiskt, medan den variant som benämns frikativiserat I/Y är kraftigt frikativiserad, jämfört med standard-I/Y som kan, men inte måste, ha ett approximantiskt slut.

• **Sänkt I/Y**, dvs. [ɪ]/[ɣɪ], är alltså sänkt i förhållande till standard-I/Y, dvs. [iː]/[yː], och är aldrig frikativt eller approximantiskt, inte ens om annan vokal följer. Uttal som [bɪʊ] *bio*, [tɪə] *tio*, [nɪʔa] *nya* är inte ovanliga hos dem som uppvisar denna variant. Av figur 8.1:1 framgår var [ɪ]/[ɣɪ] placeras i förhållande till standardvarianterna.

FIGUR 8.1:1. *Varianter av I/Y i vokalfyrhörning, baserad på Elert (1997).¹*

• Ytterligare dialektala varianter av *i*-ljudet där standardspråket har [iː] skulle ha kunnat förekomma, men gör det inte. En variant som ännu är vanlig hos både äldre och yngre dialektalare i Alingsås och Göteborg, men som med endast ett undantag saknas i materialet, är övergången av kort /i/ till långt /e/ i ursprungligen kortstaviga ord. där standardspråket idag har [iː]. ”Gammalt kort *i*-ljud har i Västergötland i utomordentligt stor utsträckning övergått till *e*-ljud. Undantagen från övergången äro ej många” (Götlind 1940–41: 1A s. 129). Det finns ett belegg på *bete* [betə] ’bit’ (hos Gustav Y. från norra+östra Alingsås), men det utgör som sagt ett undantag. *Bete* återfinns bland Götlinds exempel (ib.), i likhet med bl.a. *beten* ’biten’, *betet* ’bitit’ och *revet* ’rivit’. Det finns ytterligare några ord som förknippas med detta uttal,

en trängre luftpassage än approximanter, varvid ett kraftigare brus uppstår. (Se Lindblad 1997:347 ff.)

¹ Liksom i figur 4.6:1 är linjerna streckade för att markera att punkterna inom vokalfyrhörningen inte återger exakta positioner. Figuren syftar till att ge en uppfattning om varianternas inbördes relationer till varandra. Jfr Lindblad (2001).

som *sketen* 'skitig; ynkelig', *sketet* 'skitit' och *skrevet* 'skrivit', vilka kan anses som lexikaliserade stilistiska varianter. De utgör stereotyper eller markörer för ett västgötskt-göteborgskt dialektalt uttal, men används av talare som inte använder andra former av de former som Götling (ib.) uppger vara allmänna i hela Västergötland (som *bek* 'beck', *vet* 'vett' eller *veka* 'vecka').

- Ännu en variant (minst) skulle kunna vara möjlig: en diftongisering [ej], som skulle kunna ha varit ett resultat av Göteborgspåverkan: *fint* [fejnt]. Den förekommer dock inte i avhandlingsmaterialet. Diftongiseringen beskrivs av Björseth (1958:8) som vanligen förekommande, medan Holmberg däremot uppger att han

har enbart hört den hos flickor och kvinnor men har inte observerat den i det inspelade materialet. Diftongen är stigande och kan karakteriseras som ett kort *e*-förslag framför långt, vanligen då väsande *i*. Björseth har bl.a. antecknat exemplen *f^eɪ:nt* 'fint', *pol^eɪ:sən* 'polisen'.
(Holmberg 1976:10 f.)

Det finns likheter mellan frikativiserat I/Y och s.k. *Viby-i/y*, (och andra varianter som "Lidingö-*i*" och "bohuslänskt *i*"), men min bedömning av det kraftigt frikativiserade I/Y som förekommer i Alingsås-materialet kan vara ungefär det samma som Björseth beskriver som "surrande *i*" i göteborgska:

Det skulle vara oriktigt att beteckna detta "Göteborgs-*i*" såsom ett *Viby-i* i verklig mening. I Göteborgsuttalet är det fråga om en svag surring, som beror på att tungställningen är högre och ljudvägen alltså trängre än vid det riksspråkliga uttalet. [...] Man kan fråga sig, om Göteborgs surrande *i* har något historiskt samband med Bohusläns *Viby-i*. [...] Troligen skall man inte räkna med något sådant samband. Det torde vara riktigare att i denna surring se ett led i en allmän tendens inom Göteborgsspråket, en tendens i vokalsystemet, som skulle kunna kallas centrifugal. Detta betyder, att de bakre vokalerna har en tendens att förskjutas bakåt och de främre framåt i munhålan. Båda dessa förskjutningar träffas dock ej, i sina mera utpräglade former, hos samma individer. (Björseth 1958:7)

En fonetisk beskrivning av *Viby-i* finns hos Olle Engstrand et al. (2000), vilka har gjort en akustisk-fonetisk analys av *Viby-i/y* hos en informant från Närke (inspelad på 50-talet) och konstaterar att det rör sig om en hög orundad centralvokal.

Vokalformantdata och simuleringar [...] tyder på att vokalen har en centraliserad artikulation antingen utan eller med mer eller mindre markerat apikalt inslag. Detta talar för att *Viby-i/y* kan inordnas under den övergripande kategorin 'hög orundad centralvokal', d.v.s. /i/.
(Engstrand et al. 2000:83)

Mitt intryck av de från standardspråket och alingsåsiskan avvikande /i:/ och /y:/, som förekommer i materialet, är att de skiljer sig artikulatoriskt från Viby-*i/y*. Jag uppfattar dem inte som centraliserade, snarare mer främre än [i:/ij]/[y:/yq] och med en närmast postalveolar frikativisering (närmare [ʒ] eller [z] än [j]). Min egen analys är att det i Alingsåsmaterialet närmast är fråga om en hög orundad främre frikativiserad vokal [i:z]/[y:z] som är mer frikativiserad än standarduttalets [i:]/[y:] och mer främre än Viby-*i/y* [i]. Sven Björsten och Olle Engstrand (1999) konstaterar i ett perceptionstest att svenskspråkiga¹ försökspersoner (som inte själva använder Viby-*i/y*) oftare bedömde uttalsprov från Orust (96 %) och Kräklinge (Närke) (69 %) som "Lidingö-*i*" än uttalsprov från Göteborg (40 %) (Björsten & Engstrand 1999:1960). Min tolkning av detta är att de göteborgska och alingsåsiska varianterna av frikativiserat *i/y* påminner om Viby-*i/y* men att de inte är artikulatoriskt identiska.

Hos Götling (1940–41) finns en notering om att Viby-*i/y* ska ha funnits i de västligaste delarna av Västergötland:

Den vokalnyans, som brukar betecknas med "surrande *i/y*", "Viby-*y*" etc. finnes utefter Göta älv åtminstone ända upp i Åse hd liksom i stora delar av Bohuslän och Dalsland. (Götling 1940–41 1A:83)²

Han ger dock inga fler upplysningar om detta och jag har inte funnit någon liknande uppgift i tillgänglig dialektlitteratur. Nuvarande Alingsås och Lerums kommuner gränsar mot de gamla västgötska häraderna som ligger längs med Göta Älv, främst Ale, och det skulle kunna vara tänkbart att bohus- och dalsländska Viby-*i/y* har spridits tidigt till Alingsås- och Lerumstrakten via Ale och andra områden längs älven. Denna tanke finner jag dock inget stöd för. I de dialektupptagningar från Bjarke och Kullings häraderna ur SOFI:s samlingar som jag har lyssnat på finns inga Viby-*i/y* eller frikativiserat *I/Y*, inte heller i lokala dialektordlistor (Hjalmarsson 2001, Johansson 2002, Ohlsson 2000, Stierna 1995). Enligt Gerhard Sagers beskrivning av språket i Skepplanda och kringliggande socknar i tidigare Ale härad

¹ I experimentet ingick även uttalsprov från turkiska och turkisktalande försökspersoner, då [i] finns i turkiska. De svenska försökspersonerna uppfattade de turkiska uttalsproven som "Lidingö-*i*" i 78 procent av fallen. De turkiska försökspersonerna bedömde 96 procent av de turkiska uttalsproven som "acceptabla exempel på turkiskt i [i]", därefter följde proven från Orust (68 %), Kräklinge (drygt 30 %) och Göteborg (drygt 20 %) (Björsten & Engstrand 1999). Författarnas huvudsyfte med experimentet är att påvisa typologiska likheter mellan turkiskans i [i] och Viby-*i*, men resultatet kan också tolkas som en antydning om att det föreligger viss skillnad i hur Viby-*i/y* och surrande *i/y* uttalas och uppfattas i olika svenska dialekter.

² Åse härad låg längs Vänerkusten strax nordost om Vänersborg.

(ung. motsvarande nuvarande Ale kommun) förekommer surrande /i/ bland yngre generationer Skepplandabor (uppvuxna under 1970- och 80-talen), men inte i äldre stadier av dialekten (Sager 1998:33).

Släktingar till Viby-*i/y* beskrivs, som nämnts ovan, ibland som ”surrande” (Björseth 1958:7, Kotsinas 1994:108 f.) eller ”väsande” (Holmberg 1979:10). Uttrycket ”surrande” är ett försök att återge att frikativiseringen stundom kan vara mycket kraftig och påminna om ett tonande /s/ ([z]). Det frikativiserade I/Y i Alingsåsmaterialet, i synnerhet det ibland kraftigt frikativiserade uttalet [i:^z]/[y:^z], är mycket likt det som finns i Göteborg, om än kanske inte artikulerat på exakt samma vis. Min analys, att frikativiserat I/Y är en hög frikativiserad orundad vokal som är mer främre och mer frikativiserad än den ibland approximantiskt avslutade standardvarianten, gäller dock i stort sett även för Göteborgsdialekten enligt L.-G. Andersson (muntlig uppgift). Alingsåsvarianten frikativiserat I/Y kan betraktas som en variant av hur ett Göteborgsuttal uppfattas i Alingsås med omnejd.

TABELL 8.1:1. *Översikt över varianter av I/Y.*

Frikativiserat I/Y	Standard-I/Y	Sänkt I/Y
[i: ^z] [y: ^z]	[i:], [ij] [y:], [yɥ]	[ɪ: [ɣ:]
hög alltid frikativiserat kraftig frikativisering	hög ibland approxi- mantiskt avslut	sänkt aldrig frikativiserat/approximantiskt artikulation motsv. korta [ɪ]/[ɣ] e-liknande [ɪ]

8.1.2. Några informanternas bruk av I/Y

Bruket av varianter varierar mellan informanterna, och i detta avsnitt ges exempel på hur variationen kan te sig hos några av informanterna. Det finns tydliga samband mellan variationen och olika sociala och geografiska faktorer, vilket diskuteras mer ingående i avsnitt 8.1.3 nedan.

Frikativiserat I/Y förekommer inte i alla fonologiska kontexter. Ord med initialt sje-ljud och /i:/ är förhållandevis frekventa i intervjuerna, som *skiver* (dvs. *skivor*), *skit*, *skita i* etc, men frikativiserat I/Y uppträder inte i den kontexten vilket sannolikt beror på att initialt sje-ljud i allmänhet är mörkt. Inte heller informanter med hög frekvens av frikativiserat I/Y använder den varianten efter sje-ljud, och i bibe-tonade ord använder de ofta det sänkta [ɪ] (eller [ɣ]). *Skiver* och liknan-

de ord uttalas genomgående med något av de mörka sje-ljuden och standard-I/Y eller sänkt I/Y. Med standard-sje får vi [ʃi:] [ʃr:] och med raspigt sje-ljud [xi:], [xri:]. Exempel 8.1:1 visar hur Agnes M. använder många frikativiserade I/Y, som i *trivs* och *stil*, men har den sänkta varianten efter mörkt sje-ljud i *skiver*:

Exempel 8.1:1.

Agnes M.: ja **trivs** [i:^z] i [ɪ] **mina** [r] kläder ja har **min** [i] egen **stil** [i:^z] ja köper sånt som **ekonomin** [i:] tillåter
[...]
ja e allätare, allätare, lyssnar på allt å radio **skiver** [ʃr:] mammas gamla dansbandslåtar, Queen allt möjligt [...] ja lyssnar rätt mycke på Ricky Martin den Santa **Maria** [i:^z]

Det vore mer troligt att frikativiserat I/Y skulle förekomma efter ljusst sje-ljud, som t.ex. [ʃi:^zvəɪ], men den kombinationen har inte iakttagits och det förekommer nästan inga initiala ljusa sje-ljud överhuvudtaget i materialet.¹ Det förhållande att frikativiserat I/Y inte förekommer efter något av de mörka sje-ljuden skulle kunna ha en rent fonetisk-artikulatorisk förklaring i att mörkt sje-ljud svårligen kan kombineras med frikativiserat I/Y i samma stavelse. Man skulle kunna tänka sig ett samband mellan artikulationsställen och därmed i huvudsak finna kombinationerna ljusst sje-ljud + frikativiserat I/Y [ʃi:^z], standard-sje + standard-I/Y [ʃi:] och raspigt sje-ljud + sänkt I/Y [xri:], men så är inte fallet. I exempel 8.1:2 illustreras detta av Gustav Y., som har en mycket hög frekvens av sänkt I/Y, men i *skiver* 'skivor' kombineras det raspiga [x] med standard-I/Y:

Exempel 8.1:2.

I: va e de som e vanligaste ärendet om man säger, åka ti Göteborg?
Gustav Y.: a de e la handla lite [lɪtə] kläder, köpa **skiver** [xi:^zvəɪ], gå på bio [biɔ], de e allt möjligt typ [tʏp]

Mest sannolikt är att avsaknaden av frikativiserat I/Y efter mörkt sje-ljud [ʃ]/[x] beror på varianternas sociala laddning. Frikativiserat I/Y är en novation i Alingsåsområdet och som sådan har den hög status i vissa grupper av språkbrukare. De mörka sje-allofonerna har däremot funnits sedan länge i dialekterna i området. Varianten [ʃ] kan betraktas som både standard och västsvensk regional standard och har därmed en neutral status, medan [x] är mer dialektalt och har en lägre konventio-

¹ Sje-ljuden har inte räknats systematiskt, men min uppfattning om materialet är att initiala sje-ljud så gott som alltid är mörka. Vanligast är [ʃ], men det raspiga [x] är också relativt vanligt.

nell status. Det ljusa sje-ljudet, som i likhet med frikativiserat I/Y är en novation i Alingsåsområdet¹, används ännu inte i alla fonologiska kontexter, och därmed är det inte en tänkbar möjlighet att kombinera ljust/frikativiserat sje+I/Y. Det framstår då som ett inte helt orimligt val att använda standardvarianten eller den sänkta, dvs. den mer dialektala, varianten av I/Y i kombination med det neutrala [ɸ] eller mer dialektala [x].

Frikativiserat I/Y är en novation i Alingsåsområdet, och som de sociala analyserna i avsnitt 8.1.3 visar finns det tydliga mönster i vilka sociala och geografiska grupper det främst används. De informanter som har en hög frekvens I/Y har ofta en låg lokalgrad och få andra dialektala drag, vilket dock inte gäller riktigt alla. Som vi ska se senare bryter några av de kvinnliga informanterna i Sollebrunn mot förväntade mönster, vilket illustreras i exempel 8.1:3. Bodil S. från Sollebrunn har många lokala drag (bl.a. vokalförkortning, som *åkte* [ɔktə] samt slutna /ö:/ och /ä:/ framför /r/) men hon har samtidigt en hög frekvens frikativiserade I/Y:

Exempel 8.1:3.

Bodil S.: när man va mindre så åkte [ɔktə] man ju **hit** [hi:ʔt] då för [fø] ja bor inte här [hɛ:ɪ] ja bor **i** [i:ʔ] Sollebrunn

[...]

Bodil S.: de **blir** [bli:ʔɪ] **typ** [ty:ʔp] såär [soæ:ɪ] såper Skilda [ɸjɪlda] världar [vɛ:ɪdɑɪ] Vänner å **fiender** [fi:ʔɛndəɪ] **Vita** [vi:ʔta] lögner sånt där [dæ:ɪ] liksom [liksom]

Det som är intressant med Bodil S. och ett antal andra informanter är alltså att de är flitiga användare av novationen frikativiserat I/Y, samtidigt som de är förhållandevis dialektala i övrigt. Fördelningen av I/Y-varianter är alltså inte helt okomplicerad. Just flickorna i Sollebrunn återkommer i samband med fler variabler, och förklaringen kan ligga i andra sociala faktorer än de som analyseras i denna avhandling. För att ytterligare visa hur komplicerad den inomindividuelle variationen kan te sig, går jag här igenom Bodils totalt 215 belägg på I/Y. Av dessa är 137 (64 %) frikativiserade, 33 (15 %) är standard och 45 (21 %) är sänkta I/Y. Hon har alltså fler sänkta I/Y än standardvarianten, men de 45 sänkta beläggen består av 30 *liksom*, 10 *i*, 2 *olika*, 1 *jätteolika*, 1 *typ* och 1 *skit*. Av de 30 *liksom* är vokalen förkortad i 29 fall [liksom:] och i ett fall är vokalen halvlång [liksom:]; dessutom

¹ Som novation sett är frikativiserat I/Y betydligt yngre i trakten än ljust sje-uttal, men [ɸ] är fortfarande mer begränsat i användningen än vad [i:ʔ] förefaller ha blivit på förhållandevis kort tid i den yngre generationen.

förekommer två *liksom* med standard-*i*, en gång kort [lik:sòm:] och en gång halvlångt [lirk:sòm:].¹

Tabell 8.1:2 på s. 230 visar hur vissa frekventa ord fördelar sig på olika varianter. Bland det viktigaste som tabellen visar, är att det är lämpligt att utesluta *liksom* från genomgången av *i*-varianter totalt, eftersom de allra flesta är sänkta och korta, vilket höjer andelen sänkta varianter hos alla informanter och skulle kunna ge en sned bild av dem som har hög andel frikativiserade I/Y.²

I nästa exempel (8.1:4) finner jag de argument, som tidigare nämnts, för att obetonade och förkortade I/Y inte automatiskt får de sänkta varianterna, vilka skulle kunna tolkas som riksspråkets korta allofoner i stället för Alingsåsvarianter av /i:/ eller /y:/. I de två sista yttrandena i exemplet nedan är huvudbetoningarna understrukna och mikropauser (.) inlagda. Filip Y. har tre belägg av diskurspartikeln *typ* i det mellersta yttrandet, samtliga tre betonade med en efterföljande mikropaus, men med två olika vokalkvaliteter trots de i övrigt lika prosodiska kontexterna. I hans nästa yttrande är *typ* närmast kortstavigt och obetonat, men det har ändå inte det sänkta I/Y som man kunde ha väntat sig.

Exempel 8.1:4.

- I: ähm, vicken *typ* [ty:p] av musik [i:z] lyssnar du mest på?
 Filip Y.: allt möjligt, inte punk och sånt inte hårdrock å sånt men, lite [lɪrtø] allt möjligt
 I: kan du ge nåra exempel kan du säga tre, tre band som du lyssnar mest på?
 Filip Y.: ja lyssnar nästan aldrig på musik [r:] jag **typ** [ty:p] (.) brukar [ɸr]- mest lyssna på **typ** [tɪp] (.) Power 105 **typ** [tɪp] (.) (lik)som radio å så

¹ I yngre Alingsåsdialekt är *i*-ljudet så gott som genomgående kort i *liksom* men långt i *precis*. L.-G. Andersson (2000a:21–22) beskriver *i*-ljudet i *liksom* som kort i Göteborg:

Låt oss ta ytterligare ett exempel, nämligen variationen mellan kort och långt *i*-ljud i orden *liksom* och *precis*. Eftersom de här variablerna inte är undersökta, vågar jag mig inte på att beskriva distributionen, men så mycket är klart att det finns en tendens till att ha långa *i*-uttal i Göteborg men korta i Stockholm.

Detta kan jag vederlägga vad gäller ungdomsspråk i Göteborg, efter att ha arbetat med GSM-materialet (Grönberg 2003). Mitt intryck av ungdomsspråk i allmänhet är att *liksom* uttalas med kort /i/, men om det finns en generationsskillnad i uttalet i Göteborg är det fullt möjligt att denna beror på inflytande från rikstäckande ungdomsspråk. Om *liksom* är en frekvent diskurspartikel är det ett rimligt antagande att ett flitigt användande av ett ord, som ofta är obetonat, bäddar för att vokalen i första stavelsen förkortas.

² Bodil S. är den som har högst andel och antal av både *liksom* och *typ*. Hon är pratglad och hennes intervju är visserligen en av de längsta, men det är ändå något av en bragd att hinna säga 32 *liksom* och 53 *typ* på 19,7 minuter.

I: a just de, vad e de som e bra me just den typen [y'] av radio?
 Filip Y.: ja m- all möjlig musik [r:] så e de **typ** [typp] (.) (x-snack x) så de jag lyssnar aldri på musik [r:] jag e inte hemma så mycke

Efter denna beskrivning av några informanternas användning av I/Y-varianter och hur bruket kan variera inom enskilda yttranden hos en och samma individ, fortsätter analysen av variation på gruppnivå och hur variationen kan relateras till sociala bakgrundsförhållanden.

TABELL 8.1:2. *Fördelning av I/Y-varianter hos Bodil S.*

Vokalkvantitet	Frikativiserat I/Y	Standard-I/Y	Sänkt I/Y
Lång	44 <i>typ</i> 10 <i>blir</i> 8 <i>lite</i> 8 <i>vi</i> 7 <i>fin/-t/-a/-are</i> 6 <i>hit/dit/</i> 6 <i>fika</i> 6 <i>bio/nian/tie</i> 5 <i>dyrt/dyra/fyra</i> 4 <i>tiden/tidigt</i> 4 <i>precis</i> 3 <i>mysigt</i> 3 <i>termin/-en</i> 3 <i>i</i> 3 <i>bli/-vit</i> 2 <i>stil</i> 2 <i>panik/musik</i> 2 <i>Eagle -Eye</i> 2 <i>olika/likadant</i> 1 <i>vita</i> 1 <i>alltid</i> 1 <i>JC</i> 1 <i>T-shirt</i> 1 <i>MTV</i> 1 <i>förhoppningsvis</i>	4 <i>i</i> 1 <i>skivan</i> [fj] 1 <i>lila</i> 3 <i>JC</i> 1 <i>jeans</i> 2 <i>typ</i> 1 <i>T-shirtar</i> 1 <i>nian</i> 1 <i>lite</i> 3 <i>vi</i> 1 <i>MTV</i> 2 <i>blir</i> 1 <i>mil</i> 1 <i>dit</i> 1 <i>definitivt</i> 1 <i>Europalinje</i> 1 <i>fika</i> 2 <i>liksom</i> 1 <i>skiter</i> [fj]	10 <i>i</i> 1 <i>olika</i> 1 <i>jätteolika</i> 1 <i>typ</i> 1 <i>skit</i> [fj]
Kort	1 <i>liksom</i> 1 <i>jätteolika</i>	1 <i>liksom</i> 1 <i>jätteolika</i>	30 <i>liksom</i> 1 <i>olika</i>
Antal	136	31	45
Utan <i>liksom</i>	135	30	15

8.1.3. *Variabeln I/Y och sociala faktorer*

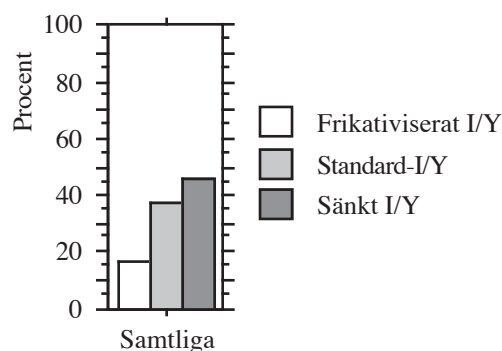
I detta och följande avsnitt analyseras variabeln I/Y i relation till sociala bakgrundsfaktorer. Faktorerna och indelningen i olika kategorier beskrivs närmare i kapitel 4. I hela materialet finns 5 986 belägg på

långt I/Y som uttalas med någon av varianterna frikativiserat, standard eller sänkt I/Y. Jag har strävat efter att så långt som möjligt kategorisera varje enskilt belägg efter den variant som ligger närmast. De mest tveksamma fallen har jag valt att inte räkna, men de utgör endast en handfull.

TABELL 8.1:3. *Variabeln I/Y, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser.*

97 informanter	Frikat. I/Y	Standard-I/Y	Sänkt I/Y	Totalt
Antal belägg	1 011	2 218	2 757	5 986
Procent av antalet belägg	16,9	37,1	46,1	100,0

Tabell 8.1:3 redovisar fördelningen av varianter i hela materialet, i antal belägg och procentsatser. Procentsatserna illustreras även i figur 8.1:2. Den sänkta varianten är vanligast med närmare hälften av beläggen (46,1 %) och näst vanligast är standardvarianten med en dryg tredjedel (37,1 %). Den frikativiserade varianten utgör mindre än en femtedel av samtliga belägg (16,9 %). Totalt sett kan man säga att den sänkta varianten har starkast ställning bland informanterna, men att standardvarianten också har en relativt stark ställning, medan den frikativiserade varianten är förhållandevis ovanlig jämfört med de två andra varianterna. Som analyserna nedan visar är det dock stor skillnad mellan olika grupper, där särskilt förekomsten av frikativiserat I/Y varierar kraftigt.

FIGUR 8.1:2. *Variabeln I/Y, procentuell fördelning i hela materialet.*

8.1.4. I/Y och kön

I tabell 8.1:4 redovisas antal belägg och hur varianterna fördelar sig procentuellt för flickor respektive pojkar, procentsatserna visas också i

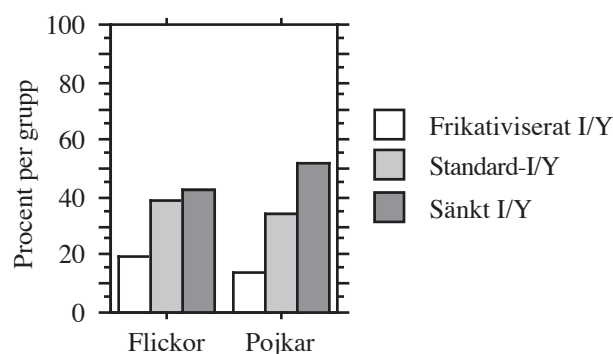
stapeldiagrammet i figur 8.1:3. Hos båda grupperna utgör frikativiserat I/Y den minst frekventa variabeln, 19 procent hos flickorna och 14 procent hos pojkarna. De stora skillnaderna mellan könen som grupper förefaller vid första anblicken ligga i frekvenserna av standard-I/Y och den sänkta variabeln. Flickorna uppvisar en ganska jämn fördelning mellan standardvarianten (38,7 %) och den sänkta (42,4 %), medan pojkarna har en mycket högre andel av den sänkta varianten (51,4 %) än av standard-I/Y (34,7 %).

TABELL 8.1:4. *Variabeln I/Y och kön, antal belägg och procentsatser.*

Kön (antal informanter)	Frikat. I/Y	Standard-I/Y	Sänkt I/Y	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg procent	673 19,0	1 370 38,7	1 501 42,4	3 544 100,0
Pojkar (n 48), antal belägg procent	338 13,8	848 34,7	1 256 51,4	2 442 100,0
Samtliga (n 97) , antal belägg procent	1 011 16,9	2 218 37,1	2 757 46,1	5 986 100,0

DF 2; χ^2 55; P. <0,0001.

De mest signifikanta könsskillnaderna finns när det gäller frikativiserat och sänkt I/Y. Flickorna har fler belägg på frikativiserat I/Y och färre sänkta I/Y jämfört med en statistiskt förväntad normalfördelning enligt post hoc-testet, medan det omvända gäller för pojkarna. Differenserna är inte enorma, men de är statistiskt signifikanta (p. <0,0001 i χ^2 -testet). Vid första anblicken föreföll inte skillnaderna i fråga om frikativiserat I/Y vara så markanta, men med dessa test blir det tydligare att även den skillnaden är viktig. Variationen inom könen är dock lika stor som mellan dem, vilket jag återkommer till i de analyser där kön kombineras med programtyp, liksom i analysen av livsstilsgrupper.

FIGUR 8.1:3. *Variabeln I/Y och kön, fördelning i procent.*

8.1.5. I/Y och programtyp

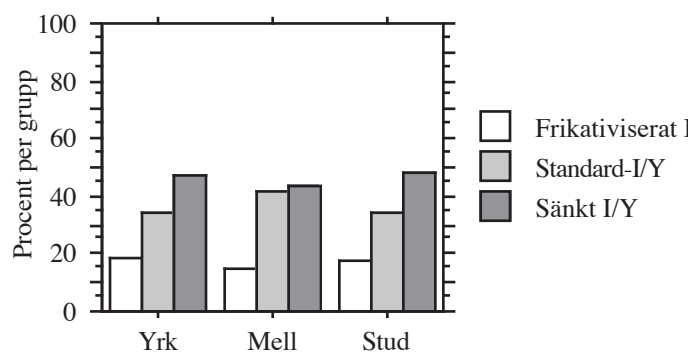
Nästa sociala faktor är programtyp, se tabell 8.1:5 och figur 8.1:4. Vid en jämförelse av frekvensen av I/Y-varianter på de tre olika programtyperna, är det mest slående vid första betraktelsen att frekvenserna för informanter på de yrkes- och studieförberedande programmen är i det närmaste identiska. Gruppen yrkesförberedande har 18,9 procent, 34,2 procent respektive 46,8 procent för frikativiserat, standarduttalet och sänkt I/Y, medan gruppen studieförberedande har 17,6 procent, 34,5 procent respektive 47,8 procent. Proportionerna påminner också mycket om proportionerna för I/Y i materialet som helhet (17 %, 37 % och 46 % i respektive fall). Den grupp som utmärker sig vid jämförelsen mellan programtyper är mellangruppen, som har högst andel av standardvarianten: 41 procent (jämfört med ca 34 % i de båda andra grupperna). De frikativiserade och sänkta varianterna har frekvenser som är tre–fyra procentenheter lägre i mellangruppen än i de andra, men skillnaden är mest markant (sju procentenheter) när det gäller standard-I/Y.

Signifikanstesten styrker iakttagelsen att främst mellangruppen avviker från de andra, särskilt vad gäller standard-I/Y ($p < 0,0001$ på en övergripande nivå i χ^2 -testet). Mellangruppens andel av standardvarianten är den av alla andelar som avviker mest från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet; de har mycket fler belägg än vad som kan förväntas. Samtidigt är mellangruppen den som avviker mest från genomsnittet av frikativiserat I/Y, där de har färre belägg än förväntat. Relationen mellan förväntade och observerade resultat är dock inte överdrivet stora, men bilden blir mer komplex i nästa steg.

TABELL 8.1:5. *Variabeln I/Y och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (antal inf.)	Frikat. I/Y	Stand.-I/Y	Sänkt I/Y	Totalt
Yrkesförberedande (n 28), antal belägg	270	488	667	1 425
procent	18,9	34,2	46,8	100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg	343	950	1 010	2 303
procent	14,9	41,3	43,9	100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg	398	780	1 080	2 258
procent	17,6	34,5	47,8	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	1 011	2 218	2 757	5 986
procent	16,9	37,1	46,1	100,0

DF 4; χ^2 32; P. <0,0001.

FIGUR 8.1:4. Variabeln I/Y och programtyper, fördelning i procent.

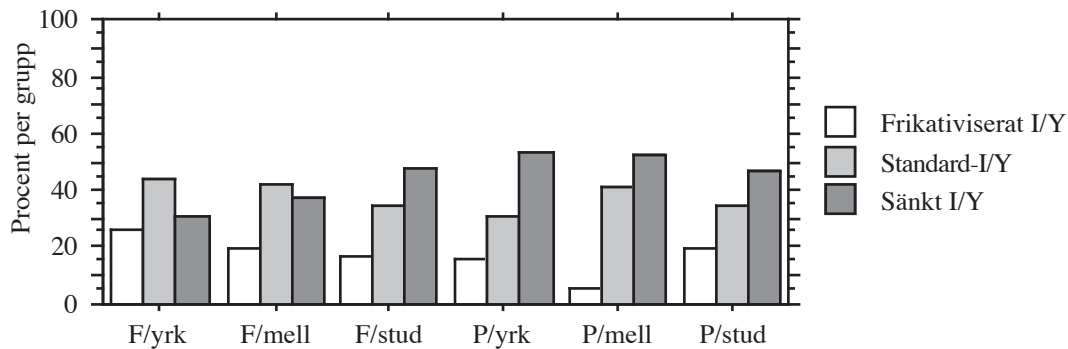
8.1.6. I/Y och kön/programtyp

I det följande analyseras I/Y i relation till kategorier grundade på kön och programtyp. I tabell 8.1:6 och figur 8.1:5 framträder mer differentierade skillnader än i de föregående analyserna av I/Y, eftersom faktorerna kön och val av program har kombinerats. De övergripande könsskillnaderna, som att flickorna har högre andel frikativiserat I/Y och pojkarna högre andel sänkt I/Y, modifieras av resultaten nedan. På samma gång blir skillnaden mellan olika programkategorier större än när programtyperna behandlas som hela grupper med båda könen, som ovan. Den statistiska signifikansen är mycket hög ($p < 0,0001$).

TABELL 8.1:6. Variabeln I/Y och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser.

Kön/programtyp (antal inf.)	Frikat. I/Y	Standard-I/Y	Sänkt I/Y	Totalt
Flickor/yrkes. (n 6), antal belägg	111	184	132	427
procent	26,0	43,1	30,9	100,0
Flickor/mellan. (n 26), antal belägg	300	651	624	1 575
procent	19,0	41,3	39,6	100,0
Flickor/studie. (n 16), antal belägg	262	535	745	1 542
procent	17,0	34,7	48,3	100,0
Pojkar/yrkes. (n 22), antal belägg	159	304	535	998
procent	15,9	30,5	53,6	100,0
Pojkar /mellan. (n 13), antal belägg	43	299	386	728
procent	5,9	41,1	53,0	100,0
Pojkar /studie. (n 13), antal belägg	136	245	335	716
procent	19,0	34,2	46,8	100,0
Samtliga inf. (n 97) , antal belägg	1 011	2 218	2 757	5 986
procent	16,9	37,1	46,1	100,0

DF 10; χ^2 168; P. <0,0001.

FIGUR 8.1:5. *Variabeln I/Y och kön/programtyper, fördelning i procent.*

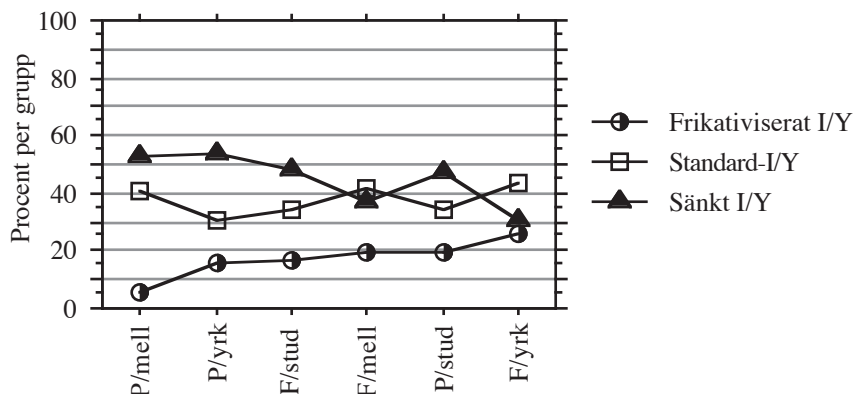
Den grupp som har högst andel av den frikativiserade varianten är flickor på yrkesförberedande program (26,0 %) och de som har lägst andel är pojkar i mellangruppen (5,9 %). Dessa värden är de mest extrema för frikativiserat I/Y här, övriga grupper har relativt lika värden (15,9–19,0 %) som i mer eller mindre låg grad avviker från genomsnittet.

Frekvenser av standardvarianten varierar inte lika kraftigt. De som har högst frekvens på två femtedelar är flickor på yrkesprogram, flickor i mellangruppen och pojkar i mellangruppen (43,1 %, 41,3 % och 41,1 %). De som uppvisar något lägre frekvenser är flickor på studieförberedande program, pojkar på yrkesprogram och pojkar på studieprogram med en tredjedel (34,7 %, 30,5 % och 34,2 %). Inga av dessa resultat avviker i någon högre grad från genomsnittet.

Den sänkta varianten uppvisar mer variation, i likhet med den frikativiserade. Bland fyra av grupperna utgör sänkt I/Y ungefär hälften av beläggen. Pojkar på yrkesprogram och i mellangruppen har högst andel sänkt I/Y (53,6 % resp. 53,0 %), och strax därefter kommer flickor och pojkar på studieförberedande program (48,3% resp. 46,8 %). Näst lägst andel uppvisar flickorna i mellangruppen (39,6 %), medan flickor på yrkesprogram är de som använder sänkt I/Y i minst utsträckning (30,9 %). Här är också avvikelserna från förväntat resultat stora, då flickor på yrkesprogram och i mellangruppen har färre sänkta I/Y än förväntat, medan pojkar på samma programtyper har fler än förväntat.

Vid första anblicken kan dessa resultat förefalla något komplicerade, men det är några mönster som framträder både här och i de tidigare analyserna med indelningar efter antingen kön eller programtyp. Standardvarianten varierar något mellan olika grupper, men den variationen är förhållandevis liten (den ligger runt 35–40 %). Standard-

varianten är dessutom i allmänhet den näst vanligaste varianten (den är oftare näst vanligast än den är mest frekvent). De variationsmönster som förefaller mest intressanta är följaktligen de för de frikativiserade och de sänkta varianterna. I figur 8.1:6 har resultaten omplacerats efter andelen frikativiserat I/Y i stigande ordning från vänster till höger.

FIGUR 8.1:6. *Variabeln I/Y och kön/programtyper, efter andel frikativiserat I/Y.*

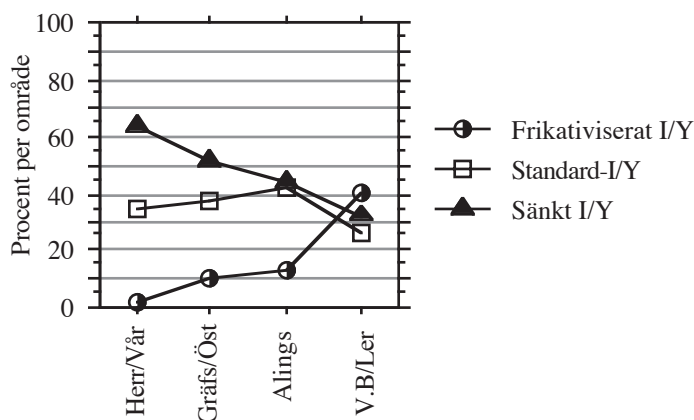
Extremerna här utgörs för frikativiserat I/Y av mellanpojkarna, med lägst frekvens, och yrkesflickorna, med högst. För sänkt I/Y utgörs extremerna av yrkes- och mellanpojkarna med högst frekvenser, respektive yrkes- och mellanflickorna med de lägsta frekvenserna. Förutom att frikativiserat och sänkt I/Y är de varianter som varierar mest, kan man dra ytterligare ett par övergripande slutsatser av variationen i denna analys: Den sociala faktorn kön har en större vikt än programtyp vid bruket av I/Y-varianter, men detta verkar inte gälla informanter på de studieförberedande programmen i samma utsträckning som övriga. Den största polariseringen mellan pojkar och flickor finns på de yrkesförberedande programmen och i mellangruppen, medan det för denna variabel råder större språklig jämlikhet mellan de informanter som går på de studieförberedande programmen.

8.1.7. *I/Y och geografiska områden*

Nästa jämförelse är en indelning efter geografiska områden, se tabell 8.1:7 och figur 8.1:7. Även här är det de frikativiserade och sänkta varianterna som uppvisar mest intressant variation. Värdet för χ^2 är 607 och $p < 0,0001$, vilket innebär att resultaten har mycket hög statis-

brunn–Essunga, uppvisar frikativiserade och sänkt I/Y tydliga geografiska mönster, se figur 8.1:8. Sett i en nordostlig–sydvästlig riktning är andelen frikativiserat I/Y högre ju närmare Göteborg informanterna bor: från 1,4 procent i Herrljunga–Vårgårda, via 10,3 procent i Gräfsnäs–Östakulle och 12,6 procent i Alingsås, till 30,9 procent i V. Bodarna–Lerum. I figur 8.1:8 illustreras detta med en uppåtgående kurva som blir mycket brant mellan Alingsås och V. Bodarna–Lerum. Post hoc-testet visar också att V. Bodarna–Lerum har en andel frikativiserat I/Y långt över förväntat resultat, medan övriga orter har lägre än förväntat.

På samma gång minskar andelen sänkta varianter ju närmare Göteborg informanterna bor, vilket syns i den jämnt nedåtgående kurvan för sänkt I/Y i figur 8.1:8. Från Herrljunga–Vårgårda till V. Bodarna–Lerum sjunker andelen sänkt I/Y från närmare två tredjedelar (63,8 %) till en tredjedel (32,7 %). Om även standardvarianten beaktas är V. Bodarna–Lerum det område som avviker mest från mönstret. Där har standardvarianten den lägsta andelen av varianterna, och den har tappat mark till förmån för den frikativiserade varianten, till skillnad från övriga områden där standard-I/Y har högre frekvens än frikativiserat I/Y. I Alingsås är andelarna för standardduttalet respektive sänkt I/Y ungefär jämnstora (42,5 resp. 44,9 %), till skillnad från i orterna nordost om staden, där sänkt I/Y har betydligt större andelar än standardvarianten.

FIGUR 8.1:8. *Variabeln I/Y och geografiska områden utom Sollebrunn–Essunga, efter andel frikativiserat I/Y.*

Mellan Alingsås och V. Bodarna–Lerum ligger alltså en brytpunkt. I områdena från Herrljunga till Alingsås minskar sänkt I/Y i ungefär samma grad som frikativiserade och standardduttalet I/Y ökar. Mellan Alingsås och Göteborg fortsätter sänkt I/Y att minska i samma takt,

medan frikativiserat I/Y ökar mycket kraftigt på standardvariantens bekostnad.

Anledningen till att området Sollebrunn–Essunga inte är medtaget i figur 8.1:8, är att informanterna där bryter mot mönstret med den nordost–sydvästliga fördelningen av frikativiserat och sänkt I/Y. I figur 8.1:9 har Sollebrunn–Essunga placerats mellan Alingsås och V. Bodarna–Lerum (vilket också har skett vid behandlingen av några tidigare variabler). Denna omflyttning framhäver hur informanterna i Sollebrunnstrakten bryter mot tendensen att andelen frikativiserat I/Y är högre ju närmare Göteborg informanterna bor. I figur 8.1:9 liknar kurvan för sänkt I/Y den för samma variant i 8.1:8.

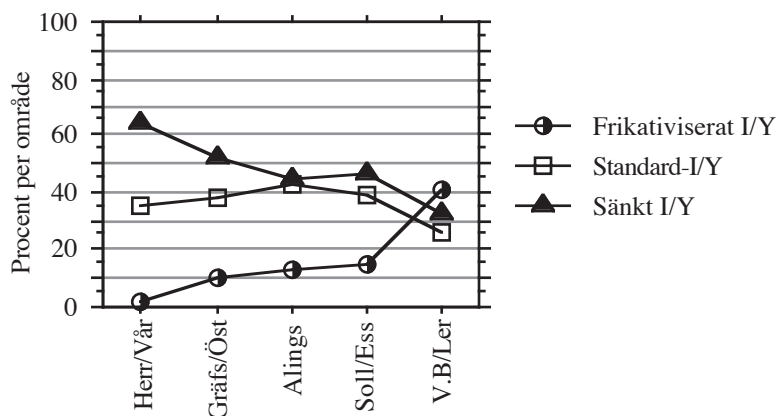
Det kan finnas olika förklaringar till varför informanterna i Sollebrunn–Essungaområdet inte passar in i det övriga geografiska mönstret när det gäller variabeln I/Y. Den troligaste förklaringen är att den mätbara geografiska närheten till Göteborg inte är den enda faktor som påverkar informanternas språkbruk, andra faktorer som kommunikationer och orientering mot Göteborg kan ha större betydelse än det faktiska avståndet i kilometer. En annan förklaring kan vara att förekomsten av frikativiserat I/Y i Sollebrunnstrakten inte beror på påverkan från göteborgskan, utan i stället kommer av inflytande från en form av språkideal som förmedlas genom radio, TV, musik och andra media för spridning av ungdomskultur. Varför just Sollebrunn skulle vara extra påverkat av detta är det svårt att svara på, men man kan inte gärna bortse från orientering mot Göteborg.¹ Denna diskussion leder dock alltför långt för att kunna föras här, samtidigt som an-

¹ Trollhättan (30 km norr om Sollebrunn) skulle kunna vara en annan möjlig källa till påverkan, men det alternativet tror jag mig kunna stryka. Den bohuslänska och dalsländska varianten av frikativiserat I/Y (ofta kallat *Viby-i/y*) har traditionellt inte funnits i Trollhättan, trots att den finns på relativt nära håll, t.ex. i Uddevalla och delar av Dalsland.

Det är fullt möjligt att ungdomar i Trollhättan börjar eller har börjat använda frikativiserade I/Y efter inflytande från Göteborg och allmänt ungdomsspråk, men det har inte skett än i en sådan omfattning att det har kunnat få någon inverkan på Sollebrunnsungdomar i den ålder som ingår i avhandlingsmaterialet. Intervjusvaren visar att Sollebrunnsinformanterna är mer orienterade mot Göteborg än mot Trollhättan, vilket kanske är det tyngsta argumentet.

I samband med handledning av en student i Trollhättan (uppvuxen och verksam som lärare i staden) har jag passat på att fråga henne om I/Y-ljudet bland unga Trollhättebor, och jag har även gått runt i stadens köpcentrum och suttit på en hamburgerrestaurang och lyssnat på ungdomar. Mitt intryck är att de flesta unga i Trollhättan talar en utjämnad dialekt som tveklöst är västgötsk, med bl.a. relativt många sänkta I/Y (bland annat hörde jag en kvinna i 25-årsåldern prata om sin [møbr:l]). Det finns enstaka yngre individer som använder ett mer frikativiserat I/Y, men de frikativiserade I/Y jag hört är ytterst få och härrör från människor som är yngre än informanterna i avhandlingsmaterialet.

talet informanter från Sollebrunn är för litet för några generella slutsatser. Frågan är dock så intressant att jag hoppas kunna återkomma till den i framtida forskning.

FIGUR 8.1:9. Variabeln I/Y och geografiska områden, efter andel frikativiserat I/Y.

Som nämndes i analysen av variabeln ÖR har jag prövat alternativa geografiska indelningar som bl.a. byggde på orternas storlek, men de gav inte några relevanta resultat (se avsnitt 7.1.6). Det tyngsta motargumentet mot att ortens storlek skulle spela in är att de flesta informanterna från Herrljunga–Vårgårda bor i de två centralorterna med samma namn vilka har mellan 4 000 och 5 000 invånare vardera och en betydande industriell verksamhet. Men informanterna i Herrljunga–Vårgårda har ändå betydligt fler fall av sänkt och färre av frikativiserat I/Y än informanterna i området Gräfsnäs–Östaskulle, som endast består av landsbygd och småorter. Det framstod då klart att indelningen i geografiska områden är ett bättre redskap än en skala urbant–ruralt för att analysera den geografiska spridningen av de olika varianterna. Det enda som skalan urbant–ruralt möjligen bidrog till, är att visa att informanterna i centralorten Sollebrunn har ungefär samma fördelning av varianter som informanterna i tätorterna V. Bodarna och Ingared, vilka jag placerade i samma kategori. Med undantag för Sollebrunn, är den viktigaste geografiska faktorn för bruket av I/Y-varianter inte hur stora eller små orter informanterna bor på, det mest betydelsefulla är var orten ligger i förhållande till Göteborg.

8.1.8. I/Y och delar av Alingsås

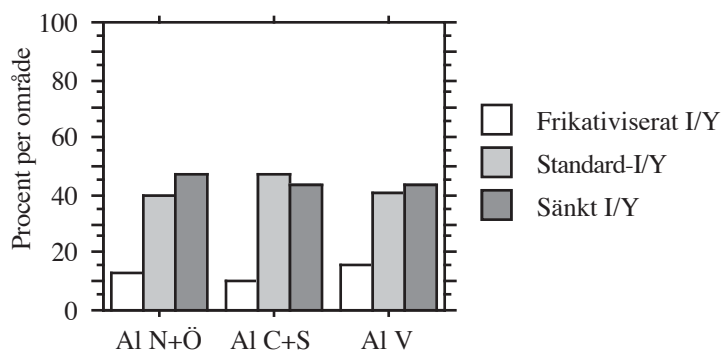
I det följande analyseras bruket av I/Y-varianter bland de informanter som bor i Alingsås tätort. Antalet informanter blir betydligt färre än i

övriga analyser (38 jämfört med 97 totalt), vilket avspeglas i att χ^2 17 är en förhållandevis låg siffra och att sannolikhetsvärdet är något högre än tidigare (p. <0,0024). Värdena ligger dock med goda marginaler inom vad som kan anses vara statistiskt signifikant (tabell 8.1:8 och figur 8.1:10).

TABELL 8.1:8. *Variabeln I/Y och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (antal inf.)	Frikat. I/Y	Standard-I/Y	Sänkt I/Y	Totalt
Norr+öster (n 14), antal belägg	100	317	378	795
procent	12,6	39,9	47,5	100,0
Centrum+söder (n 11), ant. belägg	169	438	527	1 134
procent	10,0	46,9	43,1	100,0
Väster (n 13), antal belägg	70	257	352	679
procent	15,7	40,5	43,7	100,0
Alingsås totalt (n 38), antal belägg	279	939	992	2 210
procent	12,6	42,5	44,9	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	1 011	2 218	2 757	5 986
procent	16,9	37,1	46,1	100,0

DF 4; χ^2 17; P. <0,0024.

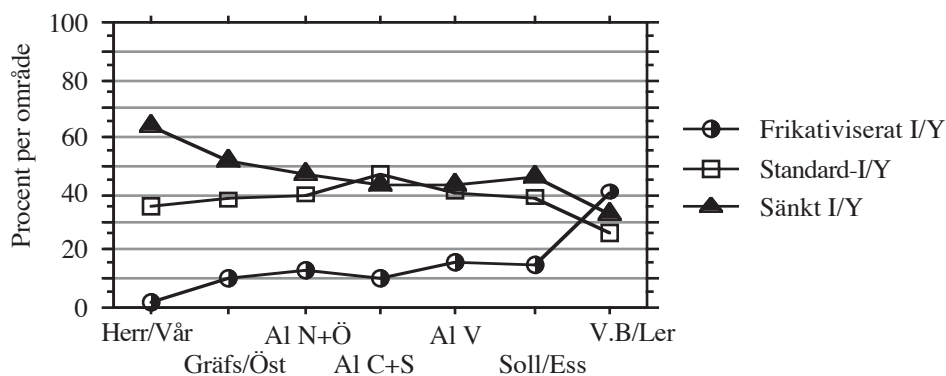
FIGUR 8.1:10. *Variabeln I/Y och delar av Alingsås, fördelning i procent.*

Skillnaderna mellan de tre Alingsåsområdena är förhållandevis små, men de finns. Frikativiserat I/Y har högst frekvens i väster. Frekvensen för norr+öster är mycket nära den statistiskt förväntade, medan centrum+söder har en andel under förväntade resultat för frikativiserat I/Y. Frekvenserna för väster och centrum+söder är de som i post hoc-testet avviker mest från statistiskt förväntat resultat. Detta mönster

liknar förhållandena för programtyp, centrum+söder och mellangruppen är de som uppvisar lägst frekvens av frikativiserat I/Y. När *i/y* korreleras med delar av Alingsås är avvikelserna mellan observerade och statistiskt förväntade resultat inte lika stora som när *i/y* korreleras med programtyp, men de är tillräckligt stora för att vara statistiskt signifikanta.

Även för standard-I/Y urskiljer sig centrum+söder tydligast, genom att ha en frekvens som är högre än de andra områdenas och högre än förväntat resultat. För sänkt I/Y är det i stället norr+öster som särskiljer sig genom att ha en högre frekvens än de andra delarna av Alingsås liksom ett något högre resultat än det statistiskt förväntade.

Om utgångspunkten är områdena i stället för varianterna, ger resultaten följande bild: Norr+öster har något fler sänkta varianter och färre frikativiserat I/Y än de andra delarna av Alingsås, och betar sig mer likt områdena nordost om staden än de andra. Väster är däremot det område som mest liknar det geografiskt större området V. Bodarna–Lerum, genom att ha högre frekvens än förväntat för frikativiserat I/Y och lägre för standardvarianten och den sänkta varianten. Centrum+söder urskiljer sig genom att vara det enda område, även i jämförelse med övriga orter, som har högre frekvens av standard-I/Y än av den sänkta varianten.

FIGUR 8.1:11. Variabeln I/Y och geografiska områden, inklusive delar av Alingsås, efter andel frikativiserat I/Y.

I figur 8.1:11 har Alingsåsdelarna placerats in i det geografiska kontinuet från nordost till sydväst (där Sollebrunn–Essunga får ligga kvar mellan Alingsås och V. Bodarna–Lerum), och här ser man hur centrum+söder i Alingsås utgör ett slags brytpunkt. Denna brytpunkt kunde anas i figur 8.1:9 ovan, men framträder tydligare här. Från Herrljunga till centrala Alingsås sjunker andelen sänkt I/Y i ungefär samma takt som standardduttalet och frikativiserat I/Y ökar. På vägen

mellan centrala Alingsås och Lerum (via Sollebrunn som intar en särställning) fortsätter sänkt I/Y i stort sett att minska, men den drastiska skillnaden är att standard-I/Y minskar kraftigt i samma takt som frikativiserat I/Y ökar ju närmare Göteborg informanterna bor. Figur 8.1:11 bekräftar att frekvensen av den frikativiserade varianten i högst grad beror på närheten till Göteborg, med undantag för Sollebrunn–Essunga. Som diskuterades i föregående avsnitt är det sannolikt så, att mental närhet och attityder till storstaden kan spela lika stor roll som de fysiskt mätbara avstånden.

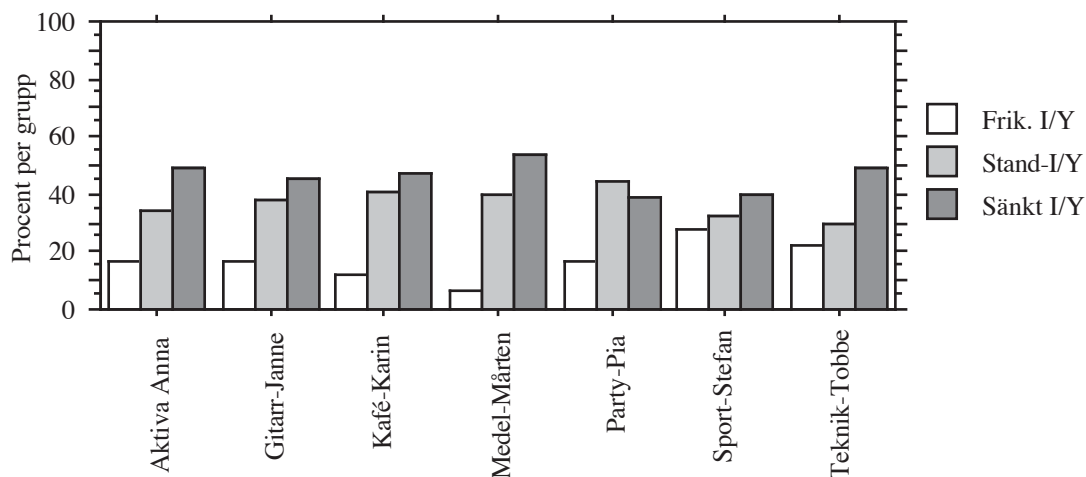
8.1.9. I/Y och livsstil

När variabeln I/Y relateras till livsstilsgrupper framträder särskilt två grupper, Medel-Mårten/Maria, som uppvisar störst andel av den lokala varianten sänkt I/Y (53,9 %) och minst andel av novationen frikativiserat I/Y (6,8 %), och Sport-Stefan/Stina som tvärtemot har lägst frekvens av sänkt I/Y (39,7 %) och högst frekvens av den frikativiserade novationen (28,1 %). Se tabell 8.1:9 och figur 8.1:12. Det övergripande sannolikhetsvärdet från χ^2 -testet, $p. <0,0001$, tyder på att skillnaderna mellan de olika informantgrupperna kan betraktas som statistiskt signifikanta.

TABELL 8.1:9. *Variabeln I/Y och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser.*

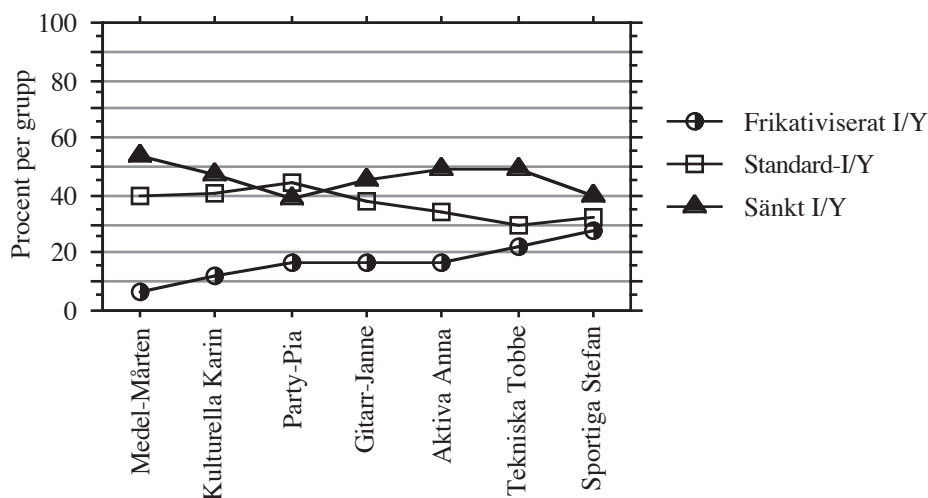
Livsstilsgrupp (n)	Frikat. I/Y	Stand.-I/Y	Sänkt I/Y	Totalt
Aktiva Anna/Anders (n 14), antal	230	490	698	1 418
procent	16,2	34,6	49,2	100,0
Gitarr-Janne/Jenny (n 12), antal	121	280	338	739
procent	16,4	37,9	45,7	100,0
Kafé-Karin/Kalle (n 10), antal	71	250	291	612
procent	11,6	40,8	47,5	100,0
Medel-Mårten/Maria (n 21), antal	59	344	471	874
procent	6,8	39,4	53,9	100,0
Party-Pia/Pelle (n 14), antal belägg	153	405	354	912
procent	16,8	44,4	38,8	100,0
Sport-Stefan/Stina (n 16), antal	287	329	405	1 021
procent	28,1	32,2	39,7	100,0
Teknik-Tobbe/Tova (n 10), antal	90	120	200	410
procent	22,0	29,3	48,8	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	1 011	2 218	2 757	5 986
procent	16,9	37,1	46,1	100,0

DF 12; χ^2 213,9; P. <0,0001.

FIGUR 8.1:12. *Variabeln I/Y och livsstilsgrupper, fördelning i procent.*

I figur 8.1:13 presenteras resultaten i rangordning efter andel frikativiserat I/Y, från minst till störst. De inbördes relationerna mellan olika varianter följer dock inte samma mönster inom alla livsstilsgrupper, varför varianterna diskuteras en i taget nedan.

FIGUR 8.1:13. *Variabeln I/Y och livsstilsgrupper, efter andel frikativiserat I/Y.*

När det gäller den frikativiserade varianten, kan ett mönster med tre kluster urskiljas. Två grupper uppvisar låga siffror för frikativiserat I/Y, Medel-Mårten/Maria och Kafé-Karin/Kalle med 6,8 respektive 11,6 procent. Därefter följer ett mellankluster med ca 16 procent frikativiserat I/Y, Aktiva Anna/Anders (16,2 %), Gitarr-Janne/Jenny

(16,4 %) och Party-Pia/Pelle (16,8 %).¹ De största andelarna med runt en fjärdedel frikativiserat I/Y återfinns i livsstilsgrupperna Teknik-Tobbe/Tova (22,0 %) och Sport-Stefan/Stina (28,1 %). Resultaten för de båda ytterpolerna Medel-Mårten/Maria och Sport-Stefan/Stina är de som i post hoc-testet avviker kraftigast från statistiskt förväntat resultat för denna variant, de uppvisar dessutom störst avvikelse av alla resultat för variabeln I/Y.

Resultaten för standardvarianten är svårare att dela in i kluster, de fördelar sig snarare i en glidande skala med små skillnader mellan de livsstilsgrupper som ligger nära varandra. Mellan minsta och största andel skiljer det ca 15 procentenheter. Minst andel standard-I/Y har Teknik-Tobbe/Tova med en tredjedel (29,3 %). Sedan följer i stigande ordning Sport-Stefan/Stina (32,2 %), Aktiva Anna/Anders (34,6 %), Gitarr-Janne/Jenny (37,9 %), Medel-Mårten/Maria (39,4 %), Kafé-Karin/Kalle (40,8 %) och slutligen Party-Pia/Pelle som uppvisar 44,4 procent standard-I/Y. De grupper som avviker mest från förväntat resultat för varianten i post hoc-testet är Teknik-Tobbe/Tova och Sport-Stefan/Stina (med de lägsta frekvenserna) och Party-Pia/Pelle (med den högsta frekvensen).

Frekvenserna för den lokala varianten, sänkt I/Y, ligger även de snarast längs en glidande skala med relativt små skillnader mellan varje grupp. Skillnaden mellan störst och minst uppgår även här till ca 15 procentenheter. Störst andel lokalt sänkt I/Y, som uppgår till drygt hälften av gruppens belägg, finns hos Medel-Mårten/Maria (53,9 %). Därefter följer i fallande ordning Aktiva Anna/Anders (49,2 %), Teknik-Tobbe/Tova (48,8 %), Kafé-Karin/Kalle (47,5 %) och Gitarr-Janne/Jenny (45,7 %). De minsta andelarna sänkt I/Y, på ca två femtedelar, återfinns i grupperna Sport-Stefan/Stina och Party-Pia/Pelle (38,8 % resp. 39,7 %). De två sistnämnda grupperna och Medel-Mårten/Maria är de som i post hoc-testet avviker mest från statistiskt förväntat resultat.

Trots de tre varianternas sinsemellan olika fördelning över livsstilsgrupperna, är en av de viktigaste iakttagelserna här att Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria är de två livsstilsgrupper som utmärker sig genom att, när det gäller alla tre varianterna, återfinnas i närheten av de mest polariserade resultaten. Sport-Stefan/Stina använder frikativiserat I/Y i högst grad och Medel-Mårten/Maria i lägst grad, och tvärtom för sänkt I/Y. Den livsstilsgrupp som använder standard-I/Y i

¹ Då skillnaderna mellan dessa tre grupper endast består av tiondels procent av frikativiserat I/Y har de i figur 8.1:13 placerats i ordning efter andel standard-I/Y.

högst grad är däremot Party-Pia/Pelle, som också uppvisar en relativt låg frekvens av lokalvarianten sänkt I/Y.

8.1.10. Jämförelse av I/Y i Alingsås och Göteborg

Slutligen jämförs resultatet från avhandlingsmaterialet med siffror för två band (nr 4 och nr 14) ur GSM. Hela GSM-korpusen är inte analyserad ur fonologiskt perspektiv, men två band är delvis analyserade (Grönberg 2003). I tabell 8.1:10 och figur 8.1:14 jämförs således hela Alingsåskorpusen med åtta Göteborgsinformanter, men antalet belägg (370) från Göteborg är tillräckligt stort för att ge en bild av hur I/Y används av gymnasister i Göteborg. De två samtalen är från ett yrkesförberedande och ett studieförberedande program, i varje grupp ingår två flickor och två pojkar. I figur 8.1:15 har resultatet från alla geografiska områden i Alingsåsmaterialet placerats ut tillsammans med resultatet från GSM, varvid en mer jämbördig jämförelse görs eftersom antalet informanter och belägg inom varje område är mer jämna.

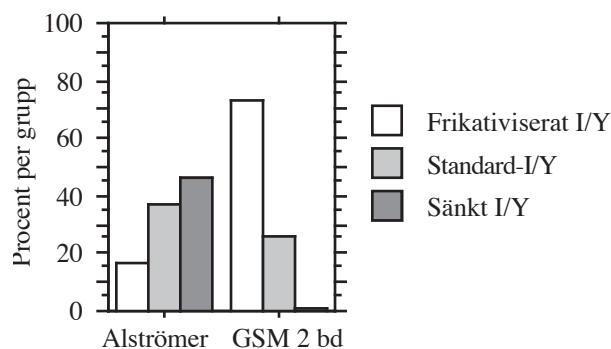
TABELL 8.1:10. Jämförelse av I/Y i avhandlings- och GSM-korpusarna.

Korpus	Frikat. I/Y	Stand.-I/Y	Sänkt I/Y	Totalt
Alströmer (n 98), antal belägg	1 011	2 218	2 757	5 986
procent	16,9	37,1	46,1	100,0
GSM bd 4+14 (n 8), antal	271	96	3	370
procent	73,2	25,9	0,8	100,0

Det mest betydelsefulla som jämförelsen med två GSM-band ger är att den ger stöd för tesen att frikativiserat I/Y i avhandlingsmaterialet beror på påverkan från göteborgskan. Göteborgsgymnasisterna uppvisar en mycket stor andel frikativiserat I/Y, 73,2 procent jämfört med alingsåsarnas 16,9 procent, och den västgötska varianten sänkt I/Y är i det närmaste obefintlig i de två GSM-banden (tre belägg, 0,8 %).

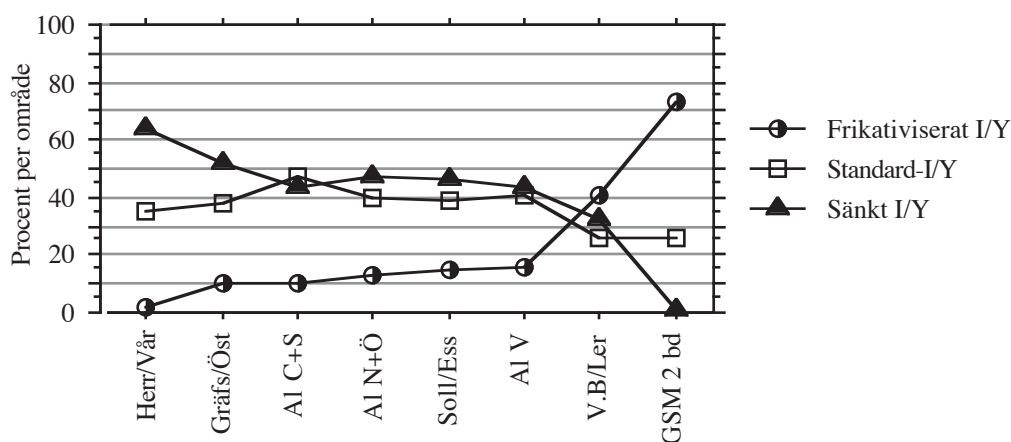
I figur 8.1:15 blir det ännu tydligare vilka vägar spridningen av den frikativiserade varianten sannolikt tar. Kurvan för frikativiserat I/Y stiger sakta från Herrljunga–Vårgårda till Alingsås västra, men därefter stiger den kraftig uppåt i en rät linje från Alingsås västra (15,7 %) via V. Bodarna–Lerum (40,9 %) till Göteborg (73,2 %). De två områden som placeras närmast till vänster om V. Bodarna–Lerum är också de som ofta i avhandlingen uppvisar en relativt hög

andel göteborgska drag eller standardvarianter, Sollebrunn–Essunga och Alingsås västra.

FIGUR 8.1:14. Variabeln I/Y i avhandlings- och GSM-korpusarna, fördelning i procent.

Slutsatsen av jämförelsen med två GSM-band blir följaktligen att frikativiserat I/Y med största sannolikhet sprids från Göteborg till Alingsås, och att ungdomar i området sydväst om Alingsås är bland de första att ta upp novationen, samt att ungdomar i Sollebrunnstrakten och de västra delarna av Alingsås följer därefter.

FIGUR 8.1:15. Variabeln I/Y i avhandlings- och GSM-korpusarna, efter andel frikativiserat I/Y.

8.1.11. Kort diskussion om I/Y och social variation

De tre varianterna frikativiserat, standardduttalet och sänkt I/Y fördelar sig i olika stora andelar när genomsnittet för samtliga informanter räknas ut. Andelen frikativiserat I/Y är minst med ca 17 procent, andelen sänkt I/Y är störst med närmare hälften av beläggen, 46 procent, och

standardvariantens andel är näst störst med 37 procent. Proportionerna varierar dock kraftigt mellan olika grupper beroende på sociala faktorer, där främst geografi och livsstil väger tungt.

Liksom vid flertalet tidigare variabler särskiljer sig informanterna i området V. Bodarna–Lerum från övriga, här beroende på att de använder frikativiserat I/Y avsevärt oftare. Frikativiserat I/Y är också den variant som har högst frekvens av de tre varianterna i V. Bodarna–Lerum, jämfört med att den har lägst frekvens i alla andra geografiska områden. När en jämförelse med GSM-korpusen görs blir det extra tydligt, hur närheten till Göteborg inverkar. Med utgångspunkt i de mest utmärkande resultaten är det möjligt att uttyda en brant stigande kurva: i Herrljunga–Vårgårda är andelen frikativiserat I/Y 1,4 procent, i Alingsås västra 15,7 procent, i V. Bodarna–Lerum 40,9 procent och slutligen i Göteborg är den 73,2 procent. Skillnaden på ca 70 procentenheter mellan Herrljunga och Göteborg motsvarar överraskande väl de dryga 70 km som skiljer orterna åt. Informanterna som bor i Sollebrunn–Essunga bryter dock mot parallellen procentenheter och kilometer, genom att uppvisa en andel frikativiserat I/Y som är nästan lika stor som den i Alingsås västra (14,9 %). Här, och vid flera andra variabler, är Sollebrunnsinformanterna mer göteborgspåverkade än de andra grupperna som bor norr om Alingsås, vilket tyder på att orientering mot Göteborg även kan bestå av mental närhet såväl som geografisk.

Vidare har variabeln I/Y relaterats till kön och programtyp, där de två sociala faktorerna i kombination ger mångtydigare, men mer intressanta, resultat än när de analyseras separat. Om utgångspunkten är den frikativiserade varianten framkommer ett mönster där kön och programtyp samverkar på olika sätt. De informantgrupper som uppvisar minst andel frikativiserat I/Y är pojkar på yrkesförberedande program och i mellangruppen, de som har de mellersta andelarna frikativiserat I/Y är flickor i mellangruppen och på studieförberedande program. Så långt överensstämmer detta med resultaten för alla flickor och alla pojkar, då flickor i snitt använder den frikativiserade varianten oftare än pojkar i genomsnitt. De grupper som uppvisar de största andelarna frikativiserat I/Y är dock pojkar på studieförberedande och flickor på yrkesförberedande program, vilka därmed skiljer sig från resultaten för respektive kön som hel grupp. Överlag väger dock kön något tyngre än programtyp om resultaten för alla grupper och I/Y-varianter beaktas, särskilt bland informanterna på yrkesförberedande program och i mellangruppen. Könsskillnaderna är något mindre bland informanter på studieförberedande program.

Mot bakgrund av att gruppen flickor som helhet har den största andelen frikativiserat I/Y är det intressant att de två livsstilsgrupper som uppvisar högst frekvens av denna variant är de två pojkdominerade Sport-Stefan/Stina och Teknik-Tobbe/Tova. Fördelningen av deras övriga varianter är dock olika, i gruppen Sport-Stefan/Stina utgör de tre varianterna nästan lika stora andelar (30–40 %), medan informanterna i Teknik-Tobbe/Tova använder den sänkta varianten till ca 50 procent och de andra till ca 20–30 procent. Det är bättre överensstämmelse mellan att gruppen pojkar som helhet har den största andelen sänkt I/Y och att de likaledes pojkdominerade informanterna i Medel-Mårten/Maria är den livsstilsgrupp som visar upp störst andel av den västgötska, sänkta varianten. Som vid nästan varje tidigare behandlad variabel är det även här Medel-Mårten/Maria, varav närmare hälften utgörs av pojkar på yrkesförberedande program, som använder den lokala varianten i störst utsträckning.

Med utgångspunkt i de tre olika I/Y-varianterna i tur och ordning, kan följande övergripande mönster urskiljas: De som oftast använder den lokala, sänkta varianten är Medel-Mårtnar och Teknik-Tobbar som går på yrkesförberedande program och bor i Herrljunga eller Vårgårda. Standardvarianten används oftast av Party-Pia och Kafé-Karin som går på program i mellangruppen och bor i norra+östra eller centrum+södra Alingsås. Slutligen används den göteborgska, frikativiserade varianten i störst utsträckning av Sport-Stefan och Teknik-Tobbe som går på studieförberedande program och bor i området V. Bodarna–Lerum.

8.2. Variabeln U

I detta avsnitt behandlas uttalsvariation av långt *u*-ljud, totalt 1 792 belägg analyseras. Tre varianter av variabeln U förekommer i materialet: diftongiskt U, [ɥβ] standard-U, [ɥ:] och sänkt U, [ɥɾ:]. I nedanstående avsnitt och i tabell 8.1:1 presenteras de med olika särdrag och IPA-notationer.

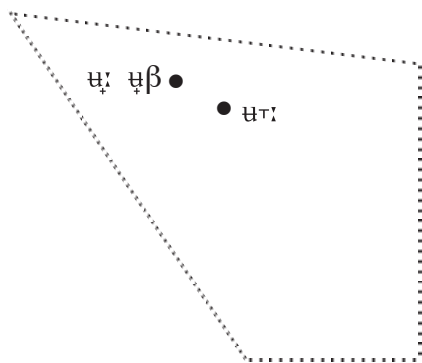
Fördelningen mellan U-varianterna liknar i grova drag fördelningen mellan varianter av I/Y. Det finns artikulatoriska likheter mellan variablerna och i båda fallen har den sänkta varianten störst andel och den frikativiserade respektive diftongiska minst. Det som förenar de två variablerna U och I/Y är även att de frikativiserade/diftongiska varianterna är novationer i Alingsåsområdet, men det som skiljer är att I/Y har hunnit etablera sig mer än U. Vad gäller de sänkta varianterna, vilka är traditionella dialektdrag, så håller sänkt U ställningarna bättre

än sänkt I/Y. Som framkommer nedan skiljer sig även resultaten mellan de två variablerna I/Y och U åt, när det gäller vilka informant-kategorier som använder de olika varianterna, vilket i efterhand bekräftar att I/Y och U inte lämpar sig att behandlas som en gemensam variabel. Resultaten tyder också på att diftongiskt uttal av U är en yngre novation i området än I/Y, och att den sprids från eller via Göteborg.

8.2.1. Beskrivning av varianter av U

Varianterna av variabeln U beskrivs i detta avsnitt, vilket kompletteras med en vokalfyrhörning i figur 8.2:1 och en översikt i tabell 8.2:1.

- **Diftongiskt U**, [ɥβ] är en hög, främre, inrundad vokal, vilken avslutas med en bilabial förträngning.
- **Standard-U**, [ɥ:] är en hög, främre, inrundad vokal; ingen diftongering.
- **Sänkt U**, [ɥɾ:] är en främre vokal som är lägre och något mindre rundad än [ɥ:]; ingen diftongering.

FIGUR 8.2:1. *Varianter av U i vokalfyrhörning, baserad på Elert (1997).*¹

För att utröna hur standardsvenskt långt *u*-ljud låter, dvs. vad de diftongiska och sänkta uttalen skiljer sig ifrån, har två verk konsulterats: Garlén (1984) och *Handbook of the IPA* (1999). Jag har också gått till några beskrivningar av västgötska och göteborgska men endast

¹ Som i figurerna 4.6:1 och 8.1:1 är vokalfyrhörningen försedd med streckade linjer, för att markera att den ger en bild av varianternas inbördes relationer men inte exakta artikulationsställen.

funnit beskrivningar av den diftongiska varianten. Ett västgötskt, sänkt [ɥɪ:] förefaller inte ha beskrivits tidigare. Garlén (1984) och *Handbook of the IPA* (1999) utgår från centralsvenskt standarduttal, och båda anger två allofoner till varianten långt *u*-ljud: [u:] respektive [ɥ:] och [uβ] respektive [ɥβ]. Vad gäller diftongeringen, uppfattar jag det som att Garlén anser den höra till centralsvenskt standardspråk och att allofonen med diftongering är vanligare än den utan.

/ɥ:/ och /u:/, vilka har en läppartikulation av *överrundad* typ, får denna rundning ännu mer markerad i slutfasen. Läpparna formar en bilabial förträngning, påminnande om [β]. De långa allofonerna av /ɥ/ och /u/ tecknas därför [uβ] resp. [ɥβ].

Det skall här påpekas att de slutna vokalerna /i y ɥ u/ hos många talare har långa allofoner utan dessa frikativa inslag. Detta uttal räknas också som hörande till centralsvenskt standarduttal. (Garlén 1984:76)

I avhandlingen betraktas dock den ickediftongiska, höga allofonen [ɥ:] som enda standardvariant och den diftongiska [ɥβ] som novation, vilket bygger dels på iakttagelser av språkbruket i materialet, dels av egen dialektkännedom.

TABELL 8.2:1. *Översikt över varianter av U.*

Diftongiskt U	Standard-U	Sänkt U
högt, främre bilabial avslutning [ɥβ]	högt, främre monoftong [ɥ:]	sänkt, främre monoftong [ɥɪ:]

• I Alingsås kan även ett ännu mer sänkt uttal än [ɥɪ:] höras, vilket drar mot [ø:] eller [ø:], men det förekommer inte i materialet. En annan diftong, [ɥɪe] el [ɥɪ^c], förekommer också i Alingsås men i mycket liten mån i intervjuerna. Det mer sänkta /ɥ:/ och den andra varianten av diftongering behandlas inte vidare här.

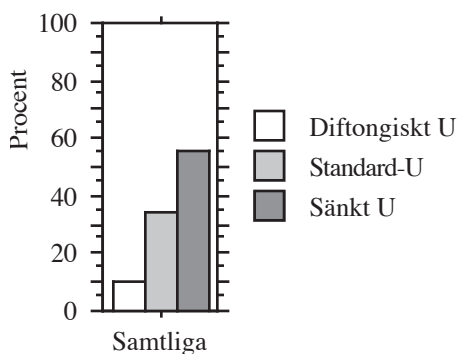
8.2.2. *Variabeln U och sociala faktorer*

Tabell 8.2:2 och figur 8.2:3 redovisar fördelningen av varianter i hela materialet, i antal belägg och procentsatser. Sänkt U utgör drygt hälften av beläggen (55,5 %), standardvarianten uppgår till en tredjedel (34,2 %) och den minsta andelen, en tiondel, består av diftongiskt U (10,3 %).

TABELL 8.2:2. *Variabeln U, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser.*

97 informanter	Diftongiskt U	Standard-U	Sänkt U	Totalt
Antal belägg	185	612	994	1 791
Procent av antalet belägg	10,3	34,2	55,5	100,0

Som nämndes inledningsvis liknar fördelningen mellan U-varianterna i grova drag fördelningen mellan varianter av I/Y (se tabell 8.1:3 och figur 8.1:2 ovan), i båda fallen har den sänkta varianten störst andel och den frikativiserade respektive diftongiska minst. Analyserna av variabeln U i relation till olika sociala och geografiska kategorier uppvisar även stora likheter med motsvarande analyser av I/Y. Det som förenar de två variablerna U och I/Y är att de frikativiserade/diftongiska varianterna är novationer i Alingsåsområdet, men diftongiskt U har (ännu) inte hunnit etablera sig lika mycket som den motsvarande I/Y-varianten. Samtidigt har sänkt U högre andelar av beläggen än sänkt I/Y.

FIGUR 8.2:2. *Variabeln U, procentuell fördelning av varianter i hela materialet.*

8.2.3. U och kön

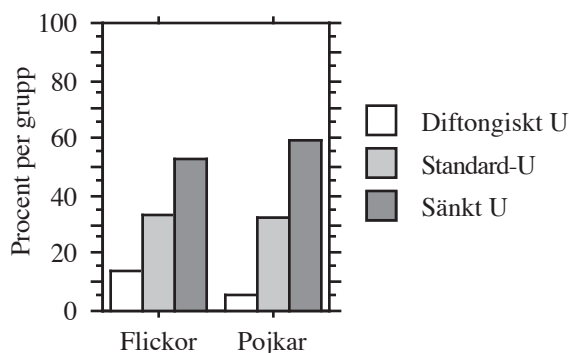
Fördelningen av U-varianter mellan flickor och pojkar redovisas i tabell 8.2:3 och figur 8.2:3 nedan. Andelarna standardvarianter är jämna och ligger mycket nära det totala genomsnittet, med ca en tredjedel standard-U för både flickorna (33,4 %) och pojkarna (35,3 %). Skillnaderna ligger i stället i andelen diftongiska och sänkta U, dvs. mellan novationen och det traditionella draget. Flickorna har den högsta andelen diftongiskt U, 13,8 procent jämfört med pojkarnas

5,5 procent. Siffrorna för den diftongiska varianten är också de som i post hoc-testet avviker mest från förväntat resultat. När det gäller den sänkta varianten är det pojkarna som har störst andel belägg, 59,2 procent jämfört med 52,8 procent för flickorna. Även siffrorna för sänkt U avviker från förväntade resultat i post hoc-testet, men avvikelsen är störst vid andelarna diftongiskt U. Skillnaderna är statistiskt signifikanta ($p < 0,0001$ i χ^2 -testet).

TABELL 8.2:3. *Variabeln U och kön, antal belägg och procentsatser.*

Kön (n)	Diftongiskt U	Standard-U	Sänkt U	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg procent	144 13,8	348 33,4	551 52,8	1 043 100,0
Pojkar (n 48), antal belägg procent	41 5,5	264 35,3	443 59,2	748 100,0
Samtliga (n 97), antal belägg procent	185 10,3	612 34,2	994 55,5	1 791 100,0

DF 2; χ^2 33; P. $< 0,0001$.

FIGUR 8.2:3. *Variabeln U och kön, fördelning i procent.*

8.2.4. U och programtyp

Även när det gäller kategorin programtyp är fördelningen av standardvarianter relativt jämn (tabell 8.2:4 och figur 8.2:4). Informanterna i mellangruppen och på studieförberedande program uppvisar en tredjedel standard-U (33,2 % resp. 33,3 %), medan informanter på de yrkesförberedande programmen har en något större andel, närmare två femtedelar (37,0 %). Det kan verka lite förvånande att informanterna på de yrkesförberedande programmen har störst andel av stan-

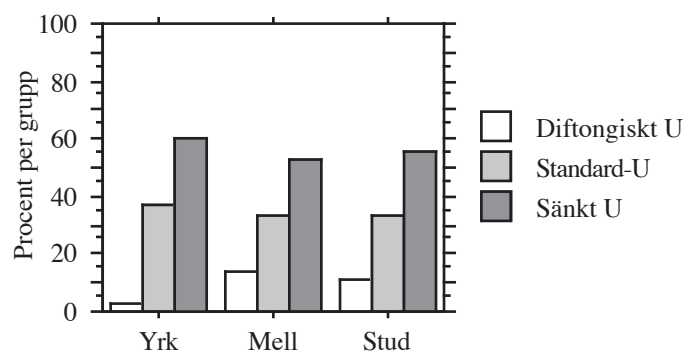
dardvarianten, men de stora skillnaderna ligger i att de har en mycket låg andel av det nyaste draget och störst andel av det mest traditionella.

När resultaten för diftongiskt U jämförs framstår en tydlig skillnad mellan å ena sidan informanter yrkesförberedande program, som endast har 2,5 procent (11 belägg), och å andra sidan informanter på program i mellangruppen och på studieförberedande program, med 14,2 procent respektive 11,5 procent diftongiska U. En motsvarande skillnad framkommer även i analysen av sänkt U, där gruppen på yrkesförberedande program har störst andel (60,5 %) medan informanterna i mellangruppen och på de studieförberedande programmen har mindre andelar belägg (52,6 % resp. 55,2 %).

TABELL 8.2:4. *Variabeln U och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (n)	Dift. U	Stand.-U	Sänkt U	Totalt
Yrkesförberedande (n 28), antal belägg	11	161	263	435
procent	2,5	37,0	60,5	100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg	95	222	352	669
procent	14,2	33,2	52,6	100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg	79	229	379	687
procent	11,5	33,3	55,2	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	185	612	994	1 791
procent	10,3	34,2	55,5	100,0

DF 4; χ^2 41; P. <0,0001.

FIGUR 8.2:4. *Variabeln U och programtyper, fördelning i procent.*

Andelen standard är i det närmaste konstant för de tre programtyperna. Genomgående för analyserna av U och programtyp är dock att informanterna på de yrkesförberedande programmen skiljer ut sig mest

jämfört med informanter på program i mellangruppen och på studieförberedande program, som har mer lika resultat. Mellangruppen särskiljer sig emellertid också i viss mån, då informanterna i den gruppen är de som har högst andel diftongiskt U och lägst andel sänkt U. Informanterna på yrkesförberedande program och på program i mellangruppen framstår här som de två ytterligheterna, vilket också framkommer av post hoc-testet, där de två gruppernas siffror för diftongiskt U är de som avviker mest från förväntat resultat.

8.2.5. U och kön/programtyp

När kön och programtyp kombineras i analysen av variabeln U, framkommer att de två kategorierna samverkar på olika sätt i relation till informanternas bruk av varianter (se tabell 8.2:5 och figur 8.2:5). Resultatet är statistiskt signifikant enligt χ^2 -testet, med ett övergripande sannolikhetsvärde på $<0,0001$.

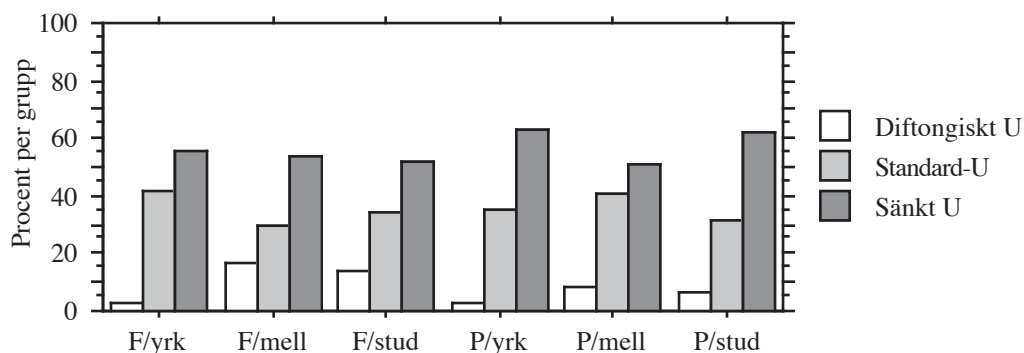
TABELL 8.2:5. *Variabeln U och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Kön/programtyp (n)	Dift. U	Standard-U	Sänkt U	Totalt
Flickor/yrkes. (n 6), antal belägg	3	56	74	133
procent	2,3	42,1	55,6	100,0
Flickor/mellan. (n 26), antal belägg	77	139	247	463
procent	16,6	30,0	53,3	100,0
Flickor/studie. (n 16), antal belägg	64	153	230	447
procent	14,3	34,2	51,5	100,0
Pojkar/yrkes. (n 22), antal belägg	8	105	189	302
procent	2,6	34,8	62,6	100,0
Pojkar /mellan. (n 13), antal belägg	18	83	105	206
procent	8,7	40,3	51,0	100,0
Pojkar /studie. (n 13), antal belägg	15	76	149	240
procent	6,2	31,7	62,1	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	185	612	994	1 791
procent	10,3	34,2	55,5	100,0

DF 10; χ^2 69; P. $<0,0001$.

I analyserna av diftongiskt U och kön respektive programtyp, framstod i det förra fallet flickorna och i det senare fallet mellangruppen och informanterna på studieförberedande program som de grupper som hade störst andel diftongiskt U. När de två kategorierna kombineras är det också, inte helt oväntat, flickor i mellangruppen och flickor på studieförberedande program som har de otvetydigt högsta andelarna av

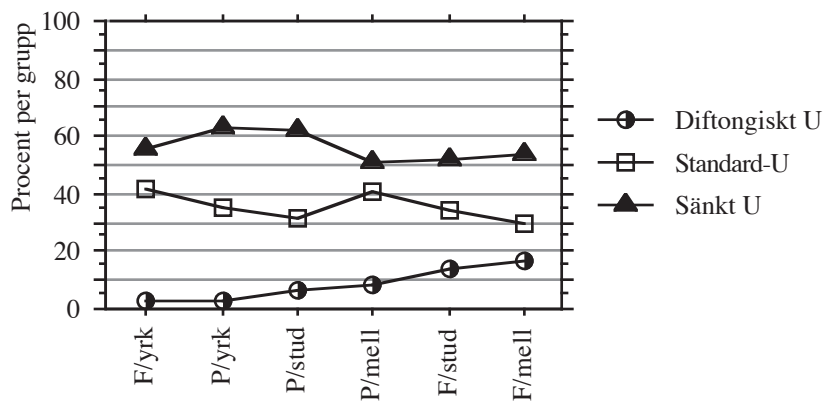
den diftongiska varianten (16,6 % resp. 14,3 %). Däremot uppvisar flickor på yrkesförberedande program den lägsta andelen (2,3 %), vilket pekar på att programtyp väger tyngre än kön i förhållande till diftongiskt U. Förhållandet är detsamma för pojkarna, då pojkar på mellan- och studieprogrammen har högre andel (8,7 % resp. 6,2 %) än pojkarna på yrkesprogrammen (2,6 %). Siffrorna för diftongiskt U uppvisar också större avvikelser i post hoc-testet än resultatet för de andra varianterna, utom för pojkar i mellangruppen som ligger närmast det förväntade resultatet av diftongiskt U.

FIGUR 8.2:5. *Variabeln U och kön/programtyper, fördelning i procent.*

Med utgångspunkt i att programtyp väger tyngre än kön i relation till den diftongiska varianten av U, betraktas nu de tre U-varianterna programtypsvis. Informanterna på de yrkesförberedande programmen uppvisar lika små andelar diftongiskt U (flickorna 2,3 %, pojkarna 2,6 %), men sedan skiljer det sig åt. Flickorna har störst andel standardformer (42,1 % mot 34,8 %) medan pojkarna har störst andel sänkt U (62,6 % jämfört med 55,6 %). I mellangruppen är fördelningen av den sänkta varianten jämnast mellan könen (flickor 53,3 % och pojkar 51,0 %). Flickorna har däremot nästan dubbelt så stor andel diftongiskt U (16,6 %) som pojkarna (8,7 %), medan pojkarna har fler standardformer (40,3 %) än flickorna (30,0 %). Bland informanterna på studieförberedande program är standard-U den variant som är jämnast fördelad mellan flickor (34,2 %) och pojkar (31,7 %). I likhet med mellangruppen använder flickorna drygt dubbelt så många diftongiska U som pojkarna i materialet (14,3 % resp. 6,2 %). De studieförberedande flickorna har däremot en tio procentenheter lägre andel sänkta U (51,5 %) än pojkarna på samma program (62,1 %), den senare utgör en lika stor andel sänkta former som pojkarnas på de yrkesförberedande programmen (62,6 %).

För varje programtyp finns det en U-variant som uppvisar en jämn fördelning mellan könen, men det finns också märkbara könsskillnader för två av varianterna inom varje programtyp. Vilken variant som är jämnt fördelad och vilka som uppvisar olikheter, är dock helt olika från program till program. Det är därför svårt att peka på något entydigt mönster för hur kön och programtyp samvarierar i valet av U-variant. I figur 8.2:6 har jag valt att utgå från diftongiskt U och placerat grupperna i rangordning efter stigande andel av den diftongiska varianten. Då kan man skönja en inbördes placering av grupperna med informanterna från de yrkesförberedande programmen längst till vänster, där program väger tyngre än kön. För övriga programtyper väger kön tyngre för denna variant, då pojkarna i mellangruppen och på de studieförberedande programmen placeras i mitten, och flickorna i dessa två grupper återfinns längst till höger.

FIGUR 8.2:6. *Variabeln U och kön/programtyp, efter andel diftongiskt U.*

8.2.6. *U och geografiska områden*

I analyserna baserade på kön respektive programtyp som hela grupper har standard-U en relativt jämn fördelning mellan informantgrupperna, men när informanterna delades in i fler och mindre grupper i analysen av kombinationen kön/programtyp blev skillnaderna större. Även vid en jämförelse av de fem geografiska områdena är det stor variation mellan hur beläggen fördelas mellan informantgrupperna. Liksom vid kön/programtyp uppgår differensen mellan ytterligheterna som mest till tolv procentenheter. De områden som har störst andel standardformer, närmare två femtedelar, är Sollebrunn-Essunga (37,9 %) och V. Bodarna-Lerum (38,9 %). I övriga områden består

en knapp tredjedel av beläggen av standard-U (Herrljunga–Vårgårda 32,7 %, Gräfsnäs–Östadvallen 28,0 % och Alingsås 32,6 %). Se tabell 8.2:6 och figur 8.2:7.

Områdena Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum utmärker sig även då det gäller de andra U-varianterna, och det framträder ett tydligt mönster med de två områdena i en grupp med snarlika resultat och de tre övriga i en annan grupp. Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum har även flest diftongiska U (15,8 % resp. 17,9 %), jämfört med Herrljunga–Vårgårda och Alingsås (båda 7,2 %) och Gräfsnäs–Östadvallen (4,1 %). Här framträder också ett annat mönster, som blir särskilt tydligt i figur 8.2:8, där linjerna för diftongiskt U och standard-U följs åt med ungefär samma antal procentenheters skillnad hela vägen. (21–22 procentenheter i Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum, och 24–25 procentenheter i övriga områden.) En så jämn fördelning mellan standardvarianten och en novation förekommer inte för någon annan variabel med tre varianter i materialet.

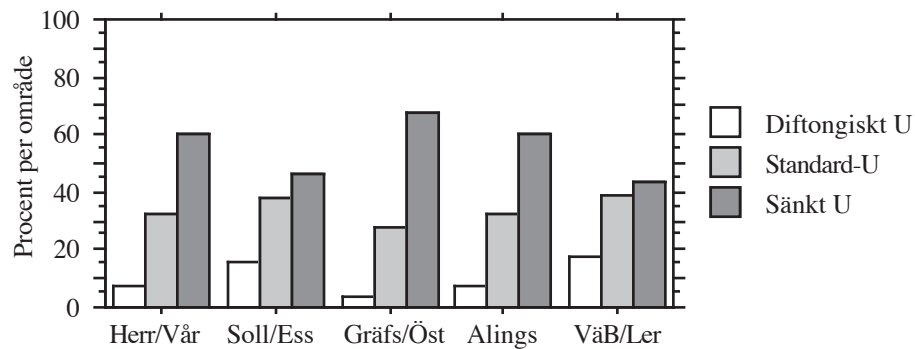
TABELL 8.2:6. *Variabeln U och geografiska områden, antal belägg och procentsatser.*

Geografiskt område (n)	Dift. U	Standard-U	Sänkt U	Totalt
Herrljunga–Vårgårda (n 14), antal	16	73	134	223
procent	7,2	32,7	60,1	100,0
Sollebrunn–Essunga (n 13), antal	43	103	126	272
procent	15,8	37,9	46,3	100,0
Gräfsnäs–Östadvallen (n 13), antal	8	54	131	193
procent	4,1	28,0	67,9	100,0
Alingsås centralort (n 38), antal	54	243	449	746
procent	7,2	32,6	60,2	100,0
V. Bodarna–Lerum (n 19), antal	64	139	154	357
procent	17,9	38,9	43,1	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	185	612	994	1 791
procent	10,3	34,2	55,5	100,0

DF 8; χ^2 66; P. <0,0001.

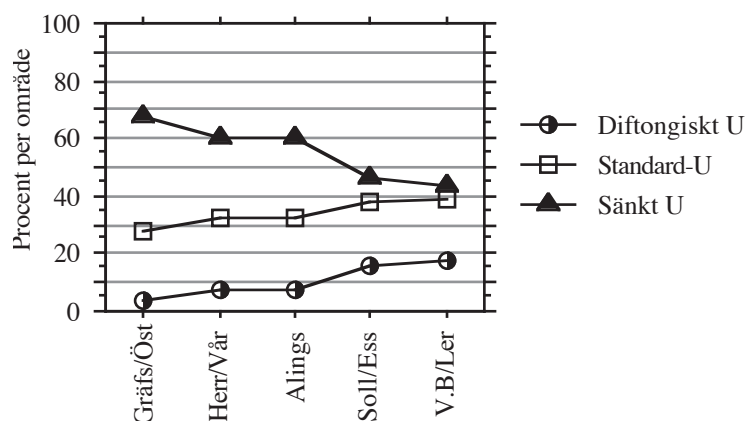
På samma sätt som informanterna i Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum uppvisar störst andelar diftongiskt U och standard-U har de följaktligen lägst frekvens sänkt U på dryga två femtedelar (46,3 % resp. 43,1 %). V. Bodarna–Lerums resultat för både diftongiskt och sänkt U är dessutom de som mest urskiljer sig i post hoc-testet. Herrljunga–Vårgårda och Alingsås har däremot tre femtedelar sänkt U (60,1 % resp. 60,2 %) och högst andel har Gräfsnäs–Östadvallen med ca två tredjedelar (67,9 %). Den största skiljelinjen mellan de två

grupperna kan sägas ligga här, där Herrljunga–Vårgårda, Gräfsnäs–Östadvädd och Alingsås har nästan dubbelt så höga andelar sänkt U som standard-U, medan Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum har nästan lika många standard som sänkta U.

FIGUR 8.2:7. *Variabeln U och geografiska områden, fördelning i procent.*

Fördelningen av beläggen är mycket intressant beträffande variabeln U och visar på hur stor betydelse informanternas geografiska hemvist har. Att V. Bodarna–Lerum har högst andel diftongiskt U förvånar inte i någon högre grad, eftersom området ligger närmast Göteborg. Att däremot resultaten i Sollebrunn–Essunga är så lika dem från V. Bodarna–Lerum, pekar på att det, som nämnts vid flera tillfällen tidigare, finns något mer än den faktiska närheten till Göteborg som kan påverka informanter. Se figur 8.2:8, där resultaten för Sollebrunn–Essunga har flyttats längre till höger i diagrammet, liksom Gräfsnäs–Östadvädd har flyttats längst till vänster.

FIGUR 8.2:8. *Variabeln U och geografiska områden, efter andel diftongiskt U.*

Gräfsnäs–Östadvallen uppvisar siffror som är mycket lika resultaten för Herrljunga–Vårgårda och Alingsås men har ändå lägsta andelarna diftongiskt och standarduttalet U och högsta andelen sänkt U. Detta kan eventuellt hänga samman med att Gräfsnäs–Östadvallen är det område som enbart består av landsbygd och småorter. I V. Bodarna–Lerum och Sollebrunn–Essunga finns tätorter och centralorter där ungdomarna förefaller anamma nya drag i större utsträckning än i Alingsås, Vårgårda och Herrljunga trots att flera av informanterna där är småstadsbor. (Jämför diskussionen om Sollebrunn i avsnitt 8.1.7 ovan.)

8.2.7. U och delar av Alingsås

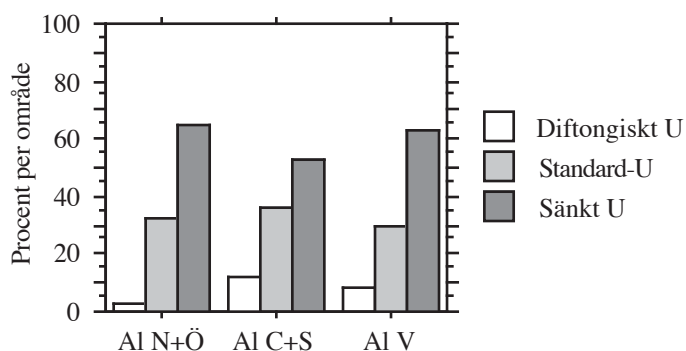
Fördelningen av U-varianter är relativt ojämna inom Alingsås, och resultatet är statistiskt signifikant ($p < 0,0004$; se tabell 8.2:7 och figur 8.2:9). Det finns vissa likheter med fördelningen mellan programtyper (tabell 8.2:4 och figur 8.2:5), vilket sannolikt beror på att det finns en samvariation mellan programtyper och indelningen i områden i Alingsås. I norr+öster går hälften av informanterna på ett yrkesförberedande program, vilket speglas i att de har högst andel sänkt U (64,8 %) och lägst andel diftongiskt U (2,8 %). Det är dock inte så enkelt att det bara är informanterna på de yrkesförberedande programmen som drar upp andelen sänkt U, eftersom den är högre än för alla yrkesinformanter totalt (60,5 %).

TABELL 8.2:7. *Variabeln U och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (n)	Dift. U	Standard-U	Sänkt U	Totalt
Norr+öster (n 14), antal belägg	8	93	186	287
procent	2,8	32,4	64,8	100,0
Centrum+söder (n 11), ant. belägg	29	87	128	244
procent	11,9	35,7	52,5	100,0
Väster (n 13), antal belägg	17	63	135	215
procent	7,9	29,3	62,8	100,0
Alingsås totalt (n 38), antal belägg	54	243	449	746
procent	7,2	32,6	60,2	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	185	612	994	1 791
procent	10,3	34,2	55,5	100,0

DF 4; χ^2 20; P. $< 0,0004$.

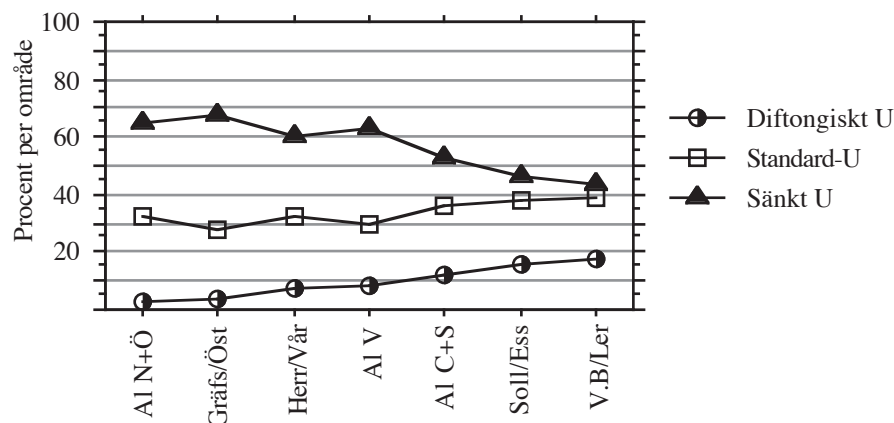
Västra Alingsås är det område som mest liknar Alingsås som helhet (se tabell 8.2:5 och figur 8.2:7). Andelen diftongiskt U är relativt hög (7,9 %), men samtidigt är beläggen på sänkt U (62,8 %) ungefär dubbelt så många som för standard-U (29,3 %). Skillnaden mellan diftongiskt U och standardvarianten varierar mer mellan områdena inom Alingsås (ca 21–30 procentenheter) än mellan de olika områdena i hela materialet (21–25 procentenheter). Det finns klara skillnader mellan områdena i Alingsås, men de är inte lika tydligt geografiska, utan det finns mer kopplingar till social tillhörighet speglad i programval. I Alingsås västra är dock yrkesinformanterna få (7,7 %) och informanterna i mellangruppen och på studieprogrammen lika många (46,2 % vardera), varför det är intressant att notera att andelen sänkt U ändå är hög.

FIGUR 8.2:9. *Variabeln U och delar av Alingsås, fördelning i procent.*

Centrum+söder är det Alingsåsområde vars siffror mest liknar det genomsnittliga resultatet för samtliga informanter (jfr tabell 8.2:2 och figur 8.2:3), liksom det har stora likheter med mellangruppen (tabell 8.2:4 och figur 8.2:5). Det är också det område som har den största andelen informanter från mellangruppen (54,5 %). Centrum+söder skiljer sig från de övriga delarna av Alingsås på samma sätt som Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum skiljer sig från övriga områden i bruket av U-varianter: informanterna i centrum+södra Alingsås uppvisar högst andel diftongiskt U (11,9 %) och standard-U (35,7 %) men lägst andel sänkt U (52,5 %). I figur 8.2:10 har resultaten från Alingsåsområdena lagts in tillsammans med övriga geografiska områden. Centrum+södra har där flyttats närmare Sollebrunn–Essunga, vilket tydligare illustrerar hur informanterna från den delen av Alingsås, i fråga om variabeln U närmar sig de övriga områden som har mest bruk av novationen diftongiskt U och minst bruk av det traditionella sänkta U. Dessa resultat återfinns dessutom bland

dem som avviker mest från förväntat i post hoc-testet: diftongiskt U i norra+östra och centrum+södra, vilka har den lägsta respektive den högsta andelen, samt sänkt U i centrum+södra (den lägsta andelen).

FIGUR 8.2:10. Variabeln U och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel diftongiskt U.

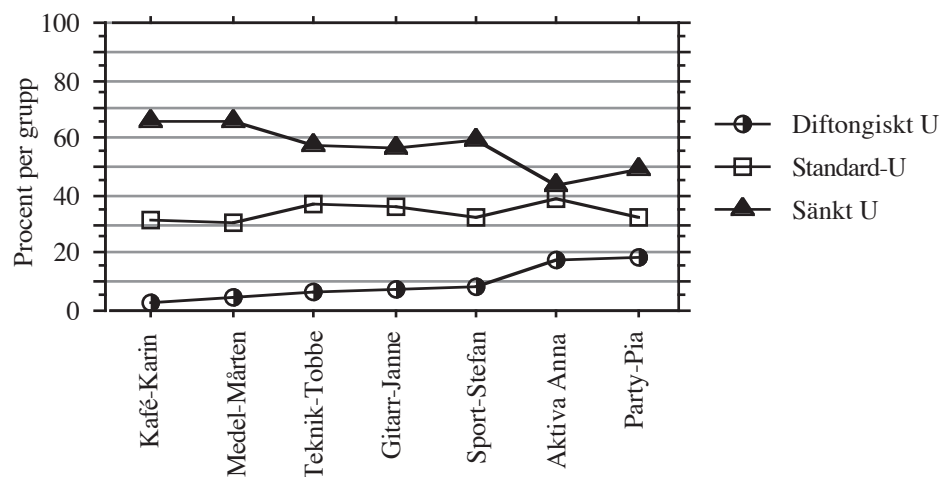
8.2.8. U och livsstil

Vid en analys av samvariation mellan val av U-varianter och livsstilsgrupper särskiljer sig fyra grupper. De två grupperna Kafé-Karin/Kalle och Medel-Mårten/Maria uppvisar de största andelarna av lokalvarianten sänkt U och de minsta andelarna av novationen diftongiskt U, medan Party-Pia/Pelle och Aktiva Anna/Anders i stället använder sänkt U i lägst grad och diftongiskt U i högst grad. Se tabell 8.2:8 och figur 8.2:11.

I post hoc-testet avviker Party-Pia/Pelle, Aktiva Anna/Anders och Kafé-Karin/Kalle mest från statistisk förväntat resultat för den diftongiska varianten, medan Aktiva Anna/Anders, Medel-Mårten/Maria och Kafé-Karin/Kalle avviker mest från förväntat resultat för sänkt U. Det övergripande sannolikhetsvärdet för samtliga resultat i χ^2 -testet visar att den statistiska signifikansen är god, $p < 0,0001$.

Om livsstilsgrupperna placeras efter andel diftongiskt U, som i figur 8.2:12, kan man skönja att linjerna för de tre varianterna följs åt i förhållandevis jämna proportioner, till skillnad mot motsvarande figur för variabeln I/Y (figur 8.1:12). Höga procenttal för sänkt U motsvaras alltid av låga procentsatser för diftongiskt U och vice versa, medan standardvarianten ligger längs en relativt jämn kurva på 30–40 procent för alla livsstilsgrupper. Ur figuren är det dock möjligt att urskilja tre kluster av livsstilsgrupper.

7,4 %). Längst till höger återfinns så det kluster av livsstilsgrupper som använder diftongiskt U i högst grad, vilket består av Aktiva Anna/Anders (17,3 %) och Party-Pia/Pelle (18,7 %), som följaktligen även använder sänkt U i lägst grad (43,9 % resp. 48,7 %).

FIGUR 8.2:12. *Variabeln U och livsstilsgrupper, efter andel diftongiskt U.*

Som nämndes inledningsvis utmärker sig alltså Kafé-Karin/Kalle och Medel-Mårten/Maria respektive Party-Pia/Pelle och Aktiva Anna/Anders. I de två förra livsstilsgrupperna är andelen lokalt, sänkt U liten, vilket kan ses i ljuset av att en majoritet av informanterna i dessa grupper bor i norra+östra Alingsås och i de två områdena i norr och nordost, Gräfsnäs-Östadvallen och Herrljunga-Vårgårda. I de två senare livsstilsgrupperna är andelen diftongiskt U stor, och här återfinns många informanter från centrum+södra och västra Alingsås samt från Sollebrunn-Essunga och V. Bodarna-Lerum. Här finns alltså en samvariation mellan livsstilsgrupp, hemort och val av U-varianter. De stora geografiska skillnaderna kompletteras av livsstilsgrupperna, på så vis att livsstilsanalysen bidrar med förklaringar till varför informanter i olika geografiska områden gör olika språkliga val. Det är inte bara geografisk närhet som förenar boende inom ett visst område utan även livsstilsfaktorer.

8.2.9. *Jämförelse av U i Alingsås och Göteborg*

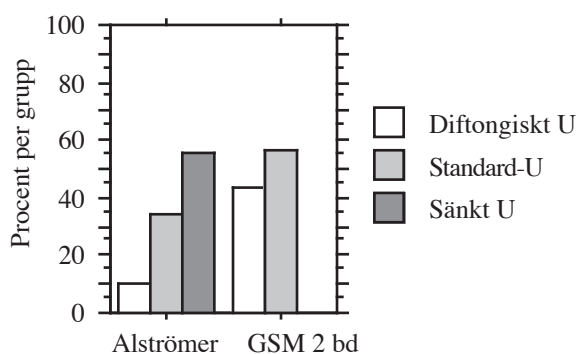
I tabell 8.2:9 och figur 8.2:13 redovisas resultatet för hela avhandlingsmaterialet i jämförelse med resultat från två samtal (band 4 och

14) i GSM-korpusen. Som framkom i analysen av de geografiska områdena ovan finns det ett spridningsmönster från nordost till sydväst, som här kan sägas fortsätta längre åt sydväst till Göteborg; eller rättare sagt ända från Göteborg i sydväst och mot nordost, i riktning mot Herrljunga.

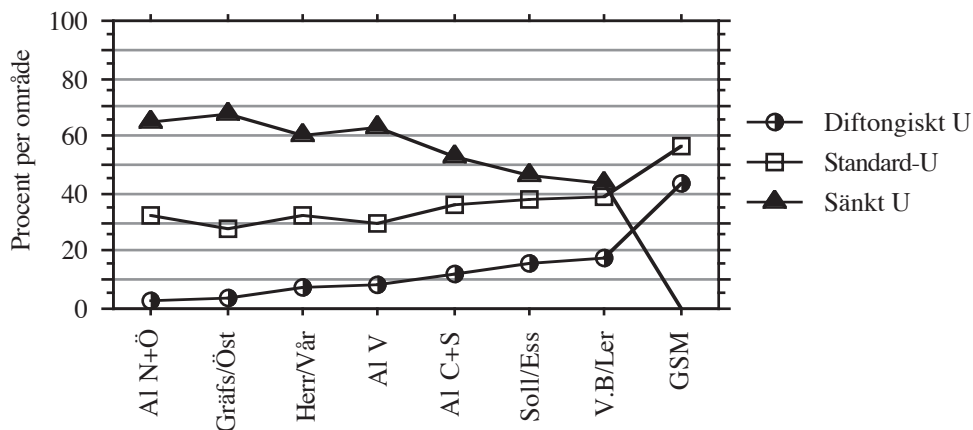
TABELL 8.2:9. *Jämförelse av U i avhandlings- och GSM-korpusarna.*

Korpus	Dift. U	Stand.-U	Sänkt U	Totalt
Alströmer (n 97), antal belägg	185	612	994	1 791
procent	10,3	34,2	55,5	100,0
GSM bd 4 +14 (n 8), antal belägg	47	60	0	107
procent	43,9	56,1	0,0	100,0

I Göteborgssamtalen finns inga belägg på det västgötska sänkta U, men den diftongiska varianten utgör däremot mer än två femtedelar av beläggen, 43,9 procent, jämfört med en tiondel (10,3 %) i avhandlingsmaterialet. Det råder knappast någon tvekan om att påverkan kommer från eller via göteborgskan när det gäller denna variant. När siffror för alla undersökta områden placeras i linjediagrammet i figur 8.2:14 och kompletteras med GSM-resultatet, blir den stigande kurvan som illustrerar ökande andelar diftongiskt U mycket brant mellan V. Bodarna–Lerum och Göteborg. Motsvarande kurvor för frikativiserat I/Y (figur 8.1:15) och öppet Ö (figur 8.3:12) är brantare respektive mindre brant, vilket kan tolkas som tecken på att dessa varianter har nått längre respektive kortare i sina utbredningar både inom Göteborg och till Alingsåstrakten från göteborgskan.

FIGUR 8.2:13. *Variabeln U i avhandlings- och GSM-korpusarna.*

FIGUR 8.2:14. Variabeln U i avhandlings- och GSM-korpusarna, efter andel diftongiskt U.

8.2.10. Kort diskussion om U och social variation

Till att börja med fördelar sig de tre U-varianterna, diftongiskt U, standard-U och sänkt U, i proportioner som liknar dem mellan I/Y-varianterna, som också visar fonetiska likheter (frikativiserat I/Y, standard-I/Y och sänkt I/Y). Andelarna standardvarianter är runt en tredjedel för båda variablerna (34 % resp. 37 %), men novationen diftongiskt U har lägre frekvens än motsvarande I/Y-variant (10 % jämfört med 17 %) medan den traditionella, lokala, sänkta U-varianten har högre frekvens (55 % jämfört med 46 %). Detta kan tolkas som att spridningen av diftongiskt U inte har pågått lika länge i Alingsåsområdet som spridningen av frikativiserat I/Y. Fördelningen av varianter mellan olika sociala kategorier skiljer sig också delvis åt mellan de två variablerna.

När U-varianter relateras till faktorerna kön och programtyp var för sig, framkommer att flickor som hel grupp använder mest diftongiskt U, medan pojkar som grupp använder mest av den lokala sänkta varianten. Vidare finns det skillnader mellan programtyperna, där informanterna på yrkesförberedande program uppvisar mycket få diftongiska U, medan informanterna i mellangruppen är de som i störst utsträckning använder denna novation. När faktorerna kön och programtyp sedan kombineras blir bilden delvis mer nyanserad. Faktorn kön förefaller väga tyngre än programtyp vid informanternas språkliga val, men det varierar mellan programtyperna hur könskillnaderna ser ut. Både flickor och pojkar på yrkesförberedande program har mycket låga andelar frikativiserat I/Y, men flickornas

andel sänkt I/Y är mindre än pojkarnas, liksom flickornas andel av standardvarianten är större. Pojkar på yrkesförberedande och studieförberedande är de som har högst andel sänkt U, medan flickor på studieförberedande program och i mellangruppen har högst andel diftongiskt U.

Variabeln U är också en tydlig geografisk variabel. De två områdena Sollebrunn–Essunga och V. Bodarna–Lerum avviker avsevärt från övriga med högst andelar av både diftongiskt U och standardvarianten. När områden inom Alingsås tas med i beräkningen ansluter även centrum+södra till mönstret med höga andelar av dessa två varianter, och när resultat från GSM-materialet läggs till blir det mycket tydligt att det diftongiska U med all sannolikhet sprids från Göteborg, då dess andel är mycket stor bland beläggen från Göteborgsgymnasisterna. Andelen diftongiskt U blir högre ju längre åt sydväst informanterna bor, med undantag för Sollebrunnsinformanternas höga andel av varianten trots att de bor i nordväst. Resultatet för Sollebrunn–Essunga avviker ännu mer från de andra områdena i norr när det gäller U än de gör för variabeln I/Y, vilket bör ses som ett tecken på hur betydelsefull mental orientering mot Göteborg kan vara även om det geografiska avståndet är relativt stort. Förutom den språkliga evidensen för detta visar också intervju svaren att informanterna i Sollebrunn–Essunga i större utsträckning är Göteborgsorienterade än de i Herrljunga–Vårgårda.

I analysen av livsstilsgrupperna slutligen är det fyra grupper som särskiljer sig. Informanterna i Kafé-Karin/Kalle och Medel-Mårten/Maria är de som uppvisar minst andel diftongiskt och mest sänkt U, medan Party-Pia/Pelle och Aktiva Anna/Anders använder mest diftongiskt och minst sänkt U. Särskilt gruppen Aktiva Anna/Anders är de som har minst andel sänkt U, och därmed flest belegg med standardvarianten. Som då så många tidigare variabler undersökts är alltså Medel-Mårten/Maria en av de grupper som är mest lokalförankrade språkligt sett. Om livsstilsgrupperna relateras till andra sociala faktorer kan vi se kopplingar som att många Medel-Mårtnar är pojkar på yrkesförberedande program, en grupp som också uppvisar få diftongiska U, liksom en stor del av Kafé-Karin/Kalle bor i norra+östra Alingsås, det område i staden som också har minst andel av den diftongiska varianten. Informanterna i Party-Pia/Pelle är mycket sociala och har stora och öppna sociala nätverk, vilket kan vara en förklaring till att de har anammat diftongiskt U i stor utsträckning. Aktiva Anna/Anders är också en öppen och social grupp, liksom den mest förändringsbenägna, och består bl.a. av flickor på studieförberedande program, vilket sannolikt påverkar deras stora andelar av

både diftongiskt och standard-U. Det är heller inte första gången som gruppen Aktiva Anna/Anders är en av dem som uppvisar högst frekvens av standardvarianter eller andra nyheter.

Avslutningsvis är variabeln U en tydligt geografiskt betingad variabel, men den har också starka kopplingar till de övriga sociala faktorerna kön/programtyp och livsstilsgrupper. Även variabeln I/Y innehåller en novation som sprids från eller via Göteborg, och de två variablerna uppvisar fonetiska likheter då båda består av en sänkt lokalvariant, en standardvariant och en novation med kraftig förträngning (frikativisering med [z] resp. diftongisering med [β]). Mycket talar för att spridningen av frikativiserat I/Y har pågått längre än expansionen av diftongiskt U, då resultaten för I/Y (i synnerhet korrelationen med geografi) visar tydligare mönster och högre frekvenser för novationen.

8.3. Variabeln Ö

I detta avsnitt behandlas uttalsvariation av variabeln Ö, dvs. /ö/ och /ö:/ i andra kontexter än framför /r/. Totalt 1 035 belägg analyseras. För en bakgrund till denna variabel och hur den förhåller sig till variablerna ÖR (8.3) och Ö/U (8.4), se avsnitt 4.3.2 (*Allmänt om svenska ö-varianter*).

8.3.1. Beskrivning av varianter av Ö

Varianterna av variabeln ÖR beskrivs nedan och i vokalfyrhörningen i figur 4.3:1; se även översikten i tabell 4.3:2 i kapitel 4. (Lägg märke till att vokalfyrhörningen inte återger exakt placering men visar ungefärliga relationer mellan uttalsvarianterna.)

- **Slutet Ö**, [ø ø:], en främre, halvsluten, rundad vokal. Det kan variera i materialet hur slutet uttalet är, men ett mer eller mindre slutet uttal betraktas som standardvariant av denna variabel.
- **Öppet Ö**, [œ œ:], en främre, halvöppen, rundad vokal. Den behandlas här som en Göteborgsvariant då den är under utbredning i Göteborg (liksom även i andra delar av landet, främst i ungdoms- och stadsspråk och i Mälardalen). Det varierar i materialet hur öppet vokalen realiseras, men varianten öppet Ö är öppnare och sänkt i förhållande till standardvarianten.

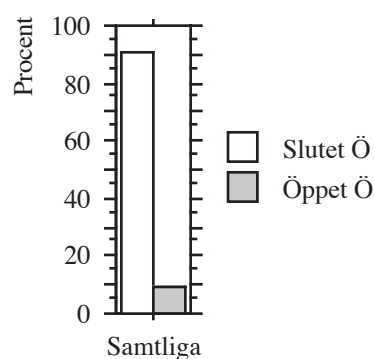
8.3.2. Variabeln *Ö* och sociala faktorer

Fördelningen mellan *Ö*-varianter är betydligt mer ojämn än mellan *ÖR*-varianter, vilket kan tolkas som att en förändring i riktning mot öppnare uttal av /*ö*/ har kommit mycket längre i Alingsåsområdet när det gäller /*ö*/ framför /*r*/ än i andra positioner.

TABELL 8.3:1. Variabeln *Ö*, fördelning av varianter i hela materialet, antal belägg och procentsatser.

97 informanter	Slutet <i>Ö</i>	Öppet <i>Ö</i>	Totalt
Antal belägg	1 035	104	1 139
Procent av antalet belägg	90,9	9,1	100,0

I materialet finns det totalt 1 139 belägg på variabeln *Ö*, där både långa och korta vokaler ingår. Fördelningen mellan varianterna är relativt ojämn (se tabell 8.3:1 och figur 8.3:1). Den variant som har störst andel belägg är standarduttalet med slutet *Ö*, som uppgår till nio tiondelar (90,9 %). Det göteborgska (ev. även allmänt ungdomsspråkliga) öppna *Ö* utgör ca en tiondel (9,1 %) av beläggen på *Ö*. Detta är en betydligt mindre andel än motsvarande öppna variant av variabeln *ÖR*, vilken utgör en dryg tredjedel (35,7 %) av *ÖR*-beläggen.

FIGUR 8.3:1. Variabeln *Ö*, procentuell fördelning av varianter i hela materialet.

8.3.3. *Ö* och kön

Det finns en viss könsskillnad i bruket av *Ö*-varianter om vi ser till flickor och pojkar som hela grupper (tabell 8.3:2 och figur 8.3:2). Könsskillnaderna är relativt små sett i procentenheter, men båda könen

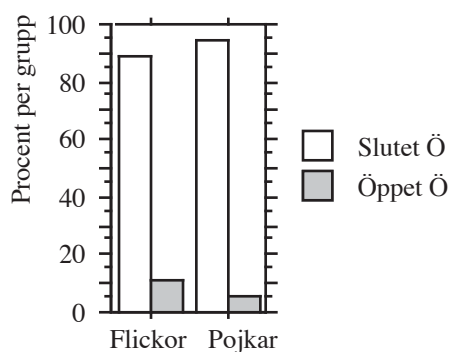
avviker från statistiskt förväntat resultat i post hoc-testet och skillnaderna är statistiskt signifikanta ($p < 0,0017$ i χ^2 -testet).

TABELL 8.3:2. *Variabeln Ö och kön, antal belägg och procentsatser.*

Kön (n)	Slutet Ö	Öppet Ö	Totalt
Flickor (n 49), antal belägg procent	581 88,6	75 11,4	656 100,0
Pojkar (n 48), antal belägg procent	454 94,0	29 6,0	483 100,0
Samtliga (n 97), antal belägg procent	1 035 90,9	104 9,1	1 139 100,0

DF 1; χ^2 9,9; P. $< 0,0017$.

Pojkarna avviker från det statistiskt förväntade resultatet genom att uppvisa något fler belägg på lokalvarianten slutet Ö (94,0 %) och färre belägg på standardduttalet öppet Ö (6,0 %), medan flickorna uppvisar en något mindre andel slutet Ö (88,6 %) och en större andel öppet Ö (11,4 %). Båda könen andelar av standardvarianten ligger ganska nära genomsnittet (9,1 %) om vi ser till procentenheter (två-tre procentenheter till eller från), men samtidigt är flickornas andel öppet Ö nästan dubbelt så stor som pojkarnas (11,4 % jämfört med 6,0 %). Som vi ska se längre fram blir dock könsskillnaderna mer nyanserade när faktorerna kön och programtyp kombineras.

FIGUR 8.3:2. *Variabeln Ö och kön, fördelning i procent.*

8.3.4. *Ö och programtyp*

När variabeln Ö korreleras med programtyp framstår en skiljelinje mellan, å ena sidan, informanter på yrkesförberedande program och, å

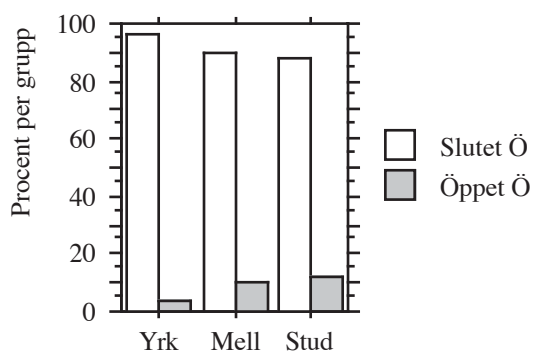
andra sidan, informanter i mellangruppen och på studieförberedande program (tabell 8.3:3 och figur 8.3:3). Resultatet är statistiskt signifikant på en övergripande nivå (χ^2 -testet ger $p. <0,0006$).

TABELL 8.3:3. *Variabeln Ö och programtyper, antal belägg och procentsatser.*

Programtyp (n)	Slutet Ö	Öppet Ö	Totalt
Yrkesförberedande (n28), antal belägg procent	287 96,3	11 3,7	298 100,0
Mellangruppen (n 39), antal belägg procent	387 89,6	45 10,4	432 100,0
Studieförberedande (n 29), antal belägg procent	361 88,3	48 11,7	409 100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg procent	1 035 90,9	104 9,1	1 139 100,0

DF 2; χ^2 14,8; P. <0,0006.

Mellangruppens bruk av Ö-varianter är det som mest liknar genomsnittet, med nio tiondelar slutet Ö (89,6 %) och en tiondel öppet Ö (10,4 %). Informanterna på studieförberedande program uppvisar något färre belägg på slutet (88,3 %) och något fler belägg på öppet Ö (11,7 %), men de båda gruppernas resultat ligger nära medelvärdet. Den grupp som avviker mest från förväntat resultat i post hoc-testet är informanterna på de yrkesförberedande programmen, vilkas andel slutna Ö är såpass stor som 96,3 procent, medan deras bruk av öppna Ö endast uppgår till 3,7 procent av beläggen. Detta mönster håller till stor del i sig när även faktorn kön räknas in i avsnitt 8.3.5 nedan, men bilden blir ändå lite modifierad då.

FIGUR 8.3:3. *Variabeln Ö och programtyper, fördelning i procent.*

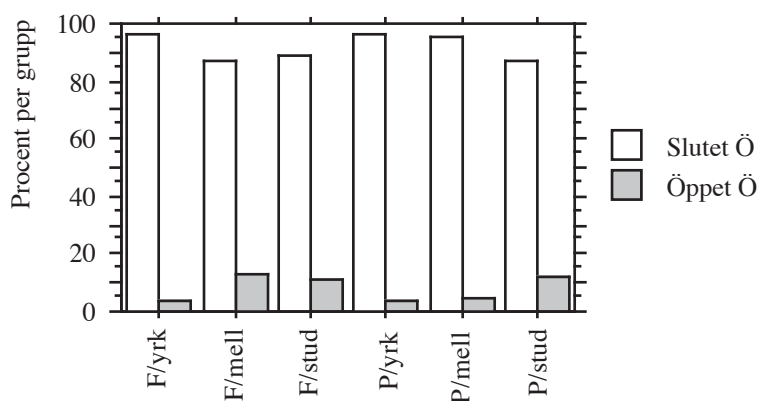
8.3.5. *Ö och kön/programtyp*

Ovan har könsskillnader och skillnader mellan programtyper i andelen Ö-varianter framkommit, och när de två sociala faktorerna kombineras här framkommer ytterligare skillnader både inom och mellan kön och programtyper (tabell 8.3:4 och figur 8.3:4). Skillnaderna i fördelningen av varianter är statistiskt signifikanta ($p < 0,0002$ i χ^2 -testet). Se även figur 8.3:5 nedan, där de olika grupperna har placerats efter andel öppet Ö.

TABELL 8.3:4. *Variabeln Ö och kön/programtyper, antal belägg och procentsatser.*

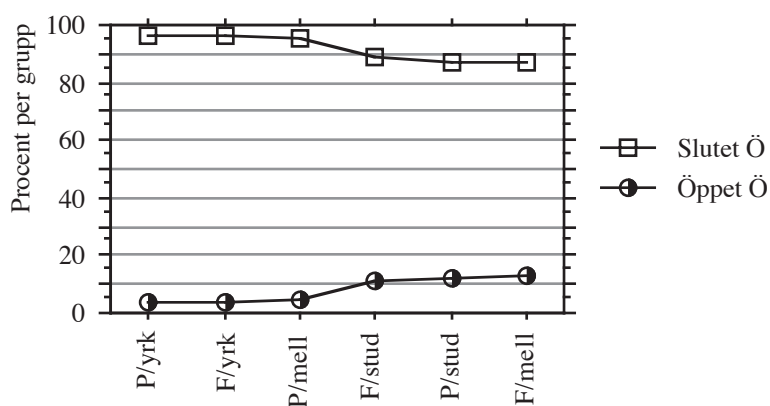
Kön/programtyp (n)	Slutet Ö	Öppet Ö	Totalt
Flickor/yrkes. (n 6), antal belägg	73	3	76
procent	96,1	4,0	100,0
Flickor/mellan. (n 26), antal belägg	245	38	283
procent	86,6	13,4	100,0
Flickor/studie. (n 16), antal belägg	263	34	297
procent	88,6	11,4	100,0
Pojkar/yrkes. (n 22), antal belägg	214	8	222
procent	96,4	3,6	100,0
Pojkar /mellan. (n 13), antal belägg	142	7	149
procent	95,3	4,7	100,0
Pojkar /studie. (n 13), antal belägg	98	14	112
procent	87,5	12,5	100,0
Samtliga inf. (n 97), antal belägg	1 035	104	1 139
procent	90,9	9,1	100,0

DF 5; χ^2 23,9; P. <0,0002.

FIGUR 8.3:4. *Variabeln Ö och kön/programtyper, fördelning i procent.*

För informanterna på yrkesförberedande program förefaller programvalet väga tyngst, vad gäller bruket av Ö-varianter. Det är i princip ingen skillnad i val av varianter mellan könen inom denna programtyp, samtidigt som flickornas resultat avviker markant från flickor som hel grupp. Pojkarna och flickorna på yrkesförberedande program har placerats längst och näst längst till vänster i figur 8.3:5, med andelarna 96,1 respektive 96,4 procent slutet Ö samt 4,0 respektive 3,6 procent öppet Ö. Även informanterna på studieförberedande program uppvisar en jämförelsevis liten könsskillnad, och deras resultat är de som ligger närmast ett statistiskt förväntat resultat i denna analys. Flickorna och pojkarna på de studieförberedande programmen uppvisar 88,6 respektive 87,5 procent slutet Ö och 11,4 respektive 12,5 procent öppet Ö.

FIGUR 8.3:5. Variabeln Ö och kön/programtyper, efter andel öppet Ö.

För mellangruppens informanter förefaller kön väga tyngre än programtillhörighet när det gäller val av variant, och det är den enda programtypen där det finns en påtaglig könsskillnad i språkbruket, vilken dessutom liknar den som framträder när könen räknas som två stora grupper oavsett program. Pojkarna uppvisar en låg andel öppet Ö (sju belägg, 4,7 %), som ligger nära resultaten för informanterna på de yrkesförberedande programmen (även de kvinnliga dito). Flickorna i mellangruppen har däremot den högsta frekvensen öppet Ö (13,4 %), en siffra som ligger strax över informanternas på studieförberedande program (för båda könen). (Mellangruppens flickor utmärker sig dessutom genom att stå för hälften, tre av sex, av det lilla fåtalet belägg på *u*-haltigt Ö, vilka behandlas i 8.4.1.) Pojkarna och flickorna i mellangruppen samt pojkarna på yrkesförberedande program är de grupper som uppvisar störst avvikelser från statistiskt förväntat resultat.

I stället för att få en tydlig linje mellan programtyper eller kön, visar resultatet för variabeln Ö och kön/programtyp en intressant uppdelning i två huvudgrupper. Linjerna för slutet och öppet Ö i figur 8.3:5 påminner om en vid flaskhals, som smalnar av i mitten. Informanterna på yrkesförberedande program tillsammans med pojkar i mellangruppen bildar en kategori informanter med mycket hög andel av lokalvarianten slutet Ö (95–96 %) och få belägg på göteborgskt öppet Ö (ca 4 %). Den andra kategorin, som uppvisar en något mindre andel lokala slutna Ö (86–88 %) och en högre frekvens göteborgska öppna Ö (11–13 %), består av informanter på studieförberedande program och flickor i mellangruppen.

8.3.6. Ö och geografiska områden

Den geografiska spridningen av Ö-varianter följer ett mönster i nordostlig-sydvästlig riktning (se tabell 8.3:5 och figur 8.3:6), som påminner om det geografiska mönstret för variabeln ÖR (avsnitt 8.1.6). Skillnaderna i fördelningen av varianter är statistiskt signifikanta enligt χ^2 -testet (p. <0,0006).

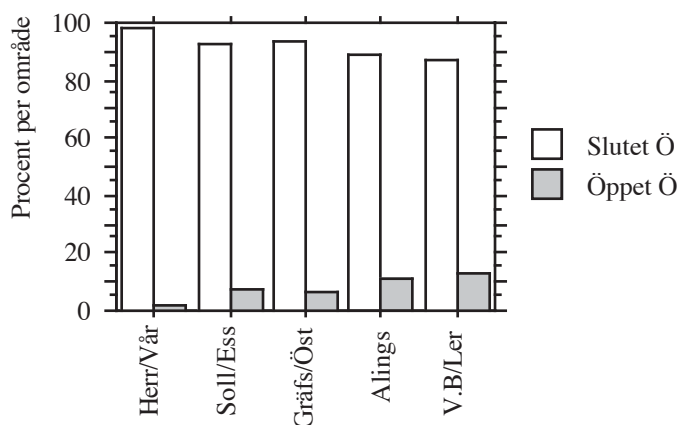
TABELL 8.3:5. *Variabeln Ö och geografiska områden, antal belägg och procentsatser.*

Geografiskt område (n)	Slutet Ö	Öppet Ö	Totalt
Herrljunga–Vårgårda (n 14), antal belägg	172	3	175
procent	98,3	1,7	100,0
Sollebrunn–Essunga (n 13), antal belägg	120	10	130
procent	92,3	7,7	100,0
Gräfsnäs–Östadkulle (n 13), antal belägg	138	10	148
procent	93,2	6,8	100,0
Alingsås centralort (n 38), antal belägg	428	54	482
procent	88,8	11,2	100,0
V. Bodarna–Lerum (n 19), antal belägg	177	27	204
procent	86,8	13,2	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	1 035	104	1 139
procent	90,9	9,1	100,0

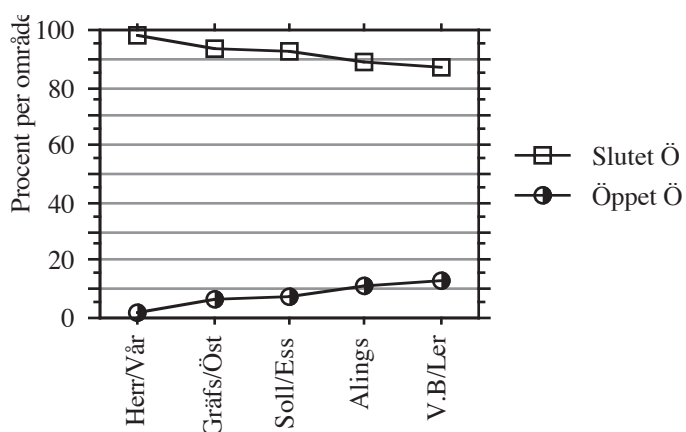
DF 4; χ^2 19,6; P. <0,0006.

De två geografiska områden som bildar ytterpoler när det gäller frekvenserna av slutet och öppet Ö är Herrljunga–Vårgårda i nordost och V. Bodarna–Lerum i sydväst. Det är även de resultaten som i post hoc-testet avviker mest från statistiskt förväntat resultat (i synnerhet

det förra området). I Herrljunga-Vårgårda förekommer nästan enbart det lokala slutna Ö, 98,3 procent jämfört med 1,7 procent öppet göteborgskt Ö. I V. Bodarna-Lerum uppvisar informanterna en större andel öppet Ö på ca 13,2 procent, och närmare 86,8 procent slutet Ö.

FIGUR 8.3:6 *Variabeln Ö och geografiska områden, fördelning i procent.*

FIGUR 8.3:7. *Variabeln Ö och geografiska områden, efter andel öppet Ö.*

I figur 8.3:7 ovan har de geografiska områdena placerats i rangordning, med Herrljunga-Vårgårda och V. Bodarna-Lerum i ytterkanterna. I mitten har Sollebrunn-Essunga placerats, då informanterna från detta område använde något färre slutna Ö och fler öppna Ö än informanterna från Gräfsnäs-Östadvallen. Annars kan man säga att områdena norr och nordväst om Alingsås (Gräfsnäs-Östadvallen och Sollebrunn-Essunga) utgör en mellangrupp med 93,2 respektive 92,3 procent slutet Ö och ca 7 procent öppet Ö (6,8 % resp. 7,7 %). Resultatet

taten från Alingsåsinformanterna ligger däremot förhållandevis nära siffrorna för V. Bodarna–Lerum, med 88,8 procent slutet Ö och 11,2 procent öppet Ö. Förutom en liten avstickare till Sollebrunn–Essunga efter Gräfsnäs–Östadvädd, följer alltså spridningen av Ö-varianter ett tydligt geografiskt mönster. Ju längre åt nordost desto högre andel slutet Ö och ju längre åt sydväst, dvs. närmare Göteborg, desto högre frekvens för öppet Ö.

Varianten *u*-haltigt Ö/U behandlas som en egen variabel i 8.4.1 och beläggen räknas inte med här, men det är ändå värt att notera var varianten förekommer. Av totalt sex belägg på *u*-haltigt Ö/U har två använts av informanter i Sollebrunn–Essunga, tre av alingsåsare och ett av en informant i V. Bodarna–Lerum. I likhet med öppet Ö kan denna variant betraktas som ett Göteborgsdrag, och då är det inte helt överraskande att de få beläggen kommer från Alingsås och området i sydväst, samt från Sollebrunnstrakten där det även i samband med andra variabler kan märkas ett inflytande från Göteborg.

8.3.7. Ö och delar av Alingsås

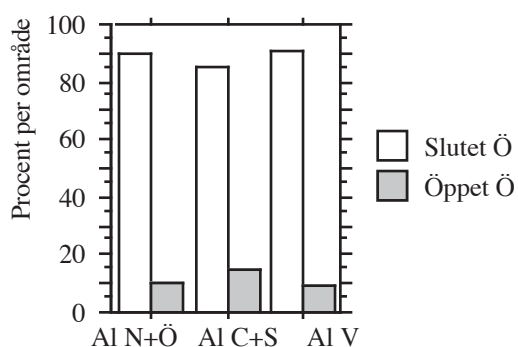
Resultatet för delar av Alingsås i relation till Ö-variabler (tabell 8.3:6 och figur 8.3:8) är inte statistiskt signifikant ($p = 0,2372$ i χ^2 -testet). Antalet belägg är förhållandevis litet, vilket minskar resultatets tillförlitlighet.

TABELL 8.3:6. *Variabeln Ö och delar av Alingsås, antal belägg och procentsatser.*

Del av Alingsås (n)	Slutet Ö	Öppet Ö	Totalt
Norr+öster (n 14), antal belägg	171	19	190
procent	90,0	10,0	100,0
Centrum+söder (n 10), antal belägg	134	23	157
procent	85,4	14,6	100,0
Väster (n 13), antal belägg	123	12	135
procent	91,1	8,9	100,0
Alingsås tot. (n 38), antal belägg	428	54	482
procent	88,8	11,2	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal	1 035	104	1 139
procent	90,9	9,1	100,0

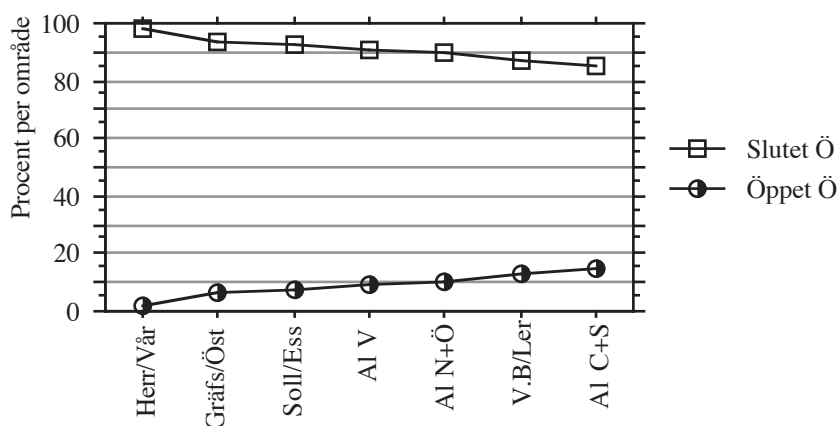
DF 2; χ^2 2,9; $P < 0,2372$.

En iakttagelse kan dock noteras, nämligen att området centrum+ söder skiljer sig från de andra två. Informanterna från norra+östra och västra Alingsås uppvisar en fördelning av slutet och öppet Ö som ligger relativt nära medelvärdeets nio tiondelar slutet Ö och en tiondel öppet Ö, medan informanterna från centrum+söder har en andel öppet Ö som till och med är högre än i området V. Bodarna–Lerum (14,6 % jämfört med 13,2 %). Men denna skillnad mellan centrum+södra och de andra delarna av Alingsås är alltså inte statistiskt signifikant och kan därför inte ligga till grund för några långtgående slutsatser när de endast jämförs med varandra.

FIGUR 8.3:8. *Variabeln Ö och delar av Alingsås, fördelning i procent.*

Om de olika Alingsåsdelarna placeras i ett linjärt diagram tillsammans med övriga geografiska områden, framträder en mer tillförlitlig bild med ett större jämförelsematerial. I figur 8.3:9 har de olika geografiskt indelade informantgrupperna placerats i rangordning med störst andel öppet Ö till höger.

FIGUR 8.3:9. *Variabeln Ö och geografiska områden inklusive delar av Alingsås, efter andel öppet Ö.*

I figur 8.3:7 ovan avtecknades ett geografiskt mönster som i princip följer en tydlig riktning från nordost till sydväst, med undantag för Sollebrunn–Essunga som möjligen kan sägas bete sig mer västligt än nordligt jämfört med Gräfsnäs–Östadvädd. (Sollebrunn–Essungas mer västliga beteende återfinns vid alla variabler utom ÄNNA.) När Alingsås delas upp i tre områden i figur 8.3:9 bryts detta nordost–sydvästliga mönster. Det är inte västra Alingsås som ligger långt till höger med hög frekvens öppet Ö utan centrum+södra delarna av staden. Detta förvånar om man vill betrakta öppet Ö som ett västligt drag från Göteborg, särskilt i jämförelse med exempelvis motsvarande variant av variabeln ÖR. Men det finns en trovärdig förklaring om vi sätter stadsdelarna i relation till programtyper.

När det gäller öppet ÖR tillhör informanterna i mellangruppen (båda könen) dem som uppvisar lägst andel öppet ÖR, medan pojkar och flickor på studieförberedande program har några av de högsta siffrorna för öppet ÖR. Samtidigt har informanter i västra Alingsås en markant högre andel öppet ÖR än de från övriga stadsdelar. I fråga om variabeln Ö är det flickor i mellangruppen och båda könen på de studieförberedande programmen som står för högst frekvens öppet Ö, liksom informanter i centrala+södra Alingsås. När det gäller indelningen av Alingsås i tre områden är den inte enbart baserad på geografi, som övriga områden i undersökningen, det finns även en socioekonomisk aspekt. I det område jag kallar norra+östra Alingsås bor flertalet av de Alingsåsinformanter som går på yrkesförberedande program, i centrum+södra bor övervägande informanter från mellangruppen och i väster bor fler som går på studieförberedande program. Således kan resultaten för öppet Ö och öppet ÖR i Alingsås kopplas till en kombination av programtyp och geografi. Öppet ÖR används ofta av studieförberedande informanter som bor i de västra delarna av staden, medan öppet Ö oftare används av informanter i mellangruppen som bor i centrala+södra Alingsås. Samtidigt är öppet ÖR en variant som förknippas med standardspråk och riksnormen, medan det öppna Ö har en lägre konventionell status på grund av att det är ungdoms- och stadsspråk, vilket skulle kunna vara anledningen till att informanterna i västra Alingsås använder den förra varianten mest och informanterna i centrum+söder använder den senare i störst utsträckning.

8.3.8. *Ö och livsstil*

Skillnaderna mellan de olika livsstilsgruppernas bruk av slutet och öppet Ö är relativt små, till procentenheter sett. Det skiljer endast tio

procentenheter mellan största och minsta andel av de två varianterna. (Se tabell 8.3:7 och figur 8.3:10.) De två livsstilsgrupper som befinner sig på ytterkanterna av en tänkt skala från störst till minst andel av varianterna är Teknik-Tobbe/Tova, som uppvisar högst andel (95,4 %) av lokal- och standardvarianten slutet Ö och minst andel av novationen öppet Ö (4,6 %), och Sport-Stefan/Stina med lägst andel slutet Ö (85,7 %) och högst andel av den öppna varianten (14,3 %).

Trots de förhållandevis små skillnaderna är den statistiska signifikansen god, χ^2 -testet ger ett sannolikhetsvärde på $<0,0244$ för hela analysen. Sport-Stefan/Stina är den livsstilsgrupp vars resultat avviker mest från det statistiskt förväntade i post hoc-testet, vilket kan tolkas som att sannolikheten är stor att den höga andelen öppet Ö i denna grupp inte beror på slumpen. Det totala antalet belägg på variabeln Ö är också jämförelsevis stort för Sport-Stefan/Stina. Resultaten för Medel-Mårten/Maria och Teknik-Tobbe/Tova, vilka uppvisar de lägsta andelarna öppet Ö, avviker också relativt mycket från vad som är statistiskt förväntat. Gitarr-Janne/Jenny är den grupp vars resultat ligger närmast genomsnittet.

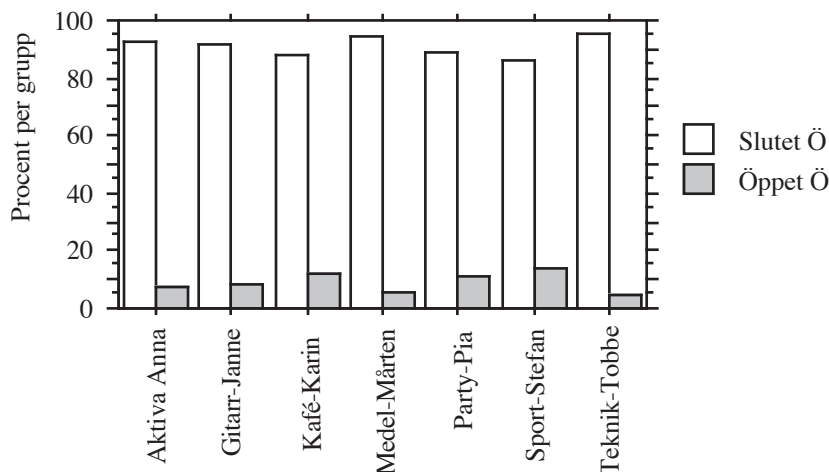
TABELL 8.3:7. *Variabeln Ö och livsstilsgrupper, antal belägg och procentsatser.*

Livsstilsgrupp (n)	Slutet Ö	Öppet Ö	Totalt
Aktiva Anna/Anders (n 14), antal belägg	206	16	222
procent	92,8	7,2	100,0
Gitarr-Janne/Jenny (n 12), antal belägg	125	11	136
procent	91,9	8,1	100,0
Kafé-Karin/Kalle (n 10), antal belägg	127	17	144
procent	88,2	11,8	100,0
Medel-Mårten/Maria (n 21), antal belägg	168	10	178
procent	94,4	5,6	100,0
Party-Pia/Pelle (n 14), antal belägg	144	18	162
procent	88,9	11,1	100,0
Sport-Stefan/Stina (n 16), antal belägg	162	27	189
procent	85,7	14,3	100,0
Teknik-Tobbe/Tova (n 10), antal belägg	103	5	108
procent	95,4	4,6	100,0
Samtliga informanter (n 97), antal belägg	1 035	104	1 139
procent	90,9	9,1	100,0

DF 6; χ^2 14,5; P. $<0,0244$.

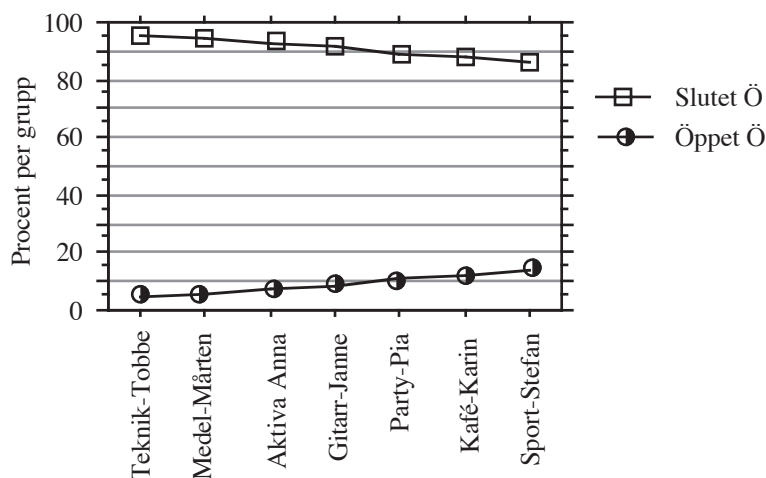
När resultaten för de olika livsstilsgrupperna placeras i rangordning efter andel slutet Ö (figur 8.3:11 nedan), fördelar de sig längs en jämnt sluttande kurva, med få procentenheter mellan varje enskilt resultat.

Det är svårt att urskilja några kluster här, vilket ofta har varit möjligt när andra språkliga variabler jämförs med livsstilsgrupper. Möjligen kan man tänka sig en indelning med livsstilsgrupper som uppvisar mer eller mindre än tio procent av novationen öppet Ö.

FIGUR 8.3:10. Variabeln Ö och livsstilsgrupper, fördelning i procent.

I klustret med resultat under tio procent öppet Ö placerar sig Teknik-Tobbe/Tova (4,6 %), Medel-Mårten/Maria (5,6 %), Aktiva Anna/Anders (7,2 %) och Gitarr-Janne/Jenny (8,1 %). Klustret med över tio procent av den öppna varianten utgörs av Party-Pia/Pelle (11,1 %), Kafé-Karin/Kalle (1,8 %) och Sport-Stefan/Stina (14,3 %).

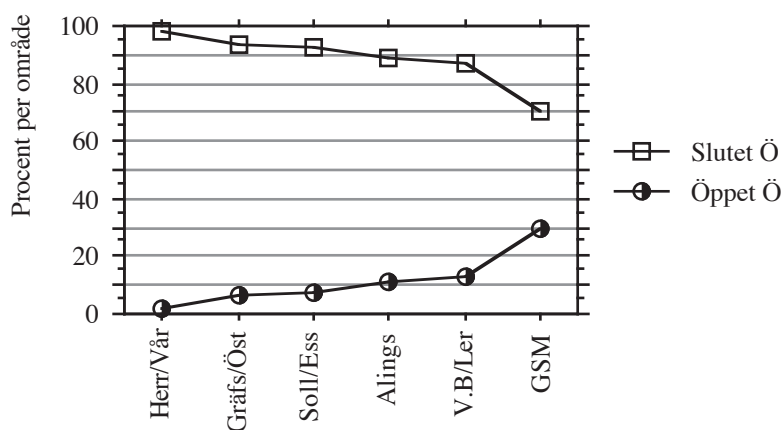

FIGUR 8.3:11. Variabeln Ö och livsstilsgrupper, efter andel öppet Ö.

8.3.9. Jämförelse av Ö i Alingsås och Göteborg

Som tidigare har kommenterats väljer jag att betrakta varianten öppet Ö som en påverkan från göteborgska, snarare än som ett allmänt ungdomsspråksdrag (vilket i och för sig inte är helt oväsentligt i sammanhanget). Som en jämförelse kan GSM-korpusen användas, där varianter av långt /ö/ har räknats i två samtal med Göteborgsgymnasister (Grönberg 2003).

I figur 8.3:12 visas en jämförelse av fördelning mellan varianterna slutet och öppet Ö i avhandlings- och GSM-materialen. Figuren bör dock endast betraktas som tentativ, eftersom det finns större skillnader i de två undersökningarna än när lexikala variabler har jämförts med GSM. I Alingsåsmaterialet ingår både långa och korta /ö/, medan Göteborgsmaterialet enbart består av långa vokaler. Det kan dock påpekas att andelen korta /ö/ i Alingsåsmaterialet är relativt liten (ungefär en fjärdedel). Däremot ingick en annan variant av långt /ö/ i GSM-analysen, ett *u*-haltigt, mycket lokalt [u:] (exemplifieras ofta med *fruken* 'fröken' i dialektlitteratur) i analysen, men denna variant förekom inte på de två GSM-banden. Vidare är informanterna i Göteborgsmaterialet endast åtta stycken, jämfört med 97 i denna undersökning, liksom antalet belägg är avsevärt mindre, endast 27 stycken, jämfört med 1 139.

FIGUR 8.3:12. Jämförelse av variabeln Ö i avhandlingen och två GSM-band, efter andel öppet Ö.

Trots olikheterna i de två undersökningarna vill jag ändå göra en enkel jämförelse mellan dem. Den ger en fingervisning om att bruket av öppet Ö, dvs. [œ œ:], är långt vanligare bland ungdomar i Göteborg än i Alingsås med omnejd. I avhandlingsmaterialet utgör slutet Ö nio

tiondelar (90,9 %) av beläggen, medan de i de två GSM-banden utgör drygt två tredjedelar (70,4 %, 19 av 27 belägg). Andelen öppet Ö består av knappt en tiondel (9,1 %) respektive en knapp tredjedel (29,6 %, åtta av 27 belägg).

Den förhållandevis höga frekvensen öppet Ö i Göteborgsmaterialet och den geografiska spridningen i Alingsåsmaterialet, med större andel öppet Ö ju närmare Göteborg informanterna bor, anser jag styrka min tes att öppet Ö kan behandlas som påverkan från göteborgskan.

8.3.10. Kort diskussion om Ö och social variation

I likhet med diftongiskt U utgör öppet Ö en förhållandevis liten andel av det totala antalet Ö-belägg, jämfört med andra varianter som är novationer i Alingsås (t.ex. frikativiserat I/Y, öppet ÖR och *typ*). Variationen mellan olika informantgrupper är dock relativt stor, vilket kan tolkas som tecken på en pågående förändring i riktning mot att den öppna varianten breder ut sig, genom att några grupper har börjat använda novationen i viss utsträckning, medan andra är på väg att ta efter.

Den geografiska spridningen av öppet Ö uppvisar samma övergripande nordost–sydvästliga mönster som övriga undersökta språkliga variabler, vilket i princip innebär att ju närmare Göteborg informanterna bor, desto högre frekvens för öppet Ö. I Herrljunga-Vårgårda i nordost förekommer nästan inga öppna Ö (1,7 %), men i V. Bodarna-Lerum i sydväst uppvisar informanterna den största andelen öppet Ö, som uppgår till 13,2 procent. Informanterna från Sollebrunn-Essunga uppvisar en större andel av den öppna varianten än Herrljunga-Vårgårda och Gräfsnäs-Östadvädd, vilket här liksom ofta annars kan tolkas som att Sollebrunnsinformanterna är mer öppna för inflytande från Göteborg än övriga informanter som bor norr om Alingsås. När de olika delarna i Alingsås tas med i beräkningen visar det sig att centrum+östra är det Alingsåsområde som har den största andelen öppet Ö (14,6 %), en andel som till och med är större än motsvarande för V. Bodarna-Lerum (13,2 %). Det nordost–sydvästliga mönstret avviker alltså något från övriga variabler vad gäller variabeln Ö, men samtidigt är skillnaderna i procentandelar förhållandevis små mellan de olika områdena och i stort sett är det geografiska mönstret alltså det samma som i övriga analyser.

Även de sociala faktorerna kön och programtyp uppvisar ungefär samma mönster som vid övriga variabler när de analyseras var för sig. Flickorna använder novationen öppet Ö oftare än pojkarna, och in-

formanter på yrkesförberedande program använder färre öppna Ö än de i mellangruppen eller på studieförberedande program. När kön och programtyp kombineras träder dock andra mönster fram, som går på tvären över köns- och programtypsgränser. Två huvudgrupper med relativt stora skillnader sinsemellan utkristalliseras, varvid de informanter som uppvisar mycket låg frekvens öppet Ö (under 5 %) utgörs av pojkar och flickor på yrkesförberedande program samt pojkar i mellangruppen, medan de som använder öppet Ö oftast (ca 12–13 %) består av flickor och pojkar på studieförberedande program samt flickor i mellangruppen. En slutsats av detta är att programvalet väger tyngst för informanter på yrkes- och studieförberedande program och att kön är en viktigare faktor för val av Ö-variant för informanter som går på program i mellangruppen.

När det gäller livsstil utmärker sig grupperna Teknik-Tobbe/Tova och Medel-Mårten/Maria genom att använda öppet Ö i minst utsträckning. Informanterna i båda dessa grupper återfinns ofta bland dem som uppvisar hög lokalförankring språkligt sett, särskilt Medel-Mårten/Maria. I andra ändan av skalan, med störst andelar öppet Ö, återfinns livsstilsgrupperna Party-Pia/Pelle, Kafé-Karin/Kalle och Sport-Stefan/Stina. Den sistnämnda gruppen består av prestations- och karriärinriktade informanter som i flera fall uppvisar bland de högsta andelarna av varianter som är novationer, vilket gör att det inte är så förvånande att så även är fallet i fråga om variabeln Ö. Som nämndes i avsnitt 8.2.9 ovan utmärks livsstilsgruppen Party-Pia/Pelle av individer med öppna nätverk som kan vara mottagliga för novationer, vilket även är en trolig förklaring till att informanterna i denna grupp uppvisar en av de största andelarna öppet Ö. Att Kafé-Karin/Kalle har ett frekvent bruk av öppet Ö är desto mer förvånande, eftersom de inte har utmärkt sig bland de mest innovativa i samband med någon tidigare variabel.

Däremot går det att urskilja en korrelation mellan geografi och livsstil här, då hälften av informanterna i gruppen Kafé-Karin/Kalle bor i Alingsås norra+östra. Vid de flesta andra variabler använder alingsåsarna i norr+öster färre högstatusvarianter än de i väster och centrum+söder, men här uppvisar västerinformanterna färre öppna Ö än både de i norr+öster och de i centrum+söder. En möjlig tolkning är då att novationen öppet Ö inte har lika hög status som andra novationer, vilket inte är osannolikt då detta drag ofta är illa sett av vuxengenerationen i de olika delar av Sverige där det blivit vanligt i ungdomsspråket. En annan möjlig förklaring, eller delförklaring, är att de olika novationerna befinner sig i olika skeden av pågående för-

ändringsprocesser och därmed uppvisar olika mönster i hur de används.

Avslutningsvis kan sägas att variabeln Ö uppvisar ungefär samma övergripande variationsmönster som övriga variabler, i synnerhet vad gäller den geografiska spridningen i en nordost–sydvästlig riktning, som ger stöd för att varianten öppet Ö sprids till området från, eller via, Göteborg. Faktorerna kön och programtyp har olika tyngd i olika grupper, men man kan sammanfatta med de livsstilsgrupper som utgör extremerna, där tre pojkdominerade grupper återfinns i båda ändar av skalan. De minsta andelarna av den öppna varianten återfinns bland Teknik-Tobbe och Medel-Mårten, som ofta går på yrkesförberedande program och bor i Herrljunga, medan Sport-Stefan, som ofta går på ett studieförberedande program och bor i V. Bodarna, oftast använder novationen öppet Ö.

8.4. Variabeln Ö/U

I följande avsnitt behandlas det s.k. *u*-haltiga korta /*ö*/, ett drag som under andra halvan av 1900-talet har blivit mycket vanligt i göteborgskan. Detta skulle kunna ha inneburit att det även hade blivit vanligt bland Alingsåsungdomar, men så verkar inte vara fallet, då det förekommer i mycket liten utsträckning i materialet.

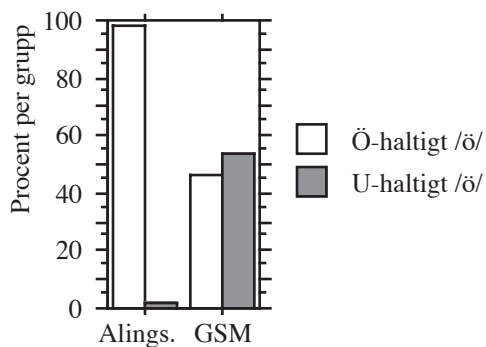
Som beskrivs i avsnitt 4.3.2 har de två variablerna ÖR och Ö en besläktad variant, *u*-haltigt kort /*ö*/, [ø]. Beläggen på *u*-haltigt /*ö*/ är mycket få, endast tio stycken totalt, och ingår därför inte i behandlingen av variablerna ÖR och Ö. Men det faktum att de är så få gör dem så intressanta att de förtjänar en kort genomgång.

8.4.1. Beskrivning av varianter av Ö/U

Varianterna av variabeln Ö/U beskrivs nedan och i vokalfyrhörningen i figur 4.3:1; se även översikten i tabell 4.3:2 i avsnitt 4.3.2.

- **U-haltigt Ö/U**, [ø], betraktas här som en Göteborgsvariant. Uttalet av kort /*ö*/ (oavsett om det följs av /r/ eller ej) är mer centralt än övriga *ö*-ljud, och lägre än den slutna men något högre än den öppna varianten.
- **Ö-haltigt Ö/U**, [ø œ], denna variant består av övriga uttal av kort /*ö*/ tillsammans, oavsett om det är fråga om standarduttal eller lokalt uttal, och oavsett om /*ö*/ följs av ett /r/ eller inte.

I materialet förekommer 595 beläggord med kort *ö*-ljud. Av dessa uttalas tio (1,7 %) med *u*-haltigt /*ö*/, [ø], och resterande 585 (98,3 %) med [ø] eller [œ]. Detta kan jämföras med två av banden i GSM-materialet, där 54 % (29 av 54) av alla korta /*ö*/ uttalas med [ø]. Beläggen och antalet informanter är betydligt färre i det analyserade Göteborgsmaterialet, men skillnaden i procentsatser är så enorm att den pekar på att det kan finnas en stor reell skillnad i frekvensen *u*-haltigt /*ö*/ mellan ungdomar i Alingsås och Göteborg. Figur 8.4:1 visualiserar hur stora skillnaderna är.

FIGUR 8.4:1. Variabeln *Ö/U* i avhandlingen och två GSM-band.

Beläggen är alltför få för att en statistisk analys av social variation ska låta sig göras, men det kan ändå konstateras att den spridning som går att urskilja mellan olika kategorier är förhållandevis jämn. Se tabell 8.4:1 för en översikt över beläggsord och de informanter som använt *u*-haltigt *Ö/U*. Beläggen förekommer bland båda könen och bland informanter från alla programtyper. De tio beläggen har använts av åtta informanter, varav två flickor har använt *u*-haltigt /*ö*/ två gånger men övriga endast en gång var. Fyra belägg har använts av fyra olika manliga informanter och sex belägg av fyra kvinnliga. Fyra belägg har använts av fyra olika informanter på yrkesförberedande program, tre belägg kommer från två informanter i mellangruppen, och tre belägg härrör från två informanter på studieförberedande program.

Värt att notera är dock att inga belägg finns hos informanter som bor i områdena nordost om Alingsås (Gräfsnäs–Östadvallen och Herrljunga–Vårgårda), det finns endast belägg från Alingsås (fem belägg från fyra informanter) samt områdena söderut (V. Bodarna–Lerum, ett belägg) och i nordväst (Sollebrunn–Essunga, fyra belägg från tre informanter). Som så ofta annars när det gäller inflyttande från göteborgskan är det Sollebrunn som utmärker sig med en såpass stor andel som fyra av tio belägg. Två av de informanter som har använt *u*-haltigt /*ö*/ är dessutom flyttare.

TABELL 8.4:1. *Beläggord med u-haltigt Ö/U.*

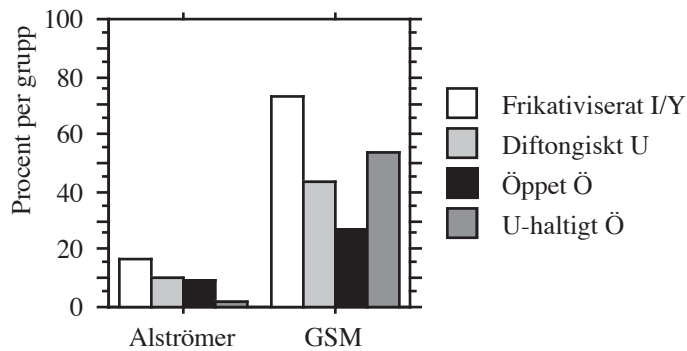
<i>U-haltigt Ö/U beläggsord</i>	Informant, programtyp	Hemort	Livsstilsgrupp
<i>börjat</i>	Finn Y.	Sollebr.-Essunga	Teknik-Tobbe
<i>först</i>	Alice Y.	Alingsås N+Ö	Sport-Stina
<i>först</i>	Bodil S.	Sollebr.-Essunga	Aktiva Anna
<i>möjligt</i>	Adam Y.	V. Bodarna-Lerum	Teknik-Tobbe
<i>Mölnadal</i>	Agnes M.	Alingsås C+S	Sport-Stina
<i>Mölnadal</i>	Agnes M.	Alingsås C+S	Sport-Stina
<i>mörkt</i>	Adrian Y.	Alingsås N+Ö	Gitarr-Janne
<i>mössor</i>	Bengt S.	Alingsås V	Sport-Stefan
<i>tröjan</i>	Ellen M.	Sollebr.-Essunga	Aktiva Anna
<i>öppnar</i>	Bodil S.	Sollebr.-Essunga	Aktiva Anna

Det är intressant att ställa sig frågan varför beläggen på *u*-haltigt /*ö*/ inte är fler än tio i materialet, och varför inga verkar förekomma nordost om Alingsås. Carl-Ivar Ståhle för fram en tes i sin artikel "Mötet uppnas på sundag" (Ståhle 1981) om varför många i Stockholm (och på andra håll i landet) har sammanfall mellan kort /*ö*/ och kort /*u*/, och den kan sannolikt även användas som delförklaring till varför så få ungdomar i Alingsåsundersökningen uppvisar detta sammanfall.

För egen del är jag övertygad om att den viktigaste faktorn är svårigheten att träffa den i riksspråket fonetiskt ganska obetydliga skillnaden mellan de båda ljuden, och det inte bara för barnen, utan också för de många som överger sina ärvda dialekter – där skillnaden mellan de båda ljuden ofta är distinktare – för att tillägna sig ett "riksgiltigt" talspråk. (Ståhle 1981:98)

8.4.2. *Kort diskussion om Ö/U*

U-haltigt *Ö/U* har brett ut sig i stadsdialekter under 1900-talet och den höga frekvensen (54 %) bland Göteborgsungdomarna i GSM-materialet, pekar på att detta uttal är relativt väl etablerat i dagens göteborgska. Om man jämför med frekvensen av de göteborgska varianterna av *I/Y*, *U* och *Ö* i Alingsåsmaterialet och GSM-korpusen är det möjligt att urskilja ett mönster som bryts. Frikativiserat *I/Y* har 16,9 procent i Alingsås och 73,2 procent i GSM; diftongiskt *U* har 10,3 procent i Alingsås och 43,9 procent i GSM; öppet *Ö* har 9,1 procent i Alingsås och 29,6 procent i GSM. Det finns en fallande ordning som följs åt mellan variablerna *I/Y*, *U* och *Ö*, där frekvensen är högst för frikativiserat *I/Y* och lägst för öppet *Ö* i båda materialen (se stapeldiagrammet i figur 8.4.2). Den fallande ordningen bryts dock av *u*-haltigt *Ö*, där frekvensen är mycket låg i Alingsåsmaterialet men förhållandevis hög i GSM.

FIGUR 8.4:2. *Jämförelse av göteborgska varianter av I/Y, U, Ö och Ö/U i avhandlings- och GSM-korpusarna.*

Det kan vara en tidsfråga innan *u*-haltigt Ö börjar etableras i Alingsås, men den stora frekvenskillnaden jämfört med de andra göteborgska novationer, som förefaller vara under utbredning, talar mot att det sker. Tiden får utvisa vad som händer, i nuläget är det mest förvånande att det inte finns fler *u*-haltiga Ö i Alingsåsmaterialet när de är så frekventa hos en grupp jämnåriga göteborgare.

9. Samvariation mellan språkliga och sociala variabler

I detta kapitel diskuteras resultaten av analyserna i kapitel 5–8 med utgångspunkt i de sociala bakgrundsfaktorerna. Först utreds dock vad de olika språkliga variablernas varianter kan antas ha för sociala värden, om de t.ex. är neutrala standarddrag, dialektmarkörer eller salienta ungdomsspråkliga novationer, för att underlätta de följande resonemangen om hur sociala och språkliga variabler samvarierar. Därefter är kapitlet disponerat i avsnitt som baseras på de sociala bakgrundsvariablerna, i kontrast till kapitel 6–8 som disponerades efter språkliga variabler. Varje avsnitt inleds med att en hypotes presenteras, varefter resultaten behandlas i relation till hypotesen, andra resultat och relevant forskning. Diskussionen fokuserar övergripande mönster och hur resultaten kan tolkas.

I flertalet av hypoteserna är utgångspunkten de övergripande språkliga mönster som ofta återkommit i variationslingvistiska studier sedan 1960-talet, som att män respektive grupper med låg socioekonomisk status tenderar att använda fler dialekt- eller lågstatusdrag än kvinnor respektive högre socialgrupper, som tenderar att använda fler standard- eller högstatusdrag. Sedan 1960-talet har stora samhällsförändringar ägt rum i riktning mot ökad jämställdhet mellan könen och ökad jämlikhet mellan sociala grupper, vilket skulle kunna innebära att språkliga skillnader minskar. De gymnasiereformer som genomfördes 1969 och 1992–1996 är exempel på samhällsförändringar som har lett till att nästan alla 16-åringar numera går treårigt gymnasium, oavsett om de går yrkes- eller studieförberedande program och därmed kan få grundläggande behörighet till högskolestudier (se kap. 4.2.2). Dessutom har urbaniseringen fortsatt, liksom mobiliteten har ökat och kommunikationerna har förbättrats. Alla dessa förändringar i samhället bidrar till att även språket förändras.

På senare år har det dock uppmärksamats att de sociala klyftorna och bostadssegregationen ökar, vilket medför att det inte är självklart att alla språkliga förändringar går i en riktning mot minskade sociala skillnader i språkbruket. Sociala identiteter reproduceras och ärvs i stor utsträckning mellan generationer, men de genomgår också ständigt

förändringar i takt (eller otakt) med tiden. När någon grups identitet och uttryck för identiteten genomgår en kraftig förändring kan det leda till att andra grupper förändras i samma riktning eller reagerar mot den första gruppens förändring. Ungdomsforskare som Bjurström (1997) och Ziehe (1994) konstaterar också att reproduktionen av stilar, som uttryck för gruppidentitet, inte ärvs vidare i samma utsträckning som mellan tidigare generationer. I dag finns det större möjligheter för ungdomar att välja en annan grupptillhörighet eller livsstil än sina föräldrar.

I varje avsnitt jämförs även de intuitiva skattningarna av lokalgrad från kapitel 5 med de fördjupade analyserna från kapitel 7 och 8. Det råder överlag en stor samstämmighet mellan de första spontana intrycken och resultaten av analyserna. I de fall där det skiljer sig åt handlar det ofta om detaljer, medan de övergripande mönstren stämmer väl överens. Liknande lyssnartest med god samstämmighet har genomförts av bl.a. Sally Boyd (2000), Bengt Loman (1976) och Eva Sundgren (2004). Sundgren lät en grupp försökspersoner lyssna på inspelningar från hennes avhandling om språket i Eskilstuna (Sundgren 2002) och bedöma informanterna som lokalspråkliga, standardspråkliga eller talare av en mellanvarietet. Detta jämfördes med bedömningarna från avhandlingen, där informanterna i ett skalogram värderats enligt samma tregradiga skala baserat på deras bruk av morfologiska varianter. I likhet med överensstämmelser mellan min intuitiva skattning och ingående analyser, fanns det god samstämmighet mellan försökspersonernas bedömning och Sundgrens avhandlingsresultat:

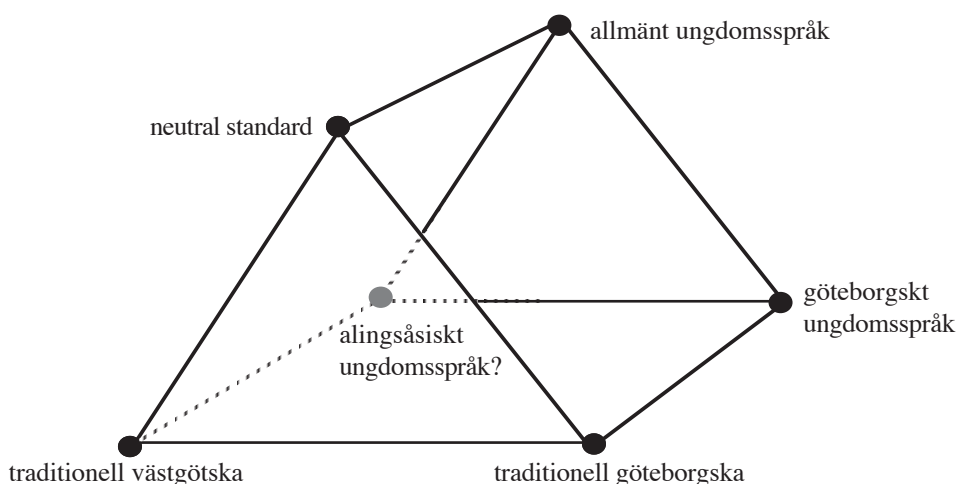
I Eskilstuna är det inte så stor skillnad mellan lokal och standard som i trakter med mer genuin dialekt, och man skulle förvänta sig att övergångarna är så flytande i en stad som Eskilstuna att det skulle vara svårt att avgöra om en person pratar lokalspråk eller ej. Uppfattningen är klarare än vad jag hade trott. Lyssnarna kunde avgränsa olika grupper, som i rätt hög grad stämmer med den gruppering som jag själv gjort med hjälp av mina språkdrag. (Sundgren 2004:359 f.)

9.1. Varianters sociala värde

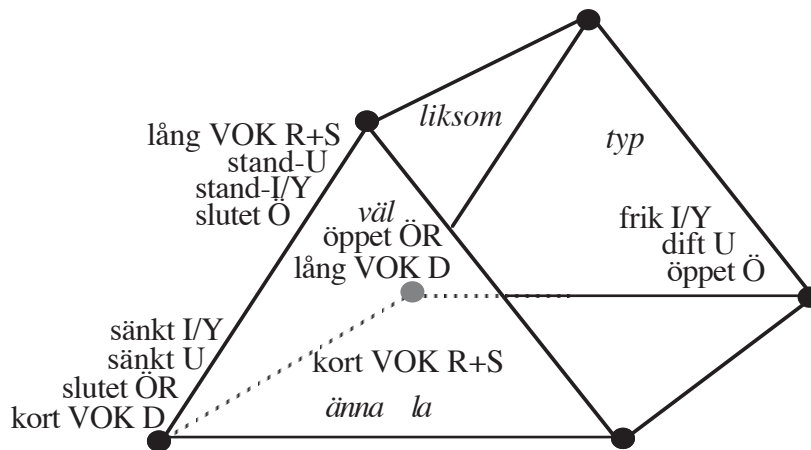
Det finns minst fyra eller fem konkurrerande språkliga normsystem bland informanterna (traditionell dialekt, standardsvenska, göteborgska, göteborgskt ungdomsspråk och allmänsvenskt ungdomsspråk), vilket gör att en endimensionell hierarkisk skala inte kan täcka all variation vid en värdering av de enskilda varianterna. Detta påkallar ett behov av att kunna diskutera social värdering av språkliga varianter med andra termer än dikotomier, som +/-standard, +/-dialekt, +/-prestige,

+/-formellt eller +/-ungdomsspråk. Det är också svårt att förhålla sig till prestige som ett statiskt begrepp med en mer eller mindre konstant innebörd, där konventionell högprestige utgörs av de språkdrag som är normerade. Jag vill snarare se prestige som ett dynamiskt kontextberoende begrepp, eftersom det varierar mellan olika grupper vilka språkliga drag som föredras i olika situationer.

I kapitel 1 presenteras en modell för dialektsituationen i Alingsås (figur 1:3), där traditionell västgötska, traditionell göteborgska och neutralt standardspråk utgör extremerna i en trehörning. I kapitel 5 kombineras modellen med skalan av lokalgrader i figur 5:1, och i figur 9.1:1 vidareutvecklas den ytterligare genom att en ungdomsspråklig dimension läggs till. Eftersom påverkan på språket i Alingsås även kommer från allmänt och göteborgskt ungdomsspråk, har modellen här blivit tredimensionell och kompletterats med ytterligare en trehörning, där extremerna utgörs av dessa yngre varieteter och det därmed blir utrymme att placera novationer i modellen. Figuren påminner om ett tält, där den främre gaveln representerar etablerade språkdrag och vuxengenerationens språk, medan den borte gaveln representerar yngre novationer och en ungdomsspråklig dimension. Varje hörn representerar ett språkligt normsystem, men vid det borte hörn som är skuggat har jag satt frågetecken – är det dagens alingsåsiska ungdomsspråk eller möjligen framtidens västsvenska regionala standard som det representerar? Språkdrag kan placeras i ett hypotetiskt tredimensionellt rum i relation till dess olika språkliga hörn, vilket görs i figur 9.1:2. Här har de språkliga varianterna från kapitel 7–8 lagts in i modellen, på platser som ungefär representerar vilken eller vilka varieteter de förknippas med.

FIGUR 9.1:1. *Tredimensionell modell för dialektsituationen i Alingsås.*

FIGUR 9.1:2. *Dialektsituationsmodell med språkliga varianter.*

Ett par av de varianter som är högfrekventa i vissa informantgrupper är särskilt svåra att beskriva med hierarkiska termer med plus- och minuspoler, men de förefaller ändå ha något slags positivt värde som konkurrerar med andra drag med mer konventionell prestige. Ett exempel är variabeln I/Y, där det finns en standardvariant som är ett konventionellt högprestigedrag, men där den frikativiserade varianten också har något slags positivt värde bland de informanter som använder den. Detta positiva värde består sannolikt inte i omvänd prestige (vilket diskuteras mer nedan). I stället är det nog så att frikativiserat I/Y förknippas med medelklassgöteborgska och hög social status, och konkurrerar med den konventionella prestigevarianten standard-I/Y inom vissa informantgrupper. En annan variant som är svår att värdera är långt uttal av VOK R+S-ord (som *linje*, *torsdag*, *skjorta*). Det rör sig om ord där det med regional standard och rikstäckande standarduttal är möjligt att ha kort vokal, dvs. kort vokal är prestigevarianten, men vissa informanter använder lång vokal på ett nästan hyperkorrekt sätt. Det finns då två former av prestigevarianter av VOK R+S-ord, en med konventionell (kort vokal) och en med någon annan form av prestige (lång vokal). Båda har positiva värden – men de är frekventa i olika informantgrupper, vilket pekar på att de inte värderas positivt på samma sätt av alla.

Varianter kan alltså ha ett positivt värde på flera olika sätt. De positiva värderingar som de ovan nämnda varianterna (*typ* och öppet Ö, frikativiserat I/Y och lång VOK R+S-ord) förefaller associeras med, kan i motsats till konventionell prestige förknippas med ungdomlighet – det som är modernt, inne eller trendigt, men på olika sätt. På samma sätt som det finns olika trender inom musik eller kläder som tilltalar olika ungdomsgrupper, finns det olika språkliga trender som

tilltalar olika ungdomar. Detta är en möjlig förklaring till att de novationer som analyseras i avhandlingen uppvisar så olika resultat. Man kan jämföra Eckerts (1989a, 1991, 2000) forskning på en high school i en Detroit-förort, där hon urskiljer två ytterpoler som har olika uppfattningar om vad som är hög status. De som kallas *burnouts* är de tuffa arbetarklassungdomarna med punkinspirerade kläder, som söker sig till det farliga utelivet i city, medan *jocks* är benämningen på de välanpassade och prydligt klädda medelklassungdomar som sportar, är engagerade i de aktiviteter som skolan ordnar och prioriterar sina studier. Båda grupperna anammar språkliga novationer och strävar efter ett språk som skiljer sig från föräldragenerationens, men de gör det på olika sätt. Burnouts är de som introducerar former med omvänd prestige från stadsspråket i Detroit, medan jocks värdesätter andra som inte avviker lika kraftigt från konventionell prestige. Polariseringen mellan grupper av ungdomar på Alströmergymnasiet är inte lika kraftig som i den nordamerikanska förorten, och många Alingsåsinformanter liknar mer de *in-betweens* som inte beskrivs närmare av Eckert, men det finns ändå likheter.

The jocks are no doubt trying to construct an institutional persona by developing a preppy speech style – they are making a positive statement rather than simply avoiding forms that are more stigmatized. The burnouts are no doubt courting global stigma in their use of negative concord, but in the interest of building a joint non-institutional persona.
(Eckert 2000:227)

Vid sidan av den konventionella uppfattningen om vad som är prestige, förefaller det alltså bland informanterna i Alingsås (liksom sannolikt på de flesta håll i Sverige) finnas alternativa förhållningssätt till vad som har positiva värden inom olika grupper av språkbrukare. Nedan följer en genomgång av de åtta variablerna (ÖR, LA, ÄNNA, VOK D-ord, VOK R+S-ord, I/Y, U och Ö) och hur deras olika varianter kan bedömas.¹

*

ÖR, LA och VOK D-ord är de variabler vars varianter är mest okomplicerade att värdera, och de uppvisar dessutom mycket lika värdeförhållanden. Alla tre har en standardvariant som kan värderas som ett

¹ I kapitel 7–8 behandlas sju variabler, men då variabeln VOK delas upp i två delar som ger mycket olika resultat, betraktas VOK D-ord (vokalförkortning i dialektord) och VOK R+S-ord (vokalförkortning i ord på regional- och standardnivå) fortsättningsvis som två variabler.

relativt neutralt standarddrag (öppet ÖR som i *göra* [jœ:ra], *väl* respektive lång vokal som i *jeans* ([j:ins]) och ett lokalt drag (slutet ÖR [jø:ra], *la* respektive kort vokal [jɪn:s]). Det som skiljer dem åt är de traditionella varianterna. *La* och kort vokal i D-ord (ord som *rent och fint*) har likheter med vad Labov (1972b) och Trudgill (1986:10) kallar *markörer*, som utöver att signalera västgötska även markerar en informell stil. Slutet ÖR förefaller däremot inte vara lika *salient*, utmärkande, och kan betraktas som en *indikator*, som indikerar västgötska men inte stilnivå. För göteborgare och andra icke-västgötar kan slutet ÖR sannolikt framstå som en närmast stigmatiserande markör för västgötska, men detta verkar inte vara fallet bland informanterna i Alingsås, Herrljunga–Vårgårda och områdena där emellan, där den lokala varianten används i 60–85 procent av alla belägg. Den stilnivå som präglar intervjuerna kan närmast betecknas som omsorgsfull, men trots detta används lokala drag som slutet ÖR i stor utsträckning, vilket kan tolkas antingen som att informanterna inte upplevde intervjun som formell eller att de lokala dragen inte är salienta utan snarare fungerar som indikatorer och kan användas i en intervjusituation.

Variabeln ÄNNA har tre varianter, varav den traditionella *änna* förekommer med ytterst få belägg vilket gör det enkelt att konstatera att den knappast har ett positivt värde bland några informanter. I de få fall där *änna* förekommer framträder ordet som en mycket salient lokalmarkör. *Liksom* är den variant som ligger närmast att vara ett standarddrag, vilket inte är helt självklart, eftersom ordet används frekvent som diskurspartikel i ungdomsspråk. Den är dock förhållandevis neutral. *Typ* är svårare att värdera, då denna variant förefaller att delvis ha övertagit den funktion av konventionell lågstatusvariant som *änna* har haft. Samtidigt är det en novation som snabbt har spridit sig bland ungdomar, trots att den har uppmärksammats på ett negativt sätt av vuxenvärlden.

VOK R+S-ord uppvisar resultat som på många sätt är komplicerade, och på samma sätt är varianternas värde svåra att reda ut. De två varianterna är (i likhet med VOK D-ord) kort (ex. *trivs* [trɪf:s]) och lång vokal ([trɪ:fs]), men skillnaden är att kort vokal i R+S-ord är accepterade standardformer i regionalt och/eller riksomfattande standarduttal, medan kort vokal i D-ord endast är möjligt i dialekten. R+S-orden kan variera mellan kort och långt uttal, det är alltså inte utpräglat dialektalt att uttala R+S-orden med kort vokal, utan det är både dialektalt och regional-/standarduttal. Min bedömning av värdet för varianten kort VOK R+S-ord utgår från att den kan vara både lokal och regional samtidigt, vilket gör att jag betraktar den som neutral. Värdet för lång

vokal i VOK R+S-ord blir svårfångad om kort vokal kan vara både lokal och regional. För VOK D-ord är det otvetydigt så att kort vokal inte har konventionell prestige, och det är fullt möjligt att många informanter övertolkar detta och överför prestigeförhållandet från VOK D-ord till VOK R+S-ord. De undviker därmed kort vokal även i de ord där det vore fullt möjligt enligt både regionalt och riksfattande standarduttal, och överanvänder lång vokal på ett närmast hyperkorrekt sätt. Detta kan tolkas som att varianten lång VOK R+S-ord tydligt signalerar ett slags avståndstagande från lokalspråkighet.

Variablerna I/Y, U och Ö har det gemensamt att alla har en variant som är en novation, vilken sprids från (eller via) göteborgskt ungdomsspråk. Spridningen av novationen frikativiserat I/Y ([i:^z]/[y:^z]) har troligen pågått längst, då den genomgående har högre frekvenser än de andra novationerna diftongiskt U ([ɥβ]) och öppet Ö ([œ œ:]). Det finns dessutom stora fonetiska likheter mellan de varianter som I/Y och U har, där det i båda fallen finns en sänkt variant ([ɪ]/[y]) respektive [ɥ:]), en standardvariant ([i:]/[y:] resp. [ɥ:]) och en frikativiserad respektive diftongisk variant (vilka båda innehåller en kraftig förträngning, [z] resp. [β]). Däremot är det stora skillnader vad gäller vilka informantgrupper som uppvisar hög frekvens mellan, å ena sidan, I/Y och, å andra sidan, U och Ö, i synnerhet när det gäller gramtyper. Det som skiljer frikativiserat I/Y från diftongiskt U och öppet Ö ligger troligen i att de värderas på olika sätt av informanterna.

Öppet Ö är under utbredning i ungdoms- och stadsspråk på många håll i landet och är därmed inte alltid uppskattat av vuxengenerationen (se avsnitt 4.3.2.2), vilket talar för att det kan uppfattas som en tuffhetsmarkör med omvänd prestige bland många informanter.¹ Till skillnad från I/Y och U finns det inte både en traditionell och en standardvariant av variabeln Ö, utöver novationen, utan det är sammanfall mellan dialekt och standard där öppet Ö ([œ œ:]) kontrasterar mot båda. Slutet Ö ([ø ø:]) kan anses ligga på gränsen mellan lokalt och regionalt (på samma sätt som kort VOK R+S-ord), eftersom slutet Ö är det allmänna uttalet i både dialekt och standard, och jag tolkar det som att slutet Ö har ett neutralt värde.

Novationen frikativiserat I/Y förknippas sannolikt inte med lågstatusgöteborgska eller allmänt ungdomsspråk av Alingsåsungdomar. Traditionellt har det frikativiserade eller ”surrande, väsande” I/Y betraktats som högprestigedrag i Göteborg:

¹ Det finns också en möjlighet att öppet Ö associeras med det traditionella dialektala göteborgska och västgötska drag som brukar återges med *ô*, vilket bidrar till att det inte är en neutral variant.

Enligt bandinspelningarna uppvisar D-uttalet av långt *i* en klar könsskillnad. Väsande *i* förekommer såvitt jag kan finna enbart hos D-talande flickor och kvinnor, däremot aldrig hos D-talande pojkar och män. [...]

Egendomligt nog har uttalet med väsande *i* sedan länge förekommit även hos göteborgare med S-uttal [standard]. Och hos dem är könsgrensens inte lika klar. Väsande *i* finner man här visserligen mest hos flickor och kvinnor, men enligt Björseth även hos män, ”framför allt hos sådana, som lägger an på att tala tydligt, t.ex. präster och lärare”. Jag erinrar mig själv likartade fall. Att detta språkdrag, som Björseth påpekar, inte betraktas som vulgärt utan snarare som ”fint” tycks bekräftas av det mystiska förhållandet under senare decennier dykt upp bland S-talande personer i Djursholm och Stockholm. Nå, ”fint” eller inte bör väl ändå väsande *i* betraktas som D-uttal [dialektalt]. (Holmberg 1976:10; se även Björseth 1958:7)

I dag är frikativiserat I/Y mycket utbredd i Göteborg, och den tid då det endast hade hög konventionell prestige är sannolikt förbi. Mina intryck är att man kan höra det bland de flesta ungdomar av båda könen och från alla samhällsklasser, och jämförelsen med GSM-materialet antyder att det i dag kan vara vanligare bland ungdomar på yrkesförberedande gymnasieprogram än på studieförberedande.¹ Föreställningen om frikativiserat I/Y som högstatusdrag lever dock kvar, och sannolikt gör den det i större mån i Alingsås än i Göteborg. Det faktum att den liknande varianten Lidingö-*i* är ett högstatusdrag i Stockholm kan också spela in och påverka Alingsåsungdomarnas attityd. Kotsinas (1994:111) konstaterade att det var vanligast i norrförorter med hög social status, särskilt bland flickor. Det finns alltså mycket som talar för att frikativiserat I/Y har högt positivt värde bland många av Alingsåsinformanterna, och markerar en strävan efter ett uttal med konventionell högprestige.

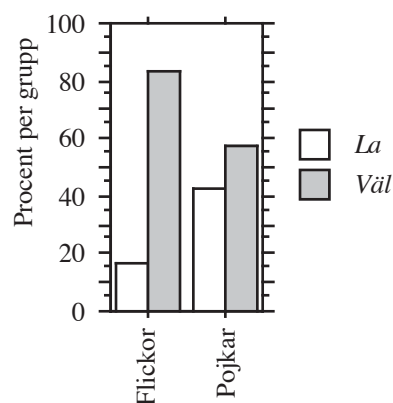
Diftongiskt U är svårast att värdera av novationerna. Fonetiskt har den likheter med frikativiserat I/Y (genom den avslutande bilabiala förträngningen) men i bruket bland informanterna liknar den mer öppet Ö. Förklaringen till det kan ligga i att diftongiskt U inte är så uppmärksammat som de två andra novationerna och därmed inte för med sig några förutbestämda värderingar. Det förknippas varken med medelklassgöteborgska eller ungdomsspråk. Novationen diftongiskt U har inte spridits lika länge till Alingsåstrakten som frikativiserat I/Y, vilket kan bidra till att det i likhet med öppet Ö ändå uppfattas som något tufft, fast inte lika markerat.

¹ Av de åtta studerade GSM-informanterna uppvisade fyra på ett yrkesförberedande program 81 % frikativiserat I/Y, jämfört med 69 % för fyra på ett studieförberedande program. En jämförelse mellan kön i stället för programtyper ger närmast marginella skillnader. De fyra pojkarna uppvisade 72 % och de fyra flickorna 75 % frikativiserat I/Y.

9.2. Språk och kön

Den första sociala faktor som behandlas för varje språklig variabel är kön. En traditionell uppdelning av informanterna i flickor och pojkar har gjorts, och hypotesen är att pojkar uppvisar högst frekvens av lokala drag, medan flickorna har högst frekvens av de icke-lokala dragen, standard och novationer. I samtliga analyser av språkliga variabler i relation till kön framkommer skillnader i språkbruk mellan flickor och pojkar som hela grupper, och de stämmer i stort överens med hypotesen och vad som kan förväntas utifrån tidigare sociolingvistisk forskning.

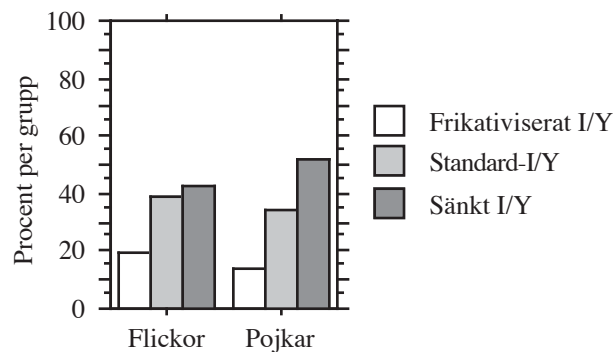
För alla variabler utom en är det gruppen pojkar som uppvisar högst frekvens av de lokala varianterna (slutet ÖR, *la*, kort VOK D, kort VOK R+S, sänkt I/Y, sänkt U och slutet Ö). Det enda undantaget är variabeln ÄNNA, där de få beläggen på *änna* kommer från kvinnliga informanter. Där har pojkarna i stället högst frekvens av det ungdomsspråkliga *typ*, som förefaller ha tagit över den funktion som konventionellt lågprestigedrag som *änna* har haft. Den största differensen i antal procentenheter återfinns vid variabeln LA, där pojkar som grupp uppvisar högst frekvens av den lokala diskurspartikeln *la*, medan flickorna använder den icke-lokala standardvarianten *väl* avsevärt oftare (se figur 9.2:1). Skillnaderna i resultat mellan könen är inte alltid så stora som här, men de är genomgående statistiskt signifikanta (med sannolikhetsvärden på mindre än 0,05 i χ^2 -testen).

FIGUR 9.2:1. LA och kön.

Flickorna i materialet använder de varianter som är icke-lokala (standard och novationer) i störst utsträckning, med endast ett undantag för variabeln U. Den består av tre varianter, där flickorna uppvisar störst andel diftongiskt U och pojkarna har högst frekvens av lokaluttalet

sänkt U, medan det inte är någon könsskillnad i användningen av standard-U. Vid de två andra variabler som innehåller en novation från göteborgska och allmänt ungdomsspråk, har gruppen flickor som helhet högst frekvens av novationerna (frikativiserat I/Y, öppet Ö), och för variabeln I/Y gäller att de även har högst frekvens av standardvarianten. Figur 9.2:2 får illustrera förhållandet att gruppen kvinnliga informanterna som helhet nästan alltid uppvisar störst andel av både standarddrag och novationer, vilket är fallet vid variabeln I/Y.

FIGUR 9.2:2. *I/Y och kön.*

Skattningarna av lokalgrad i kapitel 5 visar sig stämma väl med övergripande könsskillnader i de närmare analyserade variablerna i kapitel 7 och 8. Gruppen flickor bedömdes tala övervägande LS (*lite standard*, en fjärdedel) och LV (*lite västgötska*, en tredjedel), medan pojkarna bedömdes tala mest LV (*lite västgötska*, hälften), dvs. flickorna uppskattades tala mer utjämnat och mindre dialektalt än pojkarna. Även de som bedömdes vara göteborgspåverkade (VG, *västgötska med göteborgsinslag*, och SG, *standard med göteborgsinslag*) var fler bland flickorna än bland pojkarna (figur 5:3).

Som diskuteras i avsnitt 2.2 och 4.2.1 har variationslingvistikens traditionellt sett behandlat variabeln kön som två kategorier baserade på biologiskt kön, vilket dock började ifrågasättas av forskare som Penelope Eckert (1989b) och Deborah Cameron och Jennifer Coates (Cameron & Coates 1989; Coates & Cameron 1989) under 1980-talet. Bl.a. visade Leslie Milroy (1980), med en studie från arbetarkvarter i Belfast, hur både grupper av kvinnor och grupper av män kunde vara de mest språkligt lokalförankrade beroende på sociala nätverk. Kön sätts i allmänhet i relation till andra sociala faktorer (som socioekonomisk status, etnicitet eller ålder) i dagens forskning, men samtidigt förekommer ofta en strävan inom variationslingvistikens efter att dikotomisera och finna övergripande förklaringar som kan relateras

till kvinnor och män. Labov (1992, 2001) diskuterar mönster för samvariation mellan språkliga och sociala variabler, och summerar dem i bl.a. några olika principer. En av dem berör hur gruppen kvinnor som helhet förhåller sig till prestigeformer i språkförändringsprocesser: "In linguistic change from above, women adopt prestige forms at a higher rate than men" (Labov 2001:274). En annan princip gäller gruppen kvinnors bruk av novationer: "In linguistic change from below, women use higher frequencies of innovative forms than men do" (ib. s. 292).

Som diskuterats ovan framkommer det skillnader mellan resultaten för flickor och pojkar som hela grupper i avhandlingen (se exempelvis figur 9.2.1). Dessa skillnader har stora likheter med Labovs principer, om utgångspunkten är att de standardvarianter som förekommer i Alingsåsmaterialet kan ses som prestigevarianter i en förändring som sker uppifrån (*change from above*), med standardspråket som överliggande norm. Språkförändring underifrån (*change from below*) kan i det här fallet innebära att ungdomsspråksvarianter konkurrerar med både lokala varianter och standard, på en lägre medvetandenivå. Resultaten från avhandlingen visar att de kvinnliga informanterna använder standardvarianter och novationer oftare än pojkarna, som använder dialektala former i större utsträckning. Den stora frågan är varför dessa skillnader föreligger, men den kan inte utredas inom denna avhandlings ramar. Nordenstam (2003) tecknar huvudlinjerna till tre hypoteser som har präglat språk- och könforskningen under olika perioder: bristhypotesen, dominanshypotesen och skillnadshypotesen, och av dem ligger dominanshypotesen närmast till hands för att kunna förklara vissa bakomliggande orsaker till den språkliga variation mellan könen som framkommer i Alingsåsmaterialet.

Mot bakgrund av att jämställdheten mellan könen har ökat på många nivåer i Sverige under andra hälften av 1900-talet är det förvånande att de språkliga skillnaderna mellan könen i avhandlingen är så stora som de visar sig vara. Även Sundgren konstaterar detta i sin avhandling: "Ännu mer förvånande är det att variationsmönstret 1996 pekar mot en större könsmissig differentiering än 30 år tidigare" (Sundgren 2004:313). Samtidigt som jämställdheten ökar inom exempelvis utbildningssystemet och på arbetsmarknaden, har en ökande sexualisering av samhället pågått under de senaste decennierna, vilken bl.a. märks i massmedia, populärkultur och reklam. Arbetsmarknaden är inte heller helt jämställd, trots strävan efter lika lön för lika arbete, och trots att andelen kvinnliga chefer m.m. har ökat återstår bl.a. könssegregation mellan yrkeskategorier och positioner inom hierarkier (som löner och beslutsfattande). Som har diskuterats i kapitel 2 märks även köns-

segregationen i stor utsträckning på gymnasiet, där de flesta program domineras av ettdera könet. Manlig dominans präglar alltså fortfarande en stor del av det svenska samhället, och könsmaktordningen är en del av vardagen även för gymnasister i Alingsås.

Det förefaller som om ett slags bakslag (*backlash*) pågår, där budskapet är att även om villkoren för könen blir mer lika inom vissa områden måste könsdifferenserna upprätthållas inom andra. Johansson (2001:421ff.) visar på en sådan reaktion i gymkulturen, där kvinnornas inträde i kroppsbyggarmiljön har lett till ett förstärkt betonde av könsattribut. När kvinnor började skaffa muskler på liknande sätt som män, ökade trycket på dem att framhäva kvinnligheten genom bl.a. bantning och bröstförstoring, för att kontrasten mellan mäns och kvinnors kroppar inte skulle suddas ut. När sociala identitetskonstruktioner förändras, vilket ständigt sker på ett eller annat sätt, kan det medföra förskjutningar mellan olika sociala positioner, vilka i sin tur kan leda till att gamla distinktioner upprätthålls med nya (eller nygamla) medel.

En liknande tolkning kan man göra av en språklig förändring som har uppmärksammats på senare år, främst inom skolvärlden. Tillmälen som *hora*, *slyna* och könsord har ökat i bruk, och det är i stor utsträckning pojkar som använder dem om flickor.¹ Detta skulle kunna vara en reaktion på att gamla föreställningar, om att flickor inte får svära och använda slang, har fått en svagare ställning och att det har blivit mer accepterat att flickor och kvinnor använder fult språk på ett sätt, som tidigare var förbehållet pojkar och män. Kotsinas iakttar att flickor använder mer svordomar och fult språk i vuxnas närhet än tidigare och tolkar det ”som ett behov av att visa sin ökade jämställdhet med pojkarna” (Kotsinas 1994:63). Den uppmärksammade ökningen av

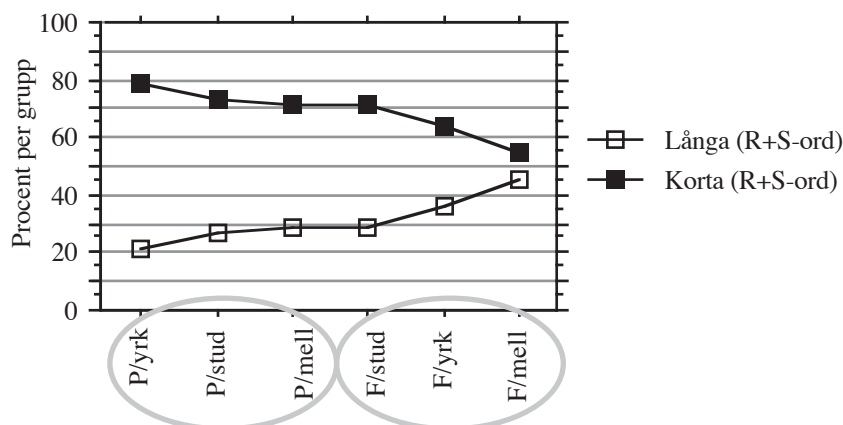
¹ Ambjörnsson uppmärksammar bruket, och konstaterar bl.a. att det även används inom gruppen flickor på barn- och fritidsprogrammet, men inte bland dem på samhällsprogrammet (Ambjörnsson 2004:184ff.). I den debatt som förs i massmedia förekommer olika tolkningar av det faktum att även flickor börjat använda *hora* och andra ord om varandra. En tolkning med positiv hållning till ordbruket, är att orden med tiden mister sin negativa klang. De kan medvetet erövrats av den benämnda gruppen för att få ett neutralt eller positivt värde, som har skett med exempelvis engelskans *gay* (’homosexuell’) och delvis är på väg att ske med svenskans *bög* och *flata*. En annan tolkning, med ett negativt förhållningssätt till orden, är att de är ännu en del i upprätthållandet av könsskillnader, och att ”det hör till själva manssamhällets struktur att också kvinnor internaliserar negativa kvinnobilder” (*Expressen* 2004-05-23).

Det negativa förhållningssättet förefaller vara det som dominerar i dagsläget. Ett exempel är att två pojkar, 15 och 16 gamla, dömdes för ofredande vid Östersunds tingsrätt i maj 2004. Under flera år hade de trakasserat två flickor som gick på samma högstadieskola med att skrika *slyna* och liknande. (*Expressen* 2004-05-18; *Sveriges Radio Jämtland* 2004-05-27.)

könskränkande ord på skolgårdar och andra håll anser jag att man kan tolka som en form av backlash, där flickors ökade bruk av svordomar och fult språk bemöts av pojkarna genom att de tar till ännu grövre språk för att upprätthålla skillnaderna mellan könen.

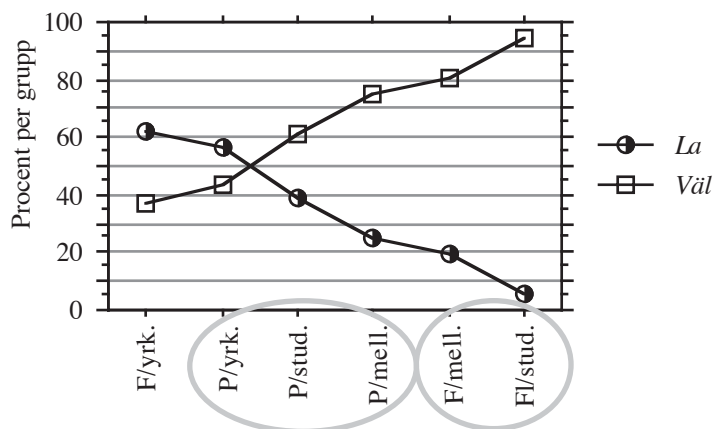
*

Kön framstår som en viktig faktor i undersökningen, men jag vill inte stanna vid att enbart utgå från flickor och pojkar som hela grupper. Indelningen av informanterna i livsstilskategorier (baserad på fritidsintressen, musiksmak, framtidsplaner m.m.) visar på stora skillnader mellan hur flickor och pojkar på gymnasiet konstruerar sina identiteter, då alla livsstilskategorier domineras av något av könen. Det finns skillnader mellan de olika livsstilskategorierna i både identitetskonstruktion och språkbruk, liksom det finns skillnader mellan grupperna när kön kombineras med programtyp i de språkliga analyserna. När kön och programtyp kombineras är dock det vanligaste mönstret att kön förefaller väga tyngre än programtyp. I fyra av åtta diagram där grupperna är ordnade efter andel standard eller novation, placeras resultaten för pojkar och flickor i stort sett i var sitt kluster. Figur 9.2:3 illustrerar detta med exempel från variabeln VOK R+S-ord (vokallängd i ord som *hårt*, *fotboll*, *fortfarande*), där de tre pojkgrupperna placeras till vänster och de tre flickgrupperna till höger i diagrammet. Figuren har kompletterats med ringar som förtydligar resultatens inbördes relationer. Samma mönster återfinns vid variabeln VOK D-ord (ord som *Vårgårda*, *plånbok*, *gult*), det enda som skiljer är att gruppen flickor på yrkesförberedande program där ligger längst till höger.

FIGUR 9.2:3. VOK R+S-ord och kön/programtyper.

Även variablerna LA och U uppvisar liknande mönster, med undantag för att gruppen flickor på yrkesförberedande program där återfinns till vänster om de tre pojkgrupperna. Detta exemplifieras av variabeln LA i figur 9.2:4.

FIGUR 9.2:4. LA och kön/programtyper.

Hypotesen att kvinnor är de som använder mest standarddrag och novationer bekräftas av materialet när könen behandlas som två hela grupper, och i hälften av de fall då kön kombineras med programtyp, men resultaten blir inte lika entydiga i övriga fall av kön/programtyp eller i livsstilsanalysen. Många forskare har visat hur kön samverkar med andra sociala faktorer, som socialgrupp, klass och etnicitet, och som framkommer i analyserna av språkliga variabler i kapitel 7–8 visar även denna avhandling att mönstren blir mer komplicerade när kön sätts i relation till andra sociala faktorer. Med utgångspunkt i könsskillnaderna på en övergripande nivå, blir det då intressant att fråga sig vilka flickor och pojkar det är som använder språket enligt hypotesen och vilka som inte gör det, och varför. Därför fortsätter diskussionen om kön och språkliga variation i samband med diskussionerna om språk och kön/programtyp (avsnitt 9.4) och om språk och livs stil (avsnitt 9.7).

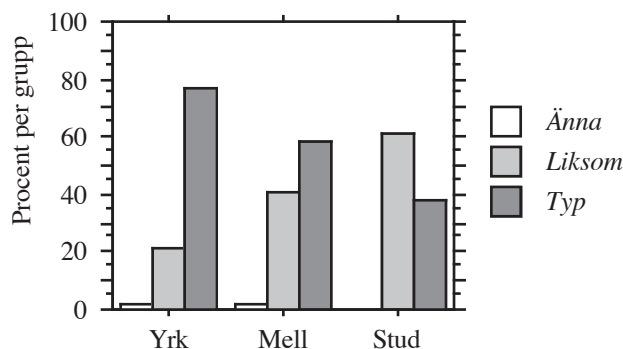
9.3. Språk och programtyper

Den hypotes som formulerades om samvariation mellan programtyp och språk, innebär att informanter på yrkesförberedande program bör uppvisa störst andel lokala drag och att informanter på studieförberedande program bör uppvisa störst andel standard och novationer, medan informanter i mellangruppen intar en mellanposition. Hypo-

tesen utgår från tidigare sociolingvistisk forskning, och antar att den grupp som har högst socioekonomisk status har störst andel icke-lokala drag.

Den intuitiva bedömningen av lokalgrad i kapitel 5 bekräftar i stort sett hypotesen. Informanter på yrkesförberedande program bedömdes tala LV (*lite västgötska*), MV (*mycket västgötska*) och VG (*västgötska med göteborgsinslag*), dvs. en tydlig övervikt för lokala drag. Informanter i både mellangruppen och på studieförberedande program bedömdes tala LS (*lite standard*) och LV, men med den skillnaden att mellangruppen uppvisade nästan dubbelt så stor andel LV som LS. De studieförberedande informanterna bedömdes tala LS nästan lika ofta som LV (figur 5:4), dvs. informanterna på studieförberedande program bedömdes som mest standardnära.

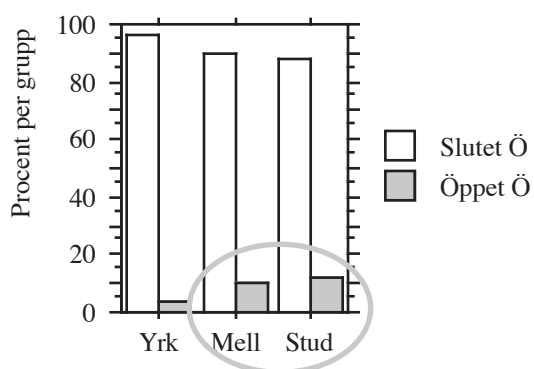
Även när de språkliga variablerna analyseras mer ingående än i lokalgradsbedömningen framkommer att hypotesen stämmer med verkligheten, om än inte fullständigt. Bäst stämmer den för variabler med en lokalvariant och en standardvariant, men när det även finns en novation kan resultaten bli andra än de förväntade. Det är ofta så att informanter på yrkesförberedande program uppvisar den största andelen lokala drag, men det finns ett undantag, nämligen där mellangruppen har störst andel av lokalvarianten (ÖR). I två fall har informanterna på studieförberedande program ungefär samma frekvens i sin användning av det lokala draget, med en–två procentenheters differens (VOK R+S-ord, I/Y). Hypotesen stämmer väl för fem av åtta variabler, där informanter på yrkesförberedande program har högst frekvens av lokalvarianten (LA, ÄNNA, VOK D-ord, U, Ö). För tre av variablerna (ÄNNA, VOK D-ord, Ö) bekräftas dessutom hela hypotesen, där ett tripptrapprull-mönster framträder. Detta exemplifieras här av ÄNNA, i figur 9.3:1, den variabel där skillnaderna mellan alla tre programtyperna är störst.

FIGUR 9.3:1. ÄNNA och programtyper.

Enligt hypotesen borde informanter på studieförberedande program vara de som oftast uppvisar störst andel icke-lokala varianter, och det stämmer ofta men inte undantagslöst. För att börja med standardvarianterna har gruppen informanter på studieförberedande program störst andel då det gäller tre variabler (ÖR, ÄNNA, VOK D-ord), och de har högst frekvens tillsammans med mellangruppen då det gäller en variabel (LA). Informanterna i mellangruppen har störst andel standardvarianter i fråga om två variabler (VOK R+S-ord, I/Y) och informanter på de yrkesförberedande programmen har störst andel standard med hänsyn till variabeln U.

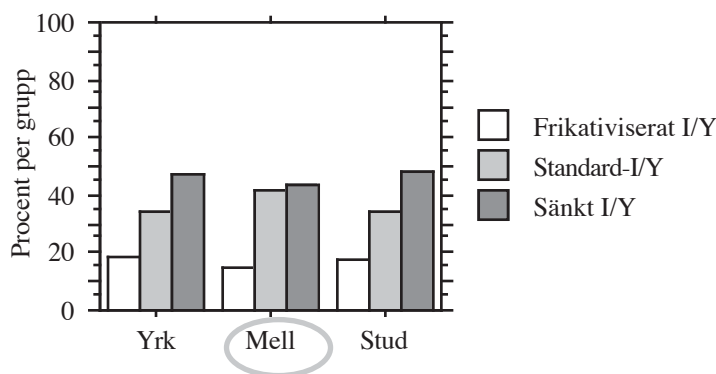
När det gäller de tre göteborgska och ungdomsspråkliga novationerna är differenserna i procentenheter förhållandevis små. Beträffande en variabel (U) har mellangruppens informanter störst andel av novationen och i fråga om två variabler har två grupper ungefär samma resultat med ca en procentenhets skillnad. I det ena fallet har informanter på yrkes- och studieförberedande program högst frekvens av frikativiserat I/Y, och i det andra fallet har informanter på program i mellangruppen och på studieförberedande program störst andel öppet Ö. Informanterna i mellangruppen och på studieförberedande program kan därmed sägas vara de som tillsammans står för det största bruket av novationer, då båda har hög frekvens med hänsyn till två av tre novationer. Detta exemplifieras i figur 9.3:2, som visar hur de två sistnämnda grupperna har ungefär lika stora andelar öppet Ö (inringade i figuren).

FIGUR 9.3:2. *Ö och programtyper.*

Trots vissa undantag kan hypotesen att informanter på studieförberedande program bör uppvisa störst andel standard och novationer i stort sett bekräftas. Det stämmer vad gäller standardvarianter, men novationer används även av informanter på program i mellangruppen i samma utsträckning.

Hypotesen att mellangruppen ska inta en mellanposition är däremot svårare att verifiera. Det är långt ifrån fallet så, att deras resultat hela tiden ligger mitt emellan de två andra informantgruppernas – det förekommer bara vid två variabler (VOK D-ord och ÄNNA; se figur 9.3:1). Snarare är det så att mellangruppens resultat är de som varierar mest. De har flest lokaldrag då det gäller två variabler (ÖR, VOK R+S-ord), högst frekvens standard och lägst frekvens av novationen i ett fall (I/Y), störst novationsandel i ett annat (U) och samma resultat som informanter på studieförberedande program i samband med två variabler (LA, Ö). Figur 9.3:3 illustrerar hur mellangruppens resultat (inringat) avviker från båda de andra gruppernas beträffande variabeln I/Y.

FIGUR 9.3:3. *I/Y och programtyper.*

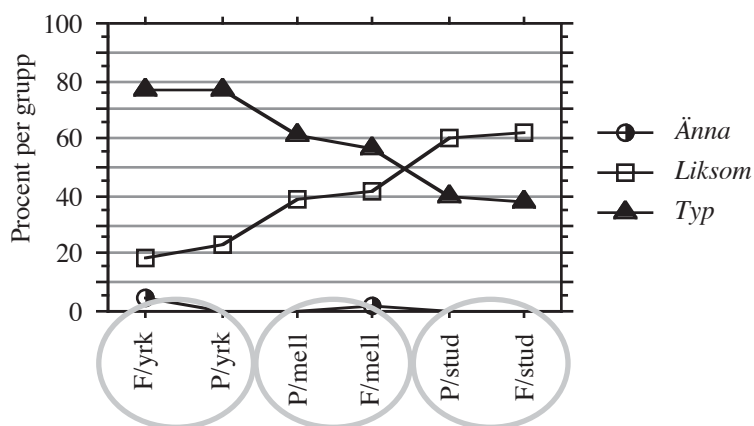
Trots att det ger vissa svårigheter att verifiera hypotesen, kan mellangruppens varierande resultat samtidigt tolkas som en form av bekräftelse, då informanterna på program i mellangruppen intar en mellanposition genom att ha mindre entydiga resultat än de andra grupperna. Sett till helheten är de mindre lokala än informanterna på yrkesprogrammen och inte lika standardnära som de på studieförberedande program, men de är samtidigt relativt benägna att använda novationer.

*

De varierande och ibland små skillnaderna mellan programtyperna kan ställas i ljuset av Nordbergs och Sundgrens Eskilstunastudier. De sociala språkskillnaderna i Eskilstuna var mindre 1996 än 1967, vilket beror på att de lägre socialgrupperna har närmat sig standardnormen samtidigt som den högsta gruppen delvis har minskat andelen standarddrag (Nordberg 2001:36, Nordberg & Sundgren 2000, Sundgren 2002). Det kan ligga en liknande utveckling bakom språkskillnaderna

mellan programtyperna i mitt material, eftersom det t.ex. är relativt få av informanterna på de yrkesinriktade programmen som i lokalgradskattningen bedöms tala mycket västgötska (MV) och få på de studieinriktade som bedöms tala mycket standard (MS).

Det framkommer mer komplexa mönster när programtyp kombineras med kön, som diskuterades i föregående avsnitt. Kön väger tyngre än programtyp vid fyra variabler, men vid två variabler är det snarare programtyp som betyder mer än kön. När gruppernas resultat placeras efter andel standard då det gäller variabeln LA, fördelar de sig så att de olika programtyperna ligger i den ordning som antogs i hypotesen: informanter på yrkesförberedande program till vänster, de på studieförberedande till höger och mellangruppen i mitten. Se figur 9.3:4, där ringar har ritats runt programtyperna. Ett liknande mönster framträder för variabeln Ö, med undantag för att resultatet för flickor i mellangruppen där placeras längst till höger medan pojkarnas resultat ligger i mitten. Diskussionen om vilka språkliga mönster som framträder när kön och programtyp kombineras fortsätter i nästa avsnitt.

FIGUR 9.3:4. *ÄNNA och kön/programtyper.*

9.4. Språk och kön/programtyper

I inledningskapitlet formulerades en hypotes om att det bör framträda andra mönster när kön och programtyp kombineras än de övergripande mönster som var utgångspunkt för hypoteser om enbart språk och kön och enbart språk och programtyp (dvs. att pojkar respektive informanter på yrkesförberedande program är mest lokalspråkliga och att flickor respektive informanter på studieförberedande program är minst lokalspråkliga). Jag har inte haft någon förväntning om att an-

tingen kön eller programtyp bör dominera resultaten utan har velat hålla möjligheten öppen för båda alternativen eller att helt nya mönster uppstår. Om utgångspunkten är de hypoteser som ställs för kön respektive programtyp kan man dock tänka sig två hypotetiska scenarier, beroende på om någon av dessa två sociala faktorer dominerar över den andra. ”Scenario A”, med kön som dominerande faktor, borde i så fall leda till att pojkarnas resultat över lag är mest lokalspråkliga och återfinns i den vänstra halvan av linjediagrammen i kapitel 7–8. Den inbördes ordningen inom könen bör dock vara yrkesförberedande program–mellangruppen–studieförberedande program. ”Scenario B”, med programtyp som dominerande faktor, borde i stället resultera i att informanterna på de olika programtyperna placeras intill varandra i diagrammen, men med pojkar till vänster och flickor till höger. De två hypotetiska scenarierna skulle falla ut enligt följande uppställning:

Scenario A:

P/yrk – P/mell – P/stud – F/yrk – F/mell – F/stud

Scenario B:

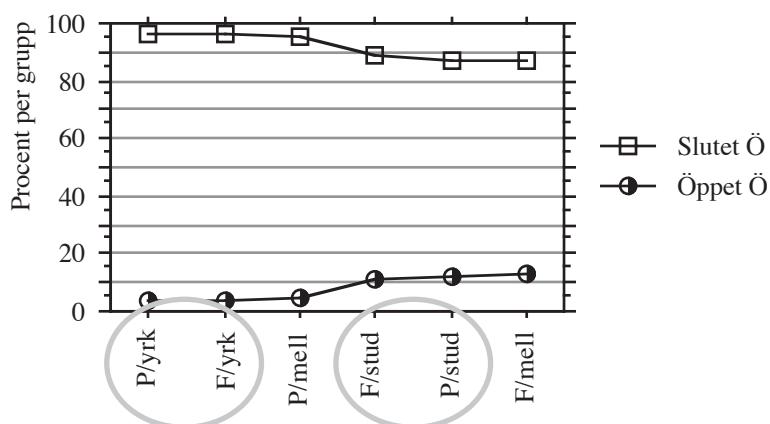
P/yrk – F/yrk – P/mell – F/mell – P/stud – F/stud

Som framkommit i avsnitt 9.2 och 9.3 förekommer resultat som liknar båda de skisserade scenarierna. Vid fyra av åtta variabler liknar resultatens inbördes ordning scenario A, där kön är den dominerande faktorn. Se figur 9.2:3 för variabeln VOK R+S-ord, där de tre pojkgrupperna återfinns till vänster i diagrammet och de tre flickgrupperna finns till höger. I stort sett samma mönster upprepas vid variabeln VOK D-ord, men ordningen mellan flickor på olika programtyper är inte densamma för VOK D-orden som för VOK R+S-orden. Flickor på yrkesförberedande program har högst frekvens av lång VOK D-ord, medan flickor i mellangruppen har högst frekvens lång VOK R+S-ord. Även vid variablerna LA och U verkar kön väga tyngst (se figur 9.2:4): de tre pojkgrupperna placeras bredvid varandra, men skillnaden mot de två VOK-variablerna är att resultaten för flickor på yrkesförberedande program placeras längst till vänster då de har lägst frekvens av *väl* respektive novationen diftongiskt U. Ordningen mellan flickor i mellangruppen och flickor på studieförberedande program varierar också.

Det man kan sluta sig till av de variabler vars resultat på olika sätt liknar scenario A är, att kön väger tyngre än program, men att pojkarnas resultat är lättare att förutsäga. Den inbördes ordningen mellan pojkgrupper på olika programtyper är genomgående yrkesförberedande–studieförberedande–mellangruppen, men för flickor varierar resul-

taten mer. Flickor på yrkesförberedande program återfinns antingen längst till vänster eller långt till höger i diagrammen, medan flickor på program i mellangruppen och på studieförberedande program alltid återfinns någonstans inom den högra halvan av diagrammen. Samband mellan språk och könsidentitet förefaller ha olika innebörd för pojkar och flickor, men i synnerhet har de olika betydelse för olika grupper av flickor.

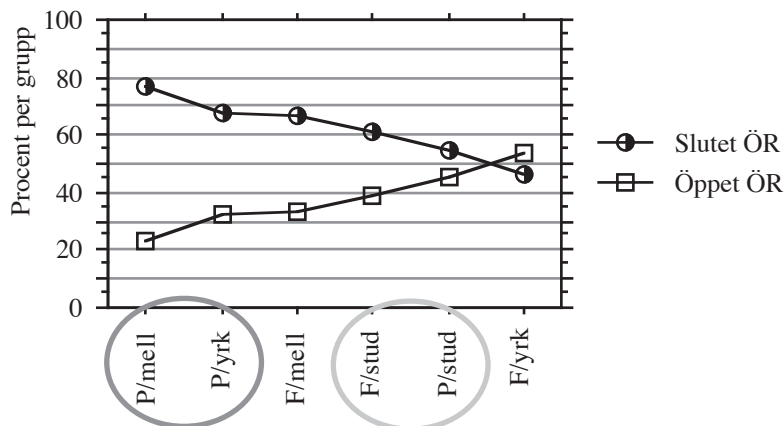
Likheter med scenario B återfinns inte lika ofta i resultaten i kapitel 7–9, dvs. programtyp dominerar inte över kön i samma utsträckning som det omvända förhållandet råder. Variabeln ÄNNA ger nästan samma mönster som i scenario B (se figur 9.3:4), med enda undantag för att flickor på yrkesförberedande program placeras till vänster om pojkarna i samma grupp och inte tvärtom. Variabeln Ö ger också upphov till ett mönster som liknar B, med undantag för att resultatet för flickor på program i mellangruppen återfinns längst till höger i diagrammet, i stället för intill pojkarnas resultat i mitten av figuren. Se figur 9.4:1, kompletterad med ringar runt informanterna på yrkes- och studieförberedande program.

FIGUR 9.4:1. Ö och kön/programtyper.

Vad beträffar två av variablerna finns inga uppenbara likheter med vare sig scenario A eller B. Den ena variabeln är ÖR, och orsaken ligger sannolikt i att det främst är en geografisk variabel, där andelen öppet ÖR är lägre ju längre från Göteborg informanterna bor. Det finns dock viss samvariation med kön/programtyp, om än inte lika tydlig som vid de tidigare diskuterade variablerna (se figur 9.4:2). Informanter på studieförberedande program har relativt höga frekvenser av standardvarianten öppet ÖR, vilket kan tolkas som att programtillhörighet väger tyngre än kön för dem (markerat med en ljus ring runt informanter på studieförberedande program i figuren). Samtidigt

återfinns pojkar på yrkesförberedande program och program i mellangruppen längst till vänster i figuren (markerat med mörkare ring), vilket kan tolkas som att könstillhörigheten väger tyngre. Vid variabeln I/Y framträder ett liknande mönster.

FIGUR 9.4:2. ÖR och kön/programtyper.

*

I båda de hypotetiska scenarierna placeras pojkar på yrkesförberedande och flickor på studieförberedande program längst till vänster respektive längst höger. De enda grupper som kategoriskt uppför sig i enlighet med hypotesen är just dessa två. Manliga informanter på de yrkesförberedande programmen återfinns längst till vänster (VOK D-ord, VOK R+S-ord, Ö) eller näst längst till vänster (ÖR, LA, ÄNNA, I/Y, U) i diagrammen. De uppvisar således alltid stora andelar traditionella varianter och små andelar standard och novationer, vilket kan liknas vid att de lever upp till stereotypa förväntningar om dialektalt eller lokalt språkbruk bland män med arbetarbakgrund.

Den andra extremen är de kvinnliga informanterna på studieförberedande program, som använder standarddrag och vissa novationer i mycket stor utsträckning, samt traditionella varianter i motsvarande liten omfattning. De återfinns längst till höger i diagrammen vid två variabler (LA, ÄNNA) och i övrigt oftast i den högra halvan av diagrammen, med undantag för I/Y där de placeras direkt till vänster om mitten. De variabler där de har störst andel standard är lexikala variabler, där skillnaderna i procentandelar är mycket stora mellan olika grupper (se figur 9.2:4 och 9.3:4). Lexikal variation ligger i allmänhet på en relativt hög medvetandenivå och i synnerhet resultatet för variabeln LA, där flickor på studieförberedande program ytterst sällan använder lokalvarianten *la*, tyder på att de medvetet strävar efter ett

standardnära språk. Även detta kan jämföras med stereotypa uppfattningar om språk, i detta fall om att typiskt kvinnligt medelklassspråkbruk bör vara icke-dialektalt.

De övriga grupperna betar sig inte lika stereotypt. Mest intressant är kanske gruppen flickor på yrkesförberedande program, som uppvisar ömsom mycket hög frekvens lokala varianter (figur 9.4:1 och 9.2:4) och ömsom mycket hög frekvens regionala varianter, vilket inte stämmer med något av de hypotetiska scenarierna. Av metodiska skäl bör dock resultat från just denna grupp hanteras med varsamhet, då den utgör den minsta cellen med endast sex individer (övriga består av 13–26 informanter). Samtidigt är det svårt att bortse från denna tendens till polarisering mellan flickor och pojkar på yrkesförberedande program; jämför exempelvis med resultatet för variabeln ÖR i figur 9.4:2. Även flickor i mellangruppen uppvisar resultat av skiftande karaktär. De återfinns i allmänhet i diagrammens högra halva (utom då det gäller variabeln ÖR), men vid tre av de åtta variablerna (VOK R+S-ord, U, Ö) placeras de längst till höger, vilket inte stämmer med vare sig scenario A eller scenario B. De varianter som uppvisar högst frekvens är det hyperkorrekta uttalet med lång vokal i regional+standardord och två av de göteborgska/ungdomsspråkliga novationerna (U och Ö). Detta kan liknas vid den strävan efter ett icke-dialektalt språk som återfinns hos flickor på studieförberedande program. Skillnaden mellan de två flickgrupperna är dock den, att flickor på program i mellangruppen använder fler novationer och ett hyperkorrekt drag, medan de på studieförberedande program mer väljer standardformer med konventionell hög prestige.

Vad som är mest intressant med de resultat som framkommer när kön och programtyp kombineras i de språkliga analyserna i denna avhandlings kapitel 7–8 är att pojkarnas resultat genomgående är stabila och återkommer i samma inbördes ordning efter programtyp i figurerna, medan flickgruppernas resultat ger mer motsägelsefulla signaler; i synnerhet gäller detta flickorna på yrkesförberedande program. De skillnader i identitetskonstruktion mellan flickor på barn- och fritidsprogrammet och flickor på samhällsprogrammet som Ambjörnsson (2004) beskriver, kan vara till hjälp i förklaringen av mina resultat. Stockholmsflickorna på samhällsprogrammet strävade i stor utsträckning efter att anpassa sig till samhällets och skolans normer, vilket liknar det standardnära språkliga beteende som Alingsåsflickor på studieförberedande program uppvisar. Det har även likheter med det språkliga beteende som flickor i gruppen *jocks* uppvisade i Eckert (2000). Samtidigt finns det likheter mellan Ambjörnssons informanter på barn- och fritid, Alingsåsflickor på yrkesförberedande program och

i mellangruppen och Eckerts kvinnliga *burnouts*. Stockholmsflickorna på barn- och fritid använder ett tuffare språk och är inte lika styrda av krav på att vara duktiga, välanpassade flickor som de på samhällsprogrammet, och de motsvarande Alströmer- och highschool-flickorna använder flest tuffa eller coola ungdomsspråkliga novationer från de närbelägna storstäderna Göteborg respektive Detroit.

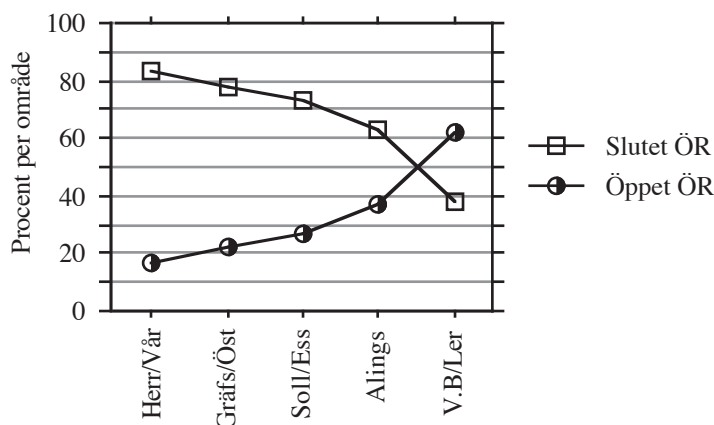
9.5. Språk och geografi

När informanterna delas in i fem grupper efter geografisk hemvist är det övergripande resultatet av analyserna av de språkliga variablerna att det finns tydliga skillnader mellan informanterna i de olika områdena, och dessa resultat är mer entydiga än för någon av de övriga sociala bakgrundsvariablerna. I kapitel 1 framförs två hypoteser om geografisk variation, varav den första innebär att det bör vara skillnad i resultat mellan de olika orterna, med gradvis mindre andelar göteborgska varianter och större andelar traditionella västgötska varianter ju längre från Göteborg informanterna bor. Den andra hypotesen om geografisk variation utgår från jämförelse med Göteborgs ungdomar i GSM-materialet, och antar att andelen standardvarianter och novationer bör vara större i GSM- än i avhandlingsmaterialet, vilket i så fall kan ses som stöd för en tes att de flesta novationer sprids från (eller via) Göteborg till Alingsås.

Den förra av de två hypoteserna stämmer mycket bra för fyra av områdena, nämligen Herrljunga–Vårgårda, Gräfsnäs–Östadkulle, Alingsås och V. Bodarna–Lerum, men resultatet för informanter bosatta i Sollebrunn–Essunga går överraskande nog stick i stäv med hypotesen. Resultaten för informanterna från detta område avviker markant från förväntat resultat i fråga om flera variabler och uppvisar vid några tillfällen hög frekvens av novationer från Göteborg, men för andra variabler uppvisar de däremot hög frekvens av traditionella lokala varianter. Om resultaten för Sollebrunn–Essunga genomgående hade plockats bort ur linjediagrammen, där områdena placeras i ordning efter andel standarddrag, eller i förekommande fall novationer, skulle det geografiska spridningsmönstret ha varit slående enhetligt.

Variablerna ÖR, VOK D-ord och Ö är de variabler för vilka den första hypotesen stämmer bäst; se figur 9.5:1, där resultaten för områdena har placerats efter frekvens för standardvarianten öppet ÖR, och den inbördes ordningen är mer eller mindre nordostlig–sydvästlig. Enda undantaget är att resultatet för Sollebrunn–Essunga har placerats till höger i stället för till vänster om Gräfsnäs–Östadkulle-informanter-

nas resultat. Den inbördes ordningen mellan informantgruppernas resultat är exakt densamma vid VOK D-ord och Ö, det är bara procentsatserna som har andra proportioner. Ett par av D-orden är ortnamnen Magra (ligger inom Sollebrunn–Essunga) och Gräfsnäs som traditionellt uttalas [mag:ra] och [grɛs:nɛs:], men inte ens de informanter som själva bor där har kort vokal i intervjusituationen.

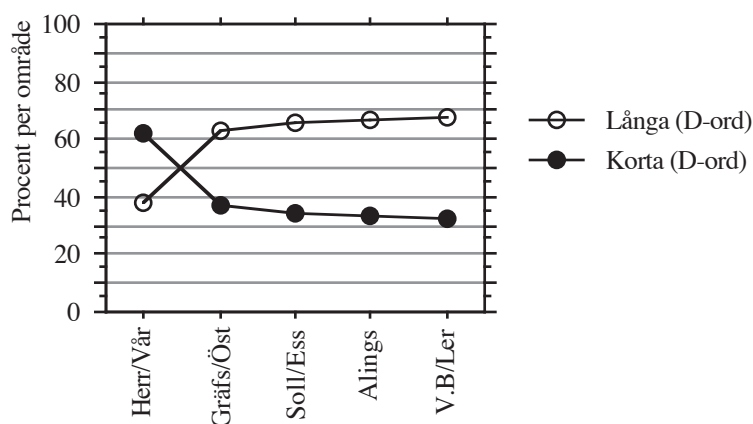

FIGUR 9.5:1. ÖR och geografiska områden.

Mönstret med resultaten för Herrljunga–Vårgårda längst till vänster och V. Bodarna–Lerum längst till höger upprepas nästan genomgående i linjediagrammen i kapitel 7–8. I fem av åtta fall har Herrljunga–Vårgårda den största andelen lokala drag (ÖR, LA, VOK D-ord, I/Y, Ö). Undantagen utgörs av ÄNNA, där informanterna från Sollebrunn–Essunga har störst andel av både *typ* och *änna*; variabeln U, där informanterna från Gräfsnäs–Östadkulle har störst andel lokala, sänkta U; och VOK R+S-ord, där informanterna i V. Bodarna–Lerum och Herrljunga–Vårgårda har lika hög frekvens av vokalförkortning. Gruppen V. Bodarna–Lerum placeras längst till höger i sju av åtta diagram, dvs. informanterna därifrån har störst andel standard eller novationer vid alla variabler utom en (ÖR, LA, ÄNNA, VOK D-ord, I/Y, U, Ö). Beträffande variabeln U har de störst andelar av både standard och novation, men vid I/Y har de endast högst frekvens av novationen (den frekvensen är dock exceptionellt hög jämfört med resultaten för övriga områden). Enda undantaget är VOK R+S-ord, som nämndes ovan. Den variabeln är speciell såtillvida som kort vokal är acceptabel på regional nivå och standardnivå, medan lång vokal är närmast hyperkorrekt, vilket innebär att informanterna i V. Bodarna–Lerum egentligen inte avviker från sitt övriga mönster här, eftersom vokalförkortning av R+S-ord kan ses som ett regionalt drag. Figur

9.5:1 är även ett bra exempel på hur resultaten för informanter i V. Bodarna–Lerum ser ut i fråga om tre av åtta variabler (ÖR, ÄNNA, I/Y), då avståndet i procentenheter till samtliga övriga områden är mycket stort och linjerna i diagrammen korsas.

Två av områdena, Gräfsnäs–Östadvädd och Alingsås centralort, utmärker sig sällan i diagrammen. För en variabel (U) har informanterna i Gräfsnäs–Östadvädd högst frekvens av lokalvarianten, men vid övriga sju av åtta diagram placeras de näst längst till vänster. Vid sex av sju variabler är det relativt små skillnader mellan resultaten för Gräfsnäs–Östadvädd och Herrljunga–Vårgårda, vilket kan tolkas som att de mest lokalspråkliga informanterna bor i dessa två områden norr och nordost om Alingsås. Vid två variabler (LA, VOK D-ord) är dock resultaten för Gräfsnäs–Östadvädd mer lika övriga områden, och där är det endast Herrljunga–Vårgårda vars resultat avviker kraftigt från övriga områden med mycket hög frekvens av lokala drag och linjer som korsas i diagrammen. Se figur 9.5:2, där detta exemplifieras med variabeln VOK D-ord.

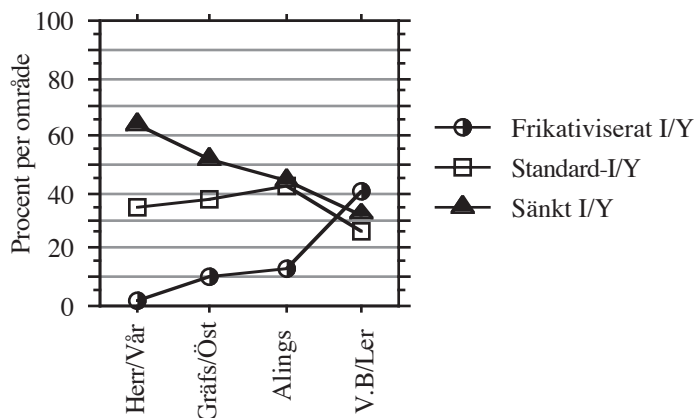

FIGUR 9.5:2. VOK D-ord och geografiska områden.

Alingsåsinformanternas resultat placeras ofta som i figur 9.5:2, näst längst till höger i diagrammen, vilket är fallet för fem av åtta variabler (ÖR, ÄNNA, VOK D-ord, VOK R+S-ord, Ö). Det är bara i fråga om variabeln Ö de har näst störst andel av en novation, i övriga fall har de näst högst frekvens för standarddragen. Vid I/Y har dock Alingsåsarna störst andel standard, även om de placeras i mitten av diagrammet. När de informanter som bor i Alingsås centralort indelas i tre grupper (norra+östra, centrum+södra och västra) inträffar det dock beträffande tre variabler (LA, VOK D-ord, Ö) att Alingsås centrum+södra eller västra placeras längst till höger i diagrammen och vid ett tillfälle (U)

placeras norra+östra längst till vänster. Detta diskuteras närmare i nästa avsnitt, men jag kan konstatera här att det inte bryter mot den övergripande geografiska tendensen med gradvisa skillnader i en nordostlig–sydvästlig riktning. När informanterna från Alingsås centralort behandlas som en hel grupp faller de väl in i mönstret genom att uppvisa resultat som kan sägas ligga mitt emellan Herrljunga och Lerum, och när de redovisas i mindre grupper förstärks nordost–sydväst-mönstret.

Den grupp som avviker mest från förväntade resultat är informanterna från Sollebrunn–Essunga, vilket vid upprepade tillfällen påtalas i kapitel 7–8. Om deras resultat plockades bort från alla linjediagram som är ordnade efter andel standard eller novationer, skulle ordningen mellan områdenas resultat nästan genomgående (med enda undantag för variablerna VOK R+S-ord och U) vara en rak nordostlig–sydvästlig riktning, som exemplifieras i figur 9.5:3. Där lutar linjerna för lokalvarianten sänkt I/Y och novationen frikativiserat I/Y kraftigt mellan de två geografiska ytterpunkterna Herrljunga–Vårgårda och V. Bodarna–Lerum, och alla linjer korsas mellan Alingsås och V. Bodarna.

FIGUR 9.5:3. *I/Y och geografi, utom Sollebrunn–Essunga.*

När resultatet för Sollebrunn–Essunga är med i diagrammen varierar deras placering. Tre gånger placeras de i mitten (ÖR, VOK D-ord, Ö). Vid tre variabler (LA, I/Y, U) återfinns de näst längst till höger, varav två gånger med procentsatser som bara marginellt skiljer sig från resultaten för V. Bodarna–Lerum (LA och U), och när det gäller två av de tre göteborgska novationerna (I/Y och U) har de högre frekvens än Alingsåsinformanterna. Vid VOK R+S-ord återfinns de längst till höger i diagrammet, vilket tyder på ett närmast hyperkorrekt bruk av lång vokal i ord där det annars är möjligt både i regional standard och

rikssvenska. De olika placeringarna från mitten och högerut ger ett samlat intryck av att informanter från Sollebrunn–Essunga använder standardvarianter och novationer i en hög grad. Samtidigt är det svårt att bortse från att de vid variabeln ÖR, trots mittenplaceringen på diagrammet, har mer likheter med de andra nordliga områdenas resultat än med Alingsås och V. Bodarna–Lerum. Det är också svårt att bortse från att de uppvisar lägst andel standard vid variabeln ÄNNA, där de dessutom producerar merparten av de få belägg på *änna* som finns i materialet. Resultaten för Sollebrunn–Essunga visar alltså att de informanter som bor där över lag har ett relativt standardnära språkbruk med ett stort inslag av göteborgska novationer, men att de på samma gång kan vara mycket lokala vid bruket av vissa drag.

I den intuitionsbaserade skattningen av lokalgrad i kapitel 5 framträder det nordost–sydvästliga mönster som skisseras i hypotesen, med samma undantag för Sollebrunn–Essunga som kommer fram i de fördjupade analyserna i kapitel 7 och 8. I djupanalyserna varierar mönstret något, men i stort sett kan det konstateras att de första intrycken av informanterna består vid närmare granskning. Detta gäller inte bara det faktum att informanterna från Sollebrunn–Essunga skattades som mindre västgötska än det lika nordligt belägna området Herrljunga–Vårgårda, utan även att Herrljunga–Vårgårda och V. Bodarna–Lerum utgör ytterpunkterna i ett dialektkontinuum som mer eller mindre följer Västra stambanan och E20. Se exempelvis resultatet för variabeln ÖR i figur 9.5:1, en av de variabler där Sollebrunnsinformanterna uppvisar en förhållandevis stor andel av en traditionell västgötsk variant.

9.5.1. Spridning från sydväst mot nordost

I linjediagrammen placeras områdena alltid i ordning från nordost till sydväst, men eftersom Göteborg sannolikt är spridningscentrum är det mer rättvisande att tala om en sydväst–nordostlig riktning.

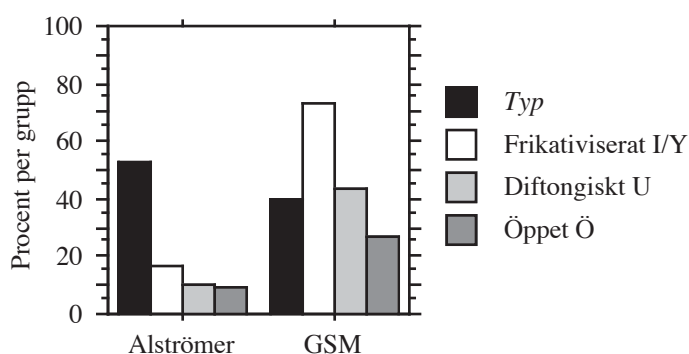
Det sydväst–nordostliga spridningsmönstret är intressant på mer än ett sätt. En invändning kan vara att denna spridning inte är särskilt överraskande, det är ingen ny upptäckt att det finns dialektkontinua. Mot en sådan invändning vill jag ställa den allmänt utbredda uppfattningen att dialekter i en traditionell bemärkelse mer eller mindre har försvunnit i stora delar av dagens Sverige. Vad som kan konstateras här är snarare det motsatta, att det finns förvånansvärt stora skillnader i bruket av dialektala uttalsvarianter bland ungdomar inom ett förhållandevis litet geografiskt område, där det inte är mer än ca 60 km

mellan ytterpunkterna Herrljunga och Lerum. Sundgrens jämförelse av morfologiska drag i Eskilstuna mellan 1960- och 1990-tal visar att förändringstakten varit lägre än förväntat (Sundgren 2002:275). Föreliggande avhandling är inte en longitudinell studie och det går inte att uttala sig om förändringstakten i Alingsåsområdet, men det är fullt möjligt att konstatera att förändringar har skett mot bakgrund av äldre dialektbeskrivningar. Trots att det har skett förändringar som lett till att traditionella varianter används i mindre utsträckning än standardvarianter eller novationer av många informanter (som de som behandlas i kapitel 6), är det långt ifrån så att alla de undersökta traditionella västgötska formerna har försvunnit helt bland samtliga informanter. I likhet med Sundgren kan jag konstatera att användningen av lokala icke-standarddrag är förvånansvärt hög, särskilt i de nordligare delarna av området. Samtidigt som en utjämning sker, vilken tar sig uttryck i ökad användning av standardformer i hela det undersökta området, är det möjligt att tolka det sydväst–nordostliga mönstret som att geografiska skillnader sannolikt kommer att bestå på ett eller annat sätt, även om språkförändringen och dialektutjämningen fortsätter i framtiden.

Mycket talar för att Göteborg är ett regioncentrum varifrån novationer sprids i en regionaliseringsprocess. Dels finns det ovan beskrivna sydväst–nordostliga spridningsmönstret för standardvarianter. Dels är det ännu tydligare i fråga om variablerna I/Y, U och Ö, där frikativiserat I/Y, diftongiskt U och öppet Ö med stor sannolikhet kan pekas ut som novationer med spridning från Göteborg. Förutom att de uppvisar i stort sett samma sydväst–nordostliga mönster som standardvarianterna, visar jämförelser med GSM-materialet att novationerna har mycket hög frekvens bland en grupp Göteborgsgymnasister (se figur 9.5:4), vilket talar för novationernas spridning från Göteborg.

I figur 9.5:4 avviker *typ* från de övriga novationerna. Variabeln ÄNNA omfattar en novation, diskurspartikeln *typ*, som förefaller att ha övertagit den lokala varianten *änna*:s funktion, men som även den kan ha spridits till Alingsåsungdomar via Göteborg. I jämförelsen med både GSM-materialet och ett Stockholmsmaterial är dock andelen *typ* betydligt större i Alingsås. En möjlig förklaring är att *typ* har varit inneord och mer frekvent vid tidigare tidpunkter i de större städerna än i Alingsås, och att denna diskurspartikel fortfarande står på sin livsbanas höjdpunkt i småstaden, medan den har dalat i popularitet i storstäderna, där andra diskurspartiklar, exempelvis *sär* (av *så här/där* o.d.), har blivit mer frekventa. Det stora genomslaget i Alingsås och norrut kan delvis bero på att lexikala förändringar sker på en mer medveten språklig nivå än fonologiska förändringar, och därmed

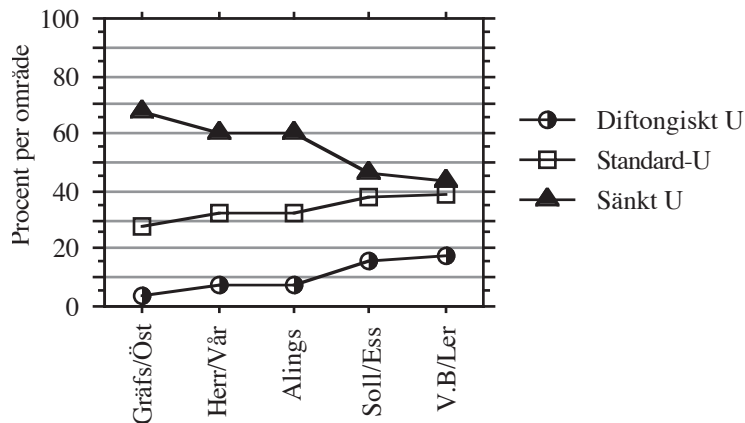
snabbt får omfattande spridning. Delvis kan det också vara resultat av regionalisering i form av att ett drag hoppar från ett stort regioncentrum (Göteborg) till ett mindre (Alingsås) och först därefter sprids till kringliggande orter, till skillnad från gradvis regionalisering i det sydväst–nordostliga mönster som de flesta andra variabler än ÄNNA (och LA) uppvisar. Det är därmed tidsaspekten som bidrar till att *typ* visar ett annat mönster än de andra novationerna i figuren, men det de har gemensamt är att spridningsvägen sannolikt har gått från eller via Göteborg.

FIGUR 9.5:4. *Göteborgska/ungdomsspråkliga varianter av ÄNNA, I/Y, U och Ö i avhandlings- och GSM-materialen.*

9.5.2. Demogeografi och Mosaic-livsstilar

En återkommande iakttagelse i kapitel 5 och 7–8 har, som nämndes ovan, varit att resultat för informanter som bor i området Sollebrunn–Essunga, i synnerhet flickor (som utgör nio av de tretton informanterna i området), avviker från det sydväst–nordostliga mönstret. I fråga om vissa variabler har de hög frekvens av regionala varianter, medan informanterna från ett närliggande område Herrljunga–Vårgårda är de som överlag har lägst frekvens av regionala drag, dvs. de varianter som är standard eller novationer som sprids från eller via Göteborg. I figur 9.5:5 illustreras detta av variabeln I/Y, där informanterna i Sollebrunn–Essunga har ungefär lika hög frekvens både av novationen (diftongiskt U) och av standardvarianten som informanter i V. Bodarna–Lerum. Frågan är varför det är så stora skillnader i språkliga val mellan de två nordligaste informantgrupperna i undersökningen. En förklaring kan ligga i skillnader i livsstilar och demografiska förhållanden mellan de olika geografiska områdena.

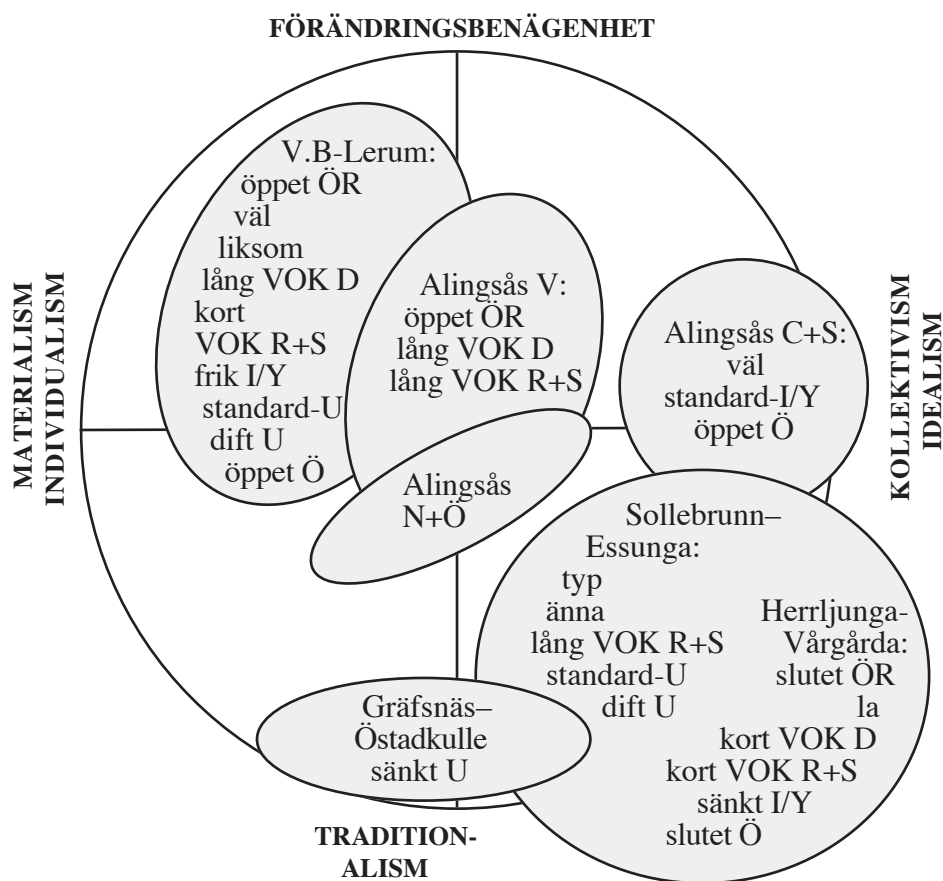
FIGUR 9.5:5. *U och geografiska områden.*

I bakgrundsbeskrivningen av de geografiska områdena i kapitel 3 ingår livsstilstyper, som hämtats genom sökning på postnummer på *www.mosaic.se* (se även bilaga 2). Mosaic-livsstilarna är baserade på bl.a. omfattande statistik från SCB och beskriver främst den vuxna befolkningen i de områden där informanterna är bosatta, till skillnad från den livsstilsanalys som bygger på Ungdomsbarometerns kategorier och utgår från informanternas egna uppgifter i intervjuerna. Mosaic-livsstilarna är ett bra komplement till den rent geografiska bakgrunden till indelningen, eftersom de pekar på andra faktorer som demografi, utbildning, ekonomi och värderingar. Den geografiska indelningen fördjupas därmed till att bli mer kultur- eller demogeografisk. Det är inte fråga om informanternas egen ekonomi etc., men Mosaic-typerna säger något om den miljö de vuxit upp i och vilka värderingar som dominerar föräldragenerationen i omgivningen.

I kapitel 3 placerades avhandlingens geografiska områden (inkl. Alingsås uppdelat i tre områden) på en värderingskarta (figur 3.2:1) med axlarna förändringsbenägenhet–traditionalism och materialism/individualism–kollektivism/idealism. I figur 9.5:6 har områdena på värderingskartan kompletterats med språkliga varianter, som har placerats på det eller de områden där de har högst frekvens. Som synes finns det många varianter markerade under V. Bodarna–Lerum och Herrljunga–Vårgårda, eftersom informanterna där oftast uppvisar de högsta frekvenserna av regionala respektive lokala varianter.

För en stund bortser jag återigen från Sollebrunn–Essunga och lägger fokus på de övriga områdena. Av figur 9.5:6 kan då utläsas att de områden som finns på den övre halvan av kartan, särskilt V. Bodarna–Lerum, domineras av neutrala standarddrag (öppet ÖR, *väl*, *liksom*, lång VOK D-ord, kort VOK R+S-ord, standard-I/Y, standard-U) samt

en hyperkorrekt variant och tre novationer (lång VOK R+S-ord, frikativiserat I/Y, diftongiskt U, öppet Ö). Den undre delen av kartan, särskilt Herrljunga–Vårgårda, domineras i stället av lokala varianter (slutet ÖR, kort VOK R+S-ord, sänkt I/Y, sänkt U, slutet Ö), varav några närmast är salienta lokalmarkörer (*la*, kort VOK D-ord). De regionala varianterna återfinns därmed i områden som präglas av värderingarna förändringsbenägenhet samt i viss grad materialism och individualism, medan de lokala varianterna återfinns i områden som präglas av värderingar som traditionalism, kollektivism och idealism. Dessa värderingar finns i gymnasisternas sociala bakgrund, men verkar i hög grad samvariera med informanternas språkliga val då traditionella, lokala språkdrag är en rimlig kombination med traditionalistiska värderingar och vice versa.

FIGUR 9.5:6. Värderingskarta över geografiska områden och språkliga varianter.

Det är intressant i detta sammanhang att fördelningen mellan programtyper är mest snedfördelad bland informanterna i V. Bodarna–Lerum och Herrljunga–Vårgårda. Om andelarna lokala varianter i de

geografiska områdena jämförs med fördelningen mellan kön och programtyper kan man lätt anta att andelarna pojkar och informanter på yrkesförberedande program skulle vara liten i V. Bodarna–Lerum och stor i Herrljunga–Vårgårda, men det förhåller sig faktiskt tvärtom. Geografi och samverkande kulturella faktorer, som demografi och Mosaic-livsstilar, förefaller här betyda mer än kön och informanternas val av gymnasieprogram.

*

För att återgå till informanterna i Sollebrunn–Essunga, passar de inte in i resonemanget om värderingar ovan. Enligt Mosaic-livsstilarna är den demogeografiska sammansättningen näst intill densamma i Sollebrunn–Essunga och Herrljunga–Vårgårda och det är samma värderingar (traditionalism, kollektivism och idealism) som präglar den vuxna befolkningen i de båda områdena. Som diskuteras i kapitel 2 visar modern ungdomskultur- och livsstilforskning att smak och stil i mindre utsträckning beror på socioekonomisk bakgrund än på gymnasieprogram och kön, dvs. att livsstilar inte ärvs och reproduceras i samma utsträckning i dag som för någon eller några generationer sedan (Bjurström 1997, Ziehe 1994). Aniansson (1996) konstaterar också att grundskoleelever uttrycker social ambition snarare än social bakgrund med hjälp av språkliga medel.

Det kan finnas förhållanden i Sollebrunn–Essunga som gör att informanterna därifrån är mer benägna att ha andra livsstilar och värderingar än föräldragenerationen än vad informanterna i exempelvis V. Bodarna–Lerum och Herrljunga–Vårgårda är. En uttömmande analys av detta låter sig inte göras här, det är ett ämne för fortsatt forskning, men några tänkbara förklaringar kan ligga i ortens storlek och infrastrukturella förhållanden. Västra Bodarna och Ingared söder om Alingsås är mindre än centralorten Sollebrunn, men de gynnas av att närheten till pendeltåg och E20 underlättar kommunikationerna med Göteborg och Alingsås. Herrljunga och Vårgårda ligger längre från storstaden och pendeltågstrafiken är inte lika utbyggd som den mellan Göteborg och Alingsås, men centralorterna är såpass stora att man inte måste söka sig därifrån för att t.ex. shoppa eller roa sig. Sollebrunn har varken pendeltåg eller någon stadskärna att tala om, vilket kan vara en av förklaringarna till hur informanterna därifrån gör språkliga val. Om flertalet upplever behov av att ta sig därifrån (både i nuläget, för shopping och nöjen, och i framtiden, för studier och arbete), kan det förklara att de använder språket på ett sätt som kan förknippas med värderingar som förändringsbenägenhet. Flickor

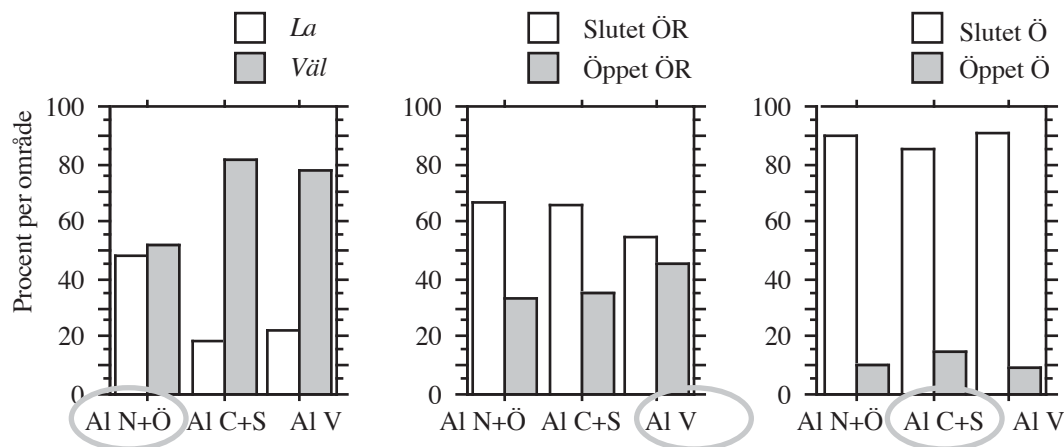
är överrepresenterade bland informanterna i området (nio av tretton), och som har konstaterats tidigare förefaller det vanligare att kvinnor uttrycker ett avståndstagande till lokalidentiteten genom sitt språk.

Efter denna diskussion om de fem stora geografiska områdena, fortsätter diskussionen om samband mellan geografi och språk i nästa avsnitt på en underliggande nivå, där utgångspunkten är stadsdelar i Alingsås.

9.6. Språk och delar av Alingsås

De informanter som bor i centralorten Alingsås har delats in i tre grupper beroende på var i staden de bor, en indelning som är baserad på både geografiska och socioekonomiska förhållanden men med tyngdpunkt på socioekonomisk status. Hypotesen är att andelen göteborgska novationer och standardvarianter är störst i de västra delarna av staden, som har högst socioekonomisk status, andelen traditionella västgötska varianter störst i norra+östra Alingsås, som har lägst socioekonomisk status, och att de centrala+södra delarna, som har näst högst socioekonomisk status, intar en mellanposition. Detta baseras i likhet med hypotesen om skillnader mellan programtyper på socioekonomiska förhållanden, och de mönster som ofta har framkommit inom traditionell variationslingvistik.

Hypotesen kan i hög grad verifieras av resultaten. Förutom att skillnaderna i några fall är för små för att vara statistiskt signifikanta, är det ofta så att informanterna i norra+östra delarna av staden uppvisar högst frekvens av lokala drag. Informanterna i centrum+södra varierar däremot mellan att ha högst frekvens av regionala och högst frekvens av lokala varianter. Ofta är resultaten fördelade så att de är lika för två av områdena, medan ett tredje avviker. Alla kombinationer som är möjliga förekommer. I figur 9.6:1 visas resultat för tre variabler, där informanter i norr+öster har störst andel av lokalmarkören *la*, informanterna i väster har störst andel av den neutrala standardvarianten öppet ÖR och gruppen i centrum+söder har högst frekvens av den ungdomsspråkliga novationen öppet Ö (nämnda avvikande grupper är inringade i figuren). Indelningen av informanterna från Alingsås centralort bygger på ett antagande att det kan finnas socialt betingad språklig variation i en liten stad på knappt 25 000 invånare, och även om variationen inte ser ut som förväntat kan det slås fast att det finns samvariation mellan språkliga och sociala variabler i materialet.

FIGUR 9.6:1. Variablerna LA, ÖR och Ö, och delar av Alingsås.

De tre Alingsåsområdena har olika socioekonomisk status, och kan därmed rangordnas från lägst i norr+öster till högst i väster. Denna hierarkiska ordning låg bakom hypotesen om hur lokala och regionala drag skulle fördelas, men hypotesen stämde bäst för norra+östra Alingsås. I indelningen av livsstilskategorier, baserade på Ungdomsbarometern, och i diskussionen om demogeografiska Mosaic-livsstilar i avsnittet ovan, är utgångspunkten inte hierarkiskt ordnade grupper utan en tvådimensionell indelning med två axlar. För att kunna beskriva och förklara den språkliga variationen inom Alingsås behöver den tvådimensionella grupperingen användas även här.

I figur 9.5:4 i föregående avsnitt är värderingskartan från figur 3.2:1 kompletterad med språkliga varianter, som har skrivits ut i de områden där de har högst frekvens. Som synes är ingen variant vanligare i Alingsås norra+östra än i något av samtliga sju geografiska områden, men områdets placering strax under mitten på axeln förändringsbenägenhet–traditionalism och runt mitten på axeln materialism/individualism–kollektivism/individualism, antyder en förklaring till varför informanterna i detta område ofta har hög frekvens lokala varianter jämfört med de två andra Alingsåsområdena. I likhet med Herrljunga–Vårgårda och Gräfsnäs–Östadkulle, förefaller det även här finnas en samvariation med relativt traditionella värderingar i informanternas demogeografiska bakgrund och deras bruk av lokala språkdrag.

Alingsås västra och centrum+södra placeras båda till största delen på den förändringsbenägna övre delen av värderingskartan, beroende på hur de dominerande värderingarna i områdena beskrivs på www.mosaic.se (se avsnitt 3.4.4 och 3.4.5 samt bilaga 2). Tendensen till förändringsbenägenhet i västra och centrum+södra Alingsås kan relateras

till att informanterna därifrån oftare använder standardvarianter och novationer än informanterna i de norra+östra stadsdelarna, som i störst utsträckning använder lokala drag. De skillnader i resultat som finns mellan informanter från väster och centrum+söder kan ses i ljuset av att de två områdena placeras olika längs den horisontella axeln. I området centrum+södra Alingsås finns det bland den vuxna befolkningen mer av idealistiska värderingar (i likhet med livsstilskategorierna Kafé-Karin/Kalle och Gitarr-Janne/Jenny), medan vuxna i de västra stadsdelarna har mer av värderingar som materialism (i likhet med t.ex. Medel-Mårten/Maria och Sport-Stefan/Stina).

De varianter som har högst frekvens i Alingsås västra är två relativt neutrala standardvarianter (öppet ÖR, lång VOK D-ord), och lång VOK i regional+standardord, som är ett närmast hyperkorrekt standarddrag. De varianter som har störst andelar i Alingsås centrum+södra består av två standarddrag (*väl* och standard-I/Y) och en ungdomsspråklig novation (öppet Ö). Skillnaden mellan de två frekventa varianter i Alingsås västra och centrum+södra som inte är neutrala standarddrag, kan tolkas som att den höga frekvensen av lång VOK R+S-ord i väster är en tendens till avståndstagande från lokal-tillhörighet genom ett hyperkorrekt bruk av standardformer, medan den höga frekvensen av öppet Ö i centrum+södra är ett mer trendkänsligt språkligt val. Det är fullt möjligt att ha kort uttal av R+S-ord i både regionalt och riksomfattande standardtalspråk, men både informanterna i västra Alingsås och i Sollebrunn–Essunga verkar att, i en materialistisk och förändringsbenägen strävan, vilja tala ett relativt icke-lokalt språk och övertolkar därför bruket av lång vokal i de så kallade D-orden (dialektorden), till att använda lång vokal även i R+S-ord. De idealistiska värderingar, som enligt min tolkning av *www.mosaic.se* är vanliga i föräldragenerationen i centrum+södra Alingsås, kan bidra till att en novation från göteborgskt och allmänt ungdomsspråk som öppet Ö får hög frekvens, som ett uttryck för en vilja att vara innovativ eller modern genom att använda drag som inte har konventionell prestige men som har hög status i vissa ungdomsgrupper.

Från att ha diskuterat hur Mosaic-livsstilar inom geografiska områden kan inverka på språklig variation, övergår diskussionen till att i nästa avsnitt ta upp de livsstilskategorier som bygger på informanternas egna val av klädstil, fritidsintressen, studier m.m.

9.7. Språk och livsstil

I avsnitten om geografisk variation ovan användes Mosaic-livsstilar (baserade på vuxenbefolkningen inom postnummerområden) för att

kunna förklara en del av variationen mellan geografiska områden. För de livsstilsgrupper som diskuteras i detta avsnitt gäller att kategoriseringen baseras på informanternas egna värderingar, vilket bör resultera i starkare samband mellan sociala och språkliga faktorer. Enligt hypotesen bör de mest förändringsbenägna grupperna (Aktiva Anna/Anders och Kafé-Karin/Kalle) uppvisa störst andelar standardvarianter, de grupper som tillbringar mest tid i öppna nätverk på kaféer (Kafé-Karin/Kalle och Party-Pia/Pelle) bör ha högst frekvens göteborgska novationer och de grupper som är mest traditionalistiska (Medel-Mårten/Maria och Teknik-Tobbe/Tova) bör ha störst andelar traditionella lokala varianter.

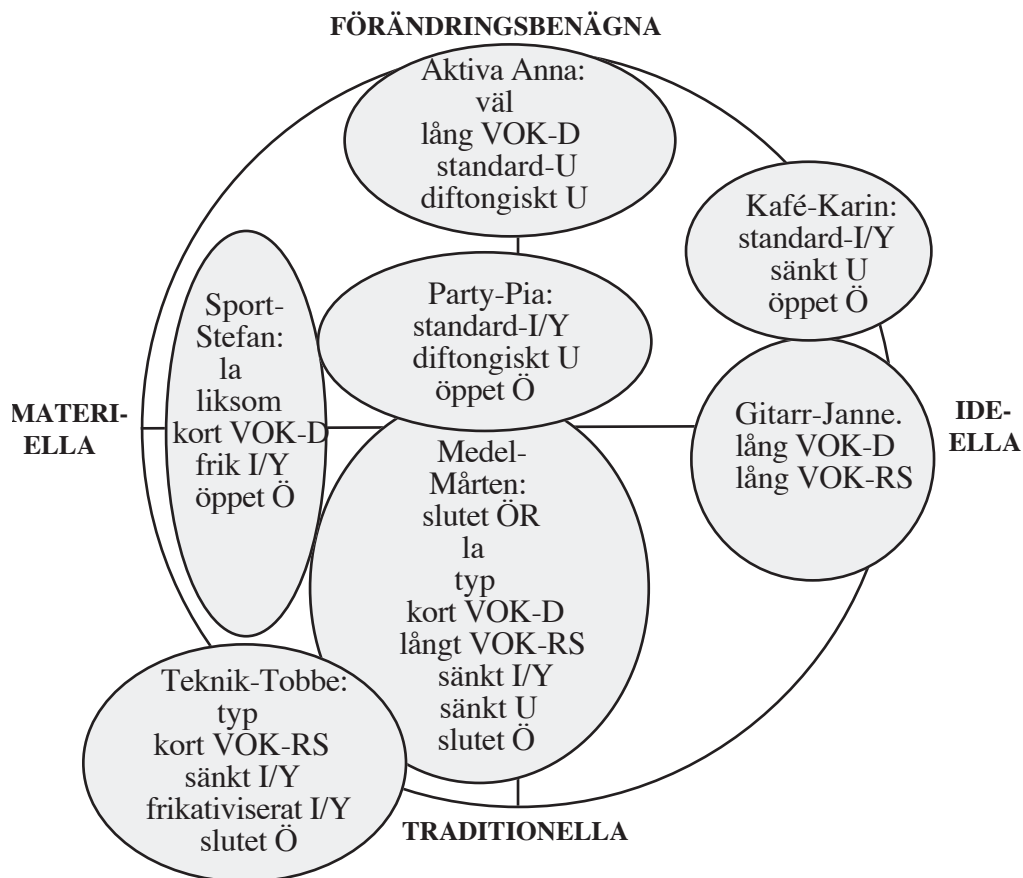
Kopplingen mellan traditionalism och traditionella drag är ganska given, men vilka som bör använda mest standard eller novationer är inte lika självklart att anta. Mitt resonemang bakom hypotesen utgår å ena sidan från att de mest förändringsbenägna grupperna, i synnerhet Aktiva Anna/Anders, är socialt ambitiösa och präglas av relativt konventionella uppfattningar om utbildning och yrken, vilket skulle kunna innebära en tendens att använda standarddrag som förknippas med konventionell hög prestige. Å andra sidan utgår jag från de beskrivningar av umgänge i stora och öppna nätverk på kaféer som framkommer i intervjuerna med informanter i grupperna Kafé-Karin/Kalle och Party-Pia/Pelle. Tidigare forskning av bl.a. paret Milroy (L. Milroy 1980, Milroy & Milroy 1993) visar hur individer med öppna sociala nätverk lättare anammar nya språkformer, medan slutna nätverk ofta är mer språkligt konserverande. Dessutom är gruppen Party-Pia/Pelle den mest trendkänsliga vad gäller kläder och musik, vilket även skulle kunna innebära att dessa informanter tar till sig språkliga novationer.

I kapitel 2 diskuterades de olika sociala faktorer som används för kategorisering av informanterna. Valet att, utöver mer traditionella sociolingvistiska variabler som kön, gymnasieprogram och geografi, använda en livsstilsanalys, baserad på bl.a. Dahl (1998) och Bourdieu (t.ex. 1979), motiveras med att den kan tillföra fler nivåer än vad som är möjligt att beskriva utifrån en hierarkisk gruppering efter exempelvis socioekonomisk status. För det första placeras informantgrupperna på en tvådimensionell värderingskarta med två axlar (här med värderingarna förändringsbenägna–traditionella och materiella–ideella, se figur 9.7:1). För det andra utgår analysen från intervjufrågor som täcker fler områden av informanternas liv än socioekonomiska förhållanden (från kläder och musiksmak, via sportintresse och kafévanor, till geografisk mobilitet och framtidsplaner). Slutligen baseras analysen på ungdomarnas egna val och inte deras föräldrars socio-

ekonomiska status, vilket annars är brukligt. Utgångspunkten är att till synes ytliga fenomen som smak och stil samspelar med djupare värderingar, livshållningar och identitetskonstruktioner. Som har framkommit i föregående kapitel finns det samband i olika utsträckning mellan språkliga variabler och kön, programtyp respektive hemort. I livsstilsanalysen kombineras dessa faktorer, då det inom varje livsstilsgrupp finns en över- eller underrepresentation av ena könet, någon av programtyperna eller något av de geografiska områdena.

I figur 9.7:1 återfinns en värderingskarta med de olika livsstilsgrupperna, baserad på figur 4.2:1. På samma sätt som med de geografiska områdena ovan (figur 9.5:6), har här de olika språkliga varianterna placerats under den eller de grupper där de har högst frekvens. Av detta kan utläsas att bara den tredje delen av hypotesen kan bekräftas, nämligen att grupperna Medel-Mårten/Maria och Teknik-Tobbe/ Tova som är mest traditionalistiska har högst frekvens av lokala drag. Medel-Mårten/Maria har högst eller näst högst frekvens av de lokala varianterna för sju av åtta variabler (alla utom VOK R+S-ord), och Teknik-Tobbe/Tova har störst till näst störst andel lokala varianter för hälften av variablerna (LA, VOK R+S-ord, I/Y, Ö). Se figur 9.7:2, där båda återfinns längst till vänster i diagrammet över andel *la* (inringade i figuren). Utöver att dessa två livsstilsgrupper är de minst förändringsbenägna, utgörs de till stor del av pojkar som går på yrkesförberedande program. Som tidigare har visats tenderar just den gruppen att vara den mest lokalspråkliga, vilket väger tungt även i kombination med livsstilsgrupper. Av grupperna Medel-Mårten/Maria och Teknik-Tobbe/Tova bedöms den senare som mest traditionalistisk, varför det är förvånande att det är den förra som genomgående är mest lokalspråklig. Det finns dock andra skillnader mellan dem, som att fler Medel-Mårtnar än Teknik-Tobbar bor i de nordostliga delarna av undersökningsområdet (Alingsås N+Ö, Gräfsnäs–Östadkulle och Herrljunga–Vårgårda), där de lokala dragen används i högre grad än söderut. Dessutom är informanterna i gruppen Medel-Mårten/Maria lite mer utåtriktade i sitt umgänge, de spelar fotboll och festar, medan informanterna i gruppen Teknik-Tobbe/Tova ofta ägnar sig åt mer ensamma sysslor, som dataprogrammering eller att meka med bilen. I den mer sociala gruppen (Medel-Mårten/Maria) finns det sannolikt större behov för att uttrycka lokal grupptillhörighet. Det finns några mer utåtriktade Teknik-Tobbar, som åker på cruisingträffar och regelbundet går på kafé, men de rör sig över relativt stora geografiska områden och bor dessutom i området V. Bodarna–Lerum, där de västgötska lokalvarianterna inte har så stark ställning.

När det gäller förändringsbenägna grupper och standarddrag stämmer hypotesen bra för Aktiva Anna/Anders vidkommande (de har hög–högst frekvens av standardformer vid ÄNNA, VOK D-ord och U), medan Kafé-Karin/Kalle har mycket blandade resultat med hög–högst frekvens av ett standarddrag (I/Y), en lokalvariant (sänkt U) och en novation (öppet Ö). Antagandet att grupperna med hög fikafrekvens och umgänge i öppna nätverk skulle ha högst frekvens av göteborgska novationer kan bekräftas av Party-Pia/Pelle (med stora andelar diftongiskt U och öppet Ö), men det gäller i något lägre grad för Kafé-Karin/Kalle (som endast har hög frekvens av öppet Ö).

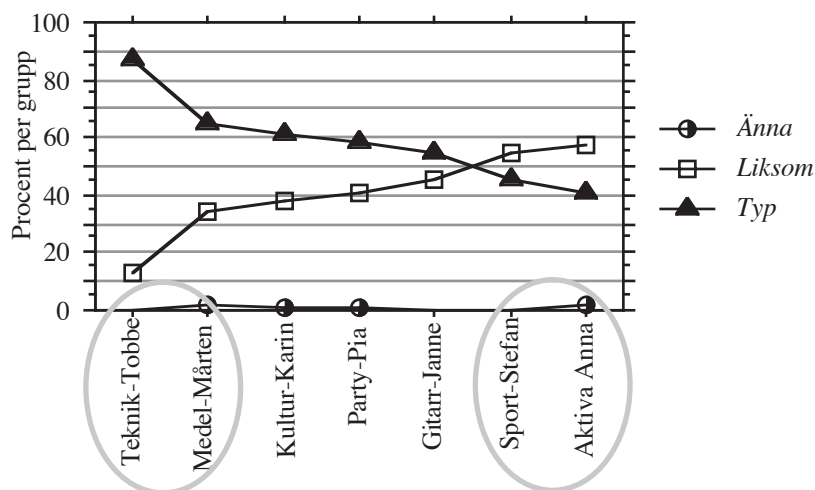

FIGUR 9.7:1. Värderingskarta över livsstilsgrupper och språkliga varianter.

När bara en av hypotesens tre delar stämmer bra med resultatet kan man fråga sig vad det beror på. Min utgångspunkt för hypotesen var dels livsstilsgruppernas positioner längs axeln förändringsbenägna–traditionella, dels två av gruppernas sociala beteende med stort umgänge i öppna nätverk. De traditionalistiska värderingarna i två av grupperna (MM och TT) korrelerar med hög frekvens av lokala drag,

men förklaringen till stora andelar standarddrag och novationer får sökas någon annanstans.

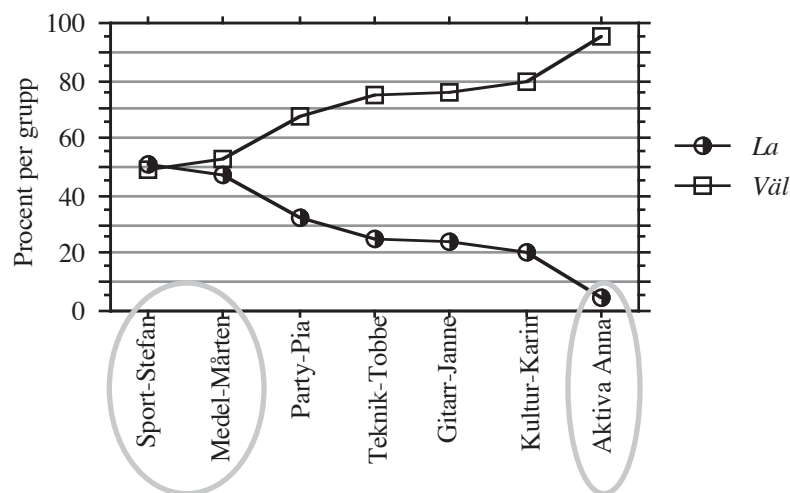
Utöver livsstilsgrupperna Medel-Mårten/Maria och Teknik-Tobbe/Tova är det ofta resultaten för Aktiva Anna/Anders och Sport-Stefan/Stina som avviker från övriga i analyserna i kapitel 7–8. Det de har gemensamt är att de är de två mest karriärinriktade grupperna, då många av informanterna går på studieförberedande program, och de återfinns till stora delar i den nordvästra delen av värderingskartan, som domineras av värderingarna materialism och förändringsbenägenhet. Aktiva Anna/Anders och Sport-Stefan/Stina visar ibland mycket lika resultat, men lika ofta är deras resultat diametralt olika. För tre variabler (ÄNNA, VOK R+S-ord, U) placeras deras resultat intill varandra i de diagram där resultaten är ordnade efter andel standard eller novationer. Se figur 9.7:2, där Aktiva Anna/Anders och Sport-Stefan/Stina (inringade i figuren) är de enda grupper som använder mer *liksom* än *typ*. Lexikal variation ligger ofta på en relativt hög medvetandenivå, och här kan resultatet tolkas som att informanterna i de mest karriärinriktade grupperna vill använda mer av den standardnära diskurspartikeln *liksom* än *typ*, som associeras med ungdomsspråk och verkar ha övertagit den funktion av konventionellt lågprestigedrag som det lokala *änna* har haft.

FIGUR 9.7:2. ÄNNA och livsstilsgrupper.

Trots att de två grupperna Aktiva Anna/Anders och Sport-Stefan/Stina använder *liksom* i ungefär lika hög grad, uppvisar de helt olika användning av diskurspartiklarna *la* och *väl* (figur 9.7:3). Ett liknande resultat återfinns även vid variabeln VOK D-ord, där Aktiva Anna/Anders har högst frekvens av standarduttalet och Sport-Stefan/Stina

har näst högst frekvens av den lokala varianten. Förklaringen ligger sannolikt i olika sätt att konstruera könsidentitet, då resultaten för livsstilsgrupperna har likheter med hur andelarna *la* och *väl* fördelas mellan könen (figur 9.2:1). Flickor som hel grupp uppvisar en mindre andel *la* än pojkar som hel grupp, vilket dock modifieras när analysen senare kompletteras med kombinationen programtyp/kön (figur 9.2:4). Indelningen i livsstilsgrupper är inte könsneutral, och det är därför inte heller överraskande att de två livsstilsgrupper som har högst frekvens av *la* är pojkdominerade (Sport-Stefan/Stina och Medel-Mårten/Maria), medan den grupp som utan konkurrens har högst frekvens av *väl* är flickdominerad (Aktiva Anna/Anders). De nämnda grupperna är markerade med ringar i figur 9.7:3.

FIGUR 9.7:3. *LA och livsstilsgrupper.*

De två karriärinriktade grupperna förefaller att ha olika språkliga strategier, som kan relateras till föreställningar om kvinnligt och manligt språk. Det är möjligt att flickor med höga sociala ambitioner behöver använda ett standardnära språk med få lokala varianter för att få social acceptans, medan det finns högre tolerans för pojkar med sociala aspirationer att använda ett delvis mycket lokalt språk, på ett sätt som liknar omvänd prestige. Labov (1966) och Trudgill (1972) använder begreppet *covert prestige* för att beteckna varianter som inom en viss grupp kan ha hög status, trots att de i det kringliggande och normgivande samhället har låg konventionell prestige. Dessa drag antas förknippas med värden som tuffhet, styrka, farlighet, manlighet osv. På svenska översätts begreppet ofta till *dold* eller *förtäckt prestige* (L.-G. Andersson 1994:75), men jag föredrar *omvänd prestige* för att betona att prestigeförhållandet och normuppsättningen är de motsatta,

jämfört med den mer eller mindre officiella normen, snarare än att den är dold. I avhandlingsmaterialet förekommer några lokala drag och ungdomsspråkliga novationer (*la*, *typ* och öppet Ö) vilka kan antas ha omvänd prestige bland vissa informanter. Det rör sig då om drag som inte alltid uppskattas av vuxna språkbrukare, men som av många ungdomar sannolikt förknippas med positiva värden som tuffhet och manlighet, och därför är högfrekventa i pojkdominerade informantgrupper som Sport-Stefan/Stina (*la*, öppet Ö), Medel-Mårten/Maria (*la*, *typ*) och Teknik-Tobbe/Tova (*typ*).

Ytterligare en grupp placeras till större delen i den nordvästra (materialistiska–förändringsbenägna) delen av värderingskartan, nämligen Party-Pia/Pelle, men de informanterna är inte lika förändringsbenägna som gruppen Aktiva Anna/Anders och mindre materialistiskt inriktade än gruppen Sport-Stefan/Stina. Enligt hypotesen skulle de ha en hög frekvens av novationer, men det stämmer bara för variabeln U (där deras och Aktiva Anna/Anders frekvens av diftongerat U är markant högre än övriga grupper). I övrigt placeras de oftast till höger om mitten på diagrammen (VOK R+S-ord, I/Y, Ö) eller i mitten (ÄNNA, VOK D-ord), dvs. de utmärker sig inte genom något extremt bruk av vare sig lokala varianter, standardformer eller novationer. Detta kan sannolikt relateras till att deras livsstilsval inte heller tillhör de mer extrema, eftersom de återfinns nära mitten av värderingskartan och är ganska mainstream-inriktade när det gäller t.ex. kläder och musik. De följer gärna modet, men de handlar inte i de dyraste affärerna, och lyssnar gärna på den senaste listettorna, men hellre från någon av de kommersiella radiostationerna där musiken ständigt växlar än genom att själva köpa cd-skivor.

De två livsstilsgrupper som utmärker sig minst i analyserna är Kafé-Karin/Kalle och Gitarr-Janne/Jenny. Resultaten för Kafé-Karin/Kalle återfinns oftast i den vänstra halvan av linjediagrammen i kapitel 7–8, tre av åtta gånger till vänster om mitten (ÖR, ÄNNA, VOK D-ord), två gånger näst längst till vänster (VOK R+S-ord, I/Y) och en gång längst till vänster (U). Det innebär att de är relativt lokalspråkiga, och det är den av de flickdominerade grupperna som har störst andel lokala varianter. Informanterna i Kafé-Karin/Kalle har det gemensamt med dem i gruppen Party-Pia/Pelle att flera går på program i mellangruppen och att de är flitiga kafébesökare. De flesta går och fikar minst en gång i veckan och upp till en gång om dagen. Det går dock skarpa gränser mellan de två grupperna i fråga om vilka kaféer de frekventerar. Kafé-Karin/Kalle går mest på det lite alternativa Götas medan Party-Pia/Pelle föredrar de trendigare Baudes, Precis och det kvällsöppna Puh's. Detta återspeglar även andra skillnader mellan dem,

som att Kafé-Karin/Kalle är mer idealistiskt och alternativt inriktad och Party-Pia/Pelle är mer mainstream och inställd på att ha roligt. Jämfört med Aktiva Anna/Anders är gruppen Kafé-Karin/Kalle nästan lika förändringsbenägen, men Aktiva Anna/Anders går oftare på studieförberedande program och har högre sociala ambitioner, vilket kan förklara att de är mer standardnära än Kafé-Karin/Kalle. Det finns även en geografisk aspekt här, då de flesta i gruppen Kafé-Karin bor i Alingsås norra+östra, som har lägst socioekonomisk status av de tre Alingsåsområdena. De flesta Party-Pior och Aktiva Annor kommer däremot från Alingsås centrum+södra eller V. Bodarna-Lerum, som har högre socioekonomisk status, eller från Sollebrunn-Essunga, där det verkar finnas en strävan (bland främst kvinnliga informanter) att anamma novationer och standarddrag.

Gruppen Gitarr-Janne/Jenny slutligen, återfinns oftast i mitten av linjediagrammen (I/Y, U, Ö) eller till höger om mitten (ÖR, LA, ÄNNA). En gång uppvisar de näst högst frekvens av ett standarddrag (VOK D-ord) och de har högst frekvens av det närmast hyperkorrekta långa uttalet av VOK R+S-ord. De är inte särskilt lokalspråkliga, använder novationer genomsnittligt ofta och är inte heller utpräglat standardnära, förutom att de ofta har långt uttal av vokalen i både D-ord (de dialektala) och R+S-ord (regional+standard). Gitarr-Janne/Jennys resultat är kanske det mest svårtolkade, eftersom det inte utmärker sig åt något håll, men förklaringen kan ligga dels i livsstilsgruppens position mitt emellan ytterpunkterna förändringsbenägna-traditionella, dels i deras intressen och umgänge. I likhet med Teknik-Tobbe/Tova är majoriteten av Gitarr-Jannarna inte särskilt utåtriktade. De går mycket sällan på kafé, pub eller disko, och de håller helst på med musik eller något annat konstutövande den största delen av dygnets vakna timmar (både i skolan och på fritiden). De är ofta beredda att flytta för studier eller arbete och har i några fall en mycket negativ inställning till Alingsås och en Svensson-tillvaro och vill flytta så snart det går.¹ Det kan också vara så att språkbruk inte är en viktig del av hur Gitarr-Janne/Jenny uttrycker sin livsstil, utan att de använder andra medel i större utsträckning. Många i gruppen går på musikestetiskt program och beskriver sig själva som flummiga eller hippie-aktiga när det gäller kläder, frisyrier och musik, och just esteterna är en av de grupper som övriga informanter pekar ut som en tydlig grupp med en

¹ Detta kan jämföras med en av informanterna i gruppen Teknik-Tobbe/Tova som har en mycket negativ inställning till den ort där han bor, men som ändå inte är intresserad av att flytta. Han tillbringar sin mesta tid framför datorn och bryr sig egentligen inte om vad det råkar bo för människor på samma plats.

särpräglad stil. Musikintresset och stilen som hör till kan tänkas spela en större roll än språket för Gitarr-Janne/Jennys identitetskonstruktion.

*

Inledningsvis konstaterade jag att stora delar av hypotesen om livsstilsgrupper och språk inte stämde. Kafé-Karin/Kalle antogs vara både standardnära och benägen att använda novationer, men visade sig i stället vara den mest lokalspråkliga av de flickdominerade livsstilsgrupperna. Den grupp som vid sidan av Aktiva Anna/Anders mest genomgående använder ett standardnära språkbruk är snarare Gitarr-Janne/Jenny, som inte utmärker sig språkligt sett åt något håll. Den grupp som använder novationer i störst utsträckning är den karriärinriktade Sport-Stefan/Stina (främst I/Y och Ö, men även U), med de trendiga informanterna i Party-Pia/Pelle strax därefter (främst U, men även I/Y och Ö). De mönster jag hade väntat att finna kunde bara delvis bekräftas, men de resultat som jag fann i stället var ändå möjliga att tolka och förklara utifrån de olika faktorer som ingår i livsstilsanalysen. Inför formuleringen av övriga hypoteser har jag kunnat utgå från mönster inom tidigare sociolingvistisk forskning, men livsstilsanalys baserad på Bourdieu m.fl. har än så länge bara använts i liten utsträckning inom sociolingvistik (åtminstone skandinavisk), varför det var svårare att ha några föreställningar om vad analyserna skulle kunna resultera i. Livsstilsgrupperna samvarierar ofta med kön, programtyp och geografi och utgör på så sätt en kombination av de andra sociala faktorerna, men livsstilsanalysen tillför också nya dimensioner som inte ryms inom de mer traditionella sociolingvistiska variablerna. Resultaten blev inte alltid de förväntade, men försöket att använda livsstilskategorier i en variationslingvistisk och sociodialektologisk studie har fallit tillräckligt väl ut för att det ska vara värt att gå vidare med metoden och utveckla den mer i framtida forskning.

9.8. Slutdiskussion

I den här avhandlingen har jag undersökt ett antal språkliga variabler som kan tänkas vara stadda i förändring i mitt undersökningsområde, dvs. Alströmergymnasiets elevupptagningsområde i Alingsås med grannkommuner. Jag har undersökt hur den språkliga variationen korrelerar med sociala faktorer som kön, programtyp, bostadsort och livsstil. Ovan har samvariation mellan språk och sociala variabler

diskuterats, med de sociala faktorerna som utgångspunkt. I inledningskapitlet ställde jag ett antal frågor, och nedan diskuteras resultatet på en övergripande nivå utifrån dessa frågeställningar.

1. *I vilken utsträckning beror språklig variation på orientering mot hemorten, Göteborg, Stockholm eller andra platser? Kommer påverkan från göteborgskan, föreställningar om standardsvenskan eller rikstäckande ungdomsspråksideal?*

De språkliga variabler som behandlas i kapitel 7–8 har varianter som kan relateras till flera nivåer av svenskt talspråk: traditionell lokal (västgötsk) dialekt, regional och överregional standard, traditionell göteborgska, göteborgskt ungdomsspråk och allmänt ungdomsspråk. Från vilken nivå eller varietet en variant härrör är inte alltid möjligt att fastslå, då det ofta råder sammanfall. Ett exempel är variabeln Ö, där varianten slutet Ö återfinns i både lokal dialekt och i standard-språket, samtidigt som den kontrasterar mot novationen öppet Ö, vilken återfinns både i göteborgskt och allmänt ungdomsspråk.

Den variation som finns kan tolkas som beroende på olika geografisk orientering i olika grupper. Vissa grupper förefaller relativt lokalförankrade (som livsstilsgruppen Medel-Mårten/Maria), andra är mer orienterade mot Göteborg (t.ex. Sport-Stefan/Stina), och åter andra strävar längre bort (t.ex. Aktiva Anna/Anders), inte nödvändigtvis mot Stockholm men mot större städer i Sverige eller utomlands. Det förekommer knappast någon orientering mot andra geografiska områden, och endast ett fåtal informanter rör sig mot andra orter i Västsverige (som Trollhättan eller Borås).

Den språkliga påverkan som tar sig uttryck i användning av standardformer och novationer kan relateras till orientering mot både ungdomsspråk och standard, på en både regional och överregional nivå. När de språkliga variablerna korreleras med geografiska områden framkommer genomgående ett sydvästligt–nordostligt spridningsmönster. Frekvensen av både standarddrag och novationer är högre ju närmare Göteborg informanterna bor, och de två geografiska ytterområdena Västra Bodarna–Lerum och Herrljunga–Vårgårda utgör i stort sett alltid ytterpunkterna när det gäller högst frekvens av icke-lokala och lokala drag. Även inom Alingsås centralort finns en liknande tendens, där informanter i området som kallas norra+östra ofta har hög frekvens av lokala drag, medan de som bor i centrum+södra och västra oftare använder standard och novationer. Ett område bryter dock ofta av mot det dialektkontinuum som kan skönjas längs med

Europaväg 20 och järnvägen som korsar området genom Göteborg, Lerum, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga: i Sollebrunn-Essunga nordväst om Alingsås, där motorvägen och järnvägen inte passerar, tenderar i synnerhet de kvinnliga informanterna att använda standard och novationer i en mycket högre utsträckning än informanterna i Herrljunga–Vårgårda som ligger lika långt från Göteborg. Olika faktorer i Sollebrunnsinformanternas grupptillhörigheter pekar på att det där kan finnas ett större behov av att identifiera sig med andra geografiska områden än det egna. I framtida forskning hoppas jag kunna studera närmare vad det i så fall är för attityder och värderingar som skiljer dessa informanter från de övriga.

2. Hur skiljer sig Alingsåsgymnasisternas resultat från motsvarande resultat från en undersökning av Göteborgsgymnasister?

Svaret på denna fråga ryms delvis under fråga 1 ovan. Det sydväst-nordostliga spridningsmönster som påvisas mellan Lerum och Herrljunga kompletteras och förstärks av en jämförelse med GSM (*Gymnasisters språk- och musikvärldar*), en korpus med gymnasistsamtal inspelade i Göteborg 1997–1998. För de fonologiska variablerna I/Y, U och Ö är resultaten entydiga: frekvensen av novationer är betydligt högre bland Göteborgsinformanterna än bland Alingsåsinformanter, och de kurvor i diagrammen som lutar kraftigt mellan nordost och sydväst lutar ännu brantare mellan området Västra Bodarna–Lerum och Göteborg. Variabeln ÄNNA visar ett något annorlunda resultat, men när även ett material med Stockholmsungdomar tas in i jämförelsen kan resultatet tolkas som att novationen *typ* först har spridits från Stockholm till Göteborg och därefter till Alingsås. Användningen har, i likhet med det öde som ofta möter modeord, mattats av till förmån för andra diskurspartiklar i de två större städerna medan gymnasister i Alingsås med omgivande områden fortfarande använder *typ* i hög grad.

De två olika spridningsmönstren för novationer (tre fonologiska respektive en lexikal) kan tolkas som två typer av regionalisering som sker parallellt. Den första typen består av en *gradvis spridning* av fonologiska drag från regioncentret Göteborg mot Alingsås och därifrån vidare norrut, och den andra typen utgör en form av *urban jumping*, där en lexikal variant med drag av modeord först sprids från huvudstaden till Göteborg, därifrån till staden Alingsås och därefter till orter runt omkring.

3. *Är det möjligt att beskriva den språkliga variationen ur ett förändringsperspektiv? Vilka drag kan i så fall ses som tecken på en pågående dialektutjämning eller regionalisering?*

Denna undersökning är synkronisk och baseras på ett stickprov bestående av 97 informanter inspelade 1998. Genom studier av äldre dialektlitteratur och arkivmaterial från Språk- och folkminnesinstitutet i Uppsala kan jag konstatera att dialektutjämning har skett i området, men förändringstakten kan jag inte uttala mig om. Det är dock klart att många traditionella dialektdrag, varav några morfologiska och fonologiska har beskrivits i kapitel 6, i stort sett inte förekommer i materialet (tjocka *l* [ɾ], /rd/ som tjockt *l* [ɾ], /sl/ med sje-ljud [ʃɾ], *sa* 'ska' och *sulle* 'skulle', bakre approximantiskt /r/ [ɹ], och några böjningsändelser).

Hur länge, och i vilken omfattning, de standardvarianter som beskrivs har funnits i talspråket i området är också svårt att fastslå, men säkert är att de göteborgska och ungdomsspråkliga novationer som beskrivs har spridits till området under andra hälften eller mot slutet av 1900-talet. Exempelvis är diskurspartikeln *typ* ett fenomen som har uppstått under 1980-talet och på kort tid fått en snabb utbredning inom främst ungdomsspråket.

Sammanfattningsvis kan det sägas att det är fullt möjligt att diskutera den språkliga variationen i materialet ur ett förändringsperspektiv. Den bakomliggande orsaken till variationen är en pågående dialektutjämningsprocess. Vad som inte kan beskrivas är förändringstakten, eftersom studien är synkron och inte diakron, men med uppföljande framtida undersökningar blir det möjligt att följa om den förändring som kan skönjas här kommer att fortsätta eller om den kommer att ta sig andra former, i likhet med de studier som Nordberg och Sundgren utfört i Eskilstuna. De varianter som ingår i kapitel 7–8 som inte är lokala drag, dvs. standardvarianter och novationer, skulle då kunna följas. I denna avhandling ligger fokus på sociala faktorer i språkförändringsprocessen, men i vidare forskning bör även språkinterna faktorer beaktas. Till exempel finns parallella tendenser, som öppningen av *ö*-ljudet, där öppet *ÖR* är en novation historiskt sett och kan ha påverkat uppkomsten eller spridningen av den yngre novationen öppet *Ö*. På samma sätt finns likheter mellan variablerna *I/Y* och *U*, som båda består av en lokal sänkt variant, en standardvariant och en novation med kraftig förträngning (frikativisering med [ʒ] respektive diftongisering med [β]).

En intressant fråga är om de novationer som även finns i Göteborg kommer att spridas ytterligare och talspråket i Alingsåstrakten därmed

närmar sig göteborgskan i större omfattning, som har skett i exempelvis Kungälv och Kungsbacka ca 30 km norr respektive söder om Göteborg, eller om de mer standardnära varianterna kommer att ta överhanden. Thelander (1979a, b) och Westerberg (2004) beskriver framväxten av en västerbottnisk regional standard, där drag som är gemensamma för dialekter inom ett större område kvarstår när mer lokala drag jämnats ut, och frågan är om något liknande kan komma att ske med vissa västgötska drag. Exempelvis förekommer slutet ÖR inom ett stort område, som bl.a. omfattar Västergötland, och med tanke på hur hög frekvens det har i Alingsås centralort och alla de tre nordligare områdena är det inte omöjligt att det skulle kunna leva vidare i en västsvensk eller västgötsk regional standard.

4. *Kan språkbruk med inslag av västgötska drag i materialet betraktas som dialektalt, även om det inte kan anses vara så kallad genuin dialekt (kanske inte ens utjämnad dialekt) enligt traditionella definitioner?*

I kapitel 2 diskuteras begreppet dialekt och den dialektsituation som finns på många håll i dagens Sverige. I allmänhet kan varianter av talad svenska beskrivas som en glidande skala bestående av traditionell/lokal dialekt, utjämnad/regional dialekt, regional standard och neutral standard. I det material som analyseras i avhandlingen saknas många äldre dialektala drag (t.ex. *änna*), men samtidigt är frekvensen av vissa lokala varianter (som slutet ÖR och *la*) förvånansvärt hög. I lokalgradsskattningen i kapitel 5 bedömdes få informanter tala ”mycket västgötska” eller ”mycket standard”, men flertalet bedömdes tala någon mellanform. Variationen i bruk av olika språkliga varianter är mycket stor inom det undersökta området, där avståndet mellan Lerum och Herrljunga inte är mer än ca 60 km, och skillnaden mellan Alingsåsgymnasisterna och ett material med Göteborgsgymnasister är markant, trots att avståndet mellan de två städerna bara är 46 km (se vidare under fråga 2 ovan). Detta tyder på att termen regional standard inte räcker för att beskriva informanternas skiftande språkbruk – därtill är variationen för stor inom ett relativt litet geografiskt område. Då kvarstår utjämnad eller regional dialekt, vilket framstår som en lämplig beteckning.

Problemet med utjämnad/regional dialekt som beteckning på de tal-språksvarianter som förekommer bland de undersökta ungdomarna från Alingsåsområdet är dock att det inte ryms inom de definitioner av dialekt som i huvudsak används inom svensk dialektforskning i dag. En dialekt bör vara ett fungerande språkssystem som skiljer sig från riks-

språket på alla språkliga nivåer, och därmed bör en utjämnad dialekt inte kunna kallas dialekt, eftersom den inte uppfyller kriterierna. Frågan är då om det är begreppet eller kriterierna som bör ändras, och som har nämnts pågår en diskussion om detta bland svenska dialektologer. I denna avhandling väljer jag att betrakta allt som inte är geografiskt neutral standard för dialekt, dvs. jag tillämpar en mycket vid innebörd av begreppet. Det är ett ämne för fortsatt forskning att se på hur den dialektala variationen ser ut i Sverige idag och att fortsätta pröva olika definitioner av dialektbegreppet.

5. *Vilka sociala faktorer har störst betydelse för språkliga val?*

De sociala variabler som används i avhandlingsstudien, kön, programtyp, geografi och livsstilsgrupper, visar alla på samvariation med språkliga variabler i någon grad, liksom de även samvarierar med varandra. De hypoteser som formulerades i kapitel 1 har inte alltid kunnat verifieras, men det beror inte på någon frånvaro av variation utan på att den inte alltid ser ut som förväntat. För de åtta variabler som analyseras i kapitel 7–8 är det olika sociala faktorer som betyder mest, men den variabel som oftast ger tydliga utslag är geografien. Därefter kan kön sägas ha störst betydelse, men på två olika plan. Dels finns övergripande skillnader mellan flickor och pojkar som hela grupper, dels finns skillnader mellan olika grupper när kön kombineras med programtyp och ingår i livsstilsanalysen. Sålunda skiljer det sig kraftigt åt mellan olika sociala grupper hur könsidentitet kan uttryckas med språkliga medel. Den tydligaste geografiska variationen finns för de olika fonologiska variablerna, medan de lexikala variablerna (LA och ÄNNA) samvarierar med kön, programtyper och livsstilsgrupper i högre grad.

Det som slår mig efter analyserna med de olika sociala variablerna är hur stark den geografiska variabeln är. Detta är den äldsta sociala variabeln när det gäller att undersöka språklig variation, dialektgeografi har en lång tradition och sträcker sig över åtminstone en hundraårsperiod. Man skulle kunna tänka sig att de stora samhällsförändringar som har skett under 1900-talet, särskilt de senaste decennierna, skulle skjuta undan geografien till en social variabel av mindre vikt. Så är det alltså inte. Variationen är överraskande stor inom ett område som är ca 60 km långt, och spridningsmönstret följer i stort sett E20 och järnvägen. Det faktum att informanterna i Sollebrunn bryter mot mönstret antyder dock att det finns fler faktorer inblandade än geografi i en närmast naturgeografisk betydelse. Inte heller skillnaderna

mellan informanterna i exempelvis Lerum och Herrljunga kan enbart förklaras med geografiska avstånd. Förklaringarna kan istället ligga i kulturgeografiska och demogeografiska förhållanden.

Som diskuterats under fråga 1 kan ett sydväst-nordostligt spridningsmönster urskiljas men det kan även, utöver avstånd i kilometer från Göteborg, relateras till dominerande livsstilar och värderingar bland den vuxna befolkningen i de olika områdena. Mest skiljer flickor i Sollebrunn ut sig från de övriga geografiskt och socioekonomiskt baserade informantkategorierna. Livsstilsanalysen är ett försök att komplettera och kombinera traditionella sociala variabler, och det finns potential att utveckla denna metod för studier av språkförändring. Dels kan den täcka fler aspekter av informanternas sociala bakgrund, dels kan man komma ifrån det hierarkiska tänkande som präglar exempelvis sociala index för att fånga fler aspekter av hur sociala identiteter kan se ut i dagens samhälle.

Summary

This thesis presents a study of sociolinguistic variation among students from five municipalities, all attending an upper secondary school in Alingsås, a town of 25,000, northeast of Göteborg, Sweden. (The Swedish upper secondary school, *gymnasium*, gives courses of three years' duration for students having completed nine years of school, thus having reached the age of 15-16 years. About 98 percent of Swedish 16-year-olds apply to the *gymnasium*.) The material studied consists of tape recorded interviews with 97 students at the *Alströmergymnasium*, which at the time of recording in 1998 had a total of 1400 students in 14 different national study programmes. These students come from quite a large area surrounding Alingsås. The informants in the study represent ten different study programmes and live in five different municipalities. The informants were chosen according to the assumption, based on previous research, that in Swedish schools, the students at the secondary level (*högstadiet*, age 12–15) are the ones who present the highest degree of local forms, while the upper secondary school students (*gymnasium*, age 16–19) are moving towards the language they will employ in adult life, with varying degrees of standard language. One of the reasons for choosing upper secondary school students as my informants was the fact that my prime interest lies in the study of the dialectal levelling process.

The interviews form the basis for a linguistic analysis of a number of phonological, grammatical, and lexical variables, and a social analysis of the informants' replies to questions concerning: a) clothing and fashion, b) music and radio, c) sports and exercise, d) other leisure time activities and membership of organisations, e) social gatherings and parties, f) cafés, g) mental orientation towards the area where they live, towards the city of Göteborg or other areas, h) education and future plans. Based on these social patterns, the students were divided into groups, and the co-variation between linguistic variation and social identity analyzed and discussed.

Social variables

The informants are categorized according to six more or less stable social variables chosen to present an image of the different aspects of their social background and identity:

- Sex, conventionally divided into girls and boys.
- Three types of study programmes, based on statistics regarding socio-economic background: vocational programmes, programmes preparing the student for university studies, and an intermediate group where the programmes can lead to both further studies and entry into working life.
- A combination of sex and type of programme.
- Residential areas in the catchment area of the school, divided on the basis of demogeography and urbanization: Herrljunga-Vårgårda, Sollebrunn-Essunga, Gräfsnäs-Östaskulle, Alingsås, Västra Bodarna-Lerum.
- Parts of the town of Alingsås, based mostly on socio-economic factors: North+East (lowest socio-economic status), Central+South (higher status), and West (highest socio-economic status).
- Groups of lifestyle, based on a two-dimensional mapping in *Ungdomsbarometern* [*The Youth Barometer*] (1999 a–e): Aktiva Anna/Anders (*Active-Anna/Anders*, the first name being female, the second male), Gitarr-Janne/Jenny (*Guitar-Janne* [m.]/*Jenny* [f.]), Kafé-Karin/Kalle (*Café-Karin* [f.]/*Kalle* [m.]), Medel-Mårten/Maria (*Average-Mårten* [m.]/*Maria* [f.]), Party-Pia/Pelle (*Party-Pia* [f.]/*Pelle* [m.]), and Teknik-Tobbe/Tova (*Technical-Tobbe* [m.]/*Tova* [f.]).

Although these factors are considered quite stable, none of them is unchangeable or eternal. Still, seen in relation to the life of a teenager, they are relatively stable. The most volatile of the factors, the one which presents the least resistance to change, is probably lifestyle, as it subsumes ephemeral aspects such as choice of clothes and leisure time activities. But at the same time, the notion of lifestyle subsumes more deeply rooted values such as attitudes towards further academic studies and desire to remain in one's small town environment or to move to the city – a change in lifestyle so dramatic that the decision is not reached overnight.

In chapter 2, the different social factors used in the categorization of the informants is discussed. The choice of attempting to use a lifestyle analysis based on e.g. Dahl (1998) and Bourdieu (1979, and others), in addition to the more traditional sociolinguistic variables such as sex, programme, and geography, is motivated by the fact that a lifestyle analysis can supply the analysis with more levels than can be described using a traditional hierarchy based on socio-economic status. First, the groups of informants are mapped in a two-dimensional evaluation chart, with the two axes consisting of urge to change/traditionalism and materialism/idealism; cf. fig. 9.7:1. The analysis is then based on inter-

view questions covering more areas of the informants' lives than merely socio-economic areas (from taste and leisure time activities to geographical mobility and plans for the future). The analysis is based on the teenagers' own choices and not the socio-economic status of their parents, as is quite common in other studies. The point of departure taken in apparently ephemeral phenomena such as taste and style, is based on the belief that these factors are related to more deeply rooted values, and evaluations such as attitudes to life and construction of identity. In the lifestyle analysis the other social factors are combined, as within each lifestyle group there may be an over- or underrepresentation of girls or boys, of one of the programme types, or some of the geographical areas. In short, the lifestyle analysis can be said to both complement and include the more traditional socio-linguistic variables.

Linguistic variables

The linguistic analysis is carried out in two steps. In chapter 5, a first estimation of the informants' degree of local linguistic forms is made, purely on the basis of my own intuitive knowledge of the dialects involved and based on each interview as a whole. The linguistic variables are related to a limited set of social variables: sex, programme type, and geography. In chapter 9, the estimation of degree of local forms is compared to the detailed analyses in chapters 7 and 8, and there is found to be satisfactory conformity between the two methods.

In chapters 6-8, detailed analyses are made of a number of phonological and lexical variables. These are presented according to an order ranging from salient older forms traditionally adopted in the Alingsås area to salient younger forms often acquired through loans from the vernacular of Göteborg. This division also represents an imagined difference in dialect levelling. In chapter 6, the point of departure is taken in the older local dialectal forms, both phonological and grammatical, which have been almost totally levelled out today; local variants are hardly ever used by the informants during the interviews. Instead they almost exclusively use standard variants. Therefore, no correlations are made with social variables in chapter 6.

Chapter 7 treats phonological, morpho-phonological, and lexical variables, whose local variants are used quite extensively in the interviews, simultaneously with frequent use of standard variants. In chapter 8, phonological variables not as levelled as the rest are analyzed. Local variants are used with relatively high frequency in the

interviews, and there are indications of an ongoing process of change, as innovations spread from either Göteborg or more general youth language. In chapters 7 and 8 the linguistic variation is treated statistically and related to all of the above-mentioned social variables.

The variables analyzed extensively in chapters 7 and 8 consist of four phonological variables (ÖR, I/Y, U, Ö), two lexical variables (LA, ÄNNA), and two morpho-phonological variables (VOK D-ord, VOK R+S-ord). The presentation below is according to the order in which the variables are presented in the thesis.

- The variable ÖR represents the pronunciation of the long /ö/ before /r/, with two possible variants: the local ‘closed ÖR’ [øɾ: øɾ], and the standard ‘open ÖR’ [œɾ: œɾ].
- The variable LA is present in two forms of discourse markers (similar to ‘I’ s’pose’): the local *la* and the standard equivalent *väl*.
- The variable ÄNNA also represents discourse markers (‘like’): the local *änna*, the most standard variant *liksom*, and the more youth language related *typ*.
- VOK D-ord and VOK R+S-ord are described as one variable (VOK, vowel shortening) in chapter 7, but as the phenomenon is present in different lexical contexts, they are treated as two separate variables in the discussion in chapter 9. VOK D-ord (“dialectal words”) are words where vowel shortening is possible on a dialect level, e.g. *jeans* (‘jeans’), *lite* (‘a little’), *Vårgårda* (a place name). The variants are the local ‘short VOK D-ord’ ([jɪm:s], [lɪt:ə], [vɔɾ:ɾɔd:a]), and the standard ‘long VOK D-ord’ ([jɪns], [lɪtə], [vɔɾ:ɾɔd:a]).
- VOK R+S-ord (“regional+standard words”) are words where vowel shortening is possible on both a regional and a standard level, e.g. in *fotboll* (‘football’), *gjort* (‘done; made’), *trivs* (‘feels at home’). The variants are the regional ‘short VOK R+S-ord’ ([fɔp:ɔl:], [ju:t:], [trɪf:s]), and the almost hypercorrect standard pronunciation ‘long VOK R+S-ord’ ([fu:tbɔl:], [ju:t], [tri:vs]).
- The variable I/Y represents three variants of pronunciation of the long /i/ and /y/. The local variant is the ‘lowered I/Y’ [ɪ:]/[ɣ:], the standard variant is the ‘standard I/Y’ [i:]/[y:], and there is even a Göteborg variant, the innovation ‘fricativized I/Y’ [i:^ʒ]/[y:^ʒ].
- The variable U shows the same structure as I/Y, representing three variants of the pronunciation of long /u/. The local variant is the ‘lowered U’ [u:^ʒ], the standard variant [u:] is called ‘standard U’, and the Göteborg innovation is the ‘diphthongized U’ [u:^β].
- The last variable Ö represents the pronunciation of long /ö/ in other contexts than before /r/. The local and standard variant is ‘closed Ö’ [ø:] and the Göteborg innovation is the ‘open Ö’ [œ:].

Results and discussion

In the introductory chapter a number of questions are given as forming the basis for the study. Below, these questions are discussed one at a time in relation to the findings of the study.

1. *To what extent does the variation depend on the informant's orientation towards the place where (s)he lives, towards Göteborg, Stockholm, or other places? Does the influence stem from the Göteborg dialect, ideas about standard Swedish, or from an ideal national youth language?*

The variants studied in chapters 7 and 8 can be related to several layers of spoken Swedish: traditional local dialect (*västgötska*), regional and supraregional standard, traditional Göteborg dialect, Göteborg youth language, and general youth language. The question concerning the origin of a variant in a certain level or variety is not always easy to answer, as there are several cases of identical forms. One such example is the variable Ö, where the variant 'closed Ö' can be found in both local dialect and standard language, while at the same time contrasting with the innovation 'open Ö', which can be found in both Göteborg dialect and in general youth language.

The variation found can be interpreted as attributable to differences in geographical orientation in the various groups. Some groups seem quite locally rooted (e.g. the lifestyle group of Average-Mårten/Maria), while others are more oriented towards Göteborg (e.g. Sport-Stefan/Stina), and some have more far-reaching aspirations (e.g. Active-Anna/Anders) – not necessarily towards Stockholm, but towards major urban areas in general. There is hardly any orientation towards other areas than these, except in the case of a few informants who are drawn towards other places in West Sweden (such as Trollhättan or Borås).

The linguistic influence as seen in the use of standard forms and innovations is associated with an orientation towards both youth and standard language, on both a regional and supraregional level. When correlated with geographical areas, the linguistic variables generally show a pattern going from southwest to northeast. The frequency of both standard forms and innovations grows higher the closer the informants live to Göteborg, and the two peripheral areas Västra Bodarna–Lerum (SW) and Herrljunga–Vårgårda (NE) are, in almost every case, the extremes with the highest frequencies of non-local and local forms. Even in central Alingsås, a similar tendency can be found with informants, in the North+East parts of town showing a high frequency of local forms, while those living in Center+South and West are more prone to using standard forms and innovations. One area does not, however, fit into the dialect continuum discernible along the E20 highway and the railway from Göteborg through Lerum, Alingsås, Vårgårda, and Herrljunga: in Sollebrunn-Essunga (NW of Alingsås),

some distance away from both the highway and the railway, the nine female informants particularly tend to use standard forms and innovations to a much higher extent than the informants in Herrljunga–Vårgårda, situated at the same distance from Göteborg. (Results are statistically significant at a five percent level.) Elements in the Sollebrunn-informants' adherence to groups point towards a stronger need for identification with other geographical areas than their own. I hope to be able in future research to go into greater detail with regard to the attitudes and values of these informants, to find out why they differ from the overall pattern.

2. *How do the findings from the upper secondary school in Alingsås differ from a comparable study of students in Göteborg?*

The answer to this question is in some ways already given above under question 1. The distribution pattern going from SW to NE, as seen between Lerum and Herrljunga, is supplemented and strengthened through a comparison with the GSM corpus (*Gymnasisters språk- och musikhvärldar*, The Language and Music Worlds of High School Students; Norrby & Wirdeñäs 1998), consisting of recordings of conversations with upper secondary school students in Göteborg 1997–1998. In relation to the phonological variables I/Y, U, and Ö, the results are unambiguous, with the frequency of innovations being substantially higher in the Göteborg informants than in the Alingsås informants. The curves, which show a strong slant between NE and SE, show an even steeper slant between the area of Västra Bodarna–Lerum and Göteborg. The variable ÄNNA displays a somewhat different distribution, but when a study of adolescents from Stockholm is added to the comparison, the results point to a spreading of the innovation *typ* ('like') from Stockholm to Göteborg in the first place, and then to Alingsås, and that the use has stagnated in favour of other discourse markers in the two major cities, while upper secondary school students in Alingsås and the catchment area still use *typ* to quite a large extent.

The differing patterns of distribution for innovations (three phonological and one lexical) can be interpreted as two types of regionalization taking place at the same time. The first type consists of a gradual spread from the regional centre of Göteborg towards Alingsås and then further north, and the other type consists of a form of urban jumping, where forms spread from the capital to Göteborg, and then on to the town of Alingsås, and from there to surrounding areas.

3. *Is it possible to describe the linguistic variation from a perspective of language change? In that case, which forms are to be seen as signs of an ongoing levelling of dialects in favour of regionalization?*

This study is synchronic and it is based on a sample of 97 informants recorded in 1998. Through studies of older descriptions of the dialects in the area and in the archives of *Språk- och folkminnesinstitutet* (dedicated to collecting and preserving folk culture, in linguistic and other forms) in Uppsala, I conclude that there has been a levelling of dialects in the area, but I am not in a position to say anything about the speed with which this has taken place. It is, however, clear that many of the traditional dialect forms, of which some morphological and phonological ones are described in chapter 6, are almost totally absent in the recordings. (For example cacuminal *l* [ɽ] in initial and medial positions; /rd/ pronounced as [ɽ]; /sl/ pronounced as [ʃɽ]; *sa* [sa] ‘ska’ (‘shall, will’) and [səl:ə] *sulle* ‘skulle’ (‘should, would’); uvular approximant /r/ [ʁ] in initial position and when long, no other consonant following (what is known as *götaskorrning*, “västgöta burred *r*”); and some inflectional endings).

For how long and to what extent the standard forms described have existed in spoken language in the area is also difficult to say, but it is certain that the innovations described as originating in Göteborg and youth language spread throughout the area during the second half of and especially towards the end of the 20th century. One example is the discourse marker *typ*, which arose during the 1980s and has gained a widespread use in especially youth language during the relatively short period since.

In conclusion, it is fully possible to discuss the linguistic variation in the recordings from the point of view of language change. The explanation for the variation is to be found in an ongoing process of dialect levelling. What cannot be determined is the speed of change, as this study is synchronic and not diachronic, but in combination with subsequent studies it will be possible to say whether the changes discernible here continue or take other forms, as can be seen in the studies conducted by Nordberg and Sundgren in Eskilstuna (Nordberg 1975, Nordberg & Sundgren 2000, Sundgren 2002). It will be possible to follow the variants described in chapters 7 and 8 which are not local forms, i.e. standard variants and innovations.

This study focuses on the social factors in the process of linguistic change, but in future research factors internal to language should also be taken into consideration. There are, for instance, parallel tendencies such as the opening up of the *ö*-sound, where the ‘open ÖR’ is an

innovation, historically speaking, and might have influenced the rise and distribution of the younger innovation, ‘open Ö’. In the same way, there are similarities between the variables I/Y and U, which both consist of a local lowered variant, a standard variant, and an innovation that is fricativized ([i:^z]/[y:^z]) or diphthongized with a fricative ([ɥβ]).

One interesting question is whether innovations that are also spreading in Göteborg will spread even more in the region. This would change the spoken language of the Alingsås area even more towards that of Göteborg, as has already happened in, for instance, Kungälv and Kungsbacka, some 30 km to the north and south of Göteborg, or whether the variants close to standard will take over. Thelander (1979a, b) and Westerberg (2004) describe the rise of a West Bothnia regional standard where forms common to dialects in a larger area remain when more local forms disappear. The question is whether a similar development might take place in relation to certain West Swedish forms. The ‘closed ÖR’, for instance, is present in a large area including, the region of Västergötland (but not in Göteborg or the coastal regions), and bearing in mind the high frequency it shows in central Alingsås and all three of the areas to the north, there is a chance that it would live on as a part of a West Swedish or Västgöta regional standard.

4. *Is it possible to describe the language with some västgöta forms in the interviews as dialectal, even if it is not what is traditionally described as genuine dialect (or even levelled dialect)?*

In chapter 2 the notion of dialect is discussed as well as the dialectal situation in many areas of present day Sweden. Generally, variants of spoken Swedish can be described as on a gliding scale from traditional/local dialect, through levelled/regional dialect, and regional standard to neutral standard. In the recordings analyzed in this thesis, many of the older dialectal forms are absent (e.g. *änna* ‘like’), but at the same time the frequency of certain local variants (such as ‘closed ÖR’ and *la*) is surprisingly high. In the estimation of the informants’ degree of local forms in chapter 5, few informants were seen as speaking with “a high degree of västgöta dialect” or “a high degree of standard”, while the majority were situated somewhere in between the two. The variation in the use of different linguistic variants is quite large within the studied area, where the physical distance between Lerum and Herrljunga is no more than approximately 60 km. Furthermore, the difference between

the upper secondary school students in Alingsås and in Göteborg in a comparable corpus was striking, in spite of the fact that the difference between the two towns is only 48 km (see also under question 5 below). This appears to prove that the term regional standard is not sufficient to describe the linguistic behaviour of the informants, as the variation within this relatively small geographical area is far too great. What remains, therefore, is the term 'levelled or regional dialect', which is an adequate description.

The problem with the term levelled/regional dialect when describing the linguistic variation in the adolescents from the Alingsås area studied, is, however, that this term does not fit in with the definitions of dialect used in most contemporary Swedish dialectal research. A dialect should be a functioning linguistic system which differs from the national standard in all linguistic areas, and thus a levelled dialect cannot be called a dialect as it does not fulfill the criteria. The question remains then whether the notion or the criteria should be changed, and this debate has, as mentioned above, been ongoing for some time among Swedish dialectologists. In this thesis, I have decided to consider all that which is not a geographically neutral standard as a dialect, which is to say that I use the term in a very broad sense. This problem is a subject for further research, studying the present dialectal situation in Sweden and continuing to test definitions of the notion of dialect.

5. *Which social factors are most important for linguistic choices? Is it possible to identify groups with common social identities in order to explain differences in linguistic behaviour?*

The social variables used in the study - sex, study programme, geography, and lifestyle - all show co-variation with linguistic variables as well as with each other, to some extent. The hypotheses formulated in chapter 1 were not always verified, but this was not attributable to a lack of variation but to the fact that this variation was not the predicted variation. For the eight variables analyzed in chapters 7 and 8, different social factors are important, but the one factor which is most often salient, is that of demogeography. After that, gender can be seen as being second most important, but in two different ways. On the one hand there are general differences between girls and boys seen as groups, on the other hand there are differences between different groups when sex is combined with study programme, and also in the lifestyle analysis. This proves that there are major differences from

one social group to another when it comes to expressing gendered identity through linguistic means. The most salient geographical variation can be found in the phonological variables, while the lexical variables (discourse markers LA and ÄNNA) co-vary to a higher extent with sex, programme type, and lifestyle.

As was discussed under question 1, a distribution pattern going from SW to NE is discernible, and this is not only related to distance in kilometres to Göteborg, but also to the dominant lifestyles and values in the adult population in the different areas. The ones who stand out most clearly are the girls in Sollebrunn, with respect to both the demogeographical and the socio-economic categorization of the informants. The lifestyle analysis is an attempt to supply extra information to combine with the traditional social variables, and there is good potential for developing this method further in studies of linguistic change. It provides a better understanding of the informants' social background and aspiration, both in that it takes into account more aspects, and makes it possible to move away from the hierarchical way of thinking which characterizes e.g. social indexation, and thus to capture more aspects of how social identities are constructed in contemporary society.

Litteratur

- Abrahamson, Erik 1936. *Västsvenska ordstudier*. (Nordiska texter och undersökningar 8. Utgivna i Uppsala av Bengt Hesselman.) Stockholm: Hugo Gebers förlag /København: Levin & Munksgaard.
- Akselberg, Gunnstein, Anne Marit Bødal & Helge Sandøy 2003. *Nordisk dialektologi*. Oslo: Novus forlag.
- Alingsås 2004. Produceras av MapMedia Info i samarbete med Alingsås Futurum/Turistbyrån Alingsås. Göteborg.
- Alingsås i siffror 2002 [www]. Folder framtagen av kommunledningskontoret – information, Alingsås kommun. Hämtad som PDF på <www.alingsas.se>. Hämtad 020727.
- Alingsås i siffror 2003/2004 [www]. Folder framtagen av kommunledningskontoret, informationsfunktionen, Alingsås kommun, augusti 2003. Hämtad som PDF på <www.alingsas.se>. Hämtad 030903.
- Ambjörnsson, Fanny 2004. *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- Anderson, Carin (numera Östman) 1980. *I dag rø:d, i morgon rø:d? Om uttalsförändring i samband med urbanisering*. (FUMS rapport nr 89.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Andersson, Björn 2002. *Öppna rum. Om ungdomarna, staden och det offentliga livet*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Andersson, Lars-Gunnar 1980. Killar och tjejer, farser och morser – om sociolingvistik på innehållsplanet. I: Fries, Sigurd & Claes-Christian Elert (utg.). *Svenskans beskrivning 12. Förhandlingar vid Sammankomst för att dryfta frågor vid svenskans beskrivning 12, Umeå 1980*. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 37.) Umeå: Universitetet i Umeå.
- Andersson, Lars-Gunnar 1985. *Fult språk*. Stockholm: Carlssons.
- Andersson, Lars-Gunnar 1994a. Göteborgska – inte alltid så enkelt. I: Kotsinas & Helgander 1994. S. 280–290.
- Andersson, Lars-Gunnar 1994b. Om *göra* och *sylta* – en dialektgeografisk undersökning på lokalplanet. I: Ernby 1994.

- Andersson, Lars-Gunnar 2000a. Göteborgska som en social konstruktion. I: Grönberg et al. 2000. S. 15–24.
- Andersson, Lars-Gunnar 2000b. *Vi säger så*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Andersson, Lars-Gunnar & Bo Ralph 1986. *Sicket mål*. Göteborg.
- Andersson, Lars-Gunnar & Bo Ralph 1987. *Mål på hemmaplan*. Göteborg.
- Aniansson, Eva 1996. *Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern*. (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 40.) Uppsala.
- Bandle, Oskar 1982. Sociolingvistiska strukturer i de nordiska språken. Om förhållandet mellan standard, regionalspråk och dialekt. I: Thelander 1982. S. 33–50.
- Befolkningsförändringar 1972–1992. Del 2: Flyttning mellan kommuner*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Bengtsson, Sixten (Västgöta-Bengtsson) 1981. *Gamla västgötaord. Sällsamma tidsbilder*. Skövde: Karlstedts Bokhandel.
- Bengtsson, Sixten (Västgöta-Bengtsson) 1993. *Västgöta-Bengtssons "historiska" ordbok*. Skövde: Cradle Publishing AB, Karlstedts bokhandel.
- Berggren, Inger 2001. *Identitet, kön och klass. Hur arbetarflickor formar sin identitet*. (Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg studies in educational sciences 157.) Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Bergström, Lena 2003. The merger of short /ø/ and /e/ in Eastern Swedish – a combined production and perception test. I: Solé, M.J., D. Recasens & J. Romero. *Proceedings from the 15th International Congress of Phonetic Sciences. Barcelona 3–9 August 2003*. (ICPhS 15.) Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. [Utgiven på CD-ROM.] S. 1477–1479.
- Bergström, Lena 2004. Mötet öppnas igen. Ett kombinerat produktions- och perceptionstest av kort *ö* och *u*. I: Melander et al. 2004. S. 81–86.
- Bihl, Björn 2001. *Möten i dialektalt gränsland. Dialektala övergångar genom Närke*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 53.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Bjurström, Erling 1997. *Högt & lågt. Smak och stil i ungdomskulturen*. Umeå: Boréa.
- Björseth, Bertil 1946. *Dialekt och riksspråk i en bohuslänsk socken*. Göteborg.

- Björseth, Bertil 1957. *Göteborgsspråket och skolan. Några anvisningar för modersmålsundervisningen vid Göteborgs folkskolor*. Göteborg: Göteborgs allm. skolstyrelse.
- Björseth, Bertil 1958. *Göteborgsspråket*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 19. Svenskt riksspråk i regionala skiftningar 2.) Stockholm: Norstedts.
- Björsten, Sven, Gösta Bruce, Claes-Christian Elert, Olle Engstrand, Eva Strangert & Pär Wretling 1999. Svensk dialektologi och fonetik – tjänster och gentjänster. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 1999. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien/Swedish Science Press. S. 7–23.
- Björsten, Sven & Olle Engstrand 1999. Swedish damped /i/ and /y/: Experimental and typological observations. I: *Proceedings of the 14th International Congress of Phonetic Sciences (ICPhS 99)*. San Francisco. S. 1957–1960. Hämtat som PDF från <www.ling.umu.se/~anderse/SWEDIA/publ_sv.html>.
- Bokmålsordboka* 1986. Utg. av Leksikografisk Institutt, Universitetet i Oslo, och Norsk Språkråd. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bourdieu, Pierre 1979. *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, Pierre 1986. *Kultursociologiska texter*. I urval av Donald Broady och Mikael Palme. Lidingö: Salamander.
- Bourdieu, Pierre 1995. *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Bourdieu, Pierre 2002 [1984]. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Reprint. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Bourhis, Richard Y. & Howard Giles 1976. The language of cooperation in Wales: A field study. *Language Sciences* 42. S. 13–16.
- Boyd, Sally 2000. Vilken svenska behöver man för att undervisa i den svenska skolan idag? I: Åhl, Hans (red.). *Svenskan i tiden – verklighet och visioner*. Stockholm: HLS Förlag. S. 50–63.
- Broady, Donald 1987. Att utforska högskolan. I: *Varför Eva men inte Nils-Erik? Perspektiv på studerande i högskolan*. (Skriftserie. UHÄ/FoU, Universitets- och högskoleämbetet, Forskning och utveckling för högskolan. 1987:2.) Stockholm: Liber. S. 103–125.
- Broady, Donald, 1989. *Kapital, habitus, fält. Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi*. (Arbetsrapport. UHÄ/FoU, Universitets- och högskoleämbetet, Forskning och utveckling för högskolan. 1989:2.) Stockholm : UHÄ.

- Broady, Donald & Mikael Börjesson 2002. En social karta över gymnasieskolan i Stockholm i slutet av 1990-talet. I: *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy. E-tidskrift* 2002:1. Hämtat som PDF på <www.upi.artisan.se>.
- Brunstad, Endre 2000. Alltid fleire normer. Refleksjonar kring språk-normbegrepet og talemålsgranskninga. I: *Målbryting* 4. S. 115–128.
- Butler, Christopher 1985. *Statistics in linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Cameron, Deborah & Jennifer Coates 1989. Some problems in the sociolinguistic explanation of sex differences. I: Coates & Cameron 1989. S. 13–26.
- Chambers, J.K. & Peter Trudgill 1980. *Dialectology*. (Cambridge Textbooks in Linguistics.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Chambers, J.K., Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (eds.) 2002. *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford/Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Cheshire, Jenny 1982. *Variation in an English Dialect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheshire, Jenny 2002. Sex and Gender in Variationist research. I: Chambers et al. 2002. S. 423–443.
- Christensen, Christa Lykke 1991. Smag, stil og mode. Om påklædning og identitet. I: Fink & Hauge 1991. S. 29–48.
- Christensen, Lone Rahbek 1987. *Hver vore veje. Livsformer, familietyper og kvindeliv*. København: Etnologisk forum.
- Christensen, Lone Rahbek 1988. *Livsformer i Danmark*. København: Samfundsfagsnyt.
- Christensen, Lone Rahbek 1989. Indledning. I: Rahbek Christensen, Lone (red.). *Livsstykker. 12 studier af livsformer og vilkår*. Ringe: Kulturbøger.
- Christensen, Lone Rahbek 1991. Strukturell livsformsanalys. Kvinnoliv och motsatt riktade villkor. I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 12(1991):2. Stockholm. S. 4–15
- Coates, Jennifer & Deborah Cameron (eds.) 1989. *Women in their Speech Communities*. London: Longman.
- Dahl, Henrik 1998 [1997]. *Hvis din nabo var en bil. En bog om livsstil*. København: Management Bogklubben [Akademisk Forlag A/S].
- Dahlstedt, Karl-Hampus 1964. On the causes of the splitting into dialects. I: *Studia Ethnographica Upsaliensa* 21. (Lapponica. Essays presented to Israel Ruong.) Uppsala. S. 5–33.

- Dahlstedt, Karl-Hampus 1970. The Dilemmas of Dialectology. I: Hreinn Benediktsson (ed.). *The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the International Conference of Nordic and General Linguistics. University of Iceland, Reykjavík, July 6–11, 1969.* Reykjavík: Vísindafélag Íslendinga. S. 158–184.
- Dahlstedt, Karl-Hampus 1978. Dialekt och högspråk i nutidens Sverige, särskilt i Norrland. I: *Det moderna Skandinaviens framväxt.* (Acta Universitatis Upsaliensis. Symposia Universitatis Upsaliensis. Annum quingentesium celebrantis, 10.) Uppsala. S. 49–69.
- Dahlstedt, Karl-Hampus 1979. Dialekten i skolan. I: *Språkform och språknorm. En bok till Bertil Molde på 60-årsdagen den 16 september 1979.* (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 67. Utg. av Svenska akademien och Svenska språknämnden.) Stockholm: Esselte studium. S. 38–57.
- Dahlstedt, Karl-Hampus 1982. Talspråkets metamorfoser. I: Thelander 1982. S. 10–32.
- Dahlstedt, Karl-Hampus 1987. Om dialektsplittringens orsaker. I: *Från Quartier Latin till Grisbacka. Ett urval artiklar i språkvetenskapliga och andra ämnen.* Umeå: Två Förläggare Bokförlag. S. 44–53.
- Dencik, Lars 1998. Hur formas individers identiteter i ett föränderligt samhälle? I: Emilsson, Ann & Sven Lilja (red.). *Lokala identiteter – historia, nutid, framtid.* (HS-institutionens skriftserie No. 2.) Gävle: Högskolan i Gävle-Sandviken. S. 37–66.
- Dencik, Lars 1999. Platsens sorti. I: *Moderna tider.* Nr 100 1999. Stockholm. S. 36–41.
- Drange, Eli-Marie, Ulla-Britt Kotsinas & Anna-Brita Stenström (red.) 2002. *Jallaspråk, slanguage og annet ungdomsspråk i Norden.* Kristiansand: Høyskoleforlaget – Norwegian Academic Press.
- Eckert, Penelope 1989a. *Jocks and Burnouts. Social Categories and Identity in the High School.* New York: Teachers College Press.
- Eckert, Penelope 1989b. The whole woman: Sex and gender differences in variation. I: *Language Variation and Change* 1. S. 245–268.
- Eckert, Penelope 1991. Social Polarization and the Choice of Linguistic Variants. I: Eckert, Penelope (ed.). *New Ways of Analyzing Sound Change.* Quantitative Analyses of Linguistic Structure 5. San Diego: Academic Press, Inc. S. 213–232.
- Eckert, Penelope 1997. Why Ethnography? I: Kotsinas, Ulla-Britta, Anna-Brita Stenström & Anna-Malin Karlsson (red.). *Ungdomsspråk i Norden. Föredrag från ett symposium.* (MINS 43.) Stockholm: Inst. för nordiska språk vid Stockholms universitet. S. 52–62.

- Eckert, Penelope 2000. *Linguistic Variation as Social Practice. The Linguistic Construction of Identity in Belten High*. (Language in Society 27.) Oxford/Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Eckert, Penelope & Sally McConell-Ginet 1992. Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice. I: *Annual Review of Anthropology* 21. S. 461–490.
- Eckert, Penelope & Sally McConell-Ginet 1999. New generalizations and explanations in language and gender research. I: *Language in Society* 28. S. 185–201.
- Edlund, Lars-Erik 1994. Dialekterna och de regionala språken i nutid och framtid. I: Blomberg, Barbro & Sven-Olof Lindqvist (red.). *Den regionala särarten*. Lund: Studentlitteratur.
- Edlund, Lars-Erik 2003. Det svenska språklandskapet. De regionala språken och deras ställning i dag – och i morgon. I: Akselberg, Bødal & Sandøy 2003. S. 11–50.
- Eklund, Gerd 2002. Dialektbegreppet. Bidrag till en diskussion. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2002. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien/Swedish Science Press. S. 23–29.
- Elert, Claes-Christian 1970. *Ljud och ord i svenskan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Elert, Claes-Christian 1981. *Ljud och ord i svenskan* 2. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Elert, Claes-Christian 1997. *Allmän och svensk fonetik*. Sjunde upplagan, andra tryckningen. Stockholm: Norstedts.
- Elert, Claes-Christian 1994. Indelning och gränser inom området för den nu talade svenskan. En aktuell dialektgeografi. I: Edlund, Lars-Erik (red.). *Kulturgränser. Myt eller verklighet?* (Diabas: Skrifter från den dialektgeografiska databasen inom Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet.) Umeå.
- Engblom, Charlotte 2004. *Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö*. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 34.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Engstrand, Olle, Sven Björsten, Björn Lindblom, Gösta Bruce & Anders Eriksson 2000. Hur udda är Viby-i? Experimentella och typologiska observationer. I: Ivars, Ann-Marie & Peter Slotte (utg.). *Folkmålsstudier* 39. *Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi*. Helsingfors 2000. S. 83–96.

- Eriksson, Lisa 1998. ”Man pratar inte dialekt med kungen i alla fall”. En presentation av ett antal studentuppsatser om dialekt samt en diskussion om fortsatt forskning inom området. I: Eriksson & Flodell 1998. S. 11–59.
- Eriksson, Lisa 2001. Absolutister, anpassare och andra – något om dialektens betydelse för ungdomars självbild. I: Nordenstam & Norén 2001. S. 101–106.
- Eriksson, Lisa & Gunvor Flodell 1998. *Mål i norr. Två artiklar om nutida dialektförhållanden i norra Sverige*. (Kulturens frontlinjer. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns norr 11.) Umeå: Kulturgräns norr.
- Eriksson, Manne 1961. Svensk ljudskrift 1878–1960. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* B. 62. Stockholm: P. A. Norstedt och söner.
- Eriksson, Mats 1992. *Ett fall av grammatikalisering i modern svenska: ba i ungdomars talspråk*. (SoLID nr 1, FUMS Rapport nr 166.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Eriksson, Mats 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Eriksson, Robert & Jan O. Jonsson. *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre studier*. (SOU 1993:85.) Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Ernby, Birgitta (red.) 1994. *Spår av odling. Festskrift till Hugo Karlsson*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 19.) Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning vid Göteborgs universitet.
- Expressen* 2004-05-18, artikel av Helene Almqvist. Hämtad på <expressen.se/index.jsp?a=138120>.
- Expressen* 2004-05-23, ledare. Hämtad på <expressen.se/index.jsp?a=138120>.
- Fink, Hans 1991. Identiteters identitet. I: Fink & Hauge 1991. S. 203–225.
- Fink, Hans & Hans Hauge (red.). 1991 *Identiteter i förändring*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Flodell, Gunvor 1998. ”Det lilla språket” som gränsmarkör. Rapport från en pilotundersökning i Bjurholm, Västerbotten. I Eriksson & Flodell 1998. S. 61–136.

- Flodell, Gunvor 2002. "De verkar te å gå bakåt". *Språk, etnicitet och identitet belyst utifrån emigrant- och dialektmaterial*. (Kulturens frontlinjer. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns norr 36.) Umeå: Kulturgräns norr.
- FoB 90. *Folk- och bostadsräkningen 1990. Statistik till nytta för samhällsplanering, forskning och allmän information. Del 5: Förvärvsarbete och yrke*. 1992. Örebro/ Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB).
- Fornäs, Johan, Ulf Lindberg & Ove Sernhede 1989. *Under rocken. Musikens roll i tre unga band*. 3. uppl. Stockholm, Stehag: Symposium.
- Forsberg, Ulla 2002. Är det någon "könsordning" i skolan? *Analys av könsdiskurser i etniskt homogena och etniskt heterogena elevgrupper i årskurserna 0-6*. (Akademiska avhandlingar vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet, 68.) Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet.
- Forsskåhl, Mona 2003. Mitt emellan eller strax utanför? Finska och engelska i finlandssvensk slang. Licentiatavhandling i nordiska språk vid Helsingfors universitet, september 2003. Opubl.
- Garlén, Claes 1984. *Svenskans fonologi – i kontrastiv och typologisk belysning*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS nr 15.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Garlén, Claes, Ann-Christin Mattisson & Leif O. Nilsson 1991. *Svenska ortnamn – uttal och stavning*. Utg. av Lantmäteriverket och Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts.
- Gibson, Haldo 1983. *Svensk slangordbok*. Andra upplagan. Stockholm: Esselte.
- Giddens, Anthony 1991. *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity press.
- Gothlin, Eva 1999. *Kön eller genus?* Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1992. Alingsåsiska. Språksociologiskt arbete om dialekter och sociolekter i Alingsås. Opubl. kursuppsats. Göteborg.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1994. Göteborgsord i Alingsås. En språksociologisk undersökning genomförd på två högstadieskolor i Alingsås. Opubl. kursuppsats. Göteborg.

- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1996. Dôna, svina, tjötta. Om ungdomsspråket i göteborgsregionen. I: *Tradition, information och humanister*. (Humanistdag-boken 9.) Göteborg: Humanistiska fakultetsnämnden, Göteborgs universitet. S. 51–59.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1997. ”Arvet från Albert och Herbert till Robert.” Om ungdomsspråket i Göteborgsregionen. I: Kotsinas et al. 1997. S. 111–120.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1998. Fika, fotboll och frikyrkor – om ungdomskultur och dialektförändringar i Alingsås. I: *Kriser och förnyelser*. (Humanistdag-boken nr 11.) Göteborg: Humanistiska fakultetsnämnden, Göteborgs universitet. S. 171–176.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1999a. Från göra till *mula* – ett exempel på dialektutjämning och regionalisering. I: *Från dataskärm och forskarpärm. Språkliga studier tillägnade Birgitta Ernby i juni 1999*. (MISS 25.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. S. 33–40.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1999b. Västergötland, East Anglia och Katalonien. Dialektförändringar i ett europeiskt perspektiv. I: *Europa*. (Humanistdag-boken nr 12.) Göteborg: Humanistiska fakultetsnämnden, Göteborgs universitet. S. 141–147.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 1999c. Fikaflickor & skejtare. Om dialektförändringar, småstadsidentitet och längtan till storstaden. I: *Feministiskt perspektiv 3-99*. Göteborg. S. 24–27.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2000a. På spaning efter den ungdomstid som flytt? Ungdomsspråkliga inslag i radioprogrammet Spanarna. I: Grönberg et al. 2000. S. 103–113.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2000b. Språk, identitet och livsstil bland ungdomar i en svensk småstad. I: Kotsinas et al. 2000. S. 71–86.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2001. Morfologiska och morfofonologiska förklaringar till vokalförkortningar i Alingsås-dialekten och kringliggande Älvsborgsmål. Opubl. kursuppsats. Göteborg.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2002a. Variation i uttalet av långt /u/ i Alingsåsgymnasisters språkbruk. Opubl. kursuppsats. Göteborg.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2002b. Ungdomar + dialekt = sant? I: Drange et al. 2002. S. 73–92.

- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2002c. Generic and unmarked masculine in current Icelandic. I: Hellinger, Marlis & Hadumod Bussman (eds.). *Gender across languages. The linguistic representation of women and men*. Vol. II. (IMPACT: Studies in Language and Society 10.) Amsterdam: John Benjamins Publishing Co. S. 163–185.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2003a. Beskrivning av några göteborgska drag i GSM-materialet, 18 juli 2003. Språk- och folkminnesinstitutet, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. (Opubl. manus.)
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2003b. *Meritvärdering ur jämställdhetsperspektiv: Språket i sakkunnigutlåtanden*. (Jämställdhetskommitténs skriftserie 8.) Göteborg: Jämställdhetskommittén, Göteborgs universitet.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter (under arbete). Enhet, variation och dialektimperialism. Dialektförståelse och dialektbruk bland högstadieelever i Västsverige. [Prel. titel.] Göteborg.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter, Aina Lundqvist, Kerstin Norén, Barbro Wallgren Hemlin & Karolina Wirdenäs (red.) 2000. *Sett och hört – en vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Grönvall, Camilla 2003. Göteborgs regionalisering – en översikt av Stor-Göteborgs framväxt 1950–2000. Språk- och folkminnesinstitutet, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. (Opubl. manus.)
- Gunnarsson, Britt-Louise, Lena Bergström, Gerd Eklund, Staffan Fridell, Lise H. Hansen, Angela Karstadt, Bengt Nordberg, Eva Sundgren & Mats Thelander (ed.) 2004. *Language Variation in Europe. Papers from the Second International Conference on Language Variation in Europe, ICLaVE 2, Uppsala University, Sweden, June 12–14, 2003*. Uppsala: Dept. of Scandinavian Languages, Uppsala University.
- Gustafsson, Rune 1994. Dialectus Vestrogothica och göteborgsdialekten. I: Ernby 1994. S. 96–101.
- Göteborgsdialekten och skolan. Några anvisningar* 1939. Göteborg: Göteborgs folkskolor.
- Göteborgs Inland Upplevelsehandbok* 2000. Utg. av turist- och fritidskontoren i Lerum, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga. Samordning Gunbritt Reiteke och Linn Svanteson, Alingsås Futurum. Alingsås.

- Göteborgs Inland Guide* 2001. Produceras av Skandinaviska Kartgruppen i samarbete med Turist- och fritidskontoren i Lerum, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga. Göteborg.
- Göteborgs Inland Guide* 2002. Produceras av ATMG i samarbete WestWaters AB, Alingsås Futurum. Produceras av ATMG i samarbete med Turist- och fritidskontoren i Lerum, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga. Göteborg.
- Göteborgs Inland Guide* 2003. Produceras av MapMedia Info, projektledning WestWaters AB, på uppdrag av Alingsås Futurum. Produceras i samarbete med Lerum, Alingsås, Vårgårda och Herrljunga kommuner. Göteborg.
- Götlind, Johan 1940–41. *Västergötlands folkmål. Del 1. Vokalerna. A. Text.* (Skrifter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6:2.) Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln.
- Götlind, Johan 1941. *Västergötlands folkmål. Del 1. Vokalerna. B. Kartor.* (Skrifter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6.) Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln.
- Götlind, Johan 1944. *Västergötlands folkmål. Del 2. Konsonanterna b–p. Text och kartor.* (Skrifter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6:3.) Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln.
- Götlind, Johan & Samuel Landtmanson 1940–1950. *Västergötlands folkmål. Del 1–4.* (Skrifter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6–6:5.) Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln.
- Götlind, Johan & Samuel Landtmanson 1947. *Västergötlands folkmål. Del 3. Konsonanterna r–w, Kvantitet, Expiratorisk accent. Text och kartor.* Av Samuel Landtmanson. (Skrifter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6:4.) Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln.
- Götlind, Johan & Samuel Landtmanson 1950. *Västergötlands folkmål. Del 4. Formläran. Text och kartor.* Av Samuel Landtmanson. (Skrifter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 6:5.) Uppsala: A.-B. Lundequistska bokhandeln.
- Hammermo, Olle 1989. *Språklig variation hos barn i grundskoleåldern.* (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 24.) Uppsala.
- Handbook of the IPA. 1999 = *Handbook of the International Phonetic Association. A guide to the use of the International Phonetic Alphabet.* Cambridge: Cambridge University Press.

- Hasund, Ingrid Kristine 2000. Engelsk i norsk ungdomsspråk. I: *Språknytt. Meldingsblad for norsk språkråd* 28. årgang 1-2/2000. Oslo. S. 8–10, 26.
- Hasund, Ingrid Kristine 2003. The discourse markers *like* in English and *liksom* in Norwegian teenage language: a corpus-based, cross-linguistic study. Dr. art thesis. University of Bergen and Agder University College. Opubl.
- Helga Hilmisdóttir & Camilla Wide 2000. *sko* – en mångfunktionell diskurspartikel i isländskt ungdomsspråk. I: Kotsinas et al. 2000. S. 101–120.
- Helgander, John 1994. Dalmålen i upplösning – Bakgrund och förklaringsmodeller. I: Kotsinas & Helgander 1994. S. 63–80.
- Helgander, John 1996. *Mobilitet och språkförändring. Exemplet Övre Dalarna och det vidare perspektivet*. (Rapport 1996:3.) Falun: Högskolan Dalarna, Sektionen för humaniora och beteendevetenskap.
- Helgander, John 1997a. En klassisk artikel i ny belysning. Lars Levanders ”I vad mån kan ett bymål kallas enhetligt? (Undersökning rörande Åsenmålet i Älvdalen)”. I: Reinhammar 1997. S. 145–154.
- Helgander, John 1997b. Ungdomar, dialekt och språkförändring. I: Kotsinas et al. 1997. S. 121–135.
- Hellqvist, Elof 1957. *Svensk etymologisk ordbok*. 3:e uppl. Ny tryckning. Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
- Hjalmarsson, Milton 2001. *Bjärkedialekten vårt modersmål. Ord ur en västgötadialekt från Erska, Lagmansered, Magra och St. Mellby socknar, Bjärke härad, Älvsborgs län*. 2:a rev. uppl. Sollebrunn: Bjärke hembygdsförening.
- Hof, Sven 1993 [1772]. *Den västgötska dialekten*. Översatt från latinet av Sven Blomgren. Skara: Föreningen för västgötalitteratur.
- Holmberg, Bengt 1976. *Språket i Göteborg*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 59. Svenskt riksspråk i regionala skiftningar 5.) Stockholm: Esselte Studium.
- Holmes, Janet 1997. Women, language and identity. I: *Journal of Sociolinguistics* 1. S. 195–224.
- Hultgren, Sven O. 1983. *Skola i dialektal miljö. Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna*. (Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensa 18.) Uppsala.
- Hård af Segerstad, Ylva 2003. *Use and adaption of written language to the conditions of computer-mediated communication*. New, rev. ed. (Gothenburg monographs in linguistics 22.) Göteborg: Dept. of linguistics, Göteborg University.

- Härnqvist, Kjell 1993. *Den sociala selektionen till gymnasieskola och högskola. Analyser i den longitudinella databasen UGU 67*. Rapporter från institutionen för pedagogik. Rapport nr 1993:10.) Göteborg: Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Härnqvist, Kjell 1999. *Rekryteringen till teoretisk gymnasieutbildning. En jämförelse mellan sex födelsekohorter*. (IPD-rapporter 1999:04.) Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Højrup, Thomas 1983a. *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. København: Statens byggeforskningsinstitut.
- Højrup, Thomas 1983b. The Concept of Life-Mode. A Form-Specifying Mode of analysis applied to Contemporary Western Europe. I: *Ethnologia Scandinavica. A journal for Nordic ethnology*. Lund: Folklivsarkivet Lund. S. 13–50.
- Højrup, Thomas 1995. *Omkring Livsformsanalysens udvikling*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Højrup, Thomas & Lone Rahbek Christensen 1989. Strukturel Livsformsanalyse. I: *Nord-nytt. Nordisk tidskrift for folkelivsforskning* 37. Udgivet av NEFA-Norden (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbejdsgruppe). Lyngby. S. 53–91.
- Ivars, Ann-Marie 1986. *Från Österbotten till Sörmland. En undersökning av emigration och språklig anpassning*. (Studier i nordisk filologi 66. Skrifter utgivna av svenska litteratursällskapet i Finland nr 532.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ivars, Ann-Marie 2003. Lokalt och regionalt i svenskan i Finland. Tendenser i språkutvecklingen i norr och söder. I: Akselberg, Bødal & Sandøy 2003. S. 51–82.
- Jakobsen, Liselotte 1993. *Livsformer och kön. Teoretisk vidareutveckling av livsformsanalys*. (FOA rapport, C 50100-5.3, mars 1993.) Sundbyberg: FOA, Huvudavdelningen för Mänsklig Prestation och Funktion.
- Jakobsen, Liselotte 1999. *Livsform, kön och risk. En utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys*. (Arkiv avhandlingsserie 50.) Lund: Arkiv.
- Jakobsen, Liselotte & Jan Ch. Karlsson 1993a. *Arbete och kärlek. Teoretisk vidareutveckling av livsformsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Jakobsen, Liselotte & Jan Ch. Karlsson 1993b. *Jämställdhetsforskning. Sökljus på Sverige som jämställdhetens förlovade land*. Karlstad: Högskolan i Karlstad.

- Jarlbro, Gunilla & Ulf Dalquist 1991. *Mot alla odds. En longitudinell studie av ungdomars sociala mobilitet*. (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 30. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Johansson, Karin 2002. *Annevessare prat. Bygdemål från Ödenäs*. Ödenäs.
- Johansson, Thomas 2001. Den hårda kroppen - ett oinfriat löfte? I: Sernhede, Ove & Thomas Johansson (red.) *Identitetens omvandlingar. Black metal, magdans och hemlöshet*. Göteborg: Daidalos/Centrum för kulturstudier, Göteborgs universitet. S. 413–426.
- Johansson, Thomas & Fredrik Miegel 1992. *DO THE RIGHT THING. Lifestyle and Identity in Contemporary Youth Culture*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International AB.
- Jonsson, Inger 1998. Lokala identiteter i en föränderlig verklighet. I: Emilsson, Ann & Sven Lilja (red.). *Lokala identiteter – historia, nutid, framtid*. (HS-institutionens skriftserie No. 2.) Gävle: Högskolan i Gävle-Sandviken. S. 25–36.
- Jönsson, Ingrid, Mats Trondman, Göran Arnman & Mikael Palme 1993. *Skola – fritid – framtid*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlsson, Anna-Malin 2002. *Skriftbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan*. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 25.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Kerswill, Paul 1996. Children, adolescents and language change. I: *Language Variation and Change* 8 (2): 177–202.
- Kerswill, Paul 2003. Modeller for språkendring og spredning. Nye funn fra dialektutjamning i brittisk-engelsk. I: Akselberg, Bødal & Sandøy 2003. S. 83–114.
- Kerswill, Paul & Ann Williams 1997. Creating a new town koine: children and language change in Milton Keynes. I: *Reading Working Papers in Linguistics* 3:205–258. Dept. of Linguistic Science, University of Reading.
- Kerswill, Paul & Ann Williams 2000. Mobility versus social class in dialect levelling: evidence from new and old towns in England. I: Mattheier (2000). S. 1–14.
- Kindblad, Karl Eduard 1840. *Ordbok öfver svenska språket. Första delen*. Stockholm: P.B. Norstedt & Söner.
- Kommunarkivet* 1999. Produktion Lisbeth Wall. Folder från Alingsås kommun.

- Kotsinas, Ulla-Britt 1988. Rinkebysvenska – en dialekt? I: Linell, Per, Viveka Adelswärd, Torbjörn Nilsson & Per A. Pettersson (red.). *Svenskans beskrivning 16. Förhandlingar vid Sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning, Linköping den 22-23 oktober 1987* (SIC 21a–b). Linköping: Tema Kommunikation, Universitetet i Linköping. S. 264–278.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1994. *Ungdomsspråk*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 25.) Stockholm: Hallgren och Fallgren.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1998. *Norstedts svenska slangordbok*. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Kotsinas, Ulla-Britt 2001. *Lever Ekensnacket? Om äldre och nyare Stockholmslang*. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 79.) Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.
- Kotsinas, Ulla-Britt & John Helgander (utg.) 1994. *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium*. (MINS 40.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.
- Kotsinas, Ulla-Britt, Anna-Brita Stenström & Anna-Malin Karlsson (red.) 1997. *Ungdomsspråk i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium*. (MINS 43.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.
- Kotsinas, Ulla-Britt, Anna-Brita Stenström & Eli-Marie Drange (red.) 2000. *Ungdom, språk og identitet – Rapport från et nettverks-møte*. (Nord 1999:30.) København: Nordisk ministerråd.
- Kristiansen, Tore 1997a. Language attitudes in a Danish cinema. I: Coupland, Nikolas & Adam Jaworski (eds.). *Sociolinguistics. A reader and coursebook*. (Modern linguistics series.) Basingstoke: MacMillan. S. 291–305.
- Kristiansen, Tore 1997b. Opfattelser og holdninger: en undersøgelse af hvilken betydning de unges opfattelser af den sproglige norm-situation har for deres egne sprogholdninger. I: Kotsinas et al. 1997. S. 177–187.
- Kristiansen, Tore 1992. Har regionalsprog en fremtid i Danmark? I: *Danske folkmål 34*. København: Institut for dansk dialektforskning/C.A. Rietzels forlag. S. 203–247.
- Kristiansen, Tore 2003. Sproglig regionalisering i Danmark? I: Akselberg, Bødal & Sandøy 2003. S. 115–149.
- Kristiansen, Tore & Howard Giles, 1992. Compliance-gaining as a function of accent: public requests in varieties of Danish. I: *International Journal of Applied Linguistics*, vol. 2, no. 1. S. 17–35.

- Kristiansen, Tore, Tina Bruun Clausen & Merete Havgaard 2002. Sprogholdninger hos unge i Nakskov. I: *Danske talesprog* 3. København: Institut for dansk dialektforskning/C.A. Rietzels forlag. S. 17–70.
- Kristján Árnason & Höskuldur Þráinsson 2003. Fonologiske dialekttræk på Island. I: Akselberg et al. 2003. S. 151–196.
- Källskog, Margareta, 1992. *Attityd, interferens, genitivsyntax. Studier i nutida Överkalixmål*. (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A. Folkmål, 18.) Uppsala : Dialekt- och folkminnesarkivet.
- Kärlander, Eva 2000. Återbesök i Dorotea. Rapport från en undersökning av dialektutjämningen i en kommun i södra Lappland. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2000. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien/Swedish Science Press. S. 81–112.
- Labov, William 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William 1972a. *Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William 1972b. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William 1972c. Some principles of linguistic methodology. I: *Language in Society* 1. S. 97–120.
- Labov, William 1990. The intersection of sex and social class in the course of linguistic change. I: *Language Variation and Change* 2. S. 205–254.
- Labov, William 1994. *Principles of Linguistic Change. Internal Factors*. (Language in Society 20.) Oxford: Blackwell.
- Labov, William 2001. *Principles of Linguistic Change. Volume 2: Social Factors*. (Language in Society 29.) Oxford: Blackwell.
- Landtmanson, Samuel 1905. *Studier över Västgötamålets l- och r-ljud*. Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P. A. Norstedt & söner.
- Landtmanson, Samuel 1952. *Västgötamålet*. Uppsala: Appelbergs boktryckeri.
- Levander, Lars 1909. I vad mån kan ett bymål kallas enhetligt? (Undersökning rörande Åsenmålet i Älvdalen.) I: *Språk och stil* 9. S. 39–59.
- Lieberg, Mats 1992. *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*. Lund: Institutionen för byggnadsfunktionslära, Universitetet i Lund.

- Lieberg, Mats 1995. Public space, lifestyles and collective identity. *YOUNG. Nordic Journal of Youth Research*. Vol. 3(1995), nr 1. Uppsala: Swedish Science Press. Hämtat från <www.alli.fi/nyri/young/1995/95_1_artikkel_Lieberg.htm>.
- Lieberg, Mats 2000. *Ungdom i småort. Om ungdom, identitet och lokala livsformer*. Lund: Lunds tekniska högskola, Inst. för arkitektur.
- Lindblad, Per 1980. *Svenskans sje- och tje-ljud i ett allmänfonetiskt perspektiv*. (Travaux de l'Institut de linguistique de Lund XVI.) Lund: CWK Gleerup.
- Lindblad, Per 1997. *Fonetikens grunder*. Göteborg: Göteborgs universitet, Fonetik. Opubl. kompendium.
- Lindblad, Per 1998. The production and transkription of voiced fricatives and approximants. I: Branderud, Peter & Hartmut Traunmüller (eds.). *FONETIK 98: Proceedings. Swedish Phonetics Conference May 27-29 1998*. Stockholm: Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet. S. 98–101.
- Lindblad, Per 2001. Critique of the IPA vowel quadrangle, especially the use of vowel points in it. I: Karlsson, Anastasia & Joost van de Weijer (eds.). *Papers from Fonetik 2001 held at Örenäs, May 30 - June 1, 2001*. (Working Papers 49.) Lund: Lund University, Dept. of Linguistics. S. 104–107.
- Linde, Gunnar 1997. *Ortnamn i Västergötland*. Andra rev. uppl. Skara: Föreningen för Västgötalitteratur.
- Lindqvist, Nathan 1947. *Sydväst-Sverige i språkgeografisk belysning*. 1: Text, 2: Kartor. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 2.) Lund: Landsmålsarkivet i Lund.
- Loman, Bengt 1967. Synpunkter på svenskans fonotaktiska struktur. I: *Arkiv för nordisk filologi* 82. Lund: CWK Gleerup. S. 1–100.
- Loman, Bengt (red.) 1972. *Språk och samhälle* [1]. *Språksociologiska problem*. Lund: LiberLäromedel.
- Loman, Bengt (red.) 1977. *Språk och samhälle* 3. *Social variation i talspråkets syntax*. Lund: LiberLäromedel.
- Lyttkens, Ivar Adolf & Fredrik Amadeus Wulff 1885. *Svenska språkets ljudlära och beteckningslära jämte en afhandling om aksent*. Lund: C. W. K. Gleerups.
- Lööf, Thomas 1990. *Kulturell miljö och individuell stil. Strukturens och positionens betydelse för människors val av stil*. (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 22. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

- Lööv, Thomas & Gunilla Jarlbro 1989. *Dröm och verklighet. En longitudinell studie av ungdomars yrkesförväntningar*. (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 17. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Lööv, Thomas & Fredrik Miegel 1989a. *The Notion of Lifestyle. Some Theoretical Considerations*. (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 15. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Lööv, Thomas & Fredrik Miegel 1989b. *Vardagsliv, livsstilar och massmedieanvändning. En studie av 12 malmöungdomar*. (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 16. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Lööv, Thomas & Fredrik Miegel 1991. *Sju livsstilar. Om några malmöungdomars drömmar och längtan*. (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 29. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Maagerø, Eva 1983. Nøtterøy-målet – ”riksmål med noen slenær og litt sleiv”. I: Hansen, Eskil & Kjell Ivar Vannebo (red.). *Språk i variasjon. Fem studier i språksosiologi*. Oslo: Novus. S. 31–54.
- Mannen som norm i statistiken? Rapport från ett seminarium den 31 oktober 1990*. 1991. (Delegationen för jämställdhetsforskning. Rapport 1991:20.) Stockholm: JÄMFO.
- Mattheier, Klaus J. (Hrsg.) 1997. *Norm und Variation*. Frankfurt am Main: Lang.
- Mattheier, Klaus J. (ed.) 2000. *Dialect and migration in a changing Europe*. (Papers presented at the symposium ”Migration and convergence and divergence of dialects in a changing Europe.”) Frankfurt am Main: Lang.
- Mattheier, Klaus J. & Edgar Radtke (Hrsg.) 1997. *Standardisierung und Destandardisierung europäischer Nationalsprachen*. (Variolingu 1.) Frankfurt am Main: Lang.
- Mees, Inger M. 1983. *The speech of Cardiff schoolchildren: a real time study*. Leiden: Rijksuniversiteit te Leiden.
- Melander, Björn, Ulla Melander Marttala, Catharina Nyström, Mats Thelander & Carin Östman (red.) 2004. *Svenskans beskrivning 26. Förhandlingar vid Tjugosjätte sammankomsten för svenskans beskrivning. Uppsala den 25–26 oktober 2002*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

- Miegel, Fredrik 1990. *Om värden och livsstilar. En teoretisk, metodologisk och empirisk översikt.* (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 25. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Miegel, Fredrik & Ulf Dalquist 1991. *Värden, livsstilar och massmedier. En analytisk deskription.* (Forskningsrapporter i kommunikationssociologi. Rapport nr 31. Projektet LOM/Riksbankens jubileumsfond.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Milroy, James 1989. The concept of prestige in sociolinguistic argumentation. *York Papers in Linguistics* 13: 215-226.
- Milroy, James 1992. *Linguistic variation and change.* Oxford: Blackwell.
- Milroy, James & Lesley Milroy 1993. Mechanisms of change in urban dialects: the role of class, social network and gender. I: *International Journal of Applied Linguistics* 3. S. 57-77.
- Milroy, Lesley 1980. *Language and social networks.* (Language in Society 2.) Oxford: Basil Blackwell.
- MOSAIC™ *Livsstilar* 2004. Marknadsanalys, Stockholm. Hämtat som PDF från <www.mosaic.se>. Hämtat 2004-01-19.
- Målbryting 2 1999. *Talemålsändring i Noreg.* (Skrifter från projektet *Talemålsändring i Noreg* 2.) Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Målbryting 4 2000. *Språkleg regionalisering.* (Skrifter från projektet *Talemålsändring i Noreg* 4.) Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Maegaard, Marie 2001. 'Jeg er da stolt af at jeg er sønderjyde – altså sån forholdsvis'. Om sprogbrug og sprogholdninger hos sønderjyske unge. I *Danske talesprog* 2. København: Institut for dansk dialektforskning/C.A. Rietzels forlag. S. 77-166.
- Mæhlum, Brit 1992. *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard.* (Tromsøstudier i språkvitenskap 12.) Oslo. Novus.
- Mörck, Magnus 1991. *Storstadens livsstilar och boendekarriärer. En etnologisk intervjuundersökning från 80-talets Göteborg.* (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 9.) Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Mörck, Magnus 1998. *Spel på ytan. En bok om livsstilar.* (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 27.) Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Nationalencyklopedin* 1989-1996. Band 1-20. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.

- NEO. *Nationalencyklopedins ordbok* 1995. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Nielsen, Henrik Kaare 1991. Identitet i bevægelse. I: Fink & Hauge 1991. S. 9–28.
- Nordberg, Bengt 1971. En undersökning av språket i Eskilstuna. I: *Språkvård* 3–1971. S. 7–15.
- Nordberg, Bengt 1975. Contemporary social variation as a stage in a long-term phonological change. I: Dahlstedt, Karl-Hampus (ed.). *The Nordic Languages and Modern Linguistics 2. Proceedings of the Second International Conference of Nordic and General Linguistics, University of Umeå, June 14–19, 1973*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. S. 587–608.
- Nordberg, Bengt 1984. Om ungdomars samtalsstil. Några preliminära iakttagelser. I: *Nysvenska studier* 64. S. 5–27.
- Nordberg, Bengt (ed.) 1994. *The Sociolinguistics of Urbanization: The Case of the Nordic Countries*. (Sociolinguistik und Sprachkontakt 7). Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Nordberg, Bengt 1997. Forskning om ungdomsspråk i Sverige. I: Kotsinas et al. 1997. S. 41–51. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Nordberg, Bengt 2001. Samma gamla tal. I: *Språkvård* 2/01. Stockholm. S. 31–41.
- Nordberg, Bengt & Eva Sundgren 2000. Från lokalspråk till standard i en mellansvensk stad. I: Ivars, Ann-Marie & Peter Slotte (red.). *Folkmålsstudier* 39. Helsingfors. S. 239–256.
- Nordenstam, Kerstin 1994. Om transkription. I: Ernby, Birgitta (red.) *Spår av odling. Festskrift till Hugo Karlsson*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 19.) Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning vid Göteborgs universitet. S. 217–224.
- Nordenstam, Kerstin 1998. *Skvaller. Om samtalsstrategier hos kvinnor och män*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 29.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Nordenstam, Kerstin 2003. *Genusperspektiv på språk*. Stockholm: Högskoleverket.
- Nordenstam, Kerstin & Kerstin Norén (red.) 2001. *Språk, kön och kultur. Rapport från fjärde nordiska konferensen om språk och kön. Göteborg den 6–7 oktober 2000*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

- Nordenstam, Kerstin & Ingrid Wallin 2002. *Osynliga flickor – synliga pojkar. Om ungdomar med svenska som andraspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Noreen, Adolf 1903. *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning*. Band I. Lund: Gleerup.
- Norén, Kerstin & Rune Gustafsson 1998. *Ord om orden i Västergötland*. Axvall: Aron-förlaget.
- Norrby, Catrin 1995. *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Norrby, Catrin 2001. Ungdomars språk och ungdomars identiteter. En workshop om genus och ungdomsspråk. I: Nordenstam & Norén 2001. S. 181–188.
- Norrby, Catrin & Karolina Wirdenäs 1998. The Language and Music Worlds of High School Students. I: Pedersen & Scheuer (1998). S. 155–164.
- Norstedts plusordbok* 1997. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Stockholm: Norstedts.
- Notini, Anja. 1980. *Dräktfolket. Möte med tradition*. Stockholm: Atlantis.
- NSO = *Norstedts svenska ordbok* 1990. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Medarb. Sture Allén et al. Stockholm: Norstedts.
- NSU = *Norstedts svenska uttalslexikon* 1997. Hedelin, Per (red.). Stockholm: Norstedts.
- Nynorskordboka* 1986. (Utg. av Leksikografisk Institutt, Universitetet i Oslo, och Norsk Språkråd.) Oslo: Det Norske Samlaget.
- Nyström, Catharina 2004. Attityder till importord. Vad får vi veta genom intervjuer och gruppsamtal?. I: Melander et al. 2004. S. 265–274.
- Oddner, Frans 2003. *Kafékultur, kommunikation och gränser*. (Lund Dissertations in Sociology 55.) Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- OGB 1929. *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. II. Ortnamnen på Göteborgs stads område (och i Tuve socken) jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar*. Göteborg: Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola.
- Ohlander, Sölve 1983. "Förslag typ löntagarfonder" – om ett nytt språkbruk i dagens svenska. I: *Språkvård* 1-1983. S. 21–30.
- Ohlson, Ingrid 2000. *Så sa di då. Ord och uttryck i talspråket i en västgötasocken förr. – Hemsjö socken –*. Alingsås.

- Omdal, Helge 1994. *Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier bland setesdøler i Kristiansand*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 35.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Opsahl, Toril 2002. Bare i norsk ungdomsspråk. I: Drange et al. 2002. S. 63–71.
- Ordbog over det danske sprog* 1922. (Utg. af Det danske sprog- og litteraturselskab.) København: Gyldendalske boghandel och Nordisk Forlag.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. Del III Bjärke härad*. 1906. Stockholm: P. A. Norstedts & söners förlag.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. Del VIII Kullings härad*. 1914. Stockholm: P. A. Norstedts & söners förlag.
- Pamp, Bengt 1978. *Svenska dialekter*. Stockholm: Natur och kultur.
- Pedersen, Inge-Lise 1994. Linguistic variation and composite life modes. I: Nordberg, Bengt (ed.). *The sociolinguistics of urbanization: the case of the Nordic countries*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. S. 87-115.
- Pedersen, Inge-Lise 1995. Kvindeliv og kvindesprog, som ung pige, hustru og moder, arbejdskamrat og erhvervsmøster. I: Broch, Ingvild, Tove Bull & Toril Swan. *Proceedings of the 2nd Nordic conference on language and gender. Tromsø 3.-5. November 1994*. (Nordlyd 23.) Tromsø: University of Tromsø, School of Language and Literature. S. 101–112.
- Pedersen, Inge-Lise 1997. Livsformer og sprogformer i forandringens tegn. I: Reinhammar 1997. S. 223–232.
- Pedersen, Inge-Lise 2000a. Lille fag hvad nu? I: Ivars, Ann-Marie & Peter Slotte (utg.). *Folkmålsstudier* 39. Helsingfors. S. 239–256.
- Pedersen, Inge-Lise 2000b. Nordic Dialectology since 1969: Dilemmas and Opportunities. I: Guðrún Þórhallsdóttir (ed.). *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 10. *Proceedings of the Tenth International Conference of Nordic and General Linguistics, University of Iceland June 6–8, 1998*. Reykjavík: Institute of Linguistics, University of Iceland. S. 1–14.
- Pedersen, Inge Lise & Jann Scheuer (red.). *Sprog, Køn – og Kommunikation. Rapport fra 3. Nordiske Konference om Sprog og Køn. København, 11.–13. Oktober 1997*. København: C.A. Rietzels Forlag.
- Pettersson, Gertrud 1996. *Svenska språket under sjuhundra år. En historia om svenskan och dess utforskande*. Lund: Studentlitteratur.
- Postnummerkatalogen* 1992. Stockholm: Posten Brev.

- Ralph, Bo 2003. Uttalet under 1800-talet. Ur: Svenska Akademiens språkhistoria. Preliminär version, januari 2003. Göteborg. (Opubl. manus.)
- Reinhammar, Maj (utg.) 1997. *Nordiska dialektstudier. Föredrag vid Femte nordiska dialektologkonferensen. Sigtuna 17–21 augusti 1994.* (Skrifter utgivna av språk- och folkminnesinstitutet genom dialekt-enheten i Uppsala (f.d. Dialekt- och folkminnesarkivet). Serie A:27.) Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet.
- Reuterberg, Sven-Eric & Allan Svensson 1990. *Ekonomins betydelse för gymnasievalet.* (Publikationer från institutionen för pedagogik 1990:01.) Göteborg: Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Reuterberg, Sven-Eric & Allan Svensson 1991. *Spelar pengar någon roll? Elevers och föräldrars syn på studiestödet i gymnasieskolan.* (Rapporter från institutionen för pedagogik. Rapport nr 1991:15.) Göteborg: Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Reuterberg, Sven-Eric & Allan Svensson 1998. *Vem väljer vad i gymnasieskolan? Förändringar i rekryteringsmönstret efter den senaste gymnasiereformen.* (Rapporter från institutionen för pedagogik. Rapport nr 1998:06.) Göteborg: Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Rietz, Johan Ernst 1867. *Svenskt dialektlexikon.* Lund: C. W. K. Gleerups förlag.
- Romaine, Suzanne 1984. *The Language of Children and Adolescents. The Acquisition of Communicative Competence.* (Language in Society 7.) Oxford: Basil Blackwell.
- Røyneland, Unn 1999. Språkleg regionalisering på Røros og Tynset. I: *Målbryting 2.* S. 98–119.
- SAG 4 = *Svenska Akademiens grammatik. 4. Satser och meningar.* 1999. Telemann, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (red.). Stockholm: Norstedts ordbok.
- Sager, Gerhard 1998. *Äkrera ve länge gata. Om språket i Skepplanda.* Skepplanda: Språkservice Sager.
- Sandøy, Helge 1987. *Norsk dialektkunnskap.* 2 utg. Oslo: Novus.
- Sandøy, Helge 1993. *Talemål.* Oslo: Novus.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska akademien.* 1893–. Lund: Gleerupska universitetsbokhandeln.
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 1998. Tolfte upplagan. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Schånberg, Sven 1968. *Kals odbok. Göteborgskt skaplynnne i språkets spegel.* Göteborg: Tre Böcker.

- Schånberg, Sven 1998. *Kals odbok. Göteborgskt skaplynnne i språkets spegel*. Tredje utvidgade upplagan. Göteborg: Tre Böcker.
- Segerup, My 1998. Dialektimitation: skåningars imitation av göteborgska. Kandidatuppsats. Lund: Institutionen för lingvistik, Lunds universitet. Opubl. Hämtad som PDF från <www.ling.lu.se/persons/My/>.
- Segerup, My 1999. Imitation of dialects: from South to West. I: *Proceedings FONETIK 99*. Göteborg: Institutionen för allmän språkvetenskap, Göteborgs universitet. S. 121-124.
- Segerup, My 2000a. Imitation of dialects: from South Swedish to West Swedish. I: *Proceedings of the 14th International Congress of Phonetic Sciences (ICPhS 99)*. San Francisco. S. 1253-1256.
- Segerup, My 2000b. Vowel quantity in West Swedish – the villain of the piece? I: *Proceedings. FONETIK 2000*. Skövde: Institutionen för språk, Högskolan i Skövde. S. 125-128.
- Segerup, My 2000c. Quantity as a crucial feature of the West Swedish dialect. Lund University, Dept. of Linguistics and Phonetics. Master's thesis. Opubl. Hämtad som PDF från <www.ling.lu.se/persons/My/>.
- Segerup, My 2001. Segmental duration – an essential feature of the West Swedish dialect. I: van Dommelen, Wim A. & Thorstein. Fretheim (eds.). *Nordic Prosody. Proceedings of the VIIIth Conference 2000*. Trondheim. S. 199–212. Hämtad som PDF från <www.ling.lu.se/persons/My/>.
- Segerup, My 2003. Word accent gestures in West Swedish. I: Heldner, Mattias (ed). *Proceedings from Fonetik 2003. Löfvånger 2-4 June 2003. (PHONUM. Reports in Phonetics 9)*. Umeå: Dept. of Philosophy and Linguistics, University of Umeå. S. 25–28. Hämtad som PDF från <www.ling.lu.se/persons/My/>.
- Selås, Magnhild 2004. *Dialektal variasjon og endring aust på Agder – beskrive og forklart ved to språklege variablar*. Avhandling till doctor artium-graden. Bergen: Nordisk institutt, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Sernhede, Ove 1996. *Ungdomskulturen och de andra. Sex essäer om ungdom, identitet och modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Sernhede, Ove 2001. Förortens krigare: hip hop och utanförskap i Det Nya Sverige. I: Sernhede & Johansson 2001. S. 213-233.
- Sernhede, Ove 2002. *Alienation is my nation. Hiphop och unga mäns utanförskap i Det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront.

- Sernhede, Ove & Thomas Johansson 2001. *Identitetens omvandlingar – black metal, magdans och hemlöshet*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Sigríður Sigurjónsdóttir & Joan Maling 2001. Það var hrint mér á leiðinni í skólann: Þolmynd eða ekki þolmynd? I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 23. Reykjavík: Íslenska málfræðifélagið. S. 123–180.
- Sjöstedt, Gösta 1936. *Studier över r-ljuden i sydiskandinaviska mål*. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 4.) Lund: Landsmålsarkivet i Lund.
- Skolseg, Ellen 2000. ”Vi snakker bare litt bredt”. Problemer som kan oppstå når lingvister og ikke-lingvister skal snakke om språk. I: *Målbryting* 4. S. 149–166.
- Skolseg, Ellen 2003. Å snakke opp og ned, som ei høne eller harry. Resultater fra en persepsjons- og holdningsundersøkelse. I: Akselberg et al. 2003. S. 481–502.
- Stenström, Anna-Brita, Ulla-Britt Kotsinas & Eli-Marie Drange (red.) 2001. *Ungdommers språkmøter*. (Nord 2000:26.) København: Nordisk ministerråd.
- Stierna, Henry 1995. *Dialektord från Asklandabygden*. Vårgårda.
- Ståhle, Carl-Ivar 1981 [1971]. ”Mötet uppnas på sundag”. I: *Stockholmsnamn och Stockholmspråk*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag. S. 90–103. [Tidigare i: *Studier i dagens svenska*, (Skrifter utg. av nämnden för svensk språkvård nr 44), 1971.]
- Sundgren, Eva 2001. Språklig förändringstakt hos kvinnor och män under slutet av 1900-talet. I: Nordenstam & Norén 2001. S. 212–223.
- Sundgren, Eva 2002. *Återbesök i Eskilstuna. En undersökning i morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 56.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Sundgren, Eva 2004. Skilda varieteter i Eskilstuna? I: Melander et al. 2004. S. 351–360.
- SSU. *Svenska språknämndens uttalsordbok* 2003. Garlén, Claes (red.). Stockholm: Norstedts ordbok.
- Svahn, Margareta 2003a. På DAGstur. I: *Ur SOFI:s värld. Vänskrift till Björn Lindqvist den 9 september 2002*. Red. Eva Brylla & Björn Henrici. (Språk- och folkminnesinstitutet, småskrifter 1.) Uppsala: SOFI. S. 67–78.
- Svahn, Margareta 2003b. Dialektbegreppet – ett diskussionsinlägg. I: Akselberg, Bødal & Sandøy 2003. S. 503–514.
- Svensk ordbok* 1986. Stockholm: Esselte Studium.

- Svenska ortnamn – uttal och stavning*. Se Garlén et al. 1991
- Svensson, Allan 1999. *Socialgruppsbegreppet – sett ur den pedagogiska forskningens synvinkel*. (IPD-rapporter 1999:05.) Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Svensson, Allan & Sven-Eric Reuterberg 2002. *Vad har hänt i gymnasieskolan under de senaste fem åren? En jämförelse mellan elever som påbörjade sina studier 1993 respektive 1998*. (IPD-rapporter 2002:09.) Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Sweet, Henry 1877. *Sounds and forms of spoken Swedish*. London.
- Thelander, Mats 1979a. *Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Del 1. Materialbeskrivning och analys på språkdragsnivå*. (Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensa 14:1.) Uppsala.
- Thelander, Mats 1979b. *Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Del 2. Teoretiska utgångspunkter och analys på språkartsnivå*. (Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensa 14:2.) Uppsala.
- Thelander, Mats (red.) 1982. *Talspråksforskning i Norden. Mål – material – metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Thelander, Mats 1983. Från blåknut till brakknut. Om provinsiella drag i flyttares språk. I: *Nysvenska studier* 63. Uppsala: Lundeqvistska bokhandeln. S. 5–126.
- Thelander, Mats 1991. Språkdrag och språkarter. I: *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 1990. Annales Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Upsaliensis*.
- Thelander, Mats 1992. Med dialekten i bagaget. Kring några undersökningar av flyttares språkliga anpassning. I: Strömqvist, Siv (red.). *Tal och samtal*. Lund: Studentlitteratur. S. 177–194.
- Torp, Arne 1994. Skarre-*r* mot retrofleksar – ein rapport frå frontlinja. I: Kotsinas & Helgander 1994. S. 291–299.
- Torp, Arne 2000. Skarre-*r* – ingen talefeil likevel? Teorier om opphavet till skarring – og hvor langt skarringa vil gå. I: *Målbryting* 4. S. 63–88.
- Trondman, Mats & Nihad Bunar (red.) 2001a. *Varken ung eller vuxen. ”Samhället idag är ju helt rubbat”*. Stockholm: Atlas.
- Trondman, Mats & Nihad Bunar 2001b. Den levda gråzonens begränsningar och möjlighet. I: Trondman & Bunar 2001a. S. 453–549.

- Trudgill, Peter 1972. Sex, covert prestige, and linguistic change in the urban British English of Norwich. *Language in Society* 1. S. 179–196.
- Trudgill, Peter 1986. *Dialects in Contact*. (Language in Society 10.) Oxford: Blackwell.
- Trudgill, Peter 1994. Language contact and dialect contact in linguistic change. I: Kotsinas & Helgander 1994. S. 13-22.
- Trudgill, Peter 1996. Dialect typology: isolation, social network and phonological structure. I: Guy, Gregory R., Crawford Feagin, Deborah Schiffrin & John Baugh (eds.). *Towards a social science of language. Papers in honor of William Labov*. Vol. 1. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. S. 3-21.
- Ungdomsbarometern 1999a. *Kost & hälsa*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999b. *Livsstil & fritid*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999c. *Politik & samhälle*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999d. *Reklam & media*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999e. *Utbildning & arbetsliv*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999f. *Bilar*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999g. *Choklad*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999h. *Hårvård*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999i. *Jeans*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999k. *Kaffe & Te*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999l. *Läsk*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999m. *Skor*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 1999n. *Tuggummi*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.
- Ungdomsbarometern 2000. *Livsstils- & generationsrapporten*. Stockholm: Ungdomsbarometern AB.

- Ungdomsstyrelsens utredningar 9, 1997 = *Svensk ungdomsstatistik 1997*. (Ungdomsstyrelsens utredningar 9.) Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsens utredningar 17, 1999 = *Svensk ungdomsstatistik 1999*. (Ungdomsstyrelsens utredningar 17.) Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsens utredningar 18, 2000 = *Ungdomars vägval – en studie om utbildning och arbetslivets början*. (Ungdomsstyrelsens utredningar 18.) Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wessén, Elias 1951. *Svensk språkhistoria: 1. Ljudlära och ordböjningslära*. 3:e uppl. Stockholm: Filologiska föreningen vid Stockholms högskola.
- Wessén, Elias 1954. *Våra folkmål*. 4:e uppl. Stockholm: Fritzes.
- Wessén, Elias 1968. *Svensk språkhistoria: 1. Ljudlära och ordböjningslära*. 8:e uppl. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias 1970. *Våra folkmål*. 9:e uppl. Stockholm: Fritzes.
- Westerberg, Anna 2003. Norsjömålet från storsvagåret till internet. I: Akselberg et al. 2003. S. 537–551.
- Widmark, Gun 1996. Om termen dialekt och dess synonymer. I: *Mål i sikte. Studier i dialektologi tillägnade Lennart Elmevik*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Vigsø, Orla 2004. *Politisk marketing – en kort introduktion*. (Working papers fra Center for Virksomhedskommunikation. Working paper nr. 5.) Århus: Center for Virksomhedskommunikation, Handelshøjskolen i Århus.
- Vigsø, Orla (under arbete). *Valretorik i text och bild. En studie i 2002 års valaffischer*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Wiktorsson, Lisa 2004. Ett paradiset för köpsugna. I: *Göteborgs-Posten* 2004-07-05. Göteborg. S. 43.
- Vilhelmson, Bertil 1994. *Att undersöka geografisk rörlighet som en aspekt på relationen livsstil – miljö*. (Occasional Papers 1994:2.) Göteborg: Kulturgeografiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborg universitet.
- Winberg, Christer 2001. *Hur Västsverige blev västsvenskt*. 2:a uppl. Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Wirdeñäs, Karolina 1997. Kickers och mormorstanter. Om Göteborgsgymnasisters ord för gruppidentitet. I: *Vad menar dom egentligen? Från bondejargong till forskarretorik*. (Humanistdag-boken nr 10.) Göteborg: Humanistiska fakultetsnämnden, Göteborgs universitet. S. 335–346.

- Wirdeńs, Karolina 2000. Diskurspartiklar i gőteborgsungdomars samtal. I: Kotsinas et al. 2000. S. 87–100.
- Wirdeńs, Karolina 2002. *Ungdomars argumentation. Om argumentationstekniker i gruppsamtal.* (Nordistica Gothoburgensia 26.) Gőteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Wirdeńs, Karolina & Catrin Norrby 2002. En diskursmarkőr i vardande? Lite om *lite*. I: *Språk och stil* 11. Stockholm. S. 211–234.
- Wolfram, Walter A. 1969: *A sociolinguistic description of Detroit negro speech.* (Urban language series 5.) Washington D.C.: Center for applied linguistics.
- Vårgårdakartan 2003. *Turist- och företagarinformation.* Hämtad som PDF. Hämtad från <www.vargarda.se/net/turism/Aktiviteter>. Hämtad 040705.
- Västgötalandet 2004. Projektledning Ewa-Britt Filipsson, produktion InO annonsbyrå. Vårgårda, Vara, Essunga, Grästorp, Herrljunga, Bjärke/Alingsås.
- Ziehe, Thomas 1994. From living standard to life style. I: *YOUNG. Nordic Journal of Youth Research.* Vol. 2(1994), nr 2. Uppsala: Swedish Science Press. Hämtat som PDF från <www.alli.fi/nyri/young/1994-2/artikkelZiehe2-94.htm>.
- Þóra Björk Hjartardóttir 1998. Variablen 'a' i islandsk i relation til kőn og holdninger. I: Pedersen & Scheuer (1998). S. 87–94.
- Öqvist, Jenny 2000. Jamen förr i tiden så va re ju mera sär ”å vicken vacker hatt du har”. Om partikeln särs funktioner i samtal. Bidrag till projektet Samtalsspråkets grammatik, Linköping maj 2000. Manus. Hämtat från <www.tema.liu.se/tema-k/gris/pdf/Oqvist_Jamen-forr.pdf>. Hämtat 040301.

Källor på internet

- Alingsås i siffror* 2002 [www]. Folder framtagen av kommunledningskontoret – information, Alingsås kommun. Hämtat som PDF på <www.alingsas.se>. Hämtat 2002-07-27.
- Alingsås i siffror* 2003/2004 [www]. Folder framtagen av kommunledningskontoret, informationsfunktionen, Alingsås kommun, augusti 2003. Hämtat som PDF på <www.alingsas.se>. Hämtat 2003-09-03.
- Broady, Donald & Mikael Börjesson 2002. En social karta över gymnasieskolan i Stockholm i slutet av 1990-talet. I: *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy. E-tidskrift* 2002:1. Hämtat som PDF på <www.upi.artisan.se>.
- MOSAIC™ Livsstilar* 2004. Marknadsanalys, Stockholm. Hämtat som PDF från <www.mosaic.se>. Hämtat 2004-01-19.
- Språkbanken* [www]. Sökningar gjorda i Press 65, 76, 95, 96, 97 och 98, DN 1987, Bonniersromaner I och II. Hämtat från <spraakbanken.gu.se/lb/konk/>. Hämtat 2001-06-21. [Uppgifterna kontrollerade 2003-11-24, senaste uppdatering gjord 2003-11-20.]
- Sveriges Radio Jämtland* 2004-05-27. Hämtat på <www.sr.se/cgi-bin/jamtland/nyheter/artikel.asp?artikel=421291>.
- www.a-a-s.dk* (Advice Analyse og Strategi A/S) [www]. Hämtat från <www.a-a-s.dk>. Hämtat 2004-06-08.
- www.acnielsen.aim.dk* (Minerva, ACNielsen AIM) [www]. Hämtat från <www.acnielsen.aim.dk/produkter/livsstil/minerva/minerva.asp>. Hämtat 2004-06-07.
- www.alingsas.se* (Alingsås kommuns webbplats. Huvudansvarig: Lisbeth Wall, Kommunledningskontoret) [www]. Hämtat från <www.alingsas.se>. Senaste uppdatering 1999-01-18. Hämtat 1999-01-18.
- www.alingsas.se/turism/indexturism.htm* (Välkommen till Alingsås.) [www]. Hämtat från <www.alingsas.se/turism/indexturism.htm>. Senaste uppdatering 2003-10-24. Hämtat 2004-07-05.
- www.goteborg.com* (Upplev Lerum) [www]. Hämtat från <www.goteborg.com/templates/articel3.asp?id=149032>. Hämtat 2004-07-05.
- www.herrljunga.se* (Herrljunga kommun) [www]. Hämtat från <www.herrljunga.se/index.html>. Senaste uppdatering 2004-04-19. Hämtat 2004-07-05.
- www.lerum.se* (Lerums kommun) [www]. Hämtat från <www.lerum.se/index1.html>. Senaste uppdatering 2004-07-02. Hämtat 2004-07-05.

- www.ling.lu.se/persons/My* (My Segerup, personlig hemsida) [www]. Hämtat från <www.ling.lu.se/persons/My/>. Hämtat 2004-07-23.
- www.mosaic.se* (Mosaic, MarknadsAnalys AB) [www]. Hämtat från <www.mosaic.se>. Hämtat 040116–040119.
- www.ne.se* (Nationalencyklopedin) [www]. Hämtat via <www.ub.gu.se>. Hämtat 2004-06-04.
- www.school.alingsas.se/alstromer* (Alströmergymnasiet, Alingsås) [www]. Hämtat från <www.school.alingsas.se/alstromer/program/index.html>, <www.school.alingsas.se/alstromer/program/es/es_mal.html>, <www.school.alingsas.se/alstromer/program/sp/sp_mal.html>. Hämtat 1999-01-23 och 2001-05-23.
- www.ungdomsbarometern.se* (Ungdomsbarometern) [www]. Hämtat från <www.ungdomsbarometern.se>. Hämtat 2004-02-27.
- www.vargarda.se* (Vårgårda kommun) [www]. Hämtat från <www.vargarda.se/>. Hämtat 2004-07-05.
- www.vastsverige.com/vastgotalandet* (VästgötaLandet) [www]. Hämtat från <www.vastsverige.com/vt_templates/Site.aspx?id=3476>. Hämtat 2004-07-05.

Bilagor

BILAGA 1. Livsstilsgrupper

Nedan följer en presentation av de sju livsstilsgrupperna baserad på Ungdomsbarometern (1999a–e). 4 599 ungdomar mellan 16 och 25 år från hela Sverige har svarat på Ungdomsbarometerns enkät under november–december 1998. Grupperna presenteras var för sig i avsnitt 1.1–1.1.7, med det namn de har i denna avhandling och inom parentes namn från Ungdomsbarometern. Därefter redovisas ett sammandrag av värderingar och preferenser som är hämtade från olika ställen i Ungdomsbarometern 1999a–e. Värderingarna och preferenserna är utvalda och indelade efter de frågeblock som togs upp i intervjuerna, (tabell 1 nedan; för samtliga frågor se tabell 4.1:2), och de användes som underlag för den första indelningen av Alingsåsinformanter i grupper. Uppgifter om könsfördelning, programval och hemorter för de Alingsåsinformanter som ingår i varje grupp anges också i avsnitt 1.1–1.7 nedan.

TABELL 1. *Frågeblock för intervjuer.*

Frågeblock
a) Kläder, stil
b) Musiksmak, radiovanor
c) Sport, motion, idrott
d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar
e) Umgås, festa
f) Kaféer
g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter
h) Utbildning, framtiden

Observera att i frågeblock f) Kaféer har ”rökning” lagts till i genomgången av Ungdomsbarometerns livsstilsgrupper nedan. Frågor om rökning ingick inte i frågelistan, men det framkom en del om rökvanor i intervjuerna (i samband med kafévanor), och då rökning tas upp i Ungdomsbarometern, som utmärkande för ett par av grupperna, har det bedömts som relevant att presenteras här.

I andra steget av kategoriseringen av informanterna ändrades namnen på grupperna och några slogs ihop eller delades. De informanter som placerats i Ungdomsbarometerens "Natur-Niklas" fördelades på "Aktiva Anna" och "Kulturella Karin". Därefter delades "Kulturella Karin" upp i Gitarr-Janne/Jenny och Kafé-Karin/Kalle. Presentationen nedan följer ordningen i avhandlingens livsstilsgrupper, men värderingarna är hämtade från Ungdomsbarometeren. I avsnitt 4.2.7.1–4.2.7.7 presenteras livsstilsgrupperna med de värderingar som uttrycks av Alingsåsinformanterna. I tabell 2 ges en översikt över livsstilsgrupperna med motsvarigheter i avhandlingen och Ungdomsbarometeren.

TABELL 2. *Livsstilsgrupper.*

Livsstilsgrupper i avhandlingen	Motsvarighet i Ungdomsbarometeren
Aktiva Anna/Anders	Aktiva Anna + Natur-Niklas
Gitarr-Janne/Jenny	Kulturella Karin + Natur-Niklas
Kafé-Karin/Kalle	Kulturella Karin + Natur-Niklas
Medel-Mårten/Maria	Medel-Mårten
Party-Pia/Pelle	Sociala Sara
Sport-Stefan/Stina	Sportige Stefan
Teknik-Tobbe/Tova	Tekniska Tobbe

1.1. Aktiva Anna/Anders i Ungdomsbarometeren

(Ungdomsbarometerens "Aktiva Anna". I viss mån även "Natur-Niklas", se under Kafé-Karin/Kalle.)

14 informanter, 11 flickor och 3 pojkar.

0 går yrkesförberedande program, 3 går program i mellangruppen, 11 går studieförberedande program.

1 bor i Herrljunga–Vårgårda, 3 i Sollebrunn–Essunga, 2 i Gräfsnäs–Östadkulle, 0 i Alingsås N+Ö, 3 i Alingsås C+S, 1 i Alingsås V, 4 i V. Bodarna–Lerum.

a) Kläder, stil

Ur Ungdomsbarometeren (1999a–e):

Mycket intresserad av mode och trender, kläder har hög prioritet. Kvalitet viktigt. Hellre finbyxor än jeans, om jeans Filippa K. Viktigt se snygg, fräsch och vältränad ut. Höga krav på sig själv.

b) Musiksmak, radiovanor

Ur Ungdomsbarometeren (1999a–e):

Pop, soul, funk, jazz, klassisk. Köper inte mycket skivor. Inga uppgifter om radio, de ser mindre på teve än genomsnittet, helst TV4.

c) Sport, motion, idrott

Ur Ungdomsbarometeren (1999a–e):

Tränar ofta, på egen hand. Aerobics 2-3 ggr/vecka, springer, gym, simhall. Gärna fjällen, vandra eller skidor, ev. snowboard. Tittar inte på sport.

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Mycket aktiv, många intressen. Medlem i föreningar, politiskt korrekt, miljömedveten. Läser skönlitteratur, tittar lite på teve (typ Ally McBeal). Spelar inget instrument. Går på utställningar, konserter, teater.

e) Umgås, festa

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Festar – ja. Umgås ofta med vänner, även med familjen. Öppen för nya bekantskaper.

f) Kaféer, rökning

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Ett sätt att umgås, diskutera filmen de sett över en café au lait.

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Flexibel inställning till flytt både inom landet och utomlands. Förkärlek för att arbeta i Göteborg eller storstad i Europa. Tveksam till mellanstora svenska städer, ännu mer till mindre.

h) Utbildning, framtiden

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Gymnasiet är studieförberedande. Högskoleutbildning självklar, underhålla den med kontinuerligt lärande. Gärna ett år utomlands för att förbättra språkkunskaper. Resa, lära känna andra kulturer. Höga krav på sig själv, vill ha höga betyg. Vill läsa journalistik, humaniora eller vård och omsorg. Branscherna vård och omsorg, turism och restaurang, media, textil och mode väger tungt. Vill bli designer, reklamare, journalist, inredningsarkitekt eller psykolog. Gärna Göteborgs, Lunds eller Stockholms universitet, alt. en vård- eller hälsohögskola.

1.2. Gitarr-Janne/Jenny i Ungdomsbarometern

(Delar av Ungdomsbarometerns "Kulturella Karin" och "Natur-Niklas".)

12 informanter, 4 flickor och 8 pojkar.

2 går yrkesförberedande program, 10 går program i mellangruppen, 0 går studieförberedande program.

2 bor i Herrljunga–Vårgårda, 2 i Sollebrunn–Essunga, 2 i Gräfsnäs–Östadkulle, 2 i Alingsås N+Ö, 2 i Alingsås C+S, 1 i Alingsås V, 1 i V. Bodarna–Lerum.

a) Kläder, stil

Om NN i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Handlar mest om att tycka om sig själv för den man är och det man gör, nöjd med sig själv. Gillar inte kommersiella varumärken. Vettigt pris och bra kvalitet viktigt. Inte trendintresserad, men kan testa nya produkter.

b) Musiksmak, radiovanor

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Musik är det stora intresset. Smaken avviker från genomsnittet, jazz, visor, grunge, indie, depprock. Ändå mest pop och rock som står på hemma. Lyssnar väldigt lite på radio, "hennes" musik spelas inte där. Lyssnar mest på P3, RIX, Megapol, men P1 och P2 finns på fem-i-topp-listan eftersom de är reklamfria. Spelar musik på fritiden, gärna i band.

c) Sport, motion, idrott

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Den grupp som i minst utsträckning motionerar. Hellre långpromenad eller cykeltur än workout. Förstår inte att något så idiotiskt som sport kan intressera så många.

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Musik främst, spelar i band, festivalräv. Skriver poesi eller pjäser. Bokmal. Mycket kulturintresserad, teater, konserter, museum, utställningar. Samhällsengagerad. Aktiv eller passiv medlem i kultur- och medborgarrättsorganisationer, politiska partier, fredsrörelsen, djurskyddsorganisationer.

e) Umgås, festa

Om NN i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Umgås gärna med vänner, men lika skönt vara för sig själv, skogspromenad eller läsa en bok. Öppen för nya människor, men inte i typ diskoteksmiljö. Ingen festprisse, sällan på pub eller klubbar. Mindre intresserad av bio än övriga.

f) Kaféer, rökning

Inget i Ungdomsbarometern (1999a–e).

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

Om NN i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Beredd flytta för att få jobb, inom eller utom landet.

h) Utbildning, framtiden

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Sannolikt fortsatta studier. Uppsala universitet favorit, Handels i Stockholm minst sannolika alternativet. Bildning viktigare än karriär och höga löner. Främst humaniora eller konst. Branscher konst, musik, kultur, media, utbildning. Drömyrken musiker, journalist, skådespelare, grundskolelärare.

1.3. Kafé-Karin/Kalle i Ungdomsbarometern

(Delar av Ungdomsbarometerns "Kulturella Karin" och "Natur-Niklas".)

10 informanter, 8 flickor och 2 pojkar.

2 går yrkesförberedande program, 4 går program i mellangruppen, 4 går studieförberedande program.

0 bor i Herrljunga–Vårgårda, 0 i Sollebrunn–Essunga, 1 i Gräfsnäs–Östakulle, 5 i Alingsås N+Ö, 0 i Alingsås C+S, 2 i Alingsås V, 2 i V. Bodarna–Lerum.

a) Kläder, stil

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Viktigt följa modet, men är oerhört prismetveten. Köper ofta skor. Folk som alltid har jeans är fantasilösa. Men har inte mycket till övers för tjejer som bara bryr sig om kläder och håret, insidan räknas.

b) Musiksmak, radiovanor

Om NN i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Pop och rock eller klassisk musik. Lyssnar mindre på musik och radio än övriga. Mest P3, lite Megapol, NRJ, RIX, men gillar inte reklamen. Prioriterar inte skivköp.

c) Sport, motion, idrott

Om NN i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Tränar ung. som genomsnittet, ca 1–3 ggr/v. Viktigt hålla sej i form, men inte prioriterat som fritidssyssla. Gillar inte lagsporter i seriesystem, hellre individuell sport, typ orientering. Cyklar, joggar, simmar på sommaren, skidor på vintern (utför eller på längden), fjällvandring. Måttligt intresserad av att se på sport, men ibland TV-sporten.

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

Om NN i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Musikintresserad, med i teaterförening, fotograferar, naturintresserad. Gärna aktiv i politiskt parti, miljö- eller fredsrörelse, humanitär- eller medborgarrättsorganisation. Läser hellre en bok än ser på teve. Gärna museum, utställningar, teater, konserter.

e) Umgås, festa

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Öppen för nya människor, gärna från andra kulturer. Gillar inte dansställen. Sitter hellre hela natten och diskuterar existentiella frågor över vin och cigaretter. Gärna ut och äter eller bjuder på middag.

f) Kaféer, rökning

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

”... sitter helst av allt på ett kafé och diskuterar livet och hur man ska lösa världsproblemen” (Ungdomsbarometern 1999a:10). Hör, tillsammans med ”Sociala Sara” (Party-Pia/Pelle), till storrökarna.

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

Om KK i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Är en storstadstjej. Flyttar gärna för utbildning eller jobb, gärna utomlands.

h) Utbildning, framtiden

Om NN i Ungdomsbarometern (1999a–e):

Har ofta valt gymnasieprogram för behörighet till högskolan. Fortsatta studier självklara. Väljer gärna konkurrenskraftig utbildning, håller sig à jour med politik, ekonomi, kultur. Passion för humaniora, naturvetenskap, samhällsvetenskap. Intressebranscher utbildning, konst, musik, kultur, miljö. Yrken som forskare, gymnasielärare, miljövardare, samhällsplanerare. Inte orolig för framtiden, vill man tillräckligt mycket så går det alltid.

1.4. Medel-Mårten/Maria i Ungdomsbarometern

(Ungdomsbarometerns ”Medel-Mårten”.)

21 informanter, 7 flickor och 14 pojkar.

5 går yrkesförberedande program, 7 går program i mellangruppen, 3 går studieförberedande program.

4 bor i Herrljunga–Vårgårda, 2 i Sollebrunn–Essunga, 4 i Gräfsnäs–Östadkulle, 5 i Alingsås N+Ö, 1 i Alingsås C+S, 1 i Alingsås V, 4 i V. Bodarna–Lerum.

a) Kläder, stil

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Vill gärna ha schyssta kläder, frisyren ganska viktig.

b) Musiksmak, radiovanor

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Ganska ensam om att gilla synthmusik. Inga uppgifter om radio, men jämför med att de har genomsnittliga tevevanor.

c) Sport, motion, idrott

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Motionerar som genomsnittet, 1–3 ggr/v. Inte jätteviktigt vara vältränad men bryr sig. Tränar helst på egen hand, workout eller löpning. Spontanidrottar med kompisar, t.ex. innebandy som avslutas med öl.

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Har prövat instrument i musikskolan, men inte fortsatt. Fotograferar ibland. Inga djupa grejer som att skriva poesi eller teater. Oftare bio eller video än teater, museer etc.

e) Umgås, festa

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Ibland gå ut och äta, ofta bio eller video. Mer dataspel och serietidningar än de flesta. Genomsnittliga tevevanor. Genomsnittliga alkoholvanor.

f) Kaféer, rökning

Inget i Ungdomsbarometern (1999a–e).

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Söker troligtvis inte självmant jobb på mindre ort.

h) Utbildning, framtiden

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Vet inte riktigt vad han vill med sitt liv. Gärna läsa vidare inom data. Gillar data/IT-branschen och elektronik. Inte offentlig förvaltning. Drömyrke inom dataservice eller pilot. Gärna arbete med tydliga och väldefinierade uppgifter, trygghet viktigt men även befodringsmöjligheter. Viktigt med konkurrenskraftig utbildning, men flexibel inställning till olika typer av jobb.

1.5. Party-Pia/Pelle i Ungdomsbarometern

(Ungdomsbarometerns "Sociala Sara".)

3 går yrkesförberedande program, 10 går program i mellangruppen, 1 går studieförberedande program.

1 bor i Herrljunga–Vårgårda, 3 i Sollebrunn–Essunga, 1 i Gräfsnäs–Östadkulle, 1 i Alingsås N+Ö, 3 i Alingsås C+S, 3 i Alingsås V, 2 i V. Bodarna–Lerum.

a) Kläder, skor

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Urkul att shoppa, helst i sällskap. Jätteviktigt ha snygga kläder. En utmaning att hitta trendiga kläder till bra priser.

b) Musiksmak, radiovanor

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Gillar nästan allt, pop, disco, techno, hiphop, schlager. Man måste kunna dansa till. Klassiskt är urtrist. Har alltid musik, i hörlurar eller radioskval. Storkonsument av radio och övriga media. Power, NRJ, RIX, Megapol, P3. Musikutbudet bättre i reklamradion än P3.

c) Sport, motion, idrott

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Ingen träningsfantast men vill hålla formen. Workout eller simning då och då. Gillar inte att titta på sport, ev. hockey eller fotboll men då som sällskap åt pojkvännen. Fredagseftermiddag i badhuset med tjejkompisarna, lägga upp helgplaner i bastun.

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Mycket teve, gärna såpor, prata i telefon med kompisar. Mysa med pojkvännen i tevesoffan. Shoppa.

e) Umgås, festa

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

”Utåtriktad, familjekär och vänfast, en riktig partyingla.” (Ungdomsbarometern 1999a:10.) Går ut och äter eller bjuder vänner på middag, helst pojkvännen.

f) Kaféer rökning

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Röker mest av livsstilsgrupperna.

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Trygghet, tydlighet och närhet viktigt när det gäller arbete, det ska gärna ligga lokalt, inga långa restider. Acceptabelt att flytta inom Sverige, men ogärna utomlands. Den som mest sällan har en storstad i Europa som förstahandsval.

h) Utbildning, framtiden

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Den som mest oroar sig för arbetslöshet. Läser vidare i mindre utsträckning än andra, osäker på om hon skulle klara universitetsstudier. Börjar hellre arbeta, är väl förberedd på vuxenlivet. Helst på mindre arbetsplatser, ingen längtan att bli chef.

1.6. Sport-Stefan/Stina i Ungdomsbarometern

(Ungdomsbarometerns ”Sportige Stefan”).

16 informanter, 5 flickor och 11 pojkar.

4 går yrkesförberedande program, 4 går program i mellangruppen, 8 går studieförberedande program.

3 bor i Herrljunga–Vårgårda, 1 i Sollebrunn–Essunga, 2 i Gräfsnäs–Östadkulle, 1 i Alingsås N+Ö, 2 i Alingsås C+S, 4 i Alingsås V, 3 i V. Bodarna–Lerum.

a) Kläder, stil

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Tycker att kläder är skoj, en snygg kropp i snygga kläder får honom känna sig som vinnare. Lite klädsnobb, men trivs bäst i Levi’s.

b) Musiksmak, radiovanor

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Sporten viktigast [P4]. Lyssnar inte mycket på radio. Musiksmaken påverkas av vad som hörs på klubbar och fester. Främst disco och techno, även pop, rock och hårdrock, ”vad de flesta killar tycker om”.

c) Sport, motion, idrott

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Älskar sport! Viktigt att röra på sig, tänja på gränser och se vad kroppen klarar. Tränar mer än andra grupper, ofta 4–5 ggr/vecka. Alla former, individuellt och lag som tävlar i serie. Har provat det mesta, gillar jakt och fiske, äventyrliga sporter som snowboard och klättring, innebandy och fotboll, löpträning. (Utom cykla eller promenera, räknas inte som sport.) Åker gärna till alperna eller fjällen. Stortrivs i lumpen.

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Inte tid till mycket annat än sport. Medlem i idrottsförening, men inte intresserad av andra föreningar. Inte ”finkultur”.

e) Umgås, festa

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Umgås gärna, men träning och matcher går före. Frekvent på klubbar, fester, diskotek. Går oftare ut och festar och är oftare berusad än övriga grupper. Film på video eller bio.

f) Kaféer, rökning

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Tackar oftast nej till cigaretter.

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Uppskattar lokala politiker eftersom de fixar med hockeyhallar o.d.

h) Utbildning, framtiden

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Materiell standard viktig, bra lön och hög position, karriärinriktad. Oroar sig inte för framtiden. Vill söka konkurrenskraftig utbildning inom data, teknik eller ekonomi på skola med gott rykte bland framtida arbetsgivare, mer strategisk än andra grupper. Håller sig borta från folkhögskolor och privata institut. Vill läsa vidare, men inte helt omöjligt få jobb utan eftergymnasial utbildning. Branschval: data/IT, ekonomi, försäljning, även lag, ordning och försvar. Drömyrken dataservice, civilingenjör, polis, brandman.

1.7. Teknik-Tobbe/Tova i Ungdomsbarometern

(Ungdomsbarometerens ”Tekniske Tobbe”.)

10 informanter, 1 flicka och 9 pojkar.

6 går yrkesförberedande program, 2 går program i mellangruppen, 2 går studieförberedande program.

3 bor i Herrljunga–Vårgårda, 2 i Sollebrunn–Essunga, 1 i Gräfsnäs–Östadkulle, 0 i Alingsås N+Ö, 0 i Alingsås C+S, 1 i Alingsås V, 3 i V. Bodarna–Lerum.

a) Kläder, stil

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Bryr sig inte om mode och trender, vet vad han tycker om, gillar inte att gå i affärer (handla på nätet är bättre). Skjorta och hyfsade jeans duger. Prioriterar cd-skivor mer. Köper dock ofta skor, sliter ut dem snabbt.

b) Musiksmak, radiovanor

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Lyssnar jättemycket på radio, den står ofta på när han t.ex. spelar dataspel. Favoritmusik rock och hårdrock, lyssnar även lite på pop. Stor skivköpare.

c) Sport, motion, idrott

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Struntar ofta i att motionera överhuvudtaget. Möjligen lite fotboll eller innebandy med polarna, och en öl efter i bastun. Tar hellre bilen än går eller cyklar. Tittar däremot gärna på sport.

d) Andra fritidsaktiviteter, föreningar

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Teknikintresserad, dataspel, bilsport, ev. trummis i rockband. Mycket tevetittande. Har inget till övers för "finkultur". Inte intresserad av föreningar, inget samhälls-engagemang e.d.

e) Umgås, festa

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Lite av en enstöring. Har kompisar men är lika gärna ensam framför datorn, teven, videon. Ibland gå ut och ta en öl med kompisarna, inte intresserad av att lära känna nya. Kolla på video eller sport med kompisarna. Störst erfarenhet av hembränt av grupperna, hellre öl än vin.

f) Kafé, rökning

Inget i Ungdomsbarometern (1999a–e).

g) Orientering mot hemorten, Göteborg, andra orter

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Vill ogärna flytta för jobb eller utbildning. Bor huvudsakligen i orter som Hagfors och Haparanda. Gärna fast arbetstid i närregionen inom en traditionell bransch.

h) Utbildning, framtiden

Ur Ungdomsbarometern (1999a–e):

Inte lockad av att läsa vidare. Inte oroad för framtiden, ganska övertygad om att det går att få jobb efter gymnasiet. De som läser vidare gör det inom data och teknik. Favoritbranscher: data/IT, transport, elektronik, bygg och fastighet. Drömyrken: data-service, lastbilschaufför, väktare, reparatör, byggarbetare, industriarbetare.

BILAGA 2. Geografiska områden och livsstil

Följande beskrivningar av livsstil inom geografiska områden är baserat på sökningar gjorda på *www.mosaic.se* 2004-01-16–2004-01-19. På hemsidan finns möjlighet att få kortfattade livsstilsbeskrivningar av postnummerområden; denna tjänst har använts för att sammanställa livsstilsbeskrivningar av de områden som ingår i avhandlingsmaterialet. I tabell 3 redovisas de huvudkategorier som ingår i livsstilsbedömningar av Mosaicområden på *www.mosaic.se*. För varje område anges vilka olika Mosaicgrupper och livsstilstyper som återfinns i området; t.ex. finns det sju livsstilstyper i Herrljunga–Vårgårda. Den bekrivande texten som följer därefter är en sammanfattning av det som är mest utmärkande, och i allmänhet gemensamt, för de livsstilstyper som förekommer inom området.

TABELL 3. *Kategorier från www.mosaic.se.*

Kategorier för livsstilsbedömning av geografiska områden

Boende
Ålders- och familjestruktur
Utbildning och ekonomi
Värderingar
Intressen, innehav och andra mjuka data

2.1. Herrljunga–Vårgårda i *www.mosaic.se*

Mosaicgrupper och livsstilstyper

Grupp D: Lågutbildade på mindre orter ("Veckopress o kokmalet", "Industriarbetarområden").

Grupp H: Medelinkomsttagare i villaområden ("Villor och industri", "Lågutbildade välbetalda").

Grupp I: Landsbygd ("Fiske o postorder", "Jakt och släpkärra", "Levande landsbygd").

Boende

Mindre tätorter, landsbygd eller glesbygd, ofta gamla brukssamhällen.

Privatägda villor, tvåfamiljshus eller radhus byggda före 1950 med 3-6-rok. Även villor eller radhus 3-6 rok. byggda 1971-1990. Några bor i lägenheter ägda av allmännyttan eller bostadsrättsföreningar, byggda 1951-1970 med 1-2 rok.

Ålders- och familjestruktur

Åldersfördelningen är relativt jämn. Gott om barn främst i åldern 7-15 år samt många föräldrar i åldern 45-59 och yngre medelålders 30-44 år. Traditionella gifta familjer och sambopar, med el. utan barn, är den vanligaste familjestrukturen.

Utbildning och ekonomi

Utbildningsnivån ligger lägre än rikssnittet på alla högre utbildningar än 2-årigt gymnasium. De personliga inkomsterna är ofta låga trots att medelinkomsten ligger strax under rikets. Arbetaryrken är överrepresenterade. Vanligaste branscher är tillverknings- och stenindustrin, jordbruk, skogsbruk. Andelen egna företagare är hög. Tjänstemannayrken är däremot mer ovanliga.

Värderingar

De värderingar som är mest dominerande är traditionalism, kollektivism, lokalorientering, låg förändringsbenägenhet, lågt risktagande, trygghet och samhällsgemenskap [sydost]. Även visst intresse för sociala rättigheter, religionsfrågor och arbetsmarknadsfrågor.

Intressen, innehav och andra mjuka data

Ofta intresserade av energisparande, villa och radhus, trädgården, hundar och katter, bakning, jakt, krukväxter, stickning och handarbete, sy kläder, bantning och skönhetsvård, bilar och motorcyklar, popmusik, kryssningar och bussresor, stereoanläggningar, dataspel, snowboard, tennis, fotboll och gympa.

Gott om husvagnar och släpkärror. Ny personbil, motorbåt, roddbåt och utombordare, TV-spel samt vitvaror är också överrepresenterade medan övriga kapitalvaror ligger runt eller strax under rikssnittet.

Kvälls-, vecko- och lokalpress finner många läsare i dessa områden.

Här finns Mosaic-typerna i Västsverige

Finns i postorter som: Källby, Gnosjö, Surte, Laxå, Munkfors.

2.2. Sollebrunn–Essunga i www.mosaic.se

Mosaicgrupper och livsstilstyper

Grupp D: Lågutbildade på mindre orter ("Veckopress o kokmalet", "Industriarbetarområden").

Grupp H: Medelinkomsttagare i villaområden ("Villor och industri", "Lågutbildade välbetalda").

Grupp I: Landsbygd ("Fiske o postorder", "Levande landsbygd", "Jordbruksbygd", "Bensin och braskamin").

Boende

Mindre tätorter, landsbygd eller glesbygd, ofta gamla brukssamhällen.

Privatägda villor, tvåfamiljshus eller radhus byggda före 1950 med 3-6-rok. Även villor eller radhus 3-6 rok. byggda 1971-1990. Några bor i lägenheter ägda av allmännyttan eller bostadsrättsföreningar, byggda 1951-1970 med 1-2 rum och kök.

Ålders- och familjestruktur

Åldersfördelningen är relativt jämn. Det finns gott om barn och ungdomar, samt viss överrepresentation av äldre +60 år. Traditionella gifta familjer och sambopar, med eller utan barn, är den vanligaste familjestrukturen.

Utbildning och ekonomi

Utbildningsnivån ligger lägre än rikssnittet på alla högre utbildningar än 2-årigt gymnasium. De personliga inkomsterna är ofta låga trots att medelinkomsten ligger strax under rikets. Arbetaryrken är överrepresenterade. Vanligaste branscher är tillverknings- och stenindustrin, jordbruk, skogsbruk. Andelen egna företagare är hög. Tjänstemannayrken är däremot mer ovanliga.

Värderingar

De värderingar som är mest dominerande är traditionalism, kollektivism, lokalorientering, låg förändringsbenägenhet, lågt risktagande, trygghet och samhällsgemenskap [sydost]. Även visst intresse för sociala rättigheter, religionsfrågor och arbetsmarknadsfrågor.

Intressen, innehav och andra mjuka data

Ofta intresserade av energisparande, villa och radhus, trädgården, hundar och katter, bakning, jakt, krukväxter, stickning och handarbete, sy kläder, bilar och motorcyklar, popmusik, kryssningar och bussresor, stereoanläggningar, dataspel, fotboll. Landets högsta innehav av husdjur som hund, katt och häst.

Gott om husvagnar och släpkärror. Motorbåt, roddbåt och utombordare, TV-spel, övriga kapitalvaror ligger runt eller strax under rikssnittet. Landets högsta innehav av begagnade bilar. Modem, internetabonnemang och e-post är mindre vanligt.

Kvälls-, vecko- och lokalpress finner många läsare i dessa områden.

Här finns Mosaic-typerna i Västsverige

Finns i postorter som: Källby, Gnosjö, Surte, Laxå, Munkfors.

2.3. Gräfsnäs–Östadkulle i www.mosaic.se**Mosaicgrupper och livsstilstyper**

Grupp I: Landsbygd ("Jakt och släpkärra", "Bensin och braskamin", "Levande landsbygd").

Boende

Privatägda villor och tvåfamiljshus ofta byggda före 1950, med 4-6 rok. Glest befolkad landsbygd.

Ålders- och familjestruktur

Lite ungdomar i åldern 16-29 år. Åldersstrukturen ovanlig för den rena landsbygden med många barn och yngre medelålders 30-44 år. Giftna par med barn är vanligast, singelhushåll och pensionärer mer sällsynta. Låg andel utlandsfödda invånare.

Utbildning och ekonomi

Utbildningsnivån är låg, gymnasiekompetens är den vanligaste utbildningsnivån. De personliga inkomsterna är ofta låga trots att medelinkomsten ligger strax under eller precis på rikssnittet. Arbetaryrken är överrepresenterade liksom andelen egna företagare. De vanligaste branscherna är jordbruk, skogsbruk, tillverkning, byggnadsindustri samt el-, gas- och vattenproduktion.

Värderingar

En stark dominans av traditionella värderingar med lokal förankring [syd], med viss spännvid mellan kollektivism [sydost] eller individualism och materialism [sydväst].

Intressen, innehav och andra mjuka data

Intresset för energisparande är stort liksom för husdjur, bilar, snickra, trädgård, sömnad, sportfiske, friluftsliv, jakt, längdskidor, camping. Bensinkontot är stort.

Husvagn är överrepresenterat liksom begagnad personbil, motorbåt, roddbåt, utombordare, parabol, tv-spel, vitvaror, braskamin, släpkärra. Innehavet av stationära datorer och skrivare ligger på el. under rikssnittet. Modem, internetabonnemang och e-post är mindre vanligt.

Kvälls- och lokalpress läser man ibland medan storstadsmorgonpress sällan. TV-tittandet är måttligt. Veckotidningar ungefär som i övriga riket, mera sällan tidskrifter.

Här finns Mosaic-typerna i Västsverige
Olofstorp, Härryda, Billinge, Lundsbrunn.

2.4. Alingsås norra+östra i www.mosaic.se

Mosaicgrupper och livsstilstyper

Grupp C: Pensionärstata områden ("Sextio-plus-områden").

Grupp D: Lågutbildade på mindre orter ("Småhus och lägenheter", "Centralt på orten").

Grupp G: Radhus och villaboende ("Bingolotto och parabol").

Grupp H: Medelinkomsttagare i villaområden ("Nya radhus").

Boende

En blandning av små hus, tvåfamiljshus, radhus och lägenhetsboende. Bostadsrätt eller allmännyttans lägenheter 1-3 rok., byggda 1931-1970. De som bor i hus har privatägda radhus, kedjehus eller fristående villor byggda 1951-1970, eller bostadsrättsradhus byggda under 80-och 90-talet, med 4-5 rok. Finns i centrala delarna av mindre kommuner eller utkanten av tätorter.

Ålders- och familjestruktur

Åldersstrukturen blandad, delvis överrepresentation av medelålders och +60 år. I lägenhets- och nyare radhusområden ovanligt många barn upp till 12 år med relativt unga föräldrar, även överrepresentation av åldern 16-29 år samt hushåll bestående av singlar med barn.

Utbildning och ekonomi

Utbildningsnivån ligger på rikssnittet eller under. Många med grundskola el. 2-årig gymnasialutbildning. Snittinkomsterna varierar mellan låga eller något över rikssnittet. Ungefär lika många tjänstemän och kollektivanställda arbetare, få egenföretagare. Överrepresenterade branscher är vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion, tillverkningsindustri samt offentlig verksamhet.

Värderingar

Blandade värderingar. Å ena sidan kollektivistiska med viss dragning åt förändringsbenägenhet och visst risktagande, omsorg om det gemensamma, globalistisk inriktning [nordost-mitten]. Å andra sidan värderingar som individualism, viss riskbenägenhet samt traditionalism, trygghet och materiella värden, förändringsbenägenheten låg [sydväst].

Intressen, innehav och andra mjuka data

Intresse för skattefrågor, arbetsmarknadsfrågor, utrikespolitik, och energisparande.

Starkt intresse för villa/radhus, snickra och att måla hemma, trädgården, krukväxter och hushållsmaskiner. Man gillar att jobba med bilar, sticka, sy kläder och handarbete, katter, handarbete, bussresor, alternativ sjukvård, barnavård, skönhetsvård, popmusik, samlevnadsfrågor, modenyheter, sol och bad, tågfluffning, kryssning samt att semestra utomlands.

Fotboll, sportfiske och tennis är populärt, även att se på sport, samtidigt stort intresse för att själv utöva olika sporter. Sällan golf eller segling.

Ovanligt många har fritidshus, husvagn eller båt. Vitvarorna är överrepresenterade liksom bastu och parabol samt braskamin. Kabel-TV, videokamera, fax och telefon-

svarare är överrepresenterat liksom tv-spel. En viss överrepresentation finner vi också av stationär PC, modem och CD-rom-spelare.

Läser relativt ofta kvällspress. Storstadsmorgonpress läses mera sällan, istället kanske någon lokal morgontidning. Flitiga veckotidningsläsare, medan traditionella månadstidskrifter har färre läsare.

Här finns Mosaic-typerna i Västsverige

Bovallstrand, Bohus-Malmön, Landvetter, Jörlanda, Partille.

2.5. Alingsås centrum+södra i www.mosaic.se

Mosaicgrupper och livsstilstyper

Grupp B: Låg- och medelinkomsttagare ("Funkisområden", "Panterområden").

Grupp D: Lågutbildade på mindre orter ("Småhus och lägenheter").

Grupp F: Välbeställda villaägare ("Hem, Ljuva hem").

Grupp H: Medelinkomsttagare i villaområden? ("En och tvåfamiljshus").

Boende

En blandning av små hus, tvåfamiljshus och lägenhetsboende. Bostadsrättslägenheter har 1–3 rok. och är byggda 1931–1950. Privatägda villor eller tvåfamiljshus byggda före 1950 med 3–5 rum och kök. Finns ofta i glest befolkade områden i närheten av mer tätbefolkade områden.

Ålders- och familjestruktur

Åldersstrukturen är jämn, med en viss överrepresentation av åldern +60 år och 16–24 år. Ett stort antal singelhushåll, och många änkor/änklingar. I vissa områden finns många barnfamiljer, med barn 7–15 år och hög andel vuxna 30–59 år.

Utbildning och ekonomi

En svag överrepresentation av högre utbildning samtidigt som den personliga inkomsten ligger på rikssnittet eller strax över. En viss överrepresentation av tjänstemannayrken och egenföretagare. De förvärvsarbetande typiskt inom den offentliga sektorn, servicenäringen, handel, finans, bank, försäkring, utbildning, personliga tjänster, vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion, byggnadsindustri.

Värderingar

Här dominerar värderingar som präglas av kollektivism och omsorg om det gemensamma [öst], men en spännvidd finns mellan traditionalism [sydost] och förändringsbenägenhet, visst risktagande och globalism [nordost].

Intressen, innehav och andra mjuka data

Skattefrågor, arbetsmarknadsfrågor och utrikespolitik intresserar, liksom miljövard och energisparande.

Det egna boendet och fritidshus är starka intressen, att snickra och måla, trädgården. Man är intresserad av andra länders kulturer, träffa nya människor, tågluffa, gå på pub och restaurang, modenyheter, musik, vidareutbildning, konstutställningar, teater, klassisk musik, böcker, handarbete. Även motion, hälsonyttig mat och friluftsliv, se på sport, jakt, sportfiske, skidor utför och på längden, snowboard, segling och golf.

Innehav av kapitalvaror (bilar, datorer m.m.) varierar mellan lågt och mycket högt. Mediakonsumtionen av kvälls- och dagspress ligger runt rikssnittet. Lokala morgontidningar och veckopress har gott om läsare, medan traditionella månadstidskrifter har få läsare.

Här finns Mosaic-typerna i Västsverige

Ofta i utkanten av större städer. Kungsbacka, Sydkoster, Marstrand, Onsala, Jonsered.

2.6. Alingsås västra i www.mosaic.se**Mosaicgrupper och livsstilstyper**

Grupp D: Lågutbildade på mindre orter ("Småhus och lägenheter").

Grupp F: Välbeställda villaägare ("Hem, Ljuva hem").

Grupp G: Radhus och villaboende ("Stora villor och barn").

Boende

Majoriteten bor i villor, tvåfamiljshus eller lägenheter byggda 1931-1950, eller villor, rad- och kedjehus byggda 1971-1980. Husen är ofta stora, 4-6 rok. eller fler.

Ofta i glest befolkade områden i närheten av mer tätbefolkade områden.

Ålders- och familjestruktur

Barnfamiljer, med barn under 15, är överrepresenterade. Hög andel vuxna i åldrarna 30-59 år, även många +60 år. Vanligast med gifta par. Även många hushåll med utflugna barn.

Utbildning och ekonomi

Utbildningsnivån ligger något över rikssnittet. Relativt hög andel med 3-årig universitetsutbildning. Den personliga inkomsten är medelhög till hög. Andelen tjänstemän, kollektivanställda och egenföretagare ligger runt rikssnittet, något mer tjänstemän än arbetare. Förvärvsarbetande finns oftast i branscher såsom finans-, bank- och försäkring, utbildning, offentlig förvaltning, handel, vård och omsorg, el-, gas- och vattenproduktion.

Värderingar

Värderingarna som dominerar är kollektivism, förändringsbenägenhet, risktagande, globalism och omsorg om det gemensamma [nordost], samtidigt finns det drag av motpolen materialism, individualism och traditionalism [sydväst].

Intressen, innehav och andra mjuka data

Egna villan eller radhuset ligger varmt om hjärtat, liksom trädgård, snickra och måla hemma. Skattefrågor, arbetsmarknadsfrågor och utrikespolitik intresserar. Att surfa på internet, campa, handarbete, sy kläder. Sportaktiviteter som skidor utför, på längd och snowboard, segling och golf, se på sport, jakt, sportfiske. Vissa är "ganska intresserade" av kulturella begivenheter som klassisk musik, konserter och teater.

Innehav av fritidshus och husvagn är något överrepresenterat. Ny personbil, segelbåt, mobiltelefon, sladdlös telefon, telefax, telefonsvarare, videokamera, systemkamera, PC med CD-rom, dataspel och skrivare, bastu och vitvaror, som tvättmaskin, diskmaskin och torktumlare, är vanligare än i övriga Sverige.

Kvällstidningsläsandet ligger över rikssnittet. Storstadsmorgonpress läses av en del. Lokala morgontidningar har gott om läsare, veckotidningsläsandet ligger under rikssnittet. Fackpress har en del intresserade läsare.

Här finns Mosaic-typerna i Västsverige

Onsala, Jonsered, Nödinge, Bovallstrand.

2.7. Västra Bodarna–Lerum i www.mosaic.se

Mosaicgrupper och livsstilstyper

Grupp F: Välbeställda villaägare ("Äldre radhusområden", "Hem, Ljuva hem").

Grupp G: Radhus och villaboende ("Nya villor och radhus").

Grupp H: Medelinkomsttagare i villaområden ("Nya radhus", "En och tvåfamiljshus").

Grupp I: Landsbygd ("Bensin och braskamin").

Boende

Privatägda villor och tvåfamiljshus byggda före 1931 med 3-5 rok. Strax utanför mindre tätorter i glesbygd.

Privatägda villor byggda 1931-1950, oftast med 4 rok. eller fler. Villor och bostadsrättsradhus byggda under 70-90-talen, och 4-6 rok. I utkanten av tätorter.

Ålders- och familjestruktur

Barnfamiljer, med barn mellan 7-15 år, är överrepresenterade. Hög andel vuxna i åldrarna 30-59 år. Vanligt både med gifta par och singelhushåll med barn.

Utbildning och ekonomi

I småorterna ligger utbildningsnivån och inkomsterna på rikssnittet. Egenföretagare, jord- och skogsbruk och byggnadsindustri.

Utbildningsnivån i tätorterna är högre än rikssnittet. Personliga inkomsten är medelhög till hög. De förvärvsarbetande finns oftast i branscher såsom finans-, bank- och försäkring, utbildning, offentlig förvaltning samt inom handel, utbildning, och till viss del inom vård & omsorg. Tjänstemannayrken dominerar samtidigt som andelen egna företagare är hög. Låg andel arbetaryrken, ofta inom el-, gas, vattenproduktion och inom tillverkningsindustrin.

Värderingar

Värderingarna är polariserade med en övervikt av värderingar som står för materialism, individualism, förändringsbenägenhet, riskbenägenhet och globalistiskt tänkande [nordväst], men med en dragning åt traditionalism i stället för förändringsbenägenhet utanför tätorten [sydväst]. Den andra sidan domineras av kollektivism, förändringsbenägenhet och globalism [nordost].

Intressen, innehav och andra mjuka data

Skattefrågor och energisparande intresserar. Ofta intresserade av det egna boendet, trädgården, snickra och måla hemma. Många är intresserade av samlevnadsfrågor, modenyheter och skönhetsvård men också barnavård, datorer, surfa på nätet, data-spel, vidareutbildning, teater, umgås med vänner. Många är "ganska intresserade" av kulturella begivenheter som klassisk musik, konserter och teater. Dessutom är man ofta intresserad av popmusik, sol och bad, gå på restaurang, tågluffning, kryssning samt att semestra utomlands.

Stort intresse för sportaktiviteter, åka skidor utför, snowboard, segling, tennis, golf, fotboll och gympa. Utanför tätorten gillar man att jaga, åka längdskidor.

En viss överrepresentation av stationär PC, CD-rom, skrivare, modem, internet, e-post, kabel-TV, videokamera, fax, telefonsvarare, tv-spel. Innehav av fritidshus är något överrepresenterat. Utanför tätorten har man ofta motorbåt, roddbåt, utombordare, husvagn, släpkärra, bastu, hund, katt och häst.

Kvällstidningsläsandet ligger under rikssnittet medan storstadsmorgonpress har en överrepresentation. Även lokala morgontidningar har gott om läsare, men veckotidningsläsandet ligger under rikssnittet. Fackpress har här många intresserade läsare.

Här finns Mosaic-typerna i Västsverige

Ofta i utkanten av större tätorter där det är relativt glesbefolkat. Älvängen, Bollebygd, Billdal, Askim, Floda, Brämhult.

1. *Sture Allén*: Grafematisk analys som grundval för textedering med särskild hänsyn till Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655. (English Summary: Graphemic Analysis as a Basis for Text Editing with Special Reference to Johan Ekeblad's Letters to his Brother Claes Ekeblad 1639–1655.) Göteborg 1965. 184 s.
2. Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655. Utgivna med inledning, kommentar och register av Sture Allén. (With an English Summary of the Introduction.) Göteborg 1965. LXVI+219 s.
3. *Peter Hallberg*: Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur. Synpunkter och exempel. Göteborg 1968. 262 s.
4. *Peter Cassirer*: Deskriptiv stilistik. En begrepps- och metoddiskussion. (English Summary.) Göteborg 1970. 140 s.
5. *Peter Cassirer*: Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter". (English Summary.) Göteborg 1970. 233 s.
6. *Ture Johannisson*: Ett språkligt signalement. (English Summary: A linguistic Signalment.) Göteborg 1973. VIII+540 s.+32 s. ill.
7. *Staffan Hellberg*: Graphonomic Rules in Phonology. Studies in the Expression Component of Swedish. Göteborg 1974. VIII+222 s.
8. *Bo Ralph*: Phonological Differentiation. Studies in Nordic Language History. Göteborg 1975. VI+222 s.
9. *Ingela Josefson*: Die Bezeichnungen für 'gross - klein', 'lang - kurz' im Altschwedischen. Göteborg 1977. VIII+119 s.
10. *Peter Cassirer*: Studier över ordförståelse. Rapport från projektet Svenskarna och deras ord. Göteborg 1977. VIII+135 s.
11. *Kerstin Nordenstam*: Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen. (English Summary.) Göteborg 1979. VIII+209 s.
12. *Reinert Kvillerud*: Förnamn i Göteborg. Namnskick för skolbarn födda 1958. (English Summary.) Göteborg 1980. VIII+220 s.
13. *Sven-Göran Malmgren*: Adjektiviska funktioner i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1990. 231 s.
14. Studier i svensk språkhistoria 2. Utgivna av Sven-Göran Malmgren & Bo Ralph. (English Summary.) Göteborg 1991. 283 s.
15. *Aina Lundqvist*: Språklig anpassning. Syntaktisk analys av ett barnboks-material. (English Summary.) Göteborg 1992. 248 s.
16. *Roger Källström*: Kongruens i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1993. 300 s.

17. *Kerstin Norén*: Svenska partikelverbs semantik. (English Summary.) Göteborg 1996. 262 s.
18. *Ingegerd Enström*: Klara verba. Andraspråksinlärares verbanvändning i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1996. 253 s.
19. *Ulf Ottosson*: Kausalitet och semantik. Ett bidrag till belysningen av förhållandet mellan lingvistisk språk teori och hermeneutisk fenomenologi. (English Summary.) Göteborg 1996. 526 s.
20. *Karl G. Johansson*: Studier i Codex Wormianus. Skriftradition och avskriftsverksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet. (English Summary.) Göteborg 1997. 271 s.
21. *Catrin Norrby*: Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst. (English Summary.) Göteborg 1998. 361 s.
22. *Hans Landqvist*: Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland. (English Summary.) Göteborg 2000. 480 s.
23. *Ingrid Sahlin*: Tal och undertexter i textade svenska TV-program. Problem-inventering och förslag till en analysmodell. (English Summary.) Göteborg 2001. 773 s.
24. *Per Holmberg*: Emotiv betydelse och evaluering i text. (English Summary.) Göteborg 2002. 337 s.
25. *Benjamin Lyngfelt*: Kontroll i svenskan. Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt. (English Summary.) Göteborg 2002. 346 s.
26. *Karolina Wirdenäs*: Ungdomars argumentation. Om argumentationstekniker i gruppsamtal. (English Summary.) Göteborg 2002. 300 s.
27. *Anna Gunnarsdotter Grönberg*: Ungdomar och dialekt i Alingsås. (English Summary.) Göteborg 2004. 394 s.